

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
ORTA ÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI**

**ADİLŞAHLAR DEVLETİ VE PORTEKİZ KRALLIĞI İLE OLAN İLİŞKİLERİ
(KURULUŞUNDAN I. ALİ ADİL ŞAH'IN ÖLÜMÜNE KADAR)**

Doktora Tezi

Tuna Kaan Taştan

Ankara-2020

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
ORTA ÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI**

**ADİLŞAHLAR DEVLETİ VE PORTEKİZ KRALLIĞI İLE OLAN İLİŞKİLERİ
(KURULUŞUNDAN I. ALİ ADİL ŞAH'IN ÖLÜMÜNE KADAR)**

Doktora Tezi

Tuna Kaan Taştan

Tez Danışmanı
Prof. Dr. İlhan Erdem

Ankara-2020

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
ORTA ÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

Tuna Kaan Taştan

ADİLŞAHLAR DEVLETİ VE PORTEKİZ KRALLIĞI İLE OLAN İLİŞKİLERİ
(KURULUŞUNDAN I. ALİ ADİL ŞAH'IN ÖLÜMÜNE KADAR)

Doktora Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. İlhan Erdem

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

Prof. Dr. İlhan Erdem
Prof. Dr. M. Ak Gökmen
Doç. Dr. Mustafa Uyar
Doç. Dr. Cihat Aydoğan
Dr. Öğr. Üyesi Bülent Koc

İmzası
.....
.....
.....
.....
.....

Tez Sınavı Tarihi: 09/03/2020

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

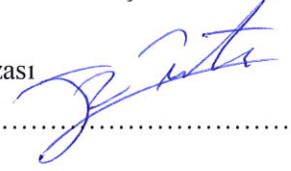
Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (09/03/2020)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

Tuna Kaan Taştan

İmzası

ÖNSÖZ

*Hristiyanlara göre Doğu, dünyanın yaşam pınarıydı. İncil onun tarih kitabı, Kudüs cennet ile yeryüzü arasında duran inanç başkenti ve cennet bahçesi ise –ki bahçenin Asya’da bir yerde olduğu inancı hâkimdi- mucizelerin kaynağı idi. Söylendiğine göre, orada çatılar saf altındandı ve ormanlarda ateşte yanmayan semenderler, kendini yakarak yok eden Anka kuşları ve yalnız yaşayan tekboynuzlular dolanırdı. Nehirleri değerli taşlarla dolup taşardı ve ağaçlarından her hastalığı iyileştirebilen eşsiz baharatlar dökülürdü¹. Doğru olmasa da Avrupa’da hâkim olan bu inanç, onların Doğu’ya bakış açısında önemli bir safha meydana getirmişti. 7. yüzyılda ortaya çıkan ve tüm bugünkü Orta Doğu’yu hâkimiyeti altına alan İslam hakimiyeti Avrupa insanının Doğu’nun bu zenginliklerine ulaşmasına engel olmuştu. Böylece Portekizli denizciler buraya ulaşmak için yeni bir yol bulacaklardı. Vasco da Gama’nın filosu Afrika’nın güneyini aşıp Hindistan’a geldiğinde artık dünya tarihinde yeni bir sayfa açılıyordu. Bu sayfayı açan ve Hindistan’da ilk konuşan Avrupalı, Gama’nın gemisine zorla bindirilmiş olan bir mahkûmdu. Kıyıdakilerin *Ne işiniz var burada! Hangi rüzgâr attı sizi buraya?* sorusuna cevaben *Buraya, yeni Hristiyanlar ve baharatlar bulmaya geldik²*. diye cevap vermişti. Bu cevap Avrupa ile Asya arasındaki yeni mücadelelerin habercisi olmuştu. Bu zamana kadar doğudan batıya doğru yürüyen tarih artık yön değiştiriyor ve batıdan doğuya doğru yürümeye başlıyordu. Vasco da Gama’nın bu seyahatini, en az Kavimler Göçü, İs-*

¹ Nigel Cliff; *Son Haçlılar*, Deniz Güzelgülgen (çev.), Remzi Kitabevi, İstanbul 2012, s. 3.

² Bailey W. Diffie & George D. Winius; *Foundations of the Portuguese Empire 1415-1580*, University of Minnesota Press, Minneapolis 1977, s. 181 ; Ernest George Ravenstein (ed.); *A Journal of the First Voyage of Vasco da Gama 1497-1499*, Hakluyt Society, Londra 1798, s. 48.

tanbul'un Fethi, Cristopher Colomb'un Amerika seyahati, matbaanın icadı, Fransız İhtilali kadar önemli bir olay olarak değerlendiren bazı kuramcılar *Asya Tarihi'nin Vasco da Gama Devri'ni* açtığını söylemektedirler³. Bu açılan devir Hristiyan Müslüman çekişmesinde yeni bir yorumu da beraberinde getirmiştir. Tarihçi Sir William Wilson Hunter, bu devri Hristiyan ve Müslüman dünyalarının çatışmasının üçüncü ve son perdesi olarak değerlendirmiştir. İlk perdenin çekişme sahası Ön Asya olup yüzyıllar süren savaşlar neticesinde Müslümanlar galip gelerek bu coğrafyaya egemen olmuşlardı. İkinci perde olan Batı Avrupa'daki İber Yarımadası'nda ise Hristiyanlar galip gelmişlerdi. Şimdi üçüncü perdede bu çatışma Hint Okyanusu'na taşınmıştı⁴.

Portekizliler Hindistan'a geldiklerinde bir Türk devleti olan Adilşahlar ile karşılaştılar. Bu devletin kurucusu Yusuf Adil Han, Hindistan İslam kaynaklarında Osmanlı sultanı II. Murat'ın oğlu, dolayısıyla Fatih Sultan Mehmet'in de kardeşi olarak geçmektedir. Yusuf'un Edirne sarayından İran'a, oradan da Hindistan'a gidişi, destansı bir hikâye ile anlatılmaktadır. Osmanlı kaynakları ve batılı kaynaklar ise bu konuda açık bir bilgiye sahip değildir. Ancak, A. de Lamartine'in Osmanlı tarihini anlatan kitabında II. Murat'ın ölümünden sonra II. Mehmet'in tahta geçtiği sırada kardeşlerinden birinin boğdurulması olayı Hindistan İslam kaynaklarında verilen bilgiler ile örtüşmektedir. Firişte tarafından, Yusuf Adil Han'ın 1510 yılında öldüğünde 70'li yaşlarda olduğunu ifade etmesi de, kronolojik olarak boğdurulan şehzadenin yaşını Yusuf Adil Han ile yakın kılmaktadır. Dönemin ve sonraki yüzyılların Portekizli tarihçileri de Yusuf Adil Han'ın Osmanlı soyundan olduğu iddiasından, desteklemeseler dahi bahsetmişlerdir.

³ Talal Asad; *Antropoloji ve Sömürgecilik*, Ayşe Karınca (çev.), Ütopya Yayınları, Ankara 2008, s. 120.

⁴ William Wilson Hunter; *History of India Volume VI: From the First European Settlements to the Founding of the English East India Company*, A.V. Williams Jackson (ed.), The Grolier Society, Londra 1906, s. 94-95.

Tezimizde, Hindistan’da kurulan bir Türk devletinin kurucusunun hayatını anlatırken, aynı zamanda sömürgeciliğin başlangıcı kabul edilen, Hindistan’a yönelen Portekiz denizciliğinin Hindistan’da karşılaştığı Türk devleti olan Adilşahlar Devleti’nin kuruluş tarihi ve Portekiz’in Hindistan’a yerleşme süreci anlatılmak istenmiştir. Çalışmamızda, çoğunlukla dönemin eserlerinin İngilizce çevirileri kullanılmış, bu çevirmenlerin araştırmaları neticesinde orijinal metinlere getirdikleri yorumlardan da azami seviyede faydalanılmıştır.

Türk tarihçiliğinin çok fazla ilgilenmediği Hindistan Türk tarihi konusuna beni yönlendiren ve çalışmalarımda büyük emeği olan sayın danışman hocam Prof. Dr. İlhan Erdem’e, arşivini benimle paylaşarak bu çalışmanın tamamlanmasını mümkün kılan sayın hocam Prof. Dr. Salim Cöğce’ye, Lizbon’da iken beni yönlendirerek oradaki araştırmalarımda yardımcı olan Angela Barreto Xavier’e en derin şükranlarımı sunarım. Ayrıca, çalışmam sırasında her daim güler yüzlü ve yardımcı olan Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi çalışanlarına teşekkür ederim.

01.09.2018 – 26.01.2019 tarihleri arasında, Lizbon Üniversitesinin davetlisi olarak Portekiz’e gitmemi, burada kalmamı ve kaynak eserlere ulaşmamı sağlayan TÜBİTAK’ın BİDEB programı çalışanlarına teşekkür ederim.

Son olarak, çalışmamın en başından sonuna kadar her aşamasında yanımda olan ve çalışmamın tamamlanması için benimle birlikte uyumadan çalışan babam Em. Alb. Murat Taştan’a çok teşekkür ederim.

Tuna Kaan Taştan

Ankara 2020

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	iv
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR.....	xiv
KAYNAK VE ARAŞTIRMALAR.....	xv
A. KAYNAK ESERLER.....	xvi
B. TETKİK ESERLER	xxviii
GİRİŞ.....	1
I. BÖLÜM: ADİLŞAHLAR DEVLETİ VE PORTEKİZLİLERİN	
MALABAR KIYILARINA ULAŞMASI	10
A. ADİLŞAHLAR DEVLETİ’NİN KURULUŞU	10
a. Yusuf Adil Han’ın Kökeni ve Yükselişi	13
aa. Yusuf Adil Han’ın Kökeni.....	13
ab. Yusuf Adil Han’ın Hindistan’a Gelişi ve Yükselişi.....	24
ac. Adilşahlar İktidarının Kuruluşu.....	29
aç. Adilşahlara Karşı Yapılan İttifak.....	33
ad. Yusuf Adil Han’ın Hastalanması	39
ae. Adilşahlar ile Vicayanagara Savaşı	40
af. Bahadır Gilani’den Cemkonda’nın Geri Alınması	43
ag. Düstur Dinar ile Yapılan İlk Mücadeleler	46
ah. Yusuf Adil Han’ın Behmeniler ile Akrabalık Tesis Etmesi.....	48
a1. Dekken’in Paylaşılması.....	50
b. Yusuf Adil Han’ın Şii İnancı ve Ülkesinde Şiiliği Resmi Mezhep	
Olarak İlan Etmesi.....	54

ba. Yusuf Adil Han'ın Ülkesindeki Sünni Devlet Adamlarına Karşı Tutumu.....	57
bb. Dekken'deki Şii Sünni Çatışmaları.....	58
bc. Yusuf Adil Han'ın Dekken'deki İktidar Mücadelesi	61
B. PORTEKİZLİLERİN MALABAR KIYILARINA ULAŞMALARI	64
a. Portekizlilerin Açık Deniz Keşiflerinin Başlangıcı.....	65
b. Portekizlilerin Hindistan Deniz Yolunu Keşfetmeleri	74
c. Portekizliler Hindistan'a Geldiği Dönemde Siyasi Durum.....	78
ç. Portekiz'den Hindistan'a Denizden İlk Sefer Girişimi	82
d. Avrupa'nın Bu Süreçteki Diğer Denizcilik Faaliyetleri	83
e. Kral I. Manuel Dönemi Keşif Hareketleri.....	84
f. Portekizlilerin Hindistan ile İlk Teması.....	90
g. Portekizlilerin Adilşahlar ile İlk Teması.....	97
h. Vasco da Gama'nın Filosunun Portekiz'e Ulaşması.....	98
ı. Portekiz ile Hindistan Arasındaki Deniz Yolculuğunun Sürekli Hale Gelmesi ..	101
i. Portekizliler ile Koçi Racası Arasında Yapılan Anlaşma	106
j. Hindistan Ticaretinin Teşviki ve Bu Süreçteki Portekiz Seferleri	108
ja. Vasco da Gama'nın Hindistan'a İkinci Seferi.....	110
jb. Afonso de Albuquerque'in Hindistan'a İlk Gelişi	115
jc. Lopo Soarez de Algabaria'nın Hindistan Seferi	118
k. Portekiz'in İlk Hindistan Valisi	119
ka. İlk Hindistan Valisinin Faaliyetleri	121
kb. Portekiz Memluk Çekişmeleri.....	127
l. Portekiz Krallığı'nın Hindistan Politikaları Üzerinde Hristiyanlığın Etkisi...	130
la. Portekiz'in Kuruluşunda Dinin Rolü.....	130
lb. Portekizlilerin Coğrafi Keşifleri ve Hindistan Politikalarında Ekonomik Çıkarların ve Dinin Rolü.....	134
lc. Portekizlilerin Asya Politikasının Geçirdiği Değişimler.....	144

İç. Portekizlilerin Asya Politikasının Ekonomik ve Dini Yönü	154
İd. Portekiz'in Hindistan'da Gelişen Kolonicilik Anlayışı ve Kolonilerde Misyonerlik.....	159

II. BÖLÜM: GOA'NIN PORTEKİZLİLER TARAFINDAN

ELE GEÇİRİLMESİ..... 166

A. PORTEKİZ'İN İKİNCİ HİNDİSTAN VALİSİ AFONSO DE ALBUQUERQUE	166
a. Afonso de Albuquerque'in Hindistan'a İkinci Gelişi ve Valiliği Devralması	167
b. Afonso de Albuquerque ve Mareşal Dom Fernando Coutinho'nun Kozikode Saldırısı	180
B. GOA'NIN PORTEKİZLİLER TARAFINDAN İLK ELE GEÇİRİLMESİ	184
a. Goa Baskını	184
b. Afonso de Albuquerque Dönemi İlk İran Temasları	190
c. Goa Ele Geçirildikten Sonraki Portekiz Faaliyetleri	192
ç. Adilşahların Goa Kuşatması ve Şehri Geri Alması	193
d. Afonso de Albuquerque'in Goa'ya Yeniden Saldırı Planı	207
C. YUSUF ADİL HAN'IN ÖLÜMÜ	208
Ç. İSMAİL ADİL HAN (1510-1534) DÖNEMİ VE GOA'NIN DEVAM EDEN HÂKİMİYET MÜCADELELERİ	211
a. İsmail Adil Han'ın Tahta Çıkması ve Kemal Han Dekkeni'nin Naipliği	211
c. İsmail Adil Han Döneminde Vali Afonso de Albuquerque ve Goa'nın Portekizliler Tarafından İkinci Ele Geçirilmesi	213
ca. Portekizlilerin Goa'ya Yeniden Saldırısı	214
cb. Goa'nın Ele Geçirilmesinin Hindistan'a Etkisi	217
cc. Goa'nın Ele Geçirilmesinden Sonra Portekiz Adilşahlar İlişkileri	220
cç. Vali Afonso de Albuquerque Goa'nın Ele Geçirilmesini Kral I. Manuel'e Bildirmesi ve Goa ile İlgili Düşünceleri	222

D. GOA'NIN PORTEKİZLİLER TARAFINDAN İKİNCİ DEFA ELE GEÇİRİLMESİ SONRASI İKİ TARAFTA YAŞANAN GELİŞMELER	226
a. Portekizlilerin Eline Geçtikten Sonra Goa'da Yaşanan Gelişmeler.....	226
b. Kemal Han Dekkeni'nin İktidar Hayalleri.....	228
c. Punci Hatun'un Kemal Han Dekkeni'den Kurtulma Planı	232
ç. İsmail Adil Han'ın Tahta Çıkış Töreni	239
d. Afonso de Albuquerque'in Goa'yı Ele Geçirdikten Sonraki Faaliyetlerine Malakka'nın Portekizliler Tarafından Ele Geçirilmesi	240
e. Adilşahlar'ın Son Goa Seferi	244
f. Goa İçin Verilen Mücadeleler Konusunda Doğu ve Batı Tarihçilerinin Tutumları.....	253
g. Afonso de Albuquerque'in Hindistan'da Düzeni Yeniden Sağlaması.....	254
h. İsmail Adil Han'ın Yönetimi Ele Alması ve Türklük Politikaları	255
ı. Hint Devletlerinin Portekizlilere Anlaşma Teklifleri	257
1a. Afonso de Albuquerque'in Kızıldeniz Seferi.....	260
1b. Afonso de Albuquerque'in Hindistan'a Dönüşü.....	264
i. İsmail Adil Han'ın Adilşahlar Devleti'nin Bütünlüğünü Yeniden Sağlaması ve Sonrasındaki Gelişmeler	267
1a. İsmail Adil Han'ın Kızkardeşi Bibi Sitti'nin Evliliği	269
1b. Safevi Elçisinin Amir Berid Tarafından Alıkonulması ve Safevi Şahı İsmail ile Temaslar	270
j. Safevi Elçisinin Afonso de Albuquerque ile Bağlantıya Geçmesi ve Portekiz-Safevi İlişkileri	272
k. Vicayanagara, Portekiz ve Adilşahlar Arasındaki İttifak Görüşmeleri.....	274
l. Afonso de Albuquerque'in Kral I. Manuel'e Mektupları ve Son İcraatları.....	277
1a. Afonso de Albuquerque'in Hürmüz Hakkındaki Planları.....	277
1b. Afonso de Albuquerque'in Safevi Hanedanı ile Temasları	280
1c. Afonso de Albuquerque'in Hindistan'daki Son Faaliyetleri.....	286
1ç. Afonso de Albuquerque'in Hindistan İçin Önemi	290
m. Afonso de Albuquerque Sonrası Adilşahlar Portekiz İlişkileri.....	291

III. BÖLÜM: I. İBRAHİM ADİL ŞAH VE ŞEHZADE ALİ OLAYI.....	294
A. I. İBRAHİM ADİL ŞAH (1535-1557)	294
a. I. İbrahim Adil Şah'ın İlk Yılları	295
b. Vicayanagaralı Boç Tirmal Raca'nın Adilşahlardan Yardım İstemesi.....	297
c. I. İbrahim Adil Şah'ın İlk Zamanlarında Portekizliler	303
ca. Rachol Kalesi Çekişmesi	303
cb. Babürlülerin Hindistan Faaliyetleri ve Portekizlilere Etkisi	305
cc. Portekizlilere Karşı Gucerat Osmanlı İttifakı.....	308
cç. Dom Estevao de Gama'nın Valilik Dönemi.....	316
ç. I. İbrahim Adil Han'ın Şah Unvanını Kullanmaya Başlaması.....	318
d. Martim Afonso de Sousa'nın Valilik Dönemi	319
e. I. İbrahim Adil Şah'ın Esad Han ile Olan İlişkileri.....	319
f. I. İbrahim Adil Şah ile Alaüddin İmad Şah'ın İttifakı.....	325
g. Adilşahlara Karşı Kurulan İttifak.....	326
h. I. İbrahim Adil Şah'ın Üçlü İttifaktan Kurtulması.....	327
B. ADİLŞAHLARDA HÂKİMİYET MÜCADELELERİ VE ŞEHZADE ALİ OLAYI.....	330
a. Şehzade Ali'nin Kimliği.....	330
b. Şehzade Ali'nin Gucerat Sultanlığı'ndaki Hayatı.....	332
c. Şehzade Ali'nin Goa'ya Gitmesi.....	336
ç. Dom Joao De Castro'nun Valilik Dönemi	348
d. Bicapur'a Gelen Portekiz Elçilerinin Faaliyetleri	358
e. Şehzade Ali'nin Tutumu	365
f. Portekizlilerin Şehzade Ali'yi Son Tahta Geçirme Girişimleri.....	368
g. Portekizlilerin Şehzade Ali ile Birlikte Ponda'da Yaşadıkları Başarısızlık...	375
h. Firişte'nin İfadelerine Göre Şehzade Ali Olayı	380
ı. Firişte'ye Göre Esad Han'ın Ölümü ve Şehzade Ali'nin Durumu	384
i. Esad Han'ın Şehzade Ali Olayındaki Tutumu.....	387
j. Şehzade Ali Tehdidinin Ortadan Kalkması	391

IV. BÖLÜM: I. ALİ ADİL ŞAH DÖNEMİ VE PORTEKİZLİLERE KARŞI KURULAN 1570 İTTİFAKI	397
b. I. İbrahim Adil Şah’a Karşı Düzenlenen Komplo.....	399
c. I. Ali’nin Şehzade İken Bicapur’a Sultan Olmak İçin Yürümesi.....	401
ç. I. Ali Adil Şah’ın İlk İcraatları	403
d. I. Ali Adil Şah’ın Vicayanagara Ziyareti	405
e. I. Ali Adil Şah ile Hüseyin Nizam Şah’ın Çekişmesi	406
f. I. Ali Adil Şah’ın İlk Yıllarındaki Portekiz Valileri	411
fa. Francisco Barreto	411
fb. Dom Constantino de Bragança	412
fc. Gucerat Sultanlığı’nın Sona Ermesi.....	413
fç. Dom Francisco Coutinho	414
g. Dekken’in İslam Devletlerinin Hindulara Karşı İttifakı	415
h. İttifakın Evliliklerle Pekiştirilmesi.....	417
ı. Talikota (Bannihatti) Savaşı (23 Ocak 1565)	422
i. Talikota Savaşı Sonrası Gelişmeler	428
j. I. Ali Adil Şah’ın Honza Humayun ile İlişkileri.....	429
k. Dom Antao De Noronha’nın Valilik Dönemi.....	431
l. Atouguia Kontu Dom Luiz De Atayde’nin Valilik Dönemi.....	432
B. I. ALİ ADİL ŞAH’IN GOA’YI GERİ ALMA ÇABASI (1570 İTTİFAKI)	433
a. 1570 İttifakının Ortaya Çıkması.....	433
b. 1570 İttifakının Dış Destek Arayışları	436
c. İttifakın Portekizlilere Ortak Saldırısı ve Savaşın Gelişimi	437
ca. Adilşahların ve Portekizlilerin Goa Saldırısındaki Kuvvetleri.....	438
cb. Adilşahların Goa Saldırısı	441
cc. İttifakın Diğer Üyelerinin Savaşları	445
ç. İttifakın Portekizliler Karşısında Başarısız Olmasının Sebepleri.....	447
d. Savaşın Sona Ermesi ve Barış Görüşmeleri.....	447

e. İttifakın Değerlendirilmesi	448
f. Savaş Sonrası Gelişmeler	454
SONUÇ	458
ÖZET	473
ABSTRACT	475
BİBLİYOGRAFYA	477
DİZİN	495
EKLER	503
1. ARŞİV BELGELERİ	503
2. HARİTALAR VE RESİMLER	509
3. FOTOĞRAFLAR	513

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
a.g.t.	Adı geçen tez
bkz.	Bakınız
C.	Cilt
CC.	Corpo Cronologico
co.	Company
col.	Colonel
çev.	Çeviren
ed.	Editör
Haz.	Hazırlayan
IAN.	Instituto dos Arquivos Nacionais
K.	Kitap
Km.	Kilometre
Lt.-Col.	Lieutenant - Colonel
s.	Sayfa
S.	Sayı
TT.	Torre do Tombo
TTK	Türk Tarih Kurumu

KAYNAK VE ARAŞTIRMALAR

Hindistan ve Asya'daki koloncilik tarihi incelendiğinde, batıdaki tarih yazıcılığının bu dönemde doğudakinden daha gelişmiş olduğu göze çarpmaktadır. Hindistan'a gittikleri dönemde Portekizliler, tarih yazıcılığına özel bir önem vermiş, yalnızca kendi karşılaştıkları bölgelerin değil, bütün Hindistan'ın tarihini ve onların bulunduğu dönemde yaşananları kayıt altına almaya çalışmışlardır. Hatta iletişimde bulundukları, Hint Okyanusu'na kıyısı olan diğer devletler konusunda da aynı özeni göstermişlerdir. Kimi zaman Hindistan'da bizzat bulunan Duarte Barbosa gibi kişiler gördüklerini yazarak kitaplaştırmışlar, kimi zaman da Joao de Barros gibi kraliyet kronikçileri, buraya gönderdikleri kişilerden mektuplar halinde edindikleri bilgileri kitaplaştırarak bu dönemin tarihini yazmışlardır. Kısacası Portekizliler, gözleme dayanan ve ayrıntılara önem veren bir şekilde tarih yazıcılığı yapmışlardır. Bu eserlerin büyük çoğunluğu ise, başta Hakluyt Society olmak üzere İngiltere'deki tarihçiler tarafından İngilizce'ye çevrilmiştir.

Hindistan'daki Müslüman devletlerde ise tarih yazıcılığına önem verilse de, Portekizliler kadar ayrıntılı değildir. Örneğin, Adilşahlar Devleti konusundaki öncelikli kaynak olan Firişte'nin eseri, olaylardan yaklaşık bir asır sonra yazılmıştır. Yine de, Müslüman devletlerin kaynakları da tezimizde sıkça kullanılmıştır.

Hindularda ise, tarih yazıcılığı daha da seyrektir. Bu yüzden, Hindu devletlerde yazılmış olan kaynak eserleri bulmak daha da zordur. Aşağıda, tezimizde kullanılan başlıca kaynak ve tetkik eserlerin bir kısmının açıklamalı bir listesi verilmiştir.

A. KAYNAK ESERLER

- Gülşen-i İbrahimi (Tarih-i Firişte) – Muhammed Kasım Hindu Şah Firişte Astarabadi

Bu eserin yazarı olan Muhammed Kasım Hindu Şah Firişte, Adilşahlar Devleti'nin ilk resmi kronikçisidir. 1570 yılı civarında Hazar Denizi kıyısındaki Astarabad'da doğduğu bilinmektedir. Babası Gulam Ali Hindu Şah, Murtaza Nizam Şah'ın oğlu Şehzade Miran Hüseyin'in hocası idi. 1589 yılında Miran Hüseyin'in tahttan indirilmesi ve öldürülmesi üzerine, Firişte Nizamşahların başkenti Ahmednagar'dan ayrılarak Adilşahların başkenti Bicapur'a yerleşmiştir⁵. Şah Navaz Han tarafından II. İbrahim Adil Şah ile tanıştırılmıştır. II. İbrahim Adil Şah ise, ondan Hindistan'daki Müslümanların ve kendi hanedanının bir tarihini yazmasını istemiştir. Firişte, en erken tarihlerden alarak yazmış olduğu Hindistan tarihini II. İbrahim Adil Şah'ın beğenisine 1606 yılında sunmuştur. Eserin yazımı ise, eklenen detaylarla birlikte 1623 yılına kadar sürmüştür. Firişte'nin eseri, Adilşahlar Devleti'nin Behmeniler Devleti'nden ayrılarak ortaya çıkışı ve tarihsel gelişimi konusunda birincil kaynaktır. Önemli diplomatik gelişmelerin, çatışmaların, diğer Dekken devletleri ile Adilşahlar arasında yaşanan ve çatışmaya dönen anlaşmazlıklar ve yapılan anlaşmalar hakkında oldukça detaylı bilgiler bu kitapta mevcuttur. 16. yüzyılın sonu ve 17. yüzyılın başında vuku bulan olaylara bizzat şahit olmuş olan Firişte'nin anlatımı da oldukça canlı ve anlaşılabilir. Ancak daha önceki dönemlere dair yazdıklarında bazı hatalar mevcuttur. Firişte'nin eserinin bir diğer kötü yanı ise, bütün Dekken devletlerinin tarihini ayrı ayrı incelemiş olduğu için, aynı olayın bir

⁵⁵ Moulappa K. Kamble; *Diplomatic Relations of Deccan Sultanates*, Department of Studies and Research in History, Basılmamış Doktora Tezi, Gulbarga Üniversitesi, Kalaburgi 2017, s. 11.

bölümde detaylı anlatılırken, bir diğer bölümde eksik kalabiliyor oluşudur⁶. Eser, İngilizce'ye birden fazla defa çevrilmiştir. En son ve güncel çevirisi John Briggs tarafından dört cilt halinde yapılmış ve 1910 yılında Londra'da basılmıştır. Çalışmamızın Dekken tarihi ile ilgili olan bölümünde bu kaynak en sık yararlanılan kaynak olmuştur.

- Decadas de Asia (24 Cilt) – Joao de Barros & Diogo de Couto

Joao de Barros, Portekiz kraliyet ailesinin resmi kronikçisi idi. Kendisi hiçbir zaman Hindistan'da bulunmamıştır. Ancak bilgi ağı çok geniş olduğu için verdiği bilgiler çoğunlukla doğru kabul edilmiştir. Yine de bazı durumlarda yazmış olduğu bilgilerin orijinal dokümanlar ile çeliştiği gözlemlenmektedir. *Decada* Portekizcede *onyıl* anlamına gelmektedir. Eser Portekizlilerin Asya topraklarındaki on yıllık faaliyetlerini anlatacak *onyıllıklar* şeklinde yazılmıştır. İlk üç *onyıl* Henrique de Menezes'in ölümüne kadar olan olayları anlatmaktadır ve 1552 ile 1563 yıllarında, Joao de Barros hayatta iken basılmıştır. Dördüncü *onyıl* ise, Barros'un notları derlenerek 1615 yılında basılmıştır. Ancak bu kitabın tarihsel değeri yüksek değildir. Üçüncü *onyıl*ın sonundan itibaren Joao de Barros'un yazdığı seriyi Diogo de Couto devam ettirmiştir. Diogo de Couto da resmi kronikçi idi ve 1556 yılından itibaren hayatının büyük bölümünü Hindistan'da geçirmiştir. Onun yazmış olduğu serinin dördüncü, beşinci, altıncı ve yedinci *onyılları*, bu tarihçi henüz hayatta iken basılmıştır. Diogo de Couto'nun üslubu bazı kesimler tarafından rahatsız edici bulunmuştur. Sekizinci ve dokuzuncu *onyıllar*, Couto'nun evinden çalınmış olduğu için bugün bu kitapların yalnızca yine Couto tarafından yazılmış olan özeti mevcuttur. 11. *onyıl* yazılmış olmasına rağmen hiçbir zaman bulunamamıştır. Sekizinci *onyıl* 1673 yılında, dokuzuncu *onyıl* ise 1736 yılında basılabilmektedir. 12 *onyıl*ın eldeki beş kitabı, D. Francisco da Gama'nın döneminin sonuna kadar anlatmaktadır ve 1645 yılında basılmıştır. İlk yazılmış olan 10. *onyıl* ise 1788 yılına kadar tam

⁶ M.A. Nayeem; *External Relations of the Bijapur Kingdom (1489-1686 AD.)*, Bright Publishers, Haydarabad 1974, s. 2-4.

olarak basılmamıştır. Couto 1616 yılında hayatını kaybetmiştir. Eseri tarihsel açıdan çok büyük bir öneme sahiptir⁷.

Bu seri, yalnızca Portekizlilerin Asya'daki siyasi faaliyetleri hakkında verdiği bilgiler açısından değil, Hindistan'ın Portekizliler zamanında ve Portekizlilerden önceki ekonomik durumu ve ticareti hakkında çok değerli bilgiler vermesi açısından da çok önemlidir. Kitapta Hindistan'ın önemli limanları hakkında bilgi verilmekte ve bu limanlardaki ticaret hakkında detaylı ifadeler bulunmaktadır. Çalışmamızda özellikle Yusuf Adil Han döneminde geçen bilgilerin teyit edilmesi konusunda bu eserden faydalanılmıştır.

- Historia do Descobrimento e Conquista da India – Fernao Lopez de Castanheda

Bu kronik sekiz kitap olarak yazılmıştır ve Nuno da Cunha'nın dönemi ile son bulmaktadır. Orijinalinde 10 kitap mevcuttur ancak bazı kişilerin bu yazarın üslubunu rahatsız edici bularak şikâyetle bulunması üzerine kral tarafından iki cildi yok ettirilmiştir. Castanheda 1528 yılında Hindistan'a gitmiş ve 10 yıl kadar burada kalmıştır. Kitapları için gereken bilgileri de bu süreçte toplamıştır. Bütün kitapları, özellikle de ilk altı kitabı oldukça değerlidir. Yazmış oldukları arşiv belgeleri ile de uyusmaktadır. İlk kitaptan altıncı kitaba kadar olan ciltlerin bir kısmı 1552'de, diğer bir kısmı ise 1554'te basılmıştır. Son iki cilt ise yazarın ölümünden sonra 1561 yılında basılmıştır⁸. İngilizce'ye yalnızca ilk kitabı Nicholas Lichefield tarafından 1582 Yılında çevrilmiştir. Kitabın yazarı olan Fernao Lopez de Castanheda, Goa'daki ilk Portekiz yargıcı olan Lopo Fernao de Castanheda'nın oğludur. Kitabını yazabilmek için, gerçekten savaşlarda bulunmuş olan subaylarla ve soylularla bire bir konuşmuş, önemli olayların geçtiği yerlere

⁷ R. S. Whiteway; *The Rise of the Portuguese Power in India 1497-1550*, Asian Educational Services, Yeni Delhi, 2007, s. xi.

⁸ Whiteway; *a.g.e.*, s. xii.

bizzat gitmiş ve buradaki insanlarla iletişime geçmiştir. Portekiz’e döndükten sonra ise bilgili insanlar ile istişare ederek yazmış olduğu bazı hususları daha da netleştirmiştir. Kendisinden önceki tarihlere yönelik detaylar için ise Duarte Barbosa’nın kitabına başvurmuştur⁹. Bu açılardan bakıldığında, Castanheda’nın eseri alanında vazgeçilmez bir değere sahiptir. Eserimizde, özellikle Portekizlilerin Hindistan’a giden deniz yolunu keşfetmeleri konusunda bu çalışmadan yararlanılmıştır.

- Lendas da India – Gaspar Correa

10 cilt olarak yazılmış ve 1497-1550 arasındaki olayları kapsayan bu eserin modern baskısı Lizbon Kraliyet Akademisi tarafından dört cilt olarak 1858-1861 yılları arasında yapılmıştır. Gaspar Correa 1512 yılında Hindistan’a gitmiştir. Burada farklı konumlarda çalışarak 50 yıl kadar kalmıştır. Yazmış olduğu kroniğin bir kısmı ise 1566 kadar geç bir tarihte yazılmıştır. Yazdıkları Castanheda’nın kroniğinden etkilenmiştir. Kitabın özellikle ilk cildi olayları efsaneleştirerek anlatmaktadır ve abartılı bir Doğu atmosferi altındaki ifadelerin gerçekliği ise tartışmalıdır. Bir sonraki cilt Afonso de Albuquerque hakkındadır ve Correa’nın sekreteri olduğu bu Hindistan valisinin hayatının yazılmış olduğu cilt en dikkat çekici olandır. Hakluyt Society tarafından 1869 yılında basılan *The Three Voyages of Vasco da Gama* isimli kitap bu kitabın bazı bölümlerinin İngilizce’ye çevrilmesi ile ortaya çıkmıştır¹⁰. Çeviren Henry E. J. Stanley’dir. Afonso de Albuquerque’in sekreteri olmasından dolayı elinden çok sayıda resmi belgenin geçmiş olması ve önemli olayların vuku bulduğu birçok yerde bizzat bulunmuş olması sebebiyle Correa’nın yazmış olduğu eser çok büyük bir tarihsel öneme sahiptir. Ayrıca bu dönemin yazarları arasında Portekiz’in Hindistan girişiminin ticari sebepleri üzerine en

⁹ Regin D. D’Silva; *Bassein Under the Portuguese 1534-1640*, Basılmamış Doktora Tezi, The Maharaja Sayajirao Üniversitesi, Baroda 1985, s. 9-10.

¹⁰ Whiteway; *a.g.e.*, s. xiii.

çok yoğunlaşmış olan yazar Correa'dır¹¹. Eserin İngilizce çevirisinden, Vasco da Gama ile ilgili ifadelerin bulunduğu bölümlerde yararlanılmıştır.

- Asia Portuguesa – Manuel de Faria y Sousa

Bu eser, Manuel de Faria y Sousa tarafından üç cilt halinde 1674 yılında basılmıştır. Eser İspanyolca yazılmıştır. Yazar, eserini çoğunlukla Barros ve Couto'nun eserlerini derleyerek yazmıştır. Eserin İngilizce çevirisi, Captain J. Stevens tarafından yapılmış ve 1695 yılında basılmıştır¹². Bu eserin yazarı olan Manuel de Faria y Sousa, Prens Henri'nin de liderliğini yapmış olduğu İsa Tarikatı'nın bir üyesidir. Bu eserden, 16. yüzyılın ortaları ve sonlarında Portekizliler ile Adilşahlar arasındaki siyasi olaylar anlatılırken çalışmamızda sıkça faydalanılmıştır.

- Colloquios dos Simples e Drogas e Cousas Medicinaes da India – Garcia de Orta

Bu kitap ilk olarak 1563 yılında basılmıştır. Başlığından anlaşılandan çok daha geniş konular hakkında kitapta bilgi bulmak mümkündür. Bu kitap, Hindistan'daki bitkiler ve bitkisel ilaçlara ilgi duyan herkes tarafından bilinmektedir. Hindistan'daki birçok bitkisel ilaçtan ve hastalıkların tedavisinden bahseden ilk kitap, Garcia de Orta'nın bu eseridir. Kitabın yazarı olan Garcia de Orta, 1490 yılı civarında doğmuştur. Eğitimi İspanya'da alan Garcia de Orta, Portekiz'e döndüğünde bir süre doktor olarak görev yapmış, daha sonrasında ise Lizbon Üniversitesi'nde hocalık yapmıştır. 1534 yılında ise Hindistan'a gitmiştir. Hindistan'da uzun bir süre görev yapan Garcia de Orta, burada Portekiz yönetiminin komşuları olan devletleri de tanıma fırsatı buldu. Burada bulunduğu sürece birçok seferde bulunan ve önemli tarihi olaya şahitlik eden Garcia de Orta, Burhan Nizam Şah ile kişisel bir dostluk da kurmuş ve Nizamşahların başkenti Ahmed-

¹¹ D'Silva; *a.g.t.*, s. 12.

¹² Whiteway; *a.g.e.*, s. xiv.

nagar'a giderek Burhan Nizam Şah'ın doktoru olarak görev yapmıştır. Bu şekilde ve yaptığı araştırmalarla birlikte bilgi dağarcığını sürekli olarak genişletmiştir. Garcia de Orta'nın çeyrek yüzyıllık araştırmalarını içeren kitabı, Dom Francisco Coutinho'nun valiliği döneminde (1561-1564) bitmiştir. 1563 yılında bu eser ilk olarak Goa'da basılmıştır. Bugün geçerli olan baskısı ise 1891 ve 1895'te iki cilt halinde Kont Ficalho tarafından basılmıştır. Kitapta 57 adet ilaç hakkında bilgi bulunmaktadır. Kitap, Garcia de Orta ile hayali bir karakter olan İspanyol doktor Dr. Ruano arasında geçen diyaloglar halinde yazılmıştır. Kitabın sonlarına doğru gerçek bir karakter olan ve Garcia de Orta'yı bu kitabı yazmaya teşvik eden Dimas Bosque da diyaloglara katılmıştır. Kitabın önemi, yalnızca bitkiler ve ilaçlar hakkında değil, o dönemdeki Gucerat ve Dekken politikaları ve siyasi olayları hakkında vermiş olduğu bilgilere de dayanmaktadır. Kitapta, Çin'in deniz ticareti ve hatta satranç oyunu hakkında bilgiler bulmak mümkündür. Garcia de Orta'nın, 30 yılı aşkın süre boyunca Hindistan'da doktor olarak görev yaptıktan sonra 1570 yılında Goa'da öldüğüne inanılmaktadır¹³. Kitabın İngilizce çevirisi ise 1913 yılında Sir Clements Markham tarafından yapılmış ve bu çeviri Londra'da basılmıştır. Esere, çalışmamızda Adilşahlar ile Portekiz ilişkilerinin yanı sıra Adilşahlar ile Nizamşahlar ilişkilerinin anlatılması konusunda sıkça başvurulmuştur.

- Tuhfat el-Mucahiddin – Şeyh Zeyneddin Malabari

Zeynedin Malabari'nin Hindistan'daki Müslümanları Hristiyan Portekizlilere karşı cihat etmek üzere çağırmak için yazmış olduğu bu kitap, Güney Hindistan coğrafyası, Hindistan'daki Portekiz tarihinin başlangıcı ve bu dönemdeki Hindistan halklarının durumu açısından başka kaynaklarda bulunamayacak önemli bilgiler sunmaktadır. Kitabın güncel çevirisi, Hintli tarihçi S. Muhammad Husain Nainar tarafından 1942 yılında

¹³ Sir Clements Markham (çev.); *Colloquies on the Simples & Drugs of India by Garcia da Orta*, Henry Sotheran and Co., Londra 1913, s. vii-xiii.

yapılmıştır. Kitap, dört bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde yazar kitabı neden yazdığını anlatmaktadır. İlk bölüm ise cihat etmenin kutsallığını anlatmakta ve yazar anlatımını Kur'an-i Kerim'den yaptığı alıntılarla desteklemektedir. İkinci bölümde ise, İslam'ın Hindistan topraklarındaki yayılışı ve Hindistan'ın batı kıyılarında bulunan önemli ticaret limanlarından bahsedilmektedir. Üçüncü bölümde ise, yazar Hinduların adetlerinden ve Hindu hükümdarların topraklarında bulunan Müslümanlara nasıl davrandıklarından bahsetmektedir. Bütün bu bölümler kitabın ilk yarısını oluştururken, kitabın diğer yarısını ise en önemli bölüm olan dördüncü bölüm oluşturmaktadır. Bu bölümde, Portekizlilerin Malabar kıyılarına ilk geldikleri 1498 yılından 1583 yılına kadar olan olayları kapsayan 85 yıllık bir dönem anlatılmaktadır. Kitapta anlatılana göre, Portekizliler gelene kadar burada yaşayan Müslümanların durumu oldukça iyidir. Ticaret ile geçinen ve bolluk içinde yaşayan Müslümanlar, Hindu hükümdarlar ve halk tarafından da saygı görmektedir. Portekizlilerin gelişi ile birlikte bu durum değişmiş ve Müslümanların durumu giderek daha kötü bir hal almıştır. Ticari üstünlüklerini kaybetmişler ve kendilerini düşman gören Portekizliler tarafından sürekli olarak saldırılara maruz kalmışlardır. Kitapta ayrıca, Müslümanların hakları için savaştıkları ve elindeki kaynakları sonuna kadar kullanan Kozikode zamorinleri övülürken, Dekken sultanlarına kendi aralarında savaştıkları ve Müslümanların haklarını korumadıkları için sitemde bulunulmuştur. Kitabın yazarı hakkında ise net bir bilgi bulunmamaktadır. Tam adı Şeyh Zeyneddin bin Abdülaziz bin Zeyneddin bin Ali bin Ahmed el-Malabari'dir. Yazar, I. Ali Adil Şah'ın döneminde yaşamış ve kitabını da hamisi olarak seçtiği bu hükümdara atfetmiştir. Firişte, eserinin Malabar Müslümanlarını anlattığı bölümünde bu kitaptan yararlandığını ifade etmiştir¹⁴. Kitap, hem tarihçileri hem de coğrafyacıları ilgilendiren çok önemli bilgiler barındırmaktadır.

¹⁴ S. Muhammad Husayn Nainar (çev.); *Tuhfat-al-Mujahidin*, University of Madras, Madras

Yazarın Portekizlilerin gelişi ile ilgili görüşü ise gerçekten dikkat çekicidir. Malabari, bu topraklardaki Müslümanların dini vazifelerini unutup dünyevi yaşama kendilerini çok fazla kaptırdıklarını ve günahkâr bir hayat sürdürdükleri için Allah'ın onları cezalandırmak adına Portekizlileri gönderdiğini ifade etmektedir. Bu görüşün, Portekizlilerin Reconquista sırasında Müslümanlar için taşıdıkları görüşün bire bir aynısı olması, başlı başına dikkat edilmesi ve incelenmesi gereken bir husustur.

Bunun yanı sıra, Zeyneddin Malabari'nin Portekizlilerin geldikleri andan itibaren Müslümanlara saldırdıkları ve hiçbir ticari ilişkilerinin olmadığını iddia etmesi, kitabın Müslüman halkı Cihad'a çağırarak amacıyla yazılmış olduğu düşünüldüğünde daha da anlam kazanmaktadır. Bunun yanı sıra Malabari, zengin Müslüman sultanların ve emirlerin, Hristiyanlara karşı savaşan diğer Müslümanlara destek vermediklerinden ve yalnızca kendi çıkarlarını düşündüklerinden de yakınmaktadır.

Diğer Müslüman hükümdarlar için bunları yazmış olan yazar, I. Ali Adil Şah'a yönelik övgüler yazmayı da ihmal etmemiş, I. Ali Adil Şah'ın İslam adına Portekizliler ile sürekli olarak savaş halinde olduğunu belirtmiştir. Ancak bu durumun yalnızca I. Ali Adil Şah'ı örnek bir Müslüman lider olarak göstermek için yazılmış olduğu anlaşılmaktadır. Bunların yanı sıra, bu kutlu mücadeleye katılan Müslümanları bekleyen ödüller de yazar tarafından uzun uzun anlatılmıştır. Yazarın kitabı yazarken çok sayıda hadisten alıntı yapmış olması ise, iyi eğitilmiş olduğunu göstermektedir. Kitapla ilgili bir başka dikkat çeken nokta ise, tıpkı Portekizli kronikçilerin de Portekizliler lehine yapmış oldukları gibi, Portekizliler ile Müslümanlar arasındaki çatışmaları anlatırken düşmanın kayıplarını büyük sayılarla ifade edip, Müslümanların kayıplarını ise onlara nazaran çok küçük sayılarla ifade etmiş olmasıdır. Bu durum, Malabari'nin kendi kitabını yazmadan önce Portekizli kronikçilerin eserlerini okumuş olabileceği ihtimalini akla getirmektedir.

Bu eserden, özellikle 16. yüzyılın sonlarında vuku bulan olaylar anlatılırken yararlanılmıştır. Eserde, Portekizlilere karşı 1570 yılında kurulmuş olan İslam ittifakı konusunda önemli bilgiler bulunmaktadır.

- Roteiro da Primeira Viagem de Vasco da Gama a India

Bu kitabın orijinal elyazmasının ilk modern baskısı Prof. Diogo Kopke ve Prof. Antonio da Costa Paiva tarafından 1838 yılında yapılmıştır. Profesör Kopke'ye göre, onların yararlanmış olduğu elyazması ünlü tarihçi ve Coimbra Üniversitesi Arşiv Sorumlusu olan Fernao Lopes de Castanheda'dır. Ancak bu konuda başka görüşler de mevcuttur. Bu kitap, Vasco da Gama'nın 1497 yılında çıkarak Hindistan'a Avrupa'dan giden deniz yolunu bulduğu ünlü yolculuğu sırasında gemilerinden birinde bulunan bir kişi tarafından bir günlük olarak yazılmıştır. Tarihçiler, bu kişinin kim olduğu konusunda henüz net bir sonuca varamamışlardır. Bazı teoriler mevcut olsa da bunlardan herhangi biri henüz kanıtlanmamıştır. Bu kitap, Portekiz'den Hindistan'a denizden yapılan ilk yolculuk hakkında birinci elden bilgiler verdiği için bu konudaki en değerli eser konumundadır. Eserin İngilizce çevirisi, 1898 yılında E. G. Ravenstein'in editörlüğünde yapılmış ve Hakluyt Society tarafından Londra'da basılmıştır. Bu çeviri, otoriteler tarafından büyük beğeni ile karşılanmıştır¹⁵. Çalışmamızda da, Vasco da Gama'nın 1497 yılında Lizbon'dan çıkarak 1498 yılında Kozikode'ye varması ile sonuçlanan deniz seferi anlatılırken bu eserden sıkça yararlanılmıştır.

- The Book of Duarte Barbosa – Duarte Barbosa

Kitabın yazarı olan Duarte Barbosa, 1500 yılından 1516/1517 yılına kadar Portekiz'in Hindistan yönetiminin hizmetinde çalışmış olan bir görevlidir. Kitap uzunca bir süre Ramusio'nun 1563 yılında Venedik'te basılan koleksiyonu bünye-

¹⁵ E.G. Ravenstein (ed.); *a.g.e.*, s. xxii-xxxvi

sinde bulunan İtalyanca versiyonu ile bilinmiştir. Portekizce olan elyazması hali, 19. yüzyıl başında Lizbon’da bulunmuş ve 1813 yılında Portekizli editörlerin bir çalışması sonucunda basılmıştır. İngilizce çevirisi ise Lord Stanley tarafından yapılmış ve Hakluyt Society tarafından 1865 yılında basılmıştır. Kitap, Portekizlilerin Hint Okyanusu’na adım atmalarından itibaren tutulan ilk kayıtlarından biri olarak öne çıkmaktadır. Duarte Barbosa, Hindistan’a geldikten sonra buradaki yerel dilleri öğrenmiş ve kapsamlı bir araştırma yaparak Hint Okyanusu kıyıları boyunca önemli limanları ve şehirleri tarif ettiği eserini kaleme almıştır. Yazar, Afonso de Albuquerque’n valiliği döneminde de önemli görevlerde bulunmuştur. Kitabını ise Portekiz’e dönmüş olduğu 1517/1518 yılında tamamlamıştır. Daha sonrasında ise, kız kardeşi ile evli olan Macellan’ın ünlü seferine katılan Duarte Barbosa’nın, bu sefer sırasında 1521 yılında hayatını kaybettiği düşünülmektedir. Kitap, bir tarih kitabından çok bir coğrafya ve etnografya kitabı olup Hint Okyanusu kıyılarının ve halklarının o dönemdeki durumunu ve birbirleri ile olan ilişkilerini anlamak için son derece elzemdir¹⁶. Eserimizde de, Hint Okyanusu coğrafyasındaki şehirler ve limanlar hakkında bilgi verilirken bu esere sıkça başvurulmuştur.

-Commentaries de Affonso de Albuquerque – Bras de Albuquerque

Kitap, Portekiz’in ikinci ve belki de en ünlü Hindistan valisi olan Afonso de Albuquerque’in hayatını ve icraatlarını anlatmaktadır. Kitabın metni, Afonso de Albuquerque’in ölümünden sonra oğlu Bras de Albuquerque tarafından derlenmiştir. Eserin, Afonso de Albuquerque’in hayatı ve bu dönemki Portekiz’in Hindistan tarihi konusunda en önde gelen eser olduğu söylenebilir. Kitabın 1576 ve 1774 tarihini taşıyan iki adet elyazması versiyonu mevcuttur. Walter de Gray Birch tarafından

¹⁶ Mansel Longworth Dames (çev); *The Book of Duarte Barbosa*, The Hakluyt Society, Londra 1918, C. 1; s. xxxiii-lxvii.

yapılan ve Hakluyt Society tarafından 1875 yılında bastırılan İngilizce çeviri, 1774 versiyonundan çevrilmiştir¹⁷. Dört ciltten meydana gelen kitapta, Afonso de Albuquerque'in Hindistan'a vali olmadan önceki ilk yolculuğu, Hindistan'a vali olmak üzere yaptığı ikinci yolculuğu, yol üzerindeki icraatları, Güney Arabistan'ı ve Hürmüz'ü kontrol altına alma çabası, Francisco de Almeida ile valiliği devralmak için vermiş olduğu mücadeleler, Hindistan'daki valilik dönemi, Goa'nın Adilşahlar'dan iki defa ele geçirilmesi, Goa'nın Portekiz'deki Hindistan yönetiminin merkezi haline getirilmesi, Hindistan'daki diğer uluslar ve devletler ile Afonso de Albuquerque'in ilişkileri, Kral I. Manuel ile olan ilişkileri ve Nil Nehri'nin yatağını değiştirmek ve Mekke'yi yağmalayarak Hz. Muhammed'in mezarını ele geçirmek gibi hayalleri gibi birçok tarihi açıdan önemli konu hakkında detaylı bilgiye ulaşılabilmektedir. Kitap, Portekiz'in Hindistan'daki tarihinin başlangıç dönemini inceleyen tarihçiler için vazgeçilmez bir eserdir. Eserimizde, Afonso de Albuquerque'in valilik dönemi ve bu dönemde Adilşahlar ile Portekizliler arasında vuku bulan olaylar anlatılırken bu eserden azami seviyede yararlanılmıştır.

Esmeraldo de Situ Orbis - Duarte Pacheco Pereira

Kitabın yazarı olan Duarte Pacheco Pereira'nın hayatının ilk yılları hakkında çok fazla bilgi mevcut değildir. 15. yüzyılın ortalarında doğduğu tahmin edilmektedir. Erken yaşlardan itibaren Portekiz Krallığı'nın hizmetinde olan Duarte Pacheco Pereira'nın yıldızı, 1503 yılında Afonso de Albuquerque ile birlikte Hindistan'a geldikten sonra parlamıştır. 1503 ve 1504 yılında Kozikodelilere karşı kazanmış olduğu iki büyük zafer sonucunda Portekizlilerin Hindistan'daki konumu hatırı sayılır biçimde sağlamlaştı ve Portekiz'in ünü büyük bir çevreye yayıldı. Bir sonraki yıl Lizbon'a dönen Duarte Pac-

¹⁷ Walter de Gray Birch (çev.); *Commentaries of the Great Afonso Dalbuquerque*, Hakluyt Society, Londra 1875, C. 1; s. ii-v.

heco Pereira burada çok iyi karşılandı ve kendisine bağlanan maaş sonucunda 1509 yılına kadar aktif görevden uzak kaldı. Esmeraldo de Situ Orbis de çoğunlukla bu yıllar arasında yazıldı. Kitap, Hindistan'a gitmek isteyen denizciler için bir rehber niteliğindedir. Kitapta ayrıca, dönemin denizciliğine dair çok önemli bilgiler de bulunmaktadır¹⁸. George H. T. Kimble tarafından 1937 yılında İngilizce'ye çevrilen bu kitap Hakluyt Society tarafından Londra'da bastırılmıştır. Eserimizde, Portekiz denizciliğinin anlatılması hususunda bu kitaptan büyük fayda sağlanmıştır.

- Burhan-i Maasir – Seyid Ali

Bu kitap Seyid Ali bin Azizullah tarafından kaleme alınmıştır. Kitap, Nizamşahlar Hanedanı'nın bir tarihini yazmak amacıyla kaleme alınmış, ismini ise kitabın yazılmasını emreden II. Burhan Nizam Şah'tan almıştır. Behmeniler Devleti'nden itibaren Dekken tarihinin anlatıldığı kitapta 1595/1596 yılına kadar geçen olaylar aktarılmıştır. Bu eserde, Adilşahlar Devleti ve Nizamşahlar Devleti arasındaki ilişkileri anlamak için çok önemli bilgiler mevcuttur. Kitabın Behmeniler Devleti'ni anlatan kısmının İngilizce çevirisi Major J. S. King tarafından yapılmış ve 1900 yılında bastırılmıştır. Nizamşahlar Devleti ile ilgili olan kısmı ise Sir Walsley Haig tarafından İngilizce'ye çevrilmiştir¹⁹. Özellikle Behmeniler tarihinden bahsedilen kısımlarda, çalışmamızda bu eserin J. S. King tarafından yapılmış olan çevirisinden büyük ölçüde fayda sağlanmıştır.

¹⁸ George H. T. Kimble (çev); *Esmeraldo de Situ Orbis*, Hakluyt Society, Londra 1937, s. xiii-xix.

¹⁹ Kamble; *a.g.t.*, s. 9-10.

B. TETKİK ESERLER

The Portuguese in India – Frederick Charles Danvers

Bu kitap Portekiz'in Hindistan tarihi konusunda yazılmış olan İngilizce tetkik eserler konusunda bir öncü konumundadır²⁰. Eser oldukça uzun ve kapsamlı bir kronolojiyi kapsamaktadır. Frederick Charles Danvers, kitabını yazarken Joao de Barros gibi Portekizli kronikçilerin eserlerinden yararlanmışır. Yine de kitap dönemin tarihçileri tarafından ciddi eleştirilere maruz kalmıştır. Bazı tarihçiler, Danvers'in yalnızca bazı eserleri İngilizce'ye çevirip kötü bir biçimde derlediğini iddia etmişlerdir. Yine de kitap, İngilizce bilen okuyucunun Portekiz'in Hindistan tarihini anlaması konusunda okuması gereken başlangıç eserlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. İki ciltten oluşan bu kitap 1894 yılında basılmış, Asian Educational Services tarafından 1992'de yeni bir baskısı yapılmıştır. Portekizlilerin Hindistan'daki faaliyetlerinin genel çerçevesini ve kronolojisini anlama konusunda çalışmamız sırasında bu eserden büyük fayda sağlanmıştır.

The Rise of the Portuguese Power in India – R. S. Whiteway

Bu kitap, Portekiz'in Hindistan tarihi konusunda 19. yüzyılın sonunda basılan İngilizce yazılmış bir diğer önemli tetkik eserdir. Danvers'in eseri ile kıyaslandığında, bu kitap hakkında modern tarihçilerin yorumları çok daha olumludur. Kitap iki cilt olarak düşünülmüş, ancak yalnızca ilk cildi okuyucu ile buluşmuştur. Bu ilk cilt, 1497 yılından 1550 yılına kadar olan olayları kapsamaktadır. Olaylar hakkında dönemin kroniklerine dayanan önemli bilgilerin yanı sıra, yazarın değerli yorumları da kitap içerisinde bulunmaktadır. Kitabın ilk baskısı 1899 yılında yapılmış olup, Asian Educational

²⁰ D'Silva; *a.g.t.*, s. 25.

Services tarafından 2007 yılında yeni bir baskısı yapılmıştır. Kitabın Portekizlilerin Hindistan faaliyetleri konusunda sunduğu önemli bilgiler ve vermiş olduğu bakış açıları, eserimizin gelişiminde önemli bir rol oynamıştır.

Three Ways to Be Alien – Sanjay Subrahmanyam

Bu kitap, son dönemin en başarılı Hindistan tarihçilerinden biri olan Sanjay Subrahmanyam tarafından yenilikçi bir stil ile yazılmıştır. Hindistan’da alışık olduğu çevrenin dışında bir yaşam sürmek zorunda olan üç kişinin hikâyelerini derleyen Sanjay Subrahmanyam, bu kişilerin hikâyeleri üzerinden kişilerin yaşamış oldukları dönemlerin olaylarına dair de önemli bilgiler sunmaktadır. Çok sayıda dile hâkim olan ve arşiv belgelerini başarılı bir şekilde kullanan Sanjay Subrahmanyam, yalnızca tarihçilerin değil, herkesin okuyabileceği modern bir tarih yazıcılığı ile eserini okuyucuya sunmuştur. Yazmış olduğu hikâyelerden birisi de, tezimizin bir bölümü boyunca incelenen Şehzade (Miyan) Ali’nin hikâyesidir. Hikâye hakkında en güvenilir kaynaklara, arşiv belgelerine ve mektuplara başvuran Sanjay Subrahmanyam, daha önceki birçok tarihçinin üzerinde anlaşılmadığı hususlara da ışık tutmuştur. Kitap 2011 yılında basılmıştır. Eserimizde, özellikle Şehzade Ali olayının anlatılmış olduğu bölümde bu kitaptan azami ölçüde faydalanılmıştır.

Osmanlının Güney Seferleri – Ertuğrul Önalp

Prof. Dr. Ertuğrul Önalp tarafından yazılmış olan bu geniş kapsamlı araştırma eserde, Osmanlı Devleti’nin ve Portekiz Krallığı’nın Hint Okyanusu’ndaki hâkimiyet mücadelesi anlatılmaktadır. Bu devletlerin Hint Okyanusu’na ulaşmaları ile sonuçlanan tarihi olaylar ve Hint Okyanusu kıyısındaki diğer devletlerin bu çerçevedeki rolleri derinlemesine incelenmiştir. Yazar, çoğunlukla Portekizce eserleri incelemiş, bunun yanı sıra Osmanlı tarihini anlatan eserlerden de faydalanmıştır. 2010 yılında Ankara’da basılan kitap 472 sayfadan oluşmakta, bünyesinde birçok resim ve haritayı da barındırmak-

tadır. Çalışmamızda, yalnızca Osmanlı Devleti ile Portekiz Krallığı'nın ilişkilerini anlama açısından değil, aynı zamanda Portekiz'in denizaşırı imparatorluğunun tarihini anlama açısından eser önemli bir yer tutmuştur.

Ottoman Expansion Towards the Indian Ocean in the 16th Century – Salih Özbaran

Osmanlı – Portekiz ilişkileri üzerine önemli çalışmaları bulunan Prof. Dr. Salih Özbaran tarafından yazılmış olan bu kitap, Osmanlı Devleti'nin bir aktör olarak Hint Okyanusu'na dâhil oluşunun tarihini anlatmaktadır. Osmanlı Devleti'nin Hint Okyanusu'na doğru genişlemesinin anlatıldığı kitapta, burada karşılaşmış oldukları Portekizlilerin Hint Okyanusu'ndaki tarihleri de incelenmiştir. Siyasi tarih ile başlayan çalışma, Osmanlı Devleti'nin Kızıldeniz ve Hint Okyanusu kıyılarındaki toprak yapılanması ve askeri yapılanmasının detaylı incelemeleri ile devam etmektedir. Osmanlı Devleti'nin Hint Okyanusu'ndaki ticareti de kitap içerisinde irdelenmektedir. Portekiz kaynaklarından da etkin şekilde yararlanan yazar, eserini özellikle Osmanlı kaynakları üzerine bina etmiştir. Jean Aubin ve R. B. Serjeant gibi bu alanda çalışmış önemli tarihçilerin Osmanlı Devleti'nin ve Osmanlı kaynaklarının Hint Okyanusu tarihindeki önemini vurgulayan yorumları da kitabın içerisinde mevcuttur. 415 sayfadan oluşan kitap, 2009 yılında Bilgi Üniversitesi Yayınları tarafından İstanbul'da basılmıştır. Çalışmamızda, Portekizlilerin ve Hint Okyanusu'nda ticaret yapan diğer devletlerin tarihinde Osmanlı Devleti'nin rolünü anlamak açısından eserden büyük fayda sağlanmıştır.

GİRİŞ

Hindistan, Asya'nın güneyindeki en büyük yarımada olup, dünya üzerinde medeniyetin beşiği sayılabilecek noktalardan birisidir. Bu yarımada'nın kabaca sınırlarını belirleyecek olursak, kuzeyde, denizle bir bağlantı olmayan kısımda Pamir Yaylası'ndan doğuya doğru uzanan Himalaya Dağları ve batıya doğru uzanan Hindikuş Dağları'nın, Hindistan'ın kuzeydeki kara sınırlarını belirlediğini söylemek mümkündür²¹. Bu sınırların güneyinde kalan yarımada, Hindistan'dır. Hindistan Yarımadası'nın bilinen biçimi ilk bakışta bir üçgeni ya da ucu güneye doğru bakacak biçimde asılı bir elması andırır²². Tarihçi Bayur, bu yarımada'yı üç bölüme ayırarak incelemiştir. Kuzeyde kalan dağlık bölge, aynı zamanda Ganj ve Sind adı verilen Hindistan'ın en geniş ırmaklarını barındırdığı için Hindistan'ın su haznesi konumundadır. Bu bölgenin Hindistan'ın kapıları olduğunu söylemek de mümkündür. Himalayalar, Pamir Yaylası'nın doğusundan Bengal Körfezi'ne kadar geçit vermediği için bu bölgenin tarihsel önemi batı kesimine göre daha az olmuştur. Hindistan'ın tarihini, dışarı kapalı bir kültür olsalar dahi, dışarıdan gelen uluslar şekillendirmiştir. Bu uluslar da karadan genellikle Pamir Yaylası'nın batısından Hindikuş Dağları'nı geçerek gelmişlerdir. Bu yüzden bu bölgenin tarihsel önemi çok daha fazladır. Bayur'un ikinci ana bölge olarak gördüğü bölge ise kuzeydeki bu dağlık bölgeye bitişik olarak bulunan ve 1.300.000 kilometre kare genişliğinde bulunan Hindistan'ın kuzeyindeki düzlük bölgedir. Buradaki topraklar çoğunlukla verimli olduğundan buralarda bol ürün yetişmektedir. Bölgenin batısında, Gucerat hariç olmak üzere çorak hatta çöl ikliminin görüldüğü topraklar da bulunmaktadır. Bu bölgenin mer-

²¹ Afet & Yusuf Hikmet; *Hindistan (Coğrafi Malumat)*, Türk Tarihinin Ana Hatları Eserinin Müsveddeleri No: 45, Başvekâlet Müdevvenat Matbaası, Tarihsiz, s. 1.

²² Burton Stein; *Hindistan Tarihi*, Müfit Günay (çev.), İnkılap Kitabevi, İstanbul 2015, s. 8.

kezi, bugün Hindistan'ın başkentinin de bulunduğu Delhi-Agra bölgesidir. Bu bölgede, tarihsel açıdan önemli olan bir başka dağ sırası bulunmaktadır. Bu bölgenin güneybatısında bulunan Aravalli Dağları, kuzeyden Hindistan'a giren uluslara direnen yerel halklar için önemli bir nokta olduğu için büyük bir tarihsel öneme sahiptir. Uzunca bir süre Hindistan'a kuzeyden gelerek burayı kontrol altına alan ulusların güneye yayılmasını önlemiştir. Hindistan'ın bir sonraki önemli bölümü ise bu dağların güneyinde kalan Dekken Yarımadası'dır. Burası, 400-1000 metre yüksekliğinde topraklara sahip olan çok geniş bir düzlüktür. Bu yüzden buraya Dekken Yaylası da denmektedir. Dekken, kelime anlamı olarak *güney* demektir. Yüzey alanı 2.500.000 kilometre karedir. Dekken Yarımadası'nın batı kıyılarında Batı Gat Dağları bulunmaktadır. Bu yarımada, batıdaki bu dağ sırasından doğuya doğru yavaşça aşağı doğru meylenmektedir. Dekken'in doğu kıyılarının yakınında ise batıdakilere nazaran daha az yüksek ve dik olan Doğu Gat Dağları bulunmaktadır²³. Bizim çalışmamızda, çoğunlukla bu bölgede yaşanan olaylar incelenecektir.

Hindistan genel olarak sıcak ve rutubetli bir iklime sahiptir. Bu durum, dışarıdan buraya gelen uluslar için oldukça yorucu ve yıpratıcı bir durumu teşkil etmiştir. Kuzeydeki dağlık bölgeye gidildiğinde ise hava nispeten serinler. Hindistan ikliminin en karakteristik özelliği ise muson yağmurlarıdır. Denilebilir ki bu ülkede hayat, muson rüzgârlarına ve onların yağdırdığı yağmurlara tabidir. Özellikle güneybatı rüzgârlarının yağdırdıkları yaz yağmurlarıdır. Bu yağmurlar birkaç hafta veya iki ay kadar sürebilmektedir. Bu yağmurlar sırasında ülke yeşillenir ve ürünler biter, daha sonra ise ülkede kuraklık gözlemlenir. Hem yaz hem de kış zamanı muson yağmurlarına maruz kalan ve sulanabilen topraklarda yılda iki defa ürün almak mümkündür. Bu durum, günümüzde

²³ Yusuf Hikmet Bayur; *Hindistan Tarihi*, TTK Basımevi, Ankara 1987, C.1, s. 1-2.

hala nüfusunun %70'inin toprağa bağı yaşamakta olduğı Hindistan için oldukça önemli bir durumdur²⁴.

Hindistan, dışarı kapalı bir kültüre ev sahipliğı yapsa da, tarih boyunca dışarıdan gelen birçok ulusun da egemenliğine sahne olmuştur. Buna bağı olarak da, Hindistan toprakları birden fazla ırka ev sahipliğı yapmaktadır. Bu ırkları, başlıca dört ana grupta incelemek mümkündür. Bunlardan ilki, Türk-İran tipi insanlardır. Bu halk genellikle Hindistan'ın kuzeybatısında yaşamaktadır. Afganlar, Beluçlar, Taciklerin tamamı, Sindliler ile Pencaplıların bir kısmı ve Jatların çoğunluğu bu ırka mensuptur. İkinci grup olan Hint Avrupa tipi insanlar ise Keşmir'de, Pencap'ın büyük kısmında ve Racputana'da yaşamaktadırlar. Üçüncü ana grup ise Dravitlerdir. Bu insanlar çok koyu tenli, neredeyse siyahidirler. Hindistan'ın merkezinde, güneyinde ve güneydoğusunda yaşayan bu halk, bu dört ana gruptan en kalabalık olanıdır. Dördüncü ana grup ise Mongolidler olup bu insanlar genellikle Himalaya bölgesinde ve Çin Hindistan'ında yaşamaktadır. Tarih boyunca, bu dört ana gruptan olan ırkların karışması ile birlikte farklı ırklar da Hindistan'da ortaya çıkmıştır. Bunlardan önde gelenler İskit-Dravit, Mongol-Dravit ve Hint-Avrupa-Dravit olarak sıralanabilir²⁵.

Kuzeyden Hindistan'a girenler çoğunlukla Türkler olmuştur. Hindistan'daki Türk tarihini, M.Ö. 1000'de Sakaların Sind ve Mekran taraflarına inmesi ile başlamış sayabiliriz. Süreç, Kuşan, Akhun ve Türkşahiler ile birlikte devam ederek Gaznelileri müteakip Gurlular eli ile Delhi Türk Sultanlığı'nın kuruluşu, bir başka deyişle, Hindistan'da 19. yüzyıla kadar devam edecek bir Türk hâkimiyetinin tesisi şeklinde gelişecektir²⁶. Bu Türkler, genellikle iklimi Anadolu iklimine benzeyen kuzeydeki dağlık bölgede

²⁴ Yusuf Hikmet Bayur; *Hindistan*, Ayyıldız Matbaası A. Ş., Ankara 1970, s. 59.

²⁵ Bayur; 1987, C.1, s. 4-5.

²⁶ Salim Cöhe; *Türk İstiklal Mücadelesi ve Hindistan*, Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu, TTK Yayınları, Ankara 2006, s. 128-129.

yaşamışlar, iklimini sevmedikleri daha güney bölgelere pek inmemişlerdir. Türkler Hindistan'ın orta ve güney bölgelerine, ancak daha kuzeyden gelen başka bir dalganın kendilerini sürmesi veya kazanç ve macera arayışı içindeki küçük gruplar halinde göçmüşlerdir.

Hindistan'a kuzeyden gelen bu Türk ordularının fetihleri ilk başlarda şöyle şekillenmişlerdir; Türkistan'ın bir karışıklık ve güçsüzlük döneminde zorlu ve iyi bir lider ortaya çıkarak Hindi-Kuş dağlık bölgesinde güçlü bir devlet kurar ve Türkistan'ı bir güç ve asker kaynağı, Hindistan'ı ise bir zenginlik kaynağı olarak görerek devletini bu iki yönde büyütür. Sebüktekin ve oğlu Mahmud döneminde Gazneliler Devleti²⁷, Gıyaseddin ve Müzeddin Muhammed döneminde ise Gurlular Devleti²⁸ bu şekilde büyümüş ve Hindistan'a ilerlemiştir. Bu iki devlet de Hindistan'ın kuzeyinin belli bir bölümünü yönetmişlerdir. Ancak bu konuda tartışmalı görüşler de mevcuttur. Örneğin Gazneliler Devleti'nin Hindistan'a yönelik akınlar yapması Erdoğan Merçil'in Gazneliler adlı kitabında zenginlik amaçlı değil, gaza amaçlı gösterilmiştir. Merçil, tıpkı Selçukluların Anadolu'da, Osmanlıların da Rumeli'de gaza hareketlerinde bulunması gibi, Gaznelilerin de kendilerine yakın kâfir ülkesi olan Hindistan'da gaza hareketlerine giriştiklerini ifade etmişlerdir²⁹. Ünlü Selçuklu veziri Nizam'ül-Mülk de, Gazneliler sultanı Mahmud'un babası Sebüktekin'in ve onu köle olarak satın alan Alptekin'in Hindistan'da

²⁷ Barthold, Hindistan servetlerini ele geçirmek arzusunun Gazneli Mahmud'un seferleri için yeterli bir sebep olarak değerlendirmiştir. Bkz. V. V. Barthold; *Moğol İstilasına Kadar Türkistan*, Hakkı Dursun Yıldız (çev.), Kervan Yayınları, İstanbul 1981, s. 364.

²⁸ Mübarek Galip & Saadettin Gömeç; *Hindistan'da Türkler*, Berikan Yayınevi, Ankara 2013, s. 41.

²⁹ Erdoğan Merçil; *Afganistan ve Hindistan'da Bir Türk Devleti Gazneliler*, Bilge Yayınları, İstanbul 2014, s. 163-166.

gaza hareketlerine kalkıştığını anlatmıştır³⁰. Bu da bu hanedanın bu yöndeki amacını kanıtlar niteliktedir.

Bunun yanı sıra, bazen de Türkistan'da meydana gelen çarpışmalar sonucunda Hindi-Kuş dağlık bölgesine küçük bir grup Türk sürülmüş, Kuzey Hindistan'da uygun bir durum kollayan bu küçük grup burada bir yönetim kurmuştur. Sonrasında servetini ve ününü artırdıkça Türkistan'dan gelmeye devam eden insanlar sayesinde yayılarak bu topraklarda büyük ve güçlü bir devlet kurmuştur³¹. Böyle kurulan devletlere örnek olarak Babürlüler Devleti gösterilebilir. Babürlüler bu şekilde Hindistan'a gelmiş, önce Kuzey Hindistan'da büyüyüp güçlenmiş, daha sonrasında ise bütün Hindistan'a hâkim olmuş bir Türk devletidir. Saadettin Gömeç, bu kadar az bir kuvvet ile bu kadar büyük bir ülkenin fethini tarihte nadiren görülmüş bir olay olarak değerlendirmiş ve bu fetihleri Tarık'ın İspanya'yı fethi ile karşılaştırmıştır³².

Hindi-Kuş'un kuzeyinde kurulmuş olan Timurlular gibi Türk devletleri ise ikliminden dolayı Hindistan'a yerleşmeye çalışmamışlar, buralara akınlar yapmakla veya bazı toprak parçalarını kısa süreliğine tutmakla yetinmişlerdir. Zira Timur'un soyundan gelen Babür'e de ilk başta Hint toprakları bir sürgün yeri gibi gelmiş, Kabil'e yerleştikten sonra Hindistan topraklarına yaptığı ilk seferden de büyük bir başarı beklememişti³³.

Hindistan halkları, hem bu toprakların ikliminin kendilerini gevşetmiş olmasından, hem de bu topraklardaki ürün bolluğundan dolayı çoğunlukla savaşçı halklar olmamışlar ve diğer devletleri işgal ederek yayılmaya çalışmamışlardır. Özellikle Kuzey Hindistan'da, Türklerin gelişi ile bu durum değişmiş, Türklerin yönetimi altında yaşa-

³⁰ Nizamü'l-Mülk; *Siyaset-name*, Mehmet Altay Köymen (haz.), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1999, s. 79-84.

³¹ Bayur; 1987, C.1, s. 10.

³² Saadettin Gömeç; *Hindistan'da Türk Hükümdarları*, Hira Matbaası, Ankara 1990, s. 37-38.

³³ Halis Bıyıktaç; *Timurlular Zamanında Hindistan Türk İmparatorluğu*, TTK Yayınları, Ankara 1991, s. 20-21.

yan Hintliler de daha savaşçı bir yapıya sahip olmuşlardır. Bunun yanı sıra, Hindistan'a giren Türk fatihleri iyi yetiştirilmiş düzenli ve disiplinli ordularına, binicilikteki ve askeri komutadaki üstünlüklerine, ele geçirdikleri yerlerdeki devlet mekanizmasını kendilerinden önceki yöneticilere nazaran çok daha iyi ve düzenli işletmelerine borçlu olmuşlardır. Bu sayede kendilerinden sayıca beş-on kat daha fazla olan yerel orduları yenerek topraklarını ele geçirmiş, daha sonrasında ise yönetimleri ile yerel halkın sempatisini kazanmışlardır. Zamanla verimli topraklar ve ucuz işgücü sayesinde güçlenen ve zenginleşen bu devletler, bu topraklarda derin izler bırakan uzun ömürlü Türk devletlerini kurmuşlardır³⁴.

Genel olarak, Hindi-Kuş'un kuzeyi bir Türk yurdudur. Büyük İskender'den önce Belh şehrine *Balik* veya *Balıka* denmesi de bu durumu kanıtlar niteliktedir³⁵. Tarihi kayıtların daha düzenli olarak tutulmuş olduğu İslam devrinde ise, Hindi-Kuş'un güneyinde Türk olduğunun bilincinde olan, Türkçe konuşan ve kaynaklarda Türk adı ile geçen başlıca kitle Halaçlardır³⁶. 11. yüzyıla dair kaynaklarda Hindi-Kuş'un güneyine yerleşmiş olduğu belirtilen bu halk, daha sonradan kuzeyden Hindistan'a gelerek buraları fetheden Türk gruplarının Hindistan fethinde önemli roller oynamıştır.

³⁴ Bayur; 1987, C.1, s. 11.

³⁵ Bayur; 1987, C.1, s. 12.

³⁶ Türkler arasında Kalaç diye anılan ve Delhi Türk Sultanlığı kurulduğu zaman yönetimde söz sahibi olan ve daha sonrasında Leknevti Halacileri, Delhi Halacileri ve Malva Halacileri adı ile üç sultanlık kuran Türk aşireti. Bkz. Enver Konukçu; *Halaç*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.15, s. 228-229. Tarihçi Peter Jackson da, Halaçları Delhi Türk Sultanlığı'ndaki en önemli gruplardan biri olarak görmüş ve Bengal'de İslam hükümdarlığını kurmalarının yanı sıra Delhi Türk Sultanlığı'nın ordularında da önemli noktalarda bulunduklarını belirtmiştir. Bkz. Peter Jackson; *Studies on the Mongol Empire and Early Muslim India*, Ashgate Variorum, Surrey 2009, s. 344-345.

Müslüman-Türk döneminde, önce Pencap, daha sonrasında ise Delhi-Agra Türk Sultanlığı ile birlikte bu topraklar Türklerin kontrolü altına girmiştir³⁷. 1010 yılından 1451 yılına kadar bu egemenlik devam etmiştir. Bu tarihte Behlül Ludi'nin Afgan hanedanını başlatması ile birlikte 1526 yılına kadar hâkimiyet Afganların elinde kalmıştır³⁸. 1526'dan 1540'a kadar Babür ve Hümayun ile birlikte yeniden Türklerin eline geçen Kuzey Hindistan'ın yönetimi, 1540'tan 1556 yılına kadar yeniden Afganların eline geçmiş, bu tarihten 1857 yılına kadar ise Hindistan'ın kuzeyi ile birlikte büyük çoğunluğunun yönetimi, yine Türklerin elinde olmuştur³⁹. 1857 yılından sonra ise Hindistan resmen bir İngiliz sömürgesi haline gelmiştir. Böylece, deniz taşımacılığının ilerlemesi ve yeni savaş teknikleri ile silahların Hindistan'a Portekizlilerden başlayarak batılı devletler tarafından getirilmesi ve en sonunda Hindistan'ın denizden fethini mümkün kıldığı tarihe kadar, 750 yıllık bir süre boyunca Kuzey Hindistan'ın ve hatta Hindistan'ın büyük bölümünün yönetimi, 650 yıl Müslüman Türklerde ve 100 yıl da Müslüman Afganlarda olmak üzere Müslümanların elinde olmuştur. 1754 tarihinden sonra devletleri yıkılmamış olsa dahi dış etmenlerin etkisi altında kalan Babürlülerin bu son yüz yılı da sayılırsa Hindistan'daki Türk yönetimi kendi başına 750 yıla çıkmaktadır⁴⁰. Bu açıdan bakıldığında, Hindistan'ın Türk tarihindeki önemli yerinin yanı sıra, Hindistan tarihinde Türklerin büyük ve yadsınamaz önemi de ortaya çıkmaktadır. Hindistan, bilinen tarihinin büyük bölümü süresince tamamen veya kısmen Türkler tarafından yönetilen bir toprak parçası olmuştur.

³⁷ Hindistan'da Delhi merkez olmak üzere kurulan ve çoğu Türk asıllı hanedanlar tarafından idare edilen sultanlık. Bkz. N. R. Farooqi; *Delhi Sultanlığı*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.9, s. 130-132.

³⁸ Gömeç; *a.g.e.*, s. 32-26.

³⁹ Bayur; 1987, C.1, s. 14.

⁴⁰ Bayur; 1987, C.1, s. 14.

Hindistan tarihini incelerken çok önemli bir sosyal olay olan kast sistemini de kısaca bilmek gerekir. Kast; ayrıcalıklar bakımından soydan gelimle yukarıdan aşağıya doğru kesin ölçülerle sınırlandırılmış kapalı sınıf sistemidir. Kelime Portekiz dilinde ırk anlamına gelmektedir. Burton Stein, kast sistemini *doğumla tanımlanan gruplar arasında hiyerarşik bir sosyal ve kültürel ilişkiler sistemi* olarak tanımlamıştır⁴¹. Hindliler ise bu sistem için doğuş anlamında yati veya renk anlamında olan varuna kavramlarını kullanmışlardır⁴². Bu kast sistemini oluşturan sınıflar genel olarak Brahmanlar (din adamları), Kşatriyalar (hükümdarlar, komutanlar, askerler), Vaysiyalar (çiftçiler, çobanlar, tüccarlar) ve Südralar (en alt tabaka insanlar) şeklindedir⁴³. İlk üç kast daha ayrıcalıklı sınıflardır. Son kasta mensup olanların hiçbir hakkı olmayıp ilk üç kast mensuplarına hizmet etmek zorunda oldukları kabul edilmiştir. Kastlar arası geçişlerin çok zor olduğu sistem bugün de Hindistan’da varlığını güçlü bir şekilde devam ettirmektedir. Bu kastlar çeşitli sebeplerle (evlenme, göç, bazı lider karakterlerin ortaya çıkması vs.) birçok şubelere ayrılarak büyümeye devam etmiştir. Günümüzde Hindistan’da binlerce kast şubesi oluşmuş durumdadır.

Tezimizin konusunu oluşturan Adilşahlar Devleti ile Portekiz Krallığı arasında 16. yüzyılda vuku bulmuş olan ilişkileri iyice anlayabilmek için, öncelikli olarak bu iki ülkenin birbirleri ile karşılaşmadan önceki durumlarını incelemek gereklidir. Böylece, Vasco da Gama’nın Anjediva yakınlarındaki çatışmasından önce birbirinden hiç haberi olmayan bu iki ülkenin ilişkileri, doğru bir başlangıç noktasından yola çıkarak incelenebilir ve incelenen süreç zarfında meydana gelen değişimler anlaşılabilir.

⁴¹ Stein; *a.g.e.*, s. 114.

⁴² Bayur; 1987, C.1, s. 14-20.

⁴³ Bu kast sisteminin temelleri muhtemelen Hindistan’da ‘Vedalar Devri’ olarak bilinen devirde atılmıştır. Bkz. Bayur; 1970, s. 9.

Çalışmamızda öncelikli olarak Adilşahlar Devleti'nin kuruluş sürecine dair bir inceleme yapılacak, daha sonrasında ise aynı incelemeye coğrafi keşifler öncesi Portekiz Krallığı tabi tutulacaktır. Sonra da bu iki ülkenin ilişkileri genel olarak değerlendirilecektir. Bu değerlendirmede de 16. yüzyılda Adilşahlar ve Portekiz arasında vuku bulan üç önemli olay anlatılarak ilişkiler bu çerçevede yorumlanmaya çalışılacaktır. Bu üç olay;

1. Goa Adası'nın Afonso de Albuquerque tarafından fethi,
2. Şehzade Ali olayı,
3. 1570 tarihinde Portekizlilere karşı kurulmuş olan ve I. Ali Adil Şah'ın liderlik ettiği yerel ittifaktır.

Bu olaylar silsilesi 16. yüzyılda Adilşahlar Devleti ile Portekiz Krallığı arasında meydana gelmiş en önemli gelişmeler olmanın yanı sıra, bu iki farklı ülkenin ve kültürün birbirlerine karşı olan tutumunun aradan geçen zamanla nasıl değiştiğini de gözler önüne serebilmesi açısından önemlidir.

Bu üç olaya dair incelemeler yapıldıktan sonra, bu incelemelerin ışığında Adilşahlar ile Portekizlilerin 16. yüzyıldaki ilişkileri hakkında genel bir yargıya varmak ve bazı sonuçlar elde etmek mümkün olacaktır.

I. BÖLÜM

ADİLŞAHLAR DEVLETİ VE PORTEKİZLİLERİN MALABAR KIYILARINA ULAŞMASI

A. ADİLŞAHLAR DEVLETİ'NİN KURULUŞU

Adilşahlar Devleti, Hindistan'ın Dekken adı verilen bölgesinde kurulmuş bir Türk sultanlığıdır. Dekken, Hindistan'ın orta bölümünde yer alan ve kabaca kuzeyde Narbada Nehri Vadisi'nden güneyde Ab-ı Keşte'ye kadar uzanan büyük platoya verilen isimdir⁴⁴. Bu bölgenin en önemli iki dili Marathi ve Telugu'dur. Bu bölgede kurulmuş olan devletler, konumları itibariyle Hindistan'ın kuzeyi ile güneyi arasında bir köprü vazifesi görmüşlerdir. Dekken'in kuzeyinde, Delhi Türk Sultanlığı'nın güneye doğru ilerlemesi sonucu Türk ve Afgan yönetimlerinin kurulması ile İslam bu topraklarda yayılma imkânı bulmuştur. Dekken'in Delhi Türk Sultanlığı tarafından kaybedilmesi ise, bütün Hindistan'ın tek bir merkezden yönetilmesi fikrinin son bulmasına neden olmuştur. 1347 yılından sonra, Dekken, Behmeniler Devleti tarafından yönetilmiştir. Bu devletin başkenti önce Gülberge⁴⁵, daha sonra ise Bidar⁴⁶ olmuştur.

⁴⁴ Dekken, kelime anlamı olarak *güney* demektir. Bkz. Donald F. Lach; *Asia in the Making of Europe*, The University of Chicago Press, Londra 1965, C. 1-1, s. 381. Vincent Smith, *Dekken* kelimesinin Sanskrit dilinde *güney* anlamına gelen kelimenin bozulmuş hali olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Vincent A. Smith; *The Early History of India: From 600 B.C. to the Muhammadan Conquest*, Clarendon Press, Oxford 1904, s. 323.

⁴⁵ Bu şehir, Delhi Türk Sultanlığı tarafından Devletabad yakınlarında bir ileri karakol olarak kurulmuş, 1345 yılı civarında Muhammed bin Tuğluk tarafından kontrolü Hindu komutan Bhiran'a verilmiştir. 1347 yılında ilk kurulduğunda Behmeniler Devleti'nin başkenti bu şehir olmuştur. Bkz. İqtidar Alam Khan; *Historical Dictionary of Medieval India*, The Scarecrow Press Inc., Lanham, Maryland 2008, s. 69-70.

Behmeniler Devleti, Delhi Türk Sultanlığı'nda çıkan bir isyanın sonucunda Hasan Gangü isimli bir kişinin *Aleaddin Hasan Şah Behmeni* adı ile Devletabad'da 1347 yılında sultan ilan edilmesi sonucu kurulmuştur⁴⁷. Bu hanedan, son dönemlerinde fiili olmamakla birlikte 200 yıl kadar yönetimde kalmış, hanedanın son üyesi 1528 yılında hayatını kaybetse de 1518 yılında Mahmud Şah Behmeni'nin ölümü ile hanedanın fiili hükmü sona ermiştir⁴⁸. Bu devlet, en geniş sınırlarına ulaştığında kuzeyde Berar'dan güneyde Ab-ı Keşte'ye kadar büyük bir bölgeye hükmediyordu. Devlet, *taraf* adı verilen dört bölgeye ayrılmıştı ve bu bölgeler, ciddi yönetsel yetkilere sahip *tarafdar* adı verilen kumandanlar tarafından kontrol ediliyordu. Bu kişilere, emirleri altındaki subay grupları tarafından yardım ediliyordu. 15. yüzyılda, devletin merkezi otoritesinin yıkılması üzerine bu tarafdarlar bağımsızlıklarını ilan etmişler ve Dekken sultanlıkları adı verilen devletleri kurmuşlardır⁴⁹.

⁴⁶ Hindistan'da Karnataka bölgesinde bulunan bu şehir, 1429 yılında Ahmed Şah Behmeni tarafından kurulmuştur. Daha sonra bu sultan devletin başkentini Gülberge'den buraya taşımıştır. Bu şehirde Behmeniler Devleti tarafından inşa edilmiş birçok önemli yapı bulunmaktadır. Bunlardan en önemlilerinden biri, devletin ünlü veziri Mahmud Gavan tarafından inşa ettirilen medresedir. Bkz. Khan; *a.g.e.*, s. 44.

⁴⁷ Major J. S. King; *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhan-i Ma'asir*, Luzac and Co., Londra 1900, s. 5.

⁴⁸ King; *a.g.e.*, s. 147.

⁴⁹ Sultan Muhammed Şah Behmeni'nin ölümü üzerine yerine geçen oğlu Sultan Mahmud Şah ülkeyi yönetmede bir başarı gösteremeyince ülke iç karışıklıklara sürüklenmiş ve bunun sonucunda sultana bağlı valiler bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Yusuf Adil Han valisi bulunduğu Bicapur'da Adilşahlar Devleti'ni, Ahmednagar şehrini kurarak kendi hanedanını başlatan Melik Ahmed Nizam'ül Mülk Nizamşahlar Devleti'ni, Fethullah İmad'ül Mülk devletinin başkenti olacak Burhanpur'da hutbeyi kendi adına okutarak İmadşahlar Devleti'ni, Golkonda valisi Kulu Kutb'ül Mülk bağımsızlığını ilan ederek Kutubşahlar Devleti'ni ve son olarak da Türk köle Kasım Berid Behmeni Devleti başkenti Bidar'da fiili yönetimi ele geçirerek Beridşahlar Devleti'ni kurmuştur. Bkz. J. D. B. Gribble; *A History of the Deccan*, Luzac & Co., Londra 1896, C. 1, s. 129.

Devletin yönetiminde, çok sayıda İranlı ve başka topraklardan Hindistan'a gelen yabancıların yanı sıra, yerel halktan da başta Brahminler olmak üzere birçok kişi yer almıştır. Devletteki Brahminlerin etkisi, Hasan Gangü'nün sultan olması konusunda kehanette bulunan bir Brahmin'in çok bilinen hikâyesi⁵⁰ ile de kendini göstermektedir.

Behmeniler Devleti'nin yönetimi, bazı farklar gözardı edilirse Delhi Türk Sultanlığı'nın yönetiminin bir kopyası gibi karşımıza çıkmaktadır. Bu farklardan birisi, emir-i cümle unvanını taşıyan bir kişi tarafından yönetilen maliye bakanlığının daha detaylı organize edilmiş olmasıdır. Diğer bir farklılık ise, vekil us-sultan unvanını taşıyan kişinin yönetsel ve askeri otoritesinin, vezir-i kul ve onun yardımcısı olan peşva makamı ile dengelenmiş olmasıdır. Devlet, varlığı boyunca, özellikle de Rayçur Düab

⁵⁰ 1347 de Tuğluk sultanı Mehmet Tuğluk'a karşı çıkan bir isyana Tuğlukluların Zafer Han adını taktıkları Hasan Gangü isimli bir Afgan komutan da karışmıştır. Bu Afgan komutan, Firişte'nin ifadesine göre; 'Delhi şehrinde yaşayan ve Mahmut Tuğluk Şah'ın değer verdiği astrolog ve brahmin olan Gangü'nün kölesi idi. Hasan fakirlik içinde yaşarken brahmininden para kazanabilmek için daha fazla iş istemiştir. Gangü'de ona bir çift öküz ile iki köle daha vererek şehre yakın bir toprak parçasını işlemesini istemiş ve kazancının ona ait olacağını belirtmiştir. Hasan köleler ile birlikte toprağı işlerken saban altın dolu bir küpe takılmıştır. Hasan bunu doğrudan Gangü'ye götürmüştür. Gangü'de bu altınları hükümdar Gıyaseddin Tuğluk Şah'a götürmüştür. Şah bu dürüstlükten çok etkilenererek Hasan'ı huzuruna çağırarak onu hizmetine almıştır. Sonra da yüz atının komutanı yaparak ödüllendirmiştir. Brahmin ise kölesinin bu durumundan çok mutlu olmuştur ve Hasan'a gelerek yıldızlardan onun büyük şan şöhret ve zenginliğe sahip olacağını gördüğünü söylemiştir. Ondan eğer bir gün kendisine hükümdarlık bahşedilirse adını kendi adına eklemesini ve hazine bakanı olarak yanına almasını istemiştir. Hasan'da efendisinin bu isteğini kabul edeceğini belirtmiştir. Hasan Gangü bu isyan sonucunda Delhi (Tuğluklar) askerlerini Dekken dışına atmıştır. Daha sonra Hasan Gangü 4 Ağustos 1347 Cuma günü taç giyip tahtın üzerine Abbasi halifelerinin rengi olan siyah şemsiyeyi açıp adına hutbe okutup para bastırarak Sultan Alaeddin Hasan Gangü Behmeni adı ile Hindistan tarihinde önemli bir role sahip olan Behmeniler Devleti'ni kurmuştur. Bkz. Jonathan Scott (çev.); *History of Dekkan*, J. and W. Eddowes, Londra 1794, C.1, s. 4-9.

adlı şehrin kontrolü için Hindu Vicayanagara Racalığı ile savaşmış, bu savaşlar çoğu zaman dini bir anlam taşımışlardır.

Adilşahlar Devleti, yukarıda bahsedildiği gibi 15. yüzyılda Behmeniler Devleti'nin merkezi otoritesinin zayıflaması üzerine ortaya çıkan Dekken sultanlıklarından biridir ve Yusuf Adil Han tarafından 1489 yılında kurulmuştur.

a. Yusuf Adil Han'ın Kökeni ve Yükselişi

aa. Yusuf Adil Han'ın Kökeni

Türk tarihinin çok iyi bilinmeyen kahramanlarından olan Yusuf Adil Han, yaşamının her yönüyle ilginç olmasının yanı sıra, hayatına dair tam olarak bilinmeyen birçok husus sebebiyle de tarihimizin gizemli liderlerinden biridir. Hükümdar olduktan sonra yaptıkları üzerinde kronikçiler ve tarihçiler tarafından az çok uzlaşılmış olsa da, özellikle kökeni hakkında birçok farklı görüş mevcuttur. Adilşahlar tarihine dair elimizdeki en temel kaynak olan Firişte'nin *Tarih-i Firişte* (Gülizar-ı İbrahim) adıyla geçen eserinin İngilizce'ye yapılan her iki tercümesinde de⁵¹, Yusuf Adil Han'ın kökeninin Osmanlı soyuna dayandığı aktarılmaktadır. Firişte'ye göre, tam adı ile Ebu Muzaffer Yusuf Adil Han⁵² Osmanlı sultanı II. Murad'ın oğullarından biri ve Fatih Sultan Meh-

⁵¹ Lt.-Col. John Briggs (çev.); *History of the Mahomedan Power in India*, R.Rambray&Co., Kalküta 1910; Scott (çev.); *a.g.e.*.

⁵² Yusuf Adil Han'ın ismi Firişte'nin eserinde *Yusuf Adil Şah* olarak verilmiştir. Ancak Firişte kitabını Yusuf Adil Han'ın zamanından sonra kaleme almıştır ve o dönemde Adilşahlar hanedanının üyeleri 'Adil Şah' unvanını kullanmaya başlamıştır. İleriki sayfalarda inceleneceği üzere Yusuf Adil Han kendi döneminde hiçbir zaman bağımsızlığını ilan etmemiş ve şah unvanını almamıştır. Dolayısı ile hükümdarlığı sırasında 'Yusuf Adil Han' olarak bilinmiştir. Eserimizde şah unvanının kullanılmaya başladığı tarihe kadar Adilşahlar hanedanının üyeleri

med'in de küçük kardeşi idi⁵³. II. Murad 1450⁵⁴ yılında ölünce tahta geçen II. Mehmet⁵⁵, danışmanlarının sadece tahta geçen şehzadenin yaşaması gerektiğine yönelik tavsiyelerini dinleyerek bütün kardeşlerini boğdurtmaya karar vermiştir. Zira danışmanları II. Mehmet'e babasının zamanında Yıldırım Beyazıt'ın oğullarından biri olduğunu iddia eden bir kişinin sebep olduğu iç karışıklıkları anlatmışlardır⁵⁶. Cellâtlar annesinden küçük Yusuf'u istediklerinde ise annesi Yusuf ile son bir gece geçirmeyi ve onu ertesi sabah teslim etmeyi teklif etmiş, bu isteği kabul edilerek kendisine oğlu ile son bir gece

'Adil Han' unvanı ile verilecektir. Ancak devletin isminin her daim 'Adilşahlar Devleti' olarak verilmesi uygun görülmüştür.

⁵³ Bu görüş 19. yüzyıl batı tarihçileri arasında da önemli bir kabul görmüştür. Ludovico di Varthema'nın 1503-1508 yılları arasındaki gezilerini yazdığı seyahatnamenin 1863 tarihli çevirisini yapan John Winter Jones ve editör George Percy Badger da bu görüşe katıldıklarını belirterek *Varthema'nın zamanında hükümdar Anadolu'lu II. Murat'ın oğlu olduğu varsayılan ve Behmeni hükümdarının muhafız birliğine köle olarak katıldıktan sonra devletin en yüksek kademelerin erişen ve zamanla bağımsız bir hükümdar haline gelen Yusuf Adil Han idi* demektedir. Bkz. John Winter Jones (çev); *The Travels of Ludovico di Varthema*, Hakluyt Society, Londra 1863, s. 117. Hindistanlı tarihçi Panikkar da bu görüşe katılan tarihçilerden biridir. Bkz. K. M. Panikkar; *Asia and Western Dominance*, George Allen & Unwin LTD, Londra 1959, s. 31. Tarihçi Hunter da Yusuf Adil Han'dan II. Murat'ın bir oğlu olarak bahsetmiştir. Bkz. Hunter; *a.g.e.*, s. 132. Hindistan mimarisi üzerine çalışan tarihçi James Fergusson da Yusuf'un Osmanlı Sultanı II. Murat'ın oğlu olduğunu belirtmiştir. Bkz. James Fergusson; *History of Indian and Eastern Architecture*, John Murray, Londra 1910, C.2, s. 268.

⁵⁴ Önde gelen Osmanlı tarihçileri olan İ. Hakki Uzunçarşılı ve A. De Lamartine'e göre II. Murad 1451 tarihinde vefat etmiştir. Bkz. İ. Hakki Uzunçarşılı; *Osmanlı Tarihi*, C. 1, TTK Basımevi, Ankara 1982, s.451, A. de Lamartine; *İmparatorluk Yolu (Türkiye Tarihi)*, (haz.) M. R. Uzman, Tercüman Yayınları, İstanbul Tarihsiz, C. 2, s. 405.

⁵⁵ Fatih Sultan Mehmet olarak da bilinen II. Mehmet, İstanbul'u fethetmesi ile tanınan Osmanlı padişahıdır.

⁵⁶ Firişte burada Sultan Yıldırım Bayezid'in oğullarından olup saltanat iddiasına kalktığı için bütün Osmanlı tarihlerinde maksad-ı mahsusla Düzme Mustafa denilen Mustafa Çelebi'den bahsetmektedir. Bkz. Uzunçarşılı; 1982, C. 1, s. 369.

geçirme hakkı verilmiştir. Annesi aslında Yusuf'u kurtaracak bir plan yapmıştır. Bu bir gecelik fırsatı kullanarak, İran'dan Osmanlı ülkesine mal getiren ve kendisinin sürekli alışveriş yaptığı Savalı Hacı İmadüddin isimli tüccara ulaşmış, onun elindeki Yusuf'un yaşındaki kölelerden Yusuf'a çok benzeyen Kafkas bir köleyi satın alarak Yusuf'u da bu tüccara vermiştir. Tüccardan Yusuf'u Osmanlı topraklarından kaçırmamasını istemiştir. Tüccar hem bu iş için kendisine verilen parayı reddedemediğinden hem de acılı annenin gözyaşlarına dayanamadığından bu isteği kabul etmiş ve Yusuf'u yanına alarak doğuya doğru hızla Osmanlı topraklarının dışına çıkarmıştır. Yusuf'un annesi ayrıca ertesi sabah Yusuf'u almak için gelmiş olan cellâtlardan güvenebileceği birine de para vererek, ondan bu durumun açığa çıkmamasını sağlamasını istemiştir. Böylece Yusuf yerine öldürülen Kafkas köle, Yusuf olduğu düşünülerek gömülmüş ve II. Mehmet taht için kendisine rakip olabilecek bir kardeşinden daha kurtulduğuna inandırılmıştır. Tüccar Hacı İmadüddin, gerçek genç şehzade ile birlikte önce Erdebil⁵⁷ şehrine gelmiş, burada Yusuf'u Safevi Hanedanlığı'nın⁵⁸ koruması altına bırakmıştır. Yusuf burada Şah İsmail'in atası Şeyh Safiüddin'in kurmuş olduğu tarikatın öğrencisi olmuştur⁵⁹. Bir süre Safevi Tarikatının⁶⁰ gözetimi altında eğitim gören Yusuf'u sonrasında ise kendisi ile

⁵⁷ Erdebil, Hazar Denizi'nin güneybatı kıyılarında bugünkü İran'ın sınırları içerisinde olup, Şiilerin önemli bir tekkesinin bulunduğu şehirdir. Bkz. Cihat Aydoğmuşoğlu; *Safevi Devleti Tarihi (1501-1736)*, Gece Kitaplığı Yayınları, Ankara 2017, s. 24-25.

⁵⁸ 1501 yılı ortalarında Akkoyunlu başkenti Tebriz'de Heşt Beheşt Sarayı'nda İsmail'in tahta oturması ile Safevi Devleti'ni kuran Türk hanedanı. Bkz. Aydoğmuşoğlu; *a.g.e.*, s. 38.

⁵⁹ Nayeem; 1974, s. 55.

⁶⁰ Safevi Tarikatı, Şeyh Safiüddin'in bir gece rüyasında gördüğü bir olay neticesinde şekillenen ve Şii öğretilerini esas alan tarikat. Bkz. Tufan Gündüz; *Son Kızılbaş Şah İsmail*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2014, s. 13-15.

birlikte Sava⁶¹ şehrine götürmüştür. Burada onu kendi çocuklarıyla birlikte okula göndermiştir. Kendisine aslında kim olduğunu anlatmış, ancak bunu gizli tutmasını sıkı sıkıya tembihlemiştir.

Annesi ise, Yusuf'un durumunu öğrenmek için bir adamını Sava'ya yollamıştır. Bu kişi Yusuf'u bulmuş, ona annesinin yazdığı mektubu vermiş ve Yusuf'un yazdığı mektubu da geri annesine götürmek üzere yola çıkmıştır. Ancak İskenderiye'den⁶² gemiye bineceği sırada hastalandığı için bir buçuk yılını burada geçirmek zorunda kalmıştır. En sonunda Yusuf'un mektubunu alan annesi öyle sevinmiştir ki etraftaki fakirlere büyük bağışlar yapmıştır. Ertesi sene aynı adamını yeniden Yusuf'un yanına gönderen annesi, bu defa adamının⁶³ yanında Yusuf'un sütannesini ve sütkardeşleri olan Gazanfer Bey ve Dilşad Hanım'ı da göndermiştir. 16 yaşına kadar Sava'da kalan Yusuf, o yıl sütannesinin kim olduğu bilgisini yanlış kişilerle paylaşması nedeniyle buradan kaçmak zorunda kalmıştır. Kum, Keşan, İsfahan ve Şiraz gibi önemli İran kentlerinde bulunduktan sonra, anlattığına göre bir gece rüyasına giren Hızır Aleyhisselam'ın ona istikbalinin İran'da değil, Hindistan'da olacağını söylemiştir. Bunun üzerine de Yusuf, bu topraklara gitmeye karar vermiştir⁶⁴.

Firişte'nin kitabında geçen bir başka hikâye ise bu iddiayı oldukça güçlü bir şekilde yeniden ortaya koymaktadır. *Yusuf'un kızı Bibi Sitti, Gülberge'de Şehzade Ahmet ile düğünü yapılırken bir akşam Dekkenli bütün soylu kadınların üstünde bir yere otur-*

⁶¹ Bugünkü İran başkenti Tahran'ın güneyinde, tarihi Kum şehrine de yakın olan ve Save diye de bilinen bir şehir. Yusuf'a buradan geldiği için Hindistan'da ve birçok Portekiz kaynağında *Savalı*, *Savai* lakabı verilmiştir. Bkz. Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 4-7

⁶² Mısır'ın Akdeniz kıyısındaki en önemli liman kentidir.

⁶³ Bu kişi, muhtemelen ileride anlatılacak olan İsmail Adil Han'ın naibi Kemal Han Dekkeni'den kurtulması olayında kendini feda ederek Kemal Han Dekkeni'yi öldüren Yusuf Türk'tür.

⁶⁴ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 4-7, Scott (çev.); *a.g.e.*, C. 1, s. 207 - 208.

muştur. Kendisine itiraz edilince de Yusuf'un kızı olarak iki Osmanlı imparatorundan birinin yeğeni birini de torunu olarak Dekken'deki hiçbir soylu kadından aşağı olmadığını ifade etmiştir. Bunun üzerine Bidar'lı Amir Berid onu yalanlayabilmek için İstanbul'a elçiler göndermiştir. Ancak bilginin doğru olduğuna dair kanıtlar çok güçlü olduğu için bu konuyla ilgili başka itiraz gelmemiştir⁶⁵.

Yusuf'un kökeni hakkındaki bu hikâyeye bazı tarihçiler katılırken, bazıları bunun gerçek olmadığını; Firişte'nin Adilşahlar sarayında yaşayan bir tarihçi olduğu ve ödemesini bu hanedandan aldığı için, onları yüceltmek adına yazdığını iddia etmişlerdir. Böylece Behmenilerden ayrılarak kendi devletini kuran bu hanedan, soyunu dönemin en güçlü devletlerinden biri olan Osmanlı'ya dayandırarak meşruiyetinin tanınmasını sağlayabilecekti. Önemli bir 20. yüzyıl Hindistan tarihçisi olan Ishwari Prasad, adı Türkçeye *Orta Çağ Hindistan Tarihi* olarak çevrilen kitabında, önce Yusuf için Vezir Mahmud Gavan'ın⁶⁶ satın aldığı bir Gürcü köle ifadesini kullanırken, aynı kitabın 405. sayfasında Firişte'nin görüşüne de yer vermiştir⁶⁷. 20. yüzyılın bir başka Hintli tarihçisi olan Na-

⁶⁵ Bu olay Yusuf Adil Han hayatta iken değil, daha önce söylenmiş olan Ahmed Şah ve Bibi Sitti İsmail Adil Han'ın döneminde, daha önce sözlendirildikleri Gülberge'de düğünleri yapılırken meydana gelmiş olmalıdır. Bu düğüne İsmail Adil Han'ın dönemi incelenirken değinilecektir. Bkz. Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 7-8.

⁶⁶ Behmeniler Devleti tarihinin en önemli veziri olan İran kökenli Mahmud Gavan, 1464 yılında Sultan Muhammed Şah Behmeni döneminde devletin en etkili ismi haline gelmiştir. Malwa hükümdarlarının tehdidini bertaraf etmekle birlikte, Vicayanagara'dan Balogan ve Goa'nın geri alınmasında rol oynamıştır. İdari ve askeri alanda birçok reform yapmıştır. Afaki adı verilen yabancı soylulardan biri olduğu için, Dekkeni denilen yerli soylular tarafından sevilmemiştir. 1481'de bu soylular tarafından kurulan bir komplo sonucunda Sultan Muhammed Şah Behmeni tarafından idam ettirilmiştir. Çok eğitilmiş bir insan olan Mahmud Gavan'ın Bidar'daki şahsi kütüphanesinin 3.000 kitaptan oluştuğu söylenmektedir. Kendisi de Riyaz el-İnşa adlı kitabı kaleme almıştır. Bkz. Khan; *a.g.e.*, s. 96.

⁶⁷ Ishwari Prasad; *History of Medieval India, From 647 A.D. to the Mughal Conquest*, The Indian Press (Publications) Private LTD., Tarihsiz Allahabad, s.404-405. Ishwari Prasad aynı

yeem de, Yusuf'un Türkmen asıllı olduğunu kısaca ifade etmiştir. Ona göre, Yusuf'un soyu, merkezi Doğu Anadolu'da Diyarbakır olan, Akkoyunluisimli bir hanedana dayanıyordu⁶⁸. Bu hanedan Oğuz Han'ın oğullarından Bayındır Han'ın soyundan gelmekle övünüyordu⁶⁹. Dönemin kaynaklarını inceleyerek önemli bir Hindistan tarihi incelemesi yazan Korgeneral Halis Bıyıktay, Yusuf Adil Han'dan bahsederken *Biçapur'da kendisini Türkiye Sultanı II. Murad'ın oğlu diye gösteren bir Gürcü hükümdar bulunuyordu* ifadesini kullanmıştır⁷⁰. Bu yazılan, Yusuf'un Gürcü olduğunu kanıtlamasa da, Yusuf'un bu durumdan bizzat haberdar olduğunu bize göstermesi açısından oldukça önemlidir.

Yine Hintli bir tarihçi olan Pius Malekandathil, Yusuf'un İstanbul doğumlu olduğunu iddia ettikten sonra Behmeniler topraklarına gelerek önce bir vali, sonra da bağımsız bir hükümdar olmasını Osmanlı Devleti'nin Hindistan ticareti üzerindeki emellerinin bir yansıması olarak görmüştür⁷¹. Bunu söylerken Yusuf'un Osmanlı hanedanından olduğunu iddia ediyor olsa dahi, Yusuf'un İstanbul doğumlu olması ve Firişte'nin hikâyesinde Osmanlı hanedanının öldü olarak bildiği Yusuf'un Osmanlı Devleti'nin bilgisi dâhilinde Hindistan'a gelmiş olması oldukça düşük bir ihtimale sahiptir. Goa'nın tarihi hakkında önemli bir eser yazmış olan tarihçi Boies Penrose da,

bilgiyi *A Short History of Muslim Rule in India* adlı kitabında da tekrar etmiştir. Bkz. Ishwari Prasad; *A Short History of Muslim Rule in India – From the Conquest of Islam to the Death of Aurangzeb*, The Indian Press Ltd., Tarihsiz Allahabad, s.206.

⁶⁸ M.A. Nayeem; *The Heritage of the Adil Shahis of Bijapur*, Hyderabad Publishers, Haydarabad 2008, s. 22.

⁶⁹ Faruk Sümer; *Oğuzlar*, DTCF Yayınları, Ankara 1972, s. 167. İ. Hakkı Uzunçarşılı; *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, TTK Basımevi, 3. Baskı. Ankara 1984, s. 188.

⁷⁰ Halis Bıyıktay; *a.g.e.*, s. 32.

⁷¹ Pius Malekandathil; *Maritime India: Trade, Religion and Polity in the Indian Ocean*, Primus Books, Delhi 2010, s. 111.

kitabında Yusuf Adil Han'ın II. Murat'ın İranlı bir odalıktan doğan bir oğlu olduğu iddiasına yer vermiştir⁷².

Meseleye Osmanlı tarihçilerinin açısından baktığımızda ise, sadece Fransız tarihçi A. de Lamartine'in Osmanlı tarihini yazdığı eserinde II. Murat'ın ölümü ve II. Mehmet'in tahta geçtiği sırada nakletmiş olduğu bir kardeşini boğdurma olayı Firişte'nin naklettiği Yusuf'un kökeni hikâyesi ile benzerlikler içermektedir⁷³. Bunun dışında, Yusuf'un Osmanlı soyundan olduğu görüşünü kuvvetlendirecek bir delile rastlamamaktayız. Önemli bir Osmanlı kronikçisi olan Müneccimbaşı Ahmet Dede'nin yazmış olduğu *Müneccimbaşı Tarihi* adlı eserde, II. Mehmet'in tahta geçtiğinde yalnızca İsfendi-yaroğlu'nun kızından olan Ahmet isimli bir küçük kardeşini boğdurduğu, diğer bütün

⁷² Boies Penrose; *Goa-Rainha do Oriente (Goa-Queen of the East)*, Comissao Ultramarina, Lizbon 1960, s. 31.

⁷³ de Lamartine'in ifadelerine göre, öldüğü sırada II. Murat'ın haremindeki kadınlardan birçok oğlu ve kızı olmuştu. Ancak bunlardan hiçbiri II. Mehmet ile mücadele edebilecek seviyeye gelmemişti. II. Mehmet'in tehdit olarak gördüğü bir kardeşi vardı ki, bu da kendisi gibi bir prenses anneden doğan erkek çocuktur. Erdel prensesi Mara'nın, II. Murat öldüğü sıralarda çok küçük yaşta olan bir oğlu vardı. II. Mehmet ise herhangi bir şekilde işini şansa bırakmak istemeyerek, tıpkı Firişte'nin anlattığı gibi çocuğu öldürtmeye karar verdi. Bu işi de, Evrenos Bey'in, Balkanlarda yaşadığı başarısızlıklardan dolayı mahcup olan oğlu Ali'ye emretti. Kendini affettirmek isteyen Ali de, bu çocuğu boğdurdu. Çocuğun durumunu gören annesi Mara ise büyük bir dehşet ve üzüntüye kapıldı. Daha sonrasında ise II. Mehmet tarafından İshak isminde bir köle ile evlendirildi. de Lamartine'in anlatmış olduğu bu hikaye, Firişte'nin Yusuf'un çocukluğu hakkında anlatmış olduğu hikaye ile çarpıcı benzerlikler taşımaktadır. Firişte kitabında, Yusuf'un Edirne'den kaçırılması ile sonuçlanan hikayesinde de, boğdurulan bir küçük erkek kardeş mevcuttu. Osmanlı sarayında, Yusuf'un annesinin yaptığı hileyi bilen çok kişi olmadığı için, de Lamartine hikayeyi boğdurulan çocuğun gerçekten II. Mehmet'in kardeşi olduğu şeklinde duymuş olabilir. Bu da, Firişte'nin anlattığı hikayenin, gerçek olması ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Bkz. A. de Lamartine; *Histoire la Turquie*, Librairie du Constitutionnel, Paris 1854, s. 172-175.

kardeşlerinin ise babaları II. Murad hayattayken öldüğü ifadesi yer almaktadır⁷⁴. Elimize Osmanlı kaynaklarına dayanarak, Yusuf'un annesinin İsfendi-yaroğulları soyundan olduğunu ve adının önceden Ahmet olup sonradan değişerek Yusuf olduğunu düşündürecek hiçbir veri de bulunmamaktadır. Daha da ötesi, Osmanlı soyu hakkında bir otorite olan İsmail Hakkı Uzunçarşılı gibi tarihçilerin eserlerinde de böyle bir kişiden bahsedilmemektedir⁷⁵. Nayeem ise eserinin 22. sayfasında bu konuyla ilgili bir başka bilgiyi Rafidüddin Şirazi'nin Adilşahlar Devleti tarihine dair önemli bilgiler içeren Tazkirat'ül Mülük adlı eserine atıf yaparak Yusuf Adil Han'ın, Sava valisi bulunan Mahmud Bey'in en büyük oğlu olduğunu söylemektedir⁷⁶. Mahmut Bey onu yetiştirmesi amacı ile Sava'da İranlı bir tüccar olan ve güvendiği Hacı İmaddüdin Mahmud'un himayesine bırakmıştır. Yusuf 16 yaşına kadar bu tüccar tarafından yetiştirilmiştir⁷⁷. Yusuf bu dönemde çeşitli sebeplerle Keşan, İsfahan ve Şiraz gibi dönemin meşhur şehirlerine seyahat etmiştir. Babası Sava valisi Mahmud Bey'in ölümünden sonra Yusuf, İran'da bir süre daha yaşadık-tan sonra Hindistan'a Dekken'e⁷⁸ gitmiş ve Behmeni Sultanlığı'nın hizmetine girmiştir⁷⁹. Yusuf'un burada Savalı diye anılmasının sebebi olarak Sava'da aldığı eğitim gösterilmektedir⁸⁰.

⁷⁴ Münecimbaşlı Ahmet Dede; *Münecimbaşlı Tarihi*, (haz.) İsmail Erünsal, Tercüman Yayınları, İstanbul Tarihsiz, C. 1, s. 197.

⁷⁵ Uzunçarşılı; 1982, C. 1, s. 452.

⁷⁶ Nayeem; 2008, s. 22.

⁷⁷ Yusuf Adilşah'ın Hacı İmamüddin tarafından yetiştirildiği birçok kaynak tarafından ortak bilgi olarak verilmektedir.

⁷⁸ Hindistan'ın güneyinde bulunan büyük bir plato. İlk başta Behmeniler Devleti'nin yurdu olan bu toprak parçası, daha sonraları 'Dekken sultanlıkları' adı verilen devletlere ev sahipliği yapmıştır. Tome Pires, burayı tarım bakımından zengin, halkı cesur ve savaşçı, ayrıca çalışkan olarak nitelendirilmiştir. Dekken'in yalnızca yiyecek değil, kumaş üretiminde de çok üstün olduğu ve bu ülkeden çok miktarda kumaş ihraç edildiği de Tome Pires'in satırlarında yer almaktadır. Bkz. Armando Cortesao (ed.); *The Suma Oriental of Tome Pires*, Hakluyt Society, Londra 1944, C. 1, s. 48/53.

⁷⁹ Nayeem; 2008, s. 22.

20. yüzyılın ilk yarısında yaptığı çalışmalarla tanınmış olan ve Firişte'nin yanı sıra Basatin-us-Salatin⁸¹ gibi Adilşahlar döneminin diğer Farsça kaynaklarını da kullanan K. K. Basu, bu konuda yazmış olduğu bir makalede, Yusuf'un Osmanlı soyundan olduğu görüşünü destekleyerek, II. Murad'ın ölümünden sonra tahta geçen Muhammed'in (II. Mehmed) Yusuf adında bir küçük kardeşi olduğunu ve bu kardeşinin *kişisel güzelliği ve çekiciliği dolayısı ile ikinci Yusuf olarak anıldığını* ve ağabeyi II. Mehmed'in bu Yusuf'u çok sevdiğini, ondan ayrı vakit geçirmediğini söylemiştir⁸². Tahta geçtiğinde ise danışmanları kendisini taht üzerinde hak iddiası olan biri ile yakın olması konusunda uyarılmışlar ve o da onların tavsiyelerine kulak vermek zorunda kalmıştır. Ancak, Firişte'nin yazdığı gibi hemen Yusuf'un ölüm emrini vermemiş, adamlarını

⁸⁰ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 8; K. K. Basu'nun yazmış olduğu bir makalede Yusuf Adil Han'ın Savalı (Savai) diye anılması ile ilgili ilginç bir bilgi daha verilmektedir. Basu'nun Basatin us Salatin'i çevirerek yazmış olduğu bu makalede, Sava'da eğitim almış olmasının yanı sıra Sava (Sawa) kelimesinin 1.25 anlamına geldiği, Yusuf'un topraklarının Behmeniler'e bağlı olan diğer toprak beylerinin (tarafdar, jagirdar) topraklarından aşağı yukarı 1.25 oranında daha fazla olduğu için de bu unvanla anıldığı bilgisi geçmektedir. Bkz. K. K. Basu; *Career of Yusuf Adil Shah of Bijapur*, Indian Culture, Volume III, Issue 1, Satish Chandra Seal, Kalküta, Nisan 1936, s. 113. Garcia da Orta ise, Portekizlilerin kullandığı Sabayo kelimesinin, Arapça '*sahib*' kelimesinin bozulmuş bir hali olduğunu yazmıştır. Ancak bu akla yatkın bir açıklama değildir. Aynı şekilde diğer Dekken sultanlıklarının ve Safevi şahı Şah İsmail'in de isimleri ve unvanları açıklanmış, ancak Garcia da Orta bu konuda çoğunlukla yanılgıya düşmüştür. Bkz. Markham (çev.); *a.g.e.*, s. 73-74. Tome Pires ise, 'sabayo' kelimesinin 'sultanın muhafızlarının kumandanı' anlamına gelen bir unvan olduğunu ve Yusuf'a Behmeni sultanı tarafından verildiğini iddia etmiştir. Bizim kaynaklarımıza göre bu bilgi de yanlıştır. Bkz. Cortesao (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 50.

⁸¹ Bu kitap, II. Ali Adil Şah zamanında Mir İbrahim Esadhani tarafından kaleme alınmıştır. Bkz. Basu; *Career of Yusuf Adil Shah*, s. 109.

⁸² K. K. Basu; *Two Traditions about Ancestry of Yusuf Adil Shah of Bijapur*, Indian Historical Quarterly, Volume XII, Issue 2, Haziran 1936, s. 345. Bu makalede geçen bir dipnotta, Basu, Joseph'in (Yusuf) Doğu hikayelerindeki ideal erkeksi güzelliği temsil ettiğini ifade etmiştir.

Yusuf'u teslim almaya değil Yusuf'un annesi ile bu meseleyi görüşmeye göndermiştir. Annesi ise meselenin Yusuf'un ölümünden başka bir çözümü olmayacağını anlayınca adamlara Yusuf'u ertesi gün kendi elleriyle öldüreceğini söylemiştir⁸³. Basu'nun makalesinde yazdığına göre, Yusuf'un annesi satın almış olduğu köleyi zehirleyerek öldürmüş, II. Mehmet de kardeşinin öldüğünü düşünerek kendisine başsağlığı dilemiş, hatta onunla birlikte yas tutmuştur⁸⁴. Yani kadın, durumun anlaşılmaması için köle çocuğu da kendisi öldürmüştür. Bundan sonrası, Firişte'den okuduklarımızla aşağı yukarı aynı olmanın yanı sıra, Basu'nun makalesinde Yusuf'un bu sırada yedi yaşında olduğu da belirtilmektedir⁸⁵.

Basu, yazmış olduğu makalede Rafiüddin Şirazi'nin *Tazkirat el-Mülük* adlı eserinden öğrendiklerini de aktarmıştır. Şirazi, kendi ifadesine göre 1560 tarihinde Dekken'e gelmiş ve burada Yusuf'un hizmetinde bulunmuş olan Hafız Şemseddin Hazri isimli bir kişi ile konuşarak Yusuf Adil Han'ın kökeni konusunda bilgi sahibi olmuştur. Akkoyunlu Hasan Bey'in⁸⁶ zamanında Şemseddin, Diyarbakır'da bulunmuştur. Karakoyunlu Cihan Şah'ın emirleri isyan edip birbirleriyle çatışmaya başlayınca Akkoyunlu

⁸³ Basu; *Two Traditions*, s.346.

⁸⁴ Basu; *Two Traditions*, s.347.

⁸⁵ Arada yalnızca Basu'nun, Firişte dışındaki kaynaklarda Yusuf'un direk Sava'ya götürüldüğünü söylemesi gibi küçük farklar mevcuttur. İlk olarak Sava'ya gitmemiş olsa dahi, Yusuf'un İran'da yıllarca eğitim aldığı ve burada Şiilik inancını benimsediği kesin bilinmektedir.

⁸⁶ Bu kişi Türk tarihinde Uzun Hasan olarak bilinmektedir. Şehzadeliğinden itibaren hayatı savaş alanlarında geçmiştir. Ülkesini çok zor dönemlerden ve Karakoyunluların baskısından başarı ile kurtarmıştır. İlhan Erdem, Uzun Hasan'ı, *toprakları üzerinde kara bulutların dolıştığı ve herkesin şaşkınlık içinde bulunduğu sırada ne yaptığını bilen tek kişi* olarak değerlendirmiştir. Bkz. İlhan Erdem; *Osman Bey'in Ölümünden Uzun Hasan Padişah'a Akkoyunlular (1435-1456)*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi, s. 120.

Hasan Bey fırsatı değerlendirerek Cihan Şah'ın üzerine yürümüştür⁸⁷. Tebriz'e ulaşınca Cihan Şah'ın öldüğünü öğrenmiş ve ülkeye kendi memurlarını atamıştır. Sava'ya da kızkardeşinin oğlu Ahmed Bey'i atamıştır. Ahmed Bey, Savalı bir önde gelenin kızıyla evlenmiş, oğlu Mahmud Bey de o ölünce yerine geçmiştir. Yusuf ise, bu Mahmud Bey'in en büyük oğludur⁸⁸. Şirazi'nin bu yazdıkları ise, Yusuf'un soyunun Akkoyunlu Hanedanı'na dayandığı iddiasını desteklemektedir.

Hoca Nizameddin Ahmed tarafından yazılmış olan *Tabakat-i Ekberi* adlı kitapta ise Yusuf'un Kafkas bir köle olduğu bilgisi paylaşılmıştır⁸⁹. Hangi aileden geldiği belli olmasa da Yusuf'un bütün kaynaklarda Türk olarak verilmiş olması, bu görüşün doğru olma ihtimalini oldukça düşürmektedir.

Her ne kadar Yusuf'un Osmanlı soyundan geldiğine yönelik iddialar daha ağır bassa da, kesin bir bilgi mevcut değildir. Ancak diğer iddialara da bakıldığında, Yusuf'un en azından büyük bir Türk hükümdar soyundan geldiği kesin gibi görünmektedir. Bu durumda da Firişte gibi bir yazarın, onu ait olmadığı bir hükümdar ailesine mensup göstermesinin bir gerekliliği kalmamaktadır. Yine de, kesin bir bilgiye ulaşmak için bu konuda daha fazla araştırma yapılması gereklidir. Yusuf'un Hindistan'a gelişi ve bundan sonraki hayatına dair bilinenler bundan önceki hayatı gibi çok farklı görüşlerle ifade edilmemektedir. Bundan sonrası hakkında bütün tarihçiler bazı ayrıntılar dışında hemfikirlerdir.

⁸⁷ Uzunçarşılı; 1984, s. 191.

⁸⁸ Basu; *Two Traditions*, s.351-52.

⁸⁹ Brajendranath De, M. A., I. C. S. (çev.); *The Tabaqat-I-Akbari of Kwajjah Nizamuddin Ahmad*, Royal Asiatic Society of Bengal, Kalküta 1939, C. 3, s. 159.

ab. Yusuf Adil Han'ın Hindistan'a Gelişi ve Yükselişi

Yusuf, Hindistan'a giderken, Hürmüz Adası'ndan⁹⁰ bir gemiye binmiş ve Hindistan'daki önemli bir liman olan Dabul'e⁹¹ gelmiştir. Ancak geldiği tarih hakkında da bazı görüş ayrılıkları mevcuttur. Dönemin tarihçileri olan Firişte ve Şirazi'nin farklı tarihler vermesinin yanı sıra, Firişte'nin farklı tarihlerdeki iki çevirisinde de farklı tarihler verilmiştir. Scott'ın çevirisinde bu tarih 1458 olarak verilirken, Briggs'in yapmış olduğu çeviride 1459/60 tarihi verilmiştir⁹². Briggs'in yapmış olduğu çeviri daha güncel olduğu için bu tarihi doğru kabul etmek daha akla yatkındır. Rafidüddin

⁹⁰ Bugün İran'a ait olan Hürmüz Adası, İran Körfezi'nde dönemin küçük ancak zengin bir sultanlığının başkentinin bulunduğu ada olup, stratejik konumu nedeni ile büyük bir ticari öneme sahipti. Afonso de Albuquerque, Portekiz'in baharat ticaretine hâkim olması için egemen olunması gerektiğini söylediği dört yerden birisi Hürmüz'dür. Tome Pires, Hürmüz'ü İran Körfezi'nin anahtarı olarak değerlendirmiş, halkının ise Şah İsmail'i izleyerek Şiiliği tercih ettiğini belirtmiştir. Ayrıca, buradaki insanların silah kullanmada çok iyi olduklarını ve güçlü bir orduya sahip olduklarını belirtmiştir. Hürmüz'ün ayrıca Asya'nın bu bölgesindeki dört büyük şehirden biri olarak değerlendirmiştir. Ticaret konusunda ise bölgesinde rakipsiz olduğunu belirtmiştir. Hürmüz'ün at ticaretindeki önemi, Tome Pires'in satırlarından okunabilmektedir. Bkz. Cortesao (ed.); *a.g.e.*, C.1, s. 19.

⁹¹ Bu şehre Benderabad veya Bender Mustafa Abad da denilmektedir. Basu, Hindistan'a ilk geldiğinde Yusuf'a Hoca İmadüddin'in de eşlik ettiğini belirtmiştir. Bkz. Basu; *Two Traditions*, s.349. Duarte Barbosa, burayı bir nehir kenarında bulunan çok büyük bir şehir olarak tabir etmiştir. Nehrin ağzında şehrin korunması için bir kale ve kalede toplar bulunduğunu ifade etmiştir. Bu nehre Mekke, Aden, Hürmüz, Kambat, Diu ve Malabar kıyıları gibi birçok farklı yerden ticaret gemilerinin birçok farklı mal getirdiğini satırlarına eklemiştir. Bunlardan en önemlisi Hürmüz'den getirilen atlardır. Buradan elde edilen gümrük vergisinin çok yüksek olduğunu belirtmekle birlikte, evlerin ve camilerin çok güzel olduğunu, etrafında güzel köyler bulunduğunu ve buradaki toprağın çok verimli olduğunu, çok sayıda hayvanın yetiştiğini de söylemekten geri kalmamıştır. Bkz. Dames (çev.); *a.g.e.*, C. 1, s. 164-166. Tome Pires ise, Dabul'ün Dekken'in en önemli limanı olduğunu yazmıştır. Bkz. Cortesao (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 52.

⁹² Scott (çev.); *a.g.e.*, C. 1, s. 209; Briggs (çev.); *a.g.e.*, C.3, s. 7.

Şirazi ise, Basu'ya göre, *Tazkirat el-Mülük* adlı eserinde Yusuf'un, Akkoyunlu hükümdarı Yakub'un ölümünden sonra vuku bulan iç savaş⁹³ sırasında babası Mahmud Bey'in ölümünden sonra, önce beş yıl süreyle Şiraz'a, oradan da Hindistan'a göçtüğünü söylemektedir. Bu tarih ise, anlatılan olaylara bakıldığı takdirde 1490 sonrasına denk gelmektedir⁹⁴. Ancak olayların gidişatına bakıldığında bu tarih mantıklı görünmemektedir. Zira Yusuf 1490 tarihinden sonra bağımsız bir hükümdar olarak hareket etmeye başlamıştır. Hintli tarihçi Nayeem de Anadolu ve İran'daki olayların kronolojisi değerlendirildiğinde Rafiddüdin Şirazi'nin kronolojisinin yanlış olduğu görüşünün daha baskın geldiğini belirtmektedir⁹⁵.

Dabul'e geldikten sonra Yusuf, Firişte'nin ifadelerine göre burada Hoca Mahmut Gürcistani⁹⁶ isimli bir tüccarla tanışmış, bu tüccar da iyi eğitilmiş Yusuf'tan çok etkilenerek kendisi ile birlikte Behmenilerin başkenti Ahmedabad Bidar'a gelmeye ikna etmiştir. Burada ise Yusuf'u, Gürcü asıllı bir köle olarak sarayın muhafız birliğine alın-

⁹³ Bkz. Uzunçarşılı; 1984, s. 195.

⁹⁴ Basu; *Two Traditions*, s.352.

⁹⁵ Nayeem; 2008, s.22.

⁹⁶ Bu kişi, Hoca İmadüddin'in kendisi olmalıdır. Zira Basu, makalesinde bu kişinin tam adını Hoca İmadüddin Gürcistani olarak vermiştir. Bu durumda Yusuf, yeni biriyle tanışmamıştır. Kendisine hala Hoca İmadüddin eşlik etmektedir. Bu durumda Yusuf'u Mahmud Gavan'a köle olarak veren de yine bu Hoca İmadüddin'dir. Kısacası Basu, bu konuda Ishwari Prasad ile aynı düşünceye sahiptir. Yine Basu'nun makalesinden edinilen bilgiye göre, *Tazkirat el-Mülük* eserinde Rafiüddin Şirazi çok daha farklı bir bilgi vererek Yusuf'un Hindistan'a geldikten sonra Behmeniler Devleti'nden gelen bir tüccar olan Hoca Zeyn'ül Abidin Şahmnani ile tanıştığını söylemektedir. Hatta kendisinden çok etkilenen bukişiyle beraber Bidar'a geldikten ve bir süre kaldıktan sonra Yusuf'un tekrar İran'a döndüğü, bir süre sonra aynı figür yeniden rüyasına girince Hindistan'a geri döndüğü, şans eseri ilk yolculuğu sırasında tanıştığı Han Salar isimli bir kişi ile yeniden karşılaştığı dahi Şirazi tarafından söylenmiştir. Bkz. Basu; *Two Traditions*, s.352.

ması için Vezir Mahmud Gavan'a⁹⁷ satmıştır. Muhtemelen Yusuf'u Gürcü bir köle olarak bilmesinin sebebi, Yusuf'un Osmanlı soyundan olduğunu ve bunu bildiğini varsayarsak, kimliğini gizli tutmaya devam ediyor oluşudur. Firişte, Yusuf Adil Han'ın geçmişine yönelik bu bilgiyi, Yusuf Adil Han'ın başvezirliğini yapmış olan Gıyaseddin oğlu Savalı Mirza Muhammed'den öğrendiğini, bu hikâyeyi Şah Hüseyin Ancu oğlu Şah Cemaleddin Hüseyin ve Behmeni Hanedanı'nın bir üyesi olan Hoca Nuzr isimli bir kişinin de bu hikâyeyi doğruladığını aktarmıştır⁹⁸. Geçen yüzyılın tarihçilerinden biri olan Ishwari Prasad ise Yusuf'u Hoca İmadüddin'in elindeki diğer kölelerle birlikte doğrudan Bidar'a getirdiğini, burada ise Yusuf'u hızla yükselebilmesi için bir Türk köle olarak Behmeniler sarayına girmesi adına Mahmud Gavan'a sattığını ifade etmiştir⁹⁹.

Mahmud Gavan'ın satın alarak saraya getirdiği Yusuf kısa süre içerisinde zekâsı ve çalışkanlığı sayesinde birçok kişinin dikkatini çekmiş, sultanlıktaki önemli şahsiyetler olan Hoca Cihan ve valide sultan ile tanışma fırsatı elde etmiştir. Daha sonra valide

⁹⁷ Hoca İmadüddin Mahmud bin Celaledin Muhammed bin Hoca Kemal el Gilani, 1411 yılında Hazar Denizi'nin güney kıyılarında ve günümüz İran'ının sınırları içerisinde bulunan Gilan hükümdarlığının Gavan adlı şehrinde doğmuştur. Çok soylu bir aileden olan Mahmud Gavan, ailesine düzenlenen bir komplo sonucunda doğduğu toprakları terk etmiş ve uzun bir yolculuktan sonra 1453 yılında Dabul limanından Hindistan'a ayak basmıştır. Amacı Delhi'ye gidip tüccarlık yapmak olan Mahmud Gavan'ın kaderi, onu Delhi yerine Dekken'e götürmüş ve burada Behmeniler Devleti tarihinin en ünlü veziri olmuştur. Ülkede çok önemli reformlar yapan Mahmud Gavan'a ayrıca Melikü't-tüccar (tüccarların meliki) unvanı verilmiştir. Bkz. Haroon Khan Sherwani; *Mahmud Gawan: The Great Bahmani Wazir*, Kitabistan, Allahabad 1942, s. 21-22.

⁹⁸ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 7

⁹⁹ Prasad; *A Short History of Muslim Rule in India*, s. 206. Basu, makalesinde Yusuf'un köle olarak satılması ile ilgili ilginç bir bilgi sunmaktadır. Basu'ya göre, o dönemde Dekken'de soylu çocukları sarayın hizmetine vermek bir gelenek olduğu için Gavan Yusuf'u Behmeni sarayının hizmetine almak istemiştir. Bu bilgiyi vererek Basu, Gavan'ın Yusuf'un gerçek kimliğini bildiğini ima etmektedir. Diğer tarihçilerin ise, Yusuf'un para karşılığı satıldığını düşünerek hata yaptıklarını iddia etmektedir. Bkz. Basu; *Two Traditions*, s.350.

sultanın tavsiyesi ile Ahır Beyi Aziz Han'ın emrinde çalışmaya başlayıp, yaşlılığından dolayı elden ayaktan düşmüş olan Aziz Han, sultanın ahırının bütün sorumluluğunu Yusuf'a verince, Yusuf, Mahmud Şah ile de tanışma fırsatını elde etmiştir. Hatta Aziz Han'ın ölümünden sonra Yusuf onun makamına getirilmiştir. Lakin saray muhasibi olan bir brahmin ile arasında çıkan anlaşmazlık sebebiyle Yusuf bu görevden istifa etmiştir¹⁰⁰.

Yusuf'un talihi, sarayın önde gelen bir başka soylusu olan Nizam'ül Mülk Türk ile tanışması ile birlikte yeniden dönmüştür. Hizmetine girdiği bu kişi ile kısa süre içerisinde o kadar yakın arkadaş olmuşlardı ki, Nizam'ül Mülk Türk kendisini kardeşi olarak anmaya başlamıştı. Bu kişi Berar valisi ilan edildiğinde, Yusuf'u da 500 atlının komutasına vererek yanına almış ve ona *Adil Han* unvanını vermiştir. Bu şekilde Yusuf'un hanedanının ismini, Yusuf'un en yakın dostu vermiştir. Bu iki dost birlikte çıktıkları birçok seferden başarı ile dönmüş, ancak Yusuf'un esas yükselişi talihsiz ve acı bir olaydan sonra başlamıştır. Bu iki dost birlikte Dekken'in kuzeyinde, bugünkü Maharaştra Eyaleti sınırları içerisinde bulunan Kuher Kalesi'ni kuşatmışlar, ancak kalenin fethi sırasında Nizam'ül Mülk Türk hayatını kaybetmiştir. Böylece fethedilen kaleden elde edilen ganimetleri Yusuf tek başına sultana götürmüş ve sultanın takdirini tek başına kazanmıştır. Bu olaydan sonra da *Yusuf'un parlayan talih yıldızı yükselmeye başlamıştır*¹⁰¹.

Yusuf, daha sonrasında birçok görevde bulunmuş ve giderek daha da önemli bir şahsiyet haline gelmiştir. Mahmud Gavan'ın ülke yönetiminde yapmış olduğu reformlar sonucunda, çok sevdiği Yusuf da Devletabad¹⁰² subaşılığına getirilmiştir¹⁰³. Hatta Yusuf

¹⁰⁰ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 8.

¹⁰¹ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 9.

¹⁰² Bu şehir, Alaeddin Halaci tarafından fethedilen Hindu Yadava hükümdarlarının başkenti Deogir'in bulunduğu noktaya, Muhammed bin Tuğluk tarafından 1326-1330 yılları arasında inşa ettirilmiştir. 1326-1327 yılları arasında, Muhammed bin Tuğluk'un emirleri doğrul-

ve Mahmud Gavan arasındaki bu bağ, Yusuf'un yükselişini ve Mahmud Gavan'ın gücünü kıskanan kişilerin öfkelerini günden güne artırmıştır¹⁰⁴. Yusuf artık bu görevle birlikte devletin önde gelen kişilerinden biri olmuştur¹⁰⁵. Hatta daha sonrasında Maratha-

tusunda Delhi'de bulunan saray ve halkın çoğunluğu Devletabad'a taşınarak burası yeni başkent ilan edilmiştir. Bunun sebebi, şehrin Hindistan'daki merkezi konumudur. Ancak bu yeni başkentte uzun süre durulmamış, başkent 1335-1336 yıllarında yeniden Delhi'ye taşınmıştır. Bkz. Khan; *a.g.e.*, s. 55.

¹⁰³ Nayeem; 2008, s.23. Hoca Nizameddin Ahmed, Yusuf'un ilk olarak Şolapur valiliğine getirildiğini ifade etmiştir. Bkz. Brajendranath (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 159. Sherwani; *a.g.e.*, s. 162. Sherwani ayrıca, Mahmud Gavan'ın Yusuf'u oğlu gibi sevdiğini ifade etmiştir. Bkz. Sherwani; *a.g.e.*, s. 167.

¹⁰⁴ Gribble; *a.g.e.*, s. 124.

¹⁰⁵ Basu'nun *Tazkirat el-Mülük*'ten aktardığı bilgilere göre, Yusuf, daha önceden tanışmış olduğu Han Salar'ın himayesine girerek askeri kariyerine başlamış, kısa sürede okçuluk, mızrak atma, kılıç kullanma ve güreş gibi konularda uzmanlaşmış ve bu konuda dersler verdiği bir eğitim salonu açarak dikkat çekmiştir. Daha sonra, Bidar'a Delhi'den gelen ünlü bir savaşçı, farklı kategorilerde ülkenin bütün savaşçıları yenince, Yusuf kendisiyle karşılaşmak istemiş, rakibine üstünlük sağlayınca da Behmeni sultanı kendisine ödüller ve unvanlar bahşederek kendisini polis teşkilatının başına geçirmiştir. Ancak Şirazi'nin ifadeleri, olayların akışına bakıldığında, gerçeği yansıtıyor gibi görünmemektedir. Bkz. Basu; *Two Traditions*, s. 352-354. Basu'nun, çoğunlukla Basatin us Salatin'e dayandırarak Yusuf Adil Han'ın hayatını anlattığı bir başka makalesinde, II. Ali Adil Şah'ın döneminde Adilşahlar sarayında bulunan Mir İbrahim Esadhani'nin yazmış olduğu bir kronikte de bu dövüşten bahsedildiği anlatılmaktadır. Bu durumda, Şirazi'nin söylediği gibi olmasa bile, en azından böyle bir dövüşün vuku bulmuş olduğu varsayılabilir. Makalede, 1489 yılında vuku bulan bu olay sonucunda sultanın Yusuf'a Gogi ve beş tane daha köyün yönetimini verdiği bilgisi paylaşıyor. Daha sonrasında Yusuf'un sırasıyla Ahır Beyi ve başka önemli görevlerde bulunduğu belirtiliyor. Farklı kaynaklarda anlatılanlar karşılaştırıldığında, Mir İbrahim Esadhani'nin yazdıklarında gerçek payının oldukça yüksek olduğunu varsaymak mümkün görünmektedir. Ayrıca, Yusuf'un dövüşten önce batıya dönerek secde ettiği söylenmektedir ki Mekke'nin Hindistan'ın batısında olduğu varsayılırsa bu pek tabii bir durumdur. Lakin sayfa 111'de dövüşü kazanan Yusuf'un rakibini Allah, Peygamber (s.a.v.) ve Hz. Ali adına yendiği söylenmektedir ki bu durumu da Yusuf'un Şii oluşuna bağlamak mümkündür. Bkz. Basu; *Career of Yusuf Adil Shah*, s. 109-111.

lı¹⁰⁶ şeflere karşı yapmış olduğu fetihler neticesinde Devletabad valiliğine yükseltilmiştir¹⁰⁷.

ac. Adilşahlar İktidarının Kuruluşu

Zamanla gücünü artıran Yusuf, zayıflayan Behmeni hanedanının durumundan da faydalanarak kendi toprakları içerisinde giderek daha bağımsız hareket etmeye başlamıştı. Bu sıralarda Mahmud Gavan'ın talihsiz ölümünün¹⁰⁸ gerçekleşmesi üzerine Sul-

¹⁰⁶ Marathalılar (Marathiler), Dekken'in batısında tepelerde yaşayan ve çoğunlukla herhangi bir devlet otoritesine bağlı olmayan Hindu bir halk topluluğudur. Yusuf Adil Han, şeflerden birinin kızı ile evlenip bazılarını da toprak vererek Marathalıları devlet otoritesi altına almaya çalışmıştır. Bkz. Nayeem; 1974, s. 184.

¹⁰⁷ Nayeem; 1974, s. 44.

¹⁰⁸ Behmeniler Devleti'nde, Afaki olduğu için Mahmud Gavan'ı sevmeyen ve onun yaptığı reformlara karşı olan, çoğunluğu Dekkenilerden oluşan bir grup mevcuttu. Bunda, Mahmud Gavan'ın reformlarının daha merkeziyetçi bir yönetim anlayışı getirerek ülkedeki soyluların yetkilerini kısıtlamasının da payı vardı. Bu grup, bir komplo kurarak, Mahmud Gavan'ın özel mührünü taşıyan Habeşi kölesini kandırarak Mahmud Gavan'ın müh'ünü ele geçirdiler ve Mahmud Gavan'ın Orissa racasını Dekken'i işgale davet ettiği sahte bir mektup hazırladılar. İçlerinde Nizamşahlar Devleti'nin kurucusu Melik Ahmed'in babası Melik Hasan Nizam'ül Mülk'ün de bulunduğu bu grup, sahte mektubu sultan II. Muhammed'e gösterdiler. Onların bu komplosuna inanan sultan, huzuruna gelen Mahmud Gavan'a hükümdarına ihanet eden bir adamın cezasının ne olması gerektiğini sordu. Mahmud Gavan ise hiç düşünmeden cezanın ancak ölüm olabileceğini söyledi. Bunun üzerine sultan üzerinde mührü olan mektubu Mahmud Gavan'a gösterdi. Mahmud Gavan mührün kendisine ait olduğunu ancak mektubu kendisinin yazmadığını söylese de sultan ona inanmadı ve kölesi Cafer'e Mahmud Gavan'ı öldürmesini emretti. Mahmud Gavan ise, kendisi gibi yaşlı bir adamı öldürmenin kolay olduğunu ancak bunun ülkeye zarar vereceğini söyledi. Sultan yine de kararından dönmedi. Bunun üzerine Cafer kılıcıyla Mahmud Gavan'ı öldürdü. Tarih 1481 yılı idi. Bkz. Sherwani, *a.g.e.*, s. 166-171.

tan II. Muhammed Yusuf'u Bicapur¹⁰⁹ valiliğine getirdi. Önemli devlet adamlarından Mallu Han, Fahr'ül Mülk Türk, Derya Han ve birkaç kişiyi de yardımcısı olarak tayin etti¹¹⁰.

Mahmud Gavan'ın ölümünden sonra yaptığı hatayı anlayan ve üzüntüsünden kendisini içkiye veren Behmeni Sultanı II. Muhammed, 1483 tarihinde 28 yaşında hayatını kaybetti¹¹¹. Ölümünden sonra ise devlet iyice çalkalanmaya başladı. Yerine geçen oğlu Mahmud Şah henüz 12 yaşında bir çocuk olduğu için devleti yönetebilecek du-

¹⁰⁹ Adilşahlar Devleti'nin kuruluşundan yıkılışına kadar başkenti olacak olan önemli Dekken şehri. Mumbai'nin günydoğusunda, Dekken Platosu'nun orta batısında bulunmaktadır. Adilşahlar Devleti inşaat alanında çok ilerlemiş olduklarından, şehir bugün hala Dekken'in en önemli tarihi yapılarından bazılarını bünyesinde barındırmaktadır. Bkz. Henry Cousens; *Bijapur: The Old Capital of the Adil Shahi Kings*, Scottish Mission Industries Company, Poona 1923, s. 1. Adilşahların devrinde Bicapur, Hindistan şehirleri arasında önemli bir yere sahipti. Büyük bir kültür, ticaret, eğitim ve öğrenim merkezi idi. 'Bicapur kültürü' diye anılan kendine has bir kültüre sahipti. Farklı toplumları ve insanları bünyesinde barındırıyordu. Birçok açıdan, Babürlülerin elinde bulunan Delhi ve Agra kentlerini dahi geride bırakıyordu. Bicapur, Adilşahlar Devleti'nden önce de önemli bir şehir idi. Halaciler zamanında bir valilikti. Mahmud Gavan da Bicapur'u ayrı bir eyalet yapmıştı. Behmeniler döneminde bu şehirde önemli eserler inşa edildi. Şehrin en büyük gelişimi gösterdiği dönem ise I. Ali Adil Şah'ın dönemi idi. 1565 yılında Vicayanagara yıkılınca ve parçalanan ülkenin topraklarındaki fetihler devam ettikçe Adilşahlar Devleti'ne büyük bir zenginlik aktı ve I. Ali Adil Şah da şehrin gelişmesine büyük miktarda para harcadı. Adilşahlar Devleti'nin seküler yapısı ve özgürlükçü düşüncesi birçok alim, şair, ressam, dansçı, kaligraf, müzisyen ve sufîyi Bicapur'a getirdi. Şehre 17. yüzyılda Dekken'in Palmyra'sı (Suriye'de bulunan ünlü bir antik şehir) deniyordu. Şehir, iyi bir plana ve gösterişli binalara sahipti. Ayrıca, çok gelişmiş bir su sistemi bulunuyordu. Şehrin anıldığı bir başka isim ise, antik zamanlardan itibaren Kuzey Hindistan'daki önemli bir öğrenim merkezi olan Beneras idi. 'Güneyin Beneras'ı' olarak anılan Bicapur, eğitim alanında döneminin en önemli şehirlerinden biri idi. Yine bu özelliği nedeniyle İslam dünyasında ise 'İkinci Bağdat' olarak biliniyordu. Bkz. Abdulgani Imaratwale; *Bijapur; The Great Metropolis of the Medieval Deccan*, Rani Chanamma University, Belgaum, s. 106- 113.

¹¹⁰ Nayeem; 2008, s.23.

¹¹¹ Sherwani, *a.g.e.*, s. 176.

rumda değildi ve ülke günden güne daha fazla karışıyordu. Bu durum karşısında ülkedeki karışıklığı Yusuf'un çözebileceğine inanan soylular Yusuf'un etrafında toplanmaya ve onun önderliğini kabul etmeye başladı¹¹². Yusuf'un artan bu gücü onun düşmanlarının da dikkatinden kaçmadı. Bu durumun farkında olan Yusuf Adil Han da ailesi ve tebaasıyla birlikte başkent Bidar'ı terk ederek valisi olduğu Bicapur'a yerleşti¹¹³. Yusuf'u genel olarak Afakiler¹¹⁴ desteklemekteydi ve bunlardan 5.000 tanesi onu desteklemek için Bicapur'da toplanmıştı¹¹⁵. Burada iyiden iyiye bağımsız bir hükümdar gibi davranmaya başlayan Yusuf, fetih yoluyla topraklarını genişletmeye dahi başladı¹¹⁶.

Firişte, Bicapur'a yerleştikten sonra Yusuf Adil Han'ın Kur'an'da geçen *Kılıç kuşananın, toprak fethedenindir*¹¹⁷ ayetine dayanarak bağımsızlığını ilan ettiğini ve hutbeyi kendi adına okuttuğunu iddia etmektedir¹¹⁸. Ancak ilerleyen sayfalarda görüleceği üzere Yusuf bağımsızlığını ilan etmemiş, bağımsız gibi hareket etse dahi Behmeni sultanına olan bağlılığını sürdürmüştür. Firişte'nin bu iddiayı hanedanı yüceltmek için yazdığı düşünülmektedir. K. K. Basu da, Yusuf'un 1491 yılında Bicapur'da bağımsızlı-

¹¹² Nayeem, Yusuf'un Mahmud Gavan'ın ölümünden sonra Behmeniler Devleti'ndeki Afakilerin lideri konumuna yükseldiğini belirtmiştir. Bkz. Nayeem; 1974, s. 45.

¹¹³ Buradan anlaşılmaktadır ki Yusuf Bicapur valiliğine getirildikten sonra bile başkent Bidar'da yaşamaya devam etmiştir.

¹¹⁴ Hindistan'a denizaşırı topraklardan gelen kişilere verilen isimdir. Genelde İran ve Anadolu'dan geldikleri için '*Garibi*' de denmektedir. Dekken topraklarında, bu kişiler ile Dekken'in yerlileri ve kuzeydeki Türk devletlerinden gelerek Dekken'e yerleşen kişiler olan *Dekkeniler* ve Habeşistan'dan gelen *Habeşiler* arasında sürekli bir iktidar çatışması olmuştur. Bkz. H. K. Sherwani & P. M. Joshi (ed.); *History of Medieval Deccan (1295-1724)*, Andhra Pradesh Government Textbook Press, Haydarabad 1973, C. 1, s. 156.

¹¹⁵ Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 291.

¹¹⁶ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 9.

¹¹⁷ Kur'an'da böyle bir ayet yoktur. Hadislerde de böyle bir ifade geçmemektedir. Yazarın eserinde böyle bir söze yer vermesi büyük ihtimalle dönemin yöneticilerinin fetihlerini dini bir temele dayandırarak meşruiyet sağlamalarına yönelik bir düşünceleridir.

¹¹⁸ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 9.

ğını ilan ettiğini ifade etmiştir¹¹⁹. Ancak Basu'nun kullandığı Firişte dışındaki diğer kaynakların da hanedanı yüceltmek için böyle bir ifade kullanacağını düşünmek oldukça akla yatkındır. Yine çoğunlukla Firişte'den yararlanan Sherwani ve Joshi de, Yusuf'un Ağustos 1490 tarihinde hutbeyi kendi adına okuttuğunu ifade etmişlerdir¹²⁰. Ancak bu tarihten sonraki eylemleri dikkate alındığında, Yusuf'un kendi isteğiyle de olsa hala Behmeni sultanına bağlı hareket ettiği ortaya çıkmaktadır. Nayeem ise, Yusuf'un 1489 yılından itibaren fiili olarak bağımsız bir hükümdar gibi davrandığını belirterek Adilşahlar Devleti'nin kuruluş tarihi olarak bu yılı vermiştir. Yine de Yusuf'un *şah* veya *sultan* gibi unvanlar kullanmadığını, sınırları içerisinde Behmeni sikkelerinin kullanılmaya devam ettiğini belirtmiştir¹²¹. Hatta hutbeyi kendi adına okutmaya başlayan Yusuf, sonradan bunun saygısızlık olduğunu düşünerek yeniden Behmeni sultanı adına okutmaya başlamıştır¹²².

¹¹⁹ Basu; *Two Traditions*, s.350. Basu, başka bir makalesinde de, Yusuf'un bu yıllarda kendi adına hutbe okutarak bağımsızlığını ilan ettiğini ve *Adil Şah* unvanını kullanmaya başladığını ifade etmiştir. Ancak Yusuf'un *Adil Şah* unvanını kullandığına dair herhangi başka bir bilgi mevcut değildir. Hintli tarihçi Nayeem'in bu konudaki yorumları doğru kabul edilmiştir. Bkz. Basu; *Career of Yusuf Adil Shah*, s. 113.

¹²⁰ Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 291.

¹²¹ Tarihçi Wagoner'e göre, Dekken sultanlıkları uzun bir süre kendi paralarını bastırmamış, Behmeniler Devleti'nden kalan paraları kullanmaya devam etmişlerdir. 1580'den sonra Nizamşahlar, Adilşahlar ve Kutubşahlar birbiri ardına kendi paralarını bastırmaya başlamışlardır. Wagoner bu durumu yaklaşımakta olan Babürlüler tehdidine yönelik bir cevap olarak değerlendirmiştir. Bkz. Phillip B. Wagoner; *Money Use in the Deccan, c. 1350-1687: The Role of Vijayanagara coins in the Bahmani Currency System*, *The Indian Economic and Social History Review*, 51, 4, 2014, s. 457.

¹²² Nayeem; 1974, s. 45.

aç. Adilşahlara Karşı Yapılan İttifak

Yusuf'un bütün bu başarıları, Behmeni sultanını elinde tutan ve ülkeyi fiili anlamda yöneten Kasım Berid'i¹²³ ona karşı daha da öfkeliendiriyordu. Zira Kasım'ın Behmeni toprakları ile ilgili farklı planları vardı ve Bicapur'u kendisi için istiyordu. Bu iki kişi zaman ilerledikçe iki ezeli düşman haline geldi. Tarihçi Ertaylan'ın sözleriyle; *Karamanoğulları Osmanlılara karşı nasıl derin ve sönmez bir rekabet ve husumet besler idi ise, Kasım Berid'de, aynıyle öyle Adilşahlar'a karşı husumet beslerdi*¹²⁴. En sonunda Kasım, Bicapur bölgesinde giderek daha bağımsız hale gelen Yusuf'a karşı bir ittifak kurmaya karar verdi. Çünkü Bicapur'u alarak kendi sultanlığını ilan etmek niyetinde idi¹²⁵. Bunun için Vicayanagara¹²⁶ racasına¹²⁷ yazarak, Mudgal ve Rayçur

¹²³ Behmeniler Delveti'nin son döneminde, devletin fiili yönetimini elinde tutan ve Beridşahlar olarak da anılan hanedanın kurucusu. Berid, Delhi Türk Sultanlığı'nda casuslara verilen isimdi. İstihbarat biriminin başındaki kişiye *berid-i memalik* denirdi. Kasım Berid, bu soy ismini muhtemelen bir noktada casus olarak görev yaparak edinmiştir. Khan; *a.g.e.*, s. 40. Sherwani ve Joshi'nin ifadelerine göre, 1463 yılında köle olarak Hindistan'a gelen Kasım Berid, Maratha şefi Sabaji'yi yenerek *kavas han* unvanını almış ve oğlu Amir'i Sabaji'nin kızıyla evlendirerek konumunu sağlamlaştırmıştır. 1492 yılında ise *berid-i memalik* unvanını almış ve ülkedeki fiili yönetimi ele geçirmişti. Bkz. Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 293.

¹²⁴ İsmail Hikmet Ertaylan; *Adilşahiler: Hindistan'da bir Türk İslam Devleti*, Sermet Matbaası, İstanbul 1953, s. 9.

¹²⁵ Nayeem; 2008, s.24.

¹²⁶ Bu hükümdarlık, Dekken'in güneyinde kalan Hindistan topraklarında yüzyıllarca hüküm sürmüş ve İslam'ın Güney Hindistan'a uzanmasını engellemiştir. Sewell'a göre, bu racalık, Müslümanların Hindistan topraklarında güneye ilerlemesi ile birlikte bu topraklardan atılan Hindu-ların güneyde birleşmesinin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bkz. Robert Sewell; *A Forgotten Empire (Vicayanagar)*, Swan Sonnenschein & Co. Ltd., Londra 1900, s. 2. Gribble da bu konuyla ilgili olarak, Vicayanagara Racalığı'nı kuran Hinduların, Tuğluklar tarafından Warangal ve Telingana'dan atılan insanlar oldukları ifadesini kullanmıştır. Gribble; *a.g.e.*, C. 1, s. 13. Yazdıklarının çevirisi Sewell'in eserinde yer alan dönemin Portekizli kronikçisi Do-

Düab¹²⁸kaleleriniYusuf Adil Han’dan aldığı takdirde Behmeni Sultani’nın buraları kendisine bırakacağını söyleyerek ittifak teklifinde bulundu¹²⁹.Kasım Berid-i Türk daha

mingo Paes, gitmiş olduğu bu toprakları anlatırken, batı kıyılarındaki az ağaçlı tepelerden sonra iç kesimlerin düz ve çok ağaçlıklı olduğunu, birçok farklı ağaç yetiştiğini ve çok verimli topraklar bulunduğunu ve çokça hayvan yetiştiğini ifade etmiştir. Portekizlilerin bu hükümdarlık ile ciddi ticari ilişkileri olmuş, imparatorluğun 1565 yılında yıkılması buradaki Portekizlilerin ticaretine de ciddi darbe vurmuştur. Paes, Portekizlilerin iş hanının bulunduğu Vicayanagara şehirlerini Amcola, Mirgea, Onor, Batkal, Mangalore, Basrur ve Bacalor olarak sıralamıştır. Portekiz’in Hindistan topraklarında bulunmayan birçok ürünün buralarda yetiştiğini ifade etmiştir. Bkz. Sewell; *a.g.e.*,s. 236-237. Bu ülkenin başkentinin adı da Vicayanagara’dır ve “zafer şehri” anlamına gelmektedir. Bkz. Sewell; *a.g.e.*,s. 2. Domingo Paes, bu şehrin imparatorun sürekli ikamet ettiği şehir olduğunu ve şehre batıdan “kapı” adı verilen tepeler geçildikten sonra ulaşıldığını kaydetmiştir. Bu tepelerin şehri çevrelediğini ve şehrin içlerine kadar uzandığını ifade etmiştir. Tepelerin şehrin kuzeyine doğru devam ettiğini ve Adilşahlar ile Vicayanagara arasında çok fazla çatışmaya neden olan Rayçur şehrine kadar uzandığını belirtmiştir. Tepelerin araları da duvarla kapatılarak şehrin çok korunaklı olması sağlanmıştır. Paes’in anlattıklarından, şehrin o dönem dünyanın en kalabalık şehirlerinden biri olduğu anlaşılabilmektedir. Ayrıca şehirde birden fazla sıra duvar bulunmaktadır ve şehrin, her biri kendi başına bir şehir büyüklüğünde bölümleri mevcuttur. Şehrin çok detaylı bir tarifi için bkz. Sewell; *a.g.e.*,s. 242-246, 253- 265. Ludovico di Varthema da, Vicayanagaranın bir dağın kenarında bulunduğunu ve en dıştaki 7 mil çapında olan üç sıra duvara sahip olduğunu, şehrin korunaklılığına duyduğu hayranlığı gizlemeden ifade etmiştir. Ayrıca şehrin zenginliklerinden ve kalabalığından da söz etmiştir. Bkz. Jones (çev); *a.g.e.*, s. 125-128. Tome Pires de, Vicayanagara’nın Delhi Sultanlığı’ndan sonra Hindistan’daki en büyük hükümdarlık olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca hükümdarının Kanara’lı olduğunu ve bu dili konuştuğunu belirtmiştir. Bu hükümdarlığın, içte ve dışta sürekli olarak savaş halinde olduğunu satırlarına eklemiştir. Cortesao (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 64. Müslüman tehdidinden dolayı bu devlet, Hindu devletler arasında askeri yapıya en çok sahip olandır ve askeri kast olan ‘nayaklar’ bu ülkenin siyasetinde kilit rol oynamışlardır. Bkz. Tapan Raychaudhuri & Irfan Habib; *The Cambridge Economic History of India*, Cambridge University Press, Cambridge 1982, C. 1, s. 103-104.

¹²⁷ Hintçede *kral* anlamına gelen *raca* kelimesi, güney Hindistan’da Vicayanagara’da *raya* olarak da kullanılmıştır.

¹²⁸ Ab-ı Keşte ve Tungabadra isimli Dekken’in güney sınırlarını çizen iki nehrin ortasında bulunan ve önemli tarım toprakları üzerinde olan iki önemli şehir. Domingo Paes, Vicayanagara nüfusunun çok kalabalık olduğunu ve köylerin değil ancak şehirlerin etrafının duvarlarla

çevrili olduğunu ifade etmiştir. İçeri noktalarındaki şehirlerin çok güçlü olmamaları için yalnızca toprak duvarlara sahip olmalarına izin verilirken, sınırlardaki şehirlerin taş duvarlara sahip olmalarına izin verilmiştir. Bkz. Sewell; *a.g.e.*, s. 237. Bu iki şehrin, üstelik de Dekken sınırlarında olduğu varsayılırsa, çok yüksek taş duvarlara sahip olduklarını varsaymak zor olmayacaktır. Paes'in ifadelerine göre Vicayanagara'da çok fazla akarsu bulunmadığından, Ab-ı Keşte nehri bu imparatorluk için ayrıca önemli olmuş olmalıdır. Bkz. Sewell; *a.g.e.*, s. 238.

- ¹²⁹ Kasım Berid'in ittifak teklifinde bulunduğu sırada Vicayanagara tahtında kimin oturduğuna dair tartışmalar mevcuttur. Ishwari Prasad yazmış olduğu kitaplarda şöyle bir bilgi vermektedir. Ona göre Kasım Berid Vicayanagara Rayası Naraşima'ya yazmıştır ve o da kabul ederek Yusuf Adil Han'ın topraklarına girmiş, ancak Yusuf Adil Han tarafından ağır bir şekilde yenilgiye uğratılmıştır. Bunun üzerine Hindu ordusu savaş alanını terkederek kendi ülkesine kaçmış, sayısız ganimetler de Yusuf Adil Han'ın eline geçmiştir. Kasım Berid'in kurduğu koalisyon da böylece son bulmuştur. Bkz. Prasad; *History of Medieval India*, s.405. Prasad; *A Short History of Muslim Rule*, s.206. Firişte'nin 1794 çevirisinde ise Kasım'ın yazdığı kişinin, yönetimi fiilen ele geçirmiş olan devlet adamı Tamraç olduğu ifade edilmiştir. Bkz. Scott (çev.); *a.g.e.*, C. 1, s. 210. Firişte'nin 1910 baskısında ise Kasım Berid'in mektubu racaya yazdığı, ancak yardıma General Tamraç'ın geldiği ifade edilmektedir. Bkz. Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 10. Vicayanagara Racalığı'nın hanedanları konusunda önemli bir araştırma esere sahip olan Sewell, Paes ve Nuniz isimli iki Portekizli kronikçinin yazdıklarından yola çıkarak, aşağı yukarı Yusuf Adil Han'ın bağımsızlığını ilan ettiği tarihlerde, Vicayanagara'da Naraşima isimli bir soylunun tahtı ele geçirdiğini belirtmektedir. Sewell'in ifadelerine göre, bu kişi Saluva isimli, önemli devlet adamlarının mensup olduğu bir aileden geliyordu ve Vicayanagara'da vuku bulmakta olan taht kavgaları ve bunların yol açtığı istikrarsızlık nedeniyle tahtı ele geçirmişti. Öldüğünde ise iki oğlu da küçük yaşta olduğundan, onları devlet adamı Narasa Naik'e emanet etmiş, o da bu iki çocuğu öldürerek tahta geçmişti. Narasa Naik öldükten sonra yerine oğlu Basava Raya geçmiş, onun da 1509 yılında ölmesi üzerine yerine küçük kardeşi Krişna Deva Raya geçmişti. Sewell, Firişte'nin yazmış olduğu Tamraç isimli kişinin, Naraşima, Narasa Naik ve Krişna Deva Raya'nın, Naraşima ile aynı hanedandan gelen devlet adamı Saluva Timma'yı aynı kişi zannederek yazması sonucu var olduğunu iddia etmiştir. Bkz. Sewell; *a.g.e.*, s. 107-113. Tarihçi Abdulgani Imaratwale ise, Rafiüddin Şirazi'den edinmiş olduğu bilgilere dayanarak 1455 yılında Vicayanagara tahtına Şivaray isimli bir kişi geçtiğini belirtmiştir. Şivaray, ülkenin yönetimini 1463 yılında Achutravay isimli bir başka kişiye devretmiştir. Achutravay'ın 1502 yılında ölmesi üzerine ise tahta Krişna Deva Raya geçmiştir. Krişna Deva Raya, 30 yılı aşkın süre boyunca ülkeyi yönettikten sonra 1 yılında bir oğul bırakarak hayatını kaybetmiştir. Bunun üzerine ülkeyi kuvvetli devlet adamı

sonra da Goa dâhilolmak üzere Konkan¹³⁰ topraklarının tamamına hâkim olan Bahadır Gilani'ye de mektup yazarak ittifakı genişletmek istedi¹³¹. Bunun üzerine Tamraç büyük bir ordu topladı ve Ab-ı Semendere'yi¹³² geçerek Yusuf Adil Han'ın topraklarına girdi. Buralarda büyük yağma ve yıkımlara sebep olduktan sonra Mudgal ve Rayçur Düab'a hâkim oldu. Bahadır Gilani ise Cemkonda isimli Adilşahlar şehrinikuşattı. Yusuf Adil Han oldukça zor bir durumda kalmıştı. İki orduyla birden başa çıkamayacağını anlayan Yusuf, Tamraç'ın almış olduğu iki kaleyi ona bırakmaya razı olarak barış yaptı¹³³. Böylece nefes alma imkânı bulan Yusuf, Bahadır Gilani'nin üzerine yürüyerek onu topraklarından attı. Ancak Cemkonda'yı geri almak ile zaman harcamadan, Türkler ve yaban-

Timraj (Tamraç) yönetmeye başlamıştır. Ancak Tamraç'ın başarısız yönetimi üzerine soylular ayaklanmış, bunun üzerine Tamraç kendini yakarak intihar etmiştir. Bkz. Abdulgani Imaratwale; *History of Vijayanagara in Tazkiratul Muluk of Rafiuddin Shirazi*, Rani Chanamma University, Belgaum, s. 56. Rafiüddin Şirazi'nin vermiş olduğu bilgiler, tarihler konusunda diğer kaynaklardan farklı olsa da, bazı konularda paralellik göstermektedir. Krişna Deva Raya'nın ülkeyi uzun bir süre yönettikten sonra ülkenin devlet adamlarının eline geçmesi, bu bilgiler ışığında akla yatkın görünmektedir.

¹³⁰ Dekken'in batı kıyılarını teşkil eden bölge. Önemli ticaret limanlarını barındırmaktadır. Goa için ileride Portekizliler ile Adilşahlar arasında önemli çatışmalar yaşanacaktır. Goa'da özellikle; at, baharat ve yiyecek ticareti yoğun olduğu için bu şehir yalnızca stratejik olarak değil, aynı zamanda ticari olarak da Portekizlilerin çok ilgisini çekecektir. Bkz. Saumya Varghese; *Urbanisation and Trade in Goa (1510-1660)*; Basılmamış Doktora Tezi, Jawaharlal Nehru Üniversitesi, Yeni Delhi 2010, s. 105. Portekizli gezgin Tome Pires de, bir ada üzerinde bulunan ve anakaradan Kharepatan Nehri ile ayrılan Goa için *Hindistan'ın anahtarı* demiştir. Ayrıca Goa'nın Hindistan'ın en serin ve en çok ürün yetiştirilen noktası olduğunu belirtmiştir. Ayrıca şehrin, en az Rodos kadar korunaklı ve alınması zor olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Cortesao (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 54/57-58.

¹³¹ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 10.

¹³² Dekken ve Vicayanagara arasında bulunan bir başka nehir. Tummedra veya Tungabhadra da denmiştir. Ab-I Keşte ile arasında kalan bölgeye *Düab* (İki Su) denmiştir. Rayçur Düab ve Mudgal bu bölgede bulunmaktadır.

¹³³ Nayeem; 2008, s. 24.

cılardan meydana gelmekte olan 8.000 kişilik ordusunu Behmeni başkenti Ahmedabad Bidar'a yöneltti¹³⁴.

Bu defa kendisi zor durumda kalan Kasım Berid, Nizamşahlar¹³⁵ hanedanının kurucusu Melik Ahmed Nizam'ül Mülk-i Bhairi¹³⁶ ve Perende valisi Hacı Cihan Dekkeni'den yardım istedi. Sultan Mahmud'u da yanına alarak bu müttefik orduların başın-

¹³⁴ Ertaylan; *a.g.e.*, s.9.

¹³⁵ Nizamşahlar Devleti, bir Brahmin'in oğlu iken çocuk yaşta Behmeniler tarafından esir alınarak sarayda köle olarak yetiştirilen ve şehzadenin oyun arkadaşı olduktan sonra çok yüksek mertebelere erişip bir noktada devletin başbakanı dahi olan Melik Naib Nizam'ül Mülk-i Bhairi isimli bir devlet adamının oğlu olan Ahmed Nizam Şah Bhairi tarafından kurulmuştur. Mahmud Gavan'ın ölümü sonrası Behmeniler Devleti dağılma sürecine girmişken, babasının 1486 tarihinde suikaste uğraması üzerine Ahmed, 1489 yılında isyan etmiş ve Yusuf Adil Han'ın desteğiyle resmi olarak ilk başta bağımsız olmasa da ismi babasından kendisine geçmiş olan Nizam'ül Mülk unvanından gelen Nizamşahlar Devleti'ni kurmuştur. Bkz; John Briggs; *History of the Rise of the Mahomedan Power in India*, R. Cambray and Co., Calcutta 1910, C. 3, s. 189-192. Bkz. Captain Cecil Cowley; *Tales of Ahmednagar*, Thacker and Company, Bombay 1919, s. 12-18.

¹³⁶ Tome Pires, Melik Ahmed Nizam'ül Mülk'ün doğuştan Türk olduğunu belirtmiştir. Ancak diğer kaynaklara bakıldığında bu ifadenin gerçeği yansıtmadığı görülmektedir. Tome Pires'in, Melik Ahmed Nizam'ül Mülk'ü, Yusuf'un dostu olan Nizam'ül Mülk Türk ile karıştırmış olma ihtimali mevcuttur. Bkz. Cortesao (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 51. Seyyid Ali Simnani tarafından II. Burhan Nizam Şah döneminde yazılmış lan Burhan-i Ma'asir adlı eserde, Melik Ahmed'in Behmeni hanedanından olduğu anlatılmaktadır. Bu kitapta yazana göre, Muhammed Şah Behmeni, Melik Naib Hasan Hümayun Şah'a kendi hareminden bir kız hediye etmiştir. Melik Naib Hasan, kendi haremine kattığı bu kızın hamile olduğunu öğrenmiş, bu durumu da sultana bildirmiştir. Sultanın Mahmud isimli başka bir oğlu olduğundan ve bu çocuk Melik Naib Hasan'ın sarayında doğduğundan, Ahmed adı verilen bu çocuğa Melik Naib Hasan'ın bakmasına karar verilmiştir. Bu çocuk Behmeni hanedanından olmasına rağmen, Mahmud Şah Behmeni'nin tahta geçişinin üzerine Melik Naib Hasan'ın oğlu olarak bilinmiş, onun öldürülüşünden sonra da bağımsızlığını ilan etmiştir. Eseri İngilizce'ye çeviren Lt. Col. T. W. Haig, bu hikâyenin muhtemelen hanedanı yüceltmek adına yazar tarafından uydurulmuş olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Lt. Col. T. W. Haig; *History of the Nizam Shahi kings of Ahmednagar*, The Indian Antiquary: A Journal of Oriental Research, Sayı XLIX 1920, s. 68.

da başkentten ayrıldı. İki ordu Nildurruk isimli bir şehir yakınlarında karşı karşıya geldiğinde, Yusuf Adil Han'ın ordusunun sağ kanadını Derya Han, sol kanadını Fahr'ül Mülk Türk, merkezini ise kendisi kontrol ediyordu. Geride ise sütkardeşi Gazanfer Bey 1.000 kişilik yabancılardan meydana gelen¹³⁷ bir okçu birliğinin başında destek kuvvet olarak bekliyordu¹³⁸. Bu şekilde Yusuf'un ordusunun dizilişi Osmanlı ordularının dizilişini andırıyordu¹³⁹.

Savaşa Adilşahlar kuvvetlerinin ani bir saldırıyla başlaması üzerine durumun kötüye gittiğini göre Kasım Berid, Sultan II. Mahmud'u yanına alarak kaçmıştır. Kasım Berid'in kaçması üzerine bir süre daha savaşı sürdüren Melik Ahmed Nizam'ül-Mülk ile Yusuf Adil Han savaşmaya devam etmeyi yersiz bularak anlaşıp, böylece herkes kendi ülkesine geri dönmüştür¹⁴⁰.

Bu olaydan sonra, Hintli tarihçi Nayeem, Yusuf Adil Han'ın kendi toprakları içerisinde ne kadar bağımsız hareket ederse etsin hiçbir zaman tam olarak bağımsızlığını ilan etmediğini ifade ederek bu iddiasını destekleyecek bazı örnekler sunmuştur. Nayeem'in örneklerine göre; Sultan Muhammed hükümdarlığının son yılında Yusuf'tan Goa şehrine giderek orayı Vicayanagara'lı Virupaşka'dan almasını istediğinde Yusuf bu

¹³⁷ Yabancılardan kasıt Hindistan'ın yabancısı olduğu için bu askerler muhtemelen Moğol ya da Türk idi. Firişte'nin 1794 baskısında da Gazanfer Bey'in 1000 adet Türk okçunun kumandasını olduğu ifade edilmiştir. Bkz. Scott (çev.); *a.g.e.*, C. 1, s. 211.

¹³⁸ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 10-11.

¹³⁹ Ertaylan; *a.g.e.*, s. 9.

¹⁴⁰ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 11. Firişte kitabında bu olayı bir başka tarihinin daha farklı aktardığını ifade etmiş, ancak mevzubahis tarihinin kim olduğu konusunda hiçbir bilgi vermemiştir. Buna göre, Melik Ahmed savaş alanında yoktur ve yalnızca komutanı Hacı Cihan alanda bulunmaktadır. Savaşta bu komutan Yusuf Adil Han'ı yenmiş ve yenilen Yusuf Bicapur'a dönmüştür. Bütün düşmanlarıyla da barış imzalamıştır. Kısa bir süre sonra da Vicayanagara'da iç karışıklıkların olduğunu öğrenince ordusu ile birlikte Rayçur Doab'a ilerlemiştir. Bkz. Scott (çev.); *a.g.e.*, C. 1, s. 211, Briggs (çev.); *a.g.e.*, C.3, s.11.

isteği de anında yerine getirmiştir. 1492 yılında Sultan II. Mahmud, Bahadır Gilani'ye karşı yardım istemek için adamı Abdülmelik Şustari'yi Yusuf'a göndermiştir. Yusuf da Kemal Han Dekkeni'yi¹⁴¹ Sultan Mahmud'a göndererek emri yerine getireceğini taahhüt etmiştir. Sultanın kendisi de bu sefere iştirak edip 1494 yılında Bicapur'a geldiğinde Yusuf onu sadık bir şekilde karşılamıştır. Sultan da kendisini ağırlayan Yusuf'a çok güzel hediyeler sunmuştur. 1496 yılında, sultan isyancı Düstur Dinar Habeşi'ye¹⁴² karşı yine Yusuf'tan yardım çağrısında bulunduğu, Yusuf yine karşılık vermiştir. Bu büyük hizmetlerinin karşılığı olarak da Sultan II. Mahmud Yusuf'a Meclis-i Rafi unvanını vermiştir¹⁴³. Bu olayların her biri ilerleyen sayfalarda ayrıntılı olarak anlatılacaktır.

ad. Yusuf Adil Han'ın Hastalanması

Bu anlaşmadan sonra, Yusuf iç karışıklıkların yaşanmakta olduğunu duyduğu Vicayanagara üzerine gitmeye karar verdi. Kaybettiği toprakları geri almak niyetinde idi. Ab-ı Keşte¹⁴⁴ kenarına vardığında, buraların güzelliğinden öyle etkilendi ki burada bir süre kalıp av partileri düzenlemek ve bu güzelliklerin tadını çıkarmak istedi. Ancak burada bir hastalık kaptı ve iki ay süre ile yataktan çıkamadı. Yusuf'un öldüğü söylentileri dahi yayılmaya başlamıştı. Bu esnada devlet işlerini ise Gazanfer Bey yürütüyordu. Aynı esnada iç karışıklıklardan kurtulan Vicayanagara'da Adilşahlar ordusunun gelmek-

¹⁴¹ İleriki sayfalarda görüleceği üzere İsmail Adil Han dönenminde bu kişi naiplik görevinde bulunacak ve Adilşahlar tahtını ele geçirmeye çalışacaktır.

¹⁴² Behmeniler Devleti'ne sözde bağlı bulunan, Dekken sınırları içerisinde hükmeden Habeşistan kökenli bir hadım ve vali. Bkz. Cortesao (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 51.

¹⁴³ Nayeem; 2008, s. 23. Basu'nun Basatin us Salatin'den vermiş olduğu bilgilere göre, Yusuf'a sırasıyla Adil Han, Meclis-i Rafi ve Melik-üs Şark unvanları verilmiştir. Bkz. Basu, *Two Traditions*, s. 350.

¹⁴⁴ Dekken ile Vicayanagara arasında bulunan bir nehirdir.

te olduğunu öğrenen, önde gelen devlet adamı Tamraç, genç Vicayanagara racası ile birlikte büyük bir ordunun başında Rayçur Düab'a yürüdü¹⁴⁵. Bu sırada hasta hükümdarlarının iyileşmesi için dualar eden Adilşahlar askerlerinin yüreklerine bir korku düştü. Ancak, bir mucize eseri iyileşen Yusuf, kısa süre içerisinde gücünü yeniden topladı ve iyileşmesinin şerefine din adamları ile Necef, Kerbela ve Medine'den gelmiş olan seyyidlere 20.000 hûn (60.000 rupi) dağıttı. Ayrıca, Yusuf Hindistan'a kendisiyle aynı gemide gelmiş olan Hoca Abdullah Hirevi'yede yüklü bir miktar para vererek, Sava'ya gitmesini ve burada bir cami yaptırarak paranın kalanını da fakirlere dağıtmasını tembihledi¹⁴⁶.

Sağlığına kavuşmasının bir şükran göstergesi olarak Sava'ya bir cami yaptırmak istemesinin gerekçesini, belki de gerçekten kökeninin Sava'ya dayanmakta olduğu şeklinde yorumlayabiliriz. Diğer taraftan kökeninin kesin olarak Sava'ya dayandığına dair şüpheler var ise de eğitim hayatının başladığı bu şehre bağlılık göstermiş olması da oldukça akla yatkın bir görüştür.

ae. Adilşahlar ile Vicayanagara Savaşı

Tamraç'ın Ab-ı Semendere'yi¹⁴⁷ geçtiğini öğrenen Yusuf, ordusunun genel bir değerlendirilmesinin yapılmasını emretti. Kendisine gelen sonuca göre, ordusunda 8.000 iki veya üç ata sahip süvarinin yanı sıra, irili ufaklı 200 adet de fil bulunmaktaydı. Bu değerlendirmeden sonra Yusuf, en güvendiği adamları olan Gazanfer Bey, Mirza Cihangir, Haydar Bey ve Davud Han Ludi'yi huzuruna çağırarak düşüncelerini paylaştı. Kendisinin ellerindeki bu kuvvetle düşmanı yenebileceğinden emin olduğunu ve bu

¹⁴⁵ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 11-12.

¹⁴⁶ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 11-12.

¹⁴⁷ Yine Dekken ile Vicayanagara arasında bulunan bir başka nehir.

yüzden düşmanın üzerine gitmek gerektiğini söyledi. Adamları da onun bu fikirlerini onayladı. Bunun üzerine, başlarında Yusuf Adil Han olmak üzere Adilşahlar ordusu harekete geçti. Kısa bir yürüyüşten sonra Yusuf ordusuna dur emri vererek Tamraç'ın ordusunun yakınında bir ordugâh kurdu. Kendi çadırını da ordusunun az ilerisinde kurarak dinlenmeye geçti. Aynı zamanda sürpriz bir saldırıyı önlemek için de ordugâhın etrafına hendekler kazdırdı. Birliklerini de emirlerinin komutasına dağıtarak, burada düşmanı karşılayacağına inanarak beklemeye başladı. Bir süre bu şekilde bekledikten sonra, 1493 yılının Nisan ayında iki ordu karşı karşıya geldi¹⁴⁸.

Savaşın başında beklenmedik şekilde ordusundan 500 kişiyi kaybeden¹⁴⁹ Yusuf Adil Han'ın ordusu dağılmaya başlamışken talihi, subaylarından Özbek Sevindik Bahadır isimli bir kişinin çıkagelmesiyle döndü. Bu kişi düşmana esir düşmüş ancak kurtulmayı başararak geri gelmişti. Söylediğine göre düşmanları zafer neşesi ile kendinden geçmiş, yağma ve talanla meşgul olduğundan ordunun düzeni kalmamış, hatta kendisi bile dikkatsiz bir askerin atını alarak geri dönmeyi başarmıştı. Bu yüzden ani bir saldırı ile zafer kesindi. Bu sözler üzerine Yusuf Adil Han ani bir şekilde düşmanın üzerine atıldı. Kayıpları yüzünden öfkeli olan Yusuf düşmanın üzerine öyle şiddetle saldırdı ki, tam hazırlanma fırsatı bulamasa dahi savunmak için 7.000 süvarinin yanı sıra çok sayıda piyade ve 300 kadar fil ile karşılık veren Tamraç'ın birlikleri uzun süre dayanamadı. Geride para, mücevher, değerli taşlar, filler ve atlardan meydana gelen çok değerli bir ganimet bırakarak dağıldılar¹⁵⁰. Böylece zafer Yusuf Adil Han'ın olmuştu. Bu arada genç Vicayanagara racasının geri dönüş yolu üzerinde savaşta almış olduğu bir ok yara-

¹⁴⁸ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 12.

¹⁴⁹ Basu, yazmış olduğu bir makalede Yusuf'un binlerce askerini kaybettiğini, savaş alanından yalnızca en tecrübeli askerlerini çekmeyi başardığını ifade etmiştir. Bkz. Basu, *The Career of Yusuf Adil Shah*, s. 114.

¹⁵⁰ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 12.

sı sebebiyle ölmesi üzerine de komutan Tamraç ülkenin yönetimini ele geçirmiştir¹⁵¹. Lakin Tamraç'ın tahtı ele geçirmesine ülkesinin soyluları itiraz edince Vicayanagara yeniden iç karışıklıklara sürüklenmiş, bu sayede Yusuf Adil Han bir süreliğine buradan bir saldırı gelmeyeceğine emin olarak dikkatini başka yöne çevirme fırsatı bulmuştur¹⁵².

Firişte ayrıca, o zaman hala Yusuf'a sadık olan Düstur Dinar'ın bu zaferi farklı bir şekilde aktardığını ifade etmiş, hikâyeyi bir de Düstur Dinar'ın ağzından anlatmıştır. Buna göre Yusuf Adil Han düşmanını bir savaş hilesi ile alt etmiştir. *Yusuf Adil Han, ordusunun dağılmasından sonra, Tamraç'a barış istemek için bir elçi göndermişti. Elçinin ilettiğine göre, Yusuf, hâkimi olduğu topraklarla beraber genç Vicayanagara hükümdarına tabi olmayı kabul etmekte idi ve bu duruma resmiyet kazandırmak için genç raca ve Tamraç ile bir görüşme talep ediyordu. Bunun üzerine genç raca ve Tamraç, peşlerinde önde gelen Vicayanagara soylularının bir kısmı ve yaklaşık 300-400 refakatçi ile bir alanda görüşme yapmak üzere Yusuf'un kuvvetlerinin bulunduğu tarafa yöneldiler. Burada Yusuf, bütün ordusu ile sürpriz bir saldırı yaparak, kaçmayı başaramayan 70 kadar soylu ve rütbeli insanı öldürdü. Şeflerinin öldüğü haberini alan askerler de hızla kaçarak, kamp alanlarını, yağmalayacak olan Yusuf'un askerlerine terk ettiler*¹⁵³.

Lakin daha sonra yine Firişte tarafından, Sevindik Bahadır Han'a 50 fil ve para ödülü verildiğinin ifade edilmesi, ayrıca bu subayın bir kısım kuvvet ile Mudgal ve Rayçur Düab kalelerini fethetmeye gönderilmesi, olayın ilk anlatıldığı şekilde vuku bulduğu ihtimalini artırmaktadır. Zira Yusuf Adil Han Vicayanagaralıların ordusunu yenmemiş olsa, bir subayını kuvvetlerinin bir kısmı ile iki önemli kaleyi almaya göndermesi mantıksız olurdu. Yusuf Adil Han'ın bu zaferi ve Sevindik Bahadır Han'ın iki kaleyi de fethede-

¹⁵¹ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 12.

¹⁵² Sewell'in yazdıklarından yola çıkarak, bu sırada tahtı ele geçiren kişi büyük ihtimalle Naraşima'dır. Bkz. Sewell; *a.g.e.*, s. 110.

¹⁵³ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 13.

rek başkente dönmesi, Yusuf Adil Han'a büyük bir zenginlik ve şöhret getirmiş, ünü sınırlarının ötesinde bilinir olmuştu. Yusuf Adil Han'ın ayrıca, bu zaferlerinin haberini Şah II. Mahmud'a bir elçi ve pahalı hediyeler göndererek bildirmesi, kendisini gücüne ve şöhretine rağmen hala Behmeni sultanına bağlı gördüğünün de bir göstergesidir¹⁵⁴.

af. Bahadır Gilani'den Cemkonda'nın Geri Alınması

Yusuf Adil Han, Cemkonda'yı hala elinde tutmakta olan Bahadır Gilani'nin üzerine gitmek için de hazırlıklar yapıyordu. Ancak yukarıda anlatılmış olduğu gibi, Sultan II. Mahmud da Bahadır Gilani'ye karşı harekete geçmeye karar vermişti. Gucerat¹⁵⁵ sultanı, Bahadır Gilani hakkında kendisine şikâyetle bulunmuş, sultan da bu kişinin cezasını bizzat vermeye karar vermişti¹⁵⁶. Zira Bahadır Gilani de Behmenilere bağlı bir toprak beyi idi. Yukarıda da anlatılmış olduğu gibi, Sultan II. Mahmud bu niyetini Abdülmelik Şustari'yi Yusuf Adil Han'a elçi olarak gönderip bildirmişti. Yusuf Adil Han bu durumda kendisi Cemkonda'ya gitmek yerine komutanlarından Kemal Han Dekke-

¹⁵⁴ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 13-14. Nayeem'in ifadesine göre, Yusuf bu saldırıyı Behmeni sultanının emri ile yapmıştır. Behmeni sultanı da geri alınan Rayçur ve Mudgal'i Yusuf'a bahşetmiştir. Bkz. Nayeem; 1974, s. 47.

¹⁵⁵ Gucerat Sultanlığı, Hindistan'ın kuzeybatısında önemli bir Müslüman devletidir. Kambat gibi önemli ticaret limanlarına sahip olan bu sultanlık, Dekken sultanlıkları ile de önemli ilişkiler kurmuştur. Portekiz'in Hindistan siyasetinde de konumundan ve büyüklüğünden dolayı bu sultanlığın önemi büyüktür. Portekizlilerin batı Hindistan'daki önemli noktalarından biri olan Diu, ilk başta bu sultanlığa ait idi. Babürlüler tarafından bu sultanlığa son verilmiştir. Reşit Rahmeti Arat; *Babürname – Babür'ün Hatıratı- III*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1986, s. 461.

¹⁵⁶ Bahadır Gilani, Guceratlı Sultan Mahmud'un tüccarlarının Arap atları ve baka değerli mallar taşıyan gemilerine kendisine ait bir limanda dururlarken el koymuş ve Guceratlı Sultan Mahmud'un geri istemesi üzerine de hakaret dolu bir cevap göndererek bu gemileri ve malları geri vermeyi reddetmişti. Bkz. King; *a.g.e.*, s. 127.

ni'ninemrine verdiği 5.000 süvariye Sultan II. Mahmud'un yardımına gönderdi. Kuvvetler hep birlikte 1494 yılında Bahadır Gilani'nin üzerine yürüdü. Kısa bir süre sonra Cemkonda'yı aldılar ve Bahadır Gilani bu mücadele sonunda hayatını kaybetti¹⁵⁷. Sultan II. Mahmud fethedilen bu kaleyi hizmetlerinin bir karşılığı olarak Yusuf'a teslim etti. Sefer dönüşü Bicapur'a uğrayan Sultan II. Mahmud'u karşılamaya bizzat giden Yusuf Adil Han, onu o sırada yeni taş duvarlar eklenerek restorasyona tabi tuttuğu Arki-la Kalesi'ndeki Gagan Mahal¹⁵⁸ sarayında ağırladı¹⁵⁹. Yusuf Adil Han sultanı burada 10 gün kadar, konumuna yaraşır şekilde misafir etti. Ayrılırken de, Yusuf Adil Han tarafından Sultan II. Mahmud'un önüne; 20 fil, 50 at, dört adet mücevherlerle süslenmiş bileklik ve hatırı sayılır bir miktarda değerli eşyalar hediye olarak konuldu. Ancak Sultan II. Mahmud yalnızca bir fili seçip alarak, geriye kalan bütün hediyeleri özel bir mesajla birlikte geri gönderdi. Bu mesajda Sultan II. Mahmud, Yusuf'tan hediyelerin geri kalanını kendisi için saklamasını istiyordu. Zira hediyelerle birlikte başkenti Bidar'a dönerse, bütün bu varlıklara Kasım Berid hâkim olacak ve kendi amaçları doğrultusunda kullanacaktı. Sultan II. Mahmud, Yusuf Adil Han'dan, hediyelerini saklamasını ve onun gibi güvenilir bir komutanın kendisini Kasım Berid'in güdümünden kurtarmasından sonra hediyelerini yeniden göndermesini rica etmekte idi¹⁶⁰.

¹⁵⁷ King; *a.g.e.*, s. 133; Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 14. Sherwani ve Joshi, Bahadır Gilani'nin 5 Kasım 1494 tarihinde öldüğünü belirtmişlerdir. Bkz. Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 295.

¹⁵⁸ Kabul Salonu da denen Gagan Mahal, hem devlet işlerinin halledildiği, hem de hükümdar ailesinin ikamet ettiği saraydır. En dikkat çeken özelliği ise büyük kemerleridir. Devlet işlerinin görüşüldüğü salonun üzerinde odalar ve bir balkon da bulunmaktadır. Evrengzib, Bicapur'u alarak Adilşahlar Devleti'ne son verdiğinde, son hükümdar İskender Adil Şah'ın resmi teslimiyeti bu sarayda yapılmıştır. Bkz. Cousens; *a.g.e.*, s. 59-60.

¹⁵⁹ Nayeem; 2008, s.23.

¹⁶⁰ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 14-15.

Yusuf ise, sultanının bu isteğini yerine getirebilecek güce sahip olduğunu bildiği halde bu durumun çıkarlarına uyacağını düşünmediğinden, böyle bir girişimin ancak Ahmednagarlı¹⁶¹ Melik Ahmed Nizam'ül-Mülk ve Berarlı Fethullah İmad'ül-Mülk'ün¹⁶² de destek verdiği takdirde başarıya ulaşacağını söyleyerek Sultan II. Mahmud'u oyaladı. Bu cevaba inanan Sultan II. Mahmud, yeniden yola çıkmaya karar verdi. Kafile Bicapur'dan ayrılmadan hemen önce Yusuf özel olarak sultana yüklü bir miktar para verirken, sultana sefer boyunca eşlik etmiş olan Kasım Berid ve Kulu Kutb'ül-Mülk'e¹⁶³ de değerli hediyeler sunarak politik tavrını sürdürmüştür¹⁶⁴.

¹⁶¹ Nizamşahlar Devleti'nin başkenti. Burhan-i Ma'asir adlı eserde, şehrin kuruluşu hakkında bir hikâye anlatılmaktadır. Buna göre, Melik Ahmed Nizam'ül-Mülk, Devletabad isimli çok güçlü bir kaleyi almaya çalışmıştır. Kale çok güçlü olduğu için, yıllar boyunca Nizamşahlar tarafından ele geçirilememiştir. Melik Ahmed de, Devletabad'a yakın bir noktaya yerleşerek bu bölgedeki harekâtları daha kolay yönetmek istediğinden, Devletabad ile ilk başkenti Cunnar arasına Ahmednagar şehrini inşa ettirmiştir. Çok güzel bir iklime sahip olan bu şehir, sonradan Nizamşahlar Devleti'nin başkenti haline gelmiştir. Bkz. Haig; *a.g.m.*, s. 108.

¹⁶² Behmeniler Devleti'nin bölünmesinden sonra ortaya çıkan bir başka devlet olan İmadşahlar'ın kurucu hükümdarı. Garcia da Orta, kendisinin köken olarak Çerkes olduğunu ve İslam'ı seçmeden önce Hristiyan olduğunu aktarmıştır. Markham (çev.); *a.g.e.*, s. 72; Khan; *a.g.e.*, s. 41.

¹⁶³ Behmeniler Devleti'nin bölünmesinden sonra ortaya çıkan bir başka devlet olan Kutubşahlar'ın kurucu hükümdarı. Garcia da Orta, kendisinin Horasanlı olduğunu belirtmiştir. Bkz. Markham (çev.); *a.g.e.*, s. 72.

¹⁶⁴ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 14-15.

ag. Düstur Dinar ile Yapılan İlk Mücadeleler

1495 yılında, Habeşistanlı hadım bir emir olan ve Telingana (Golkonda) ile Bemrah Nehri arasında Gülberge, Savger ve Allind gibi önemli yerlere¹⁶⁵ hâkim olan Düstur Dinar, gücünü artırmak ve bağımsız hale gelmek için bir dizi hamlelerde bulundu¹⁶⁶. Öncelikle Yusuf Adil Han'ın azılı düşmanlarından olan Ahmednagar'daki Nizamşahlar hükümdarı Melik Ahmed Nizam'ül-Mülk Bhairi'ye giderek, bu amacında ona destek vermesini istedi. Tıpkı Fethullah İmad'ül Mülk ve Yusuf Adil Han'ın birbirlerini destekledikleri gibi Melik Ahmed ile birbirlerini desteklemelerinin doğru olduğunu düşündüğünü bildirdi. Kendisinin Melik Ahmed'in babasının evlat edinilmiş oğlu, yani Melik Ahmed'in üvey kardeşi olmasına güveniyordu. Bu şekilde Melik Ahmed'in de desteğine güvenerek bağımsızlığını ilan eden Düstur Dinar çevresindeki Behmenilere ait toprakları ele geçirmeye ve buralardaki Kasım Berid'e bağlı görevlileri aşağılayarak kovmaya başladı¹⁶⁷.

Kasım Berid ise, Sultan II. Mahmud aracılığı ile Yusuf Adil Han'ın yardımını istemek zorunda kaldı. Yusuf da sütkardeşi Gazanfer Bey ve adamı Derya Han'ın komutasında bir ordu göndererek kendisine yardımcı oldu¹⁶⁸. Ayrıca Sultan II. Mahmud'a bir mesaj göndererek, bu orduya bizzat önderlik etmeyi düşündüğünü ancak bunun Melik Ahmed'in bütün kuvvetleriyle savaşa dâhil olmasına ve savaşın uzamasına sebep olacağını öngördüğü için bunu yapmadığını ifade etmiştir. Daha sonradan, Melik Ahmed'in teşvikiyle bir başka Dekken emiri olan Hoca Cihan Dekkeni'nin hatırı sayılır bir kuv-

¹⁶⁵ Düstur Dinar'ın valilik yağıtığı topraklar ileride anlatılacak olaylardan anlaşıldığı kadarıyla sonradan Dekken sultanlukları olarak anılacak fiili bağımsız büyük Behmeni valiliklerinin birden fazlasının sınırları içerisinde kalmaktaydı.

¹⁶⁶ Gribble; *a.g.e.*, C. 1, s. 143.

¹⁶⁷ Gribble; *a.g.e.*, C. 1, s. 143.

¹⁶⁸ Gribble; *a.g.e.*, C. 1, s. 143.

vetle Porunde'den yola çıktığı ve Melik Ahmed'in de kendi ordusunun başında bizzat yola çıkmayı planladığı öğrenilince, Yusuf Adil Han ordusuna bizzat katılmanın yerinde olacağını düşünerek yola çıkmıştır¹⁶⁹. Sultan II. Mahmud ve Kasım Berid ile bir araya gelince de, müttefik kuvvetler hiç vakit kaybetmeden Düstur Dinar'a karşı yola çıkmıştır. İki tarafın ordusu da kalabalık olduğundan, uzun ve çetin geçen bir muharebeden sonra Düstur Dinar'ın ve Hoca Cihan Dekkeni'nin komutasındaki kuvvetler yenilmiş, Düstur Dinar da esir düşmüştür¹⁷⁰.

Savaşın sonra Kasım Berid, esir Düstur Dinar'ın idamını isteyince, onun çok güçlenmesini istemeyen Yusuf Adil Han araya girmiş ve bu şekilde bu isyankâr emirin affedilmesini, hatta topraklarının yönetiminin dahi kendisine iade edilmesini sağlamıştır¹⁷¹. Artık daha da bağımsız hareket etmeye başlamış olan Yusuf Adil Han, barış yapıldıktan sonra Sultan II. Mahmud'dan destur dahi almadan yola çıkmış ve Bicapur'a

¹⁶⁹ Basu'nun Yusuf Adil Han'ın hayatını anlattığı makalesinde, Yusuf'un bizzat sultan tarafından Telingana'daki isyanı bastırmaya gittiği ifade edilmektedir. Yusuf'un artan gücünden endişelenen saraydaki diğer soylular, Yusuf'u saraydan uzaklaştırmak için sultanı bu isyanı bastırmaya Yusuf'u göndermeye ikna etmişler, o da birçok unvanlar verdiği Yusuf'u bir ordunun başında isyanı bastırmaya göndermiştir. Hatta kurulduğu zaman Adilşahlar Devleti'ne ait olan Goa gibi bazı bölgelerin de Yusuf Adil Han'a bu zaferi üzerine sultan tarafından bahşedildiği belirtilmektedir. Bkz. Basu, *Career of Yusuf Adil Shah*, s.112. Ancak Yusuf'un o tarihe hala başkentteki sarayda yaşıyor olması, olayların akışına göre çok mümkün görünmemektedir. Bu konuda Firişte'nin ifadeleri daha doğru kabul edilmiştir. Bunun yanı sıra, Basu'nun makalesinde bu olayı Yusuf'a karşı kurulan ittifaktan daha önceye koyduğu gözlemlenmektedir ki, bu sayfaları yazarken Basatin us Salatin gibi dönemin eserlerinin yanı sıra yine Firişte'nin eserini temel alan Basu'nun kronolojiyi karıştırmış olduğu düşünülmektedir.

¹⁷⁰ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 16; Gribble; *a.g.e.*, C. 1, s. 143. Burhan-i Ma'asir'de, Düstur Dinar'ı bizzat Yusuf Adil Han'ın esir aldığı ifade edilmektedir. Bkz. King; *a.g.e.*, s. 126.

¹⁷¹ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 17; Gribble; *a.g.e.*, C. 1, s. 143; Burhan-i Ma'asir'de, Yusuf'un, itaatkar bir şekilde sultan II. Mahmud'un karşısında geçip başını yere değdirdikten sonra Düstur Dinar'ın affını istediği yazmaktadır. Bkz. King; *a.g.e.*, s. 126. Bu durum, Yusuf'un Sultan II. Mahmud'a hala büyük bir hürmet gösterdiğinin delilidir.

dönmüştür. Olayın sonuca bağlanması ile birlikte, barış haberini yolda iken alan Melik Ahmed dâhil herkes kendi topraklarına dönmüştür¹⁷².

ah. Yusuf Adil Han'ın Behmeniler ile Akrabalık Tesis Etmesi

1497 yılında Behmeni sultanı II. Mahmud'un varisi Ahmed ile Yusuf'un kızı Bibi Sitti Gülberge'de sözlendiler ve bu şekilde iki aile arasında akrabalık bağı da kurulmuş oldu. Bu sırada gelin üç, damat da dört yaşında idi¹⁷³. Bu kutlu olayın ülkede barış ortamı tesis edeceği beklenirken, hem Sultan II. Mahmud'un hem de Yusuf Adil Han'ın Gülberge'ye gelmesi Düstur Dinar'ı ciddi anlamda endişelendirdi. Bu kişi muhtemelen Yusuf ile II. Mahmud'un aralarında gizli bir anlaşma yaparak kendisini ortadan kaldıracığından şüphelendi. Aslında şüphelerinde haklıydı. Zira Yusuf burada II. Mahmud ile yaptığı özel bir görüşmede, Düstur Dinar'ın hâkimiyetinde bulunan toprakları kendisine verdiği takdirde, Kasım Berid ile arasında hiçbir engel kalmayacağını ve bu şekilde kendisine Kasım Berid'den kurtulması konusunda daha hızlı yardım edebileceğini anlatmıştı¹⁷⁴. Böylece Kasım Berid'in hazırlanacak ve Melik Ahmed gibi kişileri desteğe çağırma imkânı olmayacaktı. Sultan II. Mahmud bu fikri yerinde bularak, Düstur Dinar'ın elinde olan ve Yusuf Adil Han ile Kasım Berid'in arasında kalan toprakları Yusuf Adil Han'a verdiğini ilan etti. Endişelerinde haklı çıkan ve bu duruma direnme imkânı olmadığını gören Düstur Dinar, en azından Golkondalı Kulu Kutb'ül Mülk'ün sınırları içerisinde yer alan topraklarını elinde tutabilmek adına bu anlaşmaya razı oldu.

¹⁷² Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 17.

¹⁷³ Nayeem; 2008, s. 23; Gribble; *a.g.e.*, C. 1, s. 143.

¹⁷⁴ Gribble; *a.g.e.*, C. 1, s. 143.

Bu duruma çok öfkelenen Kasım Berid ise, Sultan II. Mahmud'un huzurunu terk ederek tebaası ile birlikte Allind'e çekildi¹⁷⁵.

Ancak gücü eline geçirmiş olan Yusuf Adil Han'ın durmaya niyeti yoktu. Kulu Kutb'ül Mülk, Melik İlyas Gilani ve II. Mahmud ile birlikte, Kasım Berid'in üzerine yürüdü ve onu Kincuti şehri yakınlarında 1497 yılında ağır şekilde yendi¹⁷⁶. Savaştan hayatını kurtarabilenler çevredeki kalelere sığındı. Savaş sırasında Melik İlyas hayatını kaybettiği için, Yusuf Adil Han onun topraklarını ve Ayn'ül Mülk unvanını en büyük oğlu ve varisi Muhammed Gilani'ye verdi¹⁷⁷. Bu zaferden sonra ayrıca ne kadar bağımsız hareket ederse etsin Yusuf'un Behmeni Hanedanı'na bağlılığını gösteren bir olay daha yaşanmıştır. Zaferden sonra savaş alanına altın işlemeli pahalı bir halı serilmiş, Sultan II. Mahmud da elinden tuttuğu Yusuf'a oturmasını emretmiştir. Ancak Yusuf sultan ayakta iken oturmayı reddedince, sultan bu emrini defalarca tekrarlamak durumunda kalmış ve Yusuf'u oturmaya zor ikna etmiştir¹⁷⁸. Bu olay Yusuf'un Behmeni Devleti'ne olan tavrını ve Behmeni sultanının da kendisine yönelik tavrını açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Ayrıca, tarihçi Nayeem'in Yusuf'un bağımsız olmadığı yönündeki yorumunu da doğrular niteliktedir. Daha sonra Yusuf ile II. Mahmud, ertesi yıl tekrar Kasım Berid'in üzerine giderek onun gücünü tamamen kırmak için sözleştikten sonra vedalaşarak şehirlerine döndüler¹⁷⁹.

¹⁷⁵ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 17.

¹⁷⁶ Gribble; *a.g.e.*, C. 1, s. 143.

¹⁷⁷ İleride anlatılacak olaylardan, Melik İlyas'ın oğlu Muhammed Ayn'ül Mülk'e geçen topraklarının, Goa ve çevresi olduğu anlaşılmaktadır. Yine aynı olaylardan, bu kişinin Yusuf'tan düşük bir rütbede olsa da, ona bağlı hareket etmediği de ortaya çıkmaktadır. Burhan-i Ma'asir adlı eserde de, Bahadır Gilani öldükten sonra onun topraklarının büyük bir kısmının Sultan II. Mahmud tarafından Melik İlyas'a bahşettiği belirtilmektedir. Bu satırlar bu anlatılanları kanıtlar niteliktedir. Bkz. King; *a.g.e.*, s. 134.

¹⁷⁸ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 18.

¹⁷⁹ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 18.

Hintli tarihçi Nayeem, kitabında bu dönemde vuku bulmuş olayları biraz daha farklı aktarmaktadır. Ona göre Yusuf ve Kulu Kutb'ül Mülk, Kasım Berid ve Fahr'ül Mülk Dekkeni ile ittifak kuran Düstur Dinar'a karşı savaşmak zorunda kalmış, Yusuf bu savaşta galip gelmiştir. Bu durum onun konumu öyle yükseltmiştir ki, sultan bile onun karşısında ayakta durur olmuştur¹⁸⁰. Nayeem'in burada bahsettiği Sultan'ın onun önünde ayakta duruyor olması, yukarıda bahsedilmiş olan halının üzerine davet etmesi olayı olmalıdır. Ayrıca Nayeem'in ifadelerine bakılırsa, Düstur Dinar itaat etmek yerine Kasım Berid ile birleşerek savaşı tercih etmiştir.

ai. Dekken'in Paylaşılması

1498 yılında Yusuf Adil Han yeniden Düstur Dinar'ın üzerine yürümüş, ancak Melik Ahmed'in desteğe geldiğini öğrenince geri çekilmiştir¹⁸¹. İmadşahların ve Kutubşahların desteğiyle yeniden harekete geçen Yusuf'un karşısında bu defa geri çekilenler düşmanları olmuştur. Bu şekilde bir açmaza giren Dekken hükümdarları, bir anlaşmaya varmaya karar vermişlerdir. Buna göre, İmad'ül Mülk'ün Mahore, Ramger ve Hüdavend Han Habeşi'nin elindeki topraklara; Melik Ahmed'in, Devletabad, Antor, Kalneh ve bu toprakların ötesinden Gucerat sınırına kadar olan bölgeye; Yusuf Adil Han'ın ise Düstur Dinar ve Melik İlyas'ın oğlu Muhammed Ayn'ül Mülk'ün elindeki topraklara hâkim olması kararlaştırıldı¹⁸². Kasım Berid'e ise, Kulu Kutb'ül Mülk'ün elindeki toprakların yanı sıra, başkent Ahmedabad Bidar'ı ve şehri çevreleyen küçük bir

¹⁸⁰ Nayeem; 2008, s. 23.

¹⁸¹ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 18.

¹⁸² Bu ifade yukarıda bahsedildiği gibi Muhammed Ayn'ül Mülk'ün, tıpkı Düstur Dinar gibi toprakları Yusuf'un idare alanında bulunsada dahi ondan bağımsız hareket ettiğinin bir kanıtı niteliğindedir.

bölgeyi ayırmışlardı. Yapılan anlaşmaya göre, kimse birbirinin planına karışmayacak ve ortak yapılan bu planların hayata geçirilebilmesi için birlikte çalışacaklardı¹⁸³.

Bu planı uygulamaya koymak üzere, Yusuf Adil Han, Muhammed Ayn'ülMülk'ün kendisine bağlı olmayı kabul edeceğini düşünerek, huzuruna gelmesi için bir ferman yolladı¹⁸⁴. Normalde bunu, kendisinin eşiti olarak hitap ettiği mektuplarla rica ederek yapardı. Muhammed Ayn'ül Mülk ise bu fermanı sevinçle karşıladı ve bağlılığını böyle test etmesini, Yusuf Adil Han'ın kendisini sadık olarak kabul etmeye hazır olduğuna yordu. Goa Kalesi'nde bir hafta şenlikler düzenledikten sonra, yanına 6.000 süvari alarak Bicapur'a doğru yola çıktı ve burada Yusuf Adil Han tarafından, tebaasından biri olarak karşılandı. Muhammed Ayn'ül Mülk, Yusuf Adil Han'ı hükümdarı olarak selamladı ve Yusuf Adil Han da ona hilat giydirdi. Muhammed Ayn'ül Mülk bu elbiseyi saygıyla kabul ettikten sonra da Yusuf'a bağlılık yemini etti¹⁸⁵. Böylece Goa Adilşahlar Devleti'ne bağlanmış oluyordu¹⁸⁶. Durumu anlayan ve kendisi için korkmaya başlayan Düstur Dinar ise, Kasım Berid'in ölümü üzerine onun yerine geçmiş olan oğlu Amir Berid'e elçi göndererek destek istedi. Amir Berid de anlaşmaya aykırı olarak Düstur Dinar'a destek vermeyi seçti. Toprakların paylaşılması sırasında dışarıda bırakılmış olduğu için müttefiki Melik Ahmed ile arası bozulmuş olan Hoca Cihan ve kardeşi Zeyn Han da bu ittifakı destekledi¹⁸⁷. Bu sırada Devletabad'ı almakla ve Gucerat Sultanlığı'ndangelen saldırılara karşı mücadele vermekle meşgul olan Melik Ahmed, Yusuf'a destek veremedi. Yusuf Adil Han ise, düşmanlarının sayıca üstün olmalarına rağmen ilerleyişini sürdürdü. Meseleyi barışçıl yoldan halletmek içinse Düstur Dinar'a bir elçi

¹⁸³ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 19.

¹⁸⁴ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 19.

¹⁸⁵ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 19.

¹⁸⁶ Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 296.

¹⁸⁷ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 20.

göndererek otoritesini tanımasını istedi. Düstur Dinar'ın bunu kabul etmemesi üzerine savaş başladı. Bu savaşın önemli bir noktası, savaşta iki farklı geleneksel taktiğin, Türk ve Hint taktiklerinin kullanılmış olmasıdır. Türk taktiğine göre savaşan Yusuf Adil Han'ın ordusunun dizilimi şöyleydi; sağ kanadı Gazanfer Bey, sol kanadı Haydar Bey Tebrizi ve ordunun ortasında seçme birliklere de Mirza Cihangir Kumi komuta etmekte idi. Yusuf'un kendisi ise, seçkin bir muhafız birliğinin başında, ordunun merkezinde bulunmaktaydı¹⁸⁸. Sayı avantajını hala elinde tutmakta olan ve buna çok güvenen Düstur Dinar da, çoğunluğu demir zırhlar giymekte olan ordusunu, geleneksel bir Hint taktiğine göre öne çıkardı; fillerini ordunun farklı kesimlerine dağıtırken, toplarını ve savaş makinelerini de ön saflara yerleştirdi. Düşmana hilal taktiği ile saldıran Yusuf Adil Han'ın ordusu, büyük bir şiddetle düşmanın üzerine atıldı ve Düstur Dinar savaş alanında öldürüldü. Düstur Dinar'ın ölüm haberi birliklerinin kısa sürede dağılmasına neden oldu ve zafer Yusuf Adil Han'ın oldu¹⁸⁹.

Savaş sonunda yapılan kutlamalara, savaşta alnından ağır bir yara almış olan Gazanfer Bey de katıldı. Yusuf ise, çok sevdiği sütkardeşinin durumunu görünce, sarılıp

¹⁸⁸ Türk Taktiği, özellikle İslamiyet'ten sonra Hilal Taktiği diye bilinen tarihi Türk savaş taktiğidir. Türk mitolojisine göre, bu taktiği Türkler kurtlardan öğrenmişlerdir. Toplu avlanma alışkanlığına sahip olan kurtlar, toplu halde köye veya kasabanın kenar mahallelerine yaklaştıktan sonra, içlerinden birinin durup uluması ile üçe ayrılırlar. Bunlardan iki kol oracıkta sağa ve sola pusuya yatarlar. Üçüncü kol ileriye doğru giderek bölgedeki üzerlerine havlayan köpekleri kendilerine çekerek kaçır gibi geriye dönerler. İşte bu sırada sağa ve sola pusuya yatmış olan diğer kurtlar, kaçan kurtların peşinden koşan köpeklere saldırırlar. Önden koşanların da aniden geri dönmesiyle çember içerisinde kalan köpekler yok edilir, sonra da köy ve kasabadaki evcil hayvanlar savunmasız kalırdı. M.Ö. 3. yüzyıldan itibaren Çin kaynakları Türk ordularının defalarca bu taktikle kendilerine saldırdıklarını kaydetmiştir. Türk mitolojisinde *Kurt Oyunu* olarak anılan bu savaş düzeni, Türk Taktiği/Hilal Taktiği olarak bilinmektedir. Bkz. Murat Taştan; *Fahrettin Kırzioğlu GÜGEF Tarih Bölümü 1985-1986 Öğretim Yılı Türk Kültür Tarihi Basılmamış Ders Notları*.

¹⁸⁹ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 21.

gözlerinden ve alnından öptükten sonra yaralarının sarılması ile bizzat ilgilendi. Ancak üç günün sonrasında Gazanfer Bey hayatını kaybetti. Yusuf Gazanfer Bey'in tekfin işle-ri ile bizzat kendisi ilgilenmiş ve onu elleri ile mezara koyarak cenaze törenini düzenlemiştir¹⁹⁰. Bu büyük kayıptan dolayı ciddi anlamda sarsılmış olmasına rağmen, adanmış bir devlet adamı olan Yusuf, yeni ele geçirdiği topraklara yöneticiler atadıktan sonra muzaffer bir şekilde Bicapur'a dönmüş ve savaşta kahramanlık yapmış olan adamlarını cömert bir şekilde ödüllendirmiştir¹⁹¹.

Yusuf'un Behmeni sultanına olan bağlılığını vurgulayan Nayeem ise, bu dönemi daha farklı yorumlamıştır. Ona göre, 1498 yılında Sultan II. Mahmut, Yusuf ve Kutb'ül Mülk'ü Kasım Berid'e karşı savaşmaları için çağırarak onları Kasım'ın kontrolünde bir şehir olan Ausa'yı almaya gönderdi. Savaşı kazanan Yusuf, Nizam'ül Mülk ve Düstur Dinar ile bir anlaşma yaptı. Buna göre her ikisi de yılda bir kere Bidar'a giderek sultana hürmetlerini sunacaktı¹⁹².

Nayeem, Yusuf'un Behmeni sultanına olan bağlılığının diğer delilleri olarak Cemkonda'yı aldıktan sonra Sultan II. Mahmud'un onu Yusuf Adil Han'a vermesini ve ancak 1517 yılından sonra I. İbrahim'in ismini *Adil Şah* olarak yazdırmaya başlamasını sunmuştur. Firişte'nin kullandığı bağımsızlık ifadelerinin ve hükümdarlık unvanlarının abartılı olduğunu ifade etmiştir. Daha önce de belirtilmiş olduğu gibi, Nayeem'in bu konudaki yaklaşımı uygun bulunmuş ve Yusuf Adil Han'ın ismi Nayeem'in kitabında geçtiği şekilde *Adil Şah* değil *Adil Han* olarak verilmiştir¹⁹³.

¹⁹⁰ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 21.

¹⁹¹ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 19-22.

¹⁹² Nayeem; 2008, s. 23. Behmeni sultanı yalnızca ismen sultan olmasına rağmen, Dekken hükümdarlarının belli dönemlerde huzuruna giderek hürmetlerini sunduğu, Garcia da Orta'nın satırlarında da yer bulmuştur. Bkz. Markham (çev.); *a.g.e.*, s. 71.

¹⁹³ Nayeem; 2008, s. 24.

b. Yusuf Adil Han'ın Şii İnancı ve Ülkesinde Şiiliği Resmi Mezhep Olarak İlan Etmesi

İran'daki eğitimi sırasında Şii öğretileri ile yetişen Yusuf Adil Han, ülkesinde iktidarını güçlendirdiği anda da inancının gereklerini yapmaya başladı. 16. yüzyılın başında, artık gücünün doruğuna ulaştığını hissettiğinden, yıllardır hayalini kurmakta olduğu ve atacağına dair kendi kendine söz verdiği dini bir adımı atmanın zamanının geldiğini düşündü. İran'da yetiştirilmiş olan Yusuf, Şii inancına derinden bağlıydı. Bunun için, 1502 yılında ülkesinin resmi mezhebi olarak Şiiliği ilan etmeye karar verdi¹⁹⁴. Önde gelen adamlarını huzurunda topladıktan sonra, onlara bu fikrini açtı ve içinde bulundukları zamanın doğru olup olmadığını sordu. Divanında, kendisi gibi Şii olan Mirza Cihangir, Haydar Bey ve Seyid Ahmed Hirevi gibi adamlarının yanı sıra, Sünni inancına bağlı adamlar da bulunmaktaydı. Bu adamlardan bir kısmı bu planı onaylarken, birkaçı bazı hususlardan dolayı daha ihtiyatlı yaklaşmak gerektiğini savundular. Zira Sultan II. Mahmud, zayıf da olsa hala Dekken'in meşru hükümdarı idi. Ayrıca Yusuf Adil Han'ın kendi topraklarında bile Türk, Dekkeni, Habeşistanlı birçok Sünni soylu vardı. Bunun yanında, Adilşahlar Devleti'ni çevrelemekte olan Melik Ahmed Nizam'ül Mülk, Fethullah İmad'ül Mülk ve Amir Berid gibi hükümdarlar, Sünni ve çok dindar kimse-lerdi. Divanda toplanan devlet adamlarına göre, bütün bu zorluklar Yusuf Adil Han'ın tek başına mücadele edebilmesi için çok fazlaydı¹⁹⁵. Onların düşüncelerini dinleyen Yusuf Adil Han cevap vermek için bir süre düşündükten sonra, kendisini, ona hükümdarlık bahşeden Allah'a adadığını ve eğer yeminini yerine getirirse kendisini koruyacağından şüphe etmediğini söyledi. Yusuf'u bu konuda cesaretlendiren gelişmenin Şah

¹⁹⁴ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 22.

¹⁹⁵ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 23.

İsmail Safevi'nin¹⁹⁶, İran'da Şiiliği resmi mezhep ilan ettiği haberini almış olmasıdır¹⁹⁷. Bu haberle kararlılığı daha da artan Yusuf Adil Han, daha fazla vakit kaybetmek istemeyerek bu konudaki fikirlerini yürürlüğe koymaya karar verdi¹⁹⁸. Buradan şöyle bir sonuca varabiliriz; Yusuf Adil Han, böyle bir karar verdiğinde, bunu tam olarak Safevilerle güvenerek vermiştir diyemeyiz. Çünkü o tek başına dahi olsa, yeminini yerine getirmek için bu adımı atmaktan çekinmeyecekti. Yusuf bu konuda daha önce yaptığı yemine sadık kalacak kadar kararlı ve azimli bir kişiydi. Ancak herşeye rağmen Safevilerin Şiiliği resmen ilan etmesi Yusuf'a da ilham vermiş olabilir.

¹⁹⁶ Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın kızı Alemşah Begüm ile evlenen Şeyh Haydar'ın evliliğinden üç oğlu olmuştur. İsimleri sırası ile Ali, İbrahim ve 17 Temmuz 1487'de doğan İsmail'dir. İsmail, daha sonradan Safevi Devleti'ni kuracak ve tarihe Şah İsmail olarak geçecektir. Bkz. Gündüz; *a.g.e.*, s. 29-30. İsmail'in çocukluğu büyük zorluklar içinde geçmiştir. Babası Şeyh Haydar, İsmail henüz çocuk yaşta iken Şirvanşahlar ile girdiği mücadelede Akkoyunlular tarafından öldürülmüştür. İsmail de annesi ve kardeşleri ile birlikte İstahr Kalesi'ne hapsedilmiştir. Dört yıl burada kaldıktan sonra Akkoyunlulardaki bir taht mücadelesi sebebiyle ailesi serbest bırakılmış, daha sonra ağabeyi Sultan Ali yine Akkoyunlular tarafından öldürülünce İsmail şeyh kabul edilerek Erdebil'e kaçırılmıştır. Uzun yıllar kaçak hayatı yaşayan ve bu şekilde eğitim gören İsmail, yine Akkoyunlu Devleti'nin iç karışıklıklarından fırsat bularak ortaya çıktı. Gittikçe destekçilerinin sayısı artan İsmail, 1500 yılında Şirvanşahları, 1502 yılında da Akkoyunluları ağır şekillerde yendikten sonra Tebriz'de tahta çıktı ve Akkoyunlu ailesinden olanlar ile Sünni kalmakta ısrar edenlere yönelik büyük bir katliam yaptı. 23 Mayıs 1524'te Tebriz'de vefat etti. Bkz. Tufan Gündüz; *Şah İsmail*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 38, s. 253-255.

¹⁹⁷ Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 298. Birçok kaynakta belirtildiği üzere Şah İsmail İran'da 1501 yılında tahta geçerek Safevi Devleti'ni kurmuştur. Safevi Devleti'ni kurduğu anda da On İki İmam adına hutbe okutarak Şiiliği de resmi mezhep olarak ilan etmiştir. Bkz. Gündüz; *a.g.e.*, s. 68, Faruk Sümer; *Safevi Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1999, s. 22, Doğan Kaplan; *Şiiliğin İran Topraklarında Egemenliği: Safeviler Öncesi Arka Plan ve Safevi Dönemi Şiileştirme Politikaları*, Marife-Şia Özel Sayısı, yıl: 8, sayı: 3 Kış, Konya 2008, s.10.

¹⁹⁸ Richard Maxwell Eaton; *Sufis of Bijapur*, Princeton University Press, New Jersey 1978, s. 67.

Bunun üzerine Yusuf, karar vermiş olduğu üzere Şiiliği ülkesinin resmi mezhebi ilan etti¹⁹⁹. Böylece Şii inancının gereklerini Hindistan’da halka açık bir şekilde yerine getiren ilk lider oldu. Ancak bu cesur hamlesi ile birlikte, sağduyulu bir insan olarak, halkının sahabelere²⁰⁰ yönelik kötü ifadeler kullanmasına da asla izin vermemiştir. Sünni inanca sahip insanlara da özgürlük tanımıştır. Böylece Yusuf Adil Han, ülkesinde, fanatikliğin ve aşırılığın zehrini yaymasına izin vermemiştir. Şii Caferi²⁰¹ mezhebini takip eden kişiler ile Hanefi²⁰² ve Şafi²⁰³ mezheplerini takip eden kişiler, topraklarında

¹⁹⁹ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 23.

²⁰⁰ Şah İsmail’in İran’daki asıl meselesi Şiiliğin ilanı idi. Tebriz’de bir Cuma namazında 12 İmam adına hutbe okuttu. Cami cemaatinin yarısı memnun, diğer yarısı hzursuz olunca İsmail’in adamları kılıçlarını çekerek onları susturdular. Ezan’a *Eşhedü enne Aliyye veliyullah ve Hayyi ala hayrül’amel, Muhammed ve Ali hayrül’beşer* sözleri ilave edildi. Hutbeden sonra Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Emeviler ve Abbasilere lanet okunması geleneği başlatıldı. Bkz. Gündüz; *a.g.e.*, s. 68-69.

²⁰¹ İmamet anlayışında Zeydiyye’den ayrılan Şia’nın bütün kolları Ca’fer es-Sadık’ın imametinde ittifak etmişlerdir. Ca’fer es-Sadık, Emevi iktidarının son dönemiyle Ehl-i Beyt’e karşı Abbasi taassubunun henüz kendini göstermediği bir dönemde yaşadığı için, diğer imamlara nisbetle daha geniş bir hürriyetten faydalanarak bilgisini çok sayıda talebe ve ravileri aracılığı ile yayma imkânını bulmuştur. Bu sebeple İsnâaşeriyye Şiası’nın fıkıhta imamı olmuş ve bu grubun fıkıh ekolü onun adına nisbetle anılmıştır. Bkz. Hayreddin Karaman; *Ca’feriyye*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 7, s. 4-10.

²⁰² Hicri ilk iki yüzyılda Kufe merkezli olarak Irak bölgesinde başlayan ve daha sonraki yüzyıllarda giderek gelişip yaygınlaşan Irak fikhı, bu fikhın metodoloji, doktrin ve sistematığının oluşmasında en büyük paya sahip bulunan İmam-ı Azam Ebu Hanife’ye nisbetle Hanefi mezhebi olarak adlandırılmış, bu mezhebe mensup olan fakihlere ve bu mezhep görüşüyle amel eden kişilere de Hanefi denilmiştir. Bkz. Ahmet Özel; *Hanefi Mezhebi*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 16, s. 1-27.

²⁰³ Hicri ilk iki yüzyılda ortaya çıkan Medine merkezli Hicaz fikhı ile Kufe merkezli Irak fikhını yakından tanıma ve eleştirme imkânı bulup bu iki eğilim arasında özgün bir sentez gerçekleştiren İmam Şafii’ye nisbet edilen fıkıh doktrini ve bu çizgide üretilen fıkıh birikimi Şafii mezhebi diye adlandırılmış, bu mezhebe mensup fakihlere ve mezhebin görüşüyle amel eden kişilere Şafii denilmiştir. Bkz. Bilal Aybakan; *Şafii Mezhebi*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 38, s. 233-247.

bir arada ve kardeşçe yaşamışlardır²⁰⁴. Farklı mezheplere göre ibadet edilen farklı camilerde, kimse birbirine karışmadan, herkes kendi doğru bildiği şekilde ibadetini ve adetlerini yerine getirme imkânına sahip olmuştur. Yusuf, böyle bir dönemde, nispeten seküler bir tavır sergileyerek, çağının ilerisinde bir lider olduğunu kanıtlamıştır. Dönemin din âlimleri ve dindar münzevileri, böyle bir ılımlılık karşısında hayrete düşmüşlerdir. Bu durumu sultanın mucizevî niteliklere sahip olan bir lider olmasına atfetmişlerdir²⁰⁵. Hatta bazı adamları Yusuf'un mezhebine geçmeye dahi karar vermişlerdir.

ba. Yusuf Adil Han'ın Ülkesindeki Sünni Devlet Adamlarına Karşı Tutumu

Yusuf Adil Han, ülkesinde yaşayan ve kendisi ile aynı inanca sahip olmayan kişilere karşı her daim kendisine ait şu sözler doğrultusunda yaklaşmıştır: *Benim inancım bana, senin inancın sana*²⁰⁶. Bugün çok basit görünen bu sözler, o dönemde söylenmesi gerçekten zor sözlerdir. Yusuf Adil Han'ın bu konudaki kararlı duruşunu gören Sünniler de, gelişmeleri kabul etmişlerdi.

Bu durum yine de ülkedeki bazı ilişkilerin değişmesinin önüne geçemedi. Örneğin; Yusuf, Sünni bir devlet adamı olan Melik İlyas Gilani'nin oğlu Muhammed Ayn'ül Mülk Gilani'nin gücünü ve sahip olduğu nüfuzu zamanla tehlikeli görmeye başladı. Onu direk olarak ortadan kaldırmasının diğer devlet adamlarının da tepkisini çekeceğini

²⁰⁴ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 24.

²⁰⁵ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 24, Nayeem; 2008, s. 24.

²⁰⁶ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 25. 8. yüzyılda, Hazar'ın kuzeyinde büyük bir devlet kurmuş olan Hazar Kağanlığı da, tam bir din toleransının hüküm sürdüğü devletti. Hazarlarda, eski Türk inanışları, Yahudilik, İslamiyet ve Ortodoks Hristiyanlık barış içerisinde yaşamıştır. *Hazar Barışı* adı verilen bu dönem, Yusuf'un dini hoşgörüsü ile önemli bir benzerlik göstermektedir. Bkz. Akdes Nimet Kurat; *IV.-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*, TTK Basımevi, Ankara 1982, s. 35.

bildiğinden diplomatik bir yol kullanmayı tercih etti. Yusuf, önce onu ordusunun komutanlığından aldı. Sonra, Bahadır Gilani'den babasına, babasından da kendisine kalmış olan yerleri de ondan alarak başkent Bicapur'dan uzak tutmak istedi. Muhammed Ayn'ül Mülk'e Bicapur'a daha uzak olan Sukker, Ahra ve Balogan'ı (Belgaum) vererek düşündüklerini gerçekleştirdi²⁰⁷.

Yusuf, Muhammed Ayn'ül Mülk'ü devlet görevlerinden azlederek dini meselelerde gittiği yerde istediği gibi hareket etmesine izin verdi. Aynı zamanda Yusuf, bütün soyluların kendi hâkim oldukları bölgelerde, hutbeyi Sünni geleneklere göre okutabilmelerine de izin vermişti. Halkın açık bir şekilde yerine getirdiği ibadetlerine asla karışılmadı. Ancak hoşgörülü bir ortam yaratmayı ana amaç edinen Yusuf Adil Han, ülkesinde sağladığını düşündüğü bu barış ortamının korunduğundan emin olabilmek için, emirlerinin peşlerine casuslar takıp her adımlarını izlemekten de geri kalmadı²⁰⁸. İçinde bulunduğu durum düşünüldüğünde, böyle bir önlem almasının gerekli olduğu savunulabilir.

bb. Dekken'deki Şii Sünni Çatışmaları

Adilşahlar Devleti'ndeki bu yeni durumun iç yansımaları olduğu gibi dış yansımaları da oldu. Adilşahlar Devleti'nin koyu Sünni komşuları olan Melik Ahmed Nizam'ül Mülk ve Amir Berid, Yusuf'un bu hareketini öfkeyle karşılamışlar, bu öfke aralarında Yusuf Adil Han'a karşı bir ittifakın yeşermesine sebep olmuştur. Bu ittifaka Kulu Kutb'ül Mülk, Fethullah İmad'ül Mülk ve Hüdavend Han Habeşi gibi diğer lider-

²⁰⁷ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 25.

²⁰⁸ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 25-26.

leri de davet ettiler²⁰⁹. Fethullah İmad'ül Mülk ve Hüdavend Han bu ittifakın içinde yer almayı kabul etmezken, Kulu Kutb'ül Mülk kendisinin de bir Şii olmasına rağmen çıkarları doğrultusunda bu ittifakta yer almayı kabul etti. Müttefik ordularının başına ise sadece sözde olmak üzere Sultan II. Mahmud'u geçirerek girişimlerine meşruiyet kazandırmaya da çalıştılar. Bu ittifaka karşı tek başına direnmeye çalışan Yusuf Adil Han, düşmanlarını bölmek için önemli noktalara garnizonlarını ve kumandanlarını yerleştirdikten sonra içlerinde kumandanlığa geri çağırdığı Muhammed Ayn'ül Mülk'ün de bulunduğu 6.000 kişilik seçme bir süvari birliğiyle Nizamşahlar topraklarına girip yağma yapmaya başladı²¹⁰.

Topraklarının istila edildiğini öğrenen Melik Ahmed Nizam'ül Mülk, ittifakı bırakarak kendi ordusuyla birlikte topraklarına yöneldi. Yusuf'un bu hamlesi çok zekice olmakla birlikte ona istediği başarıyı getirmedi. Çare olarak İmadşahlar topraklarına çekilen Yusuf, burada dostu olan Fethullah İmad'ül Mülk tarafından çok iyi karşılandı. Lakin Fethullah İmad'ül Mülk, Yusuf Adil Han topraklarında kaldığı takdirde topraklarına bir saldırı yapılacağı endişesiyle Yusuf'a Burhanpur'a gitmesini, kendisine karşı kurulan ittifakı dağıtmak için bir yol bulunana kadar da orada kalmasını tavsiye etti²¹¹. Ayrıca Sünniliği yeniden resmi mezhep ilan ettiği takdirde bu ittifakı dağıtmanın çok kolay olacağını söyledi. Onun tavsiyesi üzerine Sünniliği yeniden resmi mezhep ilan eden²¹² Yusuf Adil Han Burhanpur'a çekildi ve burada bir süre beklemede kaldı²¹³.

Fethullah İmad'ül Mülk de en yakın akrabalarından birini sırasıyla Melik Ahmed Nizam'ül Mülk ve Kulu Kutb'ül Mülk'e göndererek arabuluculuk rolünü üstlendi.

²⁰⁹ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 26. Nayeem ise, kendisi de Sünni olan Behmeni sultanı Mahmud'un bu ittifakı tertipleğini ifade etmiştir. Bkz. Nayeem; 1974, s. 48.

²¹⁰ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 27.

²¹¹ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 28.

²¹² Nayeem; 2008, s. 24.

²¹³ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 29.

Onlara Amir Berid'in kendi çıkarları için dini kullandığını, ayrıca Yusuf Adil Han yeniden Sünniliği resmi mezhep ilan ettiği için bu ittifaka gerek kalmadığını ilettili. Bunun üzerine Amir Berid'in müttefikleri Sultan II. Mahmud'a dahi haber vermeden ülkelerine geri döndüler²¹⁴. Bu durumdan haberi olmayan Amir Berid ise Fethullah İmad'ül Mülk'ten yeniden Adilşahlar'a karşı yardım istedi. Onu oyalayan Fethullah İmad'ül Mülk, Yusuf'un gelmesini bekledikten sonra bu iki ordu Amir Berid'in üzerine yürüdü. İhanete uğradığını anlayan Amir Berid ise Sultan II. Mahmud ile birlikte ordugâhını dahi bırakarak hızla kaçtı. Geride bıraktıkları eşyaları ise galip ordular tarafından yağmalandı²¹⁵. Bu olay, Dekken'deki hükümdarların ne kadar hızlı taraf değiştirdiğini, ittifakların ne kadar hızlı kurulup, yine aynı hızda nasıl bozulduğunu göstermek adına önemli bir örnektir. Dekken hükümdarları, ta ki Babürlüler bölgeyi tamamen hâkimiyet altına alana kadar bu şekilde birbirleri ile mücadele etmeye ve farklı ittifaklar içerisinde yer almaya devam edecekler, bu da o dönem Hindistan'a yeni gelmiş olan Portekizlilerin burada hâkimiyet sağlama konusunda büyük avantaj kazanmasına sebep olacaktı.

Zaferden sonra Fethullah İmad'ül Mülk ile vedalaşan Yusuf Adil Han, üç aylık bir sürecin sonunda Bicapur'a muzaffer olarak geri döndü. Artık kendisine karşı bir ittifak kurulacağından da korkmayan Yusuf Adil Han, bir süre bekledikten sonra uygun olduğunu düşündüğü bir zamanda Şiiiliği yeniden resmi mezhep olarak ilan etti²¹⁶. Ancak burada asıl önemli olan Yusuf Adil Han'ın bu hamlesinden sonra Seyid Ahmed Hirevi'yi Safevi şahı Şah İsmail'e göndererek ülkesinde başarmış olduklarını aktarması ve kendisine bağlılığını sunmuş olmasıdır²¹⁷. Bu durum Yusuf'un, yalnızca Safevi tari-katının eski bir öğrencisi olması ile açıklanması zor bir gelişmedir. Gerçekte, Şii bir

²¹⁴ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 29.

²¹⁵ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 29.

²¹⁶ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 29.

²¹⁷ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 29.

lider olarak Yusuf'un, yeniden yalnız kalmamak ve büyük bir gücün desteğini alarak güvenliğini artırma ihtiyacının bir sonucudur.

bc. Yusuf Adil Han'ın Dekken'deki İktidar Mücadelesi

Adilşahlar Devleti, Tuğluklara karşı isyan eden Zafer Han önderliğinde kurulmuş olan Behmeniler Devleti'nin, Mahmud Gavan'ın ölümünden sonra başlayan süreç sonucunda yıkılması üzerine ortaya çıkmış olan beş Dekken sultanlığından²¹⁸ biridir. Bu Dekken devletleri aynı ülkeden koparak kurulsalar da, hükümdarlarının kökenleri veya devlet karakterleri bakımından birbirlerinden farklıdır. Yusuf Adil Han ise, henüz Behmeniler Devleti bölünmeden önce kışkırtılan ve önemli düşmanlara sahip olan bir devlet adamı olduğundan, onun döneminde Adilşahlar Devleti'nin yapısını, var olma mücadelesi veren bir çocuk devlet olarak değerlendirmek yanlış olmaz. Etrafı, zayıf düştüğü anda topraklarını kendi topraklarına katmaya hazır olan düşmanlarla çevrili olan Adilşahlar Devleti, öncelikli olarak sınırlarını güvence altına alma ve müttefik edinme arayışında olan bir devlet olarak karşımıza çıkmaktadır. Kuzeyden Hindistan'a gelen Türklerin bu topraklarda kurdukları devletlerin çoğunluğunda gözlemlendiği gibi, Adilşahlar Devleti'de bir kara devletiydi ve önemli limanlara sahip olmasına karşın deniz ticareti konusunda köklü bir askeri veya ticari kültüre sahip değildi. Adilşahlar Devleti'nin ordusu, geleneksel bir Türk kara ordusu olup, çoğunlukla süvarilerden oluşmakta ve baskın saldırıları ile düşmanlarını dize getirmeyi amaçlamaktaydı. Devlet gelirleri konusunda ise çoğunlukla tarıma ve halktan toplanan vergilerebağlıydı. Bu açıdan Adilşahlar Devleti'nin kuruluşundan hemen sonra başlayan ve çok uzun zaman boyunca süren en

²¹⁸ Bu beş Dekken sultanlığı şunlardır; Adilşahlar Devleti, Nizamşahlar Devleti, Kutubşahlar Devleti, İmadşahlar Devleti ve fiili olarak son Behmeni sultanlarının vezirleri tarafından yönetilen eski Behmeni başkenti ve çevresindeki Beridşahlar Devleti. Bkz. Stein; *a.g.e.*, s. 157.

büyük mücadelesi Vicayanagara Racalığı'na karşı vermiş olduğu mücadeledir. Zira bu mücadele, tarım yönünden çok önemli olan Ab-ı Keşte kıyısında bulunan Rayçur Düab ve Mudgal adlı iki önemli bölge için yapılan mücadeledir. Adilşahlar Devleti'nin ilk yıllarında vuku bulan büyük savaşların neredeyse hepsi bu ülkeye karşı ve bu topraklar için yapılmıştır. Bu devlet ile savaşılmasının bir diğer sebebi de, Vicayanagara Racalığı'nın İslam'a karşı mücadele veriyor oluşudur²¹⁹. Adilşahlar Devleti, Behmeniler Devleti yıkıldıktan sonra bu devletin Vicayanagara sınırlarının büyük bölümünü devraldığı için, bir nevi Dekken'de İslam'ın koruyuculuğu görevini de üstlenmiştir. Bu yüzden bu ülkeyi kuruluş yıllarında Adilşahlar Devleti'nin en büyük rakibi olarak değerlendirmek yerinde olur.

Devletin bir diğer mücadelesi ise karadan topraklarını genişletmek yönünde olmuştur. Yusuf Adil Han'ın, uzun yıllar Nizamşahlar Devleti ve Düstur Dinar ile mücadele ederek Düstur Dinar'ın topraklarını almaya çalışması, ülkenin genişleme siyasetine dair de önemli işaretler sunmaktadır. Adilşahlar Devleti, kıyı bölgesinde genişlemeyi amaç edinmemiş, karadan, zengin tarım yapılan ve önemli ticaret karayollarının üzerinde bulunan şehirlerin mevcut olduğu toprakları ülkesinin topraklarına katmaya çalışmıştır.

Bunların yanı sıra Yusuf Adil Han'ın kişisel mücadeleleri de Adilşahlar Devleti'nin erken dönem karakterini teşkil etme konusunda önemli pay sahibi olmuştur. Bunlar; Yusuf Adil Han'ın Osmanlı soyundan geldiğini ilan etmesi ve Şii olduğu için Şiiliği ülkesinin resmi inancı haline getirmeyi amaç edinmesidir. Bu mücadeleler Adilşahlar Devleti'ne zaman zaman düşmanlar kazandırmış, zaman zaman da bu düşmanlar yü-

²¹⁹ Vicayanagara Racalığı, Hindu bir devlettir. Gezileri sırasında buraya uğrayan Varthema, bu ülkenin nüfusunu pagan ve putperest olarak nitelendirmiştir. Bkz. Jones (çev.); *a.g.e.*, s. 126. Bu devlet, Dekken sultanlıklarına karşı uzunca bir süre Hindistan'ın güneyinde İslam'ın ilerlememesi için savaşmıştır. Bu mücadele, ileride anlatılacağı üzere, 1565 yılındaki Talikota Savaşı'ndan sonra son bulmuştur.

zünden devlet büyük savaşlara dahi sürüklenmiştir. Yusuf Adil Han'ın, bazı tarihçilerce de desteklendiğı üzere II. Murad'ın oğullarından biri olması ve annesi tarafından Osmanlı Devleti topraklarından kaçırılarak doğuya doğru gönderilmiş olması, kendisi ve ailesi tarafından bilinmekte olup, Firişte'nin anlattıklarına göre kızı tarafından önemli bir davette açıkça söylendiğinde büyük bir tepkiye sebep olmuştur²²⁰. Adilşahlar Devleti'nin Vicayanagara Racalığı'ndan sonraki en büyük düşmanı olan Kasım Berid'in İstanbul'a kadar bir elçi göndererek soy araştırması yapmaya gerek duymuş olması bu durumdan ne kadar rahatsız olduğunun bir göstergesidir²²¹. Zira Berid ailesi kendilerini Behmeniler Devleti'nin varisi olarak görüyorlar ve zaman içerisinde Behmenilerden bölünen diğer dört ülkeyi de tamamen kontrol altına alabileceklerine inanıyorlardı. Ancak Yusuf Adil Han'ın Osmanlı gibi büyük bir hanedandan gelmesi, zaten çok güçlü olan ve birçok kişinin güvenerek takip ettiğı Yusuf Adil Han'ı soy olarak da Berid ailesinin üzerine taşımakta, bu durumda Beridlerin bir gün Adilşahlara hükmetmesini de tamamen boş bir hayale çevirmektedir. Yine Firişte'nin ifade ettiğine göre Kasım Berid Yusuf'un Osmanlı soyundan olduğunu öğrenmiş ve bu konu ile ilgili bir daha konuşmamıştır²²². Ancak yaşamı boyunca Yusuf Adil Han'ı alt etmeye çalışması, en büyük düşmanı olarak Yusuf'u görmesi, kendisine hedef olarak onu aşmayı belirlemesi, bize bu iddianın gerçek olabileceğini düşündürmektedir.

Anlatıldığı üzere Yusuf Adil Han Osmanlı Devleti'nden kaçırıldıktan sonra uzun yıllar İran'da yaşadığı için Şii inancına sahip olmuştu. Yusuf'un bu inancını açıkça ilan etmesi ve ülkesinin resmi inancı haline getirmesi, Adilşahlar Devleti'nin erken dönem varoluş mücadelesine derin bir boyut daha eklemiştir. Zaten topraklarında gözü olan komşu hükümdarlar devleti işgal etmeye girişmiş fakat başarı sağlayamamışlardır. An-

²²⁰ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 7-8.

²²¹ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 8.

²²² Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 8.

cak her ne kadar işgaller başarılı olamadıysa da, Adilşahlar Devleti bu farklılığından dolayı bambaşka bir politikaya yönelmiş ve İran’a hâkim olmuş olan Safevi Hanedanı’nı kendilerinin hamileri olarak görmüşlerdir²²³.

Avrupa’nın en batısında bulunan Portekiz ile hiçbir alakası yokmuş gibi gözüken bu durum, ileride ortak düşmanları olan Osmanlı Devleti’ne karşı birleşen İran ve Portekiz’in ittifakından dolayı Adilşahlar Devleti’nin de dönem dönem Portekizlilerle yakınlaşması, hatta ileriki sayfalarda anlatılacak bir anlaşma ile Osmanlı Devleti karşısında Portekizlilere destek sözü vermeleri ile sonuçlanmıştır. Yusuf Adil Han kendini Osmanlı soyundan kabul etse dahi, hanedanının kendisini mezhep dolayısı ile İran’a ve Safevi Hanedanı’na daha yakın hissettiği de böylece ortaya çıkmaktadır.

B.PORTEKİZLİLERİN MALABAR KIYILARINA ULAŞMALARI

*Ona sordu, bu topraklarda Hristiyanlar var mı
Öyle demişti çünkü rehber, sözünü aldığı
Kurnaz elçi ise, her şeyi anlamıştı
Söylediğine göre o topraklardaki çoğunun inandığı İsa’ydı
Bu şekilde hayali kurulan ihanetin tasarısı yapıldı
Böylelikle göğsündeki ağırlığı bir kenara bıraktı
Ve bu şekilde Kaptan, kendinden emin olarak
Bu yalancı, inançsız millete inandı²²⁴*

15. yüzyılın son yıllarında, yalnızca Dekken’in değil, bütün Hindistan’ın kaderini değiştirecek bir olay da vuku bulmuştu. Bu dönemde Portekizliler Hindistan’a bilinen yolların dışında sadece denizden izlenecek bir güzergâhla da ulaşılabileceğini düşünme-

²²³ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 47-48.

²²⁴ J.J. Aubertin’in İngilizce çevirisinden Türkçe’ye çevrilmiştir. Bkz. J.J. Aubertin (çev.); *The Lusiads of Camoes*, C. Kegan Paul & Co., Londra 1878, C.1, s. 59.

ye başlamışlar, 1498 yılında ise ilk kez Hindistan’a Vasco da Gama’nın önderliğinde bir filo ile ulaşmayı başarmışlardı. Portekizlilerin Hindistan kıyılarına ulaşması ile birlikte, Avrupa – Asya ilişkileri, özellikle de bu iki kıta arasındaki ticaret konusunda yeni bir çağ başlıyordu²²⁵. Tarihçi C. R. Boxer, Portekizlilerin ve İspanyolların yaptıkları keşif hareketlerinin, insanlığın birbirinden izole olmuş dallarını bir araya getiren çok önemli bir hadise olduğunu ifade etmiştir²²⁶. Adam Smith de, Amerika’nın ve Hindistan’a giden deniz yolunun keşfinin, insanlık tarihinin en büyük ve en önemli iki olayı olduğunu ifade etmiştir²²⁷.

a. Portekizlilerin Açık Deniz Keşiflerinin Başlangıcı

Portekiz Krallığı’nın denizlerdeki keşiflerini başlatan kişi, Kral Joao’nun oğullarından biri olan ve 4 Mart 1394 yılında dünyaya gelen Prens Henri’dir. Portekiz’in Kuzey Afrika’daki Müslümanlara karşı mücadele ettiği bir dönemde doğan Henri, aynı misyonu keşif hareketlerine de taşımıştır ve kendisine denizler konusundaki çalışmalarından dolayı Henri the Navigator (Gemici Henri) denmektedir²²⁸. Portekiz keşiflerine

²²⁵ Om Prakash; *The New Cambridge History of India: European Commercial Enterprise in Pre-Colonial India*, Cambridge University Press, Cambridge 2008, C. 2-5, s. 23.

²²⁶ C.R. Boxer; *The Portuguese Seaborne Empire 1415-1825*, Hutchinson of London, Londra 1969, s. 2.

²²⁷ Adam Smith; *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, Oxford University Press, Oxford 1928, C.2, s. 235.

²²⁸ Diffie ve Winus; *a.g.e.*, s. 113. Charles Verlinden ise, *Gemici* isminin, 19. yüzyılın ikinci yarısında İngiliz tarihçiler tarafından verildiği fikrini savunmuştur. Bkz. Charles Verlinden; *Prince Henry in Modern Perspective*, Portugal, The Pathfinder: Journeys from the Medieval toward the Modern World 1300-ca. 1600, George Davison Winus (ed.), Hispanic Seminary of Medieval Studies, Madison 1995, s. 82.

İslam'ı denizden kuşatma fikrini aşıl原因an da yine Prens Henri'dir²²⁹. Ünlü bir savaşçı ve Vizeu Dükü olan Henri²³⁰, Batı Afrika kıyılarında Portekiz Krallığı adına fetih hareketlerine başlamıştı. Ancak Henri'nin aklında Afrika kıyılarını fethetmekten çok daha ötesi vardı. O, *Afrika'nın en güney noktasına ulaşp burayı geçerek Hindistan'a denizden ulaşmayı hedefliyordu*²³¹. Belki de Avrupa'da bu fikre sahip ilk kişiydi²³². Prens Henri bu amaçla Portekiz'in en güney ucundaki Sagres'e bir tersane yaptırdı. Amacı açık denizlere dayanacak büyük gemiler yaptırmaktı²³³.

Prens Henri'nin hayatını yazmış olan kronikçi Azurara, Henri'nin yüce ruhundan dolayı sürekli iyi işler yapma isteğı içerisinde olduğunu belirtmiştir. Septe'nin alınmasından sonra Prens Henri, her daim hem Müslümanlara karşı hem de Kanarya

²²⁹ Panikkar; 1959, s. 25.

²³⁰ Prens Henri aynı zamanda, anne tarafından İngiliz kraliyet ailesi ile de akrabaydı. Bkz. Danvers; *a.g.e.*, C.1, s. 18.

²³¹ Frederick Charles Danvers; *The Portuguese in India*, C. 1, Asian Educational Services-Yeni Delhi, Madras, 1992, s.19. Prens Henri oldukça hırslı bir adamdı ve hem kendisinin hem de Portekiz'in çıkarlarına olabilecek hiçbir fırsatı kaçırmıyordu. Daha önceleri Afrika'da daha fazla toprak ele geçirip oraya yerleşmek veya Granada'yı ele geçirerek o bölgeyi yönetmek gibi fikirleri de olmuştu. Bkz. Bkz. Diffie & Winus; *a.g.e.*, s. 121.

²³² Henri'nin bu keşif arzusu, kardeşi Pedro'nun uzun gezileri ile de körüklenmiştir. Prens Pedro, Avrupa ve Orta Doğu'da bulunan birçok devleti ve hükümdarı ziyaret ederek 12 yıllık bir yolculuktan sonra ülkesine geri dönmüştür. Bkz. Danvers; 1992, s. 20.

²³³ Danvers; 1992, C.1, s. 20; Whiteway; *a.g.e.*, s.15. Prens Henri'nin Sagres'te bir tersane veya bazı kaynaklarda geçtiğı gibi bir denizcilik okulu yaptırdığı, tarihçiler tarafından çok tartışılan bir husustur. Yaygın görüş, bir tersane yaptırılmış olsa dahi bir denizcilik okulunun yaptırılmadığı yönündedir. Sagres'in daha çok, keşif yapmak isteyen denizciler için bir toplanma noktası olarak kullanıldığı hâkim görüştür. Bkz. Diffie & Winus; *a.g.e.*, s. 118-119. Feyzi Kurtoglu, İkinci Türk Tarih Kongresi'nde sunduğı bildirisinde, Henri'nin Sagres'te bir çiftliğe çekildiğini ve burada bir rasathane yaptırarak coğrafya ve kozmografya gibi bilimlerle uğraştığını ve Endülüs Müslümanlarının bu konusardaki bilgi birikiminden yararlanmaya çalıştığını belirtmiştir. Bkz. Feyzi Kurtoglu; *XVI. Asırda Hind Okyanusu'nda Türkler ve Portekizler*, İkinci Türk Tarih Kongresi, Devlet Basımevi, İstanbul 1937, s. 7.

Adaları ve Cape Bojador'dan ötesine ulaşılması için gemilerini silahlı ve hazır bir biçimde tutmaktaydı²³⁴. Böylece Portekizlilerin keşif hareketleri başlamış oluyordu. Azurara, Prens Henri adına çalıştığı için onun yaptıklarını yücelterek yazmıştı. Prens Henri'nin bu keşifleri teşvik ederkenki esas amaçları aşağıda incelenecektir.

Haçlı Seferlerinden itibaren doğunun malları Avrupa'da büyük rağbet görüyordu²³⁵. Bu ticaret o dönemde Mağribîlerin ve Arapların elinde idi. Mağribîler ile sürekli savaş durumunda bulunan İber Yarımadası krallıkları bu malları çok güç temin edebiliyorlardı. Avrupa'da ise bu ticaret Venedik ve Cenova gibi İtalyan şehir devletleri tarafından yürütülüyordu²³⁶. Doğu Avrupa'da İtalyanlar tarafından alınıp dağıtılan bu malların İber Yarımadası'na ulaşması hem çok zaman alıyor hem de fiyatı çok artıyordu²³⁷. Zira alışlagelmiş ticaret yolu ile Doğu'dan gelen bu mallar, yol üstündeki birçok ticaret noktasında bir tüccardan diğerine, üstüne kar eklenerek geçiyor, bu da maliyet ve malın fiyatında artışa neden oluyordu. İber Yarımadası, Avrupa'nın en batısında olduğundan bu durum en çok orada hissediliyordu. 16. yüzyılda Portekizliler tarafından Avrupa'ya taşınan malların ucuz olmasında, Asya limanlarından gemilere yüklenip herhangi bir

²³⁴ Charles Raymond Beazley & Edgar Prestage (çev.); *The Chronicle of the Discovery and Conquest of Guinea Written by Gomes Eannes de Azurara*, Hakluyt Society, Londra 1896, C.1, s. 27.

²³⁵ Satish Chandra, Avrupa'da doğu mallarına olan talebin Roma zamanından beri var olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, Portekizlilerin coğrafi keşifleri döneminde Avrupa ekonomisinin hızlı bir gelişme içinde olduğunu, bunun da doğudan gelen mallara yönelik talebi artırdığını ifade etmiştir. Bkz. Satish Chandra; *History of Medieval India*, Orient Blackswan, Haydarabad 2007, s. 154.

²³⁶ Whiteway; *a.g.e.*, s.16.

²³⁷ 1453 senesinde İstanbul'un Fatih Sultan Mehmet tarafından fethedilmesi sonrasında Cenovalılar bu şehirden gönderildi ve burası Hindistan'dan gelen malların Avrupa'ya ulaştığı bir nokta olma özelliğini kaybetti. Bu ticaret daha sonra Memlukların eline geçti ve onlarla anlaşmaları bulunan Venedikliler 15. yüzyıla kadar Batı Avrupa'da satılan Hindistan mallarının önde gelen tedarikçisi olmayı sürdürdüler.

aracı işlem olmadan doğrudan Avrupa limanlarına taşınmasının büyük payı olmuştur²³⁸. Portekiz'in Hindistan'a denizden ulaşma çabasının altında ekonomik anlamda bu zorluklar yatmaktadır²³⁹. Gerçekten de, bu deniz yolunun keşfi ile Avrupalı tüccar kapitalistler, Asya ve Doğu Afrika ile büyük ölçüde Lizbon üzerinden yapılan tekstil ve özellikle de baharat ticaretinden büyük kârlar elde etmişler, Lizbon da bu ticari ilişkiden dolayı 16. yüzyıl Avrupa'sının en önemli şehirlerinden biri haline gelmiştir²⁴⁰.

Bu seferleri başlatabilmek için ise çok büyük nüfuz ve para gerekliydi. Portekiz prensi ve ülkedeki İsa Tarikatı'nın²⁴¹ lideri olan Henri, bu iş için yeterli ekonomik güce ve nüfuza sahipti²⁴². Prens Henri babası ile birlikte katıldığı Kuzey Afrika'daki Septe

²³⁸ J. M. Blaut; *Sömürgeciliğin Dünya Modeli: Coğrafi Yayılmacılık ve Avrupa Merkezci Tarih*, Serbun Behçet (çev.), Dergah Yayınları, İstanbul 2015, s. 243.

²³⁹ Danvers; 1992, C.1, s. 19.

²⁴⁰ Blaut; *a.g.e.*, s. 279. Portekizliler bu girişimlerini en baştan itibaren tamamen yalnız bir biçimde gerçekleştirmemişlerdir. Portekizlilerin açık denizlerdeki faaliyetlerine çok erken tarihlerden itibaren en başta İtalyanlar ortak olmuştur. Portekiz'in Hindistan'a yerleşmesinden sonra da bu ortaklık devam etmiş, 16. yüzyılda, başta Floransalılar olmak üzere İtalyan tüccarlar Portekizliler ile birlikte Asya ticaretine dahil olmaya devam etmiştir. Kısacası, Portekizliler sürecin kontrolünü ellerinde bulundursalar dahi, denizaşırı genişlemeleri sırasında asla yalnız olmamışlar, her daim diğer Avrupalı uluslardan bireysel ya da gruplar halinde yardım almışlardır. Bkz. Charles Verlinden; *European Participation in the Portuguese Discovery Era*, Portugal, The Pathfinder: Journeys from the Medieval toward the Modern World 1300-ca. 1600, George Davison Winius (ed.), Hispanic Seminary of Medieval Studies, Madison 1995, s. 71-79.

²⁴¹ Bu tarikat aslında Tapınak Şövalyeleri tarikatının Portekiz'deki koludur. Fransa kralı Philip Tapınak Şövalyeleri tarikatına son verdiği ve bu konuda Papa'nın desteğini aldığı zaman, Portekizliler kendi topraklarında yaşayan Tapınak Şövalyeleri'nin mal varlıklarını ve onurlarını korumasına, ancak adlarının 'İsa Tarikatı' olarak değiştirilmesine karar vermişlerdir. Böylece Portekiz'in kendi milli bir askeri tarikatı oluşuyordu. Bkz. James Gibbs (çev); *The History of the Portuguese During the Reign of Emmanuel*, Londra 1752, C. 1, s. 24-25.

²⁴² Prens Henri bu makama 1420 yılında gelmişti. Bkz. Verlinden; *Prince Henry*, s. 82. Bu keşiflerin bir sonucu olarak Kral V. Afonso İsa Tarikatı'na bu bölgelerin ruhani işlerinin sorumluluğunun yanı sıra 1458 yılında buradan getirilen bütün malların yirmide birini bahşet-

seferinde büyük kahramanlıklar göstererek şövalye ilan edilmiş ve büyük bir üne kavuşmuştu. Serveti de aynı oranda artmıştı²⁴³. Buranın ele geçirilmesi prensin ileriye dönük planlarının da kaynağını oluşturmuştu. Zira Septe'nin zenginliği olan altın tozu, fildişi ve tropik ürünler Batı Afrika'nın kıyılarından ve içlerinden geliyordu. Böylece prensin aklında bu zenginliklerin kaynağına giderek onları doğrudan Portekiz'e getirmek fikri oluştu²⁴⁴. Böylece Prens Henri deniz keşiflerine yöneldi. Bu keşif yolculuklarının kâfir topraklarını fethetmek ve buradaki insanlar arasında Hristiyanlığı yaymaktü-şüncesine sahip olması da faaliyetlere ruhani bir boyut katıyordu²⁴⁵. Daha sonra yerleştiği Sagres'te kendini tüm dünyevi zevklerden arındırarak matematik ve astronomi çalışmalarına adanmıştı²⁴⁶. Burada gördüğü bir rüya²⁴⁷ onun Tanrı tarafından deniz keşifleri ile görevlendirildiği inanacına da sahip olmasına neden oldu. Bu arada Sagres'te yaşayan Mağribîlerden bu denizler ve ticareti hakkında bilgiler edinen Prens Henri'nin teşvik ettiği ilk önemli keşifler, 1418-1420 yılları arasında Atlantik'te İber Yarımadası'na yakın bir mesafede bulunan Porto Santo ve Madeira adalarının bulunması ile gerçekleşti²⁴⁸. Bu keşiflerde Portekizliler, dönemin en son teknoloji ürünleri olan pusula, ustur-

miştir. Bkz. Hunter; *a.g.e.*, s. 55. İsa Tarikatı'nın üzerinden sağladığı bu kazanç Prens Henri'nin girişimciliğine bir başka örnektir.

²⁴³ Kimble (çev); *a.g.e.*, s. 61.

²⁴⁴ Hunter; *a.g.e.*, s. 43.

²⁴⁵ Danvers; 1992, C.1, s. 19.

²⁴⁶ Kimble (çev); *a.g.e.*, s. 61.

²⁴⁷ Rüyasında keşfedeceği topraklarda yaşayan halkları ve halkları Hristiyanlığı yayarak kurtarabileceğini görmüştür. Ayrıca bu topraklardaki altın ve diğer zenginlikleri görerek bu zenginliklerin Portekiz'in Hristiyanlığın düşmanlarına karşı savaşmasını sağlayacağını hissetmiştir. Bkz. Kimble (çev); *a.g.e.*, s. 62.

²⁴⁸ Kimble (çev); *a.g.e.*, s. 64. Bu adalara daha önce giden gemiler olduğu söylenece buralara bilinçli şekilde gemi göndererek insan yerleştiren ve Portekiz ekonomisine kazandıran Prens Henri'dir. Bu yüzden onun bu toprakları yeniden keşfettiği ifade edilmektedir. Bkz. Hunter; *a.g.e.*, s. 51.

lab, iletke, cross-staff²⁴⁹ ve harita kullanıyorlardı²⁵⁰. Bu başarıları ona Papa'dan ve ülke-sinden önemli destek almasının yolunu açtı. 1433 yılında Prens Henri'nin göndermiş olduğu gemiler tarafından Madeira'ya yakın bir konumda bulunan Azorlar keşfedildi²⁵¹. Böylece Atlantik Okyanusu sularında denize açılma problemi kısmen aşılmış oluyordu²⁵². 1434 yılında ise Cape Bojador²⁵³ geçildikten sonra, daha fazla desteğe ihtiyaç duyulacağı anlaşıldı²⁵⁴. Bunun için ise Papa'ya başvuruldu. 1441 yılında Papa, bu seferlerin öncelikli amacının Hristiyanlığı yaymak olduğuna inanarak Portekiz krallarını Cape Bojador ile Hindistan arasında keşfedilecek bütün toprakların hükümdarı ilan etti. Portekiz'de de bütün keşif hareketlerinin öncesinde Prens Henri'den onay alınması gerektiği ilan edildi²⁵⁵. Böylece Portekiz Krallığı'nın deniz aşırı imparatorluğunun temelleri atılmış oluyordu. 1441 yılı ayrıca Afrika'dan getirilen ilk kölelerin Portekiz'e varmış oldukları yıl olması bakımından önemlidir²⁵⁶. Prens Henri'nin bu keşifleri ve bu keşifler vasıtasıyla elde ettikleri kısa süre içerisinde bütün Avrupa'da yayılmış ve ilk başta bu keşiflere karşı çıkanlar dahi keşiflerle yakından ilgilenir hale gelmişlerdi. 1448

²⁴⁹ Sonradan sekstanta dönüşecek olan, yıldızların konumunu hesaplamak için kullanılan tahta bir Orta Çağ denizcilik aleti.

²⁵⁰ Diffie & Winius; *a.g.e.*, s. 134.

²⁵¹ Danvers; 1992, s. 23; Kimble (çev); *a.g.e.*, s. 64.

²⁵² Diffie & Winius; *a.g.e.*, s. 123.

²⁵³ Kimble (çev); *a.g.e.*, s. 65.

²⁵⁴ Cape Bojador'un geçilmesi özellikle zor olmuştu. Daha önce gönderilen bütün keşif filoları, Cape Bojador civarında bir sıklıkta kaynadığı ve köpürdüğü söylenen sulardan dolayı geri dönmek zorunda kalmışlardı. Bkz. Whiteway; *a.g.e.*, s. 15. Cape Bojador, Gil Eanes isimli kaptan tarafından geçilmişti. Bkz. Verlinden; *Prince Henry*, s. 85. Kronikçi Azurara ise, Gil Eanes'in Prens Henri'nin emri ile 1433 yılında Cape Bojador'u geçmek üzere yola çıktığını. Bkz. Beazley & Prestage (çev.); *a.g.e.*, s. 33.

²⁵⁵ Danvers; 1992, C.1, s. 21.

²⁵⁶ Beazley & Prestage (çev.); *a.g.e.*, s. 35-40.

yılında ise Arguim Körfezi geçildi ve buradaki küçük bir ada üzerine bir kale inşa edilerek burası köle ticareti için bir üs haline getirildi²⁵⁷.

Portekiz'in keşifleri 1455 ve 1456 yıllarında Atlantik Okyanusu üzerinde Batı Afrika kıyılarında bulunan Cape de Verde adaları, Gambiya ve Rio Grande'nin keşfiyle devam etti. Prens Henri 13 Kasım 1460²⁵⁸ tarihinde öldüğü için başlattığı keşiflerin sonucu olan daha büyük başarıları göremedi²⁵⁹. Ancak onun başlattığı bu hareket, dünyanın seyrini değiştirecekti. Ayrıca, Portekiz koloniciliği, Henri'nin bu çabalarının bir sonucu olarak Atlantik'te başlamış, örneğin bu dönemde Portekizlilerin yerleştiği Madeira Adası şeker ihracatında önemli bir nokta haline gelmişti. Şeker, Hindistan'dan gelen baharat ile değer bakımından yarışabilecek bir üründü ve 15. yüzyıl ile birlikte, Batı Avrupa'da tatlandırıcı olarak balın yerine geçmişti²⁶⁰. Ayrıca, bu keşifler ile birlikte, Portekiz'in büyük kâr elde edeceği köle ticareti de başlamış oluyordu. Köle ticareti, giderek artan bir ivmeyle devam etmiş, 1451 ile 1650 yılları arasında Atlantik köle ticareti yıllık 15.000 kişinin satılmasından yıllık 242.000 kişinin satılmasına kadar yükselmişti²⁶¹. Böylece Portekizlilerin bu denizaşırı girişimi daha Prens Henri'nin zamanından

²⁵⁷ Verlinden; *Prince Henry*, s. 85.

²⁵⁸ Diffie & Winius; *a.g.e.*, s. 144.

²⁵⁹ Charles Verlinden, Prens Henri'nin yeni yapılan keşiflerden çok kendi karını düşünen bir girişimci olduğunu savunmuştur. Verlinden'e göre, Hindistan'a giden deniz yolu Kral II. Joao'nun çabaları neticesinde bulunmuştur ve bu kral Portekiz İmparatorluğu'nun temellerini atmıştır. Bkz. Verlinden; *Prince Henry*, s. 87.

²⁶⁰ Felipe Fernandez-Armesto; *Before Columbus: Exploration and Colonisation from the Mediterranean to the Atlantic 1229-1492*, Macmillan Education, Londra 1987, s. 198.

²⁶¹ Mary Baine Campbell; *Maculophobia: Blackness, Whiteness and Cosmetics in Early Imperial Britain*, Multicultural Europe and Cultural Exchange in the Middle Ages and Renaissance, Arizona Studies in the Middle Ages and Renaissance, 2005, s. 121.

itibaren kârlı olmaya başlamıştı. Boxer da, 1442 yılından itibaren, köle ticaretinin Portekizlilerin deniz keşiflerini finanse etmek için kullanıldığını belirtmiştir²⁶².

Prens Henri'nin yeğeni Kral V. Afonso'nun çabaları ile bu keşifler devam etti. 1461-1462 yıllarında Batı Afrika'daki Sierra Leone keşfedildi. 1471 yılında ise insanlık tarihinde ilk defa deniz yoluyla Ekvator Çizgisi geçildi²⁶³. V. Afonso'dan sonra tahta geçen II. Joao'da kendisine miras kalan bu keşif hareketlerini büyük bir hevesle sürdürdü²⁶⁴. Hatta tahta geçmeden önce dahi babası V. Afonso'dan Afrika'daki girişimlerin kontrolünü istemiş ve Gine ticaretini yönetmeye başlamıştı. Tarihçi Winius'a göre, eğer II. Joao bu ticaretin kontrolünü elde etmemiş olsa, Portekizlilerin ve Avrupalıların denizaşırı genişleyişi çok farklı bir yol izleyecekti. Winius, II. Joao olmasa Portekizlilerin Gine'deki girişiminin başarısız olacağını ve Kastilya kraliçesi Isabella'nın Portekizlilerin bu girişimine yönelik kıskançlığından dolayı Kolomb'un girişimini desteklememiş olacağını iddia ederek, II. Joao'nun yalnızca Portekiz'in değil bütün dünyanın tarihinde önemli bir değişime yol açtığını savunmuştur²⁶⁵.

II. Joao'nun tahta geçişinden sonra ise, kısa süre içerisinde Orta Afrika'nın batı kıyılarında bulunan Kongo'ya kadar ilerlendive burası da geçildi²⁶⁶. Hatta II. Joao, babası V. Afonso'nun Kuzey Afrika politikasına devam etmeyerek denizaşırı genişlemeye

²⁶² Boxer; 1969, s. 24.

²⁶³ Danvers; 1992, C.1, s. 24.

²⁶⁴ Whiteway, II. Joao döneminde Afrika'nın geçilmesi yönündeki çabaları, aç bir aslanın kapalı bir yere girme çabasına benzetmiştir. Whiteway; *a.g.e.*, s.16. George Winius da, Kral II. Joao'nun coğrafi keşifler konusundaki öneminin altını çizerek onun 14 yıllık iktidarının Portekiz'in sonraki beş yüzyıllık politikasını belirlediğini iddia etmiştir. Bkz. George Davison Winius; *The Work of D. Joao II, The Pathfinder: Journeys from the Medieval toward the Modern World 1300-ca. 1600*, George Davison Winius (ed.), Hispanic Seminary of Medieval Studies, Madison 1995, s. 89.

²⁶⁵ Winius; *D. Joao II*, s. 89.

²⁶⁶ Danvers; 1992, C.1, s. 25.

daha fazla önem vermiştir. Örneğin II. Joao'nun tahta geçtikten sonraki ilk icraatı Gine'de bir kale ve ticaret merkezi kurmak olmuştur²⁶⁷. Ayrıca, Prester John'un bulunmasını bir takıntı haline getirmiş ve bu konuda büyük çaba harcamıştır. Boxer, Prester John'un bulunması amacının, baharatın kaynağına ulaşılması amacıyla bir araya geldiği dönemin de yine II. Joao dönemi olduğunu belirtmiştir²⁶⁸. Buradan anlaşılmaktadır ki, Portekizlileri deniz keşiflerine iten ilk sebepler arasında, sonradan ana sebep haline gelen baharat ticareti mevcut değildir.

Tarihçi Sanjay Subrahmanyam'a göre de, Portekizlilerin bu dini savaş ve ticari kâr amaçlı girişimleri onları hemen Hindistan önlerine getirmemiştir. Subrahmanyam'ın da tekrarladığı üzere, Portekizlilerin tanıştıkları ilk yabancı topraklar, ilk başta farkında olmasalar da Hindistan ile ayrı olan ve Prester John'un yönettiği söylenen toprakların da esas bulunduğu kıta olan Afrika kıtasıdır. Portekizliler Kuzey Afrika'da yıllarca savaştıklarından dolayı bu kıta ile yabancı değillerdi diye düşünmek bu konuda büyük bir yanıla düşmeye sebep olacaktır. Zira bu kıta o dönemde de birçok farklı dili, dini ve kültürü içerisinde barındırıyordu. Portekizliler Doğu Afrika kıyılarına geldiklerinde buralar hakkında Arapça dışında bir bilgiye sahip değillerdi. Arapça bilmeleri sayesinde, Doğu Afrika'ya gelen Portekizliler buradaki insanların Müslüman olduklarını hemen anlamışlar ve onların Mekke Müslümanlarından farklı olarak yerel Müslümanlar olduklarını belirtmişlerdir²⁶⁹. Lakin buradaki Müslümanlar, Portekizlilerden farklı olarak onları hemen bir düşman olarak görmemiştir. İlk olarak Portekizlileri iyi karşıladıklarına dair kayıtlar mevcuttur²⁷⁰. Bu bölgedeki Müslümanların büyük çoğunluğu ticaretle geçimini sağladığı için Portekizlileri yeni bir fırsat olarak görmüş oldukları düşünülebilir.

²⁶⁷ Winius; *D. Joao II*, s. 93.

²⁶⁸ Boxer; 1969, s. 33.

²⁶⁹ Subrahmanyam; 2012, s. 62.

²⁷⁰ Subrahmanyam; 2012, s. 63.

Memluklar ile Venedikliler ve Cenevizlerin yıllarca bu ticareti sürdürmüş olması da Müslümanların böyle bir ticarete açık olduklarının bir göstergesidir.

1481 yılında, Diogo de Azambuja komutasında 11 gemi yola çıkmış ve Arguim, Uadam, Cantor, Sierra Leone ve Axem gibi Batı Afrika topraklarında koloniler kurulmuştu. Buradan getirilen mallar ticari anlamda Portekizlilere büyük kazançlar getirdi²⁷¹. Bu süreçte keşfedilen topraklarda karşılaşılan insanlarla iletişim kurma çabalarına da devam ediliyordu. Aynı zamanda keşif hareketlerinin dini yönü olan Hristiyanlığı yayma da karşılaşılan topluluklara bu dinin anlatılması ile yerine getiriliyordu²⁷². Bu ilerleyişler, Portekizlileri daha büyük keşifler için cesaretlendiriyordu.

b. Portekizlilerin Hindistan Deniz Yolunu Keşfetmeleri

II. Joao tahta geçtikten hemen sonra baharat üretilen toprakları keşfetmek isteyenleri teşvik etmek için de bazı kararlar almıştı. Bu amaçla ilk olarak Peder Antonio de Lisboa ve Pedro de Montaroyo'ya efsanevi Etiyopya kralı Prester John'un²⁷³ yaşadığı toprakları bulma görevini verdi²⁷⁴. Kral onlardan, Prester John'un topraklarının denize

²⁷¹ Subrahmanyam; 2012, s. 52.

²⁷² Danvers; 1992, C.1, s. 25.

²⁷³ Kuzeydoğu Afrika'da yaşadığına inanılan ve İslam'a karşı savaşlarında Portekizlilerin müttefik olarak görebileceklerine inandıkları efsanevi bir kral. Bkz. A. R. Disney; *A History of Portugal and the Portuguese Empire*, Cambridge University Press, Birleşik Krallık 2009, C. 1, s. 30.

²⁷⁴ Duarte Pacheco'nun anlattığına göre Prester John isimli efsanevi kraldan Portekizlilere ilk olarak Habeşistan'dan gelen keşişler bahsetmiştir. Kısa bir süre sonra John Afonso de Aveiro isimli bir kişi, batı Afrika'daki Benin'e yaptığı bir seferden döndüğünde, burada, Hristiyanlar arasındaki Papa'nın konumu gibi bir konuma sahip olan Ogane diye bir dini liderden de bahsetmiştir. Bu kişinin Prester John olabileceği düşünülmüştür. Bu bilgilerin sonuçları da Portekizlilerin karadan ve denizden Bartholomeo de Diaz ve Pedro de Covilhao gibi kişileri

ulaşıp ulaşmadığını, buralarda, Venediklilerin Müslümanların topraklarından getirdiği biber, tarçın ve başka baharatların yetişip yetişmediğini öğrenmelerini istedi. Ancak bu kişiler yola çıktıktan sonra dil engeliyle karşılaştılar ve Prester John'un halkından hacca gidenler ile karşılaşacaklarını düşündükleri Kudüs'ten daha ileriye gidemeyerek ve Arapça bilmeden bu görevin tamamlanmasının mümkün olmadığını fark ederek Lizbon'a döndüler²⁷⁵. Bunun üzerine Kral II. Joao Berberilerin ülkesinde Arapça öğrenmiş olan Joao Pedro de Covilhao'yu bu işle görevlendirdi. Yanına ise Arapça konusunda bir uzman olan Afonso de Paiva'yı verdi²⁷⁶.

Bu kişiler Akdeniz üzerinden Mısır'a, buradan da Aden'e²⁷⁷ giden bir Mağribi Kervanı ile Kızıldeniz kıyısında, Sina Dağı'nın eteğinde yer alan Tor şehrine ulaştılar. Burada Kozikode²⁷⁸ ile yapılan ticaret hakkında bilgi edindiler. Bunun üzerine Covilhao

bu topraklara sefere göndermesi olmuştur. Bkz. Kimble (çev.); *a.g.e.*, s. 126. Gaspar Correa ise, Benin'den gelen bir siyahinin II. Joao'ya Prester John'dan ve Hindistan'daki olaylardan bahsettiğini ifade etmiştir. Bkz. Henry E. J. Stanley (çev.); *The Three Voyages of Vasco da Gama and His Viceroyalty from the Lendas da India of Gaspar Correa*, Burt Franklin, New York 1869, s. 8.

²⁷⁵ Nicholas Lichefield (çev.); *The First Booke of the Discoverie and Conquest of the East Indies, Enterprised by the Portingalesin Their Daungerous Nauigations, in the Time of King Dom John, the Second of That Name*, Thomas East, Londra 1582, s.1; Diffie & Winius; *a.g.e.*, s. 163.

²⁷⁶ M.N. Pearson; *The Portuguese in India*, The New Cambridge History of India, Cambridge University Press, Cambridge 2008, C.1-1, s. 11; Afzal Ahmad; *Indo-Portuguese Diplomacy During the 16th and the 17th Centuries (1500-1663)*, Originals, Delhi 2008, s. 91; Ertuğrul Önalp; *Osmanlı'nın Güney Seferleri*, Berikan Yayınevi, Ankara 2010, s. 11-12.

²⁷⁷ Konumu itibariyle Hint Okyanusu ile Kızıldeniz ve Mısır arasında bulunan son derece stratejik bir şehir. Bkz. E. S. Creasy; *History of the Ottoman Turks from the Beginning of Their Empire to the Present Time Chiefly Founded on von Hammer*, Richard Bentley, Londra 1858, s. 287.

²⁷⁸ Hindistan'daki Malabar kıyılarının ortasında bulunan ve hükümdarı zamorinin Malabar'daki diğer şehir devletlerine hükmettiği Hindu şehir devleti. Portekizlilerin buraya geldiği dönemde, şehir oldukça geniş bir alana yayılmıştı ve nüfusu çok kalabalıktı. Evler birbirine bi-

Hindistan'a, Paiva'da Etiyopya'ya yöneldi. Ayrılmadan önce yeniden Kahire'de buluşmak üzere sözleştiler²⁷⁹. Bu şekilde Hindistan'a doğru yola çıkan Covilhao zaman zaman Müslüman kervanları ile birlikte yol alarak Kozikode ve Hindistan'daki diğer limanları gezdikten sonra Hürmüz Adası'na geldi²⁸⁰. Buradan da Afrika'nın doğu kıyısı boyunca güneye yolculuk ederek Madagaskar'a²⁸¹ kadar vardı. Böylece Hindistan ticareti hakkında değerli bilgiler edinen Covilhao, edindiği bilgileri paylaşmadan daha fazla yolculuk etmemeye karar verdi. Yönünü kuzeye çevirerek Kahire'ye vardı ve Paiva'yı beklemeye başladı. Uzun süre Paiva'dan haber alamayan Covilhao'yu en sonunda Kral II. Joao'nun ulakları buldu ve ona Paiva'nın kısa süre önce öldüğünü haber verdiler²⁸².

Paiva'nın ölümünü haber veren bu ulaklar Portekiz kralı tarafından görevlendirilen Bejalı Rabbi Abraham ve Lamegolou Joseph idi²⁸³. Daha önceden başka sebeplerle İran ve Bağdat'ta bulunmuşlar ve Kral II. Joao'ya Hürmüz Adası ile yapılabilecek ticaret hakkında bilgiler vermişlerdi. Bu yüzden, kral tarafından yeniden Hürmüz'e gönder-

tişik değil, her biri ayrı birer küçük bahçe içinde idi. Ancak, şehirdeki tek taş yapı olan zamorinin sarayının ihtişamının artması için, evlerin taştan ya da gösterişli şekilde inşa edilmesine izin verilmiyordu. Şehrin toprakları oldukça verimli olduğundan her türlü tarım ürününü yetiştirmek mümkündü. Bkz. Gibbs (çev.); *a.g.e.*, C. 1, s. 71. Tome Pires, bütün Malabar halkının lideri olduğunu ifade ettiği zamorinin, Kozikode dışında Chombakulu, Puthupattanam, Tricodi, Pantalayini, Kappatta, Chaliyam ve Parappanangadi gibi şehirlere de bizzat hükmettiğini belirtmiştir. Şehrin ise çok kalabalık olduğunu ve hem yerli halktan kimselerin, hem de yabancıların burada ticaret yaptığını anlatmıştır. Malabar'ın en ünlü şehri olduğunu yazdığı bu şehirde, ipek kumaş üretiminin de çok yoğun olduğunun altını çizmiştir. Bkz. Cortesao (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 78.

²⁷⁹ Lichefield (çev.); *a.g.e.*, s. 2.

²⁸⁰ Böylece Covilhao, Hindistan'a ayak basan Portekizli ilk kâşif oluyordu. Bkz. Hunter; *a.g.e.*, s. 60.

²⁸¹ Afrika'nın doğusunda bulunan büyük bir ada olup, Müslümanlar tarafından Ay Adası denilmiştir. Bkz. Hunter; *a.g.e.*, s. 60.

²⁸² Danvers; 1992, C.1, s. 29-30.

²⁸³ Danvers; 1992, C.1, s. 30.

rilmişlerdi. Bu kişiler Covilhao'ya kralın yazmış olduğu bir mektubu iletiler. Covilhao ve Paiva'ya hitaben yazılmış olan mektupta eğer ki görevlerinde belirtilen bilgiyi elde ettilerse hızla Lizbon'a dönmeleri ancak işleri bitmediyse hali hazırda elde ettikleri bilgileri gönderip araştırmalarına devam etmeleri emrediliyordu. Her şeyin üzerinde görevleri, Prester John'un ülkesini ziyaret etmek ve Rabbi Abraham'ın Hürmüz Adası'nı ziyaret etmesini sağlamaktı. Covilhao'da bu doğrultuda Lamegol Joseph'i ziyaret etmiş olduğu yerlerden topladığı bilgilerle Lizbon'a geri gönderdi. Krala ilettiği mesajda Gine ile ticaret yapan gemilerinin kıyıyı izleyerek Sofala'ya²⁸⁴ ulaştıkları takdirde yalnızca Ay Adası'nı²⁸⁵ keşfetmeyeceklerini aynı zamanda da doğu denizlerine geçerek Kozikoda kıyısına ulaşabileceklerini belirtti²⁸⁶. Böylece Portekizliler Hindistan'a denizden nasıl ulaşacaklarını keşfetmiş oluyorlardı. Covilhao ayrıca baharat ticareti ile ilgili çok önemli bilgilere de ulaşmıştı²⁸⁷. Yeniden yola çıkan Covilhao, daha sonra Prester John adıyla bilinen Habeşistan hükümdarının sarayına da ulaştı. Bu kişi Portekiz kralına çok değerli hediyeler gönderdi²⁸⁸. Lakin Covilhao'yu çok seven Habeşistan imparatoru, onun ülkesine dönmesine izin vermemiş, oraya yerleşmek zorunda kalan Covilhao da

²⁸⁴ Mozambik sınırları içerisinde bulunan bir liman şehridir.

²⁸⁵ Madagaskar Adası.

²⁸⁶ Danvers; 1992, C.1, s. 31.

²⁸⁷ Boxer; 1969, s. 33. Boxer ayrıca, Covilhao'nun mektubunun II. Joao'ya ulaşip ulaşmadığının kesin olarak bilinmediğini, ancak Vasco da Gama'nın Hindistan'a gönderilişinin, bu mektubun kendisine ulaşmış olduğu şeklinde yorumlanabileceğini ifade etmiştir. Bkz. Boxer; 1969, s. 34. Winius ise, Vasco da Gama'nın seferi sırasında yaşanan yanlış anlaşılmalara sebep göstererek, Covilhao'nun mektubunun ulaştıysa bile çok iyi bir istihbarat sağlamadığını iddia etmiştir. Bkz. Winius; *D. Joao II*, s. 102. Boxer yine bir başka kitabında II. Joao'nun karadan gönderdiği bu kaşifler sayesinde Portekizlilerin denizden keşif hareketlerinin çok daha planlı ve organize olmasında pay sahibi olduğunu söylemiştir. Kolomb'dan farklı olarak Vasco da Gama nereye ve ne amaçla gittiğini çok iyi biliyordu. Bkz. C.R. Boxer; *The Christian Century in Japan 1549-1650*, Carcanet Press Limited, Manchester 1993, s. 3.

²⁸⁸ Danvers; 1992, C.1, s. 31.

burada evlenerek hayatının geriye kalanını bu topraklarda geçirmiştir²⁸⁹. 1520 yılında, Portekiz elçisi Rodrigo de Lima, Habeş hükümdarını ziyaret etmek üzere bu topraklara geldiğinde, Covilhao'nun hala yaşadığını bildirmiştir²⁹⁰.

c. Portekizliler Hindistan'a Geldiği Dönemde Siyasi Durum

Portekizlilerin Hindistan'a denizden ilk ulaştıkları dönem olan 16. yüzyıl başları, Hindistan tarihinin en çalkantılı dönemlerinden biriydi. Kuzey Hindistan'da Afgan ve Türk kökenli Müslüman hükümdarlar vardı. Güneyinde ise Hint Racaları bağımsız bir şekilde varlıklarını sürdürüyorlardı. Hindistan'ın orta-güney kısmında yer alan Dekken Ovası'nda ve güneyinde kalan yarımada ise Müslümanlar ve Hindular arasında büyük bir hâkimiyet mücadelesi yaşanıyordu. Dekken'in güneyinde kalan bu yarımada'nın Malabar²⁹¹ hariç neredeyse tamamı yukarıda anlatılmış olan Vicayanagara adı verilen bir Hindu racalığına aitti. Güneybatı kıyıları olan Malabar Bölgesi ise bir kısım küçük racalıklara bölünmüştü. Ancak bunların hepsi, ismen, antik zamanlardan beri önemli bir yerleşim yeri olan liman şehri Kozikode'de yaşayan, zamorin²⁹² (imparator) unvanına

²⁸⁹ Boxer; 1969, s. 34.

²⁹⁰ Önalp; *a.g.e.*, s. 14.

²⁹¹ Malabar, Hindistan'ın batı kıyılarının büyük bir kısmını kaplayan kıyı şeridinde verilen isimdir. Hindistan'ın en güneyinden kuzeye Dekken'e kadar uzanmaktadır. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 67-68. Buranın adı, yerli halkın dilinde Kerala olup, Malabar buraya Arap denizciler tarafından verilen isimdir. Bkz. Ashin Das Gupta & M. N. Pearson (ed.); *India and the Indian Ocean 1500-1800*, Oxford University Press, Kalküta 1987, s. 162.

²⁹² Bu kelime Hintçede *samuri* olarak geçmekte iken, Avrupalı kaynaklara *zamorin* olarak yansımıştır. Zamorin olan kişi, tahta geçmeden önce adı ne olursa olsun, geçtikten sonra resmi yazışmalarda *Srimatu Sakalaguna sampannarana Sakaladharma paripalakarana Mitrajana manoranjitarana Akhandita Lakshmi prasannanana Raja manya Raja Sri Manavikrama Zamorin Maharaja Bahadur Avargal* olarak anılırdı. Ahmad; *a.g.e.*, s. 139. Zamorin kelimesinin Tamil dilindeki anlamı ise *deniz racası*'dır. Bkz. Hunter; *a.g.e.*, s. 76.

sahip bir büyük racaya bağılıydı. Gerçekte ise, bu racaların her biri bağımsız gibi hareket etmekteydi. Portekizlilerin geldikleri dönemde, Kozikode yeniden yayılmacı bir politika ile bu racalıkları fiilen de kontrol altına alma çabasında idi. Portekizlilerin gelişi, bu durumun önüne geçerek, Malabar'daki siyasi birliğin çok uzun bir süre daha sağlanamamasına sebep oldu²⁹³. Malabar'ın çok uzun zamandır var olan bu liman şehirleri, özellikle de Kozikode, baharat, karabiber, zencefil ve diğer Hindistan mallarının ticaretinde önemli bir role sahipti. Bu racalar için ticaret çok önemli idi ve bu ticaretten büyük gelir elde ediyorlardı²⁹⁴. İslam devletleri ile birlikte gelişen gemi yapımının sonucunda, bu dönemde Hindistan'ın dış ticaretinde büyük bir artış mevcuttu²⁹⁵.

Malabar halkının büyük çoğunluğu siyahî ya da koyu esmer idi. Krallarının ise tamamı Brahmin denen ruhban kastındandı. Bir kral öldüğünde, yerine oğlu yerine kız kardeşinin oğlu, yani yeğeni geçerdi²⁹⁶. Konuştukları dil ise, çoğunlukla aynı idi. Malabar nüfusu çok kalabalık olmakla birlikte bu nüfusun büyük çoğunluğunu alt kastlar oluştuyordu. Nayar denilen askeri kasttan ise 100.000 ila 150.000 kişi bulunmaktaydı. Bu kişiler, bağlı bulundukları hükümdar savaşta öldüğü takdirde ölmek zorunda idi. Ayrıca bu savaşçı kastın üyeleri, kaç yaşında olurlarsa olsunlar evlerinden dışarıya silahlarını kuşanmadan çıkamazlardı²⁹⁷.

²⁹³ Malekandathil; *a.g.e.*, s. 83.

²⁹⁴ Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 67-68.

²⁹⁵ B. B. Mukherjee; *An Economic and Commercial Geography of India*, The Kamala Book Depot Ltd., Kalküta Tarihsiz, s. 142.

²⁹⁶ Albert Gray (çev.); *The Voyage of François Pyrard of Lavalto the East Indies, the Maldives, the Moluccas and Brazil*, Hakluyt Society, Londra 1887, C. 1, s. 363. İbn Battuta'nın seyahatnamesinde de bu gelenekten bahsedilmiştir. Bkz. Ebu Abdullah Muhammed İbn Battuta Tanci; *İbn Battuta Seyahatnamesi*, A. Sait Aykut (çev), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2015, s. 541.

²⁹⁷ Cortesao (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 67.

Buradaki tüccar tabakası ise üç önemli gruba ayrılıyordu. İlk grup Malabarlı tüccarlardı ki bunların çoğunluğu da Müslümandı. Portekizliler Malabarlı bu yerel Müslümanlara *mappila* demişlerdir²⁹⁸. İkinci grup ise *pardesi* denen yabancıları²⁹⁹. Bu grup da Araplardan, İranlılardan, Türklerden, Somalililerden ve Mağribilerden oluşmaktaydı. Kısacası Orta Doğu ve Yakın Doğu'dan gelen Müslümanlardan oluşmaktaydı. Üçüncü grup ise Hindistan'ın diğer bölgelerinden gelen tüccarlardı ki bunların da çoğunluğunu Bengalliler, Dekkenliler ve Guceratlılar oluşturmaktaydı³⁰⁰. Kısacası buradaki baharat ticaretinde kesin bir Müslüman üstünlüğü bulunmaktaydı. Bu tüccarlar Hindistan'dan aldıkları değerli malları ve Hacca giden Müslümanları Kızıldeniz'e taşıyorlardı. Hacıları Cidde'de, malları da Süveyş'te indiriyorlardı. Daha sonra mallar Mısır boyunca deve sırtında İskenderiye limanına taşınıyor buradan da Venedikli ve Cenovalı tüccarların gemileriyle Akdeniz'deki farklı noktalara ulaşıyordu. Gucerat ve Malabar arasında kalan kıyılar resmiyette Kandeş, Nizamşahlar ve Adilşahlar devletlerine bağlı olsa da korsanlar tarafından istila edilmişti ve buradaki ticaret Malabar ticaretinin çok gerisindeydi³⁰¹.

²⁹⁸ Correa, bu kişilerin, çoğunlukla en alt kasta ait Hindular olduklarını ve daha insancıl yaşayabilmek için İslam'ı seçtiklerini ifade etmiştir. Bkz. Stanley (çev.); *a.g.e.*, s. 156. Bunlar Malabar limanlarının en sefil mahallelerinden geliyorlardı, yabancılarla ve denizle ilişkilerinden dolayı ya da geçici nikahların meyveleri olmaktan dolayı en aşağı kasta mensuptular. Bundan kurtulmak için geçici nikahı mübah sayan İslamiyet'e geçiyorlardı. Bkz. Ferro; *a.g.e.*, s. 60. Aynı durum, Portekizlilerin misyonerlik faaliyetlerinde bu kastın insanları ile daha başarılı olmaları şeklinde de kendini gösterecektir.

²⁹⁹ Portekizliler, bütün Müslümanlara Mağribi deme alışkanlığına da sahip olduklarından, Hindistan'daki Müslümanları 'mouros da terra' (yerli Mağribiler) ve 'mouros da Arabia' (Arabistanlı Mağribiler) diye de sınıflandırmışlardır. Bkz. Sanjay Subrahmanyam; *The Political Economy of Commerce Southern India 1500-1650*, Cambridge University Press, Cambridge 1990, s. 117.

³⁰⁰ Tracy (ed.); *a.g.e.*, s. 276-277.

³⁰¹ Danvers; 1992, C.1, s. 26-28.

Buradaki ticarete genel olarak Müslümanların hâkim olduğu gözükmekte ve birçok kaynakta söylenmektedir³⁰². Ancak bu Müslümanları, yukarıda da belirtmiş olduğumuz gibi tek bir grup olarak ele almak mümkün değildir. Hangi grubun ticaret üzerinde daha etkili olduğunu anlamak ise çok daha zordur. Zira bazı büyük tüccarlar ve önemli rehberler Kızıldeniz ve Hadrami kıyıları olmak üzere Orta Doğu'dan gelirken, ticaret gemilerine sahip olan Müslümanların çoğu yakın zamanda İslam dinini tercih etmiş olan Guceratlı, Bengalli ve Malabarlı Müslümanlardı. Ayrıca Aden ile Gucerat arasında kalan bölgede Orta Doğu'lu Müslümanların etkisi daha fazla hissedilirken, Gucerat ile Malakka³⁰³ arasında kalan bölgede Hindistanlı Müslümanların etkisi daha fazla görülmekteydi³⁰⁴. Kısacası buradaki ticaret çok karmaşık bir yapıya sahipti ve dışarıdan gelen bir gücün buraya kolayca hâkim olması mümkün değildi.

³⁰² Portekizlilerin gelişinden yüz yıl kadar önce burada Müslümanlara bakış açısı farklı idi ve Hindular Müslümanları küçümsüyorlardı. İbn Battuta, Malabar'da hiç bir Müslüman'ın Hinduların evine girmediğini, onların kaplarından yemek yemediğini belirtmiştir. Eğer bir Müslüman tesadüfen bir Hindu'nun kabından yemek yerse çevredeki Hindular ya o kabı derhal parçalıyor yada Müslümanlara veriyorlardı. Müslüman'ın sofrasından artan yemekleri ise köpeklere ve kuşlara veriyorlardı. Bkz. İbn Battuta Tanci; *a.g.e.*, s. 540. Bu durum, Delhi'den itibaren başlayan Müslüman istilaları ile değişmiştir. Brahmanların şiddetle karşı koymasına rağmen Gucerat'tan Malakka'ya kadar Baharat yolu üzerindeki bazı Hindu hükümdarlar Müslümanlığa geçti. Zamanla Hindistan'ın önemli bir kesimi İslam'ın etkisi altına girdi. Bkz. Ferro; *a.g.e.*, s. 61.

³⁰³ Bugünkü Malezya'da bulunan, coğrafi keşifler dönemi ve sonrasındaki yüzyıllarda çok önemli bir ticaret merkezi olan liman şehri. Afonso de Albuquerque tarafından 1511 yılında ele geçirilmiş ve Portekiz hükmü altına girmiştir. Bkz. Cortesao (ed.); *a.g.e.*, C. 2, s. 281.

³⁰⁴ Gupta & Pearson (ed.); *a.g.e.*, s. 73.

ç. Portekiz'den Hindistan'a Denizden İlk Sefer Girişimi

Kral II. Joao, Prester John'un ülkesini bulmak için karadan bir elçi gönderdiği gibi denizden de bir keşif filosu göndermişti. Bu filonun başına da daha önceki keşiflerde büyük emeği bulunan önemli denizcilerin olduğu bir aileye mensup olan Bartolomeo de Diaz'ı geçirdi³⁰⁵. Bartolomeo de Diaz'ın seferinde her biri elli tonluk iki gemi bulunmaktaydı. Sefer 1486 yılının Ağustos ayının sonunda gemilerin güneye doğru yola çıkması ile başladı. Gemiler Angra dos Ilheos adını verdikleri bir körfeze kadar ilerlediler. Bu körfez bugün Diaz Noktası olarak bilinmektedir³⁰⁶. Zor şartlar altında yolculuk yapan bu gemiler rotalarını şaşırıp Antartika'ya doğru ilerledikten sonra havanın çok soğuduğunu fark edip önce doğuya, sonra da Afrika'yı bulamayınca kuzeye yönelerek bugün Cape Town'ın bulunduğu yeri geçip bugün Güney Afrika Cumhuriyeti sınırları içerisinde bulunan Algoa Körfezi'ndeki bir adaya ulaştılar. Burada tayfaların ısrarı üzerine dönüş yoluna başlayan Diaz, yol üzerinde karşılaştıkları bir buruna oraya ulaşana kadar yaşadıkları zorluklara ithafen Fırtına Burnu adını verdi ve 1487 yılının aralık ayında³⁰⁷ Lizbon'a geri döndü. Kral Diaz'dan yolculuğunu dinledikten sonra Hindistan'a giden deniz yolunun buradan geçtiğini öngörerek denizcilere umut vermesi adına buraya Ümit Burnu denmesini istedi³⁰⁸. Bu büyük keşif Kral II.

³⁰⁵ Ahmad; *a.g.e.*, s. 91; Danvers; 1992, C.1, s. 32.

³⁰⁶ Danvers; 1992, C.1, s. 32.

³⁰⁷ Duarte Pacheco bu tarihin 1488 olduğunu belirtmektedir. Duarte Pacheco, Bartholomeo de Diaz ile şahsen tanıştığı için onun verdiği tarihin daha doğru olması yüksek bir ihtimaldir. Bkz. Kimble (çev); *a.g.e.*, s. 153.

³⁰⁸ Duarte Pacheco, buraya Ümit Burnu ismini verenin yine Diaz olduğunu belirtmiştir. Kendisi aynı zamanda bu toprakları tarif de etmiştir. Ona göre burası yüksek bir bölgedir ve nisan ayından eylül ayının sonuna kadar yağmurludur. Buradaki insanları Pacheco *hayvansı* ve *kâfir* olarak nitelemiştir. Gine'deki siyahilerden daha az siyah tenli olduklarını ifade etmiştir. Bu topraklarda ticaret olmadığını, ancak çok sayıda balık ve kara hayvanı olduğunu satırları-

Joao devrinin son keşfi oldu³⁰⁹. Ancak çok önemli tarihsel olayların da başlangıcını teşkil ediyordu. Hintli tarihçi Panikkar, Diaz'ın yolculuğunu dönemin Hint ve Arap denizciliğine kıyasla büyük bir başarı olarak görmemiş, Avrupa denizciliğine kıyasla ise eşsiz bir yolculuk olarak değerlendirmiştir. Yine de bu yolculuğun, Hindistan'a giden deniz yolunun keşfini mümkün kılması açısından çok önemli olduğunu belirtmiştir³¹⁰.

d. Avrupa'nın Bu Süreçteki Diğer Denizcilik Faaliyetleri

Bu sıralarda vuku bulan Kristof Kolomb'un Amerika'ya ulaşması coğrafi keşiflerde yeni bir çağın başlangıcını teşkil etti³¹¹. Papa, daha önceleri Afrika'dan Hindistan'a yapılacak keşiflerde keşfedilen toprakların yönetimini Portekiz'e bahsettiği gibi, batıya doğru yapılacak keşiflerde keşfedilecek toprakların yönetimini de Kastilya ve Aragon'a bahsetti³¹². Portekiz Kralı'nın bu durumdan hiç hoşnut olmaması sonucu taraflar 1494'te Tordessillias'ta bir görüşme yaptı. Böylece ünlü Tordessillias Anlaşması

na eklemiş, sonradan leopar olduğu anlaşılan farklı bir kedi türünün burada bulunduğunu satırlarına eklemiştir. Bkz. Kimble (çev); *a.g.e.*, s. 61.

³⁰⁹ Danvers; 1992, C.1, s. 33-34.

³¹⁰ K. M. Panikkar; *India and the Indian Ocean*, George Allen & Unwin Ltd., Londra 1951, s. 37-38.

³¹¹ Winius'un ifadelerine göre, kardeşi ile birlikte Portekiz'de yaşamakta olan Kristof Kolomb 1484 yılında Kral II. Joao'ya giderek Hindistan'a batıdan giderek ulaşmayı planladığı sefer girişimi için destek istedi. Ancak Kral II. Joao'nun uzmanları, bu sefer girişiminin başarısızlıkla sonuçlanacağını düşündüklerini ifade ettiler. Kaptan Diaz'ın gemilerinden haber gelmemesi üzerine ise, Kral II. Joao Kolomb ve kardeşini yeniden bir görüşme yapmak üzere Lizbon'a çağırdı. Kolomb kardeşler Lizbon'a geldikleri sırada Diaz'ın da Ümit Burnu'nu geçmiş olarak Lizbon'a dönmesi, bu kardeşlerin Portekiz'deki şansını bitirmiş oldu. Bkz. Winius; *D. Joao II*, s. 102-103.

³¹² Whiteway; *a.g.e.*, s. 21.

imzalanarak Portekiz ile Kastilya ve Aragon devletlerinin kolonileşme sınırları çizilmiş oldu³¹³. Bu şekilde, bu iki devlet birbirlerinin sınırlarını geçmeden barış içerisinde kendilerine ayrılan kısımlara yayılabileceklerdi³¹⁴. Bu anlaşma bundan sonra dünyanın geri kalanını da derinden etkileyecekti. Portekiz doğudaki baharat ticaretini kontrol almak için çaba harcarken, İspanya böyle bir ticari tekel olma amacı gütmeyecek, yine de gittikleri topraklardaki halklar ve ticaret trafiği üzerinde ciddi bir baskı kurmaktan geri kalmayacaklardı³¹⁵.

e. Kral I. Manuel Dönemi Keşif Hareketleri

Kral II. Joao'nun ağır bir hastalıktan ölmesi üzerine 25 Ekim 1495 tarihinde tahta Kral I. Manuel geçti³¹⁶. Kral I. Manuel dönemi Portekizli denizcilerin Hindistan ile en yoğun şekilde ilgilenmeye başladıkları dönem olmuştur. Portekiz'in denizlerdeki keşif-

³¹³ Anlaşmaya göre, Atlantik'teki Cape Verde Takımadaları'nın 370 fersah batısına dünyayı kuzeyden güneye kesecek şekilde bir çizgi çekilmiş ve bu çizginin doğusu Portekizlilerin, batısı ise İspanyolların olarak belirlenmiştir. Bkz. John Stevens; *The Ancient and Present State of Portugal*, J. Nutt, Londra 1706, s. 29; Önalp; *a.g.e.*, s. 17.

³¹⁴ Antonio de Morga; *The Philippine Islands, Moluccas, Siam, Cambodia, Japan and China, at the Close of the Sixteenth Century*, Hakluyt Society, Londra 1868, s. 11. Portekizlilerin Hindistan'da çok az bir yere sahip olmalarına rağmen Hindistan'I kendilerine ait olarak görmelerinin temeli bu anlaşmaya dayanmaktadır. Bkz. Hunter; *a.g.e.*, s. 67.

³¹⁵ Carlo M. Cipolla; *Fatihler, Korsanlar, Tüccarlar*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2003, s. 8.

³¹⁶ Osorio'nun anlattıklarına göre, Kral II. Joao'nun tek yasal oğlu olan Afonso'nun attan düşerek ölmesi ve George isimli bir diğer oğlunun yasal eşinden olmaması dolayısı ile kral varisiz kalmıştı. Bu durumda kral ölmeden önce Manuel'i resmi olarak varisi ilan etmiştir. Böylece taht II. Joao'nun amcası Ferdinand'ın oğlu olan Manuel'e kalıyordu. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 5-6. Ayrıca Bkz. Danvers; 1992, s. 41. Kral I. Manuel'in lakabı 'talihli' idi ve Whiteway bu lakabın çok yerinde olduğunu satırlarına eklemiştir. Whiteway; *a.g.e.*, s.17.

lerini devam ettirmek isteyen Kral I. Manuel bu iş için dört gemiden³¹⁷ oluşan yeni bir filo tertiplede ve başına da denizci önemli bir aileden gelen Vasco da Gama'yı³¹⁸ getirdi³¹⁹. Seferdeki diğer iki kaptan ise kardeşi Paulo da Gama ile Nicolau Coelho idi³²⁰. Bu sefere öyle büyük bir önem verilirdi ki, yola çıkmalarına yakın bir zamanda düzenlenen bir pazar ayininde, Vasco ve Paulo da Gama kardeşler, iyi giyimli bir şekilde kralın

³¹⁷ Bu gemilerin isimleri Ravenstein tarafından S. Gabriel (Amiral Gemisi), S. Raphael (Paulo da Gama), Berrio (Nicolau Coelho) ve bir yük gemisi (Gonçalo Nunes) idi. Bkz. Ravenstein (ed.); *a.g.e.*, s.1. Duarte Pacheco, Kral manuel'in, gidilecek toprakları bilmediğinden, her yere kolayca yanaşabilmeleri ve hızlı olmaları için bu gemilerin 100 tonu geçmemelerini emrettiğini ifade etmektedir. Bu iş için en iyi ustaların ve en iyi malzemelerin kullanıldığını, ayrıca bu sefer için en iyi denizcilerin seçildiğini belirtmektedir. Bu denizcilere, o güne kadarki en yüksek ücretin ödendiğini de satırlarına eklemiştir ki bu durum Portekiz kralının bu sefere ne kadar büyük bir önem verdiğinin göstergesidir. Bkz. Kimble (çev); *a.g.e.*, s. 166. Tarihçi Panikkar da , San Gabriel ve San Raphael'in, seferden altı yıl önce, Bartholomeo Diaz'ın yönetiminde inşa edildiğini belirtmiştir. Bkz. Panikkar; 1959, s. 28.

³¹⁸ Kral I. Manuel bu büyük keşif görevinin başına kimi getireceği konusunda büyük bir kararsızlık yaşamaktaydı. Sürekli olarak doğru kişiyi seçebilmek için dua ediyor, bir yandan da danışmanlarının önerdiği kimseyi uygun bulmuyordu. Gaspar Correa'nın ifadesine göre, bir gün huzurundaki adamlarına devlet meseleleri ile ilgili emirler vermekteyken soylu bir aileden gelen Vasco da Gama salona girdi ve kralın dikkatini çekti. Bunun üzerine Kral I. Manuel bu adamın doğru seçim olduğunu anladı ve onu bu girişimin başına geçirdi. Bkz. Stanley (çev.); *a.g.e.*, s. 28-29. Tarihçi Whiteway'ın kitabında Vasco da Gama'nın şöyle bir tanıtımı verilmiştir: *37 yaşında olan bu kişinin bu yolculuğa çıkmadan önceki tarihi çok bilinmemektedir. Onun karakteri, Portekizlilerin Hindistan ile erken dönem bağlantılarında, yolculuğunda vuku bulan olaylardan daha etkili olmuştur. Orta boylu, iri yapılı, al yanaklı, sert tavırlı, savaşta cesur, öfkesinden korkulması gereken ve adaleti sağlarken merhamet göstermeyen bir kişi olarak tarif edilir. Son derece dayanıklı, istisnai düzeyde enerjik ve kararlılığı yılmaz bir kişi idi. Azmiyle bir araya gelen öfkesi zalim, şiddetli ve hiddetli idi- intikam almak için yıllarca bekleyebilir, aldığı intikam tüyler ürpertici olurdu.* Bkz. Whiteway; *a.g.e.*, s. 77.

³¹⁹ Duarte Pacheco bu kişinin aynı zamanda Santiago Tarikatı'nın lideri olduğunu ifade etmektedir. Bkz. Kimble (çev); *a.g.e.*, s. 165.

³²⁰ Ravenstein (ed.); *a.g.e.*, s. 1.

karşısına çıkararak diz çökmüşler ve onlara bahşetmiş olduğu bu büyük onur için teşekkür etmişlerdir³²¹. Bu seferle ilgili dikkati çeken bir diğer nokta, Vasco da Gama'ya verilen emirler arasında Prester John'u bulma çabasının bulunmayışıdır. Vasco da Gama'nın görevi, keşfedilen topraklarda karşılaşılan hükümdarlar ile iyi ilişkiler kurmak ve Portekiz'in ve Kral I. Manuel'in politik ve ticari amaçlarına hizmet etmektir³²². Bu amaç, Kral II. Joao'nun devrinde kalmış gibi görünmektedir.

Bu sefere çıkıldığı gün hakkında bazı tereddütler bulunmaktadır. Portekizli kronikçilerden Correa bu tarihi 25 Mart, Barros 8 Mart, Osorio ise 9 Temmuz olarak vermektedir³²³. Ravenstein'in editörlüğü altında basılmış olan anonim günlükte ise bu tarih 8 Temmuz cumartesi olarak verilmiştir³²⁴. Böylece Vasco da Gama'nın filosu 1497 yılında Lizbon'dan ayrılarak tarihi bir yolculuğa çıkmıştır³²⁵. Ayrıca, Vasco da Gama'nın isteği üzerine, tehlikeli noktalarda karaya çıkmaları için her gemiye altışar adet idam mahkûmu da konmuştu³²⁶. Bunun yanı sıra, gemilerde, *padrao* adı verilen taş sütunlar da bulunmaktaydı. Keşfedilecek yerlere dikilecek olan bu sütunların üzerine Portekiz

³²¹ Stanley (çev.); *a.g.e.*, s. 35-36.

³²² A. Mathias Mundadan; *In Search of Christians and Spices (Portuguese Efforts to Discover India and the Motives Behind Them)*, Vice-Almirante: A. Teixeira da Mota: In Memoriam, Academia de Marinha & Instituto de Investigaçao Cientifica Tropical, Lizbon 1989, C.2, s. 215.

³²³ John Briggs ise Faria de Souza'nın kroniklerinden çevirdiği bölümde bu tarihi 8 Temmuz olarak vermiştir. Bkz. Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 502; Danvers; 1992, s. 44.

³²⁴ Bkz. Ravenstein (ed.) , *a.g.e.*, s. 1. Duarte Pacheco da aynı tarihi vermiştir. Bkz. Kimble (çev); *a.g.e.*, s. 166. Tarihçi Panikkar da bu tarihi benimsemiştir. Bkz. Panikkar; 1959, s. 28. Tarihçi Whiteway de yine bu tarihi benimsemiştir. Bkz. Whiteway; *a.g.e.*, s. 78.

³²⁵ Pearson; *a.g.e.*, s. 5.

³²⁶ Vasco da Gama'nın isteği üzerine yapılan bu uygulama, sonradan bir gelenek halini alacak, hatta Portekizlilerden sonra gelen kolonici devletler tarafından da kullanılacaktır. Bkz. Stanley (çev.); *a.g.e.*, s. 75.

egemenliğini belirten bir yazı ile bir haç kazınmıştı³²⁷. Bu küçük filo yolda büyük zorluklar yaşadı. Geri dönmek isteyenler olduysa da Vasco da Gama bu isteklerin hepsini reddetti. Hatta geri dönmek için isyan çıkarmayı dahi düşünenler oldu. Ancak Vasco da Gama bu isyandan tam zamanında haberdar olarak çıkmasına engel oldu³²⁸.

Gemilerden birini yolda kaybeden Portekizliler, Mart 1498 tarihinde Mozambik kıyılarına vardılar³²⁹. Burada Mozambik'in Kilwa hükümdarına bağlı valisi ile temas kurdular. Karşılıklı ziyaretler ve hediyeler sunduktan sonra Vasco da Gama, çok büyük bir filonun kaybolan bir parçası oldukları yalanını söyleyerek sultandan kendilerine seyahatleri boyunca bölgeyi tanıyan rehberler vermesini istedi³³⁰. Portekizlileri Türk zanneden ada halkı onlara çok iyi davranıp hediyeler sundular. Türk olduklarını kanıtlamaları için de *yaylarını*³³¹ ve *Kur'an-ı Kerim* göstermelerini istediler³³². Vasco da Gama ise, Türk olmadıklarını ama Türklere komşu olan büyük bir ülkeden geldiklerini, oklarını ve silahlarını memnuniyetle göstereceklerini söyledi. Lakin dininin kitaplarını göstermeyeceğini, çünkü deniz yolculuğunda onlara ihtiyaç olmadığı için yanında taşımadığını söyledi³³³. Mozambikliler, Portekizlilerin Hristiyan olduklarını anlayınca³³⁴ onları

³²⁷ Önalp; *a.g.e.*, s. 18. Padraolar, tahta veya taştan yapılan anıt sütunlar idi ve yeni keşfedilen bir toprak parçasına kayıt tutmak ve o toprakları kral adına sahiplenmek için dikilirlerdi. Bkz. Winus; *D. Joao II*, s. 95.

³²⁸ Danvers; 1992, C.1, s. 45.

³²⁹ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 502.

³³⁰ Stanley (çev.); *a.g.e.*, s. 87.

³³¹ Türk yayı bölgede kimlik belirleyici bir obje olarak kabul edilmiştir.

³³² Lichefield (çev.); *a.g.e.*, s. 15.

³³³ Önalp; *a.g.e.*, s. 20.

³³⁴ Correa, Portekizlilerin Mozambik'te Türk veya Müslüman sanıldıklarından hiç bahsetmemiştir. Ona göre, Portekizliler Doğu Afrika kıyılarında Davane isimli bir Müslüman ile tanışmışlar, bu kişi de onlara Doğu Afrika boyunca rehberlik etmiştir. Mozambik valisine de Portekizlilerin Hristiyan olduğunu bu kişi söylemiştir. Bkz. Stanley (çev.); *a.g.e.*, s. 85. Diğer kaynaklar ise Davane isimli bu kişiden hiç bahsetmemektedir. Ravenstein'in düzenle-

öldürme planı yaptılar ama bu planı uygulamaya koyamadılar. Portekizliler bu planı rehberlerden birinin daha sonra yaptığı itiraftan öğrendiler³³⁵. 10 Mart 1498 cumartesi günü rehberleri alarak yola çıktılar ve St. George Adası'na ulaştılar³³⁶. 11 Mart 1498 tarihinde pazar ayininden sonra yoluna devam eden Portekizliler yollarını kaybederek tekrar St. George Adası'na döndüler. Bu sefer Mozambik valisi onlara elçi göndererek dost olma teklifi yaptı. Gelen elçi Hz. Muhammed peygamber soyundan gelen bir şerif idi³³⁷. Portekizliler hava şartlarının uygun olmaması ve suya ihtiyaç duymaları nedeniyle Mozambik limanına yanaştılar. Valinin dostluk teklifine rağmen Portekizliler su ikmal yaparken saldırıya uğradılar. Saldırıyı püskürtüp ihtiyaçlarını karşıladıktan hemen sonra 29 Mart'ta tekrar yola çıktılar³³⁸. 7 Nisan'da Hristiyanlarla karşılaşmayı umdukları Mombasa'ya³³⁹ vardılar. Ancak bu konuda rehberler onlara yalan söylemişlerdi. Onlara önce dostça davranarak limana davet eden Mombasalılar, Mozambik'te yaşananları haber almışlardı ve amaçları Portekizlileri limanda esir alarak yaşananların intikamını almaktı. Rehberler de bu plana dâhildi. Vasco da Gama bu planı rehberler başarısız bir

diği anonim günlükte de bu kişiden bahsedilmemekle birlikte, düzenlenmiş baskıda Correa'nın anlattıklarına dair bir dip not bulunmaktadır. Bkz. Ravenstein (ed.); *a.g.e.*, s.21.

³³⁵ Ravenstein (ed.); *a.g.e.*, s.28. Correa'ya göre Portekizlileri Mozambik'te yaşadıkları olumsuzluklardan kurtaran kişi yine Davane'dir. Bkz. Stanley (çev.); *a.g.e.*, s. 90.

³³⁶ Ravenstein (ed.); *a.g.e.*, s.25; Lichefield (çev.); *a.g.e.*, s. 17.

³³⁷ Ravenstein (ed.); *a.g.e.*, s.29.

³³⁸ Ravenstein (ed.); *a.g.e.*, s.31.

³³⁹ Vasco da Gama ve filosu ilk başta Kilwa'ya gitmek için yola çıkmış, ancak Mozambikli rehberin onları yanlış yönlendirmesi sonucu Mombasa'ya varmışlardır. Rehber buranın halkının çoğunun Portekizliler gibi Hristiyan olduğunu ve hasta denizcileri iyileştirmek için buranın doğasının çok iyi olduğunu söylemiş, Vasco da Gama da ona inanmaktan başka çaresi olmadığı için buraya yanaşmıştır. Mombasa, yarımada şeklinde bir kayalığın tepesinde kurulmuş, verimli toprağa sahip bir şehirdir ve limanı güçlü bir kale ile korunmaktadır. Meyve, sebze ve hayvansal ürünlerin çeşitliliğinin yanı sıra güzel su kaynaklarına sahiptir. Havası ise oldukça hoş ve sağlıklıdır. Osorio ayrıca bu şehirdeki evlerin Avrupa tarzında inşa edildiğini ifade etmiştir. Bkz. Gibbs (çev.); *a.g.e.*, C. 1, s. 56.

saldırı girişiminin ardından kaçtıktan sonra, gemideki diğer iki Mozambikliyi kızgın yağ dökerek sorgulaması sonucunda öğrendi³⁴⁰. Mombasalıların saldırı girişimlerinden kurulan Portekizliler 13 Nisan tarihinde yollarına devam ettiler. 15 Nisan'da Melinde'ye vardılar³⁴¹. Melinde hükümdarı gemiye adamlar göndererek her türlü ihtiyaçlarını karşılayabileceklerini söyledi. Hatta krallarının adını sorarak ona bir elçi veya bir mektup göndermek istediğini söylemiştir. Vasco da Gama'da hükümdarın bu jestine karşılık yolda bir gemiye saldırıp esir aldığı Müslümanları ona teslim edince hükümdar *ona bir kasaba hediye etse bu kadar mutlu olamayacağı*³⁴² ifade ederek sevincini belli etmiştir. Daha sonra da Vasco da Gama'nın bir rehber istemesi üzerine Melinde hükümdarı onların yanına Guceratlı Muallim Han'ı rehber olarak vermiştir³⁴³. Hele kendisine Arap geleneğine göre çizilmiş, tüm Hindistan kıyılarının çizili olduğu bir harita gösterince

³⁴⁰ Osorio'nun ifadesine göre Portekizliler limana yanaşırlarken bir gemi içinde *Türk gibi giyinen ve eğik kılıçlar ile küçük kalkanlar taşıyan* 100 kadar adam Portekizlileri şehre davet etmişlerdir. Ertesi gün ise gemilere ikmal malzemeleri getirmişler ve hükümdarlarının Portekiz kralı ile dost olmak istediğini belirtmişlerdir. Kendilerine gösterilen tavırdan çok hoşnut kalan ve Mombasalıların dost olduğuna inanan Portekizliler, neredeyse tuzağa düşecek iken gemideki Mozambikli rehberlerin aceleci tavrı sebebiyle plan anlaşılmış ve Portekizliler buradan zamanında ayrılarak kurtulmuşlardır. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 56-57.

³⁴¹ Ravenstein (ed.); *a.g.e.*, s. 40; Kimble (çev); *a.g.e.*, s. 165. Osorio'nun anlatımına göre Melinde şehri, güzel bir düzlük üzerinde kurulmuş ve başta portakal olmak üzere birçok değişik türde ağaca ev sahipliği yapmaktadır. Şehirde çok sayıda hayvan bulunmaktadır. Evler ise güzel ve taştan yapılmışlardır. Şehrin yerlileri ise çoğunlukla zenciler olup semavi bir dine inanmamaktadır. Askeri şöhrete çok düşkün olan bu halkın çok sayıda üyesi silah taşımaktadır. Osorio ayrıca Portekizlilerin buraya vardığı günün o yılın paskalya bayramı olduğunu ifade etmiştir. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 58.

³⁴² Ravenstein (ed.); *a.g.e.*, s. 42.

³⁴³ Portekizliler Hindlilerin Hristiyan olduğuna inandıkları için Melinde hükümdarının kendilerine Hristiyan bir rehber verdiğini düşünerek çok sevinmişlerdir. Hatta Melinde'de karşılaştıkları diğer Hinduları da bir dizi yanlış anlaşılma sonucu Hristiyan zannetmişlerdir. Hindu-
ların Hristiyan olmadığı Portekizliler tarafından ancak Hindistan'a düzenlenen sonraki seferlerde anlaşılabilmektedir. Ravenstein (ed.); *a.g.e.*, s. 45.

Vasco da Gama'nın sevinci bir kat daha arttı³⁴⁴. Portekiz filosu 24 Nisan 1498 tarihinde Muallim Han'ın rehberliğinde Kozikode'ye doğru yola çıkmıştır. Rehber yolculuk sırasında Umman Denizi hakkında Portekizlilere etraflıca bilgi vermiştir. Vasco da Gama Kozikode'ye 21 Mayıs³⁴⁵ 1498 tarihinde ulaştı³⁴⁶. Böylece, Hindistan'a ilk defa denizden Avrupalı bir millet gelmiş oluyordu. Daha öncesinde Hindistan'a dışarıdan gelen milletler, kuzeyden kara yolu ile gelmişlerdi³⁴⁷. Burası Hindistan'ın en önemli limanı idi ve Arapların burada 600 yıldır ticaret yaptığı söyleniyordu³⁴⁸. Vasco da Gama'nın buraya varışı ise, bütün dünya için yeni bir dönemin başlangıcını teşkil ediyordu³⁴⁹.

f. Portekizlilerin Hindistan ile İlk Teması

Vasco da Gama, buraya geldiğinde ilk görüşme yaptığı kişilere, daha öncede söylediği gibi çok büyük bir filonun kaybolan bir parçası olduklarını ve oraya bağlı bulundukları büyük filoyu aramaya geldikleri hikâyesini söylemenin daha güvenli olaca-

³⁴⁴ Önalp; *a.g.e.*, s. 21.

³⁴⁵ Hindistan kıyılarına aslında 20 Mayıs'ta varan Portekizliler rehberlerinin Kozikode'yi başka bir kasaba ile karıştırması sonucu bir gün kaybetmişler ve Kozikode'ye bir gün sonra varabilmişlerdir. Ravenstein (ed.); *a.g.e.*, s. 48. Frederick Charles Danvers da, Portekiz devlet arşivlerinde araştırma yaparak yazmış olduğu eserinde Portekizlilerin Kozikode'ye varışını 20 Mayıs olarak belirtmiştir. Bkz. Frederick Charles Danvers; *Report to the Secretary of State for India in Council on the Portuguese Records Relating to The East Indies, Contained in the Archivo da Torre de Tombo, and the Public Libraries at Lisbon and Evora*, Londra 1892, s. 1. Tarihçi Whiteway ise, Kozikode'nin kuzeyinde bulunan Kappat isimli bu kasabaya 17 Mayıs 1498 tarihinde varılmış olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Whiteway; *a.g.e.*, s. 78. Tarihçi Feyzi Kurtoğlu da Kozikode'ye varış tarihini 20 Mayıs olarak belirtmiştir. Bkz. Kurtoğlu; *a.g.m.*, s. 7.

³⁴⁶ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 503, Ravenstein (ed.); *a.g.e.*, s. 48.

³⁴⁷ Pearson; *a.g.e.*, s. 27.

³⁴⁸ Danvers; 1992, C.1, s. 48.

³⁴⁹ Panikkar; 1959, s. 21; Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 300.

ğını düşündü. Limanda içleri yiyecek ve başka mallarla dolu birçok gemi gördüler. Gemisindeki adamlarından bazıları yiyecek taşıyan gemilerle alışveriş yapmaya başlayınca, Vasco da Gama yerli tüccarların istedikleri bedelin aynen verilmesini emretti ve getirdikleri bütün mallar satın alındı³⁵⁰. Portekizlilerin cömertliği kısa süre içerisinde buradaki tüccarlar arasında konuşulmaya başlandı ve bu durum yerel yönetimin kulağına kadar gitti. Vasco da Gama, Davane'yi³⁵¹ yerel hükümdarın yanına göndererek ona kayıp filo hikâyesini anlatmasını istedi. Davane yerel hükümdara bunlardan başka Vasco da Gama tarafından Melinde Kralı'na verilen değerli hediyelerden de bahsedince, hükümdar istedikleri kadar karabiber ve bitkisel ilaç almalarına izin vermenin yanı sıra, Portekizlilere hediye olarak çok miktarda meyve ve kümes hayvanı da gönderdi³⁵².

Ravenstein'in düzenlediği anonim günlüğe göre ise Portekizliler karaya ilk olarak bir mahkûmu göndermişler, Hindularda bu mahkûmu Tunuslu oldukları için İspanyolca ve İtalyanca bilen iki Müslümanın yanına götürmüşlerdir³⁵³. Bu Müslümanlarda mahkûma şu ünlü soruyu sordular: *Şeytan götürsün sizi, sizi buraya ne getirdi?* Portekizli mahkûmda karşılık olarak *biz Hristiyanları ve baharatı arıyoruz.* cevabını verdi. Portekizlilerin Hindistan topraklarındaki ilk temasları bu şekilde olmuştur³⁵⁴.

³⁵⁰ K. V. Krishna Ayyar; *The Zamorins of Calicut (From the Earliest Times Down to A.D. 1806)*, Norman Printing Bureau, Kozikode 1938, s. 138.

³⁵¹ Davane'den yine yalnızca Gaspar Correa ve tarihçi Danvers bahsetmiştir.

³⁵² Danvers; 1992, C.1, s. 49.

³⁵³ Bu Müslümanlardan bir tanesi birçok kaynakta Monçaide (Man Zeyd) olarak geçmektedir. Bkz. Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 503. Osorio ise bu kişilerin Tunuslu tüccarlar olduklarını ifade etmiştir. Man Zeyd bu tüccarlardan biridir ve daha önce Kastilya ve Leon Krallığı'nda bulunduğu için İspanyolca bilmektedir. İlk başta Vasco da Gama'nın karaya gönderdiği mahkûmu da İspanyol sanmış, Portekizli olduğu cevabını alınca çok şaşırmıştır. Vasco da Gama ile de bizzat tanışarak onlara istedikleri her konuda yardımcı olma sözü vermiştir. Bkz. Gibbs (çev.); *a.g.e.*, C. 1, s. 61-62.

³⁵⁴ Diffie & Winus; *a.g.e.*, s. 181; Ravenstein (ed.); *a.g.e.*, s. 48; Pearson; *a.g.e.*, s. 6.

Vasco da Gama Hindistan'da karaya ilk kez 28 Mayıs 1498 pazartesi günü 13 adamı ile birlikte ayak bastı³⁵⁵. Vasco da Gama böylece Hindistan'a ayak basan ilk Portekizli denizci olma şerefini elde etti³⁵⁶. Aynı gün Kozikode zamorini ile bir görüşme yaptı³⁵⁷. Ancak ondan önce, Portekizliler yerel halkın o kadar ilgisini çekti ki sokaklarda zorlukla yürüyebildiler³⁵⁸. Vasco da Gama zamorine çok zengin bir kral olan Portekiz kralı tarafından gönderilen bir elçi olduğunu söyledi³⁵⁹. Arkasından Portekiz kralı tarafından hazırlatılan biri Arapça diğeri Portekizce iki mektubu zamorine sundu³⁶⁰. Zamorin, mektubun Arapça nüshasının kendisine okunmasından mutlu oldu. Ardından Vasco da Gama'ya gemisinde ne tür malları olduğunu sordu. Kaptan bazı mallardan örnekler getirdiğini söyleyince zamorin de o malları onun adına sattıracağını söyledi³⁶¹.

³⁵⁵ Ravenstein (ed.); *a.g.e.*, s. 51. Osorio yanına 12 adam aldığını belirtmiştir. Ayrıca gemiden ayrılırken, gemilerin komutasını ağabeyi Paulo da Gama'ya bırakarak, kendisine bir şey olduğu takdirde kendisini kurtarmaya çalışmak yerine Portekiz'e dönerek Hindistan'a gelen deniz yolunu anlatmalarını istemiştir. Bu Vasco da Gama'nın görevine ne kadar bağlı olduğunun bir göstergesidir. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 63. Zeyneddin Malabari ise Portekizlilerin ilk olarak 1498 yılının "Hind mevsiminin" kapanışında Hindistan'a geldiklerini ifade etmektedir. Bu da kışın başlangıcı olduğundan ve güney yarımkürede mevsimler ters olduğundan, Mayıs ayının sonu Hind mevsiminin kapanışı olmaktadır. Zira bu tarihten sonra Umman'dan Hindistan'a denizden ulaşmak mümkün olmamaktadır. Bkz. Nainar (çev.); *a.g.e.*, s. 53.

³⁵⁶ Önalp; *a.g.e.*, s. 23.

³⁵⁷ Bu görüşmenin detayları Osorio tarafından anlatılmıştır. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 64-65.

³⁵⁸ Ayyar, *a.g.e.*, s. 141.

³⁵⁹ Correa, Vasco da Gama'nın ayrıca büyük bir filodan ayrıldıkları yalanını burada da söylemeye karar verdiğini ifade etmiştir. Bkz. Stanley (çev.); *a.g.e.*, s. 149.

³⁶⁰ Bunun yanı sıra Vasco da Gama zamorine bazı hediyeler takdim etti ancak bu durum hediyeleri beğenmeyen zamorinin Vasco da Gama ve Portekizlileri aşağılaması ile sonuçlandı. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 71.

³⁶¹ Zeyneddin Malabari, Portekizlilerin Hindistan'a ilk gelişlerinde hiçbir ticari faaliyette bulunmadıklarını, yalnızca daha sonrasında ticaret yapabilmek için baharatın geldiği yer hakkında bilgi edinmek amacına sahip olduklarını belirtmiştir. Daha sonra ise ülkeleri olan 'Pur-

Ancak buradaki ticaretlerinin Portekizliler tarafından bozulacağından korkan Müslümanlar ise onları geri dönmeye ikna etmeye karar verdi³⁶². Zira bu Müslümanlar Kızıl-deniz ile İran Körfezi üzerinden yapılan ticaretten büyük bir gelir elde ediyorlardı³⁶³. Buradaki Müslüman tüccarların temsilcisinin de zamorin ile iyi ilişkileri vardı³⁶⁴. Bu ilişkiye dayanarak zamorini Portekizlilerin bu kadar yolu sadece ticaret yapmak için değil, ülkesini fethetmeden önce casusluk yapmak üzere geldiklerine ikna etmeye çalıştılar. Portekizlileri birkaç gün alıkoyarak mallarını indirmeleri konusunda onlara büyük güçlükler çıkardılar³⁶⁵. Müslüman tüccarların planları boşa çıktı ve zamorin ticaret yapmaları için Portekizlilere izin verdi. Bunun üzerine Portekizliler yerel tüccarlarla bir miktar ticaret yapma imkânı buldu. Ancak Müslüman tüccarlar planlarından vazgeçme-

tukal'a (Portekiz) dönmüşlerdir. Burada dikkat çeken bir diğer husus, Portekizlilerin buradaki Müslümanlar tarafından çoğunlukla 'Frenkler' olarak anılmalarına rağmen, Zeyneddin Malabari'nin kitabını yazarken Portekizlilerin nereden geldiklerinin tam olarak geldiklerini biliyor oluşudur. Bkz. Nainar (çev.); *a.g.e.*, s. 53-54. Tarihçi Whiteway ise, Portekizlilerin buraya ilk geldiklerinde oldukça medeni şekilde karşılandıklarını, hatta zamorinin mallarını gemilerden karaya ücretsiz şekilde taşıdığını belirtmiştir. Portekizlilerin varışından sonra çıkan sorunların, biraz da Vasco da Gama'nın başarısız bir diplomat olmasından dolayı vuku bulduğunu iddia etmiştir. Bkz. Whiteway; *a.g.e.*, s. 31.

³⁶² Whiteway, Portekizliler ile buradaki Araplar arasında çıkan sorunların, aynı zamanda Portekizlilerin tıpkı Doğu Afrika'daki Arap tüccarlara ve Batı Afrika'daki siyahi insanlara davrandıkları gibi kendilerini üstün gören ve onları hor gören bir tavırla yaklaşmalarından kaynaklandığını belirtmiştir. Bunun yanı sıra, Portekizlilerin oraya geliş amaçları arasında Müslümanları Hint Okyanusu ticaretinde saf dışı bırakmak da bulunduğu için, bu durumun beklenebilir ve kaçınılmaz olduğunu ifade etmiştir. Bunun yanı sıra, bazı anlaşmazlıkların ise yanlış anlaşılmalardan kaynaklı olduğunu yazmıştır. Bkz. Whiteway; *a.g.e.*, s. 78-79.

³⁶³ Bu Müslümanlar ayrıca, yaptıkları ticaret dolayısı ile Hristiyan insanlarla da tanışmış, onların İslam'a duyduğu nefreti görmüşlerdi. Bkz. Stanley (çev.); *a.g.e.*, s. 155-156.

³⁶⁴ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 503; Gibbs (çev.); *a.g.e.*, C. 1, s. 72.

³⁶⁵ Ravenstein (ed.); *a.g.e.*, s. 67. Yaşanan olayların detaylı bir açıklaması ve Müslüman bir tüccarın zamorine yaptığı uzun konuşma Osorio tarafından kağıda dökülmüştür. Bkz. Gibbs (çev.); *a.g.e.*, C. 1, s. 73-77.

diler ve türlü oyunlarla zamorini Portekizlilerin ülkesini işgale geldiklerine inandırmak için çalışmaya devam ettiler. Portekizlilerin malları değerinin çok altında bir fiyata gitse de, bulmaya geldikleri mallardan örnek alabilmek ve burası ile iyi ilişkiler kurabilmek için bu duruma göz yumdular³⁶⁶.

Müslüman tüccarların çabaları Portekizlilerin ayrılma zamanı geldiğinde yeniden hissedildi. Vasco da Gama ayrılmadan önce zamorine hediye gönderdi ve gitme isteğini bildirdi. Zamorine iyi ilişkilerin devam etmesi açısından gerekirse bir miktar mal ile birkaç adamını bırakabileceğini söyledi. Ancak Müslümanların çabalarından dolayı bazı yanlış anlaşılmalara vuku buldu. Portekizlilerin gitmesine izin verilmediği gibi karadakiler tutuklanarak mallarına el konuldu. Portekizliler ise haklarında yapılan planları ve bunlara kimin sebep olduğunu Man Zeyd'den öğrendiler³⁶⁷. Müslümanlar zamorine, Portekizlilerin hırsız olduğunu ve ayrıca bunlarla ticaret yaparlarsa Mekke, Kambat gibi önemli Müslüman şehirleri ile ticaret yapamayacağını ifade etmişlerdi. Ayrıca buralı başka kişilerden karaya çıktıkları anda adet olduğu üzere zamorine altın hediyeler getirmediikleri için kaptanların boyunlarının vurulmasının emredildiği bilgisini de edindiler. Bir süre gemilerinde bekleyen Portekizlilere şehrin önde gelenlerinden oluşan bir kafilə görüşme niyeti ile geldi. Vasco da Gama da kendi adamları ile takas edeceğini düşünerek bu adamları esir aldı³⁶⁸. Bazılarını mesajını zamorine iletmesi için geri bıraktı. Ayrıca adamları bırakılmadığı takdirde şehri açıktan bombalamakla tehdit etti. Bunun üzerine zamorinin tavrı değişti ve yaşananların sorumlusunun ticari temsilcinin kötü niyeti olduğunu açıkladı. Portekizlileri ve mallarını bırakacağını, anlaşmaya

³⁶⁶ Danvers; *a.g.e.*, C.1, s. 53.

³⁶⁷ Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 72.

³⁶⁸ Osorio Portekizlilerin bu esirleri limana girdiğini gördükleri ilk gemiye saldırarak ele geçirdiklerini ifade etmektedir. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 78.

da hazır olduğunu belirterek Portekiz kralına da bir mektup yazdı³⁶⁹. Palmiye yaprağı üzerine yazılan bu mektupta şunlar yazılı idi: *Senin sarayına mensup soylu Vasco da Gama'nın topraklarına gelmesinden çok memnun oldum. Benim topraklarımda bol miktarda tarçın, karanfil, zencefil, karabiber ve kıymetli taşlar bulunmaktadır. Senin ülkenden göndermeni istediğim ise altın, gümüş, mercan ve kırmızı kumaştır*³⁷⁰.

Vasco da Gama 29 Ağustos 1498³⁷¹ tarihinde Kozikode'den geri dönüş yolculuğuna başladı. Adamlarını, mallarının da en azından bir kısmını geri alabilmiş esirlerin de altısı hariçdiğerlerini serbest bırakmıştı. Man Zeyd de hayatının tehlikede olduğunu söyleyerek Portekizlilere katılmıştı³⁷².

Yollarına devam eden Portekizliler, Kasım 1498'de Kannur isimli bir başka Malabar şehrine vardılar³⁷³. Kozikode'deki Müslümanlar buradaki din kardeşlerine çoktan Portekizlilerin geldiğini haber vermişti. Bu yüzden buradaki Müslümanlar bölgesel yöneticilere Portekizlileri kötüleyecek zaman bulmuşlardı. Bunu yaparken yerel hükümda-

³⁶⁹ Ravenstein (ed.); *a.g.e.*, s. 70-75. Osorio'nun anlattığına göre zamorin, elindeki Portekizlileri mektup yazdırmak için sarayında tuttuğunu ifade etmiştir. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 78.

³⁷⁰ Önalp; *a.g.e.*, s. 24.

³⁷¹ Ravenstein (ed.); *a.g.e.*, s. 76.

³⁷² Vasco da Gama bu esirlerden birini Kannur yakınlarında bir süre sonra geri bırakmış ve Man Zeyd'e yazdırmış olduğu Arapça mektupta niyetini açıklamıştır. Bu beş kişiyi Portekize aralarındaki ilişkiyi güçlendirmek amacıyla götürdüğünü söyleyerek özür dilemiştir. Ravenstein (ed.); *a.g.e.*, s. 79; Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 79.

³⁷³ Stanley (çev.); *a.g.e.*, s. 224. Portekizlilerin bu sefer sırasında Kannur'da duraksadıklarından Portekiz kronikleri arasında yalnızca Correa'nın kitabında bahsedilmiştir. Kannur şehrinin racası, aynı zamanda Malabar'da bulunan Kumbila, Kattakulam, Nileshtweram, Hyeri, Balia-patam, Durmapatan ve Madayid şehirlerinin de hükümdarı idi. Tome Pires, bu şehrin ticaret ağının çok geniş olduğunu ve şehirde çok zengin tüccarların olduğunu belirtmiştir. Ayrıca şehirde birçok Müslüman bulunduğunu ifade etmiştir. Bkz. Cortesao (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 77. Frederick Charles Danvers da Portekiz arşivlerinde yaptığı araştırmanın sonucunda Portekizlilerin buraya uğradığı verisine ulaşmıştır. Bkz. Danvers; 1892, s. 2.

rın Portekizlilerin orada ticaret yapma girişiminde bulunmasına izin vermemesini ümit ediyorlardı. Ancak bu bölgenin hükümdarı başka kaynaklardan Portekizliler hakkında iyi şeyler duymuştu ve geldiklerinde onların hoş bir şekilde karşılanmasını emretti. Böylece Vasco da Gama ve adamları burada çok iyi karşılandılar ve Vasco da Gama kaptanları ile birlikte raca ile buluştu ve onunla Portekiz Kralı adına karlı bir anlaşma imzaladı³⁷⁴. Bu anlaşma Portekiz ile bir Hindistan racası arasında imzalanan ilk anlaşmadır. Ayrıca Vasco da Gama, Portekiz Kralı adına buradaki hükümdara şık ve pahalı bir kılıç hediye etti. O da Portekiz Kralı'na hediyeler gönderdi. Vasco da Gama bu şekilde iyi ilişkiler kurduktan sonra 20 Kasım 1498'de Kannur'dan ayrıldı³⁷⁵.

Geri dönüş yolunda önce Doğu Afrika'da Melinde'ye uğramayı planlayan Vasco da Gama, kötü hava şartları dolayısıyla Malabar kıyılarının biraz açıklarında bulunan Anjediva³⁷⁶ isimli bir takımadaya sığınmak zorunda kaldı. Buraya da 15 Eylül 1498 tarihinde bir padrao dikti³⁷⁷. Burada üzerlerine bazı gemilerin gelmekte olduğunu gördüler ve bu gemilerin üzerine ateş açtılar. Gemiler geri çekildi. Portekizliler daha sonra bu gemileri zamorinin gönderdiği bilgisini edindiler³⁷⁸.

³⁷⁴ Danvers; 1992, C.1, s. 60.

³⁷⁵ Danvers; 1992, C.1, s. 61.

³⁷⁶ Garcia da Orta, kitabında *diva* kelimesinin Malabar dilinde ada anlamına geldiğini ifade etmiştir. Dekken açıklarında bulunan bir takımadada olan Anjediva, *beş ada* anlamına gelmektedir. Maldivler kelimesi de aynı kökenden gelmektedir ve *dört ada* anlamına gelmektedir. Bkz. Markham (çev.); *a.g.e.*, s. 22.

³⁷⁷ Önalp; *a.g.e.*, s. 25.

³⁷⁸ Barros ve Goes bu gemilerinin başında Timoja adlı bir korsan olduğunu belirtmişlerdir. Osorio da bu gemilerin Timoja isimli bir korsanın gemileri olduğunu ifade etmiştir. Timoja isimli bu korsan daha sonra Portekizlilerle anlaşacak ve Goa'nın alınması konusunda onlara büyük yardımlarda bulunacaktır. Bkz. Ravenstein (ed.); *a.g.e.*, s. 82; Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 80. Teotonio de Sousa da, Hindu bir korsan olan Timoja'nın, Portekizlilere ilk geldikleri andan itibaren yardım ettiğini belirtmiştir. Vasco da Gama'ya Anjediva'da yardım eden Timoja, ileride anlatılacak olan Memluk-Portekiz çatışmasında Francisco de Almeida'ya, Goa'nın

g. Portekizlilerin Adilşahlar ile İlk Teması

Kısa süre daha yol alan Portekizliler bir kumsalda demirlemişken üzerlerine iki büyük geminin gelmekte olduğunu gördüler.

Anjediva takımadaları Goa'ya³⁷⁹ çok yakındı. Portekizlilerin içinde bulunduğu durumdan Goa'nın bağlı bulunduğu Adilşahlar Devleti'nin hükümdarı Yusuf Adil Han³⁸⁰ kısa süre içerisinde haberdar oldu. Yusuf Adil Han³⁸¹ bunun üzerine donanma komutanı olan Granadalı bir Yahudiyi³⁸² birkaç gemi ile göndererek Portekizlileri başatabiliyorsa ele geçirip kendisine getirmesini emretti. Saldırıdan önceden haberdar olan Portekizliler Adilşahlar donanmasını yendi ve denizcilerinin birçoğunu katletti³⁸³. Bu

alınması konusunda ise Afonso de Albuquerque'e yardım edecektir. Sousa, Hinduların Müslümanlara olan nefretinden bahsederken, Timoja'nın asıl amacının kendi çıkarlarına hizmet etmek olduğunu belirtmiştir. Bkz. Teotonio R. De Sousa; *The Portuguese in Goa*, Goa Aparanta-Land Beyond the End, Goa Publications Pvt. Ltd., Goa 2008, s. 23.

³⁷⁹ Batı Hindistan'da yer alan Goa Adası ve buradaki liman şehri hem önemli bir ticaret merkezi idi, hem de Hindistan'dan Arabistan'a hacca giden Müslümanlar için bir toplanma bölgesi ve ilk hareket limanı olarak dini bakımdan da çok önemliydi. Bkz., Ertaylan; *a.g.e.*, s. 14.

³⁸⁰ Portekizliler kendisine Savalı anlamına gelen *Sabayo* veya *Çabayo* adı ile hitap etmişlerdir. Bazı kronikçilerin eserlerinde *Idalcao* ya da *Idalhao* diye de geçmektedir.

³⁸¹ Osorio bu olayları anlatırken Yusuf Adil Han için *Yüksek hedefleri olan, büyük bir savaşçı ve yetenekli bir hükümdar* ifadelerini kullanmış ve şöyle devam etmiştir; *emrinde çok sayıda asker bulunmaktaydı ve hizmetine cesur, silah kullanmada yetenekli adamları alır ve onlara cesaret verecek şekilde davranırdı*. Bu ifadeler, Yusuf Adil Han'ın düşmanı olan Portekizlilerde dahi ne derece saygı uyandırdığının bir göstergesi niteliğindedir. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 80.

³⁸² Gribble bu kişinin Müslümanlığı seçmiş olduğunu belirtmiştir. Gribble; *a.g.e.*, C. 1, s. 148.

³⁸³ Correa, bu gemilerdeki Adilşahlar askerlerinin siyahi olduklarından bahsetmiştir. Bkz. Stanley (çev.); *a.g.e.*, s. 251-252. Bu gemilerdeki askerler, Adilşahlar Devleti'nde nüfusları hiç de az olmayan Habeşistanlılar arasından seçilmiş olmalıdır.

gemilerin komutanı gemilerden birinde bir süre tutsak olarak kaldıktan sonra Hristiyan olmaya karar verdi ve Gaspar da Gama adı ile vaftiz edildi³⁸⁴.

Hava düzeldikten sonra yeniden yola çıkan Portekizliler 7 Ocak 1499 tarihinde Melinde önlerinde demirlediler. Burada Melinde hükümdarı onları yine çok iyi karşıladı ve ihtiyaç duydukları malzemeleri temin etti. Hükümdar, bir süre orada kalan Portekizliler ayrılırken Portekiz kralına hediyeler ve bir mektup göndermenin yanı sıra dümençilerini de Afrika kıtası boyunca onlara rehberlik etmeleri için yanlarına verdi. Böylece bu adamları Portekiz’de gördüklerini dönüşte kendisine anlatabilecekti³⁸⁵.

h. Vasco da Gama’nın Filosunun Portekiz’e Ulaşması

Yollarına devam eden Portekizliler çok sayıda adamlarını kaybetmiş olduklarından dolayı yolda gemilerinden birini daha yakarak kalan adamları ve mallarını iki gemide topladılar. 20 Ocak 1499 tarihinde Portekizliler yeniden Ümit Burnu’nu geçtiler. Afrika’nın batı kıyılarında yakalandıkları bir fırtına dolayısı ile bu iki gemi birbirinden ayrıldı ve Nicolau Coelho 10 Temmuz 1499 tarihinde Portekiz’e varırken, Vasco da

³⁸⁴ Danvers; 1992, s. 61. Osorio bu kişinin Yusuf Adil Han’ın önde gelen bir devlet adamı olduğunu ve Portekizliler ile İtalyanca konuştuğunu ifade etmiştir. Bu tarihçiye göre, bu kişi Yusuf Adil Han’ın onların cesaretinden haberdar olduğunu ve onları hizmetine davet ettiğini bildirmiştir. Vasco da Gama ona nereli olduğunu sorduğunda ise, İtalya’da doğduğunu ancak ailesi ile birlikte Yunanistan’a yolculuk ederken korsanlar tarafından ele geçirildiğini, en sonunda kaderin kendisini o topraklara getirdiğini ifade etmiştir. Vasco da Gama kendisinin bir casus olduğundan şüphelenip esir alıp sorgulattığında ise Polonyalı bir Yahudi olduğunu ve Yusuf Adil Han’ın onlara saldırmak niyetinde olduğunu, kendisini de güçlerini görmesi için gönderdiğini itiraf etmiştir. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 81. Donald F. Lach ise, Gaspar da Gama adıyla vaftiz edilen kişinin ‘Tunuslu bir Mağribi’ olduğunu ifade etmiştir. Ancak bu yargı, bu konu hakkındaki genel görüşe aykırı kaçmaktadır. Bkz. Lach; *a.g.e.*, C. 1-1, s. 97.

³⁸⁵ Ravenstein (ed.); *a.g.e.*, s. 90.

Gama, yolda yakalandığı bir hastalıktan dolayı ölen ağabeyini de gömmek maksadıyla gecikti. Vasco da Gama, ancak 29 Ağustos 1499 tarihinde yolculuğunu tamamlayabildi³⁸⁶. Tayfanın birçoğunda çeşitli hastalıklar mevcuttu vegemiler de ciddi anlamda hasarlıydı. 26 ay boyunca Portekiz'den uzak kalan Vasco da Gama 160 adamından toplamda 105'ini de bu sefer sırasında kaybetmişti³⁸⁷.

Gemisinden inen Vasco da Gama kral tarafından kahramanlara layık bir törenle karşılandı³⁸⁸. Kendisine ertesi gün de büyük soyluluk unvanları bahşetti³⁸⁹. Daha sonra Vasco da Gama kendisi için gönderilen hediyeleri krala takdim etti. Bu yolculuk sırasında yapılan bütün masraflar hesaba katıldıktan sonra anlaşıldı ki, Vasco da Gama'nın beraberinde ülkesine getirdiği malların değeri, bu masrafların 60 katı kadardı³⁹⁰. Bu duruma çok sevinen kral, bu yolculukta yer alan kişileri, eğer yolculuk sırasında ölmüşlerse de ailelerini çok cömert bir şekilde ödüllendirdi³⁹¹. Danvers'ın kitabında geçen bu ifade biraz abartılmış olabilir. Yine de Vasco da Gama'nın Asya baharatları ile dolu

³⁸⁶ Bu tarih hakkında farklı ifadeler mevcut olsa da geçerli sayılan görüş Ravenstein'in düzenlemiş olduğu günlükte geçen tarihin doğru olduğu yönündedir. Bkz. Ravenstein (ed.); *a.g.e.*, s. 94.

³⁸⁷ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 503. Osorio ise 148 kişinin yola çıktığını ve 55'inin geri döndüğünü ifade etmiştir. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 83.

³⁸⁸ Önalp; *a.g.e.*, s. 26.

³⁸⁹ Vasco da Gama bu seferden sonra *Dom* unvanına layık görülmüş, ayrıca kendisine *Hint Okyanusu'nun Amiralisi* unvanı bahşedilmiştir. Bkz. Kimble (çev); *a.g.e.*, s. 167. Tarihçi Sanjay Subrahmanyam ise, Vasco da Gama'nın *Dom* unvanını Hindistan'dan döndükten sonra değil, 1500-1501 yılında Dona Katarina de Atayde ile yapmış olduğu evlilikten sonra aldığını belirtmiştir. Bu şekilde Vasco da Gama, Hindistan'ın ilk valisi olacak Dom Francisco de Almeida ile de akrabalık kurmuş oluyordu. Subrahmanyam, *Hint Okyanusu'nun Amiralisi* unvanının ise, Hindistan'a giden bir filonun amiralisi olmuş olmasından dolayı söylendiğini ifade etmiştir. Bkz. Sanjay Subrahmanyam; *The Career and Legend of Vasco da Gama*, Cambridge University Press, Cambridge 1997, s. 170-174.

³⁹⁰ Hunter; *a.g.e.*, s. 84.

³⁹¹ Danvers; 1992, C.1, s. 64.

gemilerinin Lizbon'a ulaşması ile birlikte baharat ticaretine yönelik ilginin ciddi biçimde artmış olduğu da bir gerçektir³⁹².

Vasco da Gama'nın bu seferinin sonuçları Avrupa'da ticari anlamda bir devrim niteliği taşımaktaydı. Ayrıca Portekiz'in siyasi konumunu da oldukça yukarı taşımıştı. Portekiz kralları o tarihten sonra *fethin, denizciliğin, Etiyopya, Arabistan, İran ve Hindistan ticaretinin lordları* olarak anılacaklardı³⁹³. Vasco da Gama'nın seferi sonucunda Hindistan'a denizden ulaşılabilirliğinin kanıtlanması üzerine, bütün ülkede kutlamalar yapıldı. Floransalı Guido di Messer Tomaso Detti'nin yazmış olduğu bir mektup ise, bu yolculuğun uyandırdığı yankıyı daha net bir biçimde ortaya koymaktadır. Detti, Portekizlilerin bu başarısından dolayı, Venediklilerin yakın zamanda Levant ticaretini bırakarak balıkçılık yapmak zorunda kalacaklarını ifade etmiştir³⁹⁴. Bu ifade, bu yolculuğun getirmiş olduğu sonuçların ortaya çıkardığı beklentileri ortaya koymaktadır. Hintli tarihçi Panikkar ise, Hindistan'a giden deniz yolunun keşfini, bir deniz keşif yolculuğu olarak çok önemli görmediğini belirtmenin yanı sıra, sonuçları açısından tarihin en büyük olaylarından biri olarak gördüğünü ifade etmiştir³⁹⁵.

³⁹² James D. Tracy (ed.); *The Rise of Merchant Empires*, Cambridge University Press, New York 1990, s. 28. Diffie ve Winus'un kitabında, Vasco da Gama'nın seferinin bir ticaret seferi değil keşif seferi olmasından dolayı yalnızca orada gördüğü mallardan örnekler getirdiği ve getirdiği miktarların değerinin de oldukça düşük olduğu ifade edilmiştir. Diffie & Winus; *a.g.e.*, s. 185.

³⁹³ Ayyar, *a.g.e.*, s. 150; Danvers; 1992, C.1, s. 64. Bu unvanlar 1502 yılında Papa VI. Alexander tarafından onaylanmıştır. Bkz. Hunter; *a.g.e.*, s. 85.

³⁹⁴ Subrahmanyam; 1997, s. 150.

³⁹⁵ Panikkar; 1951, s. 38.

1. Portekiz ile Hindistan Arasındaki Deniz Yolculuğunun Sürekli Hale Gelmesi

Vasco da Gama'nın Portekiz'e dönmesinden bir yıl sonra, Vasco da Gama'nın da önerisi üzerine, Pedro Alvarez Cabral'ın komutasında³⁹⁶ Kozikode'ye yeni bir sefer düzenlenerek buranın hükümdarı ile ticari ilişkiler kurma kararı alındı. Çok büyük ve ağır silahlara sahip bir filo kurularak en iyi denizciler seçildi. Bu denizciler arasında, 14 yıl önce tesadüfen Ümit Burnu'nu keşfeden Bartholomeo de Diaz da bulunmaktaydı. Ayrıca bir önceki seferde Vasco da Gama'nın yanında bulunan Nicolau Coelho ve Hristiyanlığa geçen tercüman Gaspar da Gama da bulunmaktaydı³⁹⁷. Sefere çıkanların bir görevi de Malabar'da bir iş hanı kurmak idi. Böylece Portekiz bu denizlerdeki ticarete kalıcı hale gelecekti³⁹⁸. Gemiler 9 Mart 1500³⁹⁹ tarihinde yola çıktılar⁴⁰⁰. Filo 13 gemiden ve 1200⁴⁰¹ kişiden oluşuyordu. Gemilerde ayrıca dokuz Fransisken keşişide bulunmaktaydı⁴⁰². Keşişlerin görevi *Hristiyanlığı yaymaya vaaz vererek başlamak, eğer vaaz*

³⁹⁶ Briggs'in çevirisine göre bu sefer de Vasco da Gama'nın komutası altında yapılmıştı. Bkz., Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 504.

³⁹⁷ Whiteway; *a.g.e.*, s. 83.

³⁹⁸ Böylece Portekiz'in kolonizasyon süreci başlıyordu. Osorio bu filonun bir diğer görevinin de zamorinden Kozikode'ye bir kale yapma izni almak olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 84.

³⁹⁹ Whiteway; *a.g.e.*, s. 83. Osorio bu tarihin 8 Mart olduğunu belirtmektedir. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 85.

⁴⁰⁰ Danvers; 1992, C.1, s. 66.

⁴⁰¹ Whiteway; *a.g.e.*, s. 83. Osorio'ya göre 1500 asker bulunmakta idi. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 84. Zeyneddin Malabari ise, 1500 yılında ikinci gelen Portekiz filosunda altı gemi bulunduğunu ifade etmektedir. Yolda birkaç geminin kaybolduğu Portekizli kaynaklar tarafından aktarılsa da Portekizlilerin kaynaklarına göre Hindistan'a varan gemi sayısı altıdan fazla olmalıdır. Ayrıca Malabari ikinci gelişlerinde ticaret yaptıklarını da ifade etmektedir. Bkz. Nainar (çev.); *a.g.e.*, s. 54.

⁴⁰² Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 504. Osorio bu sayının beş olduğunu söylemektedir. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 84. Boxer, sekiz Fransisken ve dokuz seküler keşiş bulunduğunu ifade

*başarısız olursa kılıcın keskinliğine başvurmaktı*⁴⁰³. Portekizliler bu dönemde hala Hindistan'daki halkları Hristiyan zannettikleri için, bu keşifler oradaki Hristiyanlara dini doğru öğretmek ve Müslümanları vaftiz etmek üzere gönderiliyordu. Cabral'ın görevleri arasında, Hristiyan bir hükümdar olduğunu düşündükleri zamorinden bu konuda üzerine düşeni yaparak ülkesindeki Müslümanları kovmasını, bu şekilde Portekizlilere yardım etmesini istemek de bulunmaktaydı⁴⁰⁴.

Kısa bir süre sonra filodan ayrılarak yolunu kaybeden bir gemi Lizbon'a geri döndü. Kaptan Cabral ise batıya yönelerek yoluna devam etti ve 24 Nisan'da bir kara parçasına denk geldi⁴⁰⁵. Burada Ümit Burnu'nu geçebilmek için uygun rüzgârların gelmesini bekledi. Diğer tarihçilere göre ise Cabral'ın filosu Cape de Verde adalarını geçtikten sonra kuvvetli bir fırtınaya kapıldı ve Atlantik Okyanusu'na doğru sürüklendi. Böylece gemiler yanlışlıkla Brezilya kıyılarına vararak yepyeni bir keşif yapmış oldu. Bazı tarihçilere göre ise, Brezilya'nın keşfi, Cabral'ın kaybolan ve Lizbon'a döndüğünü bilmediği bu gemiyi araması sırasında vuku bulmuştur. Başka tarihçilere göre ise, Cabral'ın tayfasının yazmış olduğu günlüklerden anlaşıldığı kadarıyla Cabral yeni keşifler yapmak için özellikle rota dışına çıkmıştır⁴⁰⁶.

Sonuç itibariyle bu bilinmeyen toprakların kıyısına zorlukla gelen Cabral ve filosu, doğal bir liman bulduktan sonra karaya çıktı. Burada yerlilerle karşılaştı. Henüz bunların Güney Amerika yerlileri olduklarından habersizlerdi. Gemidekilerin ihtiyaç

etmiştir. Bkz. C.R. Boxer; *Faith and Empire: The Cross and the Crown in Portuguese Expansion, Fifteenth-Eighteenth Centuries*, Terra Incognitae-The Annals of the Society for the History of Discoveries, Nico Israel, Amsterdam 1976, C.7, s. 75.

⁴⁰³ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 504; Boxer; *Faith and Empire*, s. 75.

⁴⁰⁴ Whiteway; *a.g.e.*, s. 83.

⁴⁰⁵ Osorio'nun ifadelerine göre Portekizliler bu kara parçasının yeni ve keşfedilmemiş bir yer olduğunu anladılar ve bu onları heyecanlandırdı. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 96.

⁴⁰⁶ Danvers; 1992, C.1, s. 66-67.

duyduğu miktarda temiz su alıp gemilerine geri döndükten sonra bir süre daha burada kaldılar. Cabral, büyük bir ağacın üzerine çok büyük bir haçın yerleştirilmesini emretti ve bu topraklara Santa Cruz ismini verdi. Daha sonra bu topraklara, Hindistan'da bulunan boya ağaçlarının burada da bulunmasıyla bağlantılı olarak Brezilya ismi verilecekti⁴⁰⁷. 1 Mayıs tarihinde bu ülke resmi olarak Portekiz toprağı ilan edildi ve Cabral, Gaspar de Lemos'u gemilerden biri ile krala bu önemli haberi iletmesi amacıyla Lizbon'a gönderdi. Daha sonra da gemideki iki sürgünü burada bırakarak ülke ve ülkede yaşayan insanlar hakkında bilgi edinme görevi verdi⁴⁰⁸.

Gemiler 2 Mayısta Brezilya'dan yola çıkarak Atlantik'i geçti ve Afrika boyunca güneye ilerlemeye devam etti. 20 Temmuz'da Mozambik'e, 26 Temmuz'da Kilwa'ya⁴⁰⁹, 2 Ağustos'ta ise yeniden Melinde'ye vardılar⁴¹⁰. Kralın Melinde hükümdarına verdiği hediyeleri takdim ettikten sonra 7 Ağustos'ta buradan yanlarına aldıkları iki Guceratlı rehber ile Kozikode'ye yönelerek ilk olarak 22 Ağustos'ta Anjediva Adaları'na, 30 Ağustos 1500 tarihinde ise, Portekiz'den yola çıktıktan altı ay sonra hedefleri olan Kozikode'ye vardılar⁴¹¹. Bu defa iyi karşılandıkları Kozikode ile bir barış ve dostluk anlaşması imzalandı⁴¹². Bu anlaşmaya göre Portekizlilere serbest ticaret hakkı veril-

⁴⁰⁷ Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 98.

⁴⁰⁸ Danvers; 1992, C.1, s. 68.

⁴⁰⁹ Dames bu şehrin kuruluşu hakkında, şehrin kurucusunun, Büyük Selçuklulardan kaçarak bu topraklara göç etmiş olan Büveyhoğullarından bir kişinin olabileceğini ifade etmiştir. Bkz. Dames; *a.g.e.*, C. 1, s. 17.

⁴¹⁰ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 504. Osorio'ya göre Portekizliler Brezilya'dan 29 Nisan tarihinde ayrılmışlar, Mozambik'e ise 24 Temmuz tarihinde varmışlardır. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 105-106.

⁴¹¹ Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 109. Tarihçi Whiteway, kitabında bu tarihi 13 Eylül 1500 olarak vermiştir. Bkz. Whiteway; *a.g.e.*, s. 84. Tarihçi Önalp ise bu tarihi 15 Eylül 1500 olarak vermiştir. Bkz. Önalp; *a.g.e.*, s. 26.

⁴¹² Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 109.

di ve Portekizliler burada bir iş hanı kurdu. Bu iş hanının güvenliğinin teminatı olarak da Portekizlilere iki adet rehine verildi. İş hanının kuruluşu tamamlandıktan sonra rehine- neler iade edildi⁴¹³. Hatta zamorinin isteği üzerine Portekizliler Gucerat Sultanlığı'na gitmekte olan bir gemiye saldırarak ele geçirdiler⁴¹⁴. Ancak Müslümanlar yüzünden ticaret istendiği gibi işleyemiyordu. Karşılıklı gerginlikler en sonunda çatışmaya döndü ve Portekizlilerin bir Müslüman gemisini batırması üzerine Müslümanlar iş hanına saldırarak burayı yok ettiler ve çok sayıda Portekizliyi öldürdüler⁴¹⁵. Bu olay, Portekizlilerin Hindistan'da Müslümanlar ile yaptığı ilk çatışma idi⁴¹⁶. Karşılık olarak ise Portekizliler de çok sayıda gemiyi batırdılar, 600 kadar Müslümanı öldürdüler ve Kozikode'yi iki gün boyunca bombaladılar⁴¹⁷. Oradan önce Kodungalur'a⁴¹⁸, sonra da Koçi'ye⁴¹⁹

⁴¹³ Danvers; 1992, C.1, s. 69.

⁴¹⁴ Briggs Portekizlilerin Seylan Adası'ndan Gucerat'a fil taşıyan bir Gucerat gemisine saldır- dıklarını ifade etmiştir. Bkz. Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 504. Osorio ise Koçi'den Gucerat'a saldırmak için bir savaş fili de taşıyan bir gemi olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 111.

⁴¹⁵ Osorio iş hanında 70 Portekizli bulunduğunu ve bunlardan 50 tanesinin öldürüldüğünü ifade etmiştir. Kalan 20 kişi ise ancak ağır yaralarla kurtulabilmiştir. Osorio bu saldırının tarihi olarak 17 Aralık 1500'ü vermiştir. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 115-116. Zeyneddin Malabari ise, gerginliklerin sebebi olarak Portekizlilerin zamorine Müslümanların ticaret yap- masını ve Arabistan'a gidip gelmesini engellemeleri olarak vermiştir. Çıkan çatışmada ise 60-70 kadar Portekizlinin öldürüldüğünü satırlarına eklemiştir. Kalanların kaçtığı ve sonrasında Portekizlilerin Kozikode'yi topa tutmaları konusunda ise Portekizli kronikçilerin yazdıkları ile uyuşmaktadır. Bkz. Nainar (çev.); *a.g.e.*, s. 54.

⁴¹⁶ Önalp; *a.g.e.*, s. 27.

⁴¹⁷ Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 117. Chaudhuri'ye göre, bu durum Hint Okyanusu'nda ticaret yapan milletler için silahlı ticaretin sonu anlamına geliyordu. Bkz. K. N. Chaudhuri; *Trade and Civilization in the Indian Ocean: An Economic History from the Rise of Islam to 1750*, Cambridge University Press, Cambridge 1985, s. 68. Pearson da eserinde bu konuya dikkat çekerek, Portekizliler gelene kadar korsan faaliyetleri dışında Hint denizlerinde herhangi bir silahlı donanmanın bulunmadığını ifade etmiştir. Bkz. Pearson; *a.g.e.*, s. 29.

giden Portekizliler, yolda gördükleri bütün Müslüman gemilerini batırmaya devam ettiler⁴²⁰. Böylece Portekizliler ile Araplar arasında, doğu ticaretinin hâkimiyeti için uzun yıllar sürecek bir çatışma başlamış oluyordu. Bu çatışmada Portekizliler, Hindu racalarla ittifak kurarak Müslümanlara karşı ortak hareket etmeyi bir amaç haline getireceklerdi⁴²¹. Zaman içerisinde, Hindistan'ın birçok farklı kesiminden birçok hükümdarlık, ya Portekizlileri ya da Arapları desteklemek üzere bu çatışmaya dâhil olacaktı. Kahire üzerinden Doğu Akdeniz'e gelen malları Avrupa'ya kendileri dağıttıkları ve bu yolun değişmesini istemediklerinden dolayı bu çatışmada Venedikliler tahmin edilebileceği üzere Arapları desteklemişlerdir⁴²². Anlaşılacağı gibi ticaret ve çıkar her şeyin üzerinde

⁴¹⁸ Burada Portekizliler Ermeni bir rahibin himayesinde çok sayıda Hristiyan'a rastlamışlardır. Bkz., Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 504. Tome Pires, Kodungalur'un önceden çok önemli bir şehir olduğunu, ancak Malabar'a gelen Portekizlilerin Koçi'yi desteklemesi üzerine önemini giderek yitirdiğini anlatmıştır. Şehrin çok verimli topraklara sahip olduğunu ve çok yoğun bir nüfusu olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Cortesao (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 79.

⁴¹⁹ Bu şehir Kozikode'nin 70 mil kadar güneyinde olup, etrafı bir nehir ile çevrilidir. Gemilerin rahatça yanaşabilecekleri bir limanı mevcuttur. Toprakları verimsiz olan bu şehirde çok sayıda ağaç bulunmaktadır. Çok miktarda karabiber yetişmektedir. Buranın racası zamorine vergi ödediği için çok zengin bir race değildir. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 117-118. Tome Pires ise, bu ülkenin çok küçük olduğunu ve yalnızca Koçi şehri ve Vypin Adası'ndan oluştuğunu belirtmiştir. Şehirde 6.000 kadar nayar bulunmaktadır. Şehrin çok geniş bir ticaret ağına ve çok fazla geminin uğradığı iyi bir limana sahip olduğunu ifade eden Pires, Portekizlilerin desteği ile Malabar'daki en önemli şehir haline gelmiş olduğunu satırlarına eklemiştir. Bkz. Cortesao (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 79-80. Tarihçi Whiteway'in ifadelerine göre, Portekizlilere Koçi'ye gitmelerini öneren, Gaspar de Gama idi. Bkz. Whiteway; *a.g.e.*, s. 87.

⁴²⁰ Osorio Portekizlilerin doğrudan Koçi'ye gittiklerini ifade etmiştir. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 117. Zeyneddin Malabari de Portekizlilerin Kozikode'den ayrıldıktan hemen sonra Koçi'ye gittiklerini ifade etmiştir. Ancak tarihleri bir miktar karıştırarak Koçi'de hemen bir kale yaptırdıklarını ifade etmiştir. Bkz. Nainar (çev.); *a.g.e.*, s. 54.

⁴²¹ Önalp; *a.g.e.*, s. 28.

⁴²² Danvers; 1992, C.1, s. 70.

olup bazı durumları din ile açıklamak lüzumsuzdur. Burada görüldüğü üzere Hristiyan Venedik ticari çıkarları için Müslüman Arapları desteklemiştir.

i. Portekizliler ile Koçi Racası Arasında Yapılan Anlaşma

Koçi'ye⁴²³ 24 Aralık 1500 tarihinde⁴²⁴ varan Portekizlileri Trimumpara isimli race çok iyi karşıladı ve onlara şehrinde ticaret yapabilme özgürlüğü verdi. Bu race oldukça dürüst ve onurlu bir kişi olarak yaptıkları anlaşmaya sadık kaldı. Koçi çok zengin bir şehir değildi, ancak burada da Arap tüccarlar yerli halktan çok daha iyi şartlar altında yaşıyordu. Bu durumda yerli halkta Araplara karşı bir tepki oluşmasına neden olmuştu.

Portekizliler, Koçi racası Trimumpara ile bir barış ve dostluk anlaşması imzalandılar⁴²⁵. Portekizliler anlaşmanın arkasından raceya, onun topraklarına Kozikode'yi de ekleyerek kendisini zamorin yapacaklarına dair söz verdiler. Portekiz malları için Koçi'de bir iş hanı kuruldu. Koçi racası bu iş hanının başına muhafız olarak kendi adamlarını koydu. Hatta Portekizlilerin kendi sarayında uyumalarına bile izin verdi⁴²⁶. Müslümanlar burada da Portekizlilerin varlığından rahatsız olsalar da çok büyük bir sıkıntı çıkaramadılar. Portekizli kaptan Cabral burada iken farklı şehirlerin liderleriyle görüşmeler de yaptı. Kannur ve Kollam⁴²⁷ racaları temsilciler göndererek Portekizlileri şehir-

⁴²³ Bu şehir Kozikode'nin 70 mil kadar güneyinde olup, etrafı bir nehir ile çevrilidir. Gemilerin rahatça yanaşabilecekleri bir limanı mevcuttur. Toprakları verimsiz olan bu şehirde çok sayıda ağaç bulunmaktadır. Çok miktarda karabiber yetişmektedir. Buranın racası zamorine vergi ödediği için çok zengin bir race değildir. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 117-118.

⁴²⁴ Whiteway; *a.g.e.*, s. 87.

⁴²⁵ Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 118.

⁴²⁶ Osorio da muhafızlardan bahsetmekte, ancak Trimumpara'nın Portekizlilere büyük bir ev tahsis ettiğini söylemektedir. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 118.

⁴²⁷ Malabar'da bulunan bir başka şehir devleti. Tome Pires, Kollam'ın Malabar'daki en geniş topraklara sahip olan şehir olduğunu belirtmiş ve şehrin çok önemli bir limana ve ticaret ağı-

lerine davet ettiler. Koçi'den daha ucuza karabiber ve baharat ticareti sözü veriyorlardı. Ancak Cabral onların bu tekliflerini kibarca reddetti⁴²⁸. Portekizliler 10 Ocak 1501 tarihinde buradan ayrılacakken Kozikode zamorinin bir filosunun yaklaşmakta olduğu haberi geldi. Koçi racası istedikleri takdirde onlara yardım edebileceğini söyledi. Kozikode filosu saldırmak yerine geri çekilince onları takip eden Cabral hava şartları sebebiyle 15 Ocak 1501 tarihinde Kannur limanına yanaşmak zorunda kaldı. Böylece burası ile de Portekiz Krallığı ticaret başlamış oldu⁴²⁹. Kozikode racası bu fırsattan yararlanmak için bir elçi gönderip Portekizlilerle anlaşmak istedi. Portekiz karalına sunulmak üzere birçok hediyeler gönderdi. Koçi ile bu şekilde başlayan ilişkiler ileride köklü bir ittifaka evrilecek ve Portekizliler Hindistan'daki ilk yönetimlerini Koçi'de kuracaklardı. Cabral burada daha fazla kalmayarak 16 Ocak 1501 tarihinde dönüş yolculuğuna başladı vezorlu bir yolculuktan sonra 31 Temmuz 1501 tarihinde yüklü mallarla Lizbon'a ulaştı⁴³⁰. Ancak filosundaki 13 gemiden yedisini kaybetmişti⁴³¹. Böylece Cabral'ın bu yolculuğu, Koçi ve Kannur adlı iki önemli Hindistan limanını da Portekiz ticaretine açmış oluyordu⁴³².

Whiteway ise, Cabral'ın yolculuğunun özellikle önemli olduğunu belirtmiştir. Bu tarihçinin ifadelerine göre, Cabral'ın yolculuğu ile birlikte, Kozikode ile aradaki uçurumun kapanamayacak noktaya gelmiş, ayrıca Koçi racası ile bağlantı kurulması ile birlikte

na sahip olduğunu ifade etmiştir. Portekizliler gelmeden önce Seylan Adası bu racaya vergi ödemekte idi. Bkz. Cortesao (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 80.

⁴²⁸ Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 119.

⁴²⁹ Zeyneddin Malabari de Portekizlilerin ikinci filosunun Koçi'den sonra Kannur'a gittiklerini yazmıştır. Ancak tarihleri karıştırarak burada o dönemde bir kale yapıldığını ve daha sonra Portekizlilerin gemilerini mallarla doldurduktan sonra ülkelerine döndüklerini belirtmiştir. Bkz. Nainar (çev.); *a.g.e.*, s. 54.

⁴³⁰ Danvers; 1992, C.1, s. 71-73; Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 119-121.

⁴³¹ Hunter; *a.g.e.*, s. 87.

⁴³² Tracy (ed.); *a.g.e.*, s. 48.

Portekizlilerin Hindistan politikası tamamen değişmiştir. Ayrıca Hindistan'da yaşayan halkların Hristiyan olmadığının anlaşılması ile birlikte, Portekizlilerin bu halklara bakış açısı da kökünden değişmiştir. Bunun yanı sıra, Koçi racası ile Kozikode zamorini arasındaki çekişme Portekizlilerin bilgisi dâhiline girmiştir⁴³³. Bu çekişme, Portekizlilerin Hindistan devletlerinin kendi aralarındaki siyasete dair öğrenmiş oldukları ilk somut bilgidir ve Portekizlilerin bu devletler arasındaki çatışmaları kendi lehlerine kullanmalarının ilk örneğini teşkil etmektedir. Bu bilgiler ışığında, Vasco da Gama'nın başlatmış olduğu keşfi, Pedro Alvarez Cabral'ın tamamladığını söylemek yanlış olmayacaktır.

j. Hindistan Ticaretinin Teşviki ve Bu Süreçteki Portekiz Seferleri

1500 yılında Portekiz'de Hindistan ticaretini teşvik için bir yasa çıktıysa da yalnızca iki yıl yürürlükte kaldı. Yasaya göre herhangi bir tüccar gemi göndererek Hindistan ticaretine dâhil olabilirdi ancak Hindistan'la ticaret yapan kaptanlar malların dörtte birini hazineye verecekler, diğer tüm vergilerden ise muaf olacaktı⁴³⁴. Ayrıca gemilerin en az 200 ton mal getirmesi şartı koşuldu⁴³⁵.

Portekiz'den Hindistan'a düzenlenen bir sonraki sefer 10 Nisan 1501⁴³⁶ tarihinde Joao de Nova'nın komutasında başladı⁴³⁷. Kozikode ile Portekizliler arasında bir

⁴³³ Whiteway; *a.g.e.*, s. 88-90.

⁴³⁴ Malyn Newitt; *A History of portuguese Overseas Expansion, 1400-1668*, Routledge, New York 2005, s. 64.

⁴³⁵ Hunter; *a.g.e.*, s. 85.

⁴³⁶ Briggs çevirisinde bu tarihi Mart 1501 olarak vermiştir. Bkz., Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 504.

⁴³⁷ Zeyneddin Malabari'nin bir sonraki yıl gelen Portekiz filosu olarak bahsettiği filo bu olmalıdır. Malabari'nin ifadesine göre dört gemiden oluşmaktaydı ve Koçi ve Kannur'da gemilerini mallarla doldurduktan sonra Portekiz'e döndüler. Bkz. Nainar (çev.); *a.g.e.*, s. 55.

düşmanlık olduğundan dolayı Nova Hindistan'a vardığında önce Kannur'a, oradan da Koçi'ye gitti. Hindistan'ın farklı şehirleri ile ticaret yapmanın yanı sıra zamorinin bir filosunu da mağlup etti. Portekiz gemileri için Hindistan'da karşılaştıkları hiçbir gemi tehlike teşkil etmiyordu. Çünkü Hindistan'daki gemiler deniz savaşları için dizayn edilmemişlerdi ve üzerlerinde top bulunmamaktaydı⁴³⁸. Bu da Portekizlileri Hindistan denizlerinde çok üstün kılmaktaydı. Özellikle henüz İslam'ın dahi girmemiş olduğu Güney Hindistan'da, savaş teknolojisi Avrupa'ninkinden çok geride idi. Whiteway bu durumu buradaki Hinduların yalnızca birbirleri ile savaşmalarından, dışarıdan ciddi bir tehdit ile karşılaşmamış olmalarından ileri geldiğini iddia etmiştir⁴³⁹. Birbiri ile rekabet halinde olan bu Hint şehir devletleri, Portekizlilerin gelişinin ardından, dışarıdan bir gücün ileride yaratacağı tehlikeleri düşünmeden birbirlerinin mağlubiyetine seviniyorlardı. Bu sefer sırasında Joao de Nova ele geçirdiği bir Kozikode gemisinde yön bulmaya yarayan ve Portekizliler tarafından bilinmeyen bir alet buldu. Tayfadan aleti kullanmayı bilenleri sağ bıraktı. Müslümanların Portekiz ticaretini baltalama çabalarına karşı da Koçi racası Portekizlilerin yanında yer alıyordu. Birçok şehirle ticaret yapan Joao de Nova geri dönüş yolunda iken Hindistan'a gidecek Portekiz gemileri için önemli bir üs olacak olan bir adayı keşfetti ve buraya St. Helena adını verdi⁴⁴⁰. 11 Eylül 1502 tarihinde değerli mallarla Lizbon'a varan kaptanı bizzat kral görkemli bir şekilde karşıladı⁴⁴¹.

⁴³⁸ Panikkar; 1959, s. 29.

⁴³⁹ Whiteway; *a.g.e.*, s. 33.

⁴⁴⁰ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 504; Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 123-126..

⁴⁴¹ Danvers; 1992, C.1, s. 74-77; Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 126.

ja. Vasco da Gama'nın Hindistan'a İkinci Seferi

Hindistan'a giden seferlerin artması üzerine, Kral I. Manuel bu seferlerin Hristiyanlığın yayılması konusunda da hizmet vereceği iddiası ile unvanlarına daha fazlasını ekleyerek kendisini *Etiyopya, Arabistan, İran ve Hindistan Ticareti ve Fetihlerinin ve Gine'nin Lordu* ilan etti ve bu unvanı Papa tarafından da onaylandı⁴⁴².

Portekizliler zamorinin deniz gücünün kırılması için yeni bir sefer düzenlendi. Portekiz'in Hindistan'a denizden hâkim olması ve deniz gücü ile Doğu ticaretinin Portekiz'e yönlendirilmesi fikri bu dönemde şekillenmişti ve bu gemilerden bazıları sürekli olarak Hindistan'da kalacaktı⁴⁴³. Bu seferin başına da Cabral getirilecekti ancak bu kişinin bir kumandan olarak yetersizliği yönündeki itirazlar üzerine bu kişi yeniden Vasco da Gama oldu⁴⁴⁴. Vasco da Gama 20 gemi ile Portekiz'den 1502 yılında yola çıktı⁴⁴⁵. Bu defa Vasco da Gama, bir elçi değil bir intikamcı olarak Hindistan'a gidiyordu⁴⁴⁶. Büyük zorluklarla Afrika'nın doğusuna varan Vasco da Gama, Mozambik hükümdarı ile ticari ilişkiler kurup Kilwa hükümdarını da tehdit yoluyla Portekiz kralına bağladı⁴⁴⁷. Böylece Portekiz'in buralarda da kalıcı olacağının sinyallerini vermiş oldu. Ayrıca yol-
da Mekke'ye hacı adaylarını taşıyan Meri isimli bir Memluk gemisine rastladılar. Müslümanlar gemiyi teslim etmeyince de Portekizliler saldırarak gemiyi ele geçirip 20 ço-

⁴⁴² Danvers; 1992, C.1, s. 77; Boxer; *Faith and Empire*, s. 74. Özbaran, bu ilanının tarihini 1505 olarak vermiştir. Bkz. Salih Özbaran; *Umman'da Kapışan İmparatorluklar Osmanlı ve Portekiz*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul 2013, s. 105.

⁴⁴³ Whiteway; *a.g.e.*, s. 90.

⁴⁴⁴ Whiteway; *a.g.e.*, s. 90.

⁴⁴⁵ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 504; Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 121. Zeyneddin Malabari de aşağı yukarı bu sayıda gemiden oluşan bir filonun o tarihlerde Malabar'a gelerek ticaret yaptığından bahsetmektedir. Bkz. Nainar (çev.); *a.g.e.*, s. 55.

⁴⁴⁶ Ayyar, *a.g.e.*, s. 162..

⁴⁴⁷ Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 130.

cuk hariç herkesi öldürdüler⁴⁴⁸. Bu 20 çocuğu vaftiz ederek Hristiyan olarak yanlarına aldılar⁴⁴⁹.

Hindistan denizlerini fethetmek üzere yola çıkan bu filo, orada önemli bir liman olan Batkal'a⁴⁵⁰ ulaştı⁴⁵¹. Buradaki Müslümanlar Portekiz ticaretini istemeselerde, Vas-

⁴⁴⁸ Whiteway, merhamet dileyen kadınların altınlarını ve bebeklerini kaldırarak Portekizlilere doğru uzattığını, ancak hiçbir merhamet gösterilmediğini ifade etmiştir. Bkz. Whiteway; *a.g.e.*, s. 91.

⁴⁴⁹ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 505; Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 131-132; Panikkar; 1959, s. 35.

⁴⁵⁰ Vicanayanagara Racalığı'na bağlı bir liman kenti. Tome Pires, buranın zamanında Kanara'nın en önemli limanı olduğunu ifade etmiş ve Vicayanagara Racalığı'na gelen atların bu şehirde karaya çıktığını belirtmiştir. Bkz. Cortesao (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 62.

⁴⁵¹ Osorio, Vasco da Gama'nın önce Kannur'a, oradan da Kozikode'ye gittiğini ifade etmektedir. Kozikode zamorini ile yapılan barış görüşmeleri sonuç vermeyince de, şehri bombalamış, Vincent Sodre isimli bir amirali de altı gemi ile Kozikode kıyılarında bıraktıktan sonra Koçi'ye doğru yola çıkmıştır. Burada çok iyi karşılanan Vasco da Gama'ya Kozikode'den yine bir elçi gelmiş, ancak görüşmeler yine bir barış anlaşmasıyla sonuçlanamamış ve Kozikode bir kez daha Portekizliler tarafından bombalanmıştır. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 132-135. Tarihçi Whiteway, bir barış yapılamayışının sebebi olarak, Vasco da Gama'nın bütün Müslümanlar zamorin tarafından ülkesinden atılmadan herhangi bir barış yapmayı reddetmesi konusundaki tutumuna başlamıştır. Zamorin ise, Kozikode'nin özgür bir liman olduğunu ve böyle bir şartı yerine getiremeyeceğini söylemiştir. Hatta o sırada Portekizliler ile aralarında bir düşmanlık olduğunda habersiz olan balıkçılar balık avlamaya çıkmışlar, Vasco da Gama ise bu balıkçılar ile birlikte kıyıdağ pirinç gemilerinde bulunan 800 kadar denizciyi esir almışlardır. Bunun üzerine de şehri keyfi olarak bombalamışlardır. Whiteway'e göre, Vasco da Gama'nın adını, Müslüman gemisine yaptıkları duyurmadıysa da kesinlikle bu 800 kişiye yaptıkları duyurmuştur. Zira Vasco da Gama bu kişileri kendi gemilerinde astırarak başlarını ve ellerini kestirmiş, daha sonra hepsini bir gemiye doldurarak bu gemiyi kıyıya doğru içinde canlı kimse olmadan yollamıştır. O gece sahil, akrabalarının ya da dostlarının parçalarını gemide arayan insanların kalabalığı ile dolmuştur. Bombardmanı ise 2 gün boyunca sürdüren Vasco da Gama, Kozikode'den ayrılmaya karar verdiğinde toplamda 400 kadar atış yapılmıştı. Bkz. Whiteway; *a.g.e.*, s. 92-93. Ayrıca Vasco da Gama cesetleri kıyıya gönderdiği geminin içine zamorine yönelik bir mesaj da yazmıştı. Mesajda o ceset parçalarını köri ile yemesini söylüyordu. Daha sonrasında ise zamorinin gemisine gönderdiği bir brahmini de casus olduğu şüphesi ile işkenceye tabi tutmuş, bu Brahmin casusu olduğunu iti-

co da Gama'nın sert müdahalesi üzerine şehrin racası anlaşmak zorunda kaldı. Vasco da Gama anlaşma şartlarına o limanda Türklerle ticaret yapılmaması, o limanda hiçbir şekilde karabiber ticareti yapılmaması ve oradan hiçbir geminin Kozikode'ye gitmemesi şartlarını kabul ettirdi⁴⁵². Böylece Portekizliler, Hindistan ticaretini yavaş yavaş güç kullanarak kendi kontrolleri altına alma girişimlerinde bulunuyorlardı. Daha sonra Kannur'a ilerleyen Vasco da Gama buradaki işhanının sorumlusundan rapor aldıktan sonra racaya kralın gönderdiği hediyeleri iletti⁴⁵³.

Vasco da Gama'nın sefere çıkarken kraldan aldığı emirlerden biri, Portekiz'in buradaki ticaretini güçlendirmek adına bazı mallar için sabit bir fiyat almaktı. Bu fikir Kannur racasının da hoşuna gitti ve tüccarlarıyla bu konuyu görüştüğten sonra Portekizlilerle bazı mallar üzerinde sabit fiyatlar üzerinde anlaştılar⁴⁵⁴. Böylece Avrupalılar kendi ticaret düzenlerini Hindistan'a kabul ettirmeye başlamışlardır.

Bu anlaşma da yapıldıktan sonra, Vasco da Gama filosuna ayrılarak kıyı boyunca ilerlemelerini emretti. Bu hareketler dâhilinde Koçi, Kannur ve Kollam'a ait gemiler hariç diğer bütün gemiler yağmalandı. Bu şehirlerin gemilerine de, güvenle seyahat

raf edince de dudaklarını ve kulaklarını kesip kafasına bir köpeğin kulaklarını dikmiş ve o şekilde zamorine brahmini geri göndermiştir. Bkz. Hunter; *a.g.e.*, s. 89. Böylece Vasco da Gama tarihe gelmiş geçmiş en cani insanlardan biri olarak geçmiştir.

⁴⁵² Danvers; 1992, C.1, s. 82.

⁴⁵³ Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 132.

⁴⁵⁴ Danvers; 1992, C.1, s. 83. K. S. Mathew ise, Kannur racasının bu konuda bir anlaşmaya varamayacağını, Portekizlilerin bu ticarete mal sahibi olan Müslüman tüccarlar ile anlaşması gerektiğini söylediğini belirtmiştir. Bu duruma kızan Vasco da Gama, Kannur'dan ayrılarak Koçi'ye gitmiş, burada da anlaşmak istediği Koçi racasından aynı cevabı almıştır. Başka çaresi kalmadığını anlayan Vasco da Gama, 3 Ocak 1503 tarihinde buradaki yerel tüccarlar ile bir anlaşmaya varmak durumunda kalmıştır. Bkz. K.S. Mathew; *Indian Merchants and the Portuguese Trade on the Malabar Coast during the Sixteenth Century*, Indo-Portuguese History: Old Issues, New Questions, Teotonio R. de Sousa (ed.), Concept Publishing Company, Yeni Delhi 1985, s. 2.

edebilmeleri için Kannur'daki iş hanının başına bırakılmış olan Portekizli yetkili tarafından geçiş belgeleri verilmesinde karar kılındı⁴⁵⁵. Portekizliler, denizlerdeki güçleri aracılığıyla vermiş oldukları bu izinlerle, Hint Okyanusu'nu fiili olarak kendi toprakları ilan etmiş oluyorlardı. Bu şekilde, zaman içerisinde Hindistan'daki deniz ticaretinin neredeyse tamamına hâkim olmayı başardılar.

Kozikode'ye gelen Vasco da Gama zamorinin barış tekliflerini kesin bir dille redderek şehri bir gün boyunca bombaladı. Ayrıca bu limana ticaret amacı ile gelen gemileri de yağmalayarak tayfalarını da vahşice öldürdü⁴⁵⁶. Bu vahşet Müslümanları Portekizlilere karşı birleşerek ortak bir donanma kurmaya teşvik etti. Ancak Hint Okyanusu'ndaki Müslümanlar ve bağlı bulundukları devletler bu ittifakı etkili bir eyleme dönemediler.

Bu süreçte Portekizliler Hindistan'da öyle güçlü hale geldiler ki, racalar kendi aralarındaki sorunların çözümü için bile Portekizlilerden yardım istemeye başladılar. Portekizlilerle taraf olmanın yanı sıra onlarla ticaret yapmanın da kârlılığı Hindistan'da günden güne yayılıyordu. Vasco da Gama'nın Hind şehirleri arasında akılcıca izlediği denge politikası da bu gücü artırıyordu.

Vasco da Gama tam Hindistan'dan ayrılacakken Kozikode'den çok büyük bir donanmanın geldiği haberi ulaşınca düşmandan kaçmış gibi görünmemek için kalmaya karar verdi. Kozikode donanmasını karşılayarak çatışmaya girdi. Sayıca az olan Portekiz gemileri Kozikode donanmasını büyük bir bozguna uğrattı⁴⁵⁷. Bu galibiyet ile birlikte, Hindistan denizlerindeki üstünlük kesin olarak Portekizlilerin eline geçmiş oluyordu. Bundan sonra Vasco da Gama bazı gemileri Hindistan'da bırakarak 28 Aralık 1502 tari-

⁴⁵⁵ Danvers; 1992, C.1, s. 83; Nainar (çev.); *a.g.e.*, s. 56. Bu belgerele Portekizce *kart* anlamına gelen *cartaz* denmiştir.

⁴⁵⁶ Danvers; 1992, C.1, s. 85.

⁴⁵⁷ Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 137.

hinde Portekiz'e doğru yola çıktı ve 1 Eylül 1503 tarihinde çok değerli mallarla Lizbon'a vardı⁴⁵⁸. Bu sefer Vasco da Gama'yı Portekiz'in en önemli adamlarından biri konumuna yükseltti⁴⁵⁹.

Portekiz'i denizden yenemeyen zamorin, Vasco da Gama gittikten sonra karadan saldırmaya karar verdi. Koçi'ye saldırarak Portekizlileri Hindistan'dan atmak istedi. Koçi racası devlet adamlarının ısrarına rağmen Portekizlileri teslim etmeyi reddedince zamorin şehre saldırdı⁴⁶⁰. Ordusu 50.000 kişiden oluşmaktaydı⁴⁶¹. Raca ve Portekizliler şehri uzun süre savunsalar da en sonunda şehri terk ederek Koçi açıklarındaki bir ada olan Vypin Adası'na sığındılar⁴⁶². Zamorin stratejik konumda olan bu adayı ele geçiremedi. Ancak kuşatmayı sürdürdü⁴⁶³.

⁴⁵⁸ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 505; Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 138.

⁴⁵⁹ Danvers; 1992, C.1, s. 92-93.

⁴⁶⁰ Zamorinin Portekizlileri teslim etmesi isteğine yönelik, Koçi racası Trimumpara ise *onurunu kaybedeceğine tacını ve hayatını kaybetmeyi yeğleyeceğini, çünkü hayat ve tacın getirdiği zevkler kısa iken, adının kirlenmesinin etkisinin çok uzun süre devam edeceğini* ifade etmiş ve bu isteği reddetmiştir. Bir Hindu Portekizlilere bu kadar sadık davranırken, Portekizli bir kaptan olan Vincent Sodre ise kendi vatandaşlarını korumak yerine şan ve para için Kızılderiniz'e doğru yola çıkmayı tercih etmiştir. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 143-144.

⁴⁶¹ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 505.

⁴⁶² Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 151.

⁴⁶³ Osorio, bu saldırı ve kuşatma sırasında, zamorin hesabına çalışan Milanlı iki topçunun Portekizlilere ve Koçililere büyük zarar verdiğinden bahsetmektedir. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 152. Zeyneddin Malabari, zamorinin bu saldırısından bahsetmekle birlikte Koçili birkaç önemli kişiyi Portekizliler ile işbirliği yapmanın cezası olarak öldürdüğünden söz etmektedir. Daha sonrasında ise zamorin ordusu ile birlikte geri çekilmiştir. Ancak burada Portekiz kaynaklarında geçmeyen ilginç bir bilgi mevcuttur. Malabari'nin söylediğine göre bu kişilerin yeğenleri, normalde seçimle ölen akrabalarının yerine geçmeleri gerekirken Portekizlilerin desteği ile diğer akrabalarının haklarını gasp ederek ölen dayılarının yerine geçmişler ve Koçi ve çevresindeki toprakların yönetimini ele almışlardır. Bu kişiler aynı zamanda Portekizlilere çok iyi davranarak onların Hindistan'daki yerinin sağlamlaşmasına yardımcı olmuş-

jb. Afonso de Albuquerque'in Hindistan'a İlk Gelişi

Koçi'de bunlar yaşanırken Portekiz'de yeni bir sefer için hazırlıklar yapılıyordu. Afonso de Albuquerque, kuzeni Francisco de Albuquerque ve Antonio de Saldahna komutasındaki bu filo dokuz gemiden meydana geliyordu ve 6 Nisan 1503 tarihinde, Koçi'ye bir kale inşa etme emriyle yola çıktılar⁴⁶⁴. Bu gemiler Hindistan'a vardıklarında Koçi'ye zamorinin saldırdığını öğrendiler ve hızla oraya yöneldiler⁴⁶⁵. Portekizlilerin geldiğini öğrenen Kozikode ordusu kuşatmayı kaldırarak kaçtı⁴⁶⁶. Francisco de Albuquerque, Trimumpara'ya Kral I. Manuel adına Portekizlileri savunduğu için büyük bir ödül verdi ve şehrine bir kale inşa etmek için izin istedi. Bu kalenin Trimumpara'yı da ileride gerçekleştirecek saldırılara karşı koruyacağı sözünü verdi. Hayatını ve hükümdarlığını Portekizlilere borçlu olan Trimumpara bu teklifi kolayca kabul etti. Hatta kalenin yapımında kendi insanlarını çalıştırmayı teklif etti. Böylece 27 Eylül 1503 tarihinde bu kalenin temeli atılmış oldu⁴⁶⁷. Yerel işçiler ve Portekizliler kalenin yapımı için birlikte çalıştı. Bu kale Portekizliler tarafından Hindistan'da inşa edilen ilk kale idi ve ta-

lardır. Bkz. Nainar (çev.); *a.g.e.*, s. 55. Diğer kaynaklarda Koçi'nin yönetiminin bu savaş sonrasında değiştiğine dair bir ibare bulunmamaktadır.

⁴⁶⁴ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 505. Osorio altı gemi bulunduğunu ifade etmektedir. Bkz. Gibbs (çev.); *a.g.e.*, C. 1, s. 128.

⁴⁶⁵ Zamorinin Koçi'ye ve burada bulunan Portekizlilere yaptığı saldırının altında Vasco da Gama'nın canilikleri yatmaktadır. Bkz. Hunter; *a.g.e.*, s. 89.

⁴⁶⁶ Osorio'nun ifadesine göre, sonradan Koçi'deki kalede zamorine karşı kahramanca bir savunma yöneten Duarte Pacheco'nun Hindistan'a bu filo ile ayak basmıştır. Bkz. Gibbs (çev.); *a.g.e.*, C. 1, s. 163.

⁴⁶⁷ Gibbs (çev.); *a.g.e.*, C. 1, s. 164-165.

namlandığında kaleye Portekiz kralının adı olan Manuel ismi verildi. Böylece Portekizliler Hindistan’da kalıcı hale gelmiş oluyordu⁴⁶⁸.

Kalenin inşasından sonra Portekizliler, zamorin ve destekçileri ile olan çatışmalarına karadan da devam ettiler. Uzun çatışmalar sonunda bu şekilde Portekizlileri yemeyeceklerini anlayan Hindular ve Müslümanlar türlü hilelerle ticaretlerini baltalamaya çalıştılar. Bu çabaları da başarısız olunca zamorin barış istedi ve tamamen Portekizlilerin lehine bir anlaşma imzalandı. Bu anlaşmanın önemli maddesi ise Arabistan ve Mısır’dan gelen Müslümanların Kozikode ile ticaret yapmasının yasaklanmasını içermektedir. Zamorin bu anlaşmayı kabul edince şehirdeki Müslümanlar büyük bir öfke ile orayı terk ettiler⁴⁶⁹. Ancak kısa bir süre sonra çatışmalar yeniden başladı.

Anlaşma yapıldıktan sonra Afonso de Albuquerque, Francisco de Albuquerque ile birlikte ticaret yapmak üzere Kannur’a ilerledi. Buradan daha erken ayrılan Afonso de Albuquerque, Temmuz 1504’te çok değerli mallarla Lizbon’a döndü. Hindistan’dan daha sonra ayrılan Francisco de Albuquerque’in gemileri ise yolda kayboldu ve onlara ne olduğu asla öğrenilemedi⁴⁷⁰.

⁴⁶⁸ Danvers; 1992, s. 99. Zeyneddin Malabari de Portekizlilerin burada bir kale yaptırdıkları ve bu kalenin Hindistan’daki ilk Portekiz kalesi olduğu konusunda hemfikirdir. Ayrıca Portekizlilerin burada kıyıda bulunan bir camiye yıktıklarını ve yerine bir kilise inşa ettiklerini yazmıştır. Bkz. Nainar (çev.); *a.g.e.*, s. 54.

⁴⁶⁹ Danvers; 1992, C.1, s. 102.

⁴⁷⁰ Birch (çev.); *a.g.e.*, C.1, s. 19; Danvers; 1992, s. 103; Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 171. Kaynaklarda geçtiği üzere Francisco de Albuquerque ile Afonso de Albuquerque arasında Hindistan’da oldukları süre içerisinde bazı anlaşmazlıklar vuku bulmuştur. Sanjay Subrahmanyan ise, bu anlaşmazlıkların temelinde aynı aileden olan bu iki kişinin konumu arasındaki farklılığı göstermiştir. Zira Francisco de Albuquerque bir soyludur ve kralın Hindistan’daki ticari faaliyetlere çok fazla karışmasını istememektedir. Afonso de Albuquerque ise piç doğduğu için soyadının getirdiği bazı haklara sahip değildir ve yükselmesini tamamen Kral I. Manuel’e borçlu olduğundan ona son derece bağlıdır. Hatta Koçi’de yapılan kaleye Francis-

Portekizliler geri döndükten sonra zamorin başka Malabarlı racalarla da birleşerek Koçi'ye karadan bir saldırı daha düzenledi. Çok güçlü bir orduya karşı Portekizliler ve Koçililer şehri canla başla savundu. Beş ay süren çatışmaların sonunda büyük kayıplar veren zamorin ordusu ile birlikte geri çekilmeye karar verdi⁴⁷¹. Savaştan sonra zamorin ve Koçi racası arasında barış anlaşması imzalandı. Portekizlilerin bu savaşı kazanmalarında da teknolojik üstünlüklerinin büyük rolü vardır. Ayrıca bu savaştan sonra Portekizlilerin Güney Hindistan'ın Hindu halkları arasındaki prestiji önemli ölçüde artmış, bu Hindular Portekizlileri, Hindistan'ın tamamını fethetmeye çalışan Müslümanlara karşı potansiyel bir müttefik olarak görmeye başlamışlardır⁴⁷². Ayrıca, bu zafer Por-

co de Albuquerque 'Albuquerque Kalesi' ismini vermek istemiş, Afonso de Albuquerque ise 'Manuel Kalesi' ismini vermiştir. Bkz. Subrahmanyam; 2012, s. 64-65.

⁴⁷¹ Danvers; 1992, C.1, s. 113. Bu sırada Portekizlilerin şehirdeki Manuel Kalesi'ni koruyan 150 askerleri ve üç de gemileri mevcuttu. Bu kadar kuvvetle uzunca bir süre zamorinin bütün saldırılarına direnen Portekizli kumandan ise Esmeraldo de Situ Orbis adlı kitabın da yazarı olan Duarte Pacheco Pereira idi. Bu kişi Manuel Kalesi'nde yapılan bu savunmadaki başarısından sonra büyük bir üne sahip oldu. Ayrıca bu zafer, Portekizlilerin Hindistan'daki en tarihi zaferlerinden biri olarak kayda geçti. Zamorin ise, yaşadığı bu yenilgiden sonra tahtı varisine bırakarak bir tapınakta inzivaya çekildi. Çatışmaların detaylı anlatımı için bkz. Gibbs (çev.); *a.g.e.*, C. 1, s. 179-205. Zeyneddin Malabari de bu saldırıdan bahsetmiş ve zamorinin ordusunun 100.000 kişiden oluştuğunu ifade etmiştir. Portekizlilerin üç gemisinin bulunduğu Malabari tarafından da söylenmekle birlikte, zamorinin asıl amacının bu gemileri ele geçirmek olduğunu belirtmiştir. Portekizliler ok ve top ile savaştıkları için bu ordu Koçi'ye girememiştir. Müslümanlar da denizden Portekizlilere karşı savaşmışlar, gemileri alamasalar da kayıp vermemişlerdir. Yağmurlu sezonun başlaması üzerine zamorin ve ordusu Kozikode'ye dönmüştür. Bkz. Nainar (çev.); *a.g.e.*, s. 56. Tarihçi Whiteway ise, zamorinin 60.000 askeri bulunduğunu, Duarte Pacheco Pereira'nın ise komutası altında 100 Portekizli olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Whiteway; *a.g.e.*, s. 98.

⁴⁷² Harry Johnston; *Pioneers in India*, Blackie and Son Limited, Londra 1913, s. 121.

tekizlilerin Hindistan'daki imparatorluklarının temellerini atan olaylardan biri olarak tarihe geçmiştir⁴⁷³.

jc. Lopo Soarez de Algabaria'nın Hindistan Seferi

Vasco da Gama'nın tavsiyesi üzerine 1504 yılında Portekiz'de o zamana kadar yapılmış en büyük 13 gemi yeni bir sefer için hazırlandı ve komutası Lopo Soarez de Algabaria'ya verildi. 22 Nisan 1504 tarihinde bu filo Lizbon'dan yola çıktı⁴⁷⁴. Hindistan'a ancak 1505⁴⁷⁵ yılında varan Lopo Soarez Kozikode'nin Koçi'ye yönelik saldırısını haber alınca buraya yöneldi ve şehri bombalayarak çok sayıda insanı öldürdü. Koçi'de iken zamorinin yeni bir saldırı hazırlığında olduğunu öğrendi ve Kozikode'ye bir daha saldırdı. Arkasından zamorine bağlı bazı yerleri yağmaladı. Hatta zamorine bağlı bir başka şehir devleti olan Kodungalur'a dahi saldırdı⁴⁷⁶. Bu sırada hala Hindistan'da bulunan Afonso de Albuquerque Arabistan'dan gelen bir filoyu batırarak 700 kadar Türk'ü öldürdü ve 22 Temmuz 1505 tarihinde Lizbon'a geri döndü⁴⁷⁷. Lopo Soarez ise 20 Temmuz 1506 tarihinde Portekiz'e geri dönüş yolculuğuna başladı⁴⁷⁸.

⁴⁷³ Alexander J. D. Dorsey; *Portuguese Discoveries Dependencies and Missions in Asia and Africa*, W. H. Allen & Co. Limited, Londra 1893, s. 34.

⁴⁷⁴ Gibbs (çev.); *a.g.e.*, C. 1, s. 208.

⁴⁷⁵ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 506.

⁴⁷⁶ Lopo Soares aslında Kozikode'ye barış anlaşması yapmak ve Kozikode'de bulunan Portekizli esirleri geri almak için gitmişti. Ayrıca Koçi saldırısında Kozikodelilere hizmet eden iki Milanlı'nın da teslim edilmesini istedi. Ancak zamorin Milanlıları teslim etmeyince anlaşma yapılamadı ve çatışmalar vuku buldu. Bkz. Gibbs (çev.); *a.g.e.*, C. 1, s. 209-

⁴⁷⁷ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 506.

⁴⁷⁸ Danvers; 1992, C.1, s. 116.

k. Portekiz'in İlk Hindistan Valisi

Portekiz'in Hindistan ticaretindeki başarısı buradan kâr sağlayan Müslüman devletlere çok zarar veriyordu. Hatta Memluk sultanı ticaretine verilen zararın intikamı olarak Kudüs'te bulunan Hristiyan kutsal varlıklarını yok etme tehdidinde dahi bulundu⁴⁷⁹. Bu tehdidin işe yaramayacağını görünce de Portekizlilere karşı büyük bir donanma kurmaya başladı. Portekiz kralı I. Manuel de Müslümanların ticaretini iyice yok etmek adına Aden, Hürmüz ve Malakka'yı ele geçirmeye karar verdi⁴⁸⁰. Bunun için Hindistan'daki kuvvetlerin artırılması ve düzenli bir yönetim kurulması gerekiyordu. Kral bu amaçla üç yıl süreyle görevde kalacak bir Hindistan valisi atama kararı aldı⁴⁸¹. Bu kişi Avrupa tarihinin ilk sömürge valisi olarak tarihe geçecekti. Bu göreve seçilen Tristao da Cunha yola çıkacağı zaman aniden hastalanınca yerine Francisco de Almeida atandı⁴⁸². Bu yeni valiye *kral vekili* anlamına gelen *viceroi*⁴⁸³ unvanı verildi. Ayrıca kendisine sembolik olarak bazı hükümdarlık alametleri bahşedildi. Örneğin vali Francisco de Almeida, sıradışı gösterişli bir gemi ile Hindistan'a vardı ve 100 kişiden oluşan kişisel

⁴⁷⁹ Memluk sultanı bu tehdidi Papa'ya bir mektup yazarak iletmiş, Papa da bu mektubun bir kopyasını Kral I. Manuel'e göndermiştir. Kral I. Manuel ise, yaptıklarını Hristiyanlık adına yaptığını ve Memlukların tehditlerini yerine getirerek bütün Hristiyan âlemini karşılama alamayacaklarını ifade eden bir cevap göndermiştir. Hatta bu mektupta Mekke'yi yerle bir edeceğini ve İslam'a son vereceğini dahi iddia etmiştir. Bkz. Gibbs (çev.); *a.g.e.*, C. 1, s. 215-220; Önalp; *a.g.e.*, s. 49.

⁴⁸⁰ Portekizliler Asya Baharat ticaretine dahil olmadan önce, bu ticaretin kalbi bu üç limanda atılmaktaydı. Afonso de Albuquerque'in de valiliği sırasında tutulmasını istemiş olduğu noktalar yine buralardır. Özellikle Malakka'nın alınmasından sonra Portekizliler bu ticarete çok önemli bir aktör haline gelebilmişlerdir. Bkz. Tracy (ed.); *a.g.e.*, s. 52.

⁴⁸¹ Danvers; 1992, C.1, s. 118.

⁴⁸² Birch (çev.); *a.g.e.*, C.1, s. 20.

⁴⁸³ Hindistan'a atanan valiler arasında yalnızca en soylu olanlar bu unvana layık görülüyordu.

muhafız birliği kurma yetkisine sahipti⁴⁸⁴. Kendisine, Doğu Afrika'da ve Hindistan'da yeni kaleler kurarak egemenliklerinin kalıcı hale getirmesi emredildi⁴⁸⁵. Francisco de Almeida, Hindistan'ın Portekiz tarafından yalnızca denizden idare edilmesi gerektiğini savunuyordu. Zira Portekiz kudretinin ekseninin deniz egemenliği olduğunu çok iyi anlamıştı⁴⁸⁶. Ona göre Portekiz'in insan ve malzeme kuvveti Hindistan'ı karadan idare etmeye yeterli değildi. Bu yüzden Hindistan'da karada bir Portekiz İmparatorluğu kurmaya çalışmak boş bir hayalden ibaretti. Hindistan'ı Portekizlilerin en güçlü olduğu olan denizden yönetmek ve ticareti kontrol altında tutmak yeterli idi. Francisco de Almeida'nın bu görüşü, Portekizlilerin karadaki politikası değişim gösterse bile, Portekiz'in Asya topraklarındaki politikasının temelini oluşturmaya devam edecekti⁴⁸⁷. Hindistan halkları ise böyle bir politikaya çok yabancıydı. Zira onlara göre denizlerin herhangi bir hükümdarı bulunmamaktaydı⁴⁸⁸.

Dom Francisco de Almeida yola çıkacağı tarihte 47 yaşında idi ve kendisine tek oğlu Dom Lourenço de Almeida eşlik ediyordu. Emri altında ise büyük bir filonun yanı sıra 1.500 Portekizli asker bulunmaktaydı⁴⁸⁹. 25 Mart 1505⁴⁹⁰ tarihinde Lizbon'dan yola çıkan Francisco de Almeida, Portekiz'in çıkarlarına hizmet etmek için Doğu Afrika ve Hindistan'daki devletlerin iç işlerine dahi karışmaktan geri durmadı. Kendilerine dire-

⁴⁸⁴ Anthony R. Disney; *The Ceremonial Induction of Incoming Viceroys at Goa in the Sixteenth and Seventeenth Centuries*, Indo-Portuguese History-Global Trends, Fatima da Silva & Celsa Pinto & Charles Borges (ed.), Maureen & Camvert, Goa 2005, s. 81.

⁴⁸⁵ Osorio'ya göre Kral I. Manuel'in Francisco de Almeida'ya vermiş olduğu görev Hindistan'daki Portekiz İmparatorluğu'nun temellerini atması idi. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 215.

⁴⁸⁶ Luraghi; *a.g.e.*, s. 125.

⁴⁸⁷ Panikkar; 1959, s. 14.

⁴⁸⁸ Panikkar; 1959, s. 29.

⁴⁸⁹ Whiteway; *a.g.e.*, s. 104.

⁴⁹⁰ Danvers; 1892, s. 4.

nen insanlara ise sert saldırılar yaparak direnişleri kırdı. Bu ülkelerin donanmalarını yaktı ve hatta bazı noktalarda kendilerine direnen şehirleri dahi yok etti.

ka. İlk Hindistan Valisinin Faaliyetleri

Francisco de Almeida'nın filosundaki 22 gemi⁴⁹¹ ile Hindistan'da ilk ulaştığı nokta 13 Eylül 1505 tarihinde Anjediva oldu⁴⁹². Portekizlilerin gelirken Doğu Afrika'da yapmış oldukları yıkıcı saldırıların haberleri çoktan Hindistan'a ulaşmıştı. Bu durumdan etkilenen Hindistan'daki hükümdarlar da Portekizlilerin ya yanında ya da karşısında bir tavır alıyordu. Hindistan'a ulaşan filo tarafından Anjediva'da hemen bir kale inşa edildi ve Almeida bu kalenin korunması için bir kuvvet bıraktı⁴⁹³. Vekil hala Anjediva'da iken, Onor racası Melrao⁴⁹⁴ ve o sırada Onor'da bulunan korsan Timoja⁴⁹⁵ Portekizlilere temsilciler göndererek barış ve dostluk kurmak istediklerini belirttiler. Ayrıca Portekizlileri, Onor'a komşu olan ve sık sık saldıran Adilşahlar Devleti ile çatışmaya teşvik etmeye çalıştılar. Ancak Portekizlilerin o dönem farklı planları olduğu için bunu kabul etmediler. Bunun yerine Almeida oğlu Lourenço'yu o bölgeye gönderdi ve Adilşahlar Devleti'nin bir valisi ile diplomatik ilişkiler kuruldu. Bu vali de Francisco de Almei-

⁴⁹¹ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 506. Salih Özbaran, 6 karavel ve 15 yüksek gemi olmak üzere, filonun 21 gemiden oluştuğunu ifade etmiştir. Bkz. Salih Özbaran; *Portekizli Seyyahlar: İran, Türkiye, Irak, Suriye ve Mısır Yollarında*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2017, s. 24.

⁴⁹² Gibbs (çev.); *a.g.e.*, C. 1, s. 235. Tarihçi Whiteway bu tarihi 14 Eylül olarak vermiştir. Bkz. Whiteway; *a.g.e.*, s. 104.

⁴⁹³ Gibbs (çev.); *a.g.e.*, C. 1, s. 235.

⁴⁹⁴ Whiteway bu kişinin Onor racasının bir akrabası olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Whiteway; *a.g.e.*, s. 140.

⁴⁹⁵ B.S. Shastri, Timoja'nın aslında soylu bir kişi olduğunu ifade etmiştir. Bkz. B.S. Shastri; *Studies in Indo-Portuguese History*, IBH Prakashana, Bangalore 1981, s. 123.

da'ya hediyeler de gönderdi⁴⁹⁶. Oradan Kannur'a geçen Almeida, buranın racasından aldığı izin doğrultusunda burada da bir kale yaptırdı⁴⁹⁷. Bu sırada Hindistan'ın güneyinin hatırı sayılır bir bölümünü yönetmekte olan Vicayanagara Racialığı'ndan bir elçi Almeida'yı ziyaret etti. Bu ziyarette elçi racanın ittifak teklifini ve kızı ile Portekiz kralının oğlu arasında bir evlilik bağı kurmak niyetini bildirdi⁴⁹⁸. Ancak bu girişim bir sonuca ulaşmadı.

Kannur'dan hareket eden Almeida 1 Kasım tarihinde Koçi'ye ulaştı. Oğlunu ise Anjediva'ya geri gönderdi. Lourenço burada iken, bir İtalyan'dan Kozikodelilerin Portekizlilere saldırmak için büyük bir donanma kurduklarını öğrendiler⁴⁹⁹. Ayrıca bu İtalyan, zamorine hizmet eden iki Milanlıyı da ikna ederek Portekizlilere sığınmalarını sağladı. Bu kişiler de can güvenlikleri garanti edilince Portekizlilere teslim oldular⁵⁰⁰. Kozikode donanması ise Francisco de Almeida'nın oğlu Lourenço tarafından bertaraf edildi. Portekizliler, hızlı gemilere sahip olduklarından, az sayıda askere sahip olmalarına rağmen, hem karada hem de denizde savunulacak noktalara hızlı bir şekilde bu askerleri

⁴⁹⁶ Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 237.

⁴⁹⁷ Osorio bu kalenin adının St. Angelo olduğunu belirtmiştir. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 244.

⁴⁹⁸ Danvers; 1992, C.1, s. 121; Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 243-244.

⁴⁹⁹ Tarihçi Whiteway, bu İtalyanın, sonradan yapmış olduğu gezileri kitaplaştıracak olan gezgin İtalyan Varthema olduğunu belirtmiştir. Bkz. Whiteway; *a.g.e.*, s. 108.

⁵⁰⁰ Tarihçi Whiteway, zamorinin hazırlıklarının saldırıdan ziyade savunma amaçlı olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca, zamorine 500 kadar parça küçük top imal etmiş olan Joao Maria ve Piero Antonio adlı İtalyanlar, zamorin tarafından esir konumunda tutuluyordu ve Portekizlilere de kendilerine bir zarar vermemeleri konusunda güvenmiyorlardı. Bu endişeleri ise, Varthema kendilerini ikna edip Portekizlilere sığınmalarından kısa bir süre sonra, Varthema Kozikode'den ayrılır ayrılmaz Portekizlilerin yeniden kaçarak Hindulara hizmet etmelerinden endişelenerek kendilerini öldürmesi ile haklı çıkmış oldu. Bkz. Whiteway; *a.g.e.*, s. 108-109.

ulaştırabiliyorlardı⁵⁰¹. Ancak yine de, aynı anda iki noktayı savunabilecek sayıya sahip değillerdi. Bu fırsattan yararlanmak isteyen Yusuf Adil Han ise, Portekizlilerin Anjediva'daki kalelerine bir birlik gönderdi, ancak bu birlik kaleyi almaya muvaffak olamadı. Lakin bu saldırı sonrasında Portekizliler Anjediva'daki kaleyi korumanın çok zor ve masraflı olacağına karar vererek kaleyi yıkma kararı aldılar⁵⁰².

Bu dönem yaşanan bir başka olay ise Portekizlilerin Hindistan'daki itibarlarının ciddi anlamda sarsılmasına sebep oldu. Portekizliler, Kozikode zamorininin de kendilerine karşı büyük bir saldırı hazırlığında olduğunu öğrendiler. Bunun üzerine Francisco de Almeida saldırıya baştan son vermek için gemiler gönderdi. Vasco Goes isimli bir kaptan, Portekizlilerle dost olduklarını ve izin belgesi taşıdıklarını belirten bir Arap gemisine saldırdı ve gemidekileri vahşice katlederek gemiyi yağmalattı. Bu durum Hindistan halklarının Portekizlilere yönelik bakış açılarını değiştirmelerine sebep oldu. Francisco de Almeida, bu olayı haber aldıktan sonra Goes'in rütbesini elinden aldı⁵⁰³. Ancak artık Portekizliler Hindistan'a yerleşmiş olduklarından dolayı yerel halkların bu konuda yapılabilecek fazla bir şeyi kalmamıştı.

Francisco de Almeida Koçi'de iken, Kollam'daki iş hanının Müslümanlarca saldırıya uğradığını ve Portekizlilerin öldürüldüğü haberini aldı⁵⁰⁴. Bunun üzerine Almeida oğlu Lourenço'yu altı gemi ile birlikte Kollam'a gönderdi. Buraya giden Lourenço direnişle karşılaştıysa da sert bir karşılıkla kendisine direnenleri etkisiz hale getirdi ve Ko-

⁵⁰¹ Shihan de Silva Jayasuriya; *The Portuguese in the East: A Cultural History of a Maritime Trading Empire*, Tauris Academic Studies, Londra 2008, s. 181-182.

⁵⁰² Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 255-258.

⁵⁰³ Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 261-262.

⁵⁰⁴ Osorio'nun ifadesine göre bu dönemde Kollam racası ölmüş, yerine geçen varisi ise Portekizlilere düşman olduğu için böyle bir girişimde bulunmuştu. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 262.

çi'ye geri döndü⁵⁰⁵. Almeida Portekiz'den Trimumpara için Portekiz kralı tarafından kahramanlığının bir ödülü olarak gönderilen altından bir taç getirmişti. Ancak Trimumpara tahtı bırakmış olduğundan bu taç varisi Nambeadan'a verildi. Almeida ayrıca Koçi'ye yerleşerek burayı Portekiz'in Hindsitan'daki yönetim merkezi ilan etti⁵⁰⁶.

Artık burada kalıcı aktörler haline gelen Portekizliler Hindistan'ın batıkıyılarını üç farklı bölüm olarak kabul etmiş ve faaliyetlerini buna göre planlamışlardır. *İlk olarak Bombay'ın kuzeyindeki Gucerat Sultanlığı'nın başkenti Kambat, ikinci olarak, Bombay ve Goa arasında kalarak Nizamşahlar ve Adilşahlar devletlerine ait olan Dekken, üçüncü olarak ise, Goa ve Kannur arasında kalan ve Vicayanagara Racalığı'na ait olan Kanara şeklinde üç coğrafi bölüm. Kannur'un güneyinde kalan ve Malabar denilen bölge ise Kozikode, Kannur, Kodungallur, Koçi, Kollam ve Travancore racaları arasında bölünmüştü*⁵⁰⁷. Bu planlama Portekizlilerin Hindistan siyasetinde her zaman temel coğrafi konum olarak kabul edilmiştir.

Bu sırada Portekiz'de başka bir sefer de Doğu Afrika'nın kontrolünü sağlamak üzere hazırlanıyordu. Güneydoğu Afrika'da bulunan ve bugün Mozambik sınırları içerisinde yer alan Sofala'daki altın ticaretini güven altına almak için, Hindistan'a gelmeden önce Francisco de Almeida Kilwa'da ve Mozambik'te birer kale inşa ettirmiş, Melinde'de de bir iş hanı kurmuştu. Francisco de Almeida'nın ardından, Kral I. Manuel Sofala'da bir kale inşa etmesi için altı gemi ile birlikte Pedro de Annaya'yı gönderdi⁵⁰⁸. Portekizlilere kale veya iş hanı kurmaları için izin veren hükümdarlar her zaman bu konuda istekli değillerdi. Ancak Portekiz'in gücünü bildiklerinden itiraz etmiyorlardı.

⁵⁰⁵ Osorio'nun anlatımına göre Kannur racasına Kozikode zamorini destek verirken, Portekizlilere ise destek kuvvet Tristao da Cunha'nın komutasında gelmiş ve Kannur racasının saldırısını bu filo durdurmuştur. Bkz. Gibbs (çev.); *a.g.e.*, C. 1, s. 264- 268.

⁵⁰⁶ Danvers; 1992, C.1, s. 121.

⁵⁰⁷ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 506.

⁵⁰⁸ Danvers; 1992, C.1, s. 122-123.

İşte bu dönemde, Portekizlilerin Hindistan'daki konumunu gün geçtikçe sağlamlaştırdığını gören zamorin, Memluk sultanından yardım istedi. Bu iki lider büyük bir gizlilik içinde Portekizlilere saldırmak ve onları doğu denizlerinden kovmak için ortak bir hazırlık yapmaya başladı⁵⁰⁹. Ancak bir süre sonra Portekizliler bu hazırlıklardan haberdar oldular ve akabinde Kannur'a doğru bir saldırı geldiğini öğrendiler. Bunun üzerine de Almeida oğlu Lourenço'yu 11 gemiyle birlikte bu saldırıyı karşılaması için gönderdi⁵¹⁰. Bu iki deniz gücü 16 Mart 1506 tarihinde karşı karşıya geldi ve Portekiz gemileri Kannur'a saldırmak için gelen, Türklerden ve diğer Müslüman milletlerden oluşan bu donanmaya ağır kayıplar verdirerek geri püskürttü⁵¹¹. Bu zaferle birlikte Portekizliler denizlerdeki üstünlüğü o kadar kesin bir şekilde ele geçirdi ki uzunca bir süre denizden Portekizlilere karşı başka bir saldırı girişiminde bulunulmadı. Bu sıralarda Portekizliler tarafından tesadüfen keşfedilen, Hindistan'ın hemen güneyinde bir ada olan Seylan Adası da Portekiz'e bağlandı⁵¹². Zamorin son bir çabayla Gucerat sultanlığına bağlı Diu valisi Melik Ayaz'dan⁵¹³ Portekizlilere karşı yardım istediye de bu isteği geri çevrildi

⁵⁰⁹ Danvers; 1992, C.1, s. 123.

⁵¹⁰ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 507.

⁵¹¹ Danvers; 1992, C.1, s. 123.

⁵¹² Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 507.

⁵¹³ Duarte Barbosa Gucerat sultanına bağlı bu valinin yaşlı, iyi at süren, adil, çalışkan ve iyi eğitilmiş biri olduğunu söylemektedir. Kitabın çevirmeni Dames ise, Melik Ayaz'ın Rus olarak doğduğunu, Osmanlı Devleti tarafından köle olarak İstanbul'a getirildiğini, daha sonra bir tüccarın kendisini oradan alarak Orta Doğu'ya getirdiğini, İran Körfezi'nde iken sahibi olan tüccarın kfilesine Bedevilerin saldırdığını, iyi bir okçu ve o dönemde genç bir adam olan Melik Ayaz'ın da efendisini korumak için cesurca bir çaba göstererek değerli bir köle olduğunu kanıtladığını ifade etmiştir. Daha sonra efendisi Gucerat Sultanlığı'na gitmiş, Gucerat sultanına verdiği hediyeler arasına bu değerli kölesini de katmıştır. İyi bir okçu ve savaşçı olduğu için, zamanla yükselmeyi başararak Diu valiliğine kadar gelmiştir. Bkz. Dames (çev.); *a.g.e.*, C. 1, s. 130-131; Diffie & Winus; *a.g.e.*, s. 235. Tome Pires, kendisinin Diu, Goga ve Mahim şehirlerinin valisi olduğunu yazmıştır. Bkz. Cortesao (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 34. Bugün Yemen sınırları içerisinde bulunan Hadrami kıyılarında yaşayan kronikçilerin

ve girişiminden haberdar olan Portekizliler Kozikode gemilerini yakarak onu bir kez daha cezalandırdı⁵¹⁴.

Portekizliler Hindistan denizlerine öyle hâkim olmuşlardı ki, bütün gemiler Portekizlilerden izin alarak denize açılabilirdi ve hatta Portekizlileri gerektiği gibi selamlayan gemiler dahi batırılıyordu⁵¹⁵. Hindistan'da Portekizlilere karşı gösterilen direniş hareketleri de büyük yenilgiler sonunda yavaş yavaş bitiyordu. Hindistan, artık Portekiz hâkimiyetini kabullenmeye başlamıştı.

Ancak kısa bir süre sonra, Kannur racası ile Portekizliler arasında yeniden anlaşmazlık ortaya çıktı. Kannurlular zamorinin de teşvikiyle Portekizlilere saldırarak oradaki kalelerini kuşattılar. Kuşatma sırasında Portekizliler çok zor zamanlar geçirdiler. Kaledeki fareleri, kertenkeleleri ve kedileri yemek zorunda kaldılar. Ancak yinede kale düşmedi. 27 Ağustos tarihinde ise Tristao da Cunha komutasında Portekiz'den gelen 11 gemi buraya ulaştı ve bu yeni gelen kuvvetlerle birlikte Portekizliler saldırıyı püskürtmeyi başardılar. Bunun üzerine Kannur racası barış istedi ve Portekizlilerin lehine yapılan bir anlaşma ile savaş sona erdi. Burada bir süre kalarak ticaret yapan Tristao da Cunha 6 Aralık tarihinde yeniden Portekiz'e doğru yelken açtı⁵¹⁶. Böylece Portekizlilerin kurdukları kaleler sayesinde Hindistan'dan atılamayacakları iyice anlaşılmış oldu.

yazmış olduğu bilgilere göre ise bu kişi hadım bir Anadolu Türkü (Rum) idi. Bkz. R. B. Serjeant (çev.); *The Portuguese Off the South Arabian Coast (Hadrami Chronicles)*, The Clarendon Press, Oxford 1963, s. 41-42. Türk tarihçi Önalp ise, Dames'in anlatmış olduğu hikâyeye katılarak kitabında bu kişinin geçmişini bu hikaye ile vermiştir. Bkz. Önalp; *a.g.e.*, s. 56.

⁵¹⁴ Danvers; 1992, C.1, s. 125.

⁵¹⁵ Danvers; 1992, C.1, s. 126.

⁵¹⁶ Danvers; 1992, C.1, s. 129.

kb. Portekiz Memluk Çekişmeleri

Ticaretine vurulan darbe ve Gucerat hükümdarı I. Mahmud Şah ile zamorinin destek istemesi üzerine Memluk sultanı Kansu Gavri⁵¹⁷ 12 büyük gemiden oluşan bir filo kurdu ve başına da deneyimli bir amiral olan Emir Hüseyin el-Kürdi'yi geçirdi⁵¹⁸. Memluk sultanı Kansu Gavri, İslam'ın kutsal şehirleri Mekke ve Medine'nin hadimi olmak sıfatıyla kendisini Müslümanların yardımına koşturmak zorunda du⁵¹⁹. Ayrıca Mısır, Suriye ve Hicaz'a hükmeden Memluklar Portekiz'in denizlerdeki

⁵¹⁷ Asıl ismi Cündeb'dir. Seyfeddin ve Kansu lakaplarıyla tanınmasının yanı sıra, Mısır'daki Gavr askeri ocağında eğitim aldığı için Gavri denmiştir. 1440-41 yıllarında Çerkez diyarında doğmuştur. Gavr askeri ocağında yetiştikten bir süre sonra onlar emiri olmuş, 1489 yılında ise 1485-1491 yılları arasındaki Osmanlı-Memluk savaşları sonucunda Mamlukların eline geçen Tarsus'un naipliğine atanmıştır. Yıllar içerisinde yükselerek devatdarlık, vezirlik ve üstadüddarlık gibi görevlerde de bulunduktan sonra 20 Nisan 1501 tarihinde Memluk sultanı seçilmiştir. Yavuz Sultan Selim ile yaptığı savaşta yenildikten sonra bir rivayete göre atından düşerek ölen Kansu Gavri, Memlukların savaş alanında ölen ilk, Memluk Devleti'nin ise son sultanı olarak tarihe geçmiştir. Bkz. Seyyid Muhammed es-Seyyid; *Kansu Gavri*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 24, s. 314-316.

⁵¹⁸ Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 295. Duarte Barbosa, yazmış olduğu kitapta bu çatışmanın biraz daha derinine inmiştir. Portekiz gemilerinin Müslüman gemilerine saldırması ile birlikte, yüzyıllardır baharat, ilaç ve diğer değerli malların Avrupa'ya ulaştığı yol olan Hindistan – Kızıldeniz deniz yolu büyük bir darbe almıştı. Kızıldeniz'den develerle Kahire'ye taşınan bu mallar, Venedikliler tarafından Akdeniz kıyılarında satın alınarak Avrupa'ya dağıtılıyordu. İşte bu ticaret yolu Portekiz'in coğrafi keşiflere yönelerek alternatif bir yol aramasının en büyük sebeplerinden biri idi. Bu yolun bulunması ile birlikte Memluklar ve Venedikliler bu durumdan çok kötü etkilenmişlerdi. Kitabın çevirmeni Dames'in tabiri ile bu savaş "Doğu Ticareti Savaşı" idi. Bu savaş birçok farklı milleti aynı anda etkiliyordu. Hint Okyanusu'ndaki deniz taşımacılığına Araplar hâkimken, İran üzerinden Orta Asya'ya giden kara ticaretinin hâkimi ise Türkler idi. Türk devletlerinin gücünün artması ile bu savaş daha özele inerek bir Türk – Portekiz ticaret hâkimiyeti savaşına dönüşecekti. Bkz. Dames (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 44. Önalp, bu filodaki gemi sayısının 13 olduğunu belirtmiştir. Bkz. Önalp; *a.g.e.*, s. 52.

⁵¹⁹ Önalp; *a.g.e.*, s. 49.

hâkimiyetinden en çok zarar gören devletti ve bu yüzden de ilk tepkiyi onlar göstermekteydi. Ancak sorun şu idi ki Memluk ordusunun askerleri denizden çok karada savaşmaya alışkındı⁵²⁰.

Bu filo Diu'ya giderek Melik Ayaz'a Portekizlilere karşı birlikte hareket etmeyi önerdi⁵²¹. Osmanlı Devleti de, Kızıldeniz'in çıkışını⁵²² tutmayı amaçlayan Portekizlilere karşı verdiği mücadelede Memluk Devleti'ni destekliyordu. Bu durum, Memlukların ileride Safevi Devleti'ni desteklemeye yanaşmaması ile sonuçlanacaktı⁵²³. Francisco de

⁵²⁰ Salih Özbaran; *Ottoman Expansion Towards the Indian Ocean in the 16th Century*, İstanbul Bilgi University Press, İstanbul 2009, s. 48.

⁵²¹ Zeyneddin Malabari, Emir Hüseyin'in 13 büyük gemi ile yola çıktığını belirtmektedir. Ayrıca, Portekizlilere karşı savaşmak için zamorinin Müslüman hükümdarlara mektup yazdığını belirtmiştir. Onun ifadelerine göre, zamorin bütün Müslüman hükümdarlara mektup yazdıktan sonra, Adilşahlar Devleti ve Gucerat Sultanlığı da bu çağrıya cevap vermiş, ancak onların yaptırdıkları gemilerin sonradan Portekizlilerin gemileri ile savaşmaya uygun olmadığı görülmüştür. Memluk Sultanı Kansu Gavri'nin gönderdiği Emir Hüseyin'in komutasındaki filo ise Melik Ayaz'ın gemileri ile birlikte hareket ederek Portekizlileri yenmiş ve onların büyük gemilerini ele geçirmiştir. Daha sonra Diu'ya dönen Emir Hüseyin'e destek olarak zamorinin gemileri de ulaşmıştır. Bkz. Nainar (çev.); *a.g.e.*, s. 56-57. Longworth Dames de Adilşahlar Devleti'nin, ticari çıkarlarını korumak adına bu ittifaka destek vermiş olduğunu ifade etmiştir. Bkz. M. Longworth Dames; *The Portuguese and Turks in the Indian Ocean in the Sixteenth Century*, Journal of the Royal Asiatic Society, Sayı I, Ocak 1921, s. 5. Bu saldırının müttefiklerine bakıldığında, bu savaşın aslında ticaret konusundaki eski dünya sistemi ile Portekizlilerin Hindistan'a gelişi ile birlikte ortaya çıkan yenedünya sisteminin savaşı olduğu görülecektir. Bkz. Malekandathil; *a.g.e.*, s. 88.

⁵²² Kızıldeniz ile Hint Okyanusu'nun birleştiği yer, Afrika ile Arap Yarımadası'nı kavuşturan Babülmendep Gözyaşları Kapısı olarak da anılmıştır. Portekizlilerin asıl amacı bu kapıyı Memluklara kapatmak idi. Bkz. Raimondo Luraghi; *Sömürgecilik Tarihi*, Halim İnal (çev.), E Yayınları, İstanbul 2000, s. 29.

⁵²³ Ahmet Taşgîn & Ali Yaman & Namiq Musalı (ed.); *Safeviler ve Şah İsmail*, Önsöz Yayıncılık, İstanbul 2014, s. 221.

Almeida ise oğlu Lourenço'yu sekiz gemi ile birlikte kuzeye gönderdi⁵²⁴. Yapılan çatışmada⁵²⁵ iki taraf da büyük kayıp verdi ve Lourenço'nun gemisi batırılıp kendisi de öldürülünce Portekizliler geri çekildi⁵²⁶. Lourenço'nun gemisindeki 140 Portekizli de hayatını kaybetmişti⁵²⁷. Savaşın sonunda Francisco de Almeida'nın oğlunu öldürdüğünü anlayan Emir Hüseyin el-Kürdi, Portekiz'in Hindistan valisine bir taziye mektubu göndererek üzüntülerini bildirdi⁵²⁸. Ayrıca Memluklar Francisco de Almeida'nın oğlu Lourenço de Almeida'ya bir cenaze töreni de düzenlediler⁵²⁹. Memluk amirali bir baba olarak Francisco de Almeida'nın acısını, düşmanı dahi olsa paylaşarak Müslümanların merhamet anlayışlarına örnek bir davranış sergilemiştir. Portekizliler için ise bu olay, denizde ilk defa kendilerine denk bir güçle karşılaştıkları için büyük bir şok etkisi yaratmış ve neredeyse bir travma halini almıştır⁵³⁰. Hintli tarihçi Panikkar bu olayı *nere- deyse Dom I. Manuel'in hayalleri kâbusa dönüyordu* şeklinde yorumlamıştır⁵³¹.

⁵²⁴ Francisco de Almeida oğluna düşmanın gelmesini beklememesini, önce davranarak ilk saldırıyı kendisinin yapmasının gerektiğini söylemişti. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 295.

⁵²⁵ Kurtoğlu, bu çatışmanın tarihini 10 Nisan 1507 olarak vermiştir. Bkz. Kurtoğlu; *a.g.m.*, s. 8.

⁵²⁶ Danvers; 1992, C.1, s. 130. Osorio'nun ifadesine göre, Lourenço savaşı yönetmekte iken önce kalça kemiğine bir top mermisi isabet etmiş, yaralanan Lourenço ise bir sandalye ile kendini geminin ana direğine bağlatarak savaşı buradan yönetmeye devam etmiştir. Göğsüne gelen ikinci bir top mermisi ise ölümüne sebep olmuştur. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 299-300; Diffie & Winius; *a.g.e.*, s. 237.

⁵²⁷ Kurtoğlu, bu savaşta Portekizlilerin toplam kaybının 7000 kişiyi aşkın olduğunu belirtmiştir. Bkz. Kurtoğlu; *a.g.m.*, s. 8. Ancak, bu sayı biraz abartılı görünmektedir.

⁵²⁸ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 507.

⁵²⁹ Hunter; *a.g.e.*, s. 97. Tarihçi Önalp, Lourenço'nun cesedinin denize düştükten sonra akıntıya kapılarak kaybolduğunu belirtmiştir. Bkz. Önalp; *a.g.e.*, s. 63.

⁵³⁰ Panikkar; 1959, s. 37.

⁵³¹ Panikkar; 1951, s. 43.

Bu olaylardan sonra, Portekiz'in Malabar'daki faaliyetlerine devam etmeden önce, Portekiz Krallığı'na farklı açılardan yaklaşarak bundan sonraki faaliyetlerini daha iyi anlamaya çalışmak yerinde olacaktır.

I. Portekiz Krallığı'nın Hindistan Politikaları Üzerinde Hristiyanlığın Etkisi

Ia. Portekiz'in Kuruluşunda Dinin Rolü

Kuruluşundan itibaren Portekiz Krallığı'nı incelediğimizde, karşımıza sürekli değişken bir tablo çıkmaktadır. Ancak bazı değerler hep sabit kalmıştır. İber Yarımadası'nda Hristiyanların Müslümanlara karşı verdiği *Reconquista*⁵³² hareketini tarihlerinin başlangıcı olarak kabul etmişlerdir. Böylece bu devletin tarihinin her döneminde dinin devlet politikalarında önem arz etmesi de oldukça doğal bir sonuçtur.

Orta Çağ'da Portekizlilerin düşünce tarzının temelini İslam'a, yani Araplara ve Berberilere karşı verilen savaş şekillendirmişti⁵³³. Bu durumda Avrupa'da Haçlı Sefer anlayışının en köklü şekilde yerleşmiş olduğu yerlerden biri olarak İber Yarımadası'nı ve dolayısıyla da Portekiz'i göstermek mümkündür. Bunun yanı sıra, Haçlı ruhu ile hareket eden tek bir millete mensupken, sınırları Kastilya ve Leon Krallığı⁵³⁴ ile mücadeleler sırasında ayrışan, hatta Avrupa'nın en erken çizilmiş sınırlarına sahip olan bu dev-

⁵³² Kelime anlamı itibariyle *yeniden fetih* anlamına gelmektedir. İber Yarımadası'ndaki Hristiyanların, Müslümanlara karşı İber Yarımadası ve Kuzey Afrika'daki savaşlarına verilen genel isimdir. Bkz. Newitt; *a.g.e.*, s. xiii.

⁵³³ Sanjay Subrahmanyam; *The Portuguese Empire in Asia, 1500-1700*, Wiley-Blackwell, Birleşik Krallık 2012, s. 33. Ayrıca bkz. Holt, Lambton, Lewis (ed.); *The Cambridge History of Islam*, Cambridge University Press, Birleşik Krallık 2008, Cilt: 2A, s. 406-439.

⁵³⁴ İber Yarımadası'ndaki en büyük krallık. Daha sonradan Aragon Krallığı ile birleşerek İspanya'yı kurmuştur.

letin ayrı bir millet olarak kalma mücadelesi de çok uzunca bir süre devlet politikalarının temelini teşkil etmiştir⁵³⁵. Batı Afrika’da bulunan ve halkının çoğu Müslüman olan Moritanya’dan gelmiş oldukları için Kastilyalılar ve Portekizliler tarafından Mağribiler denilen bu insanlar, birçok yüzyıl boyunca Portekizlilerde ulus fikrinin yerleşmesinde önemli bir düşman etmeni olarak rol oynamıştır. Dolayısı ile bir anlamda Portekiz ulusunun doğumunda ebe vazifesi gören Mağribiler, bu ulusun yetişkinliğinde de kimliklerini tanımlamalarında büyük bir öneme sahip olmuştur⁵³⁶.

Bu açıklamalardan sonra, Portekiz ulusunun doğuşunda iki adet etmen vardır diyebiliriz: *Biri Müslümanlara karşı verilen savaş, diğeri doğudaki Hristiyanlara karşı bir ayrılma ve kimlik mücadelesi*⁵³⁷. Bu yeni kurulan ulusu meydana getiren unsurlar da kimlik mücadelesi hususunda dikkate alınmalıdır. Portekiz halkı o dönem, ülkenin ilk kurulduğu ve adını aldığı yer olan kuzeyinde yerleşmiş bir soylu tabakası, orta bölümde yeni yerleşmekte olan orta sınıf bir soylu tabakası, güneyde ise neredeyse tamamen askeri bir yönetim mevcuttu⁵³⁸. Ülkede üç çeşit soylu vardı; *Ricos-Homens* (zengin adamlar), *infan-*

⁵³⁵ Subrahmanyam; 2012, s.35.

⁵³⁶ Subrahmanyam; 2012, s.33.

⁵³⁷ Subrahmanyam; 2012, s.35. Portekiz’in adı dahi, Müslümanlara karşı savaşan ilk Oporto (Porto) kontlarının bu başkentinden gelmektedir. Daha sonra güneye doğru toprakları genişledikçe bu kontluk önce bir dükaliğe, oradan da bir krallığa dönüşmüştür. İlk olarak Afonso Henriques 1139-40 tarihinde kendisine dux (dük) yerine rex (kral) demeye başlamıştır. Bkz. Subrahmanyam; 2012, s.34-35.

⁵³⁸ Subrahmanyam; 2012, s.35. Portekizliler Hindistan’a ulaştıkları tarihte, Portekiz’in en etkili üç askeri tarikatı şöyleydi; Avis Tarikatı, Christ (İsa) Tarikatı ve Santiago Tarikatı. Bunlar, Reconquista sırasında İber Yarımadası’nda aktif olan askeri tarikatların Portekiz dalları idi ve zaman içerisinde Portekiz Krallığı tarafından aşağıda anlatılacak sebeplerden dolayı *millileştirilmişlerdi*. 15. yüzyılda, üç tarikatın başında da Portekiz kraliyet ailesinin üyeleri bulunmaktaydı. Portekiz kralı III. Joao (1521-1557), bu üç tarikatın birden lideri olan ilk kişi idi. Bkz. Francis A. Dutra; *Military Orders in the Early Modern Portuguese World*, Ashgate Variorum, Cornwall 2006, s. 1-16.

çoes (ikinci seviye soylular) ve *cavaleiros* (şövalyeler)⁵³⁹. 15. yüzyılda, Portekiz’de soyluluk unvanlarının hiyerarşisi az çok ortaya çıkmaya başlamıştı ve bu hiyerarşi çoğunlukla İngilizlerden örnek alınmıştı. Bu etkiyi İngiliz Lancaster hanedanına bağlı Kraliçe Philippa de Lancastre’ye bağlamak mümkündür. *Grande Nobreza* (Büyük Soylular) *duque* (dük), *marques* (markiz), *conde* (kont), *visconde* (vikont) ve *barao* (baron) unvanlarını taşıyan soylulardı ve bu kişilerin isimlerinin başında *dom* (Latince *dominus* -efendi- kelimesinden gelmektedir) unvanını taşıma hakları mevcuttu ve ülkedeki soyluların onda birini teşkil etmekteydiler. Bu kişiler *ricos-homens* denen tabakanın devamı niteliğindediler⁵⁴⁰. 15. yüzyılda ayrıca, toprak sahibi soylular ile *nobreza de serviço* denen saray soylularının arasında başka bir tabaka ortaya çıktı. Kastilya’daki *hidalgo* teriminin Portekiz’deki karşılığı olarak ortaya çıkan *fidalgo* terimi, 13. yüzyıldan itibaren yükselen orta sınıftan kişilerin sahip olduğu bir unvan iken, 15. yüzyılda *cavaleiros-fidalgos* gibi diğer unvanlarla birlikte de kullanılmaya başlandı⁵⁴¹. Böylece orta sınıf soyluları ve topraksız soyluları da tabir eden bir sınıf adı ortaya çıkmış oluyordu. *Clero* denen ruhban sınıfı ve *nobreza* denen soylular sınıfı dışında kalan insanlara ise *povo* (halk) deniyordu ve bu sosyal sınıf da kendi içerisinde farklı bölümlere ayrılıyordu⁵⁴². Üst sınıflar arasındaki mücadeleler ise, Portekiz’in Hindistan macerasında da kendisini gösterecekti⁵⁴³.

Kısaca söylemek gerekirse, bu yeni kurulan Katolik krallık, ülke yönetiminin yapısını önce başka ülkelerden almış, sonra da millileştirmeye çalışmak vasıtasıyla kendine özgün hale getirmeye çalışmıştır. Bu yeni ortaya çıkan milletin, kendisine has ve gurur duyabileceği başarılarla aç olması ise oldukça olağan bir durumdu. Ancak Coğrafi

⁵³⁹ Subrahmanyam; 2012, s.36; Disney; 2009, C.2, s. 103; Miguel Aguiar; *Chivalry in Medieval Portugal*, e-JPH, vol. 13, sayı 2, Aralık 2015, s. 3.

⁵⁴⁰ Subrahmanyam; 2012, s.36.

⁵⁴¹ Subrahmanyam; 2012, s.37.

⁵⁴² *Povo* sınıfının detaylı bir incelemesi için bkz. Subrahmanyam; 2012, s.37.

⁵⁴³ Subrahmanyam; 2012, s.38.

Keşifler olarak vuku bulacak bu başarıyı meydana getirecek potansiyelin oluşması için yalnızca yönetsel değil, askeri de bir millileşme gerekli idi. Askeri millileşme ise daha çok bu yeni krallığın güney topraklarında gerçekleşmekteydi⁵⁴⁴.

Henüz savaşların etkisinin gözlemlenebildiği bu güneydeki topraklarda, Hristiyan şövalye tarikatları son derece etkin haldeydi. Bu da bizi, yeni bağımsız hale gelmiş olan Portekiz Krallığı'nın başka bir mücadelesine götürmektedir. Kilisedeki ayrılık⁵⁴⁵ sırasında Portekizliler Roma'yı, Kastilyalılar da Avignon'u destekleyince, Portekizlilerin Kastilya ve Leon ile bağları iyice koptu ve bu durum Portekiz'in daha ulusal bir yapıya sahip olmasına sebep oldu. Askeri tarikatlar bu dönemde başlarına kraliyet ailesinden üyeler atanarak daha ulusalcı ve tahta bağlı hale getirilirken, Portekiz Krallığı Kastilya ve Leon Krallığı ile de iyice rakip hale gelmiş oldu. İşte bu sebeple Roma'yı desteklemiş olan Portekiz de Roma'nın desteğine ciddi anlamda ihtiyaç duymaya başladı. Bu desteği alabilmek ve Portekizlilerin dini tutkularını her daim canlı tutabilmek için, Portekizliler Müslümanlar ile olan mücadelelerine İber Yarımadası tamamen Hristiyanların eline geçtikten sonra da devam etmeye çalışmışlardır. Bu da, tek komşusu Kastilya ve Leon Krallığı olan, Avrupa'nın en batı ucunda ve Atlantik kıyısındaki küçük krallığı deniz seferlerine itmiştir. Bu seferler ilk olarak Kuzey Afrika'daki Müslümanlar üzerine

⁵⁴⁴ Subrahmanyam; 2012, s.37.

⁵⁴⁵ Mevzubahis olay, 1378 yılında, 1417'ye kadar etkisi sürecektir. Disney; 2009, C.1, s. 116. 14. yüzyılın başında, Papalık bugün Fransa'nın günyinde yer alan bir kent olan ancak o dönem Papalık Devleti'ne bağlı olan Avignon şehrine taşınmıştı. Bu durum papalık makamının Fransız papalar tarafından domine edilmesine sebep olmuştu. 1370 yılında papa seçilen XI. Gregory baskılar sonucunda Papalık'ın merkezini yeniden Roma'ya taşıdı. Ancak 1378 yılında ölmesi üzerine İtalyan VI. Urban ve Fransa kralının bir akrabası olan VII. Clement'in Roma ve Avignon'da ayrı ayrı papa seçilmeleri sonucunda Katolik Kilisesi'nde 1417 yılına kadar sürecektir. Bkz. Renate Blumenfeld-Kosinski; *Poets, Saints and Visionaries of the Great Schism, 1378-1417*, The Pennsylvania University Press, Pennsylvania 2006, s. 2-3.

düzenlenmiştir. Portekiz'in coğrafi keşiflerinin babası sayılan Prens Henri'nin Septe'de⁵⁴⁶ savaşmış ve burada babası tarafından şövalyeliğe yükseltilmiş olması bu açıdan çok dikkat çekicidir⁵⁴⁷. Bir başka dikkat çekici nokta ise Portekiz'in deniz aşırı genişle-
mesinin başladığı tarih olarak Septe'nin Portekizliler tarafından ele geçirildiği 1415
tarihinin kullanılmakta olmasıdır⁵⁴⁸. Böylece Septe'nin alınışı, Portekizlilerin doğuya
doğru yayılmalarının ilk adımı olarak kabul edilmektedir⁵⁴⁹.

Bir başka dikkat çekici olan nokta ise, 15. yüzyılda Portekiz'in dış dünyaya
açılma çabasıdır. Prens Henri'nin ağabeyi Pedro'nun Avrupa ve Orta Doğu seyahati
bunun açık bir göstergesidir⁵⁵⁰. Portekiz, bilinen dünyanın geriye kalanından soyutlan-
mış bir pozisyondan çıkarak ticari ve kültürel iletişimlerde bulunmak, böylece adını
duyurmak ve Rönesans'ın etkileri ile birlikte kültürel gelişimini de tamamlamak çabası
içine girmiştir.

İb. Portekizlilerin Coğrafi Keşifleri ve Hindistan Politikalarında Ekonomik Çıkarların ve Dinin Rolü

Prens Henri'nin bu keşiflere başlarken ki amaçları şöyle sıralanabilir; Müslü-
manlara yönelik düşmanlık, ticari girişim ve misyonerlik⁵⁵¹. Buradan dinin bu girişim-

⁵⁴⁶ Septe (Ceuta), Cebelitarık Boğazı'nın Afrika yakasında bulunan ve önemli bir ticaret merke-
zi olan şehir. Venedikliler ve Cenovalılar da buradaki ticaret ile ilgileniyorlardı. Portekizli-
ler, Kastilya'ya karşı avantaj elde edebilmek için bu şehri almak istemişlerdir. Bazı tarihçiler
Ceuta'nın alınmasını, 'Reconquista' hareketinin bir devamı olarak da nitelendirmişlerdir.
Bkz. Disney; 2009, C.2, s. 1-2.

⁵⁴⁷ Disney; 2009, C. 2, s. 4.

⁵⁴⁸ Disney; 2009, C. 2, s. 5.

⁵⁴⁹ Önalp; *a.g.e.*, s. 7.

⁵⁵⁰ Danvers; *a.g.e.*, C.1, s. 20.

⁵⁵¹ Hunter; *a.g.e.*, s. 55.

lerde önemli bir yer tuttuğu görülebilmektedir. Portekiz'in denizlerdeki keşiflerinin hepsinin dini bir yanı olduğu bu konu hakkında yazmış olan birçok tarihçinin satırlarından da anlaşılabilmektedir. Reconquista zamanlarından kalan Haçlı Seferi ruhu bu keşiflerin başlamasında ve devamlılığında büyük bir rol oynamıştır⁵⁵². Bu durum, dönemin kronikçisi Barros'un⁵⁵³ satırlarında da görülebilmektedir. Barros'a göre Portekiz'in coğrafi keşiflerinin sebepleri İslam'ın ortaya çıkışı ve özellikle Kuzey Afrika ile İber Yarımadası'ndaki İslam fetihleri olarak gösterilebilir⁵⁵⁴.

Bu, Portekizlilerin coğrafi keşiflere yönelmesinin tek sebebinin din olduğu anlamına gelmemektedir. Coğrafi keşiflere yönelen Portekizliler, bu şekilde birden çok sonuca ulaşmayı amaçlamaktalardı. Dini amaçlar kadar, bu yeni ve fakir krallığın, yukarıda anlatılmış olduğu gibi ekonomik amaçları da mevcuttu. Coğrafi keşifler vasıtasıyla hem o dönem Avrupa'da büyük talep gören ve Venedik, Cenova gibi ticari cumhuriyetlere büyük paralar kazandıran baharat ticaretinin kaynağına giderek ticari anlamda ülkelerini daha yukarı taşıyabilecekler, hem de efsanevi kral Prester John ile buluşarak, birlikte İslam'a karşı mücadele vereceklerdi. Yani bir yandan baharat ticaretine hâkim olurken, diğer yandan İslam'a zarar verebileceklerdi⁵⁵⁵. Böylece de Papa'nın ve bütün Hristiyan âleminin takdirini kazanarak, bilinen ve korunan bir krallık olacaklardı. Bu şekilde yanıbaşlarındaki güçlü Kastilya ve Leon Krallığı'nın hırslarından da kendilerini

⁵⁵² Subrahmanyam; 2012, s.41.

⁵⁵³ Joao de Barros, 1496 yılında Vizeu'da orta sınıf bir soylunun piç oğlu olarak dünyaya gelmiştir. İyi bir eğitim alan Barros'un gençken yazmış olduğu bir roman Kral I. Manuel'in dikkatini çekmiş, yazım stilinden etkilenen kral onu Portekiz'in Asya tarihini yazmaya teşvik etmiştir. Bkz. C.R. Boxer; *Three Historians of Portuguese Asia*, Institutvo Portugues de Hong Kong Boletim, Temmuz 1948, Hong Kong, s. 18.

⁵⁵⁴ Joao de Barros; *Decadas da Asia*, Na Regia Officina Typografica, Lizbon 1778, C.1, K.1, s. 25.

⁵⁵⁵ Panikkar; 1959, s. 14.

sakınacaklardı. Bir yandan ise, iç çatışmalar içerisinde bulunan soylu kesimin dikkati başka bir yöne yöneltilerek ülkedeki iç düzen daha rahat sağlanabilecekti⁵⁵⁶. Bu açıdan bakıldığında, coğrafi keşiflerin İber Yarımadası'ndaki başka bir krallık yerine Portekizliler tarafından başlatılmış olması oldukça anlamlı hale gelmektedir. Yine de Portekizlilerin coğrafi keşiflerinde dinin rolü hala tartışmalıdır ve dinin büyük bir rolü olduğunu kabul eden tarihçiler de bu rolü sabit değil, değişken olarak görmüşlerdir. Örneğin; Meilink-Roelofs, ilk başta ticari amaçların dinin çok önüne geçtiğini, 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise dinin daha fazla öne çıktığını ifade etmiştir⁵⁵⁷.

Tarihçi Whiteway de Portekizlilerin coğrafi keşiflere yönelmesinin birincil amacının ulusal ekonomik çıkarlar olduğunu belirtmiştir. İslam'a karşı verilen savaş ise bir yan amaç olarak nitelendirmiştir. Ayrıca, Papa'nın kendisinin, Osmanlı Devleti ile Cem Sultan'ı öldürmek karşılığında bir anlaşma içerisine girmiş olduğu bir dönemde, Papa'nın böyle dini bir amaç konusunda net bir pozisyon almasını beklemenin zor olacağını ifade etmiştir⁵⁵⁸. Boxer ise, Portekizlileri bu keşiflere yönlendiren sebepleri sırasıyla şöyle vermiştir: 1. Müslümanlara yönelik Haçlı Seferi fikri, 2. Gine altınını ele geçirme isteği, 3. Prester John'u bulma amacı, 4. Doğu'dan gelen baharatı bulma çabası. Bu tarihçi, Septe'nin 1415 yılında Portekizliler tarafından ele geçirilmesinin dini bir amaçla yapıldığını ve bunun Portekizlilerdeki Haçlı Seferi ruhunu perçinlediğini ifade ederek, Coğrafi Keşifler sırasında da dini yönün daha baskın olduğunu iddia etmiştir. Ayrıca, efsanevi Hristiyan kral Prester John hikâyesinin de Avrupada en çok Portekiz'de yankı bulduğunu satırlarına eklemiştir⁵⁵⁹. K. S. Mathew de, Portekizlilerin doğu-

⁵⁵⁶ Subrahmanyam; 2012, s.41.

⁵⁵⁷ M.A.P. Meilink-Roelofs; *Asian Trade and European Influence*, Martinus Nijhoff, The Hague 1962, s. 117.

⁵⁵⁸ Whiteway; *a.g.e.*, s.16.

⁵⁵⁹ Boxer; 1969, s. 18-20.

daki genişlemesini, İber Yarımadası'ndaki *Reconquista* hareketinin bir devamı olarak nitelemiş, Doğu ticaretini Müslüman tüccarların elinden alma çabasını ise bu Haçlı Seferi ruhunun bir parçası olarak görmüştür⁵⁶⁰. Subrahmanyam da bu görüşü destekleyerek, Portekizlilerin deniz keşifleri döneminde Reconquista ruhunun hala ayakta olduğunu ifade etmiştir. Bunun sebepleri olarak ise Merinilerin⁵⁶¹ İber Yarımadası'ndaki seferlerini ve Granada'da hala varlığını sürdürmekte olan Müslüman Nasri⁵⁶² hanedanını göstermiştir⁵⁶³. Teotonio de Sousa ise, Whiteway'e katılarak, keşifler sonucunda ulaşılan topraklardaki insanları Hristiyan yaparak ruhlarını kurtarma gibi amaçların, yalnızca ekonomik amaçları haklı çıkarmak ve maskelemek için kullanıldığını ifade ederek asıl amacın ekonomik olduğunu vurgulamıştır⁵⁶⁴. Başka bir kitabında ise Boxer, Portekiz'in Hindistan'daki yönetimini, askeri ve dini bir kalıpta şekillenmiş ticari ve denizci bir

⁵⁶⁰ K. S. Mathew; *a.g.m.*, s. 1.

⁵⁶¹ Mağrib'de 1196-1465 yılları arasında hüküm süren bir Berberi hanedanı. Berberi Zenate kabilesine mensup büyük bir sülaledir. Bkz. İsmail Ceran; *Meriniler*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 29, s. 192-199.

⁵⁶² 1238-1492 yılları arasında, Endülüs'te hüküm süren son İslam hanedanıdır. Muvahhidlerin 1212 yılındaki İkab yenilgisinin ardından Endülüs'te ortaya çıkan otorite boşluğunun sonunda Hazrec kabilesinin reisi Sa'd b. Ubade'nin soyundan geldiği söylenen Muhammed b. Yusuf, 1238 yılında Gırnata (Granada)'da 'Emirü'l-Müslimin' unvanı ile Nasri Hanedanı'nı kurmuştur. Kendisine İbnü'l-Ahmer dendiği için devletine Beni Ahmer de denmiştir. Başşehrinden dolayı Gırnata Sultanlığı veya Gırnata Emirliği de denmiştir. Elhamra Sarayı gibi büyük yapıların mimarı olan bu devlete, 3 Ocak 1492'de İspanyollar Gırnata'ya girerek son vermişlerdir. Bkz. İsmail Yiğit; *Nasriler*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C32, s. 421-424.

⁵⁶³ Subrahmanyam; 2012, s. 41.

⁵⁶⁴ Teotonio R. de Sousa; *Social Structures and Political Patterns of the Portuguese Colonialism in Asia: Goa, Macau and Timor (XVI till Early XVII Centuries)*, Indonesia-Portugal: Five hundred Years of Historical Relationship, Portuguese Centre for the Study of Southeast Asia (CEPESA), Ivo Carneiro de Sousa & Richard Z. Leirissa (ed.), Universitas Indonesia, 2000, s. 159-160.

imparatorluk olarak nitelendirmiştir⁵⁶⁵. Sir Harry Johnston ise Portekizlilerin denizaşırı ilerleme amaçlarını köle ihtiyacı, altına ulaşma çabası ve baharat olarak sıralamıştır⁵⁶⁶. Bu fikirlerden hangisi daha doğru olursa olsun, Portekiz'in denizaşırı imparatorluğunda dini amaçların ekonomik amaçlarla her daim birlikte yürüdüğü aşikârdır.

Tarihçi Sanjay Subrahmanyam, Portekizlileri coğrafi keşiflere iten sebepleri oldukça başarılı bir biçimde özetlemiştir. Ona göre, bu girişimlerin istenmesinin sebebi hem Kastilya ve Leon'un Portekiz üzerindeki iddialarını, ülkeyi Portekiz Krallığı olarak Hristiyanlığa en üst seviyede faydalı olarak göstererek, Papa ve diğer Hristiyan kralların desteği ile bertaraf etmek, hem de soyluların dikkatini kazanç elde edebilecekleri başka bir yöne yöneltmek olarak ülkedeki iç karışıklıklardan kurtulmaktır. Ayrıca ekonomiye bu şekilde sağlanacak katkılar da ülkenin hazinesini daha güçlü hale getirecekti. Bunların yanı sıra, anti-İslam anlayışı Portekiz'de genişlemeci girişimlerde bulunulmasını teşvik etmek üzere özellikle ayakta tutulmuştur⁵⁶⁷.

Bu keşifleri Portekizlilerin yapmış olmasını Portekizlilerin kültürel olarak denizcilğe en yatkın Avrupalı uluslardan biri olmaları da sağlamıştır. Ülkelerinin büyük kısmı Atlantik kıyısında olan Portekizliler için denizcilik en önemli geçim kaynaklarından biridir. Birçok Portekizli bu dönemde yaşamını denizden ve denizcilikten kazanmaktadır.

Portekiz'in konumu bu iş için oldukça uygundu. İber Yarımadası'nın batı kıyıları boyunca uzanan bu krallık, deniz keşifleri için iyi bir başlangıç noktası idi. 1418 yılında Portekiz Krallığı Madeira Adaları'na yerleştiğinde, ekonomik bir açılım için merkezin Lizbon olabileceğine karar verildi⁵⁶⁸. Kısacası, Portekiz'in ve başkentinin jeopolitik konumu, ekonomik ve dini amaçlı denizaşırı seferler için oldukça uygundu. Liz-

⁵⁶⁵ Boxer; 1963, s. 57-58.

⁵⁶⁶ Johnston; *a.g.e.*, s. 117.

⁵⁶⁷ Subrahmanyam; 2012, s. 41.

⁵⁶⁸ Subrahmanyam; 2012, s.41.

bon'un 16. yüzyılda Avrupa'nın büyük kentlerinden biri haline gelmiş olması da bu durumun doğruluğunu teyit etmektedir⁵⁶⁹. Bunun yanı sıra, Portekiz, coğrafi konumu itibariyle Avrupa'nın kalanından Kastilya ve Leon Krallığı tarafından izole edilmişti. Bu da onların Avrupa'daki siyasi olaylara karışmalarını ve diplomatik ilişkiler kurarak bir gelişme kaydetmelerini önlüyordu. Portekizlilerin herhangi bir ilerleme için tek şansları, yanbaşlarındaki okyanustu⁵⁷⁰.

Portekizlilerin coğrafi keşifleri başlatmış olmalarını sağlayan bir diğer etmen ise İtalyan tüccarların sağladıkları dış yatırımlardır⁵⁷¹. Bu açıdan bakıldığında, Portekizliler baharat ticaretini, bir nevi bu ticarete rakip olacakları Venediklilere borçludur. Zira Doğu Akdeniz ticaretinde Venedik en büyük rakipleri Cenova ve Pisa'ya kıyasla gide- rek daha üstün konuma gelmekte, bu da bu cumhuriyetleri bir çıkış bulma yoluna itmek- tedir. Böylece bu cumhuriyetlerin tüccarları, parasal açıdan çok da iyi durumda olmayan Portekiz Krallığı'na yatırım yaparak Portekizlilerin coğrafi keşiflerin ekonomik yükü- nün altından kalkabilmelerini sağlamışlardır. Böylece Cenovalılar da hem Akdeniz'in dışına çıkarak Venedik'in ticari tekeli- ni yıkabiliyor, hem de Portekiz Krallığı'nın koru- ması altında ticaret yapabiliyorlardı⁵⁷².

⁵⁶⁹ Subrahmanyam; 2012, s.42.

⁵⁷⁰ Whiteway; *a.g.e.*, s. 24.

⁵⁷¹ İtalyanların bu yatırımlarında, İtalyan şehir devletlerinin kendi aralarındaki çatışmaların da payı vardır. Örneğin Floransalılar, donanmaları Pisalılar tarafından yenildikten sonra yurtdı- şında yatırım olanakları aramaya başlamışlar, Portekiz'i de iyi bir aday olarak görmüşlerdir. Portekizliler ise, baharat ticaretine girdiklerinde Venediklilerin düşmanlığını kazanacaklarını bildiklerinden, Floransalıları yalnızca yatırımcı değil aynı zamanda Venediklilere karşı bir müttefik olarak görmüşlerdir. Kısacası keşif hareketlerinin seyrini, Avrupa içi çekişmeler de şekillendirmiştir. Bkz. Lach; *a.g.e.*, C. 1-1, s. 103-104.

⁵⁷² Mundadan; *a.g.m.*, s. 212-213; Pearson; *a.g.e.*, s. 7.

Coğrafi keşiflere Portekiz tahtı tarafından verilen desteğin ideolojik bir başka yönü daha vardı ki, bu da incelenmeye değerdir. Portekizlilerin Mesihçilik⁵⁷³ anlayışı Portekiz’de I. Manuel’in torununun torunu olan Kral Sebastiao’nun zamanıyla ilişkilendirilse de I. Manuel’in zamanında da Mesihçilik anlayışının izlerini bulmak mümkündür. I. Manuel, kendisinden önce tahtta hakkı olan altı kişinin şüpheli ölümünden ve oldukça ilginç dış görünüşünden⁵⁷⁴ dolayı böyle bir anlayışa ihtiyaç duymuştur. Ayrıca bu durumda I. Manuel’in eğitimi sırasında eğitimcilerinin onu kimilerine göre aziz, kimilerine göre ise kâfir bir keşiş olan Joachim de Fior’un sahip olduğu dini fikirlerle doldurmuş olmasının da payı mevcuttur⁵⁷⁵. Böylece, Kutsal Ruh tarafından yönlendirildiğine inanan Kral I. Manuel kimi zaman çok otokratik tavırlar sergilemiştir. Ayrıca Kudüs’ü geri alma fikrine sahip olmuş ve coğrafi keşiflerin nihai amacının da bu olduğuna inanmıştır. Bu yolla Doğu’nun İmparatoru, hatta Evrensel İmparator olabileceğini tasarlamıştır⁵⁷⁶. Kral I. Manuel’in varisleri Kudüs’ün fethi amacına bağlı kalmamışlardır, bu yüzden bu proje Kral I. Manuel’in ölümüyle birlikte son bulmuştur. Kral I. Manuel’in

⁵⁷³ Bir insanı kurtarıcı olarak görme veya ölen bir kişinin geri gelip bir kurtarıcı rolü oynayacağına yönelik inanış. Genellikle Hristiyanlar veya Yahudiler arasında gözlemlenir. Mesih telakkisi Yahudilik’te çok köklü bir inanç olup Yahudi amentüsünün temel unsurlarından biridir. Gerek Eski Ahid’de yer alan ve çeşitli şahıslar tarafından ifade edilen ileride gelecek kurtarıcı müjdesi, gerekse Yahudilerin seçkin halk oldukları inancı ve bu inançla çelişen tarihi olaylar onlarda bir kurtarıcı beklentisi doğurmuştur. Yahudiler göre beklenen mesih henüz gelmemiştir. Hristiyanlar ise Yahudilerin bekledikleri mesihin Hz. İsa olduğunu kabul etmekte, ona çeşitli nitelikler atfetmekte ve ikinci defa geleceğine inanmaktadırlar. Bkz. Jacques Waardenburg; *Mesih*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 29, s. 306-309.

⁵⁷⁴ Kral I. Manuel’in gözleri yeşil – beyaz arası bir renktedir ve kolları, parmaklarının uçları dizlerinin altına gelecek kadar uzundur. Bkz. Subrahmanyam; 2012, s. 53; Jacinto Freire de Andrada; *The Life of Dom John de Castro: The Fourth Viceroy of India*; Peter Wyche (çev.), Londra 1664, s. vi.

⁵⁷⁵ Subrahmanyam; 2012, s. 54.

⁵⁷⁶ Subrahmanyam; 2012, s. 54.

aklında, coğrafi keşifler yoluyla Memluk Sultanlığı'na iki koldan saldırmak fikri de mevcuttu⁵⁷⁷. Bir orduyla Kuzey Afrika'dan saldırırken, bir diğer orduyla da Kızıldeniz'den saldıracak ve böylece Mesihçi inanca sahip takipçilerinin andığı adıyla *Babil Sultanlığı*⁵⁷⁸ olan Memluk Sultanlığı'nı mağlup edebilecekti⁵⁷⁹. Kızıldeniz'e hâkim olmanın başka avantajları da mevcuttu. Böylece Venediklilerin elinden baharat ticareti alınabilecek⁵⁸⁰ ve ayrıca Memlukların ticaretten elde etmekte oldukları gelire de çok büyük bir darbe vurulacaktı. Lakin bu konuda Kral I. Manuel ve destekçilerinin bazı yanlış bildikleri şeyler vardı. Portekizliler gidecekleri yerlerde birçok Hristiyan hükümdarlar karşılaştıklarına inanıyorlardı. Ayrıca Prester John'un ülkesinin çok güçlü olduğuna ve Hristiyan Etiyopya ile kurulacak bir ittifakın çok faydalı olacağına inanıyorlardı. Oysa Portekiz ve Portekiz'e bağlı Hint topraklarında bu ittifaka karşı çıkan birçok kişi mevcuttu. Bu durum Portekiz'de Mesihçilik inancı ve kraliyet ticareti anlayışı arasında yeni bir ilişki doğuruyordu. Mesihçi fikirlerin, soyluların destek vermemesine rağmen hayata geçirilebilmesi için ticaretten gelecek paraya ihtiyaç vardı. Kral I. Manuel'in döneminde daha büyük bir ordu kurmak gerektiğine dair bir düşünce hâkimdi. Ancak Afonso de Albuquerque'in valiliği zamanında onun toprak fethi ve merkezîyetçi anlayışını reddedenler, aynı zamanda Kral I. Manuel'in Kudüs ile ilgili planlarını da reddetmekteydiler. Bu durum Kral I. Manuel'in taşıdığı dini düşüncelerin Portekiz'deki

⁵⁷⁷ Subrahmanyam; 2012, s. 54.

⁵⁷⁸ I. Babil (MÖ 2100-1800), II. Babil (MÖ 612-538) olarak iki dönem Mezopotamya'da hüküm süren Sami kökenli imparatorluk. Bkz. Hüseyin Salman; *Genel Tarih – I*, Eğitim Enstitüleri Kaynak kitap Serisi, İstanbul Tarihsiz, s. 95-98, 104-107.

⁵⁷⁹ Disney; 2009, C. 2, s. 126.

⁵⁸⁰ Zira baharat, Kızıldeniz üzerinden Kahire ve İskenderiye'ye geliyor, oradan da Venedikliler tarafından satın alınarak Avrupa'daki diğer ülkelere satılıyordu. Bkz. Subrahmanyam; 2012, s.54.

herkes tarafından kabul edilmediğinin açık bir kanıtıdır⁵⁸¹. Bu politika değişikliklerinin ilk yansıması da Kral I. Manuel'in varisi Kral III. Joao'nun tahta çıkar çıkmaz ilk icraatlarından birinin *Portekiz Asya'sı* sınırları içerisinde yeni bir kale yapılmasını yasaklamak olmasıdır⁵⁸².

Portekiz'in Hindistan atılımının dini boyutunun belki de en net gözlemlenebildiği dönem Kral I. Manuel dönemidir. Portekizlilerin Asya'ya açılımını yeni bir Haçlı Seferi olarak gören Kral I. Manuel, dış ilişkilerinitamamen dini bir tabana oturtmuştur⁵⁸³. Portekizlilerin Hindistan'da Müslümanlara karşı kazandıkları ilk büyük zafer Diu önlerinde Hüseyin El-Kürdi'nin donanmasına karşı kazanmış oldukları zaferdir. Kral I. Manuel'in bu zaferi Tanrı'nın onun Kudüs'e yönelik planlarını onayladığının bir işareti olarak görmüş olması da muhtemeldir⁵⁸⁴. Kral I. Manuel'in her hamlesinin içinde dini bir yan bulunmaktadır. Lakin diğer bir yandan da bütün bu hamlelerin içerisinde devletin çıkarlarına yarayan bir sonuç mevcuttur. Örneğin, Kral I. Manuel Müslümanların kendilerine karşı birleşeceklerine inandığında, bu muhtemel ittifaka karşı Francisco de Almeida'ya Sokotra Adası'na bir kale yapması emrini vererek hem onların ticaretlerine darbe vurmayı, hem de Prester John'un ülkesine yakın olarak Hristiyanlar ile yakınlaşmayı amaçlayacaktı⁵⁸⁵.

Kral I. Manuel'in mesihçi politikaları sonucu Kuzey Afrika'da yapmış olduğu hamleler Wattasid Hanedanı'ndan olan Fas sultanlarını güçsüz düşürünce, ülkelerinin güneyinde yükselen ve Murabitların⁵⁸⁶ cihatçı anlayışına sahip toplulukların isyanına

⁵⁸¹ Subrahmanyam; 2012, s. 55.

⁵⁸² Boxer; *Faith and Empire*, s. 76.

⁵⁸³ Disney; 2009, C. 1, s. 143-144.

⁵⁸⁴ Subrahmanyam; 2012, s. 71

⁵⁸⁵ Subrahmanyam; 2012, s. 69.

⁵⁸⁶ 1056-1147 tarihleri arasında Kuzey Afrika, Endülüs ve Balear Adaları'nda hüküm süren Berberi hanedanı ve devleti. Adlarını din âlimi Abdullah b. Yasin'in Senegal Nehri üzerin-

karşı duramadılar ve böylece Saadiler Hanedanı ülkede yönetimi ele geçirdi. Bu durum Portekiz'in kaynaklarını üç bölgeye dağıtmak zorunda kalmasına yol açtı; Kuzey Afrika, Atlantik ve Asya⁵⁸⁷. Böylece artık Portekizlilerin karşısında din savaşını körükleyecek bir rakip de bulunuyordu.

Bütün bu etmenler incelendiğinde, Portekiz Krallığı'nın coğrafi keşiflere hem en çok ihtiyaç duyan, hem de buna en yatkın olan Avrupalı devlet olduğu kolayca görülebilmektedir. Böylece Portekiz'in dünyayı değiştirecek deniz yolculuklarının temeli, Prens Henri'nin Sagres'e⁵⁸⁸ yerleşerek burada kardeşinden gördüğü destekle coğrafi keşiflerin sorumlusu haline getirilmesi ile 15. yüzyılın ortalarında başlamıştır⁵⁸⁹. Kıvılcımı ateşleyen olay ise, Afrika'da yaşayan efsanevi bir Hristiyan kral olan Prester John'un ülkesinden geldiği söylenen bir keşişin Portekiz'e ulaşmasıdır⁵⁹⁰.

Bu şekilde Portekiz'in coğrafi keşiflerini, iki yüzü olan bir madalyon olarak değerlendirebilmek mümkündür. Bu madalyonun bir yüzü ticaret ve parasal kazanç iken, diğer yüzü Müslümanlar üzerine yapılacak ve onları arkadan kuşatmaya yarayacak bir Haçlı Seferi düşüncesidir⁵⁹¹. Gerçekten de Vasco da Gama ve tayfasının Hindistan yolculuğunu Sekizinci Haçlı Seferi olarak değerlendiren tarihçiler mevcuttur⁵⁹². Portekizlilerin kendilerinin de o dönemde bunu böyle gördüklerini düşünmek de hiç akıl dışı de-

deki bir adada inşa ettirmiş olduğu 'ribat'tan almışlardır. Bkz. İsmail Yiğit; *Murabıtlar*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 31, s. 152-155.

⁵⁸⁷ Subrahmanyam; 2012, s. 93-94.

⁵⁸⁸ Sagres, Portekiz'in en batı ucu olup, güneydeki Algarve bölgesinde bulunmaktadır. Prens Henri, keşif hareketlerini yönetebilmek için buraya yerleşmenin mantıklı olacağını düşünmüştür. Bkz. Diffie ve Winus; *a.g.e.*, s. 73.

⁵⁸⁹ Diffie & Winus; *a.g.e.*, s. 73.

⁵⁹⁰ Ravenstein (ed.); *a.g.e.*, s. 24.

⁵⁹¹ Hatta bu düşünce Batı Afrika kıyılarında yapılan ilk deniz keşiflerinde dahi mevcuttur. Bkz. Diffie & Winus; *a.g.e.*, s. 74-75.

⁵⁹² Panikkar; 1959, s. 313.

ğildir. Vasco da Gama'nın ilk yolculuğu sırasında söylendiği birçok kaynakta ifade edilen ve bu alandaki çalışmaların neredeyse hepsinde yer alarak klişeleşmiş olan ve bizim çalışmamızın önceki sayfalarında da ayrıntılı bir biçimde verilen şu söz durumu çok güzel özetlemektedir: Kozikode'ye varan Portekizlilere, buradaki Müslüman bir tüccar olan Man Zeyd, orada ne yaptıklarını sorduğunda şu cevabı almıştır; *Baharat ve Hristiyanları arıyoruz*⁵⁹³. Buna bir başka örnek olarak Afonso de Albuquerque'in Hindistan stratejisi gösterilebilir. Bu kişi madalyonun iki yüzünü tek olarak görmüş ve hem Müslümanlara karşı savaşmayı, hem de onların ticaretine darbe vurarak kendi krallığını zengin etmeyi aynı amaç olarak görmüş ve bu şekilde hareket etmiştir. Ancak Afonso de Albuquerque Hindistan'a geldiğinde, Portekizliler çoktan buradaki halkın çoğunun Hristiyan olmadığını⁵⁹⁴, Prester John'un krallığı ile baharatın geldiği yerin aynı olmadığını, ayrıca Hindistan'daki denizaşırı ticaretin büyük bölümüne Müslümanların hâkim olduğunu öğrenmişlerdir.

1c. Portekizlilerin Asya Politikasının Geçirdiği Değişimler

Portekiz'in Hindistan siyasetini anlamak için gereken belki de en önemli şey, bu siyasetin sürekli olarak değişim geçirdiğini anlamaktır. Zira Portekizliler bilinmeyene doğru yolculuk ederken yalnızca kulaktan dolma bilgilere ve hayal güçlerine sahipti. Hindistan'a vardıklarında ise karşılaştıkları manzara o kadar farklıydı ki, ilk başta bu farkı anlayamadılar. Vasco da Gama'nın ilk yolculuğundan döndüğünde Hindistan'daki halkın farklı geleneklere sahip olsalar da Hristiyan olduklarını söylemiş olması, hayal

⁵⁹³ Subrahmanyam; 2012, s. 63, Ravenstein (ed.); *a.g.e.*, s. 48.

⁵⁹⁴ Portekizliler bu durumu ancak 1500 yılında Hindistan'a sefer düzenleyen Cabral'ın göndermiş olduğu bir rapor sayesinde öğrenmişlerdir. Diffie & Winius; *a.g.e.*, s. 222.

gücünün ve bilgisizliğinin Hinduizm'i anlamasına meydan vermemiş olmasıdır⁵⁹⁵. Zira aynı düşünce yapısıyla Müslümanların Hindistan'da zorla bulunduğu inanan Portekizliler, buradaki halkın Müslümanlara karşı kendilerini destekleyeceklerine inanarak bir başka hataya daha düşmüşlerdir. Örneğin, Malabarlıların Hristiyan olduklarını zannettiklerinden, zamorinin kendilerini Müslümanlara karşı desteklememiş ve Müslümanlar ile iş yapıyor olması, Portekizliler için bir şok etkisi yaratmıştır⁵⁹⁶. Aslında, her nasıl ki Portekizliler bir Haçlı Seferi anlayışıyla Hindistan topraklarına geldiyse, burada da onları İslam'ın Cihat anlayışı karşılamıştır. Bu durum Şeyh Zeyneddin Malabari'nin yazmış olduğu Tuhfat el-Mücahiddin adlı kitapta da ifade edilmiştir⁵⁹⁷. Lakin bu kişi olayları sonradan yazmış oluğu için, onun bahsetmiş olduğu Malabar Müslümanlarının günahlarından dolayı Frenklerin (Portekizlilerin) gönderilmesi düşüncesinin o dönemin insanları tarafından paylaşıldığı şüphelidir. Zeyneddin'in bahsetmiş olduğu bu Cihat anlayışı, Portekizlilerin ikinci seferinin sonunda kendini göstermiştir. Portekizliler ise buradaki Müslümanlara iki şekilde bakmıştır; oranın yerlisi olan Müslümanlar ve Mekte'den (Orta Doğu'dan) gelen Müslümanlar. En büyük düşmanları olarak ikinci grubu görmüşlerdir⁵⁹⁸. Ancak bu bilgileri yavaş yavaş edinebilmişlerdir.

Hindistan'da Hristiyan topluluklar da mevcuttu. Hatta Hristiyanlık Hindistan'a İslam'dan daha önce girmişti. Ancak 1.000 yıla yakın bir süre boyunca batının Hristiyanları ile buranın Hristiyanları arasında bir bağlantı olmamış, bu da arada derin bir

⁵⁹⁵ Lach; *a.g.e.*, C. 1-1, s. 97; Ravenstein (ed.); *a.g.e.*, s. 49. Portekiz'in Hindistan'a ilk ulaştığı tarihten yıllar sonra buraya gelen Tome Pires, bu kişilerin Meryem Ana ve Üçleme inancına sahip olduklarını, bir zamanlar Hristiyan olmuş olduklarının kesin olduğunu yazmıştır. Onların artık Hristiyan olmamasının sebebi olarak da Müslümanları görmüştür. Bkz. Cortesao (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 39.

⁵⁹⁶ Panikkar; 1959, s. 34.

⁵⁹⁷ Nainar (çev.); *a.g.e.*, s. 19-33.

⁵⁹⁸ Subrahmanyam; 2012, s. 60.

boşluk olmasına sebebiyet vermiştir. Buraya Mısır ve Mezopotamya'dan gelen Hristiyanların kayıtları da bir noktadan sonra kaybolmuştur⁵⁹⁹. Bu yüzden, Portekizlilerin burada karşılaştıkları Hristiyanlarla dahi farklı bir inanca sahip olduklarını söylemek mümkündür.

Yukarıda söylendiği gibi, Portekizliler ilk defa Hindistan'a gittiklerinde, burası hakkında neredeyse hiçbir şey bilmiyorlardı. Ancak Arapça konuşan halkların durumu daha farklıydı, onlar Hindistan ile sürekli olarak iletişim halindeydi ve oraya dair ciddi bir bilgi birikimine sahipti. Portekizliler, Hindistan'dan gelen malları, oraya gittiklerinde neredede arayacaklarını dahi bilmiyorlardı. Bu yüzden Subrahmanyam, Vasco da Gama'nın Hindistan'a ulaştığı tarih olan 1498 ile ilk Hindistan valisi Francisco de Almeida'nın Hindistan'a gönderildiği 1505 yılları arasını *hızlı bir çıraklık dönemi* olarak değerlendirmiştir⁶⁰⁰. Gerçekten de, Vasco da Gama'nın Portekiz'e geri döndüğü 1499 yılı ile ilk vali Francisco de Almeida'nın Hindistan'a gönderildiği tarih olan 1505 arasındaki altı yıllık süreçte, Portekizlilerin Asya siyaseti değişerek şekillenmiştir. Bu değişiklikler dört aşama halinde incelenebilir. İlk aşama, orijinal plan olan gemilerin yüzen işhanları olarak kullanıp Hindistan limanlarından baharatla doldurup Lizbon'a geri getirmektir. İkincisi, Cabral'ın kıyıda daimi bir işhanı kurması ve Vasco da Gama'nın da ikinci seferinde bu işhanlarının sayısını artırarak gizli silahlarla donatması ile gerçekleşti. Üçüncü aşamada ise Afonso de Albuquerque'in Hindistan'a ilk seferi ile birlikte bu işhanları kale ve garnizonla desteklendi. Dördüncü aşamada ise 1504-1505 tarihlerinde Portekizliler güç kullanarak Malabar limanlarını Arap tüccarlara karşı kapattı⁶⁰¹.

⁵⁹⁹ Robert Eric Frykenberg; *Christianity in India: From Beginnings to the Present*, Oxford University Press, Oxford 2008, s. 117.

⁶⁰⁰ Sanjay Subrahmanyam; *Europe's India*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts 2017, s. 17.

⁶⁰¹ Hunter; *a.g.e.*, s. 92.

Portekizlilerin Hindistan politikasındaki ilk önemli değişiklik 1505 tarihinde yaşanmıştır. Bu tarihe kadar her yıl güçlü donanmalarla Hindistan’a gelen Portekizliler getirdikleri malları burada sattıktan sonra ihtiyaç duydukları malları satın alıp gemilerine yükledikten sonra ülkelerine dönerlerdi. Demir almadan önce kendilerine dost limanlarda gelecek sefere kadar mal toplamaları ya da münasebetleri devam ettirmeleri için temsilciler ve gerektiği kadar asker bırakırlardı. Ancak geride kalan Portekizlilerin güvenliğini sağlamak zor oluyordu. Bu nedenle, 1505 yılında bu usülden vazgeçilerek üç yıllığına atanan genel valiler gönderilerek Hindistan’da kalıcı olmanın temelleri atıldı⁶⁰².

Portekizliler buraya ilk geldiklerinde yalnızca Arapça biliyorlardı ve başlangıçta işlerini görmelerini sağladı. Ancak kısa süre içerisinde bu bölgede konuşulan daha birçok dili öğrenmeleri gerektiğini fark ettiler. İlk başlarda dil öğrenmek kadar buralarda yaşayan ancak Portekizlilerin gelişiyile birlikte Hristiyanlığa geçen kişileri tercüman olarak da kullandılar. 16. yüzyılın ikinci çeyreğinde ise Portekizliler çevreyi daha fazla tanımaya ve kültürüyle daha çok haşır neşir olmaya başladılar. Bu durumun da dini bir altyapısı olduğunu söylemek oldukça akla yatkındır. Birini Hristiyanlığa davet etmek için önce o kişinin dili ve kültürü hakkında bilgi sahibi olmak gerektiğini anladılar.

Burada beklediklerinden çok daha fazla dil ve kültür ile karşılaşan Portekizlilerin buna hiç hazır olmadıkları net bir şekilde gözlemlenebilmektedir. Vasco da Gama’nın yukarıda anlatıldığı gibi tesadüfen İspanyolca bilen Man Zeyd’e rastlaması ve ondan öğrendikleri dışında dil konusunda hiçbir bilgileri mevcut değildi. Aralarından Malayalam⁶⁰³ öğrenmeye başlayan Duarte Barbosa gibi bazı kişiler hızlaburadaki dilleri öğrenme çabasına giriştiler. Zira Arapça bilmek Doğu Afrika için yeterli iken, Hindis-

⁶⁰² Önalp; *a.g.e.*, s. 30.

⁶⁰³ Hindistan’ın güneybatısında bulunan Malabar’da kullanılan başlıca dil.

tan'a adım atıldığı andan itibaren yeterli gelmemeye başlamıştır. Dil öğrenme konusundaki esas çabalar ilk vali Dom Francisco de Almeida'nın zamanında gözlemlenmiştir. Portekizlilerin bu topraklarda dil konusunda en çok şaşırtıcı buldukları şey ise Farsça'nın önemi olmuştur. Zira bu topraklarda İslam devletleri kuran Türklerde o dönem resmi yazılarda Farsça kullanmak bir devlet geleneği idi⁶⁰⁴. Bu şekilde Farsça Hindistan'a girerek yıllar içerisinde buradaki en önemli dillerden biri haline gelmiştir. Portekizliler de, İran Körfezi'ndeki Hürmüz, Dekken sultanlıkları ya da Guccerat Sultanlığı gibi ülkelerle iletişim kurarken Farsça bilmenin bir ihtiyaç olduğunun farkına varmışlardır. Bu konuda ise 10 - 20 yıl içerisinde yeterli bir konuma gelen Portekizliler, bu durumu yalnızca Farsça öğrenen Portekizlilere değil, Portekizce öğrenen ve Farsça da bilen tüccarlara ya da Farsça konuşan Yahudi veya Müslüman kişilerden Hristiyanlığı seçenlere de borçlu idi. Bu kişilerin Hristiyanlığa geçtiklerinde ise nasıl bir muamele gördüklerini anlamak için Adilşahlar Devleti'ne hizmet etmekte iken Vasco da Gama tarafından esir alınan ve Hristiyanlığı seçtikten sonra Gaspar de Gama adı ile vaftiz edilen kişinin durumundan anlamak mümkündür⁶⁰⁵. Böylece Portekizlilerin dini ve politik stratejileri bir kez daha iç içe geçmiş ve birbirini etkilemiş oluyordu.

Portekizlilerin buradaki halklarla iletişime geçerken yaşadıkları bir diğer zorluk ise buradaki toplumların gelenekleri konusunda olmuştur. Bu konuda ise bazı eğitimli Portekizliler yerel halkların kültürlerini öğrenmeye ve aradaki bu bariyeri kaldırmaya

⁶⁰⁴ Türkler, Maveraünnehir üzerinden batıya doğru yayılırken hem İslam'a geçmişler, hem de yerleşik hayata geçerek İran kültürü ile temas etmeye başlamışlardır. Bu dönemde kurulan Türk devletleri, İran kültürü ile etkileşimde bulunarak Farsça'nın da yoğun bir şekilde etkisinde kalmıştır. Hatta Orta Çağ'da kurulan birçok Türk – İslam devletlerinde devletin resmi yazı dili olarak Farsça kullanılmıştır.

⁶⁰⁵ Gaspar da Gama, o tarihten sonra Portekizlilere hizmet etmiş ve Hindistan'da uzun yıllar Portekizliler adına çalışmıştır. Herhangi bir ayrımcılığa maruz kaldığına dair bir ibare bulunmamaktadır.

çalışmışlardır. Örneğin, Hindistan'a hiç gitmemiş olsa dahi Joao de Barros'un bu konudaki çabaları bilinmektedir⁶⁰⁶. Portekiz'e Asya halklarının kitaplarını getirterek bu kitapların çevrilmesini sağlayan Joao de Barros, bu kültürler konusunda önemli bir bilgi birikimine sahip olmuştur. Joao de Barros'un Çince kitapları çevirtebilmek için Çinli bir köle satın aldığı da bilinmektedir⁶⁰⁷. Böylece Joao de Barros, Portekiz'den yola çıkan bir filo bilinmeyen bir ülkeye yolculuğuna başlamadan önce gemidekilere gidecekleri bölge hakkında bazı stratejik bilgiler verme imkânına sahip olmuştur.

Portekizliler, dini politikalara verdikleri önem dolayısı ile buradaki halklara dair bilgi edinmeye çalışırken din konusuna özel bir önem vermişlerdir. Bunu anlatmak için ise çoğu zaman, Avrupa'da yaygın olduğu üzere *kanun* tabirini kullanmışlardır⁶⁰⁸. Örneğin, Hindistan'a gelmeden önce de İslam hakkında bilgi sahibi olan Portekizliler İslam'ı anlatmak için *Muhammed'in Kanunları*⁶⁰⁹ tabirini kullanmışlardır. Buradaki Sünni-Şii ayrımını öğrenmişler ve bu durum onların buradaki ittifakları ve düşmanlıkları çözmelerinde yardımcı olmuştur. Bu durumun Adilşahlar Devleti ile ilgili olan ilişkilerine de yansımış olduğu ilerideki sayfalarda detaylı olarak verilecektir. Hindistan'da Portekizliler, Osmanlı Devleti'nin başkenti İstanbul'a yönelim gösteren bir Sünni kitlesi ve ilhamını İran'daki Şii Safevi Hanedanı'ndan alan bir Şii topluluğu bulmuşlardır. Bu iki mezhep arasındaki farklılıklar Portekizlilerin yazdıklarında da kendini göstermiştir. Ancak İslam'a düşmanlıkları sebebi ile İslam'ı öğrenme konusunda çok derin bir çaba içerisine girmemişlerdir⁶¹⁰. Buradaki diğer inançlar onlara daha karmaşık geldiği için

⁶⁰⁶ Boxer; *Three Historians*, s. 15-24.

⁶⁰⁷ Boxer; *Three Historians*, s. 21.

⁶⁰⁸ Subrahmanyam; 2017, s. 21.

⁶⁰⁹ Subrahmanyam; 2017, s. 21.

⁶¹⁰ Subrahmanyam; 2017, s. 21. Yine de bu konuda Afonso de Albuquerque bir istisna teşkil etmektedir. Afonso de Albuquerque, Şii-Sünni ayrımının Hindistan'daki ittifaklara yansıdığını fark etmiş ve buna bağlı olarak Sünni olan Gucerat Sultanlığı, Memluklar ve Osmanlı

bunları anlamak konusunda daha fazla zaman harcamışlardır. Hindistan inanışları konusunda bu dönemin Portekizlileri arasında iki farklı fikir gözlemlenmektedir; bir kısım bu kişilerin dini uygulamaları ile Hristiyanların dini uygulamaları arasında bazı benzerlikler olduğunu öne sürerek bir bağlantı kurmaya çalışmış, diğer bir kısım ise yaptıklarının tamamen Hristiyan düşüncesine aykırı olduğunu savunmuştur⁶¹¹. Benzerlik olduğunu düşünen kişilerin en çok öne sürdüğü nokta Hinduların da kutsal yerlere sahip olmaları ve oralara Hac ibadeti için gitmeleri olmuştur. Aynı şekilde Budistlerin çoğunlukta olduğu bölgelerde onların tapınaklarını ve tapınaklarındaki kutsal eşyaları kendi geleneklerine yakın görmüşlerdir. 16. yüzyılın ortalarında da bu inanışların kutsal kitaplarını araştırmaya başlamışlar ve yerel bazı dini metinleri incelemişlerdir⁶¹². Daha sonra da Geredao denen, Latince gibi kutsal bir dilleri olduğunu öğrenmişlerdir⁶¹³. Ancak bu alanda çalışan kişiler daha sonradan, buradaki inanışları Hristiyanlığa fazla benzeterek bu inanışların kabul edilebilir görünmesinden çekinmişlerdir. Subrahmanyam ayrıca onların böyle bir süreçte farkında olmadan buradaki bütün inanışları tek ve homojen bir yapı olarak görme riskini de taşımış olduklarını ifade etmektedir⁶¹⁴. Portekizliler için, benzerlikleri ortaya koymanın yanı sıra Hristiyanlık ve buradaki inanışlar arasındaki önemli farklılıkları ortaya koymak da önemliydi. Anlatılan görüşlerden ilkinde sahip olan insanların, bu görüşü savunmalarında bir etmen olarak da Portekizlilerin ilk başta Asya topraklarında Hristiyanlarla karşılaşacaklarına inanmış olmalarının bir sonucu olarak

Devleti'ne karşı Şii olan Safevi Şahlığı ile ittifak içerisine girmeye çalışmıştır. Bkz. Dames (çev.); *a.g.e.*, C. 1, s. lxiii. Yüksek bir ihtimalle, Afonso de Albuquerque'in Goa'nın alınmasından sonra Adilşahlar Devleti ile dostane ilişkiler kurmaya çabalaması yine bu durum ile alakalıdır.

⁶¹¹ Subrahmanyam; 2017, s. 22.

⁶¹² Subrahmanyam; 2017, s. 22.

⁶¹³ Subrahmanyam; 2017, s. 22.

⁶¹⁴ Subrahmanyam; 2017, s. 22.

görmek akla yatkın görünmektedir. Dini konulara verilen odağın bir diğer sebebi ise Asya’da Portekizlilerin birçok hükümdarla iletişim kurarken elçi olarak misyonerleri kullanmış olmalarıdır⁶¹⁵.

1528 yılında Hindistan valisine gelen bir mektuptan anlaşıldığı kadarıyla, Gu-
cerat Sultanı Bahadır’ın eline düşen bir grup Hristiyan orada esir konumundadır ve hiç
biri Müslüman bir sultanlık adına çalışmak istememektedir. Mektuptaki *İnancımızın*
düşmanlarına hizmet ederek büyük lordlar olacağımıza, inancımıza sadık olarak fakir
*yaşarız*⁶¹⁶ ifadesi, bu dönemde dini anlayışın buradaki Portekizliler için büyük bir
yönlendirici olduğunu göstermeye yeterlidir. Bu kişiler, o dönemde dahi birçok kişinin
yaptığının aksine, karşılaştıkları bütün zorluklara rağmen dinlerine bağlı kalmayı
seçmişlerdir.

Portekizlilerin Asya’da hükümleri altına almak istedikleri ülkelerde yerel yö-
neticileri yerinde bırakmaları ve yerel halkın başına yerel sorumlular atamaları Müs-
lûmanları da kapsamaktadır. Bu durumda Portekizlilerin, hüküm altına aldıkları tak-
dirde, tıpkı uzunca bir süre Lizbon’da olduğu gibi, farklı dinlerden olan insanların
günlük hayatlarına devam etmelerine izin veren bir politikaya sahip olduklarını var-
saymak yanlış olmaz. Lakin bu durumda 16. yüzyılın ortalarına doğru bir değişiklik
gözlemlenmiştir. Kral III. Joao’nun devrinde Portekiz Engizisyonu kurulmuştur⁶¹⁷.
Kudüs fikrinden vazgeçilmiş olsa dahi dini fikirlerin Portekiz politikalarına etkisi bel-
ki de Kral I. Manuel’in zamanından daha fazla olmuştur. Yine de bu engizisyon 1540
lara kadar çok etkin olmamıştır. 1560 yılında engizisyonun Goa’ya gelmesi ile birlikte

⁶¹⁵ Francis Xavier gibi misyonerler aracılığı ile iletişime geçilen topluluklar ile siyasi ilişkiler de kurulmaktaydı. Bkz. Henry James Coleridge; *The Life and Letters of St. Francis Xavier*, Burns and Oates, Londra 1872, C.1, s. 146-150.

⁶¹⁶ Subrahmanyam; 2017, s. 48.

⁶¹⁷ Subrahmanyam; 2012, s. 90.

bu dini faaliyetler Hindistan'da da gözlemlenmeye başlamıştır⁶¹⁸. Böylece Portekizliler Hint denizlerine sadece Avrupa'nın vahşetini ve kabalığını değil, engizisyonun zulmünü de sokmuş oldular⁶¹⁹. III. Joao'nun döneminin ilk yarısında hala etkili olan Rönesans'ın özgürlükçü yapısı yerini anti-reformasyonun getirdiği katılığa bırakmıştır⁶²⁰. Genel olarak bu zamana kadar Portekiz'in Kastilya'dan daha özgürlükçü ve laik bir yapıya sahip olduğu söylenebilir.

Yine bu dönemlerde Cizvit hareketi Portekiz'e de sıçramıştır. Bu tarikatın amaçları arasında Protestanlığa karşı savaşmanın ve Katolik Hristiyan eğitimini yaymanın yanı sıra Asya, Brezilya ve Afrika'da Katolikliğin yayılmasını sağlamak da mevcuttu. Bu şekilde 1540 larda Asya'ya gelen keşiş Francis Xavier⁶²¹ Cizvitler adına büyük icraatlar yapmıştır. Tarihçi Panikkar'a göre, Hindistan'da misyonerlik hareketleri esas Avrupa'daki Protestanlığa karşı yükselen Karşı-Reform'un bir yansıması olarak başlamıştır ve Francis Xavier bunun sembolü gibidir⁶²². Kraliyet ailesinden kişilerin de Cizvitleri desteklemesi üzerine III. Joao'nun zamanında Portekiz'de yaşanan politika değişikliğinde Cizvitler de büyük bir pay sahibi olmuştur. Engizisyon ile Cizvitler aynı görüşleri taşımıyorlarsa da sosyal değişimler üzerinde ikisinin de ciddi şekilde pay sahibi olduğu bilinmelidir⁶²³.

⁶¹⁸ Subrahmanyam; 2012, s. 90.

⁶¹⁹ Luraghi; *a.g.e.*, s. 137.

⁶²⁰ Subrahmanyam; 2012, s. 90.

⁶²¹ Francis Xavier, bugün İspanya'nın Bask bölgesi olan Navarre'da 1497 yılında doğmuştur. Paris'te üniversite okuduktan sonra Ignatius Loyola tarafından Cizvitlerin arasına alınmıştır. Hindistan'a giderek misyonerlik yapan Xavier, Japonya'ya kadar giderek aktif bir misyonerlik görevinde bulunmuş, 16. yüzyılın Hindistan'da görev yapmış en ünlü misyonerlerinden biri olmuştur. Bkz. Coleridge; *a.g.e.*, C.1, s. 7-16.

⁶²² Panikkar; 1959, s. 15.

⁶²³ Subrahmanyam; 2012, s. 91.

Bu dönemde Portekiz’de yaşanan başka sıkıntıların da politika değişikliklerine yol açtığı bilinmektedir. 16. yüzyılda bazı sebeplerden dolayı Portekiz İmparatorluğu büyük bir ekonomik krizin içine sürüklenmiştir⁶²⁴. Bu krizin en önemli sebebi az kaynakla çok yere hükmetme stratejik hatasına düşmüş olmalarıdır.

Hindistan’daki Asya yönetimi, ekonomik olarak baharat ticaretinden çok Batı Hindistan kıyılarından ve Malakka Boğazı’ndan geçen gemilerden alınan vergilere ve Portekizlilerin sahip oldukları toprak parçalarından alınan vergi ve kiralara, ayrıca Hürmüz’den gelen atlar gibi kaynaklara dayanıyordu. Kısacası Asya’daki Hindistan yönetimi kendi kendisine yetecek şekilde dizayn edilmişti. Avrupa’dan gelen gümüş karşılığında Hindistan’dan baharat alınması ise geliri tamamen krala ait olan bir ticaretti⁶²⁵. Ancak Portekizliler burada bir yönetim kurduktan kısa bir süre sonra para sıkıntılarını baş göstermeye başladı. Bu sıkıntıların sebebi, yalnızca az kaynakla çok fazla noktaya hükmetme çabası değil, aynı zamanda burada vuku bulan yolsuzluklardı. Portekiz’in Hindistan yönetimi, ekonomik olarak Avrupa’daki merkezden bağımsız olsa da, yönetim yapısı ve insan kaynağı olarak buraya bağlıydı. Ancak fiili olarak, aradaki mesafeden dolayı, buradaki yönetimin başında bulunanlar çoğunlukla bağımsız gibi davranmışlardır. Ayrıca ilk başlardan itibaren, burada görev alan kişiler ailelerini ve akrabalarını kayırmaya başlamışlardır⁶²⁶. Bu da kaçınılmaz olarak burada Avrupa’daki Portekiz’den ayrı, Hindistan ile özdeşleşmiş bir Portekiz soylu kesimi meydana getirmiştir. Bunun

⁶²⁴ Bu dönemde, Portekizliler Hindistan’a gelmeden önce baharat ticareti için kullanılan ‘Levant’ yolu yeniden aktif olmuş ve Venedik bu ticarete yeniden büyük bir pay sahibi olmuştur. Ayrıca, Portekiz’in Asya ekonomisinde bir durağanlık meydana gelmiş ve Portekiz’in o zamana kadarki sistemi olan monarşik kapitalizm yerini farklı uluslardan güçlü banker-tüccarların yürüttüğü bir sisteme bırakmaya başlamıştır. Bkz. Subrahmanyam; 2012, s. 92.

⁶²⁵ George Davison Winius; *The Black Legend of Portuguese India*, Concept Publishing Company, Yeni Delhi 1985, s. xviii.

⁶²⁶ Winius; *a.g.e.*, s. xx-xxi.

sonucunda da parasal yolsuzluklar kaçınılmaz hale gelmiştir. Asya'daki Portekiz varlığının uzun vadede çöküşünü getiren etmenlerden biri olan bu yolsuzluklar, Afonso de Albuquerque'in ölümünden kısa bir süre sonra, yani Portekiz'in Hindistan'daki imparatorluğunun erken tarihlerinde başlamış, giderek artarak da devam etmiştir⁶²⁷. Gerçekten de Portekiz'in Hindistan'daki varlığının karakteri, ticarete kaymak sureti ile değiştikçe, yolsuzluklar ve yönetimde boşluklar meydana gelmekteydi. Bu durum, en sonunda, Portekiz'in Hindistan'daki üstünlüğünü kaybetmesi ile sonuçlanana kadar sürecekti⁶²⁸.

İç. Portekizlilerin Asya Politikasının Ekonomik ve Dini Yönü

Portekizliler, Hindistan'a geldikten ve ticaret yapmaya başladıktan sonra, buradaki hükümlerliklerini nasıl yürütecekleri konusunda görüş ayrılıkları yaşadılar. Bir grup Portekizli, insan gücü azlığından dolayı karada hiçbir noktada hüküm sürmeye çalışmamak gerektiğini, bunun yerine güçlü donanmaları sayesinde denizlere hükmetmek ve bazı yerel racalarla anlaşarak onların limanlarını kullanmak gerektiğini düşünüyorlardı. Bir başka grup ise, bu limanların yeterli olmayacağını ve bu yüzden en azından bazı stratejik noktaların ele geçirilmesi gerektiğini savunuyorlardı⁶²⁹. Bu ikinci görüşü savunan kişiler arasında en ünlüsü ise 1509 yılında Hindistan'a vali tayin edilen Afonso de Albuquerque idi.

Afonso de Albuquerque, yukarıda da söylendiği gibi Hindistan'daki Portekiz varlığının iki farklı yüzü olan Haçlı Seferi anlayışı ve baharat ticaretini bir bütün olarak görüyordu. Hint Okyanusu'ndaki baharat ve diğer önemli malların ticaretinin uzun süredir Müslümanların elinde olduğunun farkındaydı. Ona göre, ticareti ele geçirmek

⁶²⁷ Winius; *a.g.e.*, s. 63.

⁶²⁸ Pearson; *a.g.e.*, s. 66.

⁶²⁹ Newitt; *a.g.e.*, s. 73/77.

Müslümanlara darbe vurmak için bir başka yoldu. Onları para kaynaklarından ederek zayıflatacak, böylece savaşta yenmesi çok daha kolay olacaktı. Afonso de Albuquerque için Hindistan'a ve Hindistan ticaretine sahip olmak için hâkim olunması gereken dört ana nokta vardı; Goa, Malakka, Hürmüz ve Aden. Bu dört noktaya hâkim olduğu takdirde Portekiz'in Hindistan ticaretini tamamen ele geçirebileceğini düşünüyordu⁶³⁰. Tarihçi Pearson, bu fikirlerin ne kadarının Afonso de Albuquerque'e ait olduğunu, ne kadarının ise Lizbon'da tasarlanmış olduğunu bilinmediğini ifade ederek bu konuya farklı bir yorum getirmiştir⁶³¹.

Daha sonrasında Portekizliler Hindistan'ın karadan hâkim olacak kaynakları olmadığını keşfedecek, ilk baştaki planlarının tamamen aksi bir yol izleyerek buradaki ülkelerle derin bir diplomasi yürütme yolunu izlemeye başlayacaklardır. Tarihçi K. N. Chaudhuri, Portekiz'in Hindistan'daki varlığını 16. yüzyılda üç bölüme ayırarak incelemiştir: Birincisi; *1500 ile 1515 arasındaki ticaretle uğraşan Asyalı hükümdarları hazırlıksız yakalayan denizlerdeki kahramanlık dönemi*, ikincisi; *1515 ile 1560 arasındaki askeri baskı dönemi* ve üçüncüsü *1560 ve sonrasında vuku bulan güç kaybetme dönemi*''⁶³².

Ancak dikkatli bakıldığında, 1515 ile 1560 tarihleri arasında da, Chaudhuri'nin görüşünün aksine yalnızca askeri güce değil, denge politikasına bağlı bir tutunma mücadelesinin de var olduğu görülecektir.

16. yüzyılın ortalarına gelindiğinde Portekizlilerin Hindistan'daki dini ilişkilerinde de değişimler gözlemlendi. Önceden yerel Müslümanlarla iyi geçinen ve sadece Orta Doğu'lu Müslümanlara düşmanca davranan Portekizliler⁶³³, artık buradaki yerel Müs-

⁶³⁰ Danvers; 1992, C.1, s. 268.

⁶³¹ Pearson; *a.g.e.*, s. 31.

⁶³² Chaudhuri; *a.g.e.*, s. 66.

⁶³³ Gupta & Pearson (ed.); *a.g.e.*, s. 75. Portekizlilerin yerel Müslümanlar ile iyi geçinmelerinin sebebi, onlar olmadan baharat satın almalarının ve inşa ettikleri kalelere ve işhanlarına ikmal

lûmanlarla da çatışmaya başladılar. Bunun sebebi ise dinden çok çıkar çatışması idi. Hindistan'ın güneybatı açıklarındaki Maldivler gibi bölgelerin kontrolü için Portekizliler ile yerel Müslümanlar arasında mücadeleler çıkmaya başlamıştı. Hindistan'ın güneyindeki büyük bir ada olan Seylan ve Hindistan'ın ticari açıdan çok önemli güneydoğu kıyıları olan Koromandel'deki ticaretin hâkimiyeti için de bu ticarete hâlihazırda hâkim olan yerel Müslümanlar ile Portekizlilerin çatıştığı gözlenmiştir. 1520'lerden itibaren bu toplumlar ile Portekizliler arasında kanlı çatışmalar yaşanmıştır. 1530'larda bu çatışmalarda Portekizliler üstünlük kurmuştur. Portekizlilerin başarısının altında yatan bir diğer sebep ise 1532 yılında Hindistan'ın güneydoğu kıyılarında balıkçılık için çok önemli bir nokta olan Paravas'taki yerel Müslümanların Hristiyanlığı kabul etmiş olmasıdır. Bu, Hindistan'daki misyonerlik faaliyetlerinin ilk büyük başarısıdır⁶³⁴. Bu halkın Hristiyanlığı kabulünün altında ise Portekizliler ile ittifak kurarak balıkçılık faaliyetlerini güvenle sürdürmek istemeleri yatmaktadır. Bu faaliyetlerinin güvensiz hale gelmesinin en büyük sebebi olan Portekizliler ile anlaşmanın kârlı olacağını düşünmüşlerdir. Portekizliler ile Hindistan'daki yerel Müslümanlar arasındaki çatışmalar 1540'larda yeniden alevlenmiştir⁶³⁵. Değişen çıkarlar dolayısı ile bu defa Mekkeli Müslüman tüccarlara ticaret yapma izni verilirken, yerli Müslümanların üzerine gidilmiştir. Sonuç olarak bu defa da bu Müslümanlar Hint şehir devletlerini Portekizlilere karşı kıskırtmaya başlamışlardır⁶³⁶.

malzemeleri sağlamanın imkansız olduğunu fark etmeleridir. Böylece, yola çıkış motivasyonlarından biri olan Haçlı Seferi ruhunu bir kenara bırakmak durumunda kalmışlardır. Bkz. Malekandathil; *a.g.e.*, s. 134.

⁶³⁴ Esasında Portekizlilerin misyonerlik faaliyetleri, Müslümanlar üzerinde büyük bir başarı göstermemiştir. Daha çok, yaşam şartları çok ağır olan alt kasttan fakir Hindular üzerinde başarı göstermiştir. Zira bu kişilerin yaşam şartları o kadar ağırdı ki, Hristiyan oldukları takdirde daha insancıl biçimde yaşayabileceklerini görüyor ve bu yüzden kendi dinlerini terk ediyorlardı. Bkz. Meilink-Roelofs; *a.g.e.*, s. 117.

⁶³⁵ Subrahmanyam; 2012, s. 98-99.

⁶³⁶ Subrahmanyam; 2012, s. 100.

Asya'daki Portekizli nüfusunun içerisinde ciddi bir din adamı sayısı da mevcuttur. İlk gidenler Fransiskanlar⁶³⁷ olup, 1500 yılında sekiz tanesi Cabral'ın gemileri ile birlikte gelmiştir⁶³⁸. Daha sonrasında ise Cizvitler⁶³⁹, Dominikenler⁶⁴⁰ ve Agustinyanlar⁶⁴¹ gibi birçok farklı dini grup Hindistan'a gelmiştir. En çok din adamı Cizvitlerden, hemen sonrasında ise Fransiskanlardan mevcuttu. Bunların en kalabalık oldukları zamanlarda Asya'da 600 civarında üyeleri vardı. Lakin dengeli bir dağılımdan bahsetmek mümkün değildir. Bu kişilerin büyük çoğunluğu Doğu'nun Roma'sı adı verilen Goa'da ikamet etmiştir. Koçi'de de ciddi misyonerlik faaliyetleri bu dönemde gözlenmiştir. Başka bir büyük aktivite bölgesi ise Kuzey Toprakları denen Daman, Şaul, Bassein, Salset gibi yerlerdir⁶⁴².

Karşı-reform'un yükselişi ve dini tarikatların başta Goa olmak üzere Portekiz'in Asya topraklarında görülmeye başlaması ile birlikte Hristiyan olmayan kişilere gösterilen ayrımcılıkta da bir artış gözlemlendi. Bunun sonucunda Goa'da Hindulara ve Müslümanlara karşı bazı ayrımcı kararlar alındı. İlk olarak 1540'larda Salset ve Bardes'deki

⁶³⁷ Bir İtalyan rahibi olan Assisili Francesco'nun İsa'nın isteğine göre yoksulluk hayatı sürmeye ant içmiş müritleri ile kurduğu tarikatıdır.

⁶³⁸ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 504; Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 84.

⁶³⁹ Katolik Hristiyanlığın İsa Cemiyeti de denen ikinci büyük tarikatı. Kurucusu Ignatius Loyola'dır. Cizvit (Jesuit) ismi ise, Orta Çağ Hristiyan düşünürlerinin, ölen bir kişinin 'bir başka İsa' (Jesuita) olacağına dair inançlarından geliyordu. Cizvitlerin hedefi bütün insanlığı Hristiyanlaştırmak ve Hristiyan olanların inançlarını hiç taviz vermeden yaşamalarını sağlamaktır. En ünlü üyelerinden biri Hindistan ve Japonya'daki misyonerlik faaliyetleri ile bilinen St. Francis Xavier'dir. Bkz. Günay Tümer; *Cizvitler*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 8, s. 40-41.

⁶⁴⁰ Aziz Dominik tarafından kurulmuş ve Papa III. Honorius tarafından 22 Aralık 1216 tarihinde onaylanmış bir Katolik tarikatıdır. Üzerlerine giydikleri beyaz üzerine siyah cübbeden dolayı Siyah Keşişler olarak da adlandırılırlar.

⁶⁴¹ Adlarını Hippolyte Augustin'den alan Katolik esaslı dini bir tarikatıdır.

⁶⁴² Subrahmanyam; 2012, s. 234.

camilere ek vergiler getirildi, Hindu tapınakları ise kapatıldı⁶⁴³. Asıl hamle ise bir sonraki 10 yılda geldi ve Salset, Bardes ve Tisvadi'de 900'e yakın Hindu tapınağı yıkıldı. Hem bu baskılar, hem de Hindulara devlet kademelerinde iş verilmeyerek Hristiyan olanların tercih edilmeye başlanması bu insanlar arasından çok sayıda insanın isteği dışında Hristiyanlığa geçmesine sebep oldu⁶⁴⁴. Pearson'a göre bu durumun başka sonuçları da oldu. Tapınakları yıkılan Hindular, Adilşahlar Devleti gibi daha toleranslı yerlere giderek buralara yerleştiler ve tapınaklarını yeniden inşa ettiler⁶⁴⁵.

Hindistan'daki din değiştirme, yalnızca Portekizlilerin çabası ile yerel halkın Hristiyanlığa geçişi şeklinde var olmamıştır. Bazı Portekizliler de İslam dinine geçerek İslam hükümdarlarına hizmet etmişlerdir. Bu kişilere Portekizliler tarafından *kaçak* deniyordu. Daha önceleri Kuzey Afrika'da da bunun örnekleri görülmüştür. Bu kişiler suçlu oldukları için kanundan ve cezalandırılmaktan kaçanlar veya politik ve ekonomik olarak bir fırsat bulanlardır. İlk grup bunu zorunluluktan, ikinci grup ise özgür iradesi ile yapmıştır.

16. yüzyılda Portekiz Asya'sında dini tarikatların çabalarıyla Hristiyanlığa geçişlerin başlamasıyla beraber, bazı topluluklarda kültürel değişimler de vuku buldu. Bu topluluklar Hristiyan olmakla kalmadılar, bunun yanı sıra Portekiz kültürünü de benimsediler. 17. yüzyılın başlarında Asya'da bir buçuk milyon Hristiyan'ın bulunması misyonerlik faaliyetlerinin ne kadar başarılı olduğunun bir göstergesidir⁶⁴⁶. Kerala'daki Aziz Thomas Hristiyanları gibi Hindistan'daki bazı gruplar Portekizlilerin gelişinden önce de Hristiyan olsa dahi, Portekizliler misyonerlik faaliyetlerinde büyük bir başarı

⁶⁴³ Subrahmanyam; 2012, s. 242. Whiteway, kralın emri ile bütün bu tapınakların yıkıldığını belirtmiştir. Bkz. Whiteway; *a.g.e.*, s. 60.

⁶⁴⁴ Subrahmanyam; 2012, s. 242.

⁶⁴⁵ Pearson; *a.g.e.*, s. 122.

⁶⁴⁶ Subrahmanyam; 2012, s. 274.

göstermişlerdir ve Portekizlilerin Asya'daki dini varlığı, seküler Portekiz Krallığı'nın varlığından daha köklü ve daha uzun süreli olmuştur⁶⁴⁷.

Id. Portekiz'in Hindistan'da Gelişen Kolonicilik Anlayışı ve Kolonilerde Misyonerlik

Portekizlilerin kolonicilik anlayışı diğer ülkelerinkinden daha farklıdır. Zira diğer devletler Portekizlilerin tecrübelerinden yararlanarak daha farklı yollar izlemişken, Portekizlilerin böyle bir şansı olmamış, her şeyi deneme-yanılma yöntemi ile öğrenmek durumunda kalmışlardır. Daha önce de söylediğimiz gibi, Portekizlilerin deniz aşırı politikalarında dinin her daim çok önemli bir yeri olmuştur. Ancak Portekizlilerden sonra bu topraklara gelen Avrupalılar, politikalarına dini Portekizliler kadar dâhil etmemişlerdir. Bu durumu ele alırken ise, Portekizlilerin böyle bir itici güce ihtiyaç duyduklarını, diğer Avrupalıların ise bu topraklara, ticaretin ne kadar kârlı olduğunu bilir halde geldiklerini göz önünde bulundurmak gereklidir. Kısacası, dini politikaya daha az dâhil etmek de diğer Avrupalıların Portekizlilerin tecrübelerinden öğrenmiş oldukları bir husustur. Zira bu değişim de önce Portekizlilerin kendi içlerinde yaşanmıştır. Örneğin 1630'larda bütün Asya'da 15.000 Portekizli yaşıyor iken bunun 1.800'ü din adamı idi. Daha sonraki tarihlerde dini yapının büyüklüğüne itirazlar gelmiştir. Çünkü gelen çoğu asker daha rahat bir yaşam için dini tarikatlara girerek ordudan ayrılmıştır. Bu durum hem Portekiz'in savunmasının zayıflamasına hem de ekonomik olarak güçsüzleşmesine sebep olmuştur⁶⁴⁸. Dini kurumlar, tıpkı Avrupa'da oldukları gibi bağımsız ve vergiden muaf idiler. Bu bağımsızlık sonucunda ayrıca, buradaki dini tarikatların da zaman içeri-

⁶⁴⁷ Subrahmanyam; 2012, s. 274.

⁶⁴⁸ Subrahmanyam; 2012, s. 275.

sinde yarı-ekonomik bir yapıya geçtiği gözlemlenmiştir. Cizvitlerin ekonomiyle uğraşmasının ilk örneği 1550'lerin sonunda gözlemlendi. Luis de Almeida isimli bir doktor tarikata bağışta bulundu ve bu para Çin'den Japonya'ya yapılan ipek ticaretine yatırım için kullanıldı⁶⁴⁹. Trent Konsili⁶⁵⁰ din adamlarının ticaretle uğraşmasını kesin olarak yasaklasa da Asya'daki girişimleri için başka hiçbir gelir kaynakları olmayan Cizvitler bu yola başvurmaya devam ettiler. Çünkü kraliyet tarafından bu tarikatlara ödenen para yeterli değildi. Onların bu durumundan dolayı özel bir anlaşma yapıldı ve ipek ticaretindeki yerleri tasdiklendi. Bu itirazlar yine de dini bir karakterle ve Papa'dan alınan izinler doğrultusunda başlamış olan Portekiz'in keşif ve koloncilik hareketlerindeki karakter değişiminin açık bir göstergesidir⁶⁵¹.

Misyonerlik faaliyetleri diğer Asya bölgelerine kıyasla Hindistan'da daha büyük başarı göstermiştir. Özellikle Portekiz'in Hindistan'daki siyasi varlığına verilen isim olan Estado da India'nın⁶⁵² direkt kontrol ettiği topraklarda misyonerlik konusunda en

⁶⁴⁹ Subrahmanyam; 2012, s. 275.

⁶⁵⁰ Bugün Kuzey İtalya'da bulunan Trent şehrinde düzenlenen Katolik Kilisesinin 19. Ekümenik toplantısıdır. Protestan reformları sebebiyle toplanmış olan bu konsil Karşı-Reform'un ilkelerini ortaya koymuştur. Aldığı kararlardan bir tanesi de din adamlarına ticaret yasağı getirmesidir. Konsil 25 oturum olarak 1545-1563 yılları arasında yapılmıştır.

⁶⁵¹ Subrahmanyam; 2012, s. 275.

⁶⁵² Estado da India, Portekizliler Asya'da en geniş sınırlarına ulaştıklarında, Portekizliler tarafından Sofala'dan Macau'ya kadar sahip oldukları bütün toprak parçalarına ve ticaret merkezlerine verdikleri isimdir. Daha geniş çerçevede ise, Portekizliler kendilerini denizlerin hâkimi saydıkları için Ümit Burnu'ndan Japonya'ya kadar olan denizleri Estado da India sınırları içerisinde saymak mümkündür. Bkz. C.R. Boxer; *Race Relations in the Portuguese Colonial Empire*, Clarendon Press, Oxford 1963, s. 41. Asya'dan getirilen mallar üzerindeki kraliyet tekeli imtiyazına sahip olan Lizbon'daki teşkilata ise Casa da India denmekte idi. Bkz. Önalp; *a.g.e.*, s. 43. Bu teşkilat, batı emperyalizminin temellerini atmıştır. Casa da India, Vasco da Gama'nın ünlü yolculuğunu tamamladığı yıl olan 1498'den iki yıl sonra, Cabral'ın Hindistan'a yaptığı yolculuğun yılı olan 1500 yılında kurulmuştur. 17. yüzyıl ortalarına kadar, Asya'dan Brezilya'ya kadar uzanan Portekiz denizaşırı imparatorluğu içerisindeki

büyük başarı gözlemlenmiştir⁶⁵³. Bu durum dini faaliyetlerin politik güç ile birleşince en iyi sonuçları verdiğinin güzel bir örneğidir. Ayrıca yine ekonomik gerekçelerin dini gerekçelerin önüne geçtiğinin de bir kanıtı olarak gösterilebilir. Örneğin; Hindistan Yarımadası'nın en güneyinde bulunan Tamilnadu Bölgesi'ndeki Tirunelveli'de, Paravalar denilen bir topluluk, 1530'ların başlarında, Koçi'deki Portekizlilere ulaşarak, himaye ve koruma karşılığında Hristiyanlığa geçmek istediklerini belirttiler. Böylece, birkaç ay içerisinde 20.000 kadar vaftiz işlemi gerçekleşti ve Portekizliler, Paravaları himaye ettiklerinden o bölgedeki doğal kaynaklar üzerinde hak iddia etmeye başladılar⁶⁵⁴. Kısa-cası, Portekizlilerin Asya'ya yönelik keşiflerini gerçekleştirmelerinin altında yatan itici güçler din ve ticari politikaların ilginç bir birleşimi idi. Hem yeni ticaret yollarıyla pazara hâkimiyet ve zenginleşme, hem de Orta Doğu'yu arkadan kuşatarak Kudüs'ü almak ve İslam'a karşı büyük bir zafer kazanmak amaçlanıyordu. Ancak tarihçi Pearson, bu topraklarda Hristiyan misyonerliğinin Hristiyanlığı, İslam'ın yayıldığı hızda yayamadığını belirtmiştir. Bunun sebebi olarak ise, Hindistan'daki kast sistemini göstermiş, Hristiyanlığa geçenler kastlarını kaybetmiş olarak görülüp dışlanırken, Müslümanlığa geçenlere böyle davranılmadığını belirtmiştir⁶⁵⁵. Yine de Portekizliler, en azından etkin oldukları bölgelerde bu konuda hatırı sayılır bir başarı elde etmişlerdir.

görevi, imparatorluk dâhilindeki bilginin ve insan gücünün sirkülasyonu, bireysel tüccarlarla yapılan anlaşmalar, bilginin ve istihbaratın üretilmesi, vergilerin ve gümrük vergilerinin idaresi idi. Ayrıca, dünya çapında Portekizliler tarafından kurulmuş olan işhanlarından sorumluydu. Bunların yanı sıra, bu organizasyon 1506 ve 1570 yılları arasında Portekiz tahtının imparatorluk ticareti üzerindeki tekeli de yönetmiştir. Bkz. Angela Barreto Xavier; *The Casa da India and the Emergence of a Science of Administration in the Portuguese Empire*, Journal of Early Modern History, 22, Leiden 2018, s. 328.

⁶⁵³ Subrahmanyam; 2012, s. 276-277.

⁶⁵⁴ Subrahmanyam; 2012, s. 277.

⁶⁵⁵ Pearson; *a.g.e.*, s. 48.

Lakin Portekizliler, sağladıkları koruma karşılığında Paravaları bir gelir ve asker kaynağı olarak görürken 1540'larda Cizvitler bu bölgeye geldiler ve 1550'lerde bu topraklarda, Cizvitler, Estado da India ve yerel otoriteler arasında 17. yüzyılın ortalarına kadar sürecek bir güç çekişmesi başlamış oldu. Bu çekişmenin sebeplerinden biri zayıflayan Estado da India'nın durumu iken, diğer bir sebebi de bölgedeki Cizvitlerin dindışı hırsları idi⁶⁵⁶. Kısacası Portekizliler, ilk başta dini Hindistan koloniciliğinde bir itici güç olarak kullanırken, daha sonra dini tarikatlar dünyevi kazançlar elde etmek amacı ile Estado da India ile çekişmeye ve onu daha da zayıflatmaya başladılar. Böylece dini tarikatlar, Portekiz Estado da India sistemini zayıflatan ve bozan etmenlerden birini teşkil ettiler.

Peki, bütün bu gerçekler, Portekizlilerin yapmış olduğu bu deniz yolu keşfinin o kadar da büyük bir başarı olmadığı anlamına mı gelmektedir? Ya da coğrafi keşifleri dünya tarihi açısından o kadar da önemli değil midir? Bu soruların cevabının hayır olduğu, bu alana dair inceleme yapıldığında kolayca görülebilmektedir. Böyle bir denizaşırı imparatorluğu kurmaya ilk çabalayan ülke Portekizlilerdir ve politikaları değişse de, hâkimiyetleri asla kesin olamasa da Hindistan'da yüzyıllarca varlık göstermişlerdir. Ayrıca bu şekilde ülkelerine büyük kazanç ve saygınlık kazandırmışlardır. Portekiz'in ne kadar başarılı olduğu tartışılan denizaşırı imparatorluğu –ki imparatorluk sayılıp sayılamayacağı dahi tartışma konusudur- olmasa, Hollanda'nın ve İngiltere'nin kurmuş oldukları daha başarılı denizaşırı imparatorluklardan bahsetmek asla mümkün olamazdı.

Her şeyden önce Vasco da Gama'nın ilk yolculuğunu tamamlamasının ertesi yılı Hindistan'a bir filo daha gönderilmesi ve o yıllardan itibaren bunun Portekiz'de düzenli bir hale gelmesi, yolun zorluğuna ve yaşanan kayıplara rağmen sürekli daha fazla gemi gönderilmesi Portekizlilerin bu yolun keşfini oldukça başarılı bulduklarının bir göster-

⁶⁵⁶ Subrahmanyam; 2012, s. 277.

gesidir. Barros gibi tarihçilerin yazdıklarından yararlanarak Portekiz'in Hindistan'daki tarihini yazmış olan Frederick Charles Danvers, Vasco da Gama'nın ilk yolculuğunda getirdiği malların, yapılan harcamaların 60 katı olduğunu söylemektedir ki bu gerçekten kârlı bir yatırım olduğu anlamına gelir⁶⁵⁷. Bu sayının abartılmış olup olmadığına dair bir kanıtı sahip değiliz, ancak Hindistan'a yapılan düzenli yolculuklar ve bu yolculuklar için gelmeye devam eden dış yatırımlar, Danvers'ın söylediği kadar olmasa bile bu yolculuğun çok iyi bir yatırım olduğunun kanıtı niteliğindedir.

Böylece Portekizliler Hindistan'daki maceralarına başlamış ve bu da onları tezimizin diğer ana karakterleri olan Adilşahlar ile karşı karşıya getirmiştir. Yukarıda da yazılı olduğu gibi, Adilşahlar ile Portekizlilerin ilk karşılaşması Vasco da Gama'nın ilk yolculuğu sırasında Portekizli gemilerin Anjediva Takımadası'na sığınmaları ve Yusuf Adil Han'ın bu yabancıların kim olduklarını öğrenebilmek için gemiler göndermesi vasıtasıyla olmuştur⁶⁵⁸. Daha sonrasında ise Adilşahlar Devleti'nin, Portekizlilerin Goa'da ele geçirebilmeleri için onları oraya gelmeye ikna etmek üzere göndermiş olduğu temsilci yakalanarak gerçek niyetini itiraf etmiş ve böylece Portekizlilerin Adilşahlar ile ilgili ilk fikirleri düşmanca olmuştur⁶⁵⁹. Bu iki devlet, 1510 yılında Afonso de Albuquerque'in Goa'yı ele geçirerek burayı Hindistan yönetiminin merkezi haline getirmesi ile birlikte birbirlerine komşu haline gelmişler ve bu komşuluk farklı zeminlerde iki yüzyıla yakın sürmüştür.

Adilşahlar Devleti ile Portekizlilerin ilişkileri, sanıldığı gibi sürekli bir düşmanlık halinde olmamıştır. Bunun birkaç sebebi vardır. Öncelikli sebebi ise bu iki devletin yapısal olarak birbirlerinden çok farklı olmalarıdır. Adilşahlar Devleti, kuruluşu itibarıyla bir kara devleti olmuş ve tarihinin sonuna kadar da öyle kalmıştır. Gelirlerinin bü-

⁶⁵⁷ Hunter; *a.g.e.*, 84

⁶⁵⁸ Ravenstein (ed.); *a.g.e.*, s. 85.

⁶⁵⁹ Ravenstein (ed.); *a.g.e.*, s. 86-87; Danvers; 1992, C.1, s. 61.

yük bir bölümünü karadan sağlamanın yanı sıra, ordusunun büyük bir bölümü de karada savaşmaya yatkın askerlerden oluşmaktadır. Portekiz'in Hindistan'daki yönetimi ise bunun tam tersidir. İnsan kaynağı bakımından büyük sorun yaşayan Portekizlilerin Hindistan'da iddialı olabilmelerini sağlayan tek şey deniz güçleridir. Dolayısı ile Portekiz'in Hindistan'daki hâkimiyeti bir deniz hâkimiyetine dayanmakta, karada ise birbirinden bağımsız ve her biri kıyıda olan küçük kara parçalarındaki kaleleri sayesinde tutunabilmişlerdir. Bir diğer sebep ise Portekizlilerin siyasetinin yukarıda söylenmiş olduğu gibi değişkenlik göstermesidir. Portekizlilerin ilk baştaki hayalleri keşfettikleri bütün toprakları yönetmek ve Papa tarafından bu toprakların hâkimi ilan edilmektir. Ancak zaman geçtikçe keşfettikleri toprakların büyüklüğünü, buradaki nüfusun çokluğunu, kültürün derinliğini anladıkça ve Asya karşısında kendi nüfuslarının küçüklüğünün farkına vardıkça, hükmetme siyasetinde değişikliğe gitmiş, buradaki ülkelerle diplomatik ilişkiler kurarak Hindistan'da tutunabilmek için bir denge politikası izlemek zorunda kalmışlardır. Bu sebeplerden dolayı ise en yakın komşuları olan Adilşahlar Devleti ile de ilişkileri çok farklı boyutlarda gerçekleşmiştir. Kimi zaman birbiriyle savaşan bu iki devlet, kimi zaman ise uzun yıllar sürecek olan barış ve ticaret dönemleri geçirmiştir. Adilşahlar Devleti'ni Portekizliler için diğer Dekken hükümdarlıklarından ayıran bir başka özellik ise, Yusuf Adil Han'ın 1502'de Şiiliği ülkesinin resmi mezhebi ilan edişinden itibaren 16. yüzyılın büyük çoğunluğu boyunca Adilşahlar Devleti'nin Şii olmasıdır. Bu yüzden Adilşahlar Devleti yalnız kalmış ve bir müttefik arayışı içine girmiştir. Yusuf Adil Han'ın himayelerinde eğitim alarak Şii mezhebini benimsediği Safevi hanedanı ise Adilşahların ihtiyaç duyduğu sadık müttefik olarak görülmüş, hatta Adilşahlar sultanları kendilerini Safevi şahlarının vasalları olarak görmüşler ve onlara bağlılık yemini etmişlerdir⁶⁶⁰. Bu durumun Portekiz'i ilgilendiren kısmı ise, Osmanlı

⁶⁶⁰Briggs (çev.); *a.g.e.*, C.3, s. 27; Nayeem; 1974, s. 57.

Devleti'ne karşı Hint Okyanusu'nda yıllarca savaşıyan Portekizlilerin, yine Osmanlı Devleti'ne karşı mücadele eden İran ile stratejik müttefik haline gelmiş olmasıdır. Buna bağlı olarak, Adilşahlar Devleti ile de kimi zaman müttefik olarak ilişki kurmuşlar, hatta birbirlerine saldırılar karşısında yardım etme sözü dahi vermişlerdir⁶⁶¹. Bu anlaşma tezimizin son bölümünde detaylarıyla incelenecektir. Yusuf Adil Han ve oğlu döneminde Osmanlı Devleti, farklı bir mezhepten olsa bile işgalci Hristiyanlara karşı Adilşahlar Devleti tarafından bir müttefik olarak görülse de, zaman ilerledikçe bu durum değişmiş ve İran'ın müttefiki olan Adilşahlar, Osmanlı Devleti'ne karşı yine İran'ın bir başka müttefiki olan Portekiz ile dostane ilişkilere sahip olmuştur. Bu durumdan anlaşılabilecek bir başka nokta ise Portekiz'in yıllar geçtikçe Hindistan'da bir işgalci olarak değil, orada yerleşik olan unsurlardan biri olarak görülmeye başlamış olmasıdır.

Çalışmamızın bundan sonraki kısmında, başta da söylendiği gibi, Adilşahlar Devleti ile Portekiz Krallığı arasında 16. yüzyılda vuku bulmuş üç önemli siyasi olay incelenecek, daha sonra bu olaylar ve aralarında geçen dönemler karşılaştırılarak, Adilşahlar Devleti ile Portekiz Krallığı ilişkileri meselesine farklı ve daha derin bir bakış açısı getirilmeye çalışılacaktır. Bu olaylar sırası ile Goa'nın Portekizliler tarafından ele geçirilmesi (1510), Şehzade Ali olayı (1543-1555) ve Portekizlilere karşı I. Ali Adil Şah'ın önderlik ettiği ittifak (1570) olacaktır.

⁶⁶¹ Kiran Sampatrao Jadhav; *Trade and Commerce in the Adil Shahi Sultanate of Bijapur (1489-1686 AD.)*, Basılmamış Doktora Tezi, Savitribai Phule Pune Üniversitesi, Pune 2015, s. 117/172.

II. BÖLÜM

GOA’NIN PORTEKİZLİLER TARAFINDAN ELE GEÇİRİLMESİ

A. PORTEKİZ’İN İKİNCİ HİNDİSTAN VALİSİ AFONSO DE ALBUQUERQUE

Afonso de Albuquerque’in Hindistan’a ilk gelişi bir vali olarak değildi. Yukarıda da anlatıldığı gibi, Afonso de Albuquerque ve kuzeni Francisco de Albuquerque, Kral I. Manuel tarafından Koçi’de bir kale inşa etmeleri ve buradaki Portekizlileri yapılan saldırılardan korumaları için Nisan 1503 tarihinde gönderilmişlerdi⁶⁶². Bu sırada Hindistan’daki Portekizliler Koçi racası Kozikode zamorininin saldırıları nedeniyle zor durumdaydı. Bu yeni Portekiz filosunun gelişiyle zomorinin kuvvetleri geri çekilmeye zorlanmıştı. Bu geri çekilme sonrasında Koçi racasından bir kale yapmak için izin alındı ve Portekiz’in Hindistan’daki ilk kalesi inşa edilmiş oldu⁶⁶³. Bu sırada Kollam racası ile ticari ilişkiler kurulmuştu. Hindistan’ın bu bölgesinde bulunan Hristiyan halk ile iletişime geçilmiş ve raca ile Hristiyanların, bir Hristiyan tarafından yargılanmaları konusunda anlaşarak Portekizli bir kişiye yargıç yetkisi verilmiştir. Ayrıca bir rahip de buradaki Hristiyanların dini doğru yaşamaları için burada bırakılmış ve bu rahip burada birçok Hindu’yu Hristiyan yapmıştır⁶⁶⁴. Temmuz 1504 tarihinde ilk yolculuğundan dönen Afonso de Albuquerque’in verdiği rapor doğrultusunda, Kral I. Manuel de üç yıl süre ile görev yapacak olan ilk valisini atamıştır.

⁶⁶² Birch (çev.); *a.g.e.*, C. 1, s. 2.

⁶⁶³ Birch (çev.); *a.g.e.*, C. 1, s. 6.

⁶⁶⁴ Birch (çev.); *a.g.e.*, C. 1, s. 15.

a. Afonso de Albuquerque'in Hindistan'a İkinci Gelişi ve Valiliği Devralması

1506 tarihinde ise Kral I. Manuel, vali olacakken hastalanan ancak sağlığına geri kavuşan Tristao da Cunha'yı 14 gemi ile birlikte Hindistan'a yollamaya karar verdi. Kral kendisine daha önce çok iyi hizmet etmiş olan Afonso de Albuquerque'in de altı gemi ile birlikte bu filoya katılması emrini verdi. Afonso de Albuquerque'e Francisco de Almada'nın görev süresi bittiği zaman onun yerine vali olarak geçmesi konusundaki gizli emirler de verilmişti⁶⁶⁵. Böylece 5 Nisan 1506 da Tristao da Cunha, 6 Nisan 1506 da da Afonso de Albuquerque yola çıktı⁶⁶⁶. Bu iki filo kısa bir süre sonra bir araya gelerek Hindistan yolculuğunu beraber yapmışlardır. Portekiz'in Hindistan tarihinde çok önemli bir yere sahip olan Afonso de Albuquerque'ün soyu Portekiz kraliyet ailesine kadar uzanıyordu. Afonso de Albuquerque'in Portekiz'in Hindistan egemenliği ile ilgili görüşleri daha sonraki dönemde Portekiz'in Hindistan politikalarının temelini oluşturmaktı. O, yalnızca gemilerin her yıl baharatla dolu şekilde Lizbon'a dönmesinden öte, burada Kral I. Manuel ve seleflerinin imparatorluğunun temellerini atmayı sağlayacak adımları düşünüyordu. Atılacak dört adım ile Hindistan'da bir Portekiz İmparatorluğu kurulacağına inanıyordu. Bu adımlar ise şöyledir: Birincisi, Hindistan'da özenle seçilecek limanları Portekizlilerin kontrolü altına almak ve buralarda yerleşik bir Portekizli nüfusu meydana getirmek. İkincisi, Hindistan'da birçok farklı noktada yerleşik bir Portekizli nüfusu meydana getirmek. Üçüncüsü, Portekiz donanmasının güvenle yaşayabi-

⁶⁶⁵ Ancak piç olduğu için *Dom* unvanı taşımayan Afonso de Albuquerque, kendisinden önceki vali Francisco de Almeida gibi *kral vekili* unvanı da taşımayacaktı. Bkz. H. Morse Stephens; *Albuquerque, Rulers of India*, William Wilson Hunter (ed.), Clarendon Press, Oxford 1897, s. 64.

⁶⁶⁶ Birch (çev.); *a.g.e.*, C.1, s. 21.

leceği ve onarılabileceği stratejik noktalara sahip olmak ve dördüncüsü, önemli noktalarda kaleler inşa etmektir⁶⁶⁷.

Böylece, Portekiz'den çok uzakta olan Hindistan'da Portekiz'den gelecek desteği beklemeden kendini savunabilecek noktalar ve ordu kurulabilecek insanlar olacaktı. Ayrıca, Portekiz donanmasını Koçi veya Kannur gibi Portekizlilerin düşmanlarının da çok sayıda bulunduğu şehirlere emanet etmemiş olacaktı. Ayrıca kış geldiğinde ordularını bu şehirlerde şehir halkı ile birlikte tutarak zor durumların ortaya çıkmasına meydan vermemiş olacaktı⁶⁶⁸. Kısacası, Afonso de Albuquerque'in niyeti, Hindistan'da kendi kendisine yetebilecek bir Portekiz imparatorluğu kurmaktır. Hindistan'daki varlığı süresince de izleyeceği politikaları, bu ilkeleri doğrultusunda olacaktı. Henüz herhangi bir koloni yönetim sistemi örneğinin bulunmadığı bir tarihte, Afonso de Albuquerque'in bu fikirlere sahip olması, onun stratejik zekâsının bir göstergesidir ve aynı zamanda bu fikirleri tarihteki ilk yerleşik deniz aşırı koloni yönetim biçimini teşkil ediyordu.

Kral tarafından kendisine verilen yazılı emir doğrultusunda, eski vali Francisco de Almeida'nın üç yıllık görev süresinin bittiğini söyleyecek ve onu Lizbon'a geri gönderecekti⁶⁶⁹.

Afrika kıyılarını izleyen bu filo sorunsuz bir şekilde Melinde'ye vardı. Buranın hükümdarı ile yapılan bir görüşmenin sonunda, Afonso de Albuquerque, Kral I. Manuel'den Hürmüz Adası ve o bölgedeki kıyıları fethetmek üzere emir aldığını söyleyerek kendisine rehberler vermesini istedi. Melinde hükümdarının emri üzerine şehirde

⁶⁶⁷ Stanley (çev.); *a.g.e.*, s. lxiii-lxiv. Tarihçi Panikkar ise Albuquerque'in stratejisini üç adımda özetlemiştir; a) Goa'nın doğrudan yönetimi ve evlilik politikası ile kolonizasyonu, b) stratejik noktalarda kaleler ve üsler kurulması, c) stratejik önemi olan kıyı bölgelerinin hükümdarları ile onları Portekiz kralına bağlayarak ittifak kurmak. Bkz. Panikkar; 1951, s. 53.

⁶⁶⁸ Stanley (çev.); *a.g.e.*, s. lxiii-lxiv.

⁶⁶⁹ Danvers; 1992, C. 1, s. 149.

bulunan en yetenekli üç rehber onlara katıldı⁶⁷⁰. Tristao da Cunha ve Afonso de Albuquerque Doğu Afrika'dan sonra Somali'nin doğusunda yer alan Sokotra Adası'na doğru ilerlediler. Zira Kral I. Manuel tarafından Tristao da Cunha'ya bu adadaki Hristiyanları korumak için bir kale inşa etme görevi verilmişti. Ancak Portekizlilerin düşüncesinin aksine bu adada Hristiyanlar değil Müslümanlar yaşıyordu⁶⁷¹. Bu Müslümanların bir kalesi de bulunmaktaydı. Kaleyi teslim etmek istememeleri üzerine Portekizliler kaleye saldırdılar. Kale çetin bir mücadelenin sonunda Portekizlilerin eline geçti ve Portekizliler böylece adaya hâkim oldular⁶⁷².

Daha sonra Tristao da Cunha 10 Ağustos 1507 tarihinde Hindistan'a gidip mal aldıktan sonra Portekiz'e dönmek üzere Sokotra Adası'ndan ayrılırken, bazı gemileri de Afonso de Albuquerque'in komutası altında bırakmıştı⁶⁷³. Afonso de Albuquerque, Sokotra Adası'ndan ayrılmadan önce kaptanlarıyla bir toplantı yaptı. Hürmüz ve Muskat'a mı yoksa Diu ve Kambat'a mı gitmek gerektiği konusunda fikirlerini sordu. Bu toplantıda Hürmüz ve Muskat'a gitmek yönünde karar alındı⁶⁷⁴. Basra Körfezi'nin girişindeki Hürmüz'ü ele geçirmeleri ticari faaliyetlerini geliştirebilecekleri İran, Irak, Türkiye, Arabistan, Mısır ve Etiyopya gibi devletlerden ve toplumlardan haber alabilecekleri çok önemli bir yere sahip olmaları anlamına gelecekti⁶⁷⁵.

İslam'a karşı savaşmak ve Müslümanların ticaretini baltalamak ana amaçlarından biri olduğu için yolda denk geldikleri balıkçı teknelerine ve yük gemilerine saldırarak bunları yaktılar. Portekizlilerin bu saldırgan tavırları, hoş karşılandıkları yerlerde

⁶⁷⁰ Birch (çev.); *a.g.e.*, C.1, s. 35.

⁶⁷¹ Osorio burada Hristiyanların da yaşadığını belirtmektedir. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 287.

⁶⁷² Birch (çev.); *a.g.e.*, C.1, s. 52; Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 288-291.

⁶⁷³ Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 291-294.

⁶⁷⁴ Birch (çev.); *a.g.e.*, C.1, s. 58; Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 316.

⁶⁷⁵ Özbaran; 2017, s. 25.

dahi kendilerine kötü bir gözle bakılmasına sebep olmuş ve diplomasi ile çok daha kolay hallolabilecek anlaşmazlıkların savaşlarla uzun süre çözümsüz kalmasına sebep olmuştur. Ayrıca birden fazla durumda da saldırdıkları şehirlerde kadınları ve çocukları dahi öldürerek tarihe acımasız izler bırakmışlardır. Afonso de Albuquerque, stratejik zekâsının ve cesaretinin yanı sıra, Portekizlilerin bu topraklara göndermiş olduğu en acımasız ve saldırgan liderlerden biri olarak tarihe geçmiştir. Portekizlilerin bu dönem Asya’da uyguladıkları zalimlikler o dönemlerde görülmemiş olaylar değildi. Ancak Portekizlilerin böyle katliamlar yapmalarının onların Asya’daki durumu ile de ilgisi vardır. Çünkü ellerindeki kuvvet o kadar küçüktü ki kendilerine gösterilen en küçük direnişler veya başkaldırıyı en ağır biçimde merhametisizce cezalandırmayı gerekli görmüşlerdi. Büyük sayıdaki düşmanlarının yüreğine korku salma amacı, onların bu eylemlerini açıklasa da Asya tarihlerine kara bir leke olarak geçmesini engellememiştir⁶⁷⁶. Böylece Hürmüz’e ulaşmak üzere yola çıkan Afonso de Albuquerque, Hürmüz’e giden yolda Arap Yarımadası’nın güneyindeki Hürmüz’e bağlı Kalhat, Muskat gibi önemli şehirlere uğradı. Buralarda kendisine itaat ederek Portekiz Krallığı’nın hükmü altına girmeyen bütün insanlara saldırdı ve şehirleri yakıp yıkarak arkasında kan veyıkım dolu bir iz bıraktı⁶⁷⁷. Ancak bu çatışmalar az sayıdaki Portekiz askerinin de savaştan bıkmalarına sebep oldu ve bazı kaptanlar Hürmüz’e gitmek yerine Hindistan’a gitmek istediklerini belirttiler. Onların düşüncesine göre Afonso de Albuquerque’in bu girişimi için daha fazla gemi ve asker gerekiyordu. Ancak Afonso de Albuquerque ise kararlıydı ve onlara kendisini izlemeye devam etmelerini emretti⁶⁷⁸.

⁶⁷⁶ Hunter; *a.g.e.*, s. 117.

⁶⁷⁷ Birch (çev.); *a.g.e.*, C. 1, s. 67-101.

⁶⁷⁸ Birch (çev.); *a.g.e.*, C. 1, s. 85.

Portekizliler Hürmüz'e geldiklerinde Hürmüz sultanının⁶⁷⁹ geldiklerinden haberdar olduğunu ve onlarla savaşmak için hazırlık yaptığını fark ettiler⁶⁸⁰. Çok sayıda asker ve geminin Hürmüz'de toplandığını gören Afonso de Albuquerque, kaptanlarına, saldırmaya ve gerekirse Portekiz kralı adına ölmeye hazır olduğunu söyledi ve nasıl saldırmak gerektiği konusunda fikirlerini sordu. Kaptanları ise savaşmaya hazır olsalar da önce Hürmüz hükümdarı ile bir görüşme yapmanın daha uygun olacağı tavsiyesinde bulundular. Ayrıca bu kaptanlar artık Hürmüz'e gelişi konusunda Afonso de Albuquerque'ı eleştirmeye başlamışlardı⁶⁸¹. Kaptanların isteği ile başlayan görüşmeler sırasında Hürmüz sultanının kendisini oyaladığını fark eden Afonso de Albuquerque aniden saldırıya geçti ve Hürmüz önlerinde bulunan büyük bir donanmayı yendi. Yine vahşice sayısız Müslümanı katletti ve şehrin dış mahallelerini de ateşe verdi⁶⁸². Bunun üzerine Hürmüz hükümdarı ve ülkenin fiili yönetimini elinde bulunduran Hoca Attar⁶⁸³ barış istedi⁶⁸⁴. Bu anlaşma, 10 Ekim tarihinde Afonso de Albuquerque ile Hoca Attar'ın adamı Reis Nureddin Fali arasında imzalandı. Anlaşma uyarınca Portekiz hâkimiyetini

⁶⁷⁹ Bu sırada Hürmüz sultanı, tahta 1507 yılında geçmiş olan Sultan Seyfeddin idi. Bkz. William F. Sinclair (çev.); *The Travels of Pedro Teixeira*, Hakluyt Society, Londra 1902, s. 191.

⁶⁸⁰ Birch (çev.); *a.g.e.*, C.1, s. 102. Osorio ise bu olayı biraz daha farklı aktarmaktadır. Ona göre, Albuquerque Hürmüz sultanına bir ulak göndermiş ve Portekiz'e tabi olmadıkları takdirde saldıracağını bildirmiştir. Kaptanları ile de ilk adımın Hürmüz'ün donanmasını yakmak olacağı konusunda karara varmıştır. Albuquerque ve filosunun oraya gidene kadar sultanlığına bağlı şehirleri yakıp yıktığından haberdar olan Hürmüz sultanı ise Portekizlilerin şehrine saldıracağından çekindiği için barış istiyormuş gibi görünürken aslında kendini savunmaya hazırlanıyordu. Hürmüz sultanının kendini savunmak için donanmasını topladığını farkedene Albuquerque de çatışmaya girmiştir. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 321-322.

⁶⁸¹ Danvers; 1992, C. 1, s. 163-164.

⁶⁸² Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 322-324.

⁶⁸³ Bu kişi Portekiz kaynaklarında Coje Atar olarak geçmekte olup, Hürmüz sultanının veziri olarak görevliydi. Ancak sultan ülkeyi yönetecek niteliklere sahip olmadığı için fiili olarak ülkeyi yönetiyordu. Önalp; *a.g.e.*, s. 33.

⁶⁸⁴ Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 324-325.

kabul eden Hürmüz, Portekiz Krallığı'na düzenli olarak her yılın ekim ayında vergi ödemeyi taahhüt ediyordu⁶⁸⁵.

Afonso de Albuquerque'in kaptanları arasındaki huzursuzluk ise giderek artıyordu. Bir an önce Hindistan'a gitmek üzere yola çıkmak istiyorlardı. Hatta bu kaptanlara göre Hürmüz'ü elde tutmak dahi gereksizdi. Afonso de Albuquerque Hürmüz yöneticileri ile yıllık bir vergi üzerinde anlaştı ve kale inşa edilmesi için bir yer tahsis edilmesini istedi. Afonso de Albuquerque'in istediği yer üzerinde anlaşılınca 24 Ekim 1507 tarihinde kale yapımı için çalışmalar başladı⁶⁸⁶. Afonso de Albuquerque diğer yandan da Kızıldeniz'e bir sefer düzenlemek üzere gemilerini onartmaya başladı. Bu sırada, Hürmüz'ün önceden bağlı olduğu Safevi Şahlığı'ndan memurlar gelerek Hürmüz sultanının Şah İsmail'e ödemesi gereken vergiyi istediler. Hürmüz Sultanı Seyfeddin danışmanları ile birlikte Afonso de Albuquerque'e elçilere ne cevap vereceklerini sordular. Afonso de Albuquerque ise Sultan Seyfeddin'in memurlarına top mermileri ve bombalar vererek *Portekiz kralı kaptanlarına kendisine bağlı hükümdarlıkların vergilerini bu şekilde ödemelerini emrettiğini*⁶⁸⁷ söyledi. Böylece Şah İsmail'in adamları Hürmüz'ün Portekizlilerin kontrolüne geçtiğini öğrenmiş ve Şah İsmail'in intikam alacağını söyleyerek geri dönmek zorunda kalmışlardır⁶⁸⁸.

⁶⁸⁵ Önalp; *a.g.e.*, s. 33.

⁶⁸⁶ Birch (çev.); *a.g.e.*, C.1, s. 142. Osorio kale yapımında her rütbeden Portekizlilerin birlikte çalıştığını ve Afonso de Albuquerque'in kalenin bir an önce bitmesi için elinden geleni yaptığını ifade etmiştir. Kale için gereken malzemeler ise Hürmüz sultanı tarafından karşılanırken, sultan ayrıca kale yapımı sırasında Portekizlileri koruması için 100 tane de muhafız görevlendirmiştir. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 327-328.

⁶⁸⁷ Peter Jackson & Laurence Lockhart(ed.); *The Cambridge History of Iran, Volume 6: The Timurid and Safavid Periods*, Cambridge University Press, Cambridge 2006, s. 380.

⁶⁸⁸ Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 329.

Kaptanlarıyla Afonso de Albuquerque'in arasındaki anlaşmazlık öyle bir noktaya geldi ki kaptanlar onun Hürmüz'deki kaleyi kendi konumunu yüceltmek için yaptırdığını ve bir hain olduğunu dahi iddia etmeye başladılar. Bu düşünceyle onun aleyhinde bir isyan çıkarmaya çalıştılar⁶⁸⁹. Bu kaptanlar Francisco de Almeida'nın yanına ulaştıklarında görevlerinin Sokotra Adası'na kale inşa etmek olduğunu, ancak Afonso de Albuquerque'in kralın emirlerinin dışına çıkarak Hürmüz'e gittiğini ve bir kale inşa ettirmeye başladığını iddia edeceklerdir⁶⁹⁰. Hoca Attar'ın bu durumdan faydalanmak istemesi üzerine başka çatışmalar da yaşandı⁶⁹¹. Çatışmaların şiddetlendiği ve Hoca Attar'ın Gucerat sultanından destek istediğinin öğrenildiği bir zamanda bazı kaptanları Afonso de Albuquerque'i terk ederek Hindistan'a doğru yola çıktılar⁶⁹². Hürmüz konusunda daha fazla bir şey yapamayacağını anlayan Afonso de Albuquerque ise Sokotra Adası'na giderek ikmal malzemeleri götürme işlemini tamamlamaya karar verdi. Ancak Kral Vekili Francisco de Almeida'ya Hürmüz'de yaşananlar hakkında bilgi veren bir mektup yazarak bunu kaptanlardan biri ile gönderdi. Sokotra Adası'nda şehir halkının Portekizlilere karşı ayaklandığını görünce kışı orada geçirmeye karar verdi ve bu isyanı bastırdı⁶⁹³. Hürmüz'e ise Sokotra Adası'ndaki işlerini hallettikten sonra gitmeyi planla-

⁶⁸⁹ Birch (çev.); *a.g.e.*, C.1, s. 152.

⁶⁹⁰ Birch (çev.); *a.g.e.*, C.1, s. 207. Kaptanların esas öfkelenedikleri durum, Hürmüz'de çok fazla kalındığı için büyük ganimetler elde edeceklerini düşündükleri Kızıldeniz'e bir türlü gide-memiş olmalarıdır. Bkz. Gibbs (çev.); *a.g.e.*, C. 1, s. 330. Tarihçi Whiteway ise, Hürmüz'den alınan vergiyi, Afonso de Albuquerque kale yapımı ve karabiber alımı için kullanmak isterken, kaptanların kendi adamlarına verilmesi gerektiğini savunduğunu, tartışmaların bu yüzden çıktığını belirtmiştir. Bkz. Whiteway; *a.g.e.*, s. 120.

⁶⁹¹ Daha öncesinde ise Hoca Attar rüşvet vererek, top yapımından anlayan beş Portekizliyi kendi tarafına çekmiş, Afonso de Albuquerque'in bütün ısrarlarına rağmen bu kişiler teslim edilmeyince çatışmalar yeniden başlamıştır. Bkz. Gibbs (çev.); *a.g.e.*, C. 1, s. 331-333.

⁶⁹² Gibbs (çev.); *a.g.e.*, C. 1, s. 336.

⁶⁹³ Birch (çev.); *a.g.e.*, C.1, s. 204; Gibbs (çev.); *a.g.e.*, C. 1, s. 337.

dı. Bu sırada Hürmüz’de İranlılarla yaşanan bir çatışmada Portekizliler galip geldi ve Şah İsmail bu mağlubiyetten sonra Portekizlilerin cesaretine büyük bir saygı duymaya ve Afonso de Albuquerque ile iyi ilişkiler kurmaya çalışmaya başladı⁶⁹⁴. Bu çatışmadan sonra Afonso de Albuquerque orada daha fazla kalmasının bir faydası olmayacağına karar vererek Hindistan’a doğru yola çıktı⁶⁹⁵. 3 Kasım 1508 tarihinde ise Kannur limanına vardı⁶⁹⁶. Hindistan’a vardığında başta Joao da Nova olmak üzere kendisini terk eden kaptanlarını Kral Vekili Francisco de Almeida ile birlikte bulacaktı. Bu kaptanlar Francisco de Almeida’ya Afonso de Albuquerque hakkında şikâyetle bulunarak kendilerine verilen emirlerin farklı olduğunu söylediler. Oğlunun intikamını almadan Hindistan valiliğini bırakıp Portekiz’e dönmek istemeyen Francisco de Almeida ise Afonso de Albuquerque karşısında elde ettiği bu kozu sonuna kadar kullanarak valilik görevinde bir süre daha kalmaya çalıştı⁶⁹⁷. Hindistan’a giden Afonso de Albuquerque görevi devralmak istediğinde Francisco de Almeida ona karşı olan kaptanların da desteğiyle görevi teslim etmedi. Öncelikle Diu’ya bir sefer düzenlemek ve oğlunun intikamını almak isti-

⁶⁹⁴ Birch (çev.); *a.g.e.*, C.1, s. 250.

⁶⁹⁵ Osorio’ya göre ise, Hoca Attar, kendisine Francisco de Almeida’nın yollamış olduğu bir mektubu Afonso de Albuquerque’e ilettil. Mektupta, Hürmüz’de yaptıklarının kralın emirlerine karşı çıkmak olduğu ve bir an önce Hindistan’a doğru yola çıkması gerektiği yazılıydı. Bu mektuptan büyük rahatsızlık duyan Afonso de Albuquerque Hürmüz ve ona bağlı şehirleri topa tutmaya devam ederek Hindistan’a doğru yola çıktı. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 340.

⁶⁹⁶ Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 341. Önalp Albuquerque’in 6 Aralık 1508’de Hindistan’a vardığını belirtmiştir. Bkz. Önalp; *a.g.e.*, s. 65.

⁶⁹⁷ Osorio’ya göre, de Almeida, kendisi gitmese de planlanan zamanda mal dolu yedi adet gemiyi Portekiz’e doğru yola çıkardı. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 341.

yordu. Afonso de Albuquerque ise Kannur'dan ayrılarak Koçi'ye geldi ve iki taraf da krala mektuplar gönderdi⁶⁹⁸.

Zaman kazanmayı başaran Francisco de Almeida bir filonun başında Gucerat Sultanlığı'na giderek bu sultanlığın liman şehirlerini yakıp yıktı. Francisco de Almeida'nın 19 gemilik savaş filosunda 1.600 asker bulunmaktaydı. Bunların 800 kadarı Hindu idi⁶⁹⁹. Bu askerler Avrupalılar tarafından orduya alınan ilk Hindu kökenli askerler olarak tarihe geçmiştir⁷⁰⁰. Önce Onor'a uğrayan Almeida, buradaki Kozikode gemilerini ateşe vermiştir. Daha sonrasında ise, Adilşahlar Devleti'ne bağlı Dabul liman şehrine giderek buraya da saldırmıştır. Francisco de Almeida, Yusuf Adil Han'ın Memluk sultanını Portekizliler ile savaşmaya teşvik eden Hindistan'daki hükümdarlardan biri olduğunu bildiği ve daha önce burada ikmal malzemeleri bulmak için karaya çıkan Portekizlilere saldırıldığı için burayı yok etmek istedi⁷⁰¹. Böylece Dabul'e karadan ve denizden saldıran Portekizlilerin karaya çıkmasını engellemeye çalışan Dabul garnizonu başarısız oldu. Portekizliler karada yapılan

⁶⁹⁸ Osorio, diğer kaynaklardan farklı olarak Afonso de Albuquerque ile Francisco de Almeida'nın birbirlerine düşman olmadıklarını anlatmaktadır. Onun anlatımına göre Albuquerque Hindistan'a geldiğinde kral vekili olarak atandığını tasdikleyen mektubu göstermiş, Francisco de Almeida ise görevi teslim etmek istediğini ancak Emir Hüseyin'e saldırmak için bir filoyu çoktan hazırladığını belirtmiştir. Albuquerque bu filoyu kral vekili olmadan da komuta edebileceğini söylediğinde bunu reddetmiş ve bunun üzerine Portekizliler Albuquerque'i ve Almeida'yı destekleyenler olarak ikiye ayırmışlardır. Ancak yine de Almeida filosunun başında yola çıkacakken Albuquerque ona destek vermeyi teklif etmiş, Almeida ise yakında görevi devralınca çok yorulacağını söyleyerek dinlenmesini ve dönüşünü beklemesini söylemiştir. Almeida görevi teslim etmese de Osorio'ya göre iki adam da kibar davranmayı elden bırakmamıştır. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 341-342.

⁶⁹⁹ Osorio ise gemilerde 300 Portekizli ve 400 Koçili olmak üzere toplamda 700 asker bulunmaktaydı. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 341.

⁷⁰⁰ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 507. Portekizliler Asya ordularını Hinduları piyade olarak artan sayılarda almaya devam etmişlerdir. Bkz. Hunter; *a.g.e.*, s. 141.

⁷⁰¹ Nayeem, Adilşahların Emir Hüseyin'e destek olarak küçük bir filo gönderdiğini de satırlarına eklemiştir. Bkz. Nayeem; 1974, s. 75.

savaşta da üstün gelerek şehrin valisini öldürdü ve kuvvetlerini bozguna uğrattı⁷⁰². Francisco de Almeida, karaya çıkan ilk birliğin başında bulunmaktaydı ve çatışmanın sonuna kadar ön saflarda yer aldı. Daha sonra Portekizliler, kadın veya çocuk ayırt etmeksizin şehirde çok büyük bir katliam yaparak valinin sarayı dâhil her yeri yağmaladılar. Ayrıca şehri ateşe vererek daha fazla insanı öldürdüler⁷⁰³. Francisco de Almeida, o gece şehrin en büyük camisinde konaklayarak Müslümanların manevi değerlerine de hakaret etmiş oldu⁷⁰⁴. Şehirde hayatta kalan çok az kişi de dağlara kaçtı. Almeida, bu kişileri de takip ederek dağ eteklerindeki bazı köylere bile saldırdı⁷⁰⁵. Adilşahlar Devleti ile Portekizliler arasındaki düşmanlık bu şekilde net bir şekil almış oluyordu. Buradaki katliam bittikten sonra Francisco de Almeida ve filosu Diu'ya doğru yoluna devam etti. Böylece, Adilşahlar Devleti'nin kıyılarını Portekiz gibi büyük bir deniz gücüne karşı koruyamadığı ortaya çıkmış oluyordu. Bu tarihten sonra, Adilşahlar Devleti ile Portekizliler arasında yaşanan her gerginlikle, Porte-

⁷⁰² Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 343.

⁷⁰³ Serjeant (çev.), *a.g.e.*, s. 44. Önalp, şehirde canlı kedi veya köpek dahi bırakmadıklarını belirttikten sonra, bu olayın haberi yayıldıktan sonra Hindistan'daki Müslümanların birbirlerine öfkelenindiklerinde *Frenklerin gazabına uğrayasın* diye beddua ettiklerini belirtmiştir. Bkz. Önalp; *a.g.e.*, s. 66. Bu, Portekizlilerin caniliğinin ne düzeyde olduğunu ve insanların aklında nasıl bir iz bıraktıklarını anlamak adına önemli bir örnektir.

⁷⁰⁴ P.M. Joshi; *Relations Between the Adilshahi Kingdom of Bijapur and the Portuguese at Goa During the Sixteenth Century*, New Indian Antiquary, Sayı 2 1939-1940, S.M. Katre & P.K. Gode (ed.), Karnatak Publishing House, Mumbai 1939, s. 362.

⁷⁰⁵ Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 343-344. Duarte Barbosa da Francisco de Almeida'nın bu şehirde yaptığı kıyım ve yıkımdan bahsetmiştir. Şehirdeki tüm binaların ve nehirdeki gemilerin yakıldığını, ancak daha sonra hayatta kalanların şehri yeniden inşa ettiğini ve şehrin yeniden eski ihtişamına kavuştuğunu belirtmiştir. Kitabın çevirmeni Dames ise, Almeida'nın ilk başta Goa'ya saldırmak istediğini, ancak bu girişimin onu esas hedefinden alıkoyacağını düşündüğü için Dabul'e saldırmaya karar verdiğini ifade etmiştir. Zira Yusuf Adil Han'ı *Rum (Anadolu) denilen Türklerden biri olduğu* ve Portekizlilerin Anjediva'daki kalelerine saldırdığı için düşmanı olarak görmüştür. Bkz. Dames (çev.); *a.g.e.*, C. 1, s. 166. Albuquerque'in Adilşahlar konusundaki politikasının farklılığı bu iki valinin dünya görüşlerinin ne kadar farklı olduğunun yalnızca bir başka göstergesidir.

kizliler bu avantajlarını kullanacak ve Adilşahlar Devleti'ni kıyılarını yağmalamakla tehdit edeceklerdi⁷⁰⁶.

Diu'da Emir Hüseyin ve Melik Ayaz'ın donanması ile karşılaşan Portekizliler onları da büyük bir yenilgiye uğrattı⁷⁰⁷. Bu savaşta Emir Hüseyin yaralandı ve hayatını zor kurtardı⁷⁰⁸. Emir Hüseyin ve Melik Ayaz'ın bütün gemileri Portekizliler tarafından yakıldı. Portekizliler aldıkları bütün esirleri öldürdü⁷⁰⁹. Hatta Memluk gemilerinden ele

⁷⁰⁶ Joshi; *a.g.m.*, s. 365.

⁷⁰⁷ Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 347-351. Zeyneddin Malabari'nin ifadelerine göre, Emir Hüseyin, Melik Ayaz ve Malabarlı gemiler ile birlikte hazırlık yapma fırsatı bulamadan Portekizlilerin karşısına çıkmış, Portekizliler ise özellikle Emir Hüseyin'in gemilerine odaklanarak onu yenilgiye uğratmışlardır. Bkz. Nainar (çev.); *a.g.e.*, s. 57. Kurtoğlu, bu savaşın da 2 Şubat 1509 tarihinde vuku bulduğunu ifade etmiştir. Bkz. Kurtoğlu; *a.g.m.*, s. 9.

⁷⁰⁸ Duarte Barbosa, bu kişinin, bu yenilgiden sonra sultanına büyük bir hizmet yapmadan ülkesine dönemeyeceğini düşündüğü için, Portekizlilerin Mekke'ye saldırmasına karşı bir tedbir olarak Cidde'de büyük bir kale yaptırdığını ifade etmektedir. Bu kalenin yapımına Gucerat sultanı I. Mahmud da para yardımı yapmıştır. Bkz. Dames (çev.); *a.g.e.*, C. 1, s.47. Zeyneddin Malabari ise, Emir Hüseyin'in bazı kumandanları ile birlikte güvenli bir şekilde savaştan geri çekildiklerini ifade etmiştir. Daha sonra ise Emir Hüseyin Mısır'a dönmüş, bu yenilgiyi hazmedemeyen Kansu Gavri 22 gemi daha hazırlatarak bu gemileri Rumlu (Anadolulu) Emir Salman ve yeniden Emir Hüseyin'in komutasına vermiştir. Bu iki amiral önce Cidde'ye, oradan da Kamaran'a gitmişlerdir. Emir Hüseyin Yemenliler ile savaşarak onların şehirlerini yağmalarken Emir Salman da Aden'e yönelmiş, sonra Cidde'ye dönmüştür. Burada Emir Salman ile Emir Hüseyin arasında anlaşmazlıklar çıkmış, Emir Salman Cidde'den ayrılmıştır. Daha sonrasında ise Emir Hüseyin Hicaz sultanı tarafından esir alınıp denize atılarak idam edilmiştir. Emir Hüseyin'in ölümünden sonra Cidde'ye Yavuz Sultan Selim ile Kansu Gavri'nin savaştığı ve bu savaşta Kansu Gavri'nin öldürülerek hükümdarlığının Osmanlı Devleti'ne bağlandığının haberi ulaşmıştır. Böylece Memluklar Portekizlilerin üzerine daha fazla gemi gönderememiştir. Bkz. Nainar (çev.); *a.g.e.*, s. 57-58. Yani şunu söylemek mümkündür ki Osmanlı Devleti ile Memluklar kendi aralarında savaşmamış olsa belki de Memlukların Portekizlileri henüz tam olarak yerleşmeden Hindistan'dan atma şansları olacaktı.

⁷⁰⁹ Osorio'ya göre Francisco de Almeida Kannur'a getirdiği esirlerin bir kısmını astırmış, diğer bir kısmını ise vurdurmuştur. Osorio bu vahşetten dolayı Almeida'yı eleştirmiştir. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 353.

geçirilen çok değerli el yazması kitaplar dahi yakıldı⁷¹⁰. Emir Hüseyin'in ele geçirilen sancağı ise Lizbon'a gönderildi⁷¹¹. Çaresiz kalan Melik Ayaz barış istedi ve Almeida'nın oğlu Lourenço'nun öldüğü savaşta esir alınmış olan bütün Portekizlileri iade etmesi karşılığında barış yapıldı⁷¹². Tarihçi Panikkar ise, Melik Ayaz'ın gerçekte gizlice Portekizliler ile çoktan anlaştığını, Emir Hüseyin'e vermesi gereken ikmal malzemelerini geciktirdiğini ve bu sebeple Emir Hüseyin'in yenilmesine dolaylı olarak sebep olduğunu ifade etmiştir⁷¹³. Bu olay, Müslümanların kendi aralarındaki çatışmaları yüzünden Portekizlilerin zafer kazandığı yalnızca bir başka örnektir. Bu zaferden sonra Portekizliler için bir tehdit olmaktan çıkan Memluklar, kısa süre içerisinde de Osmanlı Devleti'nin hükmü altına girmiştir⁷¹⁴. Ancak bu olayın sonuçları Hindistan için daha derin olmuştur. Panikkar, 1503 yılında Portekizliler ile Kozikodeliler arasında yaşanan deniz savaşını ve 1509 yılında Memluk donanmasının Portekizliler tarafından mağlup edilmesini Hindista tarihinin en önemli iki olayı olarak değerlendirmiştir. Zira bu olaylardan ilki Portekizlilere Hindistan'daki donanmaların zayıflığını göstermiş ve onlara bir deniz imparatorluğu kurma fırsatını vermiştir. İkincisi ise, Portekizlilerin karşılarında bir rakip kalmaması üzerine Hint Okyanusu'nda istedikleri siyaseti yürütmelerine imkân sağlamış, böylece Avrupalıların doğu denizlerinde 400 yıl sürecek hâkimiyetlerinin temelini atmıştır⁷¹⁵.

⁷¹⁰ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 508.

⁷¹¹ Osorio üç adet sancağın ele geçirildiğini ifade etmektedir. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 352.

⁷¹² Danvers; 1992, C.1, s. 141; Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 352-353. Hadrami kroniklerine göre, Portekizliler bu çatışmada çok fazla asker kaybetse de sonunda galip gelmeyi başardılar ve Emir Hüseyin'in 600 kadar askerini öldürdüler. Melik Ayaz para ödeyene kadar da Diu önlere ayrıldılar. Bkz. Serjeant (çev.), *a.g.e.*, s. 44-45.

⁷¹³ Panikkar; 1959, s. 37.

⁷¹⁴ Lach; *a.g.e.*, C.1-1, s. 113; Uzunçarşılı; 1983, C. 2., s. 288-290.

⁷¹⁵ Panikkar; 1951, s. 43.

Francisco de Almeida, Afonso de Albuquerque'e karşı olan kaptanların teşvikleri ile Diu'da kazandığı zaferden sonra dahi görevi teslim etmemekte diretti. İşler öyle bir noktaya vardı ki Afonso de Albuquerque'in evinden çıkmasına ya da görüşme yapmasına dahi yasak getirildi⁷¹⁶. Hatta Afonso de Albuquerque'i sevmeyen Joao da Nova gibi kaptanlar Francisco de Almeida'ya görevi bırakmaması için baskı yapıyorlardı⁷¹⁷. Hatta bu kaptanlar Kral I. Manuel'e bu konuda bir rica mektubu dahi yazdı. Bu durum, ancak Portekiz orduları komutanı Mareşal Dom Fernando Coutinho'nun Ekim 1509'da Hindistan'a gelişi ile değişti⁷¹⁸. Mareşal'ın kralın emrinin yerine getirilmesini istemesi üzerine başka şansı kalmayan Francisco de Almeida, 5 Kasım 1509 tarihinde valilik görevini Afonso de Albuquerque'e teslim ederek Portekiz'e doğru yola çıktı. Dönüş yolunda ise Afrikalı bir kabile ile yaşanan çatışmada boynundan zehirli bir dart oku ile vurularak orada öldü⁷¹⁹. Valiliği devralan Afonso de Albuquerque kendisine karşı komplo kuran kaptanları da affederek durumunu güçlendirmek istedi⁷²⁰. Bu yaşananlar, Portekiz'in Hindistan'daki varlığının ne derece önemli bir hale geldiğini gözler önüne sermektedir. Artık Hindistan valiliği Portekizli soylular arasında o kadar önemli bir pozisyon haline gelmiştir ki bunun uğruna entrikalar yapacak, hatta güç kullanacak nokta-ya gelmeye dahi başlamışlardır.

⁷¹⁶ Birch (çev.); *a.g.e.*, C. 2, s. 27. Osorio ise Almeida'nın Albuquerque'i Kannur'a getirterek kaleye kapattığını ancak orada ona asla saygısızca davranılmamasını emrettiğini yazmıştır. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 355.

⁷¹⁷ Stephens; *a.g.e.*, s. 61.

⁷¹⁸ Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 1, s. 355.

⁷¹⁹ Danvers; 1992, C.1, s. 147. Önalp, Francisco de Almeida'nın ülkesine gidemeyerek bu şekilde ölmesini *zulmeden zulüm bulur* vecizesi ile ifade etmiştir. Bkz. Önalp; *a.g.e.*, s. 75.

⁷²⁰ Birch (çev.); *a.g.e.*, C. 2, s. 48.

b. Afonso de Albuquerque ve Mareşal Dom Fernando Coutinho'nun

Kozikode Saldırısı

Bu mesele hallolduktan sonra Mareşal, Afonso de Albuquerque'e oraya gelmekteki asıl görevinin Kozikode'yi yok etmek olduğunu açıkladı⁷²¹. Yeni Hindistan valisi ise bu duruma çok memnun olacağı cevabını verdi. Hemen bir plan yapılarak bu şehre bir saldırı düzenlenmesi konusunda karara varıldı. Aynı zamanda Goa'nın alınması için Afonso de Albuquerque, korsan Timoja ile görüşmelere başladı⁷²². Koçi'den planlandığı gibi 31 Aralık 1509 tarihinde ayrılan bu filo, 4 Ocak 1510 tarihinde Kozikode'ye vardı. Zamorin ise şehirden ayrılmıştı ve şehirdeki kuvvetlerin sayısı da çok fazla değildi. 4 Ocak tarihinde karaya çıkan Portekizliler kısa süre içerisinde kıyıdaaki savunmacıları püskürterek şehre doğru ilerlediler⁷²³. Bütün savunmacılar da şehre kapandılar. Yaz ortası olduğu ve hava çok sıcak olduğundan, Afonso de Albuquerque askerlerin şehre saldırmadan önce biraz dinlenmesini tavsiye ettiyse de Fernando Coutinho bir an önce saldırıya geçilmesi emrini verdi⁷²⁴. Şehirdeki savunmacıların sayısı da dışarıdan gelen desteklerle beraber ciddi biçimde artıyordu. Afonso de Albuquerque defalarca geri çekilme önerisinde bulunsa da Fernando Coutinho ısrarla saldırılarına devam etti. Bu süre boyunca Portekiz askerleri sayıca çok üstün olan düşmana karşı saldırmaya devam etti. Bu arada omuzundan yaralanan Afonso de Albuquerque adamları tarafından gemiye

⁷²¹ Danvers; 1992, C.1, s. 182; Gibbs (çev.); *a.g.e.*, C. 1, s. 356.

⁷²² Birch (çev.); *a.g.e.*, C. 2, s. 53.

⁷²³ Zeyneddin Malabari kıyıda büyük bir camiye yıktıklarını söylemektedir. Bkz. Nainar (çev.); *a.g.e.*, s. 58.

⁷²⁴ Osorio'ya göre ise çatışma sırasında bu iki kumandanın arasında bir anlaşmazlık çıkmış ve Fernando Coutinho, Afonso de Albuquerque'in zaferi kendisinden çalmaya çalıştığını düşünmüştür. Tedbirsizce ileri atılışının altında bu sebep yatmaktadır. Bkz. Gibbs (çev.); *a.g.e.*, C. 1, s. 359-360.

taşındı. Çatışmalarda toplamda 80 Portekizli öldü⁷²⁵. Bu ölenler arasında bazı çok önemli Portekizli subaylar da vardı. Portekiz destek kuvvetlerinin gelmesiyle savaşmakta olan Portekizliler ancak geri çekilme imkânı bulabildiler. Mareşal Fernando Coutinho da savaş alanında ölenler arasında idi⁷²⁶. Kozikode saldırısı tam bir felaketle sonuçlandı⁷²⁷ ama Portekizliler şehre büyük zarar vermişti. Saldırı sırasında şehrin dışında olan zamorin, şehre döndüğünde Portekizliler çoktan geri çekilmişti⁷²⁸. Şehrin o durumunu gören zamorin büyük bir üzüntü duydu.

Afonso de Albuquerque ise yaşamış olduğu yenilginin intikamını almaya kararlıydı. Bunun için Vicayanagara racasına bir ittifak teklifinde bulundu. Bu ittifakın karşılığında düşmanı olan Dekken sultanlıklarına at satılmayacak, Hürmüz'den gelen atlar Vicayanagara racalığının limanı olan Batkal'a getirilecekti⁷²⁹. Zira Vicayanagara'nın en büyük düşmanı Dekken sultanlıkları, en başta da Adilşahlar Devleti idi. Adilşahlar ordusunun belkemiğini ise süvariler oluşturmaktaydı. Bu şekilde Vicayanagaralılar, Adilşahlar ordusuna büyük bir darbe vurmaya amaçlıyorlardı.

⁷²⁵ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 508. Osorio bu sayının 78 olduğunu yazmıştır. Bkz. Gibbs (çev.); *a.g.e.*, C. 1, s. 362. Zeyneddin Malabari, bu çatışma sırasında 500 Portekizlinin öldüğünü ve çok sayıda Portekizlinin de kaçarken boğulduğunu ifade etmiştir. Bkz. Nainar (çev.); *a.g.e.*, s. 58. Hadrami kroniklerinde ise, 100 Portekizlinin öldürüldüğü belirtilmiştir. Bkz. Serjeant (çev.), *a.g.e.*, s. 46. Whiteway ise, 70'i soylu 300 Portekizlinin öldüğünü ve 400 Portekizlinin de yaralandığını belirtmiştir. Ayrıca Mareşal'ın sancağının ve Portekizlilerin silahlarının da Kozikodelilerin eline geçtiğini satırlarına eklemiştir. Bkz. Whiteway; *a.g.e.*, s. 131.

⁷²⁶ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 508; Gibbs (çev.); *a.g.e.*, C. 1, s. 362. Tarihçi Whiteway, Gaspar da Gama'nın da bu saldırıda bulunduğunu, ancak kendisinden bu tarihten sonra hiçbir kaynakta bahsedilmediği için muhtemelen onun da bu savaşta öldüğünü belirtmiştir. Bkz. Whiteway; *a.g.e.*, s. 130. Tarihçi Sanjay Subrahmanyam ise, Gaspar da Gama'nın yüksek ihtimalle 1512 yılına kadar Hindistan'da kalıp, o tarihten sonra Portekiz'e dönmüş olduğunu söylemiştir. Bkz. Subrahmanyam; 1997, s. 154.

⁷²⁷ Walter de Gray Birch (çev.); *a.g.e.*, C. 2, s. 70.

⁷²⁸ Danvers; 1992, C.1, s. 184.

⁷²⁹ Birch (çev.); *a.g.e.*, C. 2, s. 76.

Bu sıralarda Portekiz gemileri Malakka'ya kadar ulaşmayı başarmışlardı. Hindistan'ı bir üs olarak kullanan Portekizliler, buradan dünyanın daha uzak köşelerine de hâkim olmayı amaçlamaktaydı. Afonso de Albuquerque de, Kozikode'ye yeniden saldırmadan önce Memlukların Hindistan ticaretini kesin olarak bitirmeyi hedef edindi. Buna bağlı olarak, Afonso de Albuquerque, 10 Şubat 1510 tarihinde Kızıldeniz'e bir sefer düzenlemek üzere yola çıktı. Filosunda 23 gemi ve 1.200 asker bulunmaktaydı⁷³⁰. Amacı Memlukların donanmasını bulmak ve Hindistan'daki Portekizlilere bir saldırı düzenleyemeden orada imha etmektir⁷³¹. Daha sonrasında ise Hürmüz'e geri giderek burada yaptırmaya çalıştığı kalenin inşasını tamamlayacaktı. Portekiz filosu Hindistan'dan daha tam ayrılmadan yolda Korsan Timoja'ya rastladı ve ondan önemli bilgiler edindi⁷³². Emir Hüseyin'in donanmasının Francisco de Almeida tarafından yenilgiye

⁷³⁰ Whiteway; *a.g.e.*, s. 133.

⁷³¹ Birch (çev.); *a.g.e.*, C. 2, s. 80, Danvers; 1992, C.1, s. 186. Boies Penrose'a göre, Afonso de Albuquerque'in bu yöndeki endişesi yersizdi, zira Memluklar 1509 yılında öyle ağır bir yenilgi yaşamışlardı ki yeni bir saldırı yapabilecek durumda değillerdi. Bkz. Penrose, *a.g.e.*, s. 31.

⁷³² Osorio, yola çıkan Portekiz gemilerinin Batkal isimli Vicayanagara liman şehrinde Timoja'ya rastladıklarını ifade etmektedir. Timoja, Portekizlilere yakında Goa kadar zengin bir şehri almak varken kendilerini Hürmüz gibi uzak bir yere giderek riske atmamaları gerektiğini söylemiştir. Ayrıca onlara Adilşahların 20 büyük gemi, 1000 Türk ve birçok başka askerden oluşan bir orduyu onlara karşı hazırladığını iddia etmiştir. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 1-2. Daha önce belirtilmiş olduğu gibi, B.S. Shastri, bu kişinin aslında bir Vicayanagara soylusu olduğunu belirtmiştir. Portekizliler bu kişinin korsan olduğunu düşünmüştür zira bu kişi Goa'ya giden ticaret gemilerine saldırmaktadır. Ancak Timoja bunu Vicayanagara imparatoru Krişna'nın emri ile yapmaktadır. Goa'daki ticarete darbe vurmak yönünde kendisine verilmiş emirler mevcuttur. Kendisi aslında Goa kökenlidir ve atalarının Goa'da mülkü bulunmaktadır. Hatta Goa'daki Hindular kendisini Goa'ya saldırarak burayı ele geçirmesi için davet etmiş, ancak Timoja bunu tek başına başaramamıştır. Shastri, Timoja'ya Goa'yı alma konusunda Portekizlileri kullanmanın mantıklı gelmiş olabileceğini belirtmiştir. Böylece yıllık bir vergi karşılığında Goa'nın valisi olabileceğini düşünmüş olmalıdır. Bkz. Shastri; *a.g.e.*, s. 123-124. Gerçekten de, ileriki sayfalarda görüleceği üzere, Goa Portekizliler tarafından ele geçirildikten sonra Ti-

uğratıldıktan sonra, bir Memluk kaptanının, yanında bazı Rum (Anadolu-Osmanlı) Türkleri ile birlikte Goa'ya gittiğini ve buranın hükümdarı olan Yusuf Adil Han'ın bu kaptan ile yanındaki Türklerin Goa'ya yerleşmesi için onlara büyük paralar vermiş olduğunu öğrendi⁷³³. Ayrıca korsanın anlattığına göre bu Türkler arasında marangozlar ve kalafatçılar bulunmaktaydı. Bunlar Portekiz gemilerini model alarak Adilşahlar donanması için gemiler yapmaya başlamıştı⁷³⁴. Bu kaptan Memluk sultanına yazarak kendisine asker göndermesini de istemişti. Böylece Goa'yı önemli bir askeri üs haline getirerek Portekizlileri Hindistan ticaretinden bertaraf edecekler ve baharat ticaretinin yeniden Mekke ve Kahire üzerinden yapılmasını sağlayacaklardı⁷³⁵. Ayrıca bu korsanın verdiği diğer bilgilere göre yakın zamanda Adilşahlar hükümdarı Yusuf Adil Han ölmüştü ve Goa şehri de savunmasızdı. Şehirde, Portekizlilere karşı şehri savunabilecek kadar güçlü bir kuvvet bulunmamaktaydı. Yusuf Adil Han'ın yerine geçen oğlu, çok küçük yaştaydı. Ayrıca babasının ölümünden sonra ülkesinde ciddi iç karışıklıklar başlamıştı. Bu yüzden Goa'yı ele geçirmek için çok uygun bir zamandı ve Portekizliler oraya saldırdıkları

moja şehrin kendisine teslim edileceğini düşünmüş, ancak şehir ile ilgili büyük planları olan Afonso de Albuquerque şehri Portekiz Krallığı adına ele geçirerek Timoja'ya şehrin sivil idaresinde bir yer vermiştir.

⁷³³ Bunlar Francisco de Almeida'nın daha önce mağlup ettiği Emir Hüseyin el-Kürdi'nin adamlarıdır.

⁷³⁴ Penrose; *a.g.e.*, s. 31.

⁷³⁵ Osmanlı Devleti o dönemde henüz Mısır'a hükmediyor olmadığından, bu kişiler muhtemelen Memluklar için çalışan Anadolu Türkleri idi. Yusuf Adil Han, yüksek ihtimalle Emir Hüseyin'in donanmasında görev yapmış olan ve Emir Hüseyin Mısır'a geri döndüğünde Hindistan'da kalmış olan bu Türklerin Goa'ya yerleşmesine izin vermiş, onları burada kendi tebaasından saymıştı. Denizlerdeki güçleri ellerindeki tek avantaj olan Portekizliler ise bu duruma müdahale etmedikleri takdirde Hindistan'dan kolayca atılabileceklerinin farkındalardı. Bu durum, Goa'ya bir an önce saldırılarını kendi açılarından da elzem kılmaktaydı. Kurtoğlu da, Emir Hüseyin'in donanmasında II. Beyazıt tarafından görevlendirilen çok sayıda Anadolu Türkü bulunduğunu belirtmiş, bu sebeple bu donanmanın bazı kaynaklarda Osmanlı Devleti'ne ait olduğunun yazıldığını ifade etmiştir. Bkz. Kurtoğlu; *a.g.m.*, s. 9.

takdirde Goa kolayca onların olacaktı⁷³⁶. Bunun üzerine yolunu değiştiren Portekiz filosu 28 Şubat 1510 tarihinde Goa önlerine demirledi ve şehrin alınması için büyük bir mücadele başlamış oldu⁷³⁷. Timoja'nın 2.000 adamı da karadan ilerleyerek saldırıya destek olmaktaydı⁷³⁸.

B. GOA'NIN PORTEKİZLİLER TARAFINDAN İLK ELE GEÇİRİLMESİ

a. Goa Baskını

Adilşahların egemenliği altında bulunan Goa⁷³⁹, Kanara kıyısındaki önemli bir liman şehri idi. 28 Şubat 1510 tarihinde Afonso de Albuquerque yeğenini bazı gemiler

⁷³⁶Birch (çev.); *a.g.e.*, C. 2, s. 82. Korsanın almış olduğu istihbarat yanlış olmalıdır. Zira Goa Portekizliler tarafından ilk ele geçirildiğinde Yusuf Adil Han hala hayattaydı. Batı kaynaklarından yararlanan tarihçiler Goa'nın ilk ele geçirildiği sırada Yusuf Adil Han'ın öldüğü fikrinde birleşirlerken, doğulu tarihçiler hayatta olduğu kanısındadır. Sonra hükümdarın kontrolünde ani bir saldırı ile Goa'nın geri alınması, bazı batılı tarihçilerin yanlışlığı ihtimalini artırmaktadır. Yusuf'un o sırada hayatta olduğu görüşü bazı batılı tarihçiler tarafından da desteklenmiştir. Bkz. Penrose; *a.g.e.*, s. 37; Diffie & Winius; *a.g.e.*, s. 250; Stephens; *a.g.e.*, s. 75.

⁷³⁷Danvers; 1992, s. 187. Zeyneddin Malabari, Goa'nın ele geçirilmesinden önce Portekizlilerin Aden'e saldırdıklarını ve mağlup olarak geri çekildiklerini yazmıştır. Bkz. Nainar (çev.); *a.g.e.*, s. 58.

⁷³⁸Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 508, Danvers; 1992, s. 187.

⁷³⁹Hindistan'ın orta-güney bölgesi batı kıyısında bulunan çok önemli bir liman kenti olup, Portekiz'in Hind egemenliğinde merkez olarak işlev görmüştür. Osorio, bu şehrin Ticuarin adı verilen bir adanın ucunda kurulu olduğunu ve şehrin duvarlar ve kuleler ile çevrili olduğunu ifade etmiştir. Binalarının muhteşemliği ve havasının güzelliği satırlarına yansımıştır. Ayrıca limanının konumundan dolayı buranın Hindistan'daki en işlek ticaret noktalarından biri olduğunu belirtmiştir. Ayrıca adanın boyutuna göre şaşırtıcı biçimde kalabalık olduğunu ekle-

ile birlikte Goa'nın yanından dökülen nehirden yukarı gönderdi. Bu filo, anakaradaki bazı kule ve kaleleri saldırarak safdışı ettikten sonra adaya yöneldi. Kendilerini görünce ateş açan, ancak isabet ettiremeyen Pangim Kalesi'ni kolyaca ele geçirdi ve bu kaleyi yıkarak Pangim kasabasını ele geçirip yaktı⁷⁴⁰. Adilşahlar askerleri ise Goa şehrine çekildiler. Böylece kalenin karşısında bulunan toprak tahkimatlar da boş bir şekilde Timoja'nın adamlarının eline geçti⁷⁴¹. Bir sonraki sabah Portekizliler saldırılarına devam edecekken şehrin kumandanından⁷⁴² bir mesaj geldi. Bu mesajı getiren şehirden önde gelen iki kişi idi. Bunlar Goa'nın teslim olmak istediğini ve Portekiz kralına bağlı olmayı kabul ettiklerini bildirdi⁷⁴³. Afonso de Albuquerque ise bu teklife temkinli yaklaştı ve şehirle ilgili daha fazla bilgi edinmeye çalıştı. Afonso de Albuquerque şehrin teslim

miştir. Adada çok sayıda büyükbaş hayvanın yanı sıra temiz su kaynakları olduğunu belirten Osorio, adaya sürekli olarak muhafızların bulunduğu beş noktadan çıkıldığını yazmıştır. Halkının Müslüman olduğunu ve adada çok güzel camiler bulunduğunu ifade etmiştir. Ancak satırlarında ifade ettiğine göre Portekizliler adaya yerleştikten sonra adada daha önce Hristiyanların yaşamış olduğuna dair bulgular bulmuşlardır. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 2-3. Boies Penrose da Goa'nın bulunduğu adanın isminin Tissuari olduğunu belirtmiştir. Ada, kuzeyine doğru Mandovi, güneyine doğru ise Zuari denen iki nehir ile anakaradan ayrılmaktadır. Bkz. Penrose; *a.g.e.*, s. 39. Çalışmamızda, bu adaya karışıklık olmaması için sıklıkla Goa Adası denecek, şehirden ise yalnızca Goa olarak bahsedilecektir. Portekizlilerin 1526 tarihinde tutmuş oldukları bir kayda göre, adada Goa şehrinin yanı sıra, 30 adet köy ve kasaba daha bulunmaktaydı. Bkz. Danvers; 1892, s. 6.

⁷⁴⁰ Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 3.

⁷⁴¹ Osorio Goa şehrine yönelmeden önce adada bazı Guceratlı Müslüman tüccarların Albuquerque'e gelerek orada yalnızca ticaret için bulunduklarını ifade ettiklerini ve Portekizlilerin koruması altına girmek istediklerini belirttiklerini söylemektedir. Albuquerque, bu tüccarlardan şehir hakkında önemli bilgiler edinmiştir. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 4.

⁷⁴² Stephens'a göre, bu sırada Goa'nın valisi Melik Yusuf Gurgi idi. Bkz. Stephens; *a.g.e.*, s. 75. Garnizonun kumandanı da yine bu vali olmalıdır.

⁷⁴³ Osorio'ya göre şehirdekiler teslim olmayı kabul ettikten sonra Portekizliler adına başka bir terslik yaşanmamı ve Afonso de Albuquerque 16 Şubat 1510 yılında şehre girerek şehrin ve askeri mühimmatın kontrolünü ele almıştır. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 4.

edilmesi sırasında şehirdeki bütün Türklerin ve Anadolu Türklerinin de, baş düşmanı oldukları için kendisine teslim edilmelerini istedi⁷⁴⁴. Eğer isteği kabul edilirse şehirdeki kimsenin canına bir zarar gelmeyeceğini ve onlara iyi davranılacağını vaat etti. Goalıları teklifini kabule zorlamak için de bütün gemilerini Goa hisarının önüne çekti. Şehirdekiler Türkleri teslim etmeyi reddedince Portekizliler yeniden saldırıya geçmeye karar verdiler. Ancak saldırıya geçecekleri sabahın gecesinde şehrin kumandanı, kaledeki Türkler ve askerleriyle birlikte mühimattan alabildiği kadarını alarak şehirden kaçtılar. Böylece şehirde düzeni sağlayacak kimse kalmadı ve şehirdekiler bulabildikleri herşeyi yağmalamaya başladılar. Şehre tam bir kargaşa hâkim oldu. Korsan Timoja'nın bir adamı da gelerek şehrin içinde bulunduğu durumu Afonso de Albuquerque'e anlattı⁷⁴⁵. Şehirde düzenin bozulduğuna dair haberler gelince Afonso de Albuquerque şehri teslim almaya karar verdi. Şehirde kalanlar herhangi bir direniş göstermeden şehri Portekizlilere teslim ettiler. Portekizliler şehirde birçok top ve askeri malzemenin yanı sıra, Türklerin ve Anadolu Türklerinin kaçarken arkalarında bıraktıkları eşlerini ve çocuklarını da ele geçirdiler. Bu kadınlar daha sonradan Hristiyan yapılarak Portekizli askerlerle evlendirileceklerdi⁷⁴⁶. Afonso de Albuquerque, şehrin kontrolünü sağlar sağlamaz hisarın onarımına ve tahkimatların geliştirilmesine koyuldu. Timoja ise şehrin sivil işlerinden sorumlu yöneticilerinden biri yapıldı⁷⁴⁷. Kendisi de Yusuf Adil Han'ın sarayını valilik

⁷⁴⁴ Birch (çev.); *a.g.e.*, C. 2, s. 91. Afonso de Albuquerque, kendisinin en büyük düşmanları olarak Osmanlı Türklerini görüyor, Avrupa'da katılmış olduğu seferler dolayısı ile edinmiş olduğu bu nefreti Hindistan'daki politikalarında da aynen uygulamaya devam ediyordu. Osorio ise, Albuquerque'in şehirdeki bütün askerlerin teslim edilmesini istediğini söyleyerek, bunun yapıldığı takdirde şehir halkına dini ve hukuki özgürlük tanıyacağını ve Adilşahlara ödenen verginin üçte birini alacağını vadettiğini yazmıştır. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 5.

⁷⁴⁵ Danvers; 1992, C.1, s. 189.

⁷⁴⁶ Osorio ise, Albuquerque'in Yusuf Adil Han'ın sarayında, onun haremine ait kadınları bulunduğunu ve onları himayesi altına aldığını belirtmektedir. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 5.

⁷⁴⁷ Birch (çev.); *a.g.e.*, C. 2, s. 106; Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 6.

konutu olarak kullanmaya başlamıştı. Birçok kaynakta görülebileceği üzere Portekizliler buraya *Casa de Sabayo* (Savalı'nın Evi) diyeceklerdi⁷⁴⁸.

2 Mart 1510 tarihinde Afonso de Albuquerque 1.000 Portekizli ve 200 Malabarlı askerle birlikte şehre girdi. Vali ile önde gelen Müslümanlardan hisarın anahtarını teslim alarak şehre hâkim olmuş oldu⁷⁴⁹. Ancak hemen arkasından Portekizliler şehrin valisini öldürdü ve şehirde yaşayan birçok Müslümanı da katletti⁷⁵⁰. Şehirdeki askeri ve ticari birçok değerli şey Portekizlilerin eline geçti. Burada Türkleri kovalamaya devam eden Afonso de Albuquerque, onları daha içerilerde bulunan Banda ve Kondal kalelerinden de sürdü. Ele geçirdiği bu kalelerin kontrolünü Portekiz kralına bağlı kalmaları şartıyla Hindulara bıraktı⁷⁵¹. Afonso de Albuquerque'in şehri ilk ele geçirdiği zamanki tavrı, Goa'ya giderken Goa'yı ele geçirdiği zaman yapacaklarını tam olarak planlamış olduğunu göstermektedir. Zira şehri ele geçirinca şehrin valisini öldürtmüş ve askerlerinin şehri yağmalamasına izin vermişti. Yağma sırasında Portekizlilerin Hindu ve Müslüman halkları birbirinden ayırdığını ve Hindulara kötü davranmadığını düşünmek de pek akla yatkın değildir. Bu yüzden olmalıdır ki Afonso de Albuquerque şehri aldıktan hemen sonra Hindu halkı şehre geri toplamak için özel olarak gayret etmiştir. Afonso de Albuquerque şehri aldığında, henüz şehre yerleştirilebilecek Portekizli bir nüfus mevcut değildi. Bu yüzden de şehrin Hindu halkı ile iyi geçinmeye çalıştı. Onların yaşam düzenine dokunmamaya karar verdi, ancak kendi hükümdarının, şehrin bir önceki hükümdarından daha az vergi almasının uygun olmayacağına karar vererek vergilerin

⁷⁴⁸ 17. yüzyılda Hindistan'da bulunan bir gezgin olan John Baptista Tavernier, bu bina için 'Vice-roy's palace' (kral vekilinin sarayı) tabirini kullanmıştır. Bkz. J. Phillips (çev.); *The Six Voyages of John Baptista Tavernier*, Londra 1678, C. 1, Kısım 2, s. 74.

⁷⁴⁹ Danvers; 1892, s. 4. Osorio, Albuquerque'in 16 Şubat 1510 tarihinde şehre hâkim olduğunu belirtmektedir. Bkz. Gibbs (çev.); *a.g.e.*, C. 2, s. 4.

⁷⁵⁰ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 29.

⁷⁵¹ Danvers; 1992, C.1, s. 189.

aynı şekilde devam edeceğini ilan etti. Şehrin sivil idaresinden sorumlu kıldığı Timo-ja'yı⁷⁵² çağırdı ve Hindu halkı toplayarak onlara bu kararını açıklamasını istedi. Timo-ja, şehrin kendisine bırakılacağını düşündüğünden hayal kırıklığına uğramıştı ancak Afonso de Albuquerque'in söylediklerini kabul etti. Daha sonrasında ise, Goa Hinduların elinden çıktıktan sonra vergilerin iki katına çıktığını öğrenmiş, vergileri Goa'nın Hindu hâkimiyeti altındaki zamanına göre yeniden ayarlamıştır⁷⁵³. Baş düşmanı olarak Türkleri ve Müslümanları gören Afonso de Albuquerque, onlara karşı vermekte olduğu savaşta var olan dezavantajlarını bildiği için, şehri aldıktan hemen sonra şehrin Hindu nüfusunu burada tutmadan şehrin pek fazla işine yaramayacağını fark etmiş olmalıdır. Gerçekten de yaptığı bu hamleler sonuç vermiş ve Hindular şehirde yeniden toplanmaya başlamıştır⁷⁵⁴.

Afonso de Albuquerque Goa'ya kesin olarak hâkim olduktan sonra, ilk yaptığı şey Adilşahların şehri geri alma teşebbüsüne karşı şehirdeki savunma hatlarını onararak güçlendirmek oldu⁷⁵⁵. Buranın stratejik öneminin hemen farkına vararak, kafasında,

⁷⁵² Whiteway, Timoja'nın ilk başta *tanadar* denen bu makama getirildiğini, ancak daha sonra Müslümanlara çok sert davrandığı için, Müslümanların Afonso de Albuquerque'e şikâyetle bulunduğunu ve onların idaresine Timoja'nın yerine bir başka Müslümanın getirildiğini ifade etmiştir. Bkz. Whiteway; *a.g.e.*, s. 134.

⁷⁵³ Danvers; 1992, C.1, s. 189-191. Adilşahlar Devleti, Portekizliler tarafından ele geçirilmeden önce Goa'nın yönetimine dair önemli bir değişiklikte daha bulunmuştu. Toprak vergilerinin para ile ödenebilmesinin de yolu açılmıştı ve muhatap olarak her bir aile yerine bir köyün tamamı alınmaya başlamıştı. Bu da köy lider veya liderlerinin nüfuzunu ciddi biçimde artırmıştı. Bkz. M.N. Pearson; *The First Century of Portuguese Rule in Goa*, Vice-Almirante: A. Teixeira da Mota: In Memoriam, Academia de Marinha & Instituto de Investigaçao Cientifica Tropical, Lizbon 1987, C.1, s. 253.

⁷⁵⁴ Osorio'ya göre, Afonso de Albuquerque ilk başta baş düşmanı olarak yalnızca Türkleri görmüş, şehirde ithal edilen mallardan vergi alan Arapların bu vergiyi almaya devam etmelerine izin vermiştir. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 5.

⁷⁵⁵ Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 6.

Goa'yı Portekiz'in Hindistan'daki başkenti yapma fikrini tasarladı⁷⁵⁶. Koçi hükümdarı ise Portekizlilere vermiş olduğu desteklerden dolayı şehrin kendisine teslim edileceğini düşünüyordu. Oradan bir an önce ayrılmak isteyen Portekizli kaptanlar da bu konuda Koçi racasını destekliyorlardı⁷⁵⁷. Ancak Afonso de Albuquerque, Goa'nın daha güçlü hale getirilerek elde tutulması gerektiğini ve buranın Hindistan'daki Portekiz hükümetinin merkezi olmasının daha uygun olacağını ifade ederek onların bu isteklerine karşı geldi⁷⁵⁸. Bu sırada şehre hâkim olmasından sonra Vicayanagara racalığından bir tebrik mesajı da geldi⁷⁵⁹.

⁷⁵⁶ Danvers; 1992, s. 189; Nainar (çev.); *a.g.e.*, s. 59.

⁷⁵⁷ Bu kişiler şehri savunmak için yeterli Portekizli askerin bulunmadığını, Adilşahların ise çok güçlü bir ordusunun bulunduğunu, bu yüzden şehri geri teslim etmek gerektiğini düşünüyorlardı. Bu görüş çok yaygın bir hale geldiğinde ise, Afonso de Albuquerque elebaşlarını tutuklatarak kendi fikrini empoze etmiştir. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 6.

⁷⁵⁸ Danvers; 1992, s. 190. Yine de, 17. yüzyılın başında Hindistan'da bulunan Fransız gezgin François Pyrard, Goa'dan sonra Hindistan'daki en büyük Portekiz şehrinin Koçi olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Gray (çev.); *a.g.e.*, C. 1, s. 436.

⁷⁵⁹ Prasad; *History of Medieval India*, s. 435. Osorio ise, Albuquerque'in Vicayanagara ve Bankapur'a elçi gönderdiğini ifade etmiştir. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 5. Sewell, Portekiz elçilerinin Vicayanagara'ya giderek Goa'ya gelen atları Adilşahlar Devleti yerine Vicayanagaralılara satmayı ilk bu zaman teklif ettiklerini ifade etmiştir. Ancak Sewell'in ifade ettiklerine göre, Krişna Deva Raya, o sırada Adilşahlar Devleti ile barış halinde olduğu için bu anlaşma teklifini kabul etmemiştir. Sewell bu durumu, Vicayanagaralıların Portekizlileri Hindistan'da istememeleri ve Adilşahlar Devleti'nin Goa'yı geri almasına imkân vermek için onlarla barış yaptıkları şeklinde yorumlamıştır. Daha sonra Vicayanagara Racalığı'ndan Portekizlilere Goa'yı aldıkları için tebrik mesajı getiren bir elçi gelip Portekizlilere Adilşahlar Devleti karşısında destek sözü verildiğini belirtse de, Sewell'a göre daha sonra bu desteğin verildiğine dair bir bilgi bulunmamaktadır. Bkz. Sewell; *a.g.e.*, s. 124.

b. Afonso de Albuquerque Dönemi İlk İran Temasları

Bu olaylardan kısa bir süre sonra, Safevi şahı Şah İsmail'in ve Hürmüz sultanının göndermiş oldukları iki elçi Yusuf Adil Han'a getirmiş oldukları hediyelerle birlikte Goa'ya vardılar⁷⁶⁰. Bu elçilerin esas amacı Yusuf Adil Han'ı Portekizlilere karşı ittifaka çağırmaktı⁷⁶¹. Şah İsmail'in elçisi, şehirde değişen durumu görünce, hemen bu duruma uyum sağladı ve getirmiş olduğu hediyeleri Afonso de Albuquerque'e takdim ederek hükümdarının Portekiz kralı ile bir ittifak anlaşması imzalamak istediğini ifade etti. Afonso de Albuquerque, Şah İsmail'in Türk sultanı (Osmanlı padişahı) ve Memluklar ile savaştığını bildiği için Şah İsmail ile iyi geçinmek istiyordu⁷⁶². Müttefik olabileceğini ifade etti ve bu iki ülke arasındaki ittifakın ilk temelleri bu görüşmede atılmış oldu⁷⁶³. Buradan Afonso de Albuquerque'in ilk başlarda Safevilerin de Türk olduklarını bilmediği, elçinin de bunu açıkca vurgulamadığı düşünülebilir. Elçi belki de bu durumu özellikle saklamıştır. Bu elçi ayrıca, Goa'daki Müslümanların Şah İsmail'in kanunlarına göre yaşamalarını ve ibadetlerini onun mezhebine göre yapmalarını sağlamasını, ayrıca şehirde Şah İsmail'in sikkelerinin kullanmasını da istemiştir. Afonso de Albuquerque ise şehirdeki kimseyi hiçbir konuda zorlamayacağını ifade etmiştir. Sikkeler konusunda ise bir hükümdarın ülkesinde başka bir hükümdarın sikkelerinin basılıp kullanılmasına izin vermesinin olası olmadığını söylemiştir⁷⁶⁴.

Hürmüzlü elçi ise geliş sebebinin, Hoca Attar'ın, Adilşahların Portekizlilere karşı Hürmüz'ün verdiği mücadeleye destek olması karşılığında Yusuf Adil Han'a

⁷⁶⁰ Birch (çev.); *a.g.e.*, C. 2, s. 106.

⁷⁶¹ Stephens; *a.g.e.*, s. 77.

⁷⁶² Stephens; *a.g.e.*, s. 77.

⁷⁶³ Birch (çev.); *a.g.e.*, C. 2, s. 107.

⁷⁶⁴ Birch (çev.); *a.g.e.*, C. 2, s. 109.

tabi olma teklifi yapacağını ifade etti. Afonso de Albuquerque'in tepkisinden çekilen elçi, Hoca Attar'ın bu girişimine kızmaması gerektiğini, bu duruma Hürmüz'de kalan Portekizli kaptanların sebep olduğunu söyledi⁷⁶⁵. Her iki elçinin tekliflerini de değerlendiren Afonso de Albuquerque elçileri ülkelerine geri gönderdi. Bunların yanına kendi elçisi olan Rui Gomes'i de kattı. Her iki sultana yazdığı mektubu da bu adamına verdi. Hürmüz hükümdarına yönelik yazdığı mektupta, eğer Portekiz kralına tabi olmaya devam ederse aralarındaki husumetleri bir kenara bırakacağını ifade etmiştir⁷⁶⁶. Şah İsmail'e yazılan mektupta ise Memluklara ve Osmanlılara karşı ittifak isteği yinelenmiştir⁷⁶⁷. Rui Gomes ilk olarak Hürmüz'e vardı ancak burada Hoca Attar tarafından zehirlenerek öldürülünce Şah İsmail için yazılan mektup asla İsmail'e ulaşmadı⁷⁶⁸.

İlk bakışta önemsiz gibi görünen bu olay, aslında Portekiz – Safevi ilişkilerinin başlangıcını teşkil etmesi bakımından oldukça önemlidir. Muhtemelen Asya'ya ilk geldiklerinde bütün Müslümanları tek bir güç olarak düşünen Portekizliler, geldikten sonra Müslümanların arasındaki ayrılıkların farkına varmışlardı. Safevi Hanedanı ise, Osmanlı Devleti ile hem Dicle ve Fırat havzalarının hâkimiyeti, hem de farklı mezheplere mensup olmaları sebebiyle uzun yıllar boyunca savaşmıştır. Nasıl ki 1498 yılı, Portekiz'in Asya'daki imparatorluğunun doğum tarihi ise, Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı fethettiği tarih olan 1517 yılı da Osmanlı Devleti'nin Hint Okyanusu'na ortak olma sürecinin başlangıcını teşkil etmektedir⁷⁶⁹. Kaçınılmaz olarak Portekizliler ile bu sahada karşı karşıya gelen Osmanlı Devleti, burada Portekizlilere saldırınca Portekizliler ile İranlıları bir

⁷⁶⁵ Birch (çev.); *a.g.e.*, C. 2, s. 110.

⁷⁶⁶ Birch (çev.); *a.g.e.*, C. 2, s. 110.

⁷⁶⁷ Birch (çev.); *a.g.e.*, C. 2, s. 120.

⁷⁶⁸ Gibbs (çev.); *a.g.e.*, C. 2, s. 6.

⁷⁶⁹ Özbaran; 2017, s. 24.

ittifaka doğru itmiş oldu. Ancak bu ittifak, Afonso de Albuquerque'in İran ile iyi ilişkiler kurma yönündeki çabası olmasa hiç var olmayacak, bu da Hindistan ve Orta Doğu'da vuku bulan birçok olayı derinden etkileyecekti. Çok farklı iki unsurun, ortak bir düşman vesilesi ile bir araya geldiği bu ittifak, Adilşahlar Devleti'nin politikalarını da ziyadesiyle etkileyecekti.

c. Goa Ele Geçirildikten Sonraki Portekiz Faaliyetleri

Şehre hükmetmeye başlayan Afonso de Albuquerque, ilk olarak Goa'daki sivil idareyi düzenledi. Şehir halkından alınan vergileri düşürdü. Şehirden kaçmış olan birçok Hindu, bu haberi alınca şehre geri döndü. Afonso de Albuquerque ayrıca vergi toplama işini de Hindulara bıraktı. Şehirdeki tüccarların nakit para sıkıntısı çektiğini öğrenince, Timoja'nın tavsiyesi üzerine kaptanları ile bir araya gelerek acil bir ihtiyaç olan para birimi konusunu gündeme aldı. Goa'da Portekiz sikkelerinin basılmasına karar verildi ve Afonso de Albuquerque kararı aldıktan sonra bu durumla ilgili Kral I. Manuel'e bilgi verdi⁷⁷⁰. Kısa süre içerisinde şehirde bir darphane kurdurarak Portekiz Kralı I. Manuel adına altın, gümüş ve bakır paralar bastırmaya başladı. Bu durum, Portekiz'in artık fiziksel olarak Hindistan'da var olan bir devlet olduğunun da göstergesidir. Daha sonra yeni paraların tanıtımı için şehirde bir panayır düzenledi ve halka paralar dağıtıldı. Adilşahlar Devleti'ne ait paraların Goa'da bundan sonra geçersiz olduğu ilan edildi⁷⁷¹.

⁷⁷⁰ Birch (çev.); *a.g.e.*, C. 2, s. 128.

⁷⁷¹ Danvers; 1992, C.1, s. 192.

ç. Adilşahların Goa Kuşatması ve Şehri Geri Alması

Afonso de Albuquerque 1510 yılı kışını Goa'da geçirmeye karar verdi. Goa'daki bu şok edici gelişmelerin haberini alır almaz, Yusuf Adil Han, Dekkenilerden ve yabancı-lardan seçilmiş en iyi 3.000 süvarisini alarak hızla Goa'ya ilerledi⁷⁷². Adilşahlar casusları, şehirdeki Potekizlilerin kendi aralarındaki anlaşmazlıklardan ve şehir halkının da çoğu Müslümanlardan oluşan önemli bir bölümünün Portekizlilere karşı olduğundan haberdar olmuşlardı⁷⁷³. Yusuf Adil Han saldırısına başlamadan önce bu önemli istihbaratlara da hâkim olmuştu. Bu defa sürpriz bir saldırıya uğrayanlar Portekizlilerdi⁷⁷⁴. Yusuf Adil Han'ın Goa'yı geri almak için bir orduyla birlikte harekete geçtiğini öğrenen Afonso de Albuquerque, kalenin onarılması için yapılan çalışmaları elinden geldiğince hızlandırdı. Saldırının yaklaştığına dair haberler gelmeye devam ediyordu. Ayrıca Adilşahlar Vicanagara'ya bir elçi göndererek onların ülkesine mensup olan Timoja'nın, Goa'nın alınmasında Portekizlilere yardım ettiği için, geri almaları konusunda Adilşahlara yardım

⁷⁷² Bras de Albuquerque'in kitabına göre, bu saldırıyı düzenlemek için hazırlananlar İsmail AdilHan'ın kumandanları idi. Ancak biz Firişte'nin yazdıklarından ve Basu'nun dönem eserlerini çevirerek yazdıklarından bilmekteyiz ki Yusuf Adil Han bu sırada hayattadır ve Goa'ya bizzat kendisi sefer düzenlemiştir. İlerleyen sayfalarda ordunun başında bizzat Yusuf Adil Han'ın bulunduğu ifade edilmesi de, onun hayatta olduğu görüşünü desteklemektedir. Zira küçük bir çocuk olan İsmail'in bir ordunun başında Goa'ya sefer düzenlemesi akla yatkın değildir. Bkz. Birch (çev.); *a.g.e.*, C. 2, s. 136-141. Sherwani ve Joshi de, Yusuf Adil Han'ın Mayıs 1510 tarihinde 6.000 kişilik bir ordu ile Goa'ya yürüdüğünü ifade etmişlerdir. Bkz. Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 303. Önalp ise, Yusuf Adil Han'ın 20 Mayıs 1510 tarihinde Goa'yı geri alan ordusunun 60.000 kişiden meydana geldiğini belirtmiştir. Bkz. Önalp; *a.g.e.*, s. 36.

⁷⁷³ Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 7.

⁷⁷⁴ Osorio'ya göre, yerel hükümdarlar da Portekizlilere çok kalabalık bir Adilşahlar ordusunun gelmekte olduğunu haber vermişlerdir. Osorio bu durumu, Adilşahlar ordusunun Goa'ya giderken yolda Portekizlileri destekleyen bu yerel hükümdarlarının şehirlerine saldırarak yakıp yıkmalarına bağlamaktadır. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 7.

etmenin Vicayanagaralıların görevi olduğunu söyledi. Vicayanagara hükümdarı ise, 40 yıl önce Goa'nın Müslümanlar tarafından kendilerinden zorla alındığını, bu yüzden o şehrin Portekizlilerin eline geçmesinden rahatsızlık duymadıklarını ve hatta şehri savunmaları için Portekizlilere yardım edeceklerini ifade ettiler⁷⁷⁵. Garsopa racası⁷⁷⁶ da Goa'yı savunmaları konusunda Portekizlilere yardım edeceklerini söyleyerek asker gönderdiler⁷⁷⁷. Böylece Goa için verilen savaş, Adilşahlar Devleti ile Portekiz Krallığı arasında Goa şehrinin hâkimiyeti için verilen bir mücadele olmaktan çıkıp; Portekiz'in de o tarihte Hindistan'daki aktörlerden biri olduğu kabul edilirse, Hindistan'ın iç meselelerinin bir dışa vurumu olarak değerlendirilecek hale gelmiştir. Goa için verilen savaş, Müslümanlar ile Hinduların Hindistan'da yüzyıllardır süren hâkimiyet mücadelelerinin, Hristiyanların da gelişile farklı bir zemine taşınmasıdır.

Afonso de Albuquerque ayrıca, şehirden çıkan herkesin, Adilşahlar ordusuna istihbarat taşıması ihtimaline karşı aranmasını ve o şekilde şehirden çıkmalarına izin verilmesi emrini verdi. Şehrin savunması için elinden gelen bütün çabayı göstermekteydi. Adaya çıkılan bütün noktalarda, Vicayanagaralıları zamanından kalan gözetleme kuleleri bulunmaktaydı. Afonso de Albuquerque bu kulelerin güçlendirilerek toprak koyulmasını emretti. Aynı zamanda adaya çıkılan bu noktalara koyduğu garnizonların başına en ce-

⁷⁷⁵ Goa, 1470 yılında Behmeniler tarafından fethedilmiş ve Vicayanagara Racalığı'ndan alınmıştı. Bkz. Lach; *a.g.e.*, C.1-1, s. 381.

⁷⁷⁶ Vicayanagara racasına bağlı önemli bir hükümdar. Tome Pires, Vicayanagara Racalığı'nın batı kıyılarındaki yer alan Onor'dan Anjediva'ya kadar olan Kanara kıyılarındaki bu hükümdara ait olduğunu ifade etmiştir. Goa'nın alınması konusunda Portekizlilere yardım eden Vicayanagaralı korsan Timoja, Tome Pires'e göre Garsopa racasının bir akrabasıdır. Bkz. Cortesao (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 61.

⁷⁷⁷ Danvers; 1992, C.1, s. 193, Birch (çev.); *a.g.e.*, C. 2, s. 139.

sur ve güvendiği adamlarını koydu⁷⁷⁸. Portekiz gemileri de, şehirden kaçmak gerekirse diye adaya oldukça yakın bir konumda demirlediler⁷⁷⁹.

Adilşahlar askerleri Goa'nın Banestirim kasabasının tarafına doğru pozisyon aldılar⁷⁸⁰. Ordugâhını kuran Yusuf Adil Han, Müslümanlığa geçmiş olan Joao Machado ve bir Venedikliyi Afonso de Albuquerque'e göndererek Goa'yı teslim etmesini istedi⁷⁸¹. Joao Machado Afonso de Albuquerque ile karşı karşıya gelir gelmez, içten içe

⁷⁷⁸ Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 7.

⁷⁷⁹ Osorio, Adilşahlar ordusunun başındaki generallerden birinin Polat Han olduğunu ifade etmektedir. Ancak diğer kaynaklardan bilinmektedir ki, Polat Han daha sonraki bir saldırıda görev almıştır. Albuquerque'in ise, Banestirim'e Adilşahlar ordusunun karşısına en güvendiği adamlarından biri olan Garcia Sousa'yı koymuştur. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 7.

⁷⁸⁰ Birch (çev.); *a.g.e.*, C. 2, s. 138.

⁷⁸¹ Joao Machado, tarih sahnesine Portekizlilerin keşifleri sırasında gittikleri yerlerde bıraktıkları mahkûmlardan biri olarak çıkmıştır. Bu kişiler, keşfedilen topraklardaki halklar ile iletişime geçmeleri ve o topraklar hakkında bilgi edinebilmeleri için Vasco da Gama'nın yolculuğundan itibaren kullanılmaktalardı. Bu iş için mahkûmların seçilmesinin sebebi, bu insanların feda edilebilir olmalarıydı. Joao Machado da, Pedro Alvarez Cabral'ın filosu ile birlikte yola çıkmış ve Doğu Afrika'da bırakılmıştı. Yaygın görüş Melinde'de bırakıldığı yönündedir. Daha sonar Portekiz hizmetinden çıkarak bir kaçak haline gelen Machado, Melinde'de iken Müslümanlığı seçerek Yusuf ismini almıştır. Daha sonrasında ise kendi imkânları ile Hindistan'da Gucerat Sultanlığı sınırları içerisinde yer alan Kambat'a geçmiş, birkaç yılını burada geçirmiştir. Burada Diu valisi Melik Ayaz'ın hizmetinde bir asker olarak yer aldığına dair kayıtlar mevcuttur. Daha sonrasında ise Hindistan topraklarında daha güneye giderek Adilşahlar Devleti'nin hükümdarı Yusuf Adil Han'ın hizmetine girmiştir. Melik Ayaz'ın hizmetinden çıkarak Adilşahlar ordusuna katılmasının sebebinin ise Melik Ayaz'ın kendisine yaptığı ödemeyi yeterli bulmaması olduğu söylenmektedir. Adilşahlar Devleti'nin hizmetinde iken esasında Portekizli olduğunu saklayıp saklamadığı konusunda ise tartışmalar mevcuttur. Adilşahlar Devleti'nde birçok farklı milletten vatandaş ve asker bulunduğu için, söylenmiş olması da ihtimal dahilindedir. Yusuf Adil Han ile birlikte Dekken'de birçok çatışmaya katılan Joao Machado, Adilşahlar hükümdarının o kadar dikkatini çekmiştir ki Türklerin, İranlıların, Arapların, Türkmenlerin, Horasanlıların ve Avrupalı (çoğunlukla Portekizli) kaçakların mevcudunu oluşturduğu 'beyaz insanlar' birliklerinin başına geçirilmiştir. Yıllar sonar Portekiz Krallığı'nın hizmetine geri döndüğünde ise, Afonso de Albuquerque, kaçaklara

hala bir Hristiyan olduğunu ve aslında oraya geliş amacının Adilşahlar ordusu hakkında kendisine bilgi vermek olduğunu söyledi⁷⁸². Aynı zamanda Adilşahlar hükümdarının kendisiyle müttefik olmak istediğini ve Goa yerine kıyıda istediği başka bir noktayı vermeyi teklif ettiğini ifade etti. Çok sayıda askerleri olduğu ve şehirdeki Müslümanların kendilerine destek vereceklerini bildikleri için kazanacaklarından emin olduklarını söyleyerek, Afonso de Albuquerque'e bu anlaşmayı kabul etmesini tavsiye etti. Afonso de Albuquerque ise cevap olarak, Goa'yı geri teslim etmek için almadığını, Goa'nın hâkiminin ancak denizlere hâkim olan kişinin olabileceğini, bu kişinin de hükümdarı Kral Dom I. Manuel olduğunu söyledi. Bunun yanı sıra Dabul'ü bir kale yapmak üzere kendisine teslim ettiği takdirde barış yapılabileceğini, bunun iki tarafın da faydasına olacağını ifade etti⁷⁸³. Portekizlilerin vereceği destekle hem ülkelerindeki düzeni daha kolay sağlayabilecekler, hem de çevredeki hükümdarlıklar onlardan korkacaktı. Afonso de Albuquerque ayrıca, eğer Memluklardan herhangi bir destek bekliyorlarsa bekleme-

yönelik istisnai bir tavır olarak onu çok iyi karşılamış ve yeniden Portekiz hizmetine almıştır. Goa'da yerli bir kadınla evlenen Joao Machado, bir casado olarak yaşantısını sürdürmüş, 1517 yılında, Goa'nın güneydoğusunda bulunan Ponda yöresindeki askeri bir harekatta iken ölmüştür. Bkz. Maria Augusta Lima Cruz; *Joao Machado: The Travails of a Deportee in Asian Lands*, Minho University, Braga, s. 95-100.

⁷⁸² Osorio, Machado'nun önce Banestarim'de Garcia Sousa ile karşılaştığını ve ona hikâyesini anlattığını belirtmektedir. Joao Machado, Cabral'ın filosundaki mahkûmlardan biri iken Melinde'de bırakılmış, orada bir süre zaman geçirdikten sonra Diu'ya geçerek bir süre Melik Ayaz'a hizmet etmiştir. Daha sonra ise Goa'ya gelen Machado burada bir Türk zannedilerek Yusuf Adil Han'ın hizmetine girmiş ve onun için komutanlık yapmaya başlamıştır. Machado, Sousa'ya Adilşahlar ordusunun 40.000 kişinin üzerinde olduğunu ve Portekizlilerin Goa'yı savunmak konusunda hiçbir şansının olmadığını ifade ederek, içte içe hala bir Hristiyan olduğu için Hristiyan Portekizli hemşerilerinin başına böyle bir felaketin gelmesini istemediğini söylemiştir. Onlara adayı hemen terk etmelerini tavsiye etmiştir. Sousa ise bu görüşmenin detaylarını Albuquerque'e bir ulak aracılığıyla iletmış, Albuquerque ise adayı terk etmeyi reddetmiştir. Bkz. Gibbs (çev.); *a.g.e.*, C. 2, s. 8.

⁷⁸³ Birch (çev.); *a.g.e.*, C. 2, s. 146.

meleri gerektiğini ifade etti. Zira Francisco de Almeida onların donanmasını kesin bir biçimde yenmişti ve Adilşahları destekleyebilecek durumda değillerdi. Bu yüzden Adilşahlar için en hayırlı olan, Goa kuşatmasını kaldırarak, Dabul limanını da bir kale inşa edebilmeleri için Portekizlilere teslim etmekte⁷⁸⁴. Joao Machado ise, eşleri ve çocukları hala Goa'da olan Türkler de dâhil çok fazla askeri olan Adilşahlar hükümdarının bu anlaşmayı kabul etmeyeceğini söyledi, nitekim öyle de oldu. Yusuf Adil Han, bu şartları kabul etmeyerek saldırmaya karar verdi. Aileleri hala Goa'da olan Türkler de Yusuf Adil Han'a kararında destek verdiler. Zira bu kişiler, oraya ya yeniden Goa'nın sahibi olmaya ya da ölmeye gelmişlerdi⁷⁸⁵.

Afonso de Albuquerque ayrıca adamlarından birinden, şehirdeki Müslümanların isyan etmeye hazır olduklarını ve bu kişilerle Adilşahlar arasında günlük olarak mektuplaşmaların olduğunu öğrendi⁷⁸⁶. Afonso de Albuquerque, Müslümanların isyan etmeleri ihtimaline karşı önde gelen Müslümanları ve ailelerini hisarda topladı. Onların yanı sıra önde gelen Hinduların ailelerini ve Timoja'nın karısı ve çocuklarını da hisara götürttü. Türklerin ailelerini ise, Portekizlilerin, Memluk sultanından ve Türklerden ne kadar nefret ettiğinin görülmesi ve böylece Hindistan'daki kimsenin onları topraklarında barındırmaması için köle olarak sattı⁷⁸⁷.

Böylece Goa'nın kuşatması başlamış oldu. Bir ay boyunca Goa Adilşahların kuşatması altında kaldı. Bu süre zarfında Adilşahlar birçok defa adaya çıkmayı denedilerse

⁷⁸⁴ Birch (çev.); *a.g.e.*, C. 2, s. 146.

⁷⁸⁵ Birch (çev.); *a.g.e.*, C. 2, s. 147.

⁷⁸⁶ Tarihçi Whiteway, Müslümanların Adilşahlar ile işbirliği yapmasının bir diğer sebebinin de, şehir Portekizlilerin kontrolünde iken, Afonso de Albuquerque'in Hristiyan olmaya karar veren bir Müslümanın ölüm emrini veren kadıyı idam etmesi üzerine şehirdeki Müslümanlar arasında Portekizlilere karşı büyük bir nefret uyanmış olması olduğunu söylemiştir. Bkz. Whiteway; *a.g.e.*, s. 134.

⁷⁸⁷ Birch (çev.); *a.g.e.*, C. 2, s. 147.

de her defasında geri püskürtüldüler. Afonso de Albuquerque, adaya çıkış noktalarında bulunan askerleri, merkezde topladığı kara ve deniz kuvvetleri ile destekliyordu⁷⁸⁸. Yusuf Adil Han, daha sonra ordusunun büyük bölümünü Agasim geçidi ardında topladı⁷⁸⁹.

Afonso de Albuquerque'in kendi adamları dahi, düşmana göre sayıca çok az olduklarından, en azından geçitleri tutmaktansa hep birlikte hisara çekilmeyi teklif ettiler. Afonso de Albuquerque ise bu teklifleri reddetti. Herkes Müslümanların Adilşahlar ile işbirliği yaparak Portekizlileri arkadan vuracaklarını biliyor, bu da Portekizliler arasında paniğe sebep oluyordu. Ancak Afonso de Albuquerque'in kararlılığını hiçbir şey bozmıyordu⁷⁹⁰. Bu sıralarda Hindu bir hükümdar da Afonso de Albuquerque'e destek olmak için 4.000 adamı ile birlikte hazır bulunduğunu belirten bir mektup yazdı. Afonso de Albuquerque ise kendisine teşekkür ederek kendisinden işaret beklemesini söyleyen bir cevap gönderdi⁷⁹¹.

En sonunda savaş, 17 Mayıs 1510 tarihinde, 300 Türk askerinin Goa Adası'na çıkmak için başlattığı öncü saldırıyla birlikte başladı⁷⁹². Fırtınalı bir gecede saldırı başlatıldığı için Portekizliler bu Türklerin geçtiklerini görmediler. Bunun üzerine Türkler dönerek kıyıdaki diğerlerine haber verdi ve 700 Türk daha adaya çıkmaya başladı. Ancak bu Türkler çıkarken Portekizliler tarafından görüldüler ve çıkan çatışmada adaya çıkan bütün Türklerden yalnızca üç tanesi sağ kaldı. Adanın bir başka noktasından ise 2.000 Türk daha karaya çıktı ve Portekizliler onların karaya çıkışını önleyemedi. Bu

⁷⁸⁸ Osorio, Albuquerque'in emri altında topladığı gemilerden bazılarının gizlice adaya asker çıkarabilmeleri için Adilşahlar askerlerine götürüldüğünü, ancak Albuquerque'in bu ihanetten haberdar olup sorumlusunu idam ettirdiğini yazmıştır. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 9.

⁷⁸⁹ Danvers; 1992, C. 1, s. 197.

⁷⁹⁰ Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 12.

⁷⁹¹ Birch (çev.); *a.g.e.*, C. 2, s. 154.

⁷⁹² Osorio da bu tarihi vermekle birlikte, adaya 1000 Adilşahlar askerinin çıktığını belirtmektedir. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 9.

Türkler Banestarim geçidine saldırdılar ve hayatta kalan Portekizliler o noktayı tutmalarının mümkün olmadığını görerek Goa şehrine çekildiler. Türkler diğer geçitlere doğru ilerlemeye, sayıca az olan Portekizliler de kayıp vererek geri çekilmeye başladılar⁷⁹³. Şehirdeki Müslümanlar ise Türklerin geldiğini öğrenince sevinç gösterileri yapmaya başladılar. Albuquerque, şehirdeki yerli askerlere güvenmediği için, bir kısmını Adilşahlar askerleri ile savaşmaları için Banestarim'e gönderdi ve bu askerler, Albuquerque'in tahmin ettiği gibi Adilşahlar ordusu ile karşılaşır karşılaşmaz onlara katıldılar⁷⁹⁴. Hatta şehirde yaşayan sivillerden bazıları da Albuquerque'e saldırdılar. Afonso de Albuquerque ise cevap olarak şehri dört noktadan ateşe verdirdi. Daha sonra adaya çıkmış olan Türklerin üzerine bir karşı saldırı düzenleyerek çok sayıda Türk'ü öldürdü. Ancak sayıca çok olan Adilşahlar ordusu şehri aylarca topa tutarak duvarları sekiz noktadan deldikten sonra uzun süren kanlı çatışmaların neticesinde şehre girmeye başladı ve Afonso de Albuquerque kalan bütün askerleri ile hisara çekilmek zorunda kaldı⁷⁹⁵. Geri çekilme sırasında öldürülmek üzere olan Timoja ve birkaç adamını da kurtarmayı başardı. Portekizlilere yardım ettiği için Adilşahlar Timoja'nın öldürülmesini özellikle istiyorlardı. Portekizlilerin hisara çekildiğinin ertesi günü Yusuf Adil Han bütün ordusu ile birlikte şehre girdi ve onların kutlamalarını hisarda sıkışan Portekizliler korku içinde dinlemek zorunda kaldı⁷⁹⁶.

İçinde bulundukları bu zor durumda Albuquerque yeniden kaptanlarının desteğini kaybetmeye başladı. Afonso de Albuquerque, kaleyi savunmak ve Koçi'den destek

⁷⁹³ Osorio, Albuquerque'in en güvendiği adamı olan Garcia Sousa'nın da bu çatışmalar sırasında öldüğünü satırlarına eklemiştir. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 10.

⁷⁹⁴ Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 10.

⁷⁹⁵ Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 10-12. Osorio, bu sıralarda Joao Machado'nun Portekizlilere gizlice gelerek Adilşahların onların gemilerini yakmayı plaladığını söylediğini ve bu şekilde gemilerin kurtarıldığını satırlarında belirtmiştir. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 12.

⁷⁹⁶ Birch (çev.); *a.g.e.*, C. 2, s. 158.

kuvvet çağırmak gerektiğini söylüyordu. Ancak kaptanlarının çoğu kaleyi boşaltarak vakit kaybetmeden gemilerine dönmek gerektiğini düşünüyordu. Hatta bu kaptanlardan bazıları, Afonso de Albuquerque geri çekilme emri vermezse kendilerinin giderek onu terk edeceklerini dahi ifade ettiler. Zira onlara göre, Adilşahların elindeki mühimmat ve sayı üstünlüğü hesaba katıldığında kaleyi savunmak mümkün değildi. Afonso de Albuquerque en sonunda kaptanlarının bu isteklerine razı olarak gemilere çekilmeye karar verdi. Ancak kaleyi terk etmeden önce esir almış olduğu, Portekizlilere karşı davranışlar sergilemiş olan şehrin ileri gelen Müslümanlar ve ailelerinden oluşan 150 kişinin başlarını vurdurdu⁷⁹⁷. Ahırlardaki bütün atları kestirdi ve tersanedeki gemileri de ateşe verdi. Ayrıca gemilere binmeden önce kaledeki bütün askeri mühimmatların yanı sıra kaleden esir tutulan kadınları ve çocukları da yanına alarak gemilere bindirdi⁷⁹⁸. Firişte'ye göre ise Yusuf Adil Han'ın askerleri Goa hisarını geri alıp birçok işgalciyi kılıçtan geçirirken, bazıları hayatlarını kurtararak kendilerini buraya getirmiş olan gemilerine ulaşmayı başardı⁷⁹⁹. Osorio da, geri çekilmenin bir gizlilik içinde yapıldığını, ancak daha sonra yanlışlıkla ateşlenen bir top sonucunda Adilşahların durumu anlayarak kıyıdaki Portekizlilere saldırdığını ifade etmiştir⁸⁰⁰. 20 Mayıs⁸⁰¹ 1510 tarihinde Portekizlilerin gemilere çekilmeleri tamamlanırken Adilşahlar askerleri de hisara giriyordu. Böylece 21 günlük bir kuşatmanın sonunda Adilşahlar yeniden şehre hâkim olmaştı⁸⁰². Başsız

⁷⁹⁷ Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 13.

⁷⁹⁸ Birch (çev.); *a.g.e.*, C. 2, s. 165; Osorio ise, Albuquerque'in Portekizlilere sadakat göstermiş olan bazı Müslümanları da öldürmeyerek gemilere aldığını belirtmiştir. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 13.

⁷⁹⁹ Nayeem; 2008, s. 26; Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 30.

⁸⁰⁰ Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 13.

⁸⁰¹ Osorio bu tarihi 30 Mayıs olarak vermiştir. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 13.

⁸⁰² Danvers; 1892, s. 4.

ölüleri gören Adilşahlar askerleri arasında ise büyük bir öfke hâkim oldu⁸⁰³. Joao Machado, Yusuf Adil Han tarafından görüşme yapması için yeniden kıyıda beklemekte olan Portekizlilere gönderildi. Gemiye çıkan Joao Machado ile görüşen Afonso de Albuquerque, Goa'yı geri almadığı ve Adilşahlar Devleti Dabul'ü vererek Portekiz'e tabi olmadığı sürece barış yapmayacağını ifade etti⁸⁰⁴. Görüşmeler sonuçsuz bir şekilde bir süre devam etti. Portekiz filosu, Afonso de Albuquerque'in geri vermeyi reddettiği Türklerin aileleri ile birlikte uygun hava şartları oluştuğunda kıyadan açılmayı düşünüyordu. Ancak hava şartları düzeline kadar kıyıda kalan Portekizliler büyük acılar çektiler ve Adilşahların top atışlarına maruz kaldılar. Adilşahlar ordusu, casusların Albuquerque'in kışı Goa'yı anakaradan ayıran nehirde gemilerde geçirmeye karar verdiğini öğrenince Portekizlilerin içme suyu aldığı Bardes'e askerler yerleştirerek ve nehrin ağzındaki Pangim Kalesi'nden topa tutarak Portekizlilere büyük zararlar verdiler⁸⁰⁵. Erken yola çıkmaya çalışan bir gemi ise fırtına nedeni ile battı ve mürettebatı zor kurtarıldı⁸⁰⁶. Afonso de Albuquerque'ün aklında olan, Portekiz'den yeni gelen bir filo ulaşana kadar Goa kıyısında kalmak ve yeni kuvvetler geldiğinde tekrar saldırarak şehri geri almaktı. Ayrıca Adilşahlar Devleti'nin Dekken'de başka savaflara girdiğine dair haberler almıştı ve Adilşahlar ordusunun bir an önce oradan ayrılmak istediğini düşünüyordu. Hatta Portekizlilerin Pangim Kalesi'ni ani bir saldırıyla ele geçirerek kaledeki mühimmatı ve kalenin yakınındaki kasabada yağmaladıklarını gemilerine taşımaları Adilşahların endişelendirmiş, Portekizlilerin yeniden Goa'yı almaya çalışacaklarını düşünerek pa-

⁸⁰³ Birch (çev.); *a.g.e.*, C. 2, s. 165.

⁸⁰⁴ Zeyneddin Malabari de Goa'yı kaybeden Portekizlilerin büyük bir öfkeye kapıldıklarını yazmıştır. Bkz. Nainar (çev.); *a.g.e.*, s. 59.

⁸⁰⁵ Gibbs (çev.); *a.g.e.*, C. 2, s. 14.

⁸⁰⁶ Birch (çev.); *a.g.e.*, C. 2, s. 171, Danvers; 1992, s. 201.

niğe kapılmalarına neden olmuştu⁸⁰⁷. Adilşahların sürekli barış yapma amacıyla elçiler göndermesi de onun düşüncelerini doğrular nitelikteydi⁸⁰⁸. Ancak Afonso de Albuquerque, kaptanlarının ısrarlarına dayanamadı ve Goa önlerinden ayrılmak zorunda kaldı⁸⁰⁹.

Yusuf Adil Han'ın Goa'yı geri almasından çıkarılacak bazı anlamlar mevcuttur. Öncelikle sayı avantajını elinde bulunduran Yusuf Adil Han, şehre hemen saldırıp bütün Portekizlileri öldürmek imkânına sahipken, İslam fetih hukukuna uygun olarak zor durumda olduğunu bildiği Portekizlilerden aman dileyerek teslim olmalarını istemiştir. Ordusu Afonso de Albuquerque'in şehirdeki askerlerinden sayıca çok üstündü. Ayrıca şehirde hala Müslümanlar yaşamaktaydı ve bu Müslümanlar Adilşahlar askerlerine her gün bilgi aktarıyorlardı. Bütün bunlara rağmen Afonso de Albuquerque Goa'yı geri vermek için almadığını söyleyerek şehri vermeye razı olmadı. Burada dikkati asıl çeken husus ise, Yusuf Adil Han'ın, Goa'yı teslim ettiği takdirde Portekizlilere deniz kıyısında başka bir noktayı verebileceğini ve orada kale yapmalarına da müsaade edeceğini söylemiş olmasıdır. Buradan anlaşılabilir önemli noktalar mevcuttur. Öncelikle Yusuf Adil Han Portekizlilere barışçıl şekilde yaklaşmak istiyor ve onlarla olan ilişkilerini diplomatik bir çerçevede yürütmeyi hedefliyordu. Zira Goa'yı zaten alabilecek durum-

⁸⁰⁷ Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 15-16.

⁸⁰⁸ Osorio, Adilşahların bu olaylar sırasında elçi olarak kullandığı Joao Machado'nun bir kez daha Portekizlilere bilgi sızdırarak gemilerinin onlar içindeyken yakılmasını önlediğini belirtmiştir. Portekizliler yine aynı şekilde Adilşahların Vicayanagara ile savaşa girdiğini de Joao Machiado'dan öğrenmişlerdir. Machado, Albuquerque'e, zor durumda olan ve Portekizlilerin gemileri yüzünden İran ve Arabistan'dan getirdikleri atların ithalatının ve başka ticari faaliyetlerinin azalacağından ciddi şekilde çekinen Adilşahların tekliflerini, Portekizliler için avantajlı olmadığı sürece kabul etmemesini tavsiye etmiştir. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 16. İlerleyen sayfalarda ise, Machado'nun Pangim Kalesi baskını konusunda Adilşahlara da Portekizlilerden bilgi sızdırdığı görülecektir.

⁸⁰⁹ Birch (çev.); *a.g.e.*, C. 2, s. 198.

dayken böyle bir teklifte bulunmasına gerek yoktu. Buradan ortaya çıkacak bir diğer sonuç ise Adilşahlar Devleti'nin bir kara devleti olduğunun anlaşılmasıdır. Zira geçimini denizden sağlayan bir devletin kıyılarında başka bir deniz gücüne tahammül etmesi mümkün olamazdı. Avantajlı konumda iken, deniz ticaretine bağlı bir devlet asla böyle bir teklifte bulunmazdı. Koçi ve Kannur racaları deniz ticaretine bağlı şehirlerin racaları olmalarına rağmen Portekizlilere bu izni verirken zamorine karşı bir korunma sağlayacaklarını, daha da ötesi Kozikode zamorinini saf dışı ederek o şehirdeki ticareti de kendi şehirlerine çekeceklerini ümit etmişlerdi. Adilşahlar Devleti'nin ise böyle bir ticari rakibe komşu olmamasının yanı sıra, düşmanlarından korunmak için Portekizlilere ihtiyaçları yoktu.

Bir başka üzerinde durulması gereken nokta ise Yusuf Adil Han'ın Vicayanagara'yı Goa'nın alınması konusunda Timoja'dan dolayı sorumlu tutması ve bedel olarak destek vermelerini istemesidir. Buradan görülebilmektedir ki Adilşahlar Devleti, esas muhatabı olarak hala Hindistan'daki kara komşusu Hindu Vicayanagara Racalığı'nı görmektedir. Vicayanagara'nın tepkisi ise dikkati çeken başka bir husustur. Vicayanagarahılar, Goa'nın kendilerinden zorla alınmış olduğunu ve bir tarafa destek vereceklerse Portekizlilere destek vereceklerini söyleyerek aslında Hindistan'ın batı karşısındaki kaderini de bir nebze tayin etmiş oluyorlardı. Hinduların, özellikle de Vicayanagara Racalığı'nın İslam düşmanlığı, onları Hindistan'a yeni gelen ve Müslümanlara karşı politika izleyen yeni bir güç olan Portekizlilerle müttefik olmaya itmiş, bu da aslında Hindulardan çok Portekizlilerin işine yaramıştır. Hindular ve Hristiyanlar Müslümanları Hindistan'dan atamamış, ancak Hinduların desteği sayesinde Avrupalı Hristiyanlar Hindistan'da tutunmayı başarmışlardır.

Bu sırada vuku bulan ilginç bir olay ise dikkate şayandır. Portekizliler top atışlarından ve ikmal eksikliğinden dolayı çok zor bir durumda iken iki Portekizli gemilerden kaçarak Adilşahlar'a sığındı. Onlardan Portekizlilerin içinde bulunduğu durumu öğre-

nen Yusuf Adil Han, bir adamını ikmal malzemeleri ile birlikte Portekizlilere gönderdi. Adilşahlar elçisi, Portekizlilerin içinde bulundukları durumu bildiklerini ve düşman da olsalar onların açlıktan kırılmalarını izlemek yerine ellerinde kılıçla savaşarak öldüklerini görmeyi istediklerini belirtti. Afonso de Albuquerque ise, gemide kalan son şarap ve bisküvilerin güverteye getirilmesini emretti ve elçiye, düşmanlarından asla hediye kabul etmeyeceklerini, ayrıca durumlarının da gayet iyi olduğunu söyledi. Bunun üzerine Adilşahlar elçisi hediye gönderilen malzemelerle birlikte geri döndü⁸¹⁰.

Bir diğer ilginç hadise ise, yukarıda anlatılan Afonso de Albuquerque'in kendilerine ateş açılan Pangim Kalesi'ne saldırarak ani bir baskınla burayı ele geçirmesidir. Yusuf Adil Han kumandanları ile bir toplantı yaparken JoaoMachado da oradaydı ve Portekizlilerin bu kaleye saldıracaklarını, kaleye destek kuvvet götürülmesi gerektiğini söyledi. Ancak Türk kumandanlar ona güvenmediklerinden destek kuvvet gönderilmesi konusunda geç kalındı ve kale çok kayıp vermelerine rağmen Portekizliler tarafından 14 Temmuz 1510 tarihinde ele geçirildi⁸¹¹. Portekizliler gemilerine dönmeden önce buradan kendilerine saldırılmamasını emniyete almış oldular. Bunun üzerine Yusuf Adil Han'ın gözünde JoaoMachado'nun güvenilirliği arttı⁸¹². Ayrıca, Portekizliler hala beklemekte iken, bir keşif görevi ifa eden Afonso de Albuquerque'in yeğeni Antonio de Noronha, aldığı bir yaranın enfeksiyon kapması sonucu, 24 yaşında iken hayatını kaybetti⁸¹³. Başından beri yanında olan yeğeninin kaybıyla sarsılan Afonso de Al-

⁸¹⁰ Birch (çev.); *a.g.e.*, C. 2, s. 172-173.

⁸¹¹ Stephens; *a.g.e.*, s. 80.

⁸¹² Birch (çev.); *a.g.e.*, C. 2, s. 177.

⁸¹³ Birch (çev.); *a.g.e.*, C. 2, s. 181. Osorio ise, Antonio de Noronha'nın başka bir şekilde öldüğünü ifade etmektedir. Ona göre Adilşahların kendilerine saldırmak için gemiler tertip ettiğini öğrenen Afonso de Albuquerque, Antonio de Noronha komutasında bir filoyu karşı saldırı yapmak için göndermiştir. Noronha'nın filosu Adilşahlara büyük kayıp verirse de kendisi bacağından aldığı bir yaranın enfeksiyon kapması sonucu çatışmadan üç gün sonra

buquerque, onun bir ağacın altına gömülmesini emretti. Goa'yı ikinci kez ele geçirildiği zaman yeğenin cenazesini Goa'daki bir kiliseye naklettirecekti⁸¹⁴.

Yusuf Adil Han Goa yerine başka bir liman şehrini Portekizlilere teklif ederek yeniden barış girişiminde bulundu. Ancak bu teklifi Afonso de Albuquerque yine reddetti. Daha sonra Yusuf Adil Han bir başka ulak göndererek Timoja'nın kendisine teslim edilmesini istedi. Bu teklife çok kızan Afonso de Albuquerque ise, cevap olarak, Goa'yı geri alacağını ve Timoja'yı da bütün Dekken'in hükümdarı yapacağını söyledi⁸¹⁵. Bu sırada Portekizlilerin ikmal yolları hala kesikti ve gemilerdekilerin durumu gittikçe kötüleşiyordu. Durum öyle kötü bir hal aldı ki Portekizliler arasında iç karışıklıklar çıkmaya başladı. Yeniden gerekli malzemeleri getirmeyi denemesi için bir gemi göndermeye karar verdiler. Filonun geri kalanı ise yola çıkabilmek için uygun bir zamanı beklemekteydi. Ancak gemilerdeki askerlerin ısrarı üzerine Portekiz gemileri gelecek yardımı beklemeden 15 Ağustos 1510 tarihinde hep birlikte yola çıktı⁸¹⁶.

Portekiz gemilerinin gitmekte olduğunu gören Yusuf Adil Han, her kıyıya yanaştıklarında onlara saldırması için bir kısım askerini gemilerin peşinden gönderdi. Bu askerler kıyıya kurdukları topraklarla Portekiz gemilerini vurdular ve çok sayıda Portekizli askeri öldürdüler⁸¹⁷. Afonso de Albuquerque, Goa'dan fazla uzaklaşmak istemiyor ve fırsat çıktığında Goa'yı yeniden ele geçirebileceğini düşünüyordu. Ancak kaptanlarının

hayatını kaybetti. Bu saldırının haberinin de Portekizlilere Machado tarafından verildiğinin belirtilmesi, hadiseyi daha da ilginç kılmaktadır. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 17-18.

⁸¹⁴ Birch (çev.); *a.g.e.*, C. 2, s. 181.

⁸¹⁵ Birch (çev.); *a.g.e.*, C. 2, s. 187.

⁸¹⁶ Stephens; *a.g.e.*, s. 82; Danvers; 1992, C. 1, s. 201.

⁸¹⁷ Osorio, Adilşahların Portekizlilere ayrılmadan önce son bir barış teklifinde bulunduklarını ancak Portekizlilerin bunu kabul etmediğini ifade etmektedir. Daha sonra Adilşahlar tarafından Portekizlilere yapılan bir saldırıdan da bahsetmemektedir. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 20.

ısrarlarına daha fazla dayanamadı ve Portekizliler Anjediva'ya doğru yollarına devam ettiler⁸¹⁸. Yolda Onor'a uğrayan Portekizliler, burada yeniden Timoja ile karşılaştılar. Timoja, onlar ayrıldıktan üç gün sonra Yusuf Adil Han'ın Goa'dan ayrıldığını bildirdi. Portekizlilere Goa'ya yeniden saldırımları gerektiğini ifade etti. Afonso de Albuquerque bu niyeti zaten taşımaktaydı⁸¹⁹. 26 Ağustos 1510 tarihinde Kannur'a varan Afonso de Albuquerque, Memlukların Goa'yı desteklemesi için Süveyş'ten büyük bir donanma gönderdiklerini öğrendi. Bu haber Hindistan'daki Portekizliler arasında endişeye sebep oldu. Kızıldeniz tarafında doğru gönderilen gemilerden birinin ele geçirmiş olduğu bir gemideki iki Yahudiden edinilen bilgiye göre ise Memluklar Hindistan'a böyle bir filo göndermiyordu. Çünkü Memluk sultanı 1509 yenilgisinin etkisini hala atlatabilmiyordu ve başka meselelerle meşguldü⁸²⁰. Afonso de Albuquerque, Kannur'a geldiğinde bir haber daha aldı. Duarte de Lemos'un söylediklerine göre diğer yeğeni Dom Afonso de Noronha'da denizde kaybolmuştu ve kendisinden haber alınamamaktaydı⁸²¹. Böylece Afonso de Albuquerque bir yeğenini daha kaybetmiş oluyordu.

Portekiz'den buraya yeni gelen bir başka Portekiz filosunun kumandanı Afonso de Albuquerque'e Goa'yı geri almak konusunda yardımcı olacağı sözünü verdi⁸²². Bu sırada Albuquerque ile görüşmek için Gucerat sultanı Mahmud Şah'ın bir elçisi geldi. Elçi sultanının Portekizliler ile barış yapmak istediğini bildirdi. Ayrıca Dom Afonso de

⁸¹⁸ Danvers; 1992, C. 1, s. 203.

⁸¹⁹ Stephens; *a.g.e.*, s. 83.

⁸²⁰ Birch (çev.); *a.g.e.*, C. 2, s. 228.

⁸²¹ Stephens; *a.g.e.*, s. 83.

⁸²² Osorio bu kişinin, Kral I. Manuel tarafından Malakka'ya saldırması için gönderilmiş olan Diego Mendes Vasconcelos olduğunu belirtmiştir. Kral I. Manuel, göndermiş olduğu mektupta, Albuquerque'e Vasconcelos'u Malakka seferinde elinden geldiğince desteklemesini emretmiş, ancak Albuquerque Goa'nın alınmasının daha önemli olduğunu düşündüğünden Vasconcelos'a Goa'ya kendisine yardım ettikten sonra Malakka'ya gidebileceğini söylemiştir. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 20-22.

Noronha'nın gemisi Gucerat açıklarında batmıştı. Noronha ölmüştü ancak adamlarının çoğu sağ kurtarılmıştı ve Gucerat Sultanlığı'nda tutulmaktalardı. Barış yapıldığı takdirde sultan bu adamları iade etmeyi teklif ediyordu⁸²³. Afonso de Albuquerque, bu elçiye, Goa'yı geri aldıktan sonra ülkesine gelerek sultanı ile görüşeceğini söyledi⁸²⁴.

d. Afonso de Albuquerque'in Goa'ya Yeniden Saldırı Planı

Bütün bunlar olurken, Afonso de Albuquerque Hindistan'daki farklı hükümdarlarla görüşmeler yaparak ittifaklar kurmaya ve Portekiz'in Hindistan'daki konumunu daha da avantajlı hale getirmeye yönelik çabalarına devam ediyordu. 16 Eylül 1510 tarihinde Hindistan'a yeni bir Portekiz filosu daha ulaştı⁸²⁵. Bu filo ile birlikte Goa'ya yeniden saldırmayı düşünen Afonso de Albuquerque'in gücü ciddi bir biçimde artmış oluyordu. Eline ulaşan bir istihbarata göre ise Dekken sultanlıkları kendi aralarında bir savaşa girişmişlerdi ve bu yüzden Adilşahlar ordusu Goa'dan çekilerek burayı yeniden korumasız bir biçimde bırakmıştı⁸²⁶. Firişte'de ise böyle bir iç çatışmadan, ya da Adilşahların bu dönem başka bir ülke ile yapmış oldukları bir savaştan bahsedilmemiştir. Goa'ya yeniden memurlar atadıktan sonra, Yusuf Adil Han, denizin ötesinden gelen bu istilaya bir son verdiğini düşünerek başkenti Bicapur'a dönmüş, kısa bir süre sonra da, Ekim 1510 tarihinde ödemli bir hastalıktan dolayı, 75 yaşında, 21 yıllık başarılı bir hü-

⁸²³ Stephens; *a.g.e.*, s. 83-84.

⁸²⁴ Danvers; 1992, C.1, s. 204.

⁸²⁵ Osorio'nun yazdıklarından, bu filonun başındaki kişinin Gundissalvo Sequeire olduğu anlaşılmaktadır. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 21.

⁸²⁶ Sewell'a göre ise, bu sırada Goa'da, emrinde 8.000 asker ile birlikte, sonradan Goa'ya düzenlenen son Adilşahlar saldırısının kumandanlarından olan Resul Han bulunmaktaydı. Bkz. Sewell; *a.g.e.*, s. 124.

kümdarlıktan sonra hayatını kaybetmiştir⁸²⁷. Ölmeden önce oğlu İsmail'i varisi tayin etmiş, Kemal Han Dekkeni'ye ise onun naipliği görevini vermiştir. Ayrıca, Gogi'de, sadık bir hizmetkârı olan ve Şah Çandah Hüseyini olarak da bilinen Seyid Celal'in yanına gömülmek istediğini vasiyet etmiştir⁸²⁸.

Afonso de Albuquerque, bir saldırı planı yapmak için yeniden kaptanlarını bir araya topladı. Onlara, içinde bulundukları şartlar altında Goa'yı alamazlarsa ve Hindistan'daki hükümdarlar Memlukların desteğinden faydalanma umuduyla onunla olan ittifaklarını sürdürmeye devam ederlerse, Portekiz'in Hindistan'da tutunmaya devam etmesinin mümkün olmadığını söyledi. Afonso de Albuquerque ayrıca Portekiz kralı I. Manuel'e de bir mektup yazarak yapmayı planladığı harekâtın ayrıntılarından ve Goa'nın öneminden bahsetti. Afonso de Albuquerque mektubunda ayrıca, Dekken sultanlıklarının sürekli olarak birbirleri ile savaştıklarından, Dekken bölgesinde ortak bir otorite bulunmadığından ve bu durumun işlerini ne kadar kolaylaştırdığından da bahsetti⁸²⁹. Bu harekât için, 23 geminin yanı sıra 2.000 Portekiz askeri ve Portekizlilere destek veren Timoja ve Garsopa racası gibi yerel hükümdarların desteği de vardı⁸³⁰. Bu saldırı yapıldığı zaman Adilşahların başında İsmail Adil Han ve onun naibi Kemal Han Dekkeni bulunuyor olacaktı.

C. YUSUF ADİL HAN'IN ÖLÜMÜ

Yusuf Adil Han, yukarıda belirtildiği gibi 1510 Ekiminde hayata gözlerini yummuştur. Mezarı Bicapur'un doğusunda bulunan Gogi'dedir. Behmeni sultanı tara-

⁸²⁷ Nayeem; 2008, s. 26, Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 30.

⁸²⁸ Basu; *The Career of Yusuf Adil Shah*, s.117.

⁸²⁹ Danvers; 1992, C. 1, s. 206.

⁸³⁰ Danvers; 1992, C. 1, s. 206. Whiteway, 28 gemi ve 1.700 asker bulunduğunu belirtmiştir. Bkz. Whiteway; *a.g.e.*, s. 138.

findan verilen Adil Han unvanından dolayı, hanedanı da Adilşahlar olarak bilindi. Yusuf birçok saray, cami ve kale inşa ettirdi. Ancak onun döneminde yapılan en önemli eserler Anand Mahal yakınındaki önemli bir cami olan Farrak Mahal ve Arkila Kalesi'dir⁸³¹. Ishwari Prasad Yusuf'u Dekken tarihinin önde gelen hükümdarlarından biri olarak gördüğünü ifade etmiştir⁸³². Gribble da Yusuf Adil Han'ı, aynı Behmeniler Devleti'nin kurucusu Hasan Gangü gibi adil, insancıl ve hoşgörülü bir lider olarak tanımlamış, ayrıca Yusuf Adil Han'ın Hasan Gangü'den farklı olarak iyi bir eğitime sahip olduğunu da satırlarına eklemiştir⁸³³. Biz ise Yusuf'u anlatmaya, Firişte'nin kitabında, Şah Tahir'in⁸³⁴, Yusuf Adil Han'ın sarayında uzun yıllar yaşamış olan Seyyid Ahmed Hirevi'den duyduğunu ifade ederek aktarmış olduğu şu satırlarla son vereceğiz: *"O, bilge bir hükümdar, insanlarla iyi anlaşılan, karakteri düzgün, konuşma sanatına hâkim, bilgililiği, açık görüşlülüğü ve mertliği ile bilinen bir insandı"*⁸³⁵. Daha sonra Firişte, Yusuf Adil Han'ı anlatmaya şu satırlarla devam etmektedir; *"Güzel yazı yazardı ve şiir yazma sanatına hâkimdi. Kendisi de birçok dize yazmıştı. Onun müzik konusundaki yeteneği ve ustalığı, onunla çağdaş olan birçok ustanın ötesindeydi. Bu müzik üstadlarını sarayına davet eder ve onlara armağanlar verirdi. Kendisi de tanbur ve ud çalardı. Bu çalgıları çalarken doğaçlama şarkılar söylediği sık görülürdü. İşini ve özel zevklerini bir arada idare eder, lakin birinin diğerini ihmal etmesine sebep olmasına izin vermezdi. Emri altındaki devlet adamlarına her zaman adalet, dü-*

⁸³¹ Nayeem; 2008, s. 26.

⁸³² Prasad; *A Short History of Muslim Rule*, s. 206.

⁸³³ Gribble; *a.g.e.*, C. 1, s. 149.

⁸³⁴ Bu kişi İsmailiye Tarikatı ile bağlantılı olan İranlı bir Şii âlimi idi. Popülerliğinin çok artması ve muhtemelen tarikat bağlantıları dolayısıyla Şah İsmail ile arası bozulan Şah Tahir 1519 yılında İran'ı terk etmek zorunda kalmış ve Bicapur'a İsmail Adil Han'ın sarayına gelmek zorunda kalmıştır. Bkz. Eaton; *a.g.e.*, s. 68.

⁸³⁵ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 31.

rüstlük ve onurla hareket etmelerini tembihler, kendisi de hareketleriyle bu söylediklerine örnek teşkil ederdi. İran, Tataristan ve Türkiye’den eğitilmiş insanlar ile kahraman subayları, ayrıca önde gelen sanatçıları sarayına çağırır, onları cömertliği ile kendisine bağlı tutardı. Bicapur’un etrafını taş duvarlarla çevirtmişti. Arkasında, oğlu İsmail ve üç kızı olmak üzere dört çocuk bırakmıştı⁸³⁶. Hepsisi aynı anadan doğmuştu. Anaları aslında Hindu idi ve Maratha şeflerinden birinin savaşta esir alınan kız kardeşi idi⁸³⁷. Bu kadın, üstün bir güzelliğe, kabiliyetli bir zihne ve girişken bir ruha sahipti. İslam’ı seçtikten sonra, Yusuf Adil Han onunla evlenmiş ve ona Punci Hanım adını vermişti. Kızlarından en büyüğü Nizamşahlar şahı ile, ortancası Şeyh Alaeddin İmad’ül-Mülk ile, üçüncüsü de II. Mahmud Şah Behmeni’nin oğlu Sultan Ahmed Şah ile evliydi”⁸³⁸. Böylece, Yusuf Adil Han Şii olmasına rağmen, kızlarının üçünü de Sünni liderlerle evlendirmiş oluyordu⁸³⁹. Tarihçi Abdulgani İmaratwale, kendisinin bir Maratha şefinin kızı olan Punci Hanım ile evlenmesini de zamanının ötesinde seküler bir hamle olarak değerlendirmiştir⁸⁴⁰. Dini meselelerdeki hamlelerinin geneline bakıldığında, Yusuf Adil Han’ın Şii inancına derinden bağlılığının yanı sıra gerçekten de seküler bir lider olduğu kolayca görülebilmektedir.

⁸³⁶ İkinci kısımda inceleneceği üzere, Yusuf’un Şehzade Ali adında bir oğlunun daha olduğu ifade edilmektedir.

⁸³⁷ Prasad, Punci Hanım’ın Marathalı bir şef olan Mukand Rao’nun kızı olduğunu belirtmektedir. Bkz. Prasad; *History of Medieval India*, s. 406. Afzal Ahmad da, bu evliliği, Yusuf Adil Han’ın yerel Hindu halkın desteğini almak istemesine bağlamıştır. Ahmad; *a.g.e.*, s. 200.

⁸³⁸ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 31.

⁸³⁹ Basu; *The Career of Yusuf Adil Shah*, s. 117.

⁸⁴⁰ Abdulgani İmaratwale; *Secular Attitudes of the Adil Shahi Sultans of Bijapur*, Rani Chanamma University, Belgaum, s. 191.

Ç. İSMAİL ADİL HAN (1510-1534) DÖNEMİ VE GOA’NIN DEVAM EDEN HÂKİMİYET MÜCADELELERİ

16. yüzyıl başlarında, Portekizliler Goa için Adilşahlar ile mücadele ederken, Hindistan’da son derece karışık bir yapı mevcuttu. Orta Hindistan’da Behmeniler Devleti’nin parçalanması ile ortaya çıkan beş Müslüman sultanlık ve güneydeki Hindu Vijayanagara Ricalığı sürekli bir hâkimiyet mücadelesi içerisinde idi. Malabar’daki şehir devletleri arasında da benzeri bir mücadele devam etmekteydi. İşte bu yerel devletler arasındaki çekişmeler Portekizlilerin Hindistan’a yerleşmek için büyük bir fırsat elde etmelerini sağlıyordu. Bu süreçte Hindistan’ın kuzeyinde ise, Delhi Türk Sultanlığı son dönemine giriyordu. Başlarında bulunan Ludi Hanedanı’nın etkisi sürekli azalırken, kuzeyden gelen Babürlülerin işgali giderek yaklaşıyordu.

a. İsmail Adil Han’ın Tahta Çıkması ve Kemal Han Dekkeni’nin Naipliği

Yusuf Adil Han 1510 yılında öldüğü zaman oğlu İsmail henüz çok küçük yaşta⁸⁴¹ ve devleti yönetemeyecek durumda idi⁸⁴². Babası Yusuf ölüm döşeginde iken ülkenin önde gelenlerinden Kemal Han Dekkeni’den oğlu İsmail’in küçüklüğü boyunca naipliğini yapmasını istemişti. Yusuf Adil Han kendi yönetimini kurduğunda, Kemal Han Dekkeni onun yanında yer almış ve Yusuf’un dikkatini çekerek onun başkomutanı ol-

⁸⁴¹ Prasad eserinde İsmail’in yaşını tahta çıktığı zaman dokuz olarak vermiştir. Bkz., Prasad; *A Short History of Muslim Rule*, s. 207. Basu ise, İsmail Adil Han dönemini, Basatin us Salatin’e göre incelediği makalesinde İsmail’in yaşını 10-11 olarak ifade etmiştir. K. K. Basu; *The History of Ismael Adil Shah of Bijapur*, Indian Culture, Volume IV, Issue 1, Satish Chandra Seal, Kalküta, Temmuz 1937, s. 1.

⁸⁴² Nayeem, İsmail’in babasının topraklarına sahip olmasını, o dönemde Adilşahlar hala Behmenilere bağlı bulunduğundan Şah II. Mahmud’un onayladığını söylemiştir. Bkz. Nayeem; 1974, s. 49.

muştur⁸⁴³. Daha sonra Tamraç'a karşı verilen savaşta gösterdiği kahramanlık ve başarı sebebiyle de diğer bütün devlet adamlarından daha nüfuzlu hale gelmiş ve vezirliğe kadar yükselmiştir⁸⁴⁴. Ayrıca Yusuf, Derya Han, Fahr-ül Mülk, Mirza Cihangir, Hayder Bey ve diğer komutanlarından da Kemal Han Dekkeni'ye yardımcı olmalarını istemişti. Kemal Han Dekkeni ile ve kendi aralarında da iyi geçinmelerini rica etmişti. Yusuf'un tavsiyesine uyan bu beyler Kemal Han Dekkeni'yi üstleri olarak görüp onun emirlerine uydular⁸⁴⁵. Böylece Kemal Han Dekkeni, devlet meseleleri konusunda en yetkili kişi haline gelmiş oldu.

b. Kemal Han Dekkeni'nin Naip Olarak İlk İcraatları

Yusuf Adil Han'ın ölümü üzerine, Kemal Han Dekkeni Gogi'de büyük bir cenaze merasimi hazırladı. Gökbilimcilerin uygun olduğunu söyledikleri bir anda ise İsmail Adil Han'ı tahta geçirerek başına tacı giydirdi ve sultanlık şemsiyesini başının üzerinde açtırdı⁸⁴⁶. Kemal Han Dekkeni, göreve başladığı ilk zamanlarda canla başla çalışarak, kendi ülkesinde adaleti sağladı ve üretimi artırdı. Hem de komşu devletler ile olan sorunları diplomasi yolu ile hallederek Adilşahlar Devleti'ne barış ve bolluk içinde geçen zamanlar yaşattı⁸⁴⁷.

Kemal Han Dekkeni'nin ilk büyük icraatı ise merhum hükümdarı Yusuf'un en büyük icraatlarından birini tersine çevirerek devletin resmi dinini yeniden Sünnilik ola-

⁸⁴³ Basu'ya göre, bu kişi ilk olarak Şah II. Mahmud'un sarayında iken daha sonradan Yusuf'un hizmetine girmiştir. Bkz. Basu; *The History of Ismael Adil Shah*, s. 1.

⁸⁴⁴ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 33.

⁸⁴⁵ Nayeem; 2008, s. 26.

⁸⁴⁶ Basu; *The History of Ismael Adil Shah*, s. 1.

⁸⁴⁷ Basu; *The History of Ismael Adil Shah*, s. 1.

rak belirlemek oldu⁸⁴⁸. Bu hamlesi ona hem halkın ve soyluların takdirini kazandırdı, hem de komşu devletlerle ilişkilerin daha da iyiye gitmesini sağladı⁸⁴⁹. Böylece Kemal Han Dekkeni hem içte hem dışta barışı tesis ediyor ve kendi konumunu da sağlama alıyordu. Lakin bu sıralarda devleti tehdit eden başka bir olay vuku buldu; çünkü Portekizliler yeniden Goa'ya saldırdı.

c. İsmail Adil Han Döneminde Vali Afonso de Albuquerque ve Goa'nın Portekizliler Tarafından İkinci Ele Geçirilmesi

Afonso de Albuquerque'in tek düşündüğü, Goa'yı geri almaktı. Garsopa racası ve Timoja, elde ettikleri istihbaratı Afonso de Albuquerque ile paylaşarak, ona Goa'da Türklerden, Memluklerden ve Horasanlılardan meydana gelen 4.000 kişilik bir kuvvetin bulunduğunu aktardılar. Başlarında ise Resul Han isimli bir vali bulunmaktaydı⁸⁵⁰. Ayrıca, Dekken sultanlıklarının içinde bulundukları savaşın çok çetin geçtiğini ve bütün kuvvetlerini bu savaşa memur etmiş olan Adilşahların Goa'ya destek kuvvet göndermesinin de söz konusu olmayacağını ifade ettiler⁸⁵¹. Lakin bu liderler, Portekizlilere destek sözü vermiş oldukları halde Adilşahlardan çekindiklerinden yine de ihtiyatlı davranıyor ve Portekizlilerin yanında hevesle savaşa atılmıyorlardı⁸⁵².

⁸⁴⁸ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 34, Nayeem; 2008, s. 26.

⁸⁴⁹ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 34.

⁸⁵⁰ Stephens; *a.g.e.*, s. 85. Whiteway, şehirde Resul Han'ın komutasında 8.000 askerin bulunduğunu belirtmiştir. Bkz. Whiteway; *a.g.e.*, s. 138.

⁸⁵¹ Whiteway, bu savaşın Rayçur Düab'ın Vicayanagarlılar tarafından alınması olduğunu belirtmiştir. Bkz. Whiteway; *a.g.e.*, s. 138. Sherwani ve Joshi ise, Adilşahlar ordusunun büyük bir kısmının bu sırada Bicapur'da İsmail Adil Han'ın tahta geçme törenlerinde bulunduklarını, Afonso de Albuquerque'e gelen istihbaratın bu şekilde olduğunu ifade etmiştir. Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 304.

⁸⁵² Danvers; 1992, C.1, s. 207.

ca. Portekizlilerin Goa'ya Yeniden Saldırısı

Afonso de Albuquerque'in kendi savaş konseyinden çıkan karara göre, destek kuvvetlerini bekleyerek zaman kaybetmeden ani bir saldırı ile Goa'yı almak en mantıklısı idi. Portekizliler bunun üzerine hemen yola çıkarak önce Anjediva'ya, buradan da Onor'a geldiler. Onor'da Timoja Portekizlilere ihtiyaç duyacakları ikmal malzemelerini sağladı⁸⁵³. Vasconcelos ise, Kral I. Manuel tarafından gönderilen övgü dolu bir mektubu Timoja'ya iletti⁸⁵⁴. Oradan Kannur'a gelen Portekiz filosu saldırı için son hazırlıklarını tamamladı. Daha sonra Portekizliler, yeniden Onor'da duraksadıktan sonra, 34 gemi ve 1.500'ü Portekizli 1.800 askerle Goa'ya ilerlemeye devam ettiler⁸⁵⁵. Portekizliler Goa yakınlarına geldiler ve saldırıdan önce daha net bir istihbarat toplamaya karar verdiler. Türklerin şehrin savunmasını güçlendirmek için bazı tahkimatlar yapmakta olduğunu görünce hemen saldırıya geçmenin daha doğru olacağını düşündüler⁸⁵⁶. Portekizliler saldırılarına başladıklarında kasım ayının başı idi⁸⁵⁷. Karaya çıkan Portekizliler Türklerin üzerine saldırdılar. Türkler çok güçlü bir direniş sergiledilerse de Portekizliler etraflarını çevirince geri çekilmek zorunda kaldılar. Türkleri yakın mesafeden takip eden

⁸⁵³ Whiteway, Portekizlilerin Onor'da Timoja'nın düğünü için bulunduklarını, önde gelen Portekizliler karada iken büyük bir fırtınanın çıktığını ve Afonso de Albuquerque'in filosunu kaybetme tehlikesi yaşadığını anlatmıştır. Karadaki Portekizliler üç gün boyunca gemilerine dönememiş, fırtına bittiğinde ise 2 küçük gemi ve 30 asker kaybettiklerini öğrenmişlerdir. Bkz. Whiteway; *a.g.e.*, s. 138.

⁸⁵⁴ Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 23.

⁸⁵⁵ Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 25.

⁸⁵⁶ Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 25.

⁸⁵⁷ Danvers bu tarihi 25 Kasım 1510 olarak vermiş, aynı gün şehre Portekizliler tarafından yeniden hâkim olunduğunu ifade etmiştir. Bkz. Danvers, 1892, s. 5. Osorio ise, Portekizliler Goa Adası'na vardıklarında, buradaki askerlerin korkarak Pangim ve Bardes'deki kaleleri terk ettiklerini ve şehir surlarının ardına çekildiklerini ifade etmektedir. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 25. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 25.

Portekizliler ise önlerine çıkan herkesi öldürerek şehre neredeyse geri çekilen Türk askerleri ile aynı anda girdiler ve onları kale kapılarına kadar kovalamaya devam ettiler. Geri çekilen Türk askerlerini yakından takip eden kuvvetin başında bulunan Fernando Melos, uzun bir mızrak vasıtasıyla kale kapılarının kapanmasını önledi. Daha sonra başka Portekizliler de aynı şeyi yaparak kale kapılarının kapanmasını önlediler. Burada çok çetin göğüs göğüse bir çarpışma yaşandı. İki taraf da birbirine üstün gelemiyordu. Portekizliler kale kapısını açık tutmak için, Türkler de kale kapılarını kapatmak için canla başla savaşıyorlardı⁸⁵⁸. Kaledeki Türk askerleri de desteğe gelince bu defa geri çekilmek zorunda kalanlar Portekizliler oldu. Portekizlilerin destek birliklerinin gelmesi ise durumu yeniden değiştirdi. Portekizliler bu destek kuvvetlerle birlikte üstünlüğü ele geçirseler de Türkler savaşmayı bırakmadılar ve iki taraf da çok büyük kayıplar verdikten sonra Portekizliler şehre hâkim olurken hayatta kalan Türkler canlarını kurtarmak için çekilmek zorunda kaldılar. Bazıları Yusuf Adil Han'ın sarayına sığındı ancak Portekizliler büyük kayıplar verseler de buraya sığınan askerleri öldürmeyi başardılar⁸⁵⁹. Hatta Portekizliler, saraydaki bazı kişilerin cesaretinden o kadar etkilendiler ki onlara canlarını bağışlamayı ve kendilerine katılmalarını teklif ettiler. Ancak bu kişiler Portekizlilere katılmaktansa ölmeyi tercih ettiler⁸⁶⁰. Goa surları 25 Kasım 1510 tarihinde tamamen alındıktan sonra Afonso de Albuquerque kapıları kapattırdı⁸⁶¹. Askerlerinin hayatta kalan Türklerin peşinden giderek ya da kendini yağmaya vererek dağılmalarını istemiyordu⁸⁶². Goa'dan kaçan Türkler ise Banestariyakınından nehri geçerken birçoğu boğuldu ve karşı kıyıya çok az sayıda kişi ulaşabildi. Şehre hâkim olduğundan emin

⁸⁵⁸ Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 27.

⁸⁵⁹ Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 28.

⁸⁶⁰ Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 30.

⁸⁶¹ Önalp; *a.g.e.*, s. 36.

⁸⁶² Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 30.

olduktan sonra Afonso de Albuquerque şehrin kapılarını yeniden açtırdı ve askerlerinin şehrin içinde ve civarında yağma yapmalarına izin verdi. Ayrıca şehirde hiçbir Müslümanın kalmasını istemediğinden erkek, kadın veya çocuk demeden adada bulunan bütün Müslümanların öldürülmesini emretti. Bu katliam tam dört gün boyunca devam etti⁸⁶³. Afonso de Albuquerque hala hayatta olan bazı Müslümanları da bir caminin içine hapsedirerek caminin ateşe verilmesi emrini verdi. Bu insanlar Afonso de Albuquerque'in intikam hırsının kurbanı olmuşlardır. Böylece Portekiz'in Hindistan valisi, bu topraklarda asla unutulmayacak büyük bir katliamı tamamlamış oldu⁸⁶⁴. Afonso de Albuquerque, yenilgiyi hazmedemeyen bir karaktere sahip olduğu için, Goa'nın ikinci defa Portekizliler tarafından ele geçirilmesi oldukça kanlı olmuştur. Goa'nın kesin olarak Portekizlilerin eline geçmesi; Hindistan için, siyasi, sosyal ve dini bir felaketin başlangıcı, Müslü-

⁸⁶³ O sırada orada olan Floransalı tüccar Piero Strozzi, Goa'da yaşanan katliamı şöyle anlatmıştır: *...daha sonra hep birlikte, Tanrı'nın yardımıyla, bu bölgede bulunan çok güçlü ve kalabalık, geniş, içinde bir kale ve hisar bulunan, korunması için 8.000 ila 10.000 arası asker bulunan ve 200'den fazla top bulunan bir toprak parçasını ele geçirmeye gittik. Burada, Tanrı'nın inayetiyle, silah zoruyla bu şehre girdik ve şehre girebilmek için savunucularından 2.000 kadarını öldürdük. Bu kişiler çoğunlukla Türk idi, ancak aralarında, çoğunluğunu Venediklilerin ve Cenovalıların oluşturduğu Müslümanlığa dönmüş olan farklı milletlerden Hristiyanlar da mevcuttu. Bu toprak parçasına girmeyi başardığımızda, kadın veya erkek hiç kimseye acınmadı. Hamile kadınlar ve sürüler halinde çocuklar öldürüldü. Bunlar, burası her daim hem karada hem de denizde suç işleyen hırsızları ve tekinsiz insanları barındıran bir yer olduğu ve başta Portekizliler olmak üzere Hristiyanlığa düşman oldukları için yapıldı. Goa denilen bu yer, daha sonra tamamen yağmalandı ve ateşe verildi. Bkz. Gustavo Uziel; Piero di Andrea Strozzi: *Viaggiatore fiorentino del secolo delle scoperte*, Memorie della Societa Geografica Italiana, Sayı: 5, 1895, s. 141-142.*

⁸⁶⁴ Danvers; 1992, C. 1, s. 210, Birch (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 17. Kral I. Manuel'e yazmış olduğu bir mektupta, Afonso de Albuquerque şehir alınırken 300 Türk askerin öldürüldüğünü, bir kısmının da kaçarken nehirde boğulduğunu, şehir alındıktan sonra ise kadın ve çocuklar dahil 6.000 Müslümanın kendileri tarafından öldürülmüş olduğunu kaydetmiştir. Bkz. Danvers; 1892, s. 5.

manlar için ise telafisi olmayan bir kayıptı⁸⁶⁵. Afonso de Albuquerque'in, şehri aldıktan sonra hala hayatta kalmış olan bütün Müslümanların da şehirden ayrılmasını emretmiş olması, Portekizlilerin İslam düşmanlığının en net kanıtlarından biridir⁸⁶⁶.

Firişte ise, şehrin savaşıyla alındığından veya böyle bir katliamdan bahsetmemiştir. Ona göre Goa'nın ikinci defa Portekizlilerin eline geçişi kan dökülmeden gerçekleşmiştir. Portekizliler İsmail'in Bicapur'da tahta geçişi sırasında Goa'nın valisine ciddi bir miktar rüşvet vererek yalnızca Goa Adası'nı alacaklarının, anakaraya çıkarak Goa'ya bağlı diğer köy ve kasabalara dokunmayacaklarının sözünü vermişlerdi. Vali de ikna olarak adayı teslim etmişti⁸⁶⁷. Basu da Basatin us Salatin'den almış olduğu bilgiler neticesinde Kemal Han Dekkeni'nin, aynı şartlar altında Goa'yı Hristiyanlara teslim ettiği bilgisini aktarmıştır. Basu'nun ifadelerinde herhangi bir rüşvete de rastlanmamaktadır⁸⁶⁸.

cb. Goa'nın Ele Geçirilmesinin Hindistan'a Etkisi

Goa'nın alınması başka ülkelerde de yankı buldu. Gucerat sultanı Portekizliler ile barış yapmak için girişimlerini sıklaştırdı. Sultan hemen elindeki Portekizlileri saldı ve hatta Portekizlilere Diu'da bir kale inşa etmeleri için izin vereceğini söyledi⁸⁶⁹. Emir

⁸⁶⁵ Osorio, Goa'nın altı saatte tamamen Portekizlilerin eline geçtiğini ve bu kadar çetin savunulan bir şehrin bu kadar kısa sürede alınabilmesinin Albuquerque'i bile şaşırttığını belirtmiştir. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 30.

⁸⁶⁶ Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 31.

⁸⁶⁷ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 34.

⁸⁶⁸ Basu; *The History of Ismael Adil Shah*, s. 2. Zeyneddin Malabari de şehirdeki önde gelenlerin Portekizliler ile işbirliği yaptığını, bu yüzden Portekizlilerin kolay bir şekilde şehri yeniden ele geçirdiklerini ifade etmiştir. Bkz. Nainar (çev.); *a.g.e.*, s. 59.

⁸⁶⁹ Stephens; *a.g.e.*, s. 91-92; Danvers; 1992, C. 1, s. 212.

Hüseyin el Kürdi ile birlikte gelmiş olan ve hala Gucerat'ta bulunmakta olan Memluklu bir kaptan ise, Mısır'dan yeni gönderilecek gemilerle birlikte yeniden Portekizlilere saldırmayı beklerken, Goa'nın Portekizliler tarafından alındığı haberinin gelmesi üzerine ülkesine döndü⁸⁷⁰. Bu kaptan ülkesine dönünce, gerçekten Hindistan'a yeniden gitmek üzere bir donanma hazırlamakta olan Memluklar bu girişimden vazgeçtiler⁸⁷¹. Afonso de Albuquerque ise, Gucerat sultanına, Goa'daki işleri bittikten sonra bizzat kendisinin gelerek görüşme yapacağını söyledi⁸⁷².

Afonso de Albuquerque'in Goa alındıktan sonra vermiş olduğu bir başka karar da Hindistan için büyük bir değişimin ayak seslerini vermekteydi. Albuquerque, Goa'da at başta olmak üzere ithalat yapacak olan herkese serbest ticaret hakkı verdiğini ilan etti. Hatta onların bütün zararlara karşı da sigortaladığını belirtti⁸⁷³. Bu durum, ticari anlamda Portekiz'in Hindistan'ın çehresini değiştireceği anlamına geliyordu. Ayrıca, at ticaretine hâkim olmak, Portekizlilerin elini politik anlamda da güçlendirecek ve diğer devletlerin aralarındaki savaflara müdahil olabilme imkânı tanıyacaktı⁸⁷⁴. Dekken sultanlıkları ya da Vicayanagara gibi devletler, İran veya Arabistan'dan gelen atlara ordularında fazlaca yer verdiklerinden, bu ticaretin Portekizlilerin eline geçmesi Portekizlilere büyük bir avantaj sağlamış oluyordu. Böylece Albuquerque, birbirleri ile sürekli olarak savaşan bu devletlerden *kim İran'dan ve Arabistan'dan gelen atlara sahipse o kazanacağını*

⁸⁷⁰ Stephens, bu kişinin Gucerat sultanı Mahmud'un isteği üzerine oradan ayrıldığını ifade etmiştir. Bkz. Stephens; *a.g.e.*, s. 91-92. Gucerat sultanı bunu Portekizliler ile barış yapmak istediği için yapmıştı.

⁸⁷¹ Danvers; 1992, C. 1, s. 212-213.

⁸⁷² Danvers; 1992, C. 1, s. 213.

⁸⁷³ Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 31.

⁸⁷⁴ Dekken'e bu dönemde yılda ortalama 100.000 at ithal edilmekte idi. Bkz. Mukherjee; *a.g.e.*, s. 142.

*dan*⁸⁷⁵, yine atların yola çıktığı yer olan Hürmüz'e de hâkim olduğu sürece bu iki devleti kendi avantajına göre yönlendirebilecek ve bu devletlerin birbirleri ile olan savaşlarını kullanarak imtiyazlar elde edebilecekti. Afonso de Albuquerque, bu kararıyla, bulunduğu toprakların siyasi durumunu ne kadar iyi okuyabildiğini ve ne kadar ileri görüşlü bir lider olduğunu bizlere göstermektedir.

Afonso de Albuquerque'in, Francisco de Almeida'nın politikasına tamamen ters bir hamle yaparak, Hindistan'da direk Portekizlilere bağlı bir merkeze sahip olma kararı, Portekiz'in Hindistan'daki rolünü de başından aşağı değiştirmiş oluyordu. Osorio, Albuquerque'in bu hamlesini, onun Hindistan'da kalıcı olacak bir Portekiz İmparatorluğu kurma hayalinin bir yansıması olarak değerlendirmiştir⁸⁷⁶. Ayrıca Osorio Albuquerque'in bu hamlesini başarılı bulmuş, bunu ise Osmanlı Devleti'nin ve Gucerat Sultanlığı'nın iki farklı zamanda Diu'daki Portekiz kalesini kuşattıklarında bu kalenin Goa'daki askeri üstün gelen destek sayesinde kurtarılması ile örneklemiştir. Daha da ileri giderek, Goa şehrini Portekizlilere kazandıran Albuquerque'i, Roma'yı kuran Romulus veya Atinalıları kırsal alandan şehre çeken Theseus gibi tarihi liderler ile kıyaslamıştır⁸⁷⁷. Bu durum, Goa'nın Portekizliler arasındaki öneminin, dönemin bir tarihçisinin satırlarına yansıyarak kendisini göstermesinden başka bir şey değildir.

Goa alındıktan sonra, Hindistan'daki birçok hükümdar Goa'ya elçi göndererek Portekizlilere bağlı olma veya Portekizliler ile müttefik olma isteğini dile getirmiştir⁸⁷⁸. Bu da Goa'nın alınmasının, yalnızca Adilşahlar Devleti'ni veya Portekiz Krallığı'nı değil, Hindistan'ın çok büyük bir bölümünü etkileyen siyasi bir olay olduğu gerçeğini

⁸⁷⁵ Subrahmanyam; 1990, s. 125.

⁸⁷⁶ Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 32.

⁸⁷⁷ Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 33-34.

⁸⁷⁸ Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 44.

vurgulamaktadır. Afonso de Albuquerque'in bu kararı, Portekiz'i resmen Hindistan'da bulunan siyasi aktörlerden biri haline getirmiştir.

cc. Goa'nın Ele Geçirilmesinden Sonra Portekiz Adilşahlar İlişkileri

Afonso de Albuquerque, her şeye rağmen Adilşahlar ile de dostane ilişkiler kurmak istiyordu ve bu amaçla bir mektup yazdı. İsmail Adil Han'a yönelik olarak yazılmış olan bu mektupta Afonso de Albuquerque, kendisi ile dost olduğu takdirde İsmail Adil Han'ı düşmanlarına karşı destekleyeceğini ve at ticaretini onun ülkesine yönlendireceğini söylemekle birlikte, babasının ölümüne çok üzüldüğünü ve *onun babası olarak onu kendi evladı gibi yetiştireceğini* ifade etmiştir⁸⁷⁹. Bu mektupta kendisini Goa'nın hâkimi olarak tanıtmıştı. Hindistan'a gelen atların onların ticaret merkezlerine getirilerek onların pazarlarında satılacağını ve böylece o atlara en kolay onların ulaşabilmesini sağlayacağını da vaat etti. Adilşahlar Devleti ile ticaretin devamlılığını istediğini de belirtti. Onun yardımıyla birlikte çok toprak kazanacaklarını ve Müslüman devletler arasında çok önemli bir konuma sahip olacaklarını söyledi⁸⁸⁰. Anlaşmayı kabul etmeyen Adilşahlar Goa'yı almak için yeni bir girişimde daha bulundu ancak Goa bir ada olduğundan ve Portekizliler denizde çok güçlü olduklarından Adilşahlar ordusu geri püskürtüldü ve bu girişim başarısız oldu⁸⁸¹. Kemal Han Dekkeni de, Portekizlilerle barış yapınca ada Portekizlilerde kaldı⁸⁸². Onlar da Firişte'nin satırlarında geçen Goa valisine

⁸⁷⁹ Birch (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 20-21.

⁸⁸⁰ Danvers; 1992, C.1, s. 214.

⁸⁸¹ Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 45.

⁸⁸² Nayeem; 2008, s. 26.

vermiş oldukarı söze uyarak Adilşahlar Devleti topraklarında başka herhangi bir istila hareketine girişmeyerek yalnızca Goa Adası ile yetindiler⁸⁸³.

Ailşahlar Devleti sürekli olarak komşuları ile savaş halinde olduğu için ordusunda da ata çok fazla ihtiyaç duymuştur. Portekizlilerin hem Hint denizlerine hem de Gos'ya hâkim olması Adilşahlar Portekiz ilişkilerinin 16. yüzyılın kalanı boyunca da temelini teşkil etmiştir. Zira bu atlar İran ve Arabistan'dan gelmekte ve Hindistan'da Goa'da karaya çıkmakta idi. İyi tüccar olmalarına rağmen deniz savaşlarında Portekizlilere karşı yetersiz olan Müslüman devletler ise bu atları Goa'dan alıyorlardı. Bundan öte, Portekizliler getirdikleri *cartaz* sistemi ile Hint Okyanusu'nda ticaret yapan gemilere kısıtlamalar getirebilmekte, hatta gemilerdeki mallara el koyabilmektedir. Kısacası, Portekizliler ile iyi geçinmeyen devletlerin at ithal etmesi mümkün olmuyordu. Adilşahlar için bu tarihten sonra Portekizliler ile iyi ilişkilere sahip olmamak, ordusunda çok ihtiyaç duyduğu atları alamamasının yanı sıra, bu atların sürekli savaş halinde olduğu Vicayanagara Racalığı'na gitmesi anlamına geliyordu.

Vicayanagara Racalığı da bu durumun farkında idi. Avrupalıların korsan olarak bildiği ancak bazı kaynakların Vicayanagara Racası'nın bir hizmetkârı olan Timoja'nın, Afonso de Albuquerque'i Goa'yı alması için teşvik etmesinin altında yatan sebeplerden biri Adilşahlar Devleti'ni atlardan mahrum bırakarak bu atları Vicayanagara Racalığı'na getirmektir. Goa'nın alınmasından sonra Vicayanagaralıların bu isteği tam olarak yerine gelmedi. Zira Goa'yı tekrar kaybetmek istemeyen Afonso de Albuquerque de bu avantajını Adilşahlar Devleti ile ilişkilerini iyi tutmak için kullandı. İyi bir yönetici olan Kemal Han Dekkeni'de Goa'nın Portekizlilerde kalmasını bu mantıkla kabul ederek onlarla barış yaptı⁸⁸⁴.

⁸⁸³ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 34.

⁸⁸⁴ Joshi; *a.g.m.*, s. 359-360.

Adilşahlar Devleti, ordusunda yalnızca atlara değil, Afakî denilen, denizaşırı topraklardan gelerek Dekken'e yerleşen ve Adilşahlar ordusunda görev alan insanlara da ihtiyaç duyuyordu. Adilşahlar limanlarının abluka altına alınması, yalnızca atların değil bu insanların da gelememesine sebep oluyor, bu da Adilşahlar ordusunu oldukça zayıf duruma düşürüyordu⁸⁸⁵.

Kısacası, Afonso de Albuquerque, Goa'yı alarak, yalnızca Hindistan'daki Portekiz imparatorluğunun temellerini ve bir asırdan uzun sürecek stratejisini belirlemekle kalmamış, aynı zamanda onun varlığını da teminat altına almıştır. Goa kadar stratejik bir noktanın ellerinde olması, denizdeki üstünlükleri ve hegemonyaları ile birleşince, Portekiz'in Hindistan'da yalnızca elini güçlendirmemiş, aynı zamanda az sayıdaki insan güçleri ile kendilerinden karada çok daha güçlü olan yerel devletlerin karşısında ayakta durabilmelerini sağlamıştır.

cç. Vali Afonso de Albuquerque Goa'nın Ele Geçirilmesini Kral

I. Manuel'e Bildirmesi ve Goa ile İlgili Düşünceleri

Daha sonra Afonso de Albuquerque, Kral I. Manuel'e mektup yazarak başarısını haber verdi. Bu mektupta ayrıca şehirde yaptığı katliamdan da bahsederek yaklaşık 6.000 Müslümanın öldürüldüğü bilgisini paylaştı. Vicayanagarlıların da Adilşahlara yönelik saldırısında kendisine destek olduklarından bahsetti. Mektubunda Goa'nın önemine vurgu yaparak, Goa'nın Hindistan'ın anahtarı olduğunu, Hindistan'daki bütün noktaları kaybetseler dahi Goa ellerinde oldukça her yeri geri alabileceklerini satırlarına ekledi. Ayrıca Lizbon'a Türk toplarından örnekler gönderdi⁸⁸⁶. AdilşahlarınGoa'yı kendisinden yeninden geri almasından çekinen Afonso de Albuquerque, ilk iş olarak şehrin

⁸⁸⁵ Joshi; *a.g.m.*, s. 360-361.

⁸⁸⁶ Danvers; 1992, C.1, s. 212.

taahkimatlarını onarmaya ve geliştirmeye başladı. Ayrıca Goa'yı Hindistan'daki Portekiz yönetiminin başkenti yapmayı kafasına koymuş olduğundan, hiç vakit kaybetmeden şehri buna uygun hale getirmeye başladı. şehrin idari yönetimini de hizmetlerinin karşılığı olarak Timoja'ya bıraktı⁸⁸⁷. Böylece Goa Adası, doğrudan doğruya Portekizliler tarafından idare edilen ilk Hint toprağı oluyordu.

Portekizlilerin Goa'ya yerleşmeleri Hindistan'daki konumlarını o kadar güçlendirmişti ki artık çevre ülkelerdeki taht kavgalarına bile dâhil olarak Hindistan'daki ülkelerin iç işlerine karışmaya başladılar. Zira konumu son derece stratejik olup Afonso de Albuquerque tarafından özenle seçilmiş olan bu ada, Portekizlilerin Hindistan'a hâkim olması için yukarıda da söylenmiş olduğu gibi çok önemli bir üs olarak kullanılacaktı. Karada ilerleme konusunda genel olarak pek başarılı olamayan, nitekim buna yetecek askerleri ve kaynakları olmadığının farkında olan Portekizliler de, bu üs sayesinde Hindistan'a denizden de daha kolay hâkim olacak ve yakın gelecekte neredeyse bütün Hindistan ticaretini ellerine geçireceklerdi. Goa'nın ikinci ele geçirilmesinden sonra ise Adilşahlar Goa'yı bir daha hiç geri alamayacaklardı⁸⁸⁸.

Goa'nın alınması üzerine, Adilşahlar Devleti'nin yönetiminde oradan kaımış olan bazı Hindular da geri gelmeye başladı. Savaş ve Müslümanların katledilmesi sebebiyle eski ihtişamını kaybeden Goa'nın yeniden kalabalık ve canlı bir şehir olmasını isteyen Afonso de Albuquerque de bu kişileri Goa'ya yerleştirmeye bařladı⁸⁸⁹. Bunun üzerine kısa süre içerisinde Goa'da ticaret yeniden hareketlendi. Buradaki ticari imtiyazlar nedeniyle, Müslüman tüccarlar dahi yeniden burası ile ticaret yapmaya başladı.

⁸⁸⁷ Briggs, Afonso de Albuquerque'in Hindistan'da kalıcı bir yönetim kurarken Hindulara güvenerek onlara da yönetimde yer vermesini çok bilgece bulduğunu ve başka türlü Portekiz'in Hindistan'da kalıcı olamayacağını düşündüğünü ifade etmektedir. Bkz. Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 509.

⁸⁸⁸ Nayeem; 2008, s. 26.

⁸⁸⁹ Birch (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 40.

Hatta bazıları buraya yerleştirdi⁸⁹⁰. Afonso de Albuquerque yeniden bir darphane inşa ettirdi. Daha önceden olduğu gibi altın, gümüş ve bakır paralar bastırmaya başladı. Müslümanların da getirdikleri takdirde bu paralarını damgalatabileceklerini ve kullanmaya devam edebileceklerini ilan etti⁸⁹¹. Goa'nın ticari öneminin günden güne artması, Albuquerque'in politikalarına karşı olan Portekizlilerin hiç hoşuna gitmedi. Bu kişiler Kral I. Manuel'e mektuplar yazarak Afonso de Albuquerque'in politikasının yanlış olduğunu iddia ettiler. Ana sebepleri ise Goa'nın yeniden yapılandırılmasının büyük bir masrafa neden olduğu idi. Ancak bu şikâyetlerinden pek bir sonuç alamadılar⁸⁹².

Hisarı neredeyse tamamlayan ve Goa'nın, Hindu ağırlıklı olacak şekilde sivil mekanizmasını kuran ve kalenin komutanı olarak da Rodrigo Rabelo'yu atayan Afonso de Albuquerque, Hindistan'daki diğer meselelere yöneldi⁸⁹³. Goa'nın alınması ve Gucerat sultanının Portekizliler ile barış yapmak istemesi üzerine Portekizliler Hindistan'dan atamayacağını kabullenen Kozikode zamorini, Goa'ya bir elçi gönderdi ve Afonso de Albuquerque'e barış yapmak istediğini iletti. Ayrıca Portekizlilere, şehrinde bir kale yapma izni vermeyi teklif etti. Afonso de Albuquerque ise bunun yanı sıra zamorinin ihtiyaç duyulduğu anda bütün ordusuyla Portekizlilerin yardımına gelmeye söz vermesini istedi. Ancak zamorinin kale yapma izni konusunda ciddi olmadığı ve görüşmeleri zaman kazanmak için uzatmaya çalıştığı anlaşıncaya görüşmeler sonuçsuz kaldı⁸⁹⁴.

Bir diğer elçi ise Vicayanagara Racalığı'ndan geldi ve Portekizliler ile dostane ilişkileri sürdürmek istediklerini belirttiler. Ayrıca Portekizlilere, Adilşahlar Dev-

⁸⁹⁰ Birch (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 40.

⁸⁹¹ Birch (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 41.

⁸⁹² Birch (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 42.

⁸⁹³ Danvers; 1992, C. 1, s. 217-218.

⁸⁹⁴ Birch (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 30-31.

leti'nin Gülberge'de bulunan Düstur Dinar üzerine büyük bir kuvvetle saldırdığına, burayı kısa süre içerisinde aldığına ve burada Dekken sultanını (Behmeni sultanı) da esir aldığı için diğer Dekken toprak sahiplerinin kendisine savaş açtığına, bu yüzden ise Goa civarındaki kuvvetlerini de içlere çektiğine dair haberler getirdiler⁸⁹⁵. Ayrıca Goa'nın düşmesi üzerine Balogan'daki Hindular da ayaklanmış ve Vicayanagara racasına bağlı olduklarını ilan etmişlerdi⁸⁹⁶. Afonso de Albuquerque'in Adilşahlar ile barış istemesinin bir diğer sebebi de Vicayanagara racasının tutumudur. Ne yapacağı kestirilemeyecek şekilde davranan Vicayanagara racası karşısında Afonso de Albuquerque Adilşahlar Devleti'nin desteğini istemiştir. Bu kadar kuvvetli yerel düşmanlarla uğraşamayacağını bilen Afonso de Albuquerque, diplomasi yolunu seçmek zorunda kaldığını fark etmiştir.

Hindistan'daki işlerin tamamen yoluna girmesinden sonra, Afonso de Albuquerque gözünü daha önceden Portekizlilerin kötü bir muameleye maruz kalmış olduğu Malakka'ya çevirdi. Zira Kral I. Manuel'in Afonso de Albuquerque'e vermiş olduğu görevlerden biri de Malakka'ya hâkim olması idi⁸⁹⁷.

⁸⁹⁵ Birch (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 36. Ancak olayların kronolojisi düşünüldüğünde, bu olay çok daha önce vuku bulmuştur.

⁸⁹⁶ Firişte'ye göre bu olaylar Yusuf Adil Han zamanında gerçekleşmiş ve Balogan hiçbir zaman Vicayanagara'ya bağlı olmamıştır.

⁸⁹⁷ Esasında bu görev Vasconcelos'a verilmiş, Albuquerque'den ise ona destek olması istenmişti. Ancak Albuquerque, Vasconcelos'un gitmesine bir türlü izin vermemiş, kendisi de en başta 23 gemilik filosu ile Malakka'ya değil Kızıldeniz'e açılmak istemişti. Kızıldeniz'e gitmek için hava şartlarının uygun olmaması üzerine Albuquerque, Malakka'ya giderek burayı Portekizlilerin hükmü altına almaya karar vermiştir. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 46-47.

D. GOA'NIN PORTEKİZLİLER TARAFINDAN İKİNCİ DEFA ELE GEÇİRİLMESİ SONRASI İKİ TARAFTA YAŞANAN GELİŞMELER

a. Portekizlilerin Eline Geçtikten Sonra Goa'da Yaşanan Gelişmeler

Afonso de Albuquerque'e göre, stratejik noktaların ele geçirilmesinin yanı sıra Hindistan'da kalıcı bir Portekiz nüfusunun bulunması gerekiyordu. Bunun için ise bu topraklardaki nüfus yapısını derinden değiştirecek bir projeyi başlattı. Bu proje, Portekizli askerlerin buradaki Hristiyanlığa geçmiş Hindu kadınlarla evlenmelerini ve buraya yerleşip çocuk sahibi olarak burada kalıcı bir Hristiyan nüfus meydana getirmelerini ve bu kişilerin de buradaki Portekiz ticaretini güçlendirmesi amacını içeriyordu⁸⁹⁸. Bu evliliği, özellikle yerel halkın zengin tüccar ailelerinin ve politik nüfuza sahip ailelerin kızları ile Portekizli erkekler arasında kurarak, bu şekilde Portekizlilerin buradaki önemli ticaret bağlantılarına dâhil olmaları sağlanmaya çalışıldı. Afonso de Albuquerque bu fikri Büyük İskender'den etkilenecek uygulamaya koymuştur⁸⁹⁹. Bu şekilde Hindistan'daki Portekiz yönetimi, kalıcı bir insan gücüne ve orduya sahip olacak, sürekli olarak Portekiz'den yeni gelecek filoların getireceği destek kuvvetleri beklemek zorunda kalmayacaktı. Portekizlilerin evlenecekleri kadınlar da belli ölçütlere göre seçiliyorlardı. Bu ölçütlerin en önemlisi, kadınların rengi çok koyu olan Malabarlı kadınlar arasından değil; Türk, Müslüman ve Brahmin gibi beyaz kadınlardan seçilmesi idi⁹⁰⁰. Bu plan belli bir seviyeye kadar başarıya ulaştı⁹⁰¹, ancak daha sonrasında önceden kestirileme-

⁸⁹⁸ Danvers; 1992, C. 1, s. 217; Birch (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 42; Ahmad; *a.g.e.*, s. 53.

⁸⁹⁹ Hunter; *a.g.e.*, s. 142.

⁹⁰⁰ Pearson; *a.g.e.*, s. 104-105; Önalp; *a.g.e.*, s. 36.

⁹⁰¹ Afzal Ahmad, Portekizlilerin seçici ve Hint kültürüne yönelik katı tutumundan dolayı, yerel kadınlar ile yapılan bu evliliklerin hiçbir zaman kuzeydeki Türk imparatorluklarında olduğu kadar popüler olmadığını belirtmiştir. Bkz. Ahmad; *a.g.e.*, s. 100-101.

yen sonuçlar doğurdu. Örneğin, *casado* 'lar adı verilen sosyal sınıfın ortaya çıkmasına sebebiyet verdi. Casadolar Portekiz'de doğup Hindistan'a yerleşen kişilere verilen addı. Bu kişiler çoğunlukla asker olarak Hindistan'a geliyordu ve Albuquerque, burada bir Portekiz nüfusu oluşturmak için bu kişilerin askerliği bırakarak ticaret ya da zanaatle uğraşmalarına dahi izin veriyordu. Ayrıca bu kişilere ev, toprak, at, sığır sürüsü ve para da tahsis ediliyordu⁹⁰². Geriye kalanlar ise *soldado* (asker) olarak sınıflandırılmaya devam ediyor ve ölene, evlenene, fırar edene veya bir yaralanma veya hastalık sebebiyle askerlik görevini yerine getiremeyecek hale gelene kadar böyle kalıyordu⁹⁰³. Casadoların yerli kadınlar ile evlenerek buraya yerleşmesi, bir nesil sonra onların da kendi içlerinde ayrılmalara sebep oldu. Örneğin Portekiz'de doğup Hindistan'a yerleşenlere *reinol*, Asya'da Portekizli anne babadan doğanlara *castiçoveya indiatico*, bir Portekizli ve bir Asyalıdan doğanlara ise melez anlamına gelen *mestiço* denmeye başladı⁹⁰⁴.

Bu casadolar sayesinde Portekiz ticareti Hindistan'ın doğu kıyılarına uzanırken, 1520'lere gelindiğinde casadolar batı Hindistan kıyılarında ticaret yapan Müslüman aracı tüccarları, Portekiz Krallığı'nın denizlerdeki baskısının da yardımıyla saf dışı bırakacak güce erişmişlerdi. Daha sonrasında ise Hindistan'dan Lizbon'a giden gemilerin bir numaralı mal sağlayıcıları haline geldiler⁹⁰⁵. Ancak bu durum zaman içerisinde Portekiz Krallığı'nın Hindistan ticareti üzerindeki hâkimiyetini azaltacak, kimi zaman da asker sıkıntısı çekilmesine sebep olacaktı. Böylece bir noktaya kadar Afonso de Albuquerque'in bu projesi başarıya ulaşsa da, hiçbir zaman Hindistan'da Albuquerque'in hayal ettiği kadar büyük bir Portekiz nüfusu meydana gelememiştir. Sanjay Subrahmanyam, 1513 yılında Asya topraklarında eli silah tutabilecek yalnızca

⁹⁰² Önalp; *a.g.e.*, s. 36.

⁹⁰³ Boxer; 1963, s. 58.

⁹⁰⁴ Subrahmanyam; 2012, s. 231-232.

⁹⁰⁵ Malekandathil; *a.g.e.*, s. 89.

2.500 Portekizli bulunduğunu ifade etmiştir. 1516 yılına gelindiğinde bu sayı ancak 4.000 olabilmıştır. 1540 yılına gelindiğinde ise bu sayı ancak yaklaşık 7.000 Portekizliye ulaşabilmıştır. 1570 yılında ise, Asya topraklarındaki bu sayı 16.000 kişiye ulaşmıştır⁹⁰⁶. Bu sayı, Hindistan’da bulunan herhangi bir hükümdarın ordusuna kıyasla çok küçük bir sayıdır.

Goa ise, Portekizlilerin kontrolü altında Hindistan’daki başkentleri olduğu için büyük bir gelişim göstermiştir. Doğudan ve batıdan birçok gezgin ve tüccarın yolu, ilerleyen yüzyıllarda Goa’ya düşmüştür. Goa hakkında, *Doğu’nun Roma’sı* gibi sözler söylenmiş, *Goa’yı görenin Lizbon’u görmesine gerek yoktur.* gibi bir atasözü dahi ortaya çıkmıştır⁹⁰⁷.

b. Kemal Han Dekkeni’nin İktidar Hayalleri

Kemal Han Dekkeni, Portekizlilerle de barış yapılmasının üzerine devletin güvenliğini tamamen sağladığına inanarak, naiplik görevini büyük bir rahatlık içinde sürdürdü. Gücü giderek artan Kemal Han Dekkeni bir süre sonra değişti ve hainlik etmeye başladı⁹⁰⁸. Hayatını kaybeden Derya Han ve Fahr’ül Mülk gibi Yusuf Adil Han döneminin önemli devlet adamlarının yerine kendi oğullarını ve akrabalarını getirdi. Ayrıca onlara yüksek rütbeler ve görevler bahsetti. Daha sonra İran ve Türk kökenli devlet adamlarını görevden uzaklaştırarak yerlerine hep Dekkenileri atayarak gücünü daha da sağlama almak istedi. Zaman içinde emrinde çok fazla güç toplaması, onu git gide daha hırslı hale getirdi⁹⁰⁹. Mirza Cihangir ve Haydar Bey’in topraklarından aldığı bazı küçük

⁹⁰⁶ Subrahmanyam; 2012, s. 228.

⁹⁰⁷ Penrose; *a.g.e.*, s. 39.

⁹⁰⁸ Prasad; *A Short History of Muslim Rule*, s. 207.

⁹⁰⁹ Nayeem; 2008, s. 26.

parçaları da kendi adamlarına dağıttı. Ölüm veya ceza sebebiyle toprakları boş kalan soyluların topraklarının kontrolünü hemen ele geçiriyordu. Sonra butoprakları kendi yandaşları arasında bölüştürüyordu⁹¹⁰.

Bu şekilde yerini sağlama alarak ve gücünü artırarak öyle bir noktaya geldi ki, gösterişli rüyalara kapılarak tahtta kendisinin oturmaya başladığını bile hayal etti⁹¹¹. Amir Berid ile birlikte İsmail'i ortadan kaldırarak⁹¹² tahta kendisi geçmeyi planladı⁹¹³. Dekken hükümdarlarından birçoklarının başlarına gelenleri görmüş ve bu örneklerden cesaret bulmuştu. Dekken sultanlıkları ise hain devlet adamlarının hırslarından dolayı çok ağır bedeller ödemişti. Bu örneklerden cesaret almış olan Kemal Han Dekkeni, kendisinin de böyle bir başarıyı elde edebileceğine inanacak kadar güçlendiğinde, Amir Berid'e ulaşarak, topraklarını genişletmek istiyorsa önemli bir fırsatın ortaya çıktığını ilettilti. Zira Nizamşahların tahtında zayıf bir bebek olan Burhan, İmadşahların başkenti Kovilkonda'da da dünyevi zevklere kapılmış Fethullah İmad Şah vardı ve askeri başarı-lara hiç ilgisi yoktu. İşte bu yüzden eğer Adilşahlar Devleti tahtını almasında kendisine yardım ederse, karşılık olarak onun bu fetihleri gerçekleştirmesine yardım etmeyi öner-di. Böyle bir fırsatı uzun zamandır bekleyen Amir Berid ise bu planlara çok sıcak yak-laştı. Böylece Kemal Han Dekkeni ile Amir Berid arasında hızla bir ittifak anlaşması imzalandı⁹¹⁴. Anlaşmaya göre, Düstur Dinar'dan alınmış topraklar olan Gülberge, Al-lind, Kincuti, Naldrug ve Bemrah nehrine kadar olan bütün topraklar Amir Berid'in olacak, Kemal Han Dekkeni ise Bicapur, Kokun, Mudgal ve Rayçur Düab başta olmak üzere kalan diğer yerlere hâkim olacaktı. Ayrıca Kemal Han Dekkeni, Yusuf'un oğlu

⁹¹⁰ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 34.

⁹¹¹ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 34-35.

⁹¹² Basu, İsmail'i zindana atmayı planladığını belirtmiştir. Bkz. Basu; *The History of Ismael Adil Shah*, s. 2.

⁹¹³ Nayeem; 2008, s. 26.

⁹¹⁴ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 35.

İsmail Adil Han'ı tahttan indirecek, hatta gerekirse öldürecek, daha sonra Şolapur'a ilerleyerek Hoca Cihan-ı Dekkeni'nin kardeşi olan Zeyn Han'a ait olan toprakları ele geçirecekti⁹¹⁵.

Kemal Han Dekkeni bu ikiyüzlü planlarını hayata geçirmeye başladı. Amir Berid, Sultan Mahmud Şah'ı sarayına kapatıp kontrolü oğullarına bıraktıktan sonra Gülberge'ye ilerledi. Kemal Han Dekkeni ise, İsmail Adil Han'ı annesi Punci Hanım ile Bicapur Hisarı'na kapatıp emrinde çok büyük bir kuvvetle Şolapur'a doğru ilerleyerek şehri kuşattı. Üç aylık bir kuşatmanın sonunda, Ahmednagar'dan hiçbir destek gelmeyeceğini anlayan Zeyn Han, kendi ailesinin can ve mal güvenliğinin sağlanacağı sözünü aldıktan sonra, kale ve çevresinde kalan beş adet bölgeyi Kemal Han Dekkeni'ye teslim etti⁹¹⁶. Nizamşahların toprağı olan Şolapur'un İsmail Adil Han'ın haberi olmadan Kemal Han Dekkeni tarafından alınması Adilşahlar ve Nizamşahlar arasında birçok savaşın yaşanmasına neden olacaktı. Bu sırada, Nusretabad ve çevresini Adilşahlardan almış olan ve Gülberge'yi kuşatmakta olan Amir Berid, Kemal Han Dekkeni tarafından kendisine söz verilmiş olan bölgeler Adilşahlar kumandanları tarafından teslim edilince çok mutlu oldu ve Kemal Han Dekkeni'ye teşekkür eden ve Şolapur'daki başarısını kutlayan bir mektup yazdı⁹¹⁷. Artık kendine güveni iyice artan Kemal Han Dekkeni, Bicapur'a döndüğünde tahta geçme hayallerini gerçekleştireceğine inanıyordu.

Kemal Han Dekkeni Bicapur'a geldiğinde, doğru zamanın gelmesini beklediği için, hala genç sultana sadıkmış gibi davrandı. Ancak sultanı zayıflatmak için, bir emir vererek 3.000 Türk askerden oluşan hassa muhafızlarının sayısını 300'e indirdi. Geriye kalanlara, Bicapur'u bir hafta içinde terk etmezlerse canlarının ve mallarının alınacağı bildirildi. Bu askerler, Kemal Han Dekkeni'nin tiranlığından kaçmak için büyük bir

⁹¹⁵ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 35-36.

⁹¹⁶ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 36.

⁹¹⁷ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 37.

hızla Bicapur'u terk ederek birçok farklı yere dağıldılar⁹¹⁸. Ayrıca Kemal Han Dekkeni, kendi gücünü artırabilmek için de, tıpkı Nizamşahlar Devleti'nde olduğu gibi, 1.000 kişinin komutasında olan kendisine bağlı emirleri 3.000 kişinin komutasına verdi. Ayrıca paralı süvariler kiralayabilmelerinin de yolunu açtı. Bu şekilde emri altında 20.000 Dekken ve Habeş süvarisinden oluşan bir ordu⁹¹⁹ toplayan Kemal Han Dekkeni, 1511 yılında, İsmail Adil Han'ı tahttan indirmek ve kendi adına hutbe okutmak için uğurlu bir gün üzerinde karar kılmanın doğru olacağı düşüncesi ile hareket etmeye başladı. Bunun için kendisine bağlı müneccimlerle uzun tartışmalar sonucunda, bir sonraki ayın ilk gününü Kemal Han Dekkeni'nin planlarını hayata geçirebilmesi için uygun bir gün olarak belirlediler⁹²⁰. Firişte ise bu konuda kendi fikrini şöyle belirtmektedir; *Bu hainin, Allah'ın yazmanlarının o sırada ihtişamı beyhude yaşamının defterinin son sayfalarını yazmakta olduklarından haberi yoktu*⁹²¹.

İsmail'in annesinin bu komplolardan haberi olunca Kemal Han Dekkeni'nin planları suya düştü⁹²². Naibin bu planlarının istihbaratını alan genç sultan ve annesi, onlara sadık kalan kişilerin azlığına rağmen, bu nankör hainden kurtulmak için fikir birliği yaptılar. Şans Adilşahlar Hanedanı'nın yanında idi. Zira bazı astrologlar Kemal Han Dekkeni'ye kendilerine malum olduğu üzere, içinde bulundukları ayın bazı günlerinin onun şahsı ve planları için büyük tehlike teşkil ettiğini, bu yüzden kendisine çok dikkat etmesi ve sadakatinden en ufak bir şüphe duyduğu kişilerin de çok fazla yakının-

⁹¹⁸ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 37.

⁹¹⁹ Bunlar tımarlı sipahilerinkine benzer bir düzene sahip Marathalı süvarilerdir.

⁹²⁰ Yıldız ve gezegenlerin durumlarına bakarak meydana gelebilecek olayları önceden tahmin eden kişilere müneccim denilirdi. Bkz. S. Haluk Kortel; *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat (1206-1414)*, TTK Yayınları, Ankara 2006, s. 162.

⁹²¹ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 38.

⁹²² Nayeem; 2008, s. 26.

da bulunmasına izin vermemesi gerektiğini söylemişlerdi⁹²³. Bu astrologların söylediklerinden çok etkilenen Kemal Han Dekkeni, söyledikleri günlerde Bicapur'un idaresini adamlarına bırakarak hanedanın sarayında seçmiş olduğu bir bölüme kendisini kilitleyerek yalnızca ailesi ve önde gelen birkaç adamı ile görüşüyordu. Kalenin bütün kapılarının kapatılmasını, muhafızların da dışarıda bırakılmasını emrediyordu. Bazı günleri tek bir odada geçiriyor, ciddi bir baş ağrısı olduğunu bahane ederek dışarı çıkmıyor ve kimseyle görüşmüyordu. Bu şekilde kaderinden kaçabileceğine inanıyordu⁹²⁴. Bu süreçte devlet işlerinin idaresini de oğlu Safder Han'a bırakmıştı.

c. Punci Hatun'un Kemal Han Dekkeni'den Kurtulma Planı

İsmail'in annesi ise onun almış olduğu bu tedbirlere içten içe seviniyordu. Zira kendisinden kurtulmak için kurmuş olduğu planı uygulamaya geçirmesini bu durum daha da kolaylaştırıyordu. Planlarını hayata geçirebilmek için, kendisine yönelik saygısızca davranışlardan dolayı Kemal Han Dekkeni'ye çok büyük bir nefret besleyen, İsmail'in sütbabası Yusuf Türk'ten⁹²⁵ yardım istedi. Ancak bu görevin çok zorlu olduğunu ve canından dahi olabileceğini belirtti. Hanedana sadık Yusuf Türk ise tek üzüntüsünün efendisi için feda edebileceği bir canının olması olduğunu belirterek her şeye hazırlıklı olduğunu, ancak tek başına bir orduya karşı ne yapabileceğini bilmediğini ifade etti. Punci Hatun ise canını feda etmeye hazır olduğu takdirde yapabileceği bir şey ol-

⁹²³ Basu bu müneccimlerin Kemal Han Dekkeni'nin tahta geçmesini istemediklerini, sorusunu zoraki olarak yanıtladıklarını ifade etmiştir. Bu kişiler 15 gün boyunca hiçbir şey yapmamasını, tahta 16. gün geçmesini tavsiye etmişlerdir. Basu; *The History of Ismael Adil Shah*, s. 3.

⁹²⁴ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 38.

⁹²⁵ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 38-39. Bu kişinin Yusuf Adil Han'ın sütannesinin kocası olması ihtimal dâhilindedir. Basu ise, bu kişinin Kaka isimli İsmail Adil Han'a sadık yaşlı bir köle olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Basu; *The History of Ismael Adil Shah*, s. 3.

duğunu belirtince, Yusuf Türk Kemal Han Dekkeni'nin sultan olduğu takdirde zaten canını alacağını bildiğini, sultanına hizmet ederken ölmeyi seve seve tercih edeceğini söyledi. Böylece Punci Hatun da ona planını anlattı⁹²⁶.

Valide Sultan, plana uygun olarak, kendisinin hizmetinde bulunan ancak Kemal Han'ın casusu olduğunu bildiği birkadını huzuruna çağırarak devletin bekasını koruduğu için kendi evladından daha çok sevdiği Kemal Han Dekkeni'nin hasta olduğunu duyduğunu ve çok üzüldüğünü bir an önce iyileşmesini dilediğini ifade etti. Bir miktar para vererek⁹²⁷ kadını Kemal Han Dekkeni'ye gönderdi. Bu yaşlı kadın yola çıktığı anda birden aklına gelmiş gibi yaparak, ona Yusuf Türk'ten bahsetti. Bir müddettir hacca gitmek istediğini, ancak Kemal Han'dan destur almadan gitmeyeceğini söyleyerek, gitmeden önce Kemal Han Dekkeni'nin iznini ve elinden yolculuk betelini⁹²⁸ almak istedi-

⁹²⁶ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 39.

⁹²⁷ Hindistan'da, bir hükümdar sağlık sorunları yaşıyorsa, fakirlere dağıtması için ona bir miktar para göndermek adettendi. Bkz. Scott (çev.); *a.g.e.*, C. 1, s. 231.

⁹²⁸ Betel yaptığı çiğnemek Hindistan'daki tüm halklar için çok popüler bir davranıştı. Bir soylunun yola çıkan bir astına betel ikram etmesi adettendi. Bunun o kişinin yolculuğunun daha kolay geçmesini sağlayacağına inanılırdı. Bu gelenek Avrupa'da yola çıkan bir kişinin gitmesine izin veren kralının elini öpmesine eşdeğer bir davranıştır. Bkz. Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 39. Domingo Paes, betelin karabiber yaprağına benzer olan yaprağı birlikte palmye meyvesinin ağızda çiğnenmesi ve tükürülmesi şeklinde tüketildiğini ve bu topraklardaki insanların bunu sürekli yaptığını ifade etmiştir. Nefesi güzel kokutması ve başka faydaları olduğunu da eklemiştir. Bkz. Sewell; *a.g.e.*, s. 242. Correa da Portekizlilerin betel ile ilk defa Kozikode'ye vardıklarında karşılaştıklarından bahsetmiştir. Portekizlilerin ilk tanıştıkları Hindu hükümdar olan Kozikode zamorini, sürekli olarak portakal büyüklüğündeki yaprakları çiğniyor, daha sonra yanında bir hizmetkârın tutmakta olduğu altın kupaya tükürüp yenisini alıyordu. Bkz. Stanley (çev.); *a.g.e.*, s. 194. 16. yüzyılın sonunda Hindistan'da bulunan Hollandalı gezgin John Huyghen van Linschoten ise, betel yapraklarının portakal yapraklarından daha büyük olduğunu ve bu bitkinin Hindistan'da çok yaygın yetiştiğini ifade etmiştir. Bir çita yardımı ile dikilen bu bitki, soğukta ya da çok sıcakta yetişmemektedir. Yaprakları dışında herhangi bir meyvesi bulunmamaktadır. Hindistan'daki insanların gün boyunca bu yaprakları çiğnediğini ifade eden van Linschoten, yaprağın acı tadından dolayı palmye ağaç-

ğini söyleyerek onu da yanında götürmesini istedi. Bu istediğini kabul ederse Kemal Han Dekkeni'ye minnettar kalacağını ifade etti. Kadın da Yusuf'u yanına alarak Kemal Han Dekkeni'nin huzuruna gitti⁹²⁹.

Kemal Han Dekkeni'nin yanına vardıklarında, önce kadın içeriye girdi. Kadın, Punci Hanım'ın mesajını iletince Kemal Han Dekkeni öyle mutlu oldu ki hemen Yusuf Türk'ü kabul edeceğini söyledi. Çünkü onun başkentten uzaklaşmasını zaten kendisi de çok istiyordu. İçeriye saygıyla giren Yusuf Türk'ün güzel sözlerinden etkilenen Kemal Han Dekkeni, zafer sarhoşluğu içinde onu daha da yakınına çağırdı. Yusuf'a onu ne kadar çok sevdiğini söyleyerek geri döndüğünde onu önemli bir göreve getireceğinin sözünü verdi. Sonra Yusuf'a bir betel vermek için uzandığında, Yusuf, omzundaki örtüyü, beteli adetlere uygun bir saygıyla almak için ellerine almış⁹³⁰ gibi davranarak iyice yaklaştı. Kemal Han beteli vermek için kendisine uzandığında, örtünün altında saklamakta olduğu hançerini bir yıldırım hızıyla çekerek Kemal Han Dekkeni'nin göğsüne bütün gücüyle sapladı. Hançerin ucu sırtından çıktı. Naibin acıyla bağırarak yere düşmesi üzerine odaya koşan muhafızlar, Yusuf Türk'ü ve onunla birlikte çalıştığını zannettikleri kadını kılıçlarıyla paramparça ettiler. Yusuf Türk'ün hançerinin yaralarından kurtulamayan Kemal Han Dekkeni de öldü⁹³¹.

larında yetişen ve areca adı verilen bir meyve ile birlikte çiğnendiğini belirtmiştir. Bkz. Arthur Coke Burnell; *The Voyage of John Huyghen van Linschoten to the East Indies*, Hakluyt Society, Londra 1885, C. 2, s. 62-63.

⁹²⁹ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 40.

⁹³⁰ Bir üst astına hediye ya da herhangi bir şey uzattığında, astın uzatılan şeyi, sanki dokunuşu tarafından kirlenecekmiş gibi bir örtü ile tutarak alması bir adetti. Bkz. Scott (çev.); *a.g.e.*, C. 1, s. 232.

⁹³¹ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 40.

Cesur bir kadın olan Kemal Han Dekkeni'nin annesi⁹³², oğlunun ölümünü öğrenir öğrenmez hizmetlilere feryat etmemelerini emrederek, oğlunun bedenini, yıkayıp giydirdikten sonra, sarayın bir balkonunda, sanki saray halkının kendisine edeceği iltifatları dinleyecekmiş gibi bir dayanağa yaslamalarını istedi. Oğlu Safder Han babasını görünce bağırarak gibi oldu ancak kendini tuttu. İsmail Adil Han ve annesini öldürüp hem babasının intikamını alıp Adilşahlar hanedanına son vermek, hem de babasının yerine tahta geçip sultan olmak için kılıç kuşandı. Fakat henüz 25 yaşında olan Safder Han bu işi başaramayacağından korkunca babaannesi kalede düşmanlarını yok edecek kadar kuvvetlerinin bulunduğunu, kale kapılarını kapattırdıkları takdirde İsmail Adil Han'ı rahatça öldürebileceklerini ifade etti. Safder Han'da, aşağıya inerek, muhafızlara, babasından gelmiş gibi davranarak emirlerini verdi. Emre göre muhafızlar saray haremni kuşatarak İsmail Adil Han'ı ele geçireceklerdi. Kemal Han Dekkeni'nin annesi, torunundan ayrıca sarayın dışındaki askerlere de, silahlarını kuşanmalarını ve babasının az sonra hükümdarlığını ilan ederek halkının ve askerlerinin iltifatları ve iyi dileklerini almak üzere kale burcunda görünmesini beklemelerini emretmesini istedi⁹³³.

Safder Han, sarayın içinde bulunan kuvvetlerin İsmail Adil Han'ı ele geçirmesi için yeterli olduğuna inanarak ve hisarın kapılarını kapalı tutarak peşinde tüfek, kılıç, mızrak ve yayla silahlanmış olan akrabaları ve adamları olduğu halde, hisarın, İsmail Adil Han'ın ailesiyle birlikte kalmakta olduğu kısmına gitti. Gelen adamları görünce Yusuf'un başarısız olduğuna ve Kemal Han Dekkeni'nin sinirlenerek oğlunu tahttan indirme planını hemen uygulamaya koymaya karar verdiğine inanan Punci Hanım, en iyi çözümün Yusuf'un planlarından haberi olmadığını söyleyerek itaatkâr ve saygılı davranmak olduğunu düşündü. Ancak, İran'dan Hindistan'a Yusuf Adil Han'ın hüküm-

⁹³² Basu bu kişinin Kemal Han Dekkeni'nin karısı olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Basu; *The History of Ismael Adil Shah*, s. 4.

⁹³³ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 40.

darlığının son zamanlarında gelmiş olan, Yusuf Adil Han'ın sütkardeşi Dilşad Hanım, öyle bir kriz anında, itaatten çok onur ve dayanıklılıkla karşı koymak gerektiğini ifade etti. Daha sonra kapıların kapatılmasını emrederek, hadımı Melik Sundul'u, harem dışarısında nöbet tutmakta olan sadık askerleri çağırmaya gönderdi⁹³⁴. Onlara, hükümdarları İsmail Adil Han'ı tahttan indirerek tahtı ele geçirmek isteyen Kemal Han Dekkeni'nin İsmail'i ve ailesini öldürerek sarayın bahçesini leş kuşları için bir ziyafete çevirmek üzere geldiğini, eğer onurlu adamlarsa düşmanın sayı üstünlüğüne bakmaksızın hükümdarlarını hainlere karşı korumaları gerektiğini söyledi. *Ziradüşmanlarının hainliğinden dolayı, Allah onların yanında olacak ve onun yardımıyla sadakat bahçesinden zaferin çiçeklerini toplayacaklardı*⁹³⁵.

Tesadüfen o gün nöbet sırası Türklerde idi. Bir miktar Habeşi ve Dekkeni de vardı. 250 askerden 70 tanesi İsmail Adil Han'a sadık kalacaklarına and içerek sultanlarının yardımına koştular. Dilşad Hanım ve Punci Hanım'da, baştan aşağı erkek zırhlarına bürünmüş ve ellerine ok ve yay almış halde, ortalarında, başına, Mürtüfe Ağa isimli yaşlı bir Türk kadınının, babasının sarı şemsiyesini başına tutmakta olduğu İsmail Adil Han ile birlikte dışarı çıkarak adamları karşıladılar⁹³⁶.

Kapıları kırmak için ileri atılan Safder Han'a, duvarlardan oklarla Türkler karşı koyuyordu. Kadınlar ve genç sultan da savunmaya taş atarak bizzat yardımcı oluyordu. Ancak düşmanın sayıları öyle fazlaydı ki, kahraman Türklerden oluşan bu küçük birliğin hiçbir şansı yoktu. Birçoğu tüfek misketleriyle öldürüldüler, kalanlar da geri çekildiler. Haremi savunmaya gelen Türklerden geriye kalanların feryatları harem kadınlar bölümünden dışarı taşıyordu. Hemen sonrasında ise, önceden hisarın kontrolüyle görev-

⁹³⁴ Basu'ya göre çağırıcıyı yapan İsmail'in annesi Punci Hanım idi. Bkz. Basu; *The History of Ismael Adil Shah*, s. 4.

⁹³⁵ Scott (çev.); *a.g.e.*, C. 1, s. 233.

⁹³⁶ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 42.

li olan ve Kemal Han Dekkeni'nin kendilerini önemsiz olarak gördüğü için saldırıya uğramamış olan Mustafa Han ve İskender Han Rumi, çatışma seslerini duyunca, peşlerinde 50 Dekkenli tüfekçi ile birlikte sarayın duvarlarına koşular. Haremdeki hatunlar duvardan aşağı ipler atarak onları yukarı çektiler. Dilşad Hanım'ı görünce onu selamlayarak terasa çıktılar ve darbecilere karşı verdikleri savunmaya katıldılar. Darbecilerin saldırısı durdurulsa da geri püskürtülemiyordu ve iki taraftan da çok kayıp verilmişti. Dilşad Hanım, gizlice bir adamını şehre göndererek, şehirdeki Türkleri ve diğerlerini, sultanlarının, naibinin ihanetine uğradığını ve onun saldırısı altında olduğunu söyleyerek yardıma çağırmasını istedi⁹³⁷. Desteğe gelenleri arka taraftaki bir burçtan içeri alacaktı. Darbecilerin bu destek çağrısından haberi olmadan, Dilşad Hanım'ın duvarlardan aşağı saldırdığı ipler aracılığıyla, her biri hükümdarını canıyla korumaya and içmiş 150 yabancı okçu⁹³⁸, 50 tüfekçi, 19 Türk köle ve 25 Habeşistanlı hisara tırmandı. Başında bir peçe olan Dilşad Hanım, onlarla birlikte savaşıyor, cesaret verici sözleriyle askerleri teşvik ediyor ve sultanın her birine unvanlar ile hediyeler vereceğini vaat ediyordu⁹³⁹.

Savunmacıların sayılarının arttığını gören Safder Han, daha fazla destek gelmesini önlemek için bir birliğini kale dışına gönderirken, aynı zamanda 500 adamla birlikte sert bir saldırıya başladı. Ancak bu çetin harpte yaralanmaktan korkarak cesur adamlarını harem duvarlarını yıkmak üzere kullanmak için toplar getirmeye göndermişti. Yıkılan duvarlardan savunmacılardan çok kişi düştü ve öldü. Bunun üzerine bütün Dekkenilerle Habeşistanlılar paniğe kapılarak mazgallı siperlerden aşağı atlamaya başladılar. Dilşad Hanım, Türk askerlereduvarın siperlerinin arkasına gizlenerek sessizce durmalarını emretti. Onların da kaçtığını düşünen Safder Han, sarayın dış duvarlarını yıktırdı ve içeri girdi. Bir diğer kapıyı kırdırmak üzere ilerliyordu ki, kahraman Dilşad Hanım yukarıdaki teras-

⁹³⁷ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 42.

⁹³⁸ Moğol veya Türk.

⁹³⁹ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 42-43.

tan emri verince Türkler Allah Allah diyerek ok, tüfek ve taş yağdırmaya başladılar. Yer dar olduğundan Safder Han'ın önemli adamların birçoğu öldü. O esnada bir ok da Safder Han'ın gözüne saplandı. Her ne kadar bu yaradan ölmediyse de sersem bir surette İsmail Adil Han'ın durmakta olduğu duvarın altına sığındı. Onun aşağıda durduğunu bilen genç sultan da, annesinin bir işareti ile ağır bir taşı aşağıya yuvarladı. Taş Safder Han'ın kafasını parçaladı. Askerler, Safder Han'ın kafasının parçalandığını görünce derhal Kemal Han Dekkeni'nin yanına koştu, ancak onun da öldüğünü öğrenince hisarın kapılarını açtılar ve farklı yönlerde kaçtılar⁹⁴⁰. Sultan İsmail'in sadık bir kölesi olan Hüsrev Han Türk⁹⁴¹, dışarıdaki düşmanların sayısından endişe duyarak hisar kapılarını yeniden kapattı. Dilşad Hanım'ın emriyle de, sultanı savunan vefakâr Türkler Kemal Han Dekkeni ve oğlu Safder Han'ın başlarını keserek, halkın ne olduğunu öğrenmesi için sokaklarda dolaştırmak üzere mızraklara geçirip şehirde dolaştırdılar⁹⁴². Kızını Safder Han ile evlendirmiş olan Muhammed Ayn'ül-Mülk ve Kemal Han Dekkeni'nin önde gelen dostları, evlerini ve taşınmazlarını aralarında bırakarak, ellerinden geldiğince hızlı bir şekilde şehri terk ettiler. Şehir darbecilerden tamamen temizlendiğinde, İsmail hisardan dışarı çıkarak, kendisi için hayatını feda etmiş olan sütbabası Yusuf Türk'ün cenaze törenini gerçekleştirerek kendisini, muhterem bir İslam âlimi olan Ayneddin Cüneydi'nin yanına gömdürdü⁹⁴³. Tören sırasında bu âlimin ruhu için de dua etti. Büyük bağışlar yaparak, bu iki mezarın üzerine bir kubbe, yakınına da bir cami inşa edilmesi emrini verdi. Bu caminin giderleri içinse bir miktar toprağın geliri tahsis edildi. Hükümdarlığı boyunca İsmail Adil

⁹⁴⁰ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 43.

⁹⁴¹ İleriki sayfalarda anlatılacağı üzere bu kişi Esad Han unvanını alacak ve Adilşahlar Devleti tarihinde çok önemli bir yere sahip olacaktı.

⁹⁴² Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 44.

⁹⁴³ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 44.

Han ayda bir kez bu sadık adamın mezarını ziyarete gelmiştir⁹⁴⁴. Günün sonunda ise, genç sultan, bir filin üzerinde hisara geri döndü⁹⁴⁵.

ç. İsmail Adil Han'ın Tahta Çıkış Töreni

Kemal Han Dekkeni'nin öldürülüşünün ertesi günü erken saatlerde ise, sultanın tahta çıkış töreni yapıldı ve burada genç sultan halkına hitap etti⁹⁴⁶. Saray görevlileri ve şehir halkı da ona iyi niyetlerini ve tebriklerini sundu. Her biri rütbesine ve konumuna göre sultana hediyeler verdi. Çevredeki hükümdarlıklara mektuplar gönderilerek, naibin cezalandırılmasından ve sultanın onun hain planlarından kurtuluşunun mutlu haberlerinden bahsedildi. Amir Berid, bu bilgileri alır almaz Gülberge'nin kuşatmasını kaldırdı⁹⁴⁷. Ancak İsmail'in küçüklüğünden ve devletin içinde bulunduğu zor durumdan yararlanıp Vicayanagara Racası Krişna Deva Raya ve devleti elinde tutan güçlü devlet adamı Tamraç Rayçur Düab'ı kuşatmıştı⁹⁴⁸. Onlar bu kuşatmayı kaldırmadılar ve bir süre sonra da kaleyi ele geçirdiler. O sırada buraya müdahalede bulunabilecek durumda olmayan İsmail Adil Han hızlı bir cevap veremedi⁹⁴⁹.

⁹⁴⁴ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 44.

⁹⁴⁵ Scott (çev.); *a.g.e.*, C. 1, s. 234-235.

⁹⁴⁶ İsmail Adil Han'ın tahta çıkış töreni Kemal Han Dekkeni zamanında yapılmış olduğu için, Kemal Han Dekkeni'nin ölümünden sonra tekrarlanmış olmalıdır.

⁹⁴⁷ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 44.

⁹⁴⁸ Sewell'a göre, Krişna Deva Raya güçlü bir hükümdardı ve devletin yönetimini kendisi elinde tutmaktaydı. Bkz Sewell; *a.g.e.*, s. 119-121.

⁹⁴⁹ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 44-45. Sewell, Portekizli kronikçilerin böyle bir olaydan bahsetmediğini belirtmektedir. Ona göre, Krişna Deva Raya Adilşahlar üzerine ilk olarak 1520 yılında saldırıya geçmiş ve İsmail Adil Han'ın yenilmesi üzerine sözkonusu yerleri ele geçirmiştir. Bkz. Sewell; *a.g.e.*, s. 127.

d. Afonso de Albuquerque'in Goa'yı Ele Geçirdikten Sonraki Faaliyetlerine Malakka'nın Portekizliler Tarafından Ele Geçirilmesi

Goa'daki işleri düzenleyen Afonso de Albuquerque kışı burada geçirmemeye karar verdi. Çünkü Kral I. Manuel'in kendisine yazdığı bir mektupta emretmiş olduğu gibi Kızıldeniz'e doğru giderek Aden'i ele geçirip burada bir kale inşa etmeyi planlıyordu. Kralın verdiği görevlerden biri de Cidde'nin tahrip edilmesi ve Süveyş'teki Memluk gemilerinin yakılması idi⁹⁵⁰. Bu sırada Malakka'dan da, orada hala esir tutulmakta olan Portekizlilerden yardım isteyen bir mektup gelmişti⁹⁵¹. Goa'nın düştüğünü öğrenen Malakka hükümdarı, Afonso de Albuquerque'in oraya geleceği korkusu ile bu Portekizlilere iyi davranmaya başlamış, hatta Portekiz kralına tabi olmak istediğini dahi söylemişti. Ancak yukarıda da bahsedilmiş olduğu gibi, Afonso de Albuquerque Malakka'ya gitmek yerine ilk olarak Kral I. Manuel'in emrini yerine getirmeye ve Kızıldeniz'e doğru açılmaya karar verdi⁹⁵². Yola çıktıktan kısa bir süre sonra ise hava şartlarının o bölgelere gitmek için uygun olmadığını gördü ve önce Goa'ya, oradan da Malakka'ya gitme niyetiyle Kannur ve Koçi'ye geçti. Koçi racası Malakka'ya gitmemesi ve Hindistan'da kalması yönünde tavsiyeler verse de Afonso de Albuquerque kararını vermişti. Geride, Kozikode zamorininin gemilerini yağmalamaları ve Goa'yı korumaları için devriyeler bıraktıktan sonra 19 gemi ile Malakka'ya doğru yola çıktı. Emri altında 800 Portekizli ve 600 Hindu asker bulunmaktaydı⁹⁵³. Malakka'ya bayraklarla donatılmış bu büyük filo

⁹⁵⁰ Önalp; *a.g.e.*, s. 37.

⁹⁵¹ Danvers; 1992, C. 1, s. 221.

⁹⁵² Birch (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 55; Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 47.

⁹⁵³ Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 47. Tome Pires ise Albuquerque'in 15 gemi ve 1.600 asker ile Malakka'ya vardığını belirtmiştir. Malakka'da ise 100.000 asker bulunduğu bilgisini paylaşmış olsa da, bu sayının gerçeği yansıtmaya ihtimali oldukça düşüktür. Bkz. Cortesao (ed.); *a.g.e.*, C. 2, s. 279.

ile varan Afonso de Albuquerque top atışlarıyla geldiğini duyurarak limanda demirledi. Şehrin hükümdarı hemen birkaç adamını Albuquerque'e elçi olarak gönderdi ve Portekizliler ile yaşanan durumun bir memurunun suçu olduğunu, o kişiyi de cezalandırdığını ve Portekizliler ile dost olmak istediğini bildirdi. Albuquerque ise samimi olduğunu göstermesi için esirleri bırakmasını istedi. Ancak Malakka hükümdarı bu Portekizlilerin bazılarının İslam'ı seçtiğini ve Müslüman olmuş kişileri kendisine teslim edemeyeceğini söyleyince esir tutulan Portekizliler konusunda Afonso de Albuquerque, Malakka hükümdarı ile bir anlaşmaya varamadı⁹⁵⁴. Bunun üzerine limandaki Guceratlılara ve diğer Müslümanlara ait gemileri ve limana yakın bazı evleri ateşe verdi. Malakka hükümdarı bu durumda esir Portekizlileri bıraktı⁹⁵⁵. Ancak yine de Malakka'da bir kale inşa edilmesi ve Malakka'nın Portekiz kralına tabi olması konusunda bir anlaşmaya varılamadığı için Afonso de Albuquerque şehre saldırmaya karar verdi⁹⁵⁶. Ayrıca bu sırada yine Malakka hükümdarı tarafından şehirde tutulan Çinliler, Afonso de Albuquerque sayesinde özgürlüklerine kavuştular. Böylece Portekiz ile Çin arasındaki ilk temas da kurulmuş oldu⁹⁵⁷. Çinliler Afonso de Albuquerque'e şehirdeki kuvvetler hakkında bilgi verdiler. Bu kuvvetler Portekizlilere göre sayıca çok fazlaydı. Ancak Afonso de Albuquerque kendisinden emindi ve saldırma kararından vazgeçmedi⁹⁵⁸. Çatışmalar

⁹⁵⁴ Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 52.

⁹⁵⁵ Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 52.

⁹⁵⁶ Birch (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 97. Ayrıca bırakılan Portekizlilerden biri, Albuquerque'e Malakka hükümdarının barış niyetinde samimi olmadığını ve Portekiz filosuna saldırmak için denizden gelecek büyük bir destek kuvveti beklediğini bildirmişti. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 53.

⁹⁵⁷ Osorio ise, Çinlilerin esir tutulduğundan bahsetmemektedir. Onun yazdıklarına göre, limandaki beş Çin gemisinin kaptanları, Malakka hükümdarından gördükleri kötü muamelenin karşılığı olarak Portekizlilere Malakka hükümdarına karşı yardım sözü vermişlerdir. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 51.

⁹⁵⁸ Birch (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 99.

çok uzun ve kanlı olurken, bir ara kaptanları saldırıyı durdurmak dahi istedi. Afonso de Albuquerque ise bu şehri almak, buranın ticaretine hâkim olarak Müslümanları bu ticaretin dışında bırakmak ve bu şehirden İslam'ı silip atmak konusunda öyle kararlıydı ki verilen kayıplara rağmen kaptanlarını saldırmaya devam etmeye ikna etti. En sonunda, her iki ordudan ve şehir halkından büyük kayıpların verildiği ve şehrin bir bölümünün tahrip olduğu savaşın sonunda Portekizliler şehre hâkim oldu⁹⁵⁹. Afonso de Albuquerque, daha önce eline geçirmiş olduğu şehirlerde yapmış olduğu gibi, kadın veya çocuk ayırt etmeksizin çok sayıda Müslümanı kılıçtan geçirtti⁹⁶⁰.

Temmuz 1511 tarihinde şehre hâkim olan Afonso de Albuquerque Malakka ticaretini Müslümanlara bıraktığı takdirde Hindistan ticaretinin de zaman içerisinde Portekizliler tarafından kaybedileceğini düşünüyordu. Malakka'yı aldıktan sonra eğer ellerinde tutmayı başarırlarsa Kahire'nin ve Mekke'nin ticari önemlerini kaybedeceğini, Venedik'in ise Hindistan mallarını yalnızca kendilerinden alabileceğini düşünüyordu. Şehrin kontrolü sağlandıktan sonra Afonso de Albuquerque şehrin yağmalanması için adamlarına izin verdi⁹⁶¹. Bazı tüccarların şehirden malları ile ayrılmalarına da müsaade edildi. Şehirde Kozikode zamorininin Malakka hükümdarına gönderdiği çok büyük bir topun da içlerinde bulunduğu birçok askeri mühimmat ele geçirildi. Daha sonra Afonso de Albuquerque şehirde yeniden düzeni sağladı. Şehirdeki her kesimin başına sorumlular atadı. Şehir yeniden düzene girdikçe de şehri terk etmiş olan tüccarlar yavaş yavaş şehre geri dönmeye başladılar. Malakka'daki antik yapılar ve camiler yıkılarak buralar-

⁹⁵⁹ Osorio, Portekizlilerin bu çatışmada yalnızca 80 asker kayıp verdiğini ifade etse de, bu sayı akla yatkın gelmemektedir. Bkz. Gibbs (çev.); *a.g.e.*, C. 2, s. 60.

⁹⁶⁰ Birch (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 127.

⁹⁶¹ Osorio, kitabında yağmada elde edilen malların değerinin büyüklüğü hakkında detaylı bilgi vermektedir. Bkz. Gibbs (çev.); *a.g.e.*, C. 2, s. 59.

dan elde edilen taşlar kale yapımında kullanıldı. Kısa süre içerisinde buraya Portekizliler tarafından güçlü bir kale inşa edildi⁹⁶².

Afonso de Albuquerque bu şehirde bir kilise yaparak ve burada Portekiz'in paralarının kullanılacağını ilan ederek Portekizlilerin burada kalıcı olacağını gösterdi. Eski parayı kullanmaya devam edenlerin ise cezalandırılacağı duyuruldu⁹⁶³. Kısa bir süre sonra şehirdeki huzur bozulup bazı isyan hareketleri gözlemlense de düzen hızla yeniden sağlandı⁹⁶⁴. Daha sonrasında civar hükümdarlar tıpkı Hindistan'da olduğu gibi Portekizlilere elçiler göndererek ittifak teklifinde bulunmuşlardır⁹⁶⁵. Bu durum Portekizlilerin gittikleri bölgelerdeki en kilit noktaları tespit ederek buraları alma konusunda gösterdikleri başarı ile ilişkilendirilebilir. Gittikleri bölgelerin en önemli şehirlerinden bazılarını ele geçiren Portekizliler, hızla bölgedeki önemli aktörlerden biri haline geliyor, daha sonra silah ile elde ettikleri bu avantajlarını diplomasi ile sürdürmeye çalışıyorlardı. Ancak Portekizlilerin Hindistan ve doğusundaki tarihleri incelendiğinde, askeri alanda, diplomasiden daha başarılı oldukları dikkati çekmektedir.

Afonso de Albuquerque, buradaki başarısını Kral I. Manuel'e anlatınca, kral da bu durumu Papa'ya aktardı. Papa da Portekizlilerin Hristiyanlık adına gösterdikleri bu başarıları kutlamak adına Roma'da eğlenceler tertip etti⁹⁶⁶. Daha önce kendisi de Hindistan'da bulunmuş olan Tristao da Cunha Roma'ya elçi olarak gönderildi. Burada çok iyi karşılanan Tristao da Cunha Papa'ya fethedilen yerlerden getirilmiş olan egzotik

⁹⁶² Danvers; 1992, C. 1, s. 228-229; Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 60.

⁹⁶³ Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 60.

⁹⁶⁴ Danvers; 1992, C. 1, s. 233.

⁹⁶⁵ Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 61-62.

⁹⁶⁶ Lach; *a.g.e.*, C.1-1, s. 167.

hayvanlar hediye etti⁹⁶⁷. Bu hayvanlar arasında özellikle bir fil çok dikkat çekti. Papa bu eğlenceler sırasında yeniden Avrupalı devletlere dost olma ve Türklere karşı birleşme çağrısında bulundu⁹⁶⁸. Tarihçi Stephens da, Afonso de Albuquerque'in Goa'dan sonraki en büyük başarısının Malakka'yı almak olduğunu ifade etmiştir. Zira bu şehir baharat ticaretine hâkim olmak konusunda önemli bir nokta olduğu gibi, Çin ve Japon ticaretlerine de hâkim bir noktada bulunmaktaydı⁹⁶⁹.

1512 yılında Malakka'dan Hindistan'a dönen Afonso de Albuquerque Hindistan'daki Portekiz topraklarında bir kargaşanın hâkim olduğunu gözlemledi. Yokluğunda ise Goa'nın Adilşahlar tarafından kuşatıldığını öğrendi⁹⁷⁰. Bundan kısa süre sonra da, büyük bir Memluk filosunun Süveyş'ten yola çıktığı ve Adilşahlar Devleti'ne yardım etmek için Goa'ya doğru ilerlediği haberi geldi. Bu durum böyle bir saldırıya karşı hazırlıksız olan Afonso de Albuquerque'i çok endişelendirdi⁹⁷¹.

e. Adilşahlar'ın Son Goa Seferi

1511 yılında, Afonso de Albuquerque Malakka'ya gitmek için Goa'dan ayrıldıktan hemen sonra, Adilşahlar Goa'yı geri almak için hazırlıklara girişmiş ve bu amaçla

⁹⁶⁷ Bu hayvanlar arasında çok büyük bir fil, iki leopar, bir panter ve başka egzotik hayvanların yanı sıra İran'dan getirilen atlar da bulunmaktaydı. Bir gergedan da gönderilecekti ancak yolda öldüğü için Roma'da sergilenemedi. Bkz. William Roscoe; *The Life and Pontificate of Leo the Tenth*, Henry G. Bohn, Londra 1846, C. 1, s. 430-431.

⁹⁶⁸ Danvers; 1992, C.1, s. 237.

⁹⁶⁹ Stephens; *a.g.e.*, s. 95.

⁹⁷⁰ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 510.

⁹⁷¹ Danvers; 1992, C.1, s. 240.

kurulan bir ordunun başına da Polat Han geçirilmiştir⁹⁷². Polat Han'ın ordusunun yaklaşmakta olduğunu gören Portekizlilerin emrindeki Timoja ve Melrao, 4.000 piyade ve 40 süvariden oluşan bir kuvvetle karşılık verdiler. Ancak bu yerel kuvvetler Adilşahlar askerleri ile ilk karşılaşmalarında büyük kayıplar vererek kumandanları ile birlikte Vicayanagara yönünde kaçtılar⁹⁷³. Bu şekilde Portekizlilerin anakarada alelacele oluşturduğu savunma hattını geçen Polat Han, adaya geçmeden önce emirleri bekleme yönündeki yükümlülüğünü bir kenara bırakarak yanında getirmiş olduğu sallarla hiçbir direnişle karşılaşmadan Goa Adası'na geçti⁹⁷⁴. Geçitlerden birine hâkim bir konumdaki, Afonso de Albuquerque'in onarılmasını emretmiş olmasına rağmen gözardı edilmiş olan Banestirim Kalesi'ni ele geçirdi⁹⁷⁵. Şehrin kumandanı Rodrigo Rabelo bu geçidi, Afonso de Albuquerque'in kesin emirlerine rağmen tutmamaktaydı⁹⁷⁶. Polat Han karşısına çıkan Hindu köylerine saldırmaya başlamışken Rodrigo Rabelo Goa'dan çıkarak Polat Han ile karşı karşıya geldi⁹⁷⁷. Saldırısı iyi gitmekteyken dikkatsizce davranan ve hâkim bir noktaya çekilen Polat Han'ı düşüncesizce takip eden Rodrigo Rabelo Polat

⁹⁷² Osorio bu ordunun çoğunun Türklerden meydana geldiğini belirtmiştir. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 63.

⁹⁷³ Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 63.

⁹⁷⁴ Danvers; 1992, C.1, s. 243. Osorio ayrıca Polat Han'ın Goa'da bir isyan çıkarmaya çalıştığını ancak başarılı olamadığını belirtmiştir. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 63.

⁹⁷⁵ Birch (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 189. Whiteway bu kalenin Resul Han'ın emir ile nehirden adaya çıkılmasını önlemek için güçlü bir biçimde inşa edildiğini belirtmiştir. Bkz. Whiteway; *a.g.e.*, s. 148.

⁹⁷⁶ Diffie & Winus; *a.g.e.*, s. 261.

⁹⁷⁷ Rodrigo Rabelo'nun şehirden çıkarak Adilşahlar kuvvetlerine saldırması, Polat Han'ın izlemiş olduğu bir taktiğin sonucudur. Polat Han, birkaç adamını Goa'ya kaçak gibi göndererek, Portekizlilere 200 kadar Türk'ün adanın bir noktasında yerel halk tarafından kuşatıldığını ve destek kuvvet geldiği takdirde tamamen imha edileceklerini iletmelerini emretmiştir. Genç bir kumandan olan Rabelo ise bu yalana inanmış ve saldırıya geçmiştir. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 64.

Han'ın kuvvetleri tarafından öldürüldü⁹⁷⁸. Portekizli askerler kumandanlarının öldüğünü görünce Goa şehrine geri çekildiler. Polat Han'ın askerleri de kısa süre içerisinde Goa şehrini kuşatmak üzere, toparlanmak niyeti ile Banestirim Kalesi'ne çekildiler ve liderlerini öldürdükleri düşmanlarını takip etmediler⁹⁷⁹. Yeni komutan olarak Diego Mendes Vasconcelos'u seçen Portekizliler, destek kuvvet çağırdılar ancak İsmail Adil Han'ın önemli komutanlarından biri olan Resul Han'ın da çok büyük bir kuvvetle Goa'ya doğru gelmekte olduğu haberi şehirde büyük bir paniğe yol açtı⁹⁸⁰. Şehirdeki Portekizliler ise Portekizlilerin kontrolü altında olan diğer noktalardan destek istediler⁹⁸¹. Goa'nın kurtarılması neredeyse imkânsız görünüyorken, birbirini sevmeyen Resul Han ile Polat Han arasında bir tartışma çıktı. Polat Han'ın emirlerini dinlemeyi reddetti. Zaten Resul Han'ın esas gelme sebebi ise, İsmail Adil Han'ın, Polat Han'ın onun emirlerinden çıkarak Goa Adası'na çıktığını öğrenmiş olmasıydı⁹⁸². Polat Han'a güvenmeyen İsmail Adil Han, onu adadan çıkarmak için Resul Han'ı görevlendirmişti. Resul Han'ın gelişi ise Polat Han'ı büyük bir üzüntüye uğrattı. Çünkü araları çok iyi değildi ve kendisi adaya çıkmışken İsmail Adil Han'ın başka bir kumandanı göndermesi Polat Han'ın beklemediği bir şey idi⁹⁸³.

⁹⁷⁸ Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 66.

⁹⁷⁹ Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 66.

⁹⁸⁰ Birch (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 190.

⁹⁸¹ Bu sırada Portekizlilerin durumu oldukça umutsuz görünüyordu, zira şehirde yalnızca 200 Portekizli ve 600 Hindu asker bulunmakta iken, sayıca kalabalık olan Polat Han'ın askerleri adanın şehir duvarlarının dışında kalan bütün köşelerine hakim olmuş durumdaydı. Polat Han'ın birkaç saldırısı Vasconcelos tarafından püskürtülse de şehrin uzun süre dayanabileceği kimse tarafından öngörülmemekteydi. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 67.

⁹⁸² Osorio'nun ifadelerine göre, Türk ve çok önemli bir komutan olan Resul Han İsmail Adil Han'ın kızkardeşinin eşi idi ve İsmail Adil Han'ın Polat Han'ın sadakatinden şüphe etmesi üzerine kalabalık bir kuvvetle oraya gönderilmişti. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 67.

⁹⁸³ Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 67; Danvers; 1992, C. 1, s. 244.

Meseleyi kendi kuvvetleri ile halletmek istemeyen, böylece Adilşahlar askerlerinin birbiri ile savaşmasını da önlemek isteyen Resul Han, elindeki Portekizli elçilerden birini Goa şehrine göndererek hükümdarı İsmail Adil Han'ın Portekizliler ile savaşmak istemediğini, bu yüzden komutanı Polat Han'ın yaptığına çok kızdığını ve cezalandırması için kendisini gönderdiğini ilettili. Ancak, isyankâr Polat Han'ın kendisini Banestaram Kalesi'ne kapattığını ve onu oradan çıkarmak için Portekizlilerin yardımına ihtiyaç duyduğunu söyleyerek Portekizlilerden Polat Han'ı kaleden çıkarmak ve ele geçirmek konusunda yardım istedi. Zira Resul Han'ın ifadelerine göre, Adilşahlar sultanının Portekizliler ile savaşmak yönünde hiçbir niyeti yoktu⁹⁸⁴.

Goa'da bulunan Portekizli fidalgolar Resul Han'a yardım etme kararı aldılar. Bu kuvvetler birlikte Polat Han'ın kuvvetlerini mağlup ettiler. Ana karaya çekilen Polat Han da burada kimliği belirsiz bir kişi tarafından zehirlenerek öldürüldü⁹⁸⁵. Böylece Banestaram Kalesi'ni alan ve buraya çok sayıda asker ve mühimmat yerleştiren Resul Han, Portekizlilere bir ulak göndererek şehre girmesine izin vermelerini istedi. Oranın Adilşahlar Devleti'nin ana merkezlerinden biri olduğunu ve bu yüzden kendilerinden başkasına ait olmasının doğru olmayacağını ifade etti. Bunun üzerine Portekizliler yapmış oldukları hatanın farkına vardılar. Eldeki kuvvetler açısından Adilşahlar çok üstündü. Goa'da bulunan az sayıdaki kuvvetlerine karşın Resul Han'ın elinde 7.000 asker mevcuttu. Portekizlilerin şehri vermeyi yine de kabul etmemesi üzerine Resul Han şehri kuşattı ve şehir bütün kışı kuşatma altında geçirdi. Resul Han'ın şehri almaya yönelik birkaç girişimi ise Goa'nın savunucuları tarafından engellendi⁹⁸⁶. Yine de halk ve asker-

⁹⁸⁴ Danvers; 1992, C. 1, s. 245. Resul Han ayrıca, gemileri batınca Dabul'de karaya çıkmak zorunda kalan ve Adilşahlar tarafından esir alınan Portekizlilerin de bu yardımın karşılığında iade edileceğinin sözünü vermişti. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 68.

⁹⁸⁵ Danvers; 1992, C. 1, s. 245; Birch (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 192.

⁹⁸⁶ Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 68.

ler büyük zorluklara katlanmak zorunda kaldı⁹⁸⁷. Şehir sıkı bir kuşatma altında olduğundan ve mevsim kış olduğundan yiyecek sıkıntısı başgösterdi ve şehrin düşeceğine inanan 70 kadar Portekizli kaçarak Resul Han'a sığındı ve bu Portekizliler Joao Machado'nun birliğine verildi. Machado ise, bu adamları iyi karşılamış gibi görünürken aslında onların hemşerilerini yarı yolda bırakmalarına çok sinirlenmişti ve bir sabah Portekizli kaçakları ve esirleri gizlice şehir surlarının yakınına getirerek onlara dönmeleri yönünde bir konuşma yaptı. Yine de kaçak Portekizlileri Goa'ya dönmeye ikna edemedi. Bunun üzerine esir Portekizliler ile birlikte kendisi Goa'ya gitti ve Vasconcelos tarafından sevinçle karşılandı⁹⁸⁸. Machado'nun yaptıklarını öğrenen Resul Han ise çok sinirlendi ve kuşatmayı daha büyük bir şiddetle devam etti⁹⁸⁹. Böylece, içten içe hala bir Hristiyan olan Joao Machado'nun ikili oynaması da bir son bulmuş oluyordu.

Resul Han'ın saldırarak şehirden çıkaramadığı Portekizlilerin açlık nedeniyle şehri kaybetmesinin an meselesi olduğu bir zamanda gemilerle çok sayıda Portekizli asker ve ikmal malzemesi Goa'ya geldi ve şehir düşmekten kurtuldu⁹⁹⁰. İşte Afonso de

⁹⁸⁷ Resul Han, şehri alma girişimleri başarısız olunca, başka bir taktiğe başvurmuş ve geceleri rastgele saatlerde hücum borusu çaldırarak Portekizlilerin sürekli tetikte olmasına sebep olmuştu. Şehirdeki askerler bitkin durumda iken, Joao Machado yeniden onlara bilgi sızdırarak Adilşahlar askerlerini pusuya düşürebilecekleri bir nokta göstermiş, Portekizliler de ani bir saldırıyla birçok Adilşahlar askerini öldürürken duvarlarındaki gedikleri de onaracak vakit bulmuşlardır. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 68-69. Whiteway'in ifadelerine göre, Resul Han şehri içten fethetmeye de çok yaklaşmıştı. Şehirdeki Portekizli casadolar şehri Resul Han'a teslim etmek üzere kapıları açmaya hazırlanırken planları tesadüfen açığa çıkmış ve hayata geçmesi önlenmişti. Bkz. Whiteway; *a.g.e.*, s. 147.

⁹⁸⁸ Osorio Machado'nun sadakatinden hayranlıkla bahsetmiş, hatta onun, vaftiz ettirmiş olduğu oğullarını Goa'ya giderken yanında götürmeyi başaramayınca Müslümanlar tarafından yetiştirilmemeleri için elleriyle boğarak öldürdüğünü ifade etmiştir. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 69-70.

⁹⁸⁹ Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 70.

⁹⁹⁰ Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 70.

Albuquerque'in Koçi'ye vardığı zaman haberini almış olduğu kuşatma bu kuşatma idi. Afonso de Albuquerque hazırlıklarını tamamlayıp Goa'ya geleceğini bildirdikten hemen sonra da Memlukların gelmekte olduğu haberi ulaştı⁹⁹¹. Kısacası Afonso de Albuquerque'in büyük sıkıntılar yaşamasına sebep olan olaylar silsilesi bu şekilde vuku bulmuştu⁹⁹². Eğer Afonso de Albuquerque tam zamanında Hindistan'dan dönmüş olmasa ve diğer destek kuvvetler ondan önce şehre ulaşmış olmasa, Goa şehri gerçekten Adilşahların eline yeniden geçecekti. Ayrıca Adilşah kumandanları kendi aralarında bir rekabete girişmemiş olsa birlikte Goa'yı daha kısa sürede alacak güce de sahipti. Ancak tek başına kalan Resul Han, Albuquerque'in gelişinden önce, Goa'ya gelen destek kuvvetlerin bir karşı saldırısına uğramış ve Banestirim Kalesi'ne çekilerek savunmaya geçmek durumunda kalmıştı⁹⁹³. Bu sırada vuku bulan bir başka ilginç olay ise, Diu emiri Melik Ayaz'ın, Goa'ya ikmal malzemeleri göndererek Portekizlileri desteklemesi ve Kral I. Manuel'in her daim dostu ve müttefiki olduğunu belirten bir mektup göndermesidir. Kral I. Manuel de bu yardımının karşılığında Melik Ayaz'a hediyeler göndermiştir⁹⁹⁴. Kısacası, Hindistan'ın Müslüman hükümdarları yeniden birbirleri ile olan çekişmelerinden dolayı Portekizlilerin işini kolaylaştırmış ve böylece Portekizliler bir kez daha bu durumdan faydalanarak Hindistan'da tutunmayı başarmıştır.

Garcia de Noronha'nın ve Jorge de Mello'nun toplamda 14 gemi ve çok sayıda asker ile 20 Ağustos 1512 tarihinde Koçi'ye varmaları Afonso de Albuquerque'i büyük ölçüde rahatlatmıştı⁹⁹⁵. Bu destek kuvvetlerle birlikte Afonso de Albuquerque, Hindistan'a Portekizlilere karşı gelmekte olduğunu haberi aldığı bir Memluk donanmasını karşıla-

⁹⁹¹ Diffie & Winius; *a.g.e.*, s. 261.

⁹⁹² Danvers; 1992, C.1, s. 246; Birch (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 193.

⁹⁹³ Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 71.

⁹⁹⁴ Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 71-72.

⁹⁹⁵ Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 80.

maya niyetlendi. Kannur'a vardıklarında Memluk donanmasının geldiğine dair haberlerin kesinliğinin olmadığı öğrenilmesi üzerine bir an önce Goa'ya gitmenin daha uygun olacağına karar verdi⁹⁹⁶. Goa'ya varır varmaz ise Banestirim Kalesi'ne saldırılması emrini verdi. Böylece Portekiz gemileri ile kale arasında şiddetli top atışları başladı. Bu çatışmalarda iki taraf da ciddi kayıplar verdi. Portekizliler kalenin etrafını denizden çevrelemeye çalışınca çatışmaların şiddeti daha da arttı. Portekizliler kaleye karadan da saldırıya geçmeye hazırlanırken esir alınan iki Müslümandan Yusuf el Arec'in 2.000 kişiyle desteğe gelmekte olduğunu ve kalede de 6.000 Türk, Rum (Anadolu Türkü) ve Horasanlı askerin yanı sıra 3.000 kadar da destek kuvvetin bulunduğunu öğrendiler⁹⁹⁷. Bunun üzerine karadan ve denizden eş zamanlı saldırarak destek kuvvetler varmadan bir an önce kaleyi ele geçirmeye karar verdiler. Kaleye saldırmak için hazırlanırken Resul Han'ın kaleden ayrıldığı ve saldırmak üzere şehre doğru gelmekte olduğu haberi geldi. Portekizli kumandanlar toplanarak ne yapmak gerektiği konusunu tartıştılar ve şehirden çıkarak Adilşahlar askerlerine açık alanda saldırmanın doğru olduğunu düşündüler. Portekizlilerin üç noktadan birden ani bir saldırıyla düzenlerini bozduğu Resul Han'ın askerleri de kaleye doğru geri çekilmeye başladılar⁹⁹⁸. Panik içerisinde kaleye giren askerler kuvvetlerin tamamı kaleye girmeden kapıları kapatınca Adilşahların bazı askerleri dışarıda kaldı. Bu askerlerden bir kısmı kalenin arka tarafına dolaşmayı ve

⁹⁹⁶ Albuquerque Koçi'ye vardığında direk Goa'ya gitmek istemiş, ancak Koçi'deki Portekiz kumandanı Manuel Lacerda ona Goa'daki savunmanın iyi durumda olduğunu söyleyince acele etmemiş, hatta Noronha'nın filosunu beklemeye de Lacerda'nın söylediklerinden sonra karar vermiştir. Lakin Osorio, Memluk filosunun geldiğine dair haberlerin yalan çıkmasından dolayı değil, daha önce Goa'dan kaçan Melrao'nun gelerek Adilşahların Goa'ya 20.000 kişilik başka bir ordu daha gönderdiklerini söylemesi üzerine Albuquerque'in Goa'ya acilen gitmeye karar verdiğini belirtmiştir. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 79-85.

⁹⁹⁷ Danvers; 1992, C. 1, s. 248.

⁹⁹⁸ Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 85.

burada başka bir girişten girmeyi başarırken geride kalanlar da Portekizliler tarafından katledildi. Bu durum Resul Han'ın askerlerinin moralini ciddi şekilde bozdu. Ancak ellerinde kaleyi fethetmek için gerekli olan toplar bulunmadığından Portekizliler de geri çekilmeye karar verdi. Goa'ya kadar geri çekilerek kuşatma için hazırlıklara başladılar⁹⁹⁹. Şiddetli bir kuşatma altında kalan Resul Han, uzun bir süre dayandıktan ve Portekiz saldırılarını birbiri ardına geri püskürttükten sonra, Portekizliler kaledekileri aç bırakarak kaleden çıkarmaya karar verdiler. Bir süre dayandıktan sonra herhangi bir desteğin gelmeyeceğine inanan Resul Han kaleden çıkarak son bir saldırıda bulundu. Bir noktaya kadar başarı sağlayan Adilşahlar kuvvetleri, Portekizlilere büyük kayıplar verdirse-ler de kuşatmayı kıramayarak kaleye geri çekilmek zorunda kaldılar. Bunun üzerine Resul Han anlaşmaya razı oldu¹⁰⁰⁰. Kaleyi savaşarak almanın çok fazla kayba neden olacağını düşünen Afonso de Albuquerque, kalenin içerisindeki bütün topları, mühimmatı, atları ve firar eden Portekizliler ile birlikte kendisine teslim edilmesi durumunda Resul Han ve askerlerini bizzat anakaraya taşıyarak gitmelerine izin vereceğini söyledi. Resul Han da bu şartları kabul ederek, kazanma ihtimalinin çok yüksek olduğu bir durumda yanlış hamleler sonucu utanç verici bir mağlubiyet yaşamış oldu¹⁰⁰¹.

Portekizlilerin gemileriyle yardım etmelerine rağmen, Resul Han'ın bütün askerlerini anakaraya geçirmek iki gün sürdü. Bütün askerler anakaraya geçtikten sonra ise Esad Han Lari Türk isimli bir Adilşahlar komutanı Resul Han'ın kuvvetlerini desteklemek üzere oraya vardı. Ancak Resul Han'ın savaşı kaybettiğini ve Portekizlilerle anlaş-
tığını öğrenince kendi tımarına¹⁰⁰² geri döndü¹⁰⁰³.

⁹⁹⁹ Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 85.

¹⁰⁰⁰ Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 87.

¹⁰⁰¹ Diffie & Winus; *a.g.e.*, s. 261; Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 87.

¹⁰⁰² Tarihçi Fukazawa, Adilşahlar Devleti'nde eyaletlere *pargana* dendiğini belirtmiştir. Bu eyaletlerin başına *desai* denen memurlar atanmaktaydı. Bu memurların görevi asayiş sağla-

Daha sonrasında ise Adilşahlar Devleti yeni bir girişimde bulunmamıştır. Bu durum Adilşahlar Devleti'nin bir kara devleti olması ile alakalıdır. Gelirlerinin büyük bölümünü karadan sağlayan Adilşahlar Devleti, Vicayanagara'dan Rayçur ve Mudgal'ı alma konusunda gösterdiği gayreti Portekizlilerden Goa'yı alma konusunda göstermemiştir. Adilşahlar Devleti'nin en büyük ticaret limanı olarak Goa'nın yerini Dabul almış ve bu liman Goa'nın gördüğü görevin aynısını Adilşahlar Devleti için görme konusunda yeterli olmuştur. Dönemin Portekizli ve diğer Avrupa devletlerinden gelen gezginlerinin Dabul hakkında yazdıkları göstermektedir ki, Dabul, zaten büyük bir liman iken, kısa süre içerisinde Goa'dan dahi daha büyük bir liman şehri haline gelmiştir¹⁰⁰⁴. Albuquerque ise, Goa'nın, özellikle at ticareti konusunda bir merkez haline gelmesi için yine güç kullanmış ve gemilerini İran'dan at getiren gemilere saldırarak onları Goa'ya getirmeye zorlamak için göndermiştir. Ayrıca vergileri düşürerek bu şehirdeki ticareti daha da canlandırmaya çalışmıştır¹⁰⁰⁵.

İlerleyen yıllarda Adilşahlar Devleti'nin iç meseleleri ve değişen dış politikaları, Goa'yı geri alma fikrinin çok geri planda kalmasına sebep olmuştur. Kemal Han Dekkeni'nin devleti ele geçirme yönündeki planları Adilşahlar Devleti'ni yıllarca sürececek bir iç karışıklığa sürüklemiştir. Bu durumu fırsat bilen komşu devletler ise Adilşahlar topraklarına girmiş, İsmail Adil Han yönetimi tam anlamıyla eline geçirdikten sonra uzun yıllar boyunca bu toprakları geri almak için savaşmıştır. Bu yıllarda Portekizlilerin Goa'dan daha fazlasını almak için Adilşahlar Devleti'nin güç durumundan yararlanmamış olması Porte-

mak, vergi toplamak ve gerektiğinde sultana asker göndermekti. Bkz. Hiroshi Fukazawa; *A Study of the Local Administration of Adilshahi Sultanate (A.D. 1489-1686)*, Hitotsubashi Journal of Economics, 3 (2), Haziran 1963, s. 39. Bu sistem, Osmanlı Devleti'ndeki tımar sistemi ile neredeyse bire bir uyumaktadır.

¹⁰⁰³ Danvers; 1992, C. 1, s. 251-252; Diffie & Winius; *a.g.e.*, s. 123.

¹⁰⁰⁴ Gupta & Pearson (ed.); *a.g.e.*, s. 52.

¹⁰⁰⁵ Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 88.

kizlilerin karada Adilşahlar Devleti karşısındaki güç durumunu göstermek için önemli bir delildir. Adilşahlar Devleti'nin İsmail Adil Han'ın liderliği altında kaybettiği bütün toprakları geri alırken Goa'ya yalnızca birkaç küçük saldırı düzenlenmiş olması, geri alınması için de büyük bir çaba gösterilmemiş olması ise Adilşahlar Devleti'nin bu şehre Portekizliler kadar önem vermediğinin bir göstergesidir. Yapılan bu son saldırıdan kısa bir süre sonra, İsmail Adil Han'dan gelen bir elçi Portekizlilerden Goa'ya gelen atlardan satın alabilmek için izin istemiştir¹⁰⁰⁶. Bu durum bize göstermektedir ki, İran'dan ve Arabistan'dan gelen atları alabildikleri sürece, Adilşahlar için Goa'yı geri almak için savaşmak yerine Portekizliler ile ticaret yapmak daha kârlı bir hamle olmuştur. Portekizliler ise barışa ve böyle bir ticarete Adilşahlardan daha fazla ihtiyaç duydukları için uzunca bir süre bu barışı bozmamak için çaba harcamışlardır¹⁰⁰⁷. Habeşistan'dan Portekizliler ile görüşmek için gelen ve Dabul'de alıkonulan bir elçinin, Portekizlilerin isteği üzerine serbest bırakılması da, iki tarafın da sorunlarını diplomasi ile çözmeye karar verdiklerinin yalnızca bir başka göstergesidir¹⁰⁰⁸. Goa'ya bu tarihten sonra, Adilşahlar Devleti tarafından, dördüncü bölümde inceleneceği üzere 1570 yılına kadar ciddi bir saldırıda bulunulmamıştır.

f. Goa İçin Verilen Mücadeleler Konusunda Doğu ve Batı Tarihçilerinin Tutumları

Adilşahlar Devleti ile Portekiz Krallığı'nı gerçek anlamda ilk defa karşı karşıya getiren Goa'nın Portekizliler tarafından ele geçirilmesi olayı, doğulu ve batılı tarihçiler

¹⁰⁰⁶ Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 89.

¹⁰⁰⁷ Afzal Ahmed de, Hindistan'daki Portekiz diplomasisini incelediği kitabında, Portekizlilerin Adilşahlar ile aralarında olan anlaşmaların, Portekizlilerin başarılı bir şekilde sürdürebildiği nadir anlaşmalardan olduklarını ifade etmiştir. Ahmed; *a.g.e.*, s. 78-79.

¹⁰⁰⁸ Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 89.

tarafından farklı şekilde ele alınmıştır. Portekizli ya da dönemin diğer batılı tarihçilerinin eserlerinde bu olaylar çok detaylı anlatılırken, doğulu tarihçiler eserlerinde bu olaylara çok daha az yer vermişlerdir. İlk bakışta bu durumun sebebi olarak Adilşahlar Devleti'nin yenilmesi ve Portekizlilerin zafer kazanmış olması düşünülebilir. Ancak doğulu tarihçilerin Adilşahlar Devleti'nin diğer yenilgilerini nasıl ele aldıkları incelendiğinde bunun böyle olmadığı görülebilmektedir. Örneğin Firişte Vicayanagarlılar tarafından Adilşahlar Devleti'nin yenilmesi konusunda oldukça detaylı anlatımlar sunmuştur.

Bu durumda aradaki bu anlatım farkına daha farklı yaklaşmak gereklidir. Her tarihçinin bir seviyeye kadar da olsa himayesi altında çalıştığı hükümdarın itibarını yüceltecek şekilde tarih yazdığı yadsınamaz bir gerçektir. Ancak bu olaydaki gibi bir anlatım farkını açıklamak için başka sebepler aranmalıdır. Bu olayda esas sebep bu iki ülkenin bu olaya vermiş olduğu önem farkıdır. Daha önce de belirttiğimiz gibi, Goa'nın alınması Adilşahlar Devleti için yalnızca ana ticaret limanını başka bir şehre taşımayı gerektiriyordu. Denize dayalı ticaretin gelirlerinin küçük bir kısmını oluşturduğu Adilşahlar Devleti için bu durum, önemli tarım arazilerine sahip olan Rayçur ve Mudgal'in kaybedilmesi kadar büyük bir hadise değildi. Ancak Portekizliler için bu zafer, Hindistan'da ayrı bir unsur olarak Portekiz Krallığı'nın var olabilmesi için son derece elzem bir mesele idi. Az sayıdaki askerle böyle korunaklı bir yerin ele geçirilerek Portekizlilerin Hindistan'daki merkezi haline getirilmesi, Portekizliler için çok büyük bir hayalin gerçekleşmesi anlamına geliyordu. Bu ada sayesinde Portekizliler Hindistan'da ayrı ve kalıcı bir unsur olarak varlık gösterme fırsatı edinmiş oldular.

g. Afonso de Albuquerque'in Hindistan'da Düzeni Yeniden Sağlaması

Adilşahlar askerlerinin gitmesinden sonra Afonso de Albuquerque Banestarin Kalesi'nin onarılmasını ve içerisine daha fazla top yerleştirilerek kaleye iyi bir garnizon

yerleştirilmesini emretti. Daha sonrasında ise Portekizli kaçakların sağ ellerinin, sol ellerinin başparmaklarının, burunlarının ve kulaklarının kesilmesini emrederek diğer Portekizlilerin onlardan ibret almasını sağladı ve onları Portekiz'e geri gönderdi¹⁰⁰⁹.

Banestaram Kalesi'ne yapılması gereken bütün işlemler bittikten sonra Afonso de Albuquerque Goa şehrine döndü ve burada halk tarafından coşkuyla karşılandı. Goa'nın savunmasını da güçlendirdikten sonra, Memluk donanmasını karşılamak üzere Aden ve Kızıldeniz yönüne bir sefer tertiplemeye karar verdi ve Mart 1512 tarihinde Goa'da hazırlıklarını yapmaya başladı¹⁰¹⁰. 30 Ekim 1512 tarihinde Kral I. Manuel'e yazdığı bir mektupta Aden şehrinden gelen bilgilere göre Memluk sultanının orayı ele geçirme niyeti taşıdığını, eğer Kızıldeniz'in kapısı niteliğindeki Aden'i ele geçirmeyi başarsa Portekiz ticaretine ciddi bir darbe vurabileceğini ifade etti. Bunun için elindeki gemi ve askerlerin azlığına rağmen risk alarak bir an önce oraya doğru bir sefer düzenlemeye karar verdiğini bildirdi. Afonso de Albuquerque ayrıca, daha önce barış yapmayı kabul etmemiş olan Kozikode zamorini üzerine de gemiler gönderdi¹⁰¹¹.

h. İsmail Adil Han'ın Yönetimi Ele Alması ve Türklük Politikaları

Tahta geçtikten kısa süre sonra İsmail yönetimi tam anlamı ile kendi eline aldı. Ancak etrafı topraklarına göz dikmiş Dekkenli sultanlıklar ve Hindu Vicayanagara racalığı ile sarılıydı¹⁰¹². İlk olarak kargaşa anında kendisine yardım edenleri ödüllendirdi¹⁰¹³. Ayrıca Kemal Han Dekkeni'nin zulmünden her biri farklı yerlere kaçmış olan Mirza

¹⁰⁰⁹ Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 88.

¹⁰¹⁰ Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 90.

¹⁰¹¹ Danvers; 1992, C.1, s. 255.

¹⁰¹² Prasad; *History of Medieval India*, s. 407.

¹⁰¹³ Nayeem; 2008, s. 27.

Cihangir, Sevindik Bahadır ve Haydar Bey gibi soylu kişileri geri çağırarak görevlerine devam etmelerini istedi. Böylece babasının kumandanlarını yeniden Bicapur'da topladı¹⁰¹⁴. Yüce gönüllükle, zindana atılmış olan Kemal Han Dekkeni'nin annesini ve ailesini affetti. Onlara hatırı sayılır bir miktar para vererek topraklarını terk etmelerini istedi. Ülke topraklarını terk edene kadar da yanlarına muhafızlar verdi¹⁰¹⁵. Kemal Han Dekkeni'ye tehlikeyi gerçekten önceden haber vermiş olan astrologları da kendi hizmetine aldı. Babasının bütün kumandanları, her yönden geri dönerlerken, kısa süre sonra Türklerden ve Moğollardan oluşan güçlü bir ordu meydana getirdi. Kurtuluşunda kendisine yardım eden ve Hüsrev Türk Lari diye anılan bir kişiyi de¹⁰¹⁶ Balogan emiri yaparak, kendisine Esad Han unvanını verdi¹⁰¹⁷. Bu kişi uzunca bir süre devletin vezirliği makamında görev yapacak ve Adilşahlar tarihinde çok önemli bir yere sahip olacaktı.

Ayrıca İsmail Adil Han başa geçtikten sonra hutbeyi yeniden Şii inancına göre okutmaya başladı ve bu mezhebe babasından dahi daha büyük bir bağlılık gösterdi¹⁰¹⁸.

İsmail, Kemal Han Dekkeni'nin baskısı altında yaşarken yönetime geldiğinde hizmetine hiçbir Habeşistanlı ya da Dekkenliyi almayacağına dair yemin etmişti¹⁰¹⁹. Zira Adilşahlar Devleti'nin bir Türk devleti olduğuna ve Türklere ait olması gerektiğine inanıyordu. Türk kökenli Dekkenilerinde artık yerleştiğini düşünüyordu. Bu yemini sadece Türklerden oluşan ordular kurarak yaklaşık 12 yıl tuttu¹⁰²⁰. Daha sonra bu Türklerin istekleri üzerine, kendilerinin Hindistan'da doğan çocuklarının da orduya alınma-

¹⁰¹⁴ Sherwani & Joshi, *a.g.e.*, C. 1, s. 307; Nayeem; 2008, s. 27.

¹⁰¹⁵ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 45.

¹⁰¹⁶ Basu'ya göre bu kişi sultanın muhafız birliğinde bir askerdi. Bkz. Basu; *The History of Ismael Adil Shah*, s. 5.

¹⁰¹⁷ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 45.

¹⁰¹⁸ Basu; *The History of Ismael Adil Shah*, s. 5.

¹⁰¹⁹ Sherwani & Joshi, *a.g.e.*, C. 1, s. 307; Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 45.

¹⁰²⁰ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 45.

sına izin verdi. Zaman içinde Dekken’de doğmuş olmamak kaydı ile Afganların ve Rajputlarında yavaş yavaş orduya alınmasını kabul etti. Ancak Dekkenliler ve Habeşliler hiçbir şekilde hizmete alınmadı. Bu uygulama II. İbrahim Adil Şah’ın hükümdarlığına kadar Adilşahlar Devleti’nde katı bir şekilde uygulandı¹⁰²¹.

1. Hint Devletlerinin Portekizlilere Anlaşma Teklifleri

Çalışmamız kapsamında incelenen doğu kaynaklarında ise, Adilşahlar ile Portekizliler arasındaki, Goa’nın ikinci ele geçirilmesinden sonraki ilişkiler farklı bir çerçevede anlatılmaktadır. Bu doğu kaynaklarına bakıldığında, Adilşahlar ile Portekizliler bir süre daha şiddetli olmayan bir savaş halinde kaldılar. İlk olarak Adilşahların isteği üzerine Portekizliler ile Adilşahlar arasında barış görüşmeleri başladı. Afonso de Albuquerque, barış görüşmeleri süresince bir iyi niyet göstergesi olarak Dabul limanındaki ablukanın kaldırılmasını emretti¹⁰²². Kısa bir süre sonra Gucerat sultanından da barış yapmak amacı ile bir elçi geldi. Portekizlilerin şartlarını kabul eden Guceratlılar, Diu’da Portekizlilere bir kale yapma izni verecekti ve bütün Guceratlı tüccarlar Goa ile ticaret yapacaktı. Ayrıca Gucerat sultanı Portekizlilerin büyük düşmanları olan Rumları¹⁰²³ (Anadolu Türklerini) ve Türkleri topraklarına almayacaktı¹⁰²⁴. Vicayanagara Krallığı’na da bir elçi gönderilerek Batkal şehrine bir kale yaptırmak için izin istendi¹⁰²⁵. Bunun karşılığında ise Portekizliler, Goa limanına gelen atları Adilşahlar yerine Vicayanagara-

¹⁰²¹ Nayeem; 2008, s. 27.

¹⁰²² Danvers; 1992, C.1, s. 255.

¹⁰²³ Portekiz kaynaklarında, Anadolu Türklerini ifade etmek üzere *Rumes* (Rumlar) tabiri kullanılmıştır. Bkz. Özbaran; 2013, s. 60.

¹⁰²⁴ Danvers; 1992, C.1, s. 255.

¹⁰²⁵ Prasad; *A Short History of Muslim Rule*, s. 219.

lılara göndermeyi teklif ettiler¹⁰²⁶. Böylece Adilşahlar ile yapılan barış görüşmeleri sonuçsuz kalmış oldu.

Goa'dan yola çıkmadan önce, Afonso de Albuquerque kaptanlarını topladı ve onlara Kral I. Manuel'den kendisine cevaben gelmiş olan mektubu okudu. Kral, Goa'nın yalnızca sorun çıkardığını ve güçlü bir orduya sahip olan Adilşahlar tarafından eninde sonunda geri alınacağını ifade ederek Goa'nın anlaşma yoluyla Adilşahlar Devleti'ne geri verilerek onlarla yıllık vergi ödemeyi kabul ettikleri bir anlaşma yapılmasını istiyordu¹⁰²⁷. Afonso de Albuquerque ise böyle bir istekte bulunan Kral I. Manuel'in aklına kendisine karşı olan soyluların girdiğine inanıyordu. Bu konuyu kaptanlarıyla görüştüktan sonra Kral I. Manuel'e bir mektup yazan Afonso de Albuquerque, Goa'nın hem kendileri hem de düşmanları için ne kadar önemli olduğuna vurgu yaparak Türklerin Goa'da bir donanma kurmayı başarmış oldukları takdirde Portekizlileri Hindistan'dan atmış olabileceklerini ifade etti. Goa kendilerinde olduğu için Hindistan'ın kontrolünün daha sağlam bir şekilde kendilerinde olduğunu ve bu fethin Hindistan'da Portekizlilerin yapmış olduğu en şanlı fetih olduğunu ifade etti. Koçi'deki ve Kanur'daki kalelerin Hindistan'daki Portekiz varlığını korumak için yeterli olmadığını belirterek bu kalelerin anakarada bulunduğunu, ancak Goa bir ada olduğu için Portekizlilerin daha güçlü olduğu yer olan denizden de desteklenebileceğini belirtti. Goa'nın savunmasında kazanılan en son zaferle birlikte Portekiz'in Hindistan'daki saygınlığının ciddi biçimde arttığını ve onlara düşmanca bir tutum sergileyen hükümdarların bir bir elçiler göndererek barış istediğini ve Portekiz'in isteklerini kabul ettiklerini bildirdi. Yine de Kral I. Manuel istediği takdirde emirlerine uyararak Goa'yı Adilşahlar'a geri vereceğini söyledi. Ancak bunun yalnızca düşmanlarının işine yarayacağını vurguladı.

¹⁰²⁶ Danvers; 1992, C.1, s. 256. Sewell'a göre, bu kez Vicayanagaralılar Portekizlilerin Batkal'a bir kale yaptırmalarına izin vermişlerdir. Bkz. Sewell; *a.g.e.*, s. 125.

¹⁰²⁷ Danvers; 1992, C. 1, s. 259.

Burayı terk etmenin Hindistan'ı terk etmek anlamına geleceğini söyleyerek, gerektiği takdirde Kral I. Manuel'in gereksiz bir masraf olarak gördüğü Goa'nın masraflarını biz-zat karşılamayı vaat etti. Ancak krala Goa'yı aldıkları için ülkelerinin yapmış olduğu kârı hatırlattı. Kendisinin orayı yönetmek için hazır bulunduğunu ve Hindistan'ı kendisi kadar tanımayan adamların tavsiyelerinin gerçeği yansıtmadığını ifade etti. Burayı elinde tuttuğu, savunduğu ve yönettiği için Kral I. Manuel'in kendisine teşekkür etmesi gerektiğini söyleyerek Goa'yı yeniden Türklere bırakmayı emrettiği takdirde kralın Hindistan'ı bırakmayı istemiş olacağını sözlerine ekledi. Goa'nın başında durduğu süreçte kazandığı başarıların ve fethettiği yeni ülkelerin haberlerini ileteceği sözünü verdi¹⁰²⁸.

Bu mektubu alan Kral I. Manuel, Goa'yı elde tutmanın çok önemli olduğu kanaatine vardığını bildirerek Afonso de Albuquerque'e bu konudaki duruşundan dolayı teşekkür etti¹⁰²⁹. Bu hadiseden sonra, Afonso de Albuquerque'in, Goa'yı iki defa ele geçirmesinden ziyade, onu kendisine karşı korumasından dolayı Kral I. Manuel'in teşekkürünü hak ettiği komutanları tarafından ifade edilmektedir¹⁰³⁰.

¹⁰²⁸ Danvers; 1992, s. 259-263.

¹⁰²⁹ Osorio'ya göre ise, Goa'nın iade edilmesi konusunda Kral I. Manuel'e mektup yazarak aklına girenler başta Jasper Pereira olmak üzere Hindistan'da bulunan Albuquerque'in düşmanları idi. Pereira, Kral I. Manuel'e Goa'yı elde tutabilmek için çok fazla para ve asker gerekeceğini söyleyerek bir anlaşma karşılığında şehri Adilşahlara bırakmanın daha mantıklı olduğunu yazmıştı. I. Manuel ise, verdiği cevapta, Hindistan'da bu konuda bir konsey toplanmasını ve konseyde yapılacak oylamanın sonucuna göre hareket edilmesini emretmişti. Bunun üzerine bir konsey toplanmış ve konseyde Goa'nın elde tutulması kararı alınmıştı. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 119-120. Osorio'nun yazdıkları, Hindistan'da Goa'nın merkez ilan edilmesinin Albuquerque'in projesi olduğunu ve bu şehrin de o dönem Albuquerque'in iktidarı ile özdeşleştirildiğini net bir şekilde gözler önüne sermektedir.

¹⁰³⁰ Danvers; 1992, C.1, s. 263.

1a. Afonso de Albuquerque'in Kızıldeniz Seferi

Kızıldeniz'e yönelik yapılacak seferin hazırlıkları tamamlandıktan sonra, 8 Şubat 1513 tarihinde yola çıkan 20 Portekiz gemisi, içlerinde bulunan 1.700 Portekizli ve 800 Hindu askerle birlikte rotasını önce doğu Afrika'da bugün Somali sınırları içerisinde yer alan Guardafui'ye, sonra Sokotra Adası'na, oradan da Aden'e çevirdi¹⁰³¹. Afonso de Albuquerque'in, Goa'daki filonun komutasını da Joao Machado'ya vermiş olması, onun geri dönen bu kaçak Portekizliye yeniden ne kadar güvenildiğinin kanıtıdır¹⁰³². Normalde Albuquerque'in kaçaklara nasıl davrandığı göz önünde bulundurulduğunda, bu kaçakların istisnai durumu dikkat çekicidir.

Portekizliler 24 Mart 1513 tarihinde Aden limanında demir attılar¹⁰³³. Aden'in başında bu sırada Emir Mercan isimli bir emir bulunmaktaydı¹⁰³⁴. Adenliler adına bir elçi gelerek Portekizlilerin ne istediğini sordu. Yapılan görüşmelerden sonuç alamayınca şehre saldırmaya hazırlanan Afonso de Albuquerque, 26 Mart sabahında saldırıya geçilmesini emretti¹⁰³⁵. Ancak uzun süren kanlı çatışmalar sonunda şehri canla başla savunan savunmacılardan almayı başaramayan Portekizliler şehri ele geçirdikleri bir

¹⁰³¹ Birch (çev.); *a.g.e.*, C.4, s. 1-3. Osorio bu tarihi 18 Şubat 1513 olarak vermiştir. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 112. Önalp, Portekizlilerin filosunun 22 parçadan oluştuğunu belirtmiştir. Bkz. Önalp; *a.g.e.*, s. 37.

¹⁰³² Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 112. Bras de Albuquerque'e göre, Goa'da kaptan olarak Pero Mascarenhas bırakılmıştır. Bkz. Birch (çev.); *a.g.e.*, C.4, s. 1. Danvers, Joao Machado'nun 1515 yılında Goa'nın vergilerden sorumlu sivil memurları olan *tanadar*larından biri olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Danvers; 1892, s. 6.

¹⁰³³ Danvers; 1992, C.1, s. 265.

¹⁰³⁴ Özbaran; 2009, s. 49.

¹⁰³⁵ Birch (çev.); *a.g.e.*, C.4, s. 15.

burçtan uzun süre bombaladıktan sonra gemilerine döndüler¹⁰³⁶. Kızıldeniz'e doğru yollarına devam ederek Aden'in fethini daha uygun bir zamana bıraktılar. Böylece Portekizlilerin Aden'e yaptıkları ilk saldırı, başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Geri çekilen Portekizliler çekilirken limanda buldukları bütün gemileri yaktılar¹⁰³⁷.

Portekiz'in Hindistan'daki konumunu korumak için dört stratejik noktanın tutulmasının gerekli olduğunu iddia eden Afonso de Albuquerque'i Aden saldırısı sonrasında hayal kırıklığına uğramıştı. Ona göre bu dört stratejik nokta ise şunlardı: Birincisi *Memluk Sultanı Portekizlilere karşı burada bir önlem almadan önce Aden'e hâkim olarak Kızıldeniz'i kontrol altında tutmak*. İkincisi *Hürmüz'e hâkim olarak İran Körfezi ve Basra'yı kontrol altında tutmak*. Üçüncüsü ve dördüncüsü *Hindistan'daki diğer bölgelerin kontrolünü güvenle devam ettirebilmek için Diu ve Goa'ya hâkim olmaktır*¹⁰³⁸.

¹⁰³⁶ Birch (çev.); *a.g.e.*, C.4, s. 21-22. Duarte Barbosa'ya göre bu şehrin alınamamasının sebebi, ilk burç Portekizliler tarafından alındıktan sonra, duvarlara dayanan merdivenlerin üzerlerine çok sayıda asker çıkması nedeniyle kırılması ve böylece burçlara ve duvarların üzerine daha fazla askerin çıkamamasıdır. Ele geçirilen burçtaki Portekizli askerler de uzun süre destek gelmeyince ipler vasıtasıyla aşağıya inmek ve bu burcu da yeniden savunmacılara bırakmak zorunda kalmışlardır. Bkz. Dames (çev.); *a.g.e.*, C. 1, s. 57. Osorio'nun da aynı olay akışını anlatması, bu olayın gerçekliğini daha da inandırıcı kılmaktadır. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 114-116. Bu konudaki en güvenilir kaynak olan Bras de Albuquerque'in kitabında, yazar bu olayı doğrulamanın yanı sıra, merdivenlerden birinin tamir edildiğini ancak yeniden kırıldığını dahi anlatmıştır. Bkz. Birch (çev.); *a.g.e.*, C.4, s. 17. Hatta, en son kulede kalan adamlara destek vermek için merdivenlerden biri yeniden tamir edilmiş ve yine kırılmıştır. Yukarıya çıkmış olan birçok Portekizli de ölmüştür. Bunun üzerine yapacak bir şey olmadığını gören Afonso de Albuquerque, yukarıdaki adamlarını geri çekilmek üzere aşağı çağırdığında, Garcia de Sousa isimli kumandanı geri çekilmeyi reddetmiş ve bu kulede savaşarak ölmüştür. Bkz. Birch (çev.); *a.g.e.*, C.4, s. 21.

¹⁰³⁷ Birch (çev.); *a.g.e.*, C.4, s. 23-24; Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 116-117. Hadrami kroniklerinde, bu çatışmalarda Portekizlilerin 100 asker kaybettikleri ifade edilirken, limanda ise 40 geminin yakıldığı ifade edilmiştir. Bkz. Serjeant (çev.), *a.g.e.*, s. 47.

¹⁰³⁸ Birch (çev.); *a.g.e.*, C.4, s. 24.

Dolayısı ile Kızıldeniz'in girişini kontrol eden Aden'i almak Afonso de Albuquerque'in stratejisinin vazgeçilmez bir parçası idi. Burada yaşamış olduğu başarısızlığın onu derinden etkilediğini varsaymak yanlış olmaz¹⁰³⁹. Yine de, Sokotra Adası'nı Portekiz hâkimiyeti altına alabilmiş olduğu için, Afonso de Albuquerque Kızıldeniz'in girişine tamamen hâkim olmayı başaramasa da Portekizliler bu alanda büyük bir kontrol sahibi olmaya devam edecekti¹⁰⁴⁰.

Bu zamanda Memluk sultanı da oldukça zor durumdaydı. Cidde'de halk Portekizlilerin geleceği korkusu ile şehri terk ediyordu. Hristiyanların İskenderiye'ye, Şah İsmail'in de Halep'esaldıracağı söylentisi sebebiyle Kahire'de isyanlar çıkmıştı¹⁰⁴¹. Bu yüzden Memluk sultanı Portekizlilerin Kızıldeniz'e girdiğini ilk duyduğunda bunun kendisini yok etmek için yapılan koordineli bir plan olduğu düşüncesine kapılmış ve yalnızca kendini korumaya odaklanmıştı. Hattadüşmanlarıyla işbirliği yaptığına inandığı bazı kumandanlarını dahi idam ettirdi¹⁰⁴². Aden'i almakta başarısız olan Portekizliler ise Kızıldeniz'e doğru yollarına devam ettiler ve Kızıldeniz'e giren ilk Portekizliler oldular¹⁰⁴³. Afonso de Albuquerque, Prester John'un topraklarına giderek buradan Nil Nehri'nin yolunu değiştirmeyi ve bu şekilde Mısır'daki tarımı yok etmeyi, Medine'ye asker çıkararak Medine Camii'ndeki İslam emanetlerini ve Hz. Muhammed'in bedenini çalmayı ve Kudüs'teki Kutsal Tapınak'ı fidye olarak istemeyi hayal etmiş, ancak bu düşünceler gerçekten birer hayal olarak kalmış ve başarıya ulaşmamıştır¹⁰⁴⁴. Bu konularda

¹⁰³⁹ Özbaran; 2017, s. 25.

¹⁰⁴⁰ Joshi; *a.g.m.*, s. 362.

¹⁰⁴¹ Birch (çev.); *a.g.e.*, C.4, s. 25.

¹⁰⁴² Birch (çev.); *a.g.e.*, C.4, s. 25.

¹⁰⁴³ Birch (çev.); *a.g.e.*, C.4, s. 26-27.

¹⁰⁴⁴ Bras de Albuquerque, babası ölmemiş olsa bu fikirlerin kolaylıkla hayata geçirilebilmiş olacağını ifade etmiştir. Bkz. Birch (çev.); *a.g.e.*, C.4, s. 36-37; Danvers; 1992, C. 1, s. 271. Bu fikirler Türk kamuoyunda da gündeme gelmiş ve gerçekten Portekizlilerin Mekke ile

bir başarı gösteremese de Portekiz donanmasının Haremeyn-i Şerifeyn'e bu kadar yaklaşması İslam âleminde büyük bir huzursuzluk yaratmıştı. Ayrıca o yıl Hindistan ile Mısır arasındaki deniz ticareti durma noktasına gelmişti¹⁰⁴⁵. Bu yıllarda, Akdeniz ticareti zarar gören Venediklilerin, Portekizlilere karşı Memluklara yardım etmiş olmaları, tarihçi Pearson'a göre ticari çıkarlar uğruna dinin bir kenara bırakılabileceğinin net bir göstergesidir¹⁰⁴⁶.

Gemiler, hava şartları nedeniyle günlerce Kamaran'da demir atmış şekilde beklemek zorunda kaldı¹⁰⁴⁷. Bu sırada gökyüzünde bir işaret gördüğüne inanan Afonso de Albuquerque, planladığı gibi oradan Cidde'ye gitmek yerine Prester John'un topraklarına gitmesi gerektiğini düşündü, ancak bu isteğine diğer kaptanlar itiraz etti¹⁰⁴⁸. Temmuz ayının sonuna kadar Kamaran'da kalmak zorunda kalan Portekiz filosunda birçok kişi hastalıktan hayatını kaybetti¹⁰⁴⁹. Burada mahsur kaldığı sırada Afonso de Albuquerque çevre hakkında elinden geldiğince bilgi edinmeye çalıştı¹⁰⁵⁰.

Medine'ye saldırarak İslam emanetlerine ve Hz. Muhammed'in mezarına zarar verme gibi eylemlerinden bahsedilmiştir. Ancak 16. yüzyıl başlarındaki Portekiz askeri gücü değil Hicaz'a girmek Aden'i bile geçmekte başarılı olamamıştır. Hele Nil Nehri'nin yatağını değiştirmek o günkü şartlara altında gerçekleşmesi asla mümkün olmayacak bir fikirdir. Bu fikirler Afonso de Albuquerque'in fantezi olarak değerlendirilebilecek hayallerinden başka bir şey değildir.

¹⁰⁴⁵ Önalp; *a.g.e.*, s. 37.

¹⁰⁴⁶ Pearson, *a.g.e.*, s. 33.

¹⁰⁴⁷ Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 117.

¹⁰⁴⁸ Afonso de Albuquerque, Prester John'un toprakları üzerinde gökyüzünde büyük bir haç gördüğünü düşünmüştür. Bkz. Birch (çev.); *a.g.e.*, C.4, s. 44.

¹⁰⁴⁹ Birch (çev.); *a.g.e.*, C.4, s. 45. Zeyneddin Malabari, Portekizlilerin bu seferinin 1517 yılında düzenlendiğini iddia etmiştir. Ancak bu sırada Emir Salman'ın Malabar'a saldırmak üzere komuta ettiği filo Cidde önlerinde bulunduğundan, Portekizliler başarılı olamamışlar, hatta bazı gemileri Emir Salman'ın eline geçmiştir. Başarılı olamayan Portekizliler Malabari'nin ifadelerine göre de bir süre Kamaran'da kaldıktan sonra Goa'ya dönmek zorunda kalmışlar-

ib. Afonso de Albuquerque'in Hindistan'a Dönüşü

Dönüş yolunda Aden'e bir kez daha saldıran, ancak bu saldırısı limandaki birkaç gemiyi yakmakla sınırlı kalan Afonso de Albuquerque, kısa süre sonra öldüğü için, Aden'e yönelik başka bir girişimde bulunamadı. 4 Ağustos tarihinde bütün gemileriyle yola çıkarak Diu'ya gitti¹⁰⁵¹. Burada Diu valisi Melik Ayaz tarafından oldukça iyi karşılandı ve burada gemilerini onarabilecek fırsat buldu¹⁰⁵². Gucerat sultanı, Portekiz kralına vergi vermeyi çoktan kabul etmişti. Ancak anlaşmanın bir diğer maddesi olan Diu'ya bir kale yapılması konusunda başka bir alternatif üzerinde anlaşmak istedi. Bunun için Gucerat Sultanlığı'na bağlı olan bazı adaları teklif etti. Ayrıca bir grup Guceratlı tüccarı Malakka'ya göndermek için ve Guceratlı gemilerin bu bölgeye ratahça gidip ticaret yapabilmeleri için izin istedi. Buna izin veren Afonso de Albuquerque Gucerat sultanı ile gemilerinin Malakka'da ticaret yapması hususunda bazı maddeler üzerine bir anlaşma yaptıktan sonra diğer meseleleri sonuçsuz bırakarak Goa'ya döndü¹⁰⁵³. Bu da, zeki bir yönetici olan Melik Ayaz'ın, Portekizliler ile olan ilişkilerini kendi çıkarları doğrultusunda kullanmak, ancak onların kendisine karşı kale yapmak gibi bir avantaja sahip olmalarını istememek şeklindeki politikasının sonucu idi. Zira Gucerat sultanının Porte-

dir. Bkz. Nainar (çev.); *a.g.e.*, s. 64. Diğer kaynaklar ve olayların akışı ile karşılaştırıldığında, Malabari'nin tarih konusunda yanlışlığını düşünmek akla daha yatkındır.

¹⁰⁵⁰ Birch (çev.); *a.g.e.*, C.4, s. 45-46; Danvers; 1992, C.1, s. 272.

¹⁰⁵¹ Gibbs (çev.); *a.g.e.*, C. 2, s. 117. Hadrami kroniklerinde, Aden önünden çekilen Portekizliler için *cesareti kırılmış şekilde ve kuyruğu bacaklarının arasında* tabiri kullanılmıştır. Bkz. Serjeant (çev.), *a.g.e.*, s. 48.

¹⁰⁵² Birch (çev.); *a.g.e.*, C.4, s. 59.

¹⁰⁵³ Birch (çev.); *a.g.e.*, C.4, s. 61; Danvers; 1992, C.1, s. 277.

kizliler ile anlaşarak Anadolu Türklerini topraklarına kabul etmemesi onun işlerini baltalamıştı¹⁰⁵⁴.

Goa'ya geri dönen Afonso de Albuquerque burada halk tarafından coşkuyla karşılandı. Kendisine, o sırada Adilşahlar sarayında bulunan Şah İsmail'in bir elçisinin hediye gönderdiğini öğrendi. Gelen haberler arasında Kozikode'ye yapılacak Portekiz kalesinin yapımına henüz başlanmadığı da vardı. Bunun sebebi, zamorinin Portekizlilerin kale yapmalarını gerçekte istememesinin yanı sıra, Albuquerque'in çok fazla kale yaptırdığını düşünen Portekizlilerin kendilerinin de bu işi geciktirmeleri idi¹⁰⁵⁵. Bu konuyla ilgili önde gelen adamlarına danışan Afonso de Albuquerque, iki farklı görüş ile karşılaştı. Bir kısım Kozikode'ye bir kale yapılması, diğer kısmı ise bunun doğru bir hamle olmayacağı için yapılmaması gerektiğini düşünüyorlardı. Tarafları dinleyen Afonso de Albuquerque kararını verdi ve Kozikode ve Koçi hükümdarlarıyla her daim barışı sürdürmek gerektiğini savundu. Zira bu iki şehir Portekizlilerin baharat ticareti yaptığı Hindistan'daki en büyük limanlardı. Bir kale inşa etmeden de bu barışın uzun süre sürdürülemeyeceğini ifade etti¹⁰⁵⁶. Afonso de Albuquerque'in bu açıklamaları karşıt görüşlü Portekizlileri susturdu ve bu işi gerçekleştirmek üzere vakit kaybetmeden bir filonun hazırlanmasına başlandı. Filonun başında bizzat giderek kaleyi yaptırmayı planlayan Afonso de Albuquerque, önden bir yeğenini elçi olarak gönderdi ve Kozikode zamorinine ticaret ve kale yapımı konusunda bazı şartlar sundu. Zamorin ise net bir cevap vermeyerek zaman kazanmaya çalıştı. Bu şekilde sonuç alamayacağını bilen Afonso de Albuquerque, zamorinin kardeşine bir mektup yazarak, ağabeyini zehirlediği takdirde Portekizlilerin kendisini tahta geçireceğini ve destekleyeceğini vaat etti. Zamori-

¹⁰⁵⁴ Birch (çev.); *a.g.e.*, C.4, s. 60.

¹⁰⁵⁵ Birch (çev.); *a.g.e.*, C.4, s. 63-64; Gibbs (çev.); *a.g.e.*, C. 2, s. 119.

¹⁰⁵⁶ Birch (çev.); *a.g.e.*, C.4, s. 66; Danvers; 1992, C.1, s. 279-280.

nin kardeşi ise bu teklifi hemen kabul ederek ağabeyini zehirle öldürdü¹⁰⁵⁷. Bu şekilde tahta geçen yeni zamorin, Portekizliler ile onların istediği şartlar altında anlaştı. Yeni zamorin ayrıca, Portekizliler ile anlaşmaya razı olmayan ve başkaldıran Müslüman tüccarların bazılarını idam ettirerek geri kalanları da aileleri ve malları ile birlikte şehrin-den sürdü¹⁰⁵⁸.

Yapılan bu anlaşma ile birlikte, Portekizliler Kozikode ticaretinin büyük bölümüne hâkim olmuşlardı. Aralarında yapılan anlaşma bir ittifak anlaşması niteliği de taşıyordu ancak bütün şartları Portekiz Krallığı lehine idi. Kozikode topraklarından elde edilen gelir zamorin ile Portekiz kralı arasında eşit olarak bölüştürüldü. Yapılan bu anlaşma hakkında Kral I. Manuel de bilgilendirildi. Ancak Kozikode ile savaş halinde olan Koçi racası, onu Hindistan'ın en büyük hükümdarı yapacağına söz vermiş olan Kral I. Manuel'e bir mektup yazarak bu durumdan şikâyet etti¹⁰⁵⁹. Ayrıca Kozikode zamorini ile asla barış yapmayacağını, her zaman için onunla savaş halinde bulunacağını ifade etti¹⁰⁶⁰. Afonso de Albuquerque ise kendi yazdığı mektuplarda Kozikode işbirliğinin

¹⁰⁵⁷ Birch (çev.); *a.g.e.*, C.4, s. 72. Zeyneddin Malabari, zamorinin kardeşinin yerine geçtiğini ifade etmekte, ancak zehirlenme olayından bahsetmemektedir. Kitabında verdiği bilgilere göre ise, anlaşmanın detaylarında, Portekizlilerin Kozikode'de bir kale inşa etmelerine karşılık yeni zamorin her yıl dört adet gemiyi ticaret için Cidde ve Aden'e gönderebilme iznine sahip olmuştur. Ancak kalenin yapımı tamamlandıktan sonra Portekizliler bir daha zamorinin gemilerinin Arabistan'a gitmesine izin vermeyerek baharat ve zencefil ticaretinde tekel haline gelmişlerdir. Bunun üzerine zamorin Müslüman devletlere destek çağrısında bulunmuş, ancak bir cevap alamamıştır. Portekizliler ise, Kozikode'deki konumlarını sağlamlaştırdı ve yeni zamorini esir alarak ondan kurtulmak istemişler, ancak başarılı olamamışlardır. Bkz. Nainar (çev.); *a.g.e.*, s. 63-64.

¹⁰⁵⁸ Danvers; 1992, C.1, s. 282.

¹⁰⁵⁹ Mektubunda, Koçi'nin en az Lizbon kadar Kral I. Manuel'e ait olduğunu, kendisinin de daha iyi bir dostla sahip olmadığını yazmıştır. Bkz. Danvers; 1892, s. 8. Böylece, Koçi racasının Portekizlilerin üstünlüğünü net bir şekilde kabul ettiği ortaya çıkmaktadır.

¹⁰⁶⁰ Danvers; 1992, C.1, s. 284.

Koçi'den daha önemli olduğunu kralına bildirmiştir. 15 Aralık 1513 tarihli bir mektupta ise Hindistan'a çok sayıda Portekizli ve İspanyol Yahudinin geldiğinden bahsederek bu kişileri gördüğü yerlerde idam etmek için izin istedi¹⁰⁶¹.

i. İsmail Adil Han'ın Adilşahlar Devleti'nin Bütünlüğünü Yeniden Sağlaması ve Sonrasındaki Gelişmeler

Afonso de Albuquerque Hindistan'daki Portekiz topraklarında düzeni yeniden sağlarken ve Hint Okyanusu çerçevesinde seferlerini sürdürürken, İsmail Adil Han da ülkesinin bütünlüğünü yeniden sağlıyordu. Mirza Cihangir'e saraya geri döndükten sonra, İsmail Adil Han ona, Gülberge ve çevresindeki toprakların kontrolü verdi. O da hızla bu bölgeye giderek Amir Berid'in kuvvetlerinden 400 kadarını katledip kalanını da Adilşahlar Devleti'nin topraklarının dışına atarak Naserutabad Sagur ve Angurkalelerini de geri aldı¹⁰⁶². Böylece Kemal Han Dekkeni'nin naipliği sırasında Adilşahlar Devleti'nden Amir Berid tarafından alınmış olan toprakların tamamı geri alınmış oldu. Mirza Cihangir, Amir Berid'in kuvvetlerini Gülberge'den çıkardığında Amir Berid kayıplarından çılgına döndü ve diğer Dekken hükümdarlarından Behmeni Sultanı II. Mahmud adına destek istedi. Bu desteği mektuplar yazıp durumu abartarak yapmıştı. Onun bu

¹⁰⁶¹ Danvers; 1992, C.1, s. 288. 15. yüzyıl sonunda İber Yarımadası'nın tekrar Hristiyan egemenliğine geçmesinin en önemli sonucu buradaki Yahudi ve Müslümanların kovulmasıdır. Portekizliler bu konuda biraz daha ılıman davranmış ve bunları kovmakta ağır davranmışlardır. Ancak Hristiyan dış baskılara dayanamayarak onlarda 15. yüzyılın sonlarında ülkelerindeki Yahudilere ya din değiştirmelerini ya da terk etmelerini söylemişlerdir. Bu süreçte Müslümanlar süratle Kuzey Afrika ve Akdeniz çevresindeki İslam ülkelerine göç etmişlerdir. Ancak Yahudilerin böyle doğrudan sığınabileceği bir ülke yoktu. Onların bazıları gerçekten din değiştirmiş, bazıları değiştirmiş gibi davranmış bazıları da dünyanın dört bir yanına dağılmıştır. İşte Hindistan'a gelen Yahudiler bunlardır.

¹⁰⁶² Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 46.

çağrısına bütün Dekken sultanlıkları cevap verdi ve asker gönderdi. Amir Berid bu askerleri toplayarak Adilşahlar üzerine yürüdü¹⁰⁶³. 1514 yılında, Amir Berid 25.000 süvariden oluşan bu müttefik orduların başına geçerek sultanı da orduyla birlikte Bidar'dan çıkmaya zorladı. Bicapur'a doğru ilerlemeyi hedef alan bu ordu, Adilşahlar topraklarından geçerken her türlü yağma ve yıkımı yaptılar¹⁰⁶⁴.

İsmail Adil Han, stratejik bir kararla, Bicapur'dan çıkmayarak, müttefik orduların herhangi bir direnişle karşılaşmadan Allahpur'a kadar ilerlemesine izin verdi. Bu şehir bizzat Yusuf Adil Han tarafından kurulmuştu ve Bicapur'a yaklaşık 2.5 km mesafede idi. Şehirden çıktığında, İsmail Adil Han, tamamı Türklerden meydana gelen 12.000 süvarinin başında hareket ediyordu. Sayıca az olmalarına rağmen, Adilşahlar ordusu bu ittifakın ordusunu Allahpur yakınında savaş alanında kesin şekilde mağlup etti¹⁰⁶⁵. O kadar ki, mağlup olan bu ordu savaş meydanından kaçarken bu sırada atlarından düşen Sultan II. Mahmud Şah ve oğlu Ahmed'i bile terk ettiler¹⁰⁶⁶. Kaçakların geride bıraktıkları her şey Adilşahlar askerlerinin eline geçti. İsmail Adil Han, Sultan II. Mahmud ile oğlunun durumunu öğrenir öğrenmez, onlarisaygıyla selamlayarak karşıladı. Sultan ve oğluna hediye olarak atlar ile mücevherlerle bezenmiş eşyalar sundu. Kendisini Bicapur'a davet ederek özel yaptırdığı tahtirevanlar ile Amir Berid'in zulmünden uzak olsunlar diye Bicapur'a götürmeyi teklif etti. Lakin şehre girmeye razı olmayan II.

¹⁰⁶³ Nayeem; 2008, s. 27. Sherwani ve Joshi bu ittifakın detaylarını anlatmıştır. Onlara göre, Nizamşahlar Devleti'nin başında bulunan Burhan Nizam Şah küçük yaşta olduğundan devlette Mükemmel Han Dekkeni isimli bir soylu naiplik ediyordu. Bu kişi de Kemal Han Dekkeni gibi afaki karşıtı bir politika izliyordu ve İsmail Adil Han'dan Kemal Han Dekkeni'nin öldürülüşünün intikamını almak istiyordu. Kulu Kutb'ül Mülk ise, Behmeni sultanına bağlılığını göstermek için bu ittifaka destek veriyordu. Bkz. Sherwani & Joshi, *a.g.e.*, C. 1, s. 308.

¹⁰⁶⁴ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 46.

¹⁰⁶⁵ Nayeem; 2008, s. 27, Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 46.

¹⁰⁶⁶ Sherwani & Joshi, *a.g.e.*, C. 1, s. 308; Nayeem; 2008, s. 27.

Mahmud Şah Behmeni, Allahpur yakınlarında kamp kurdu. Burada, savaş sırasında attan düşünce yaşadığı bir incinme geçene kadar kalmaya karar verdi¹⁰⁶⁷.

ia. İsmail Adil Han'ın Kızkardeşi Bibi Sitti'nin Evliliği

Allahpur yakınlarında kurduğu kampta dinlenen Sultan II. Mahmud Şah, İsmail Adil Han'ın kızkardeşi Bibi Sitti'yi, daha önce sözlendirilmiş olduğu oğlu Ahmed'e istedi. Kutlamalar için seçilen yer olan Gülberge'de evlilikleri için ihtişamlı bir düğün tertip edildi¹⁰⁶⁸. Düğünden önce her iki sultan da, Gülberge'nin onarılması için birlikte ellerinden geleni yaptılar.

Bu ihtişamlı düğünden sonra, İsmail Adil Han kızkardeşini, kocasını ve kayın-pederini Ahmedabad Bidar'a kadar götürmeleri için 5.000 kişilik Türk süvari birliğini görevlendirdi¹⁰⁶⁹. Amacı sultanın Amir Berid'in elinde değil kendi elinde kukla olmasını sağlamaktı. Bu süvarilerin yaklaştığı duyulunca da Amir Berid korkarak hazinesini ve eşyalarını alarak şehri hızla terk etti. Böylece Sultan II. Mahmud Şah, bir süreliğine vezirinin kontrolünden uzak, özgür bir biçimde yaşadı. Ancak çok geçmeden Amir Berid, Nizamşahlar sultanı Burhan Nizam Şah'tan aldığı yardımla Bidar'a geri geldi ve buradaki Adilşahlar ordusu çekildi. Sultan ise, önce Berar'a kaçmış ancak eninde sonunda yine Amir Berid'in eline düşmüştür¹⁰⁷⁰.

¹⁰⁶⁷ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 47.

¹⁰⁶⁸ Daha önce bahsedilen Bibi Sitti'nin Osmanlı soyundan olduğu iddiasında bulunması bu sırada vuku bulmuş olmalıdır. Gribble; *a.g.e.*, C. 1, s. 162.

¹⁰⁶⁹ Gribble; *a.g.e.*, C. 1, s. 162.

¹⁰⁷⁰ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 47.

ib. Safevi Elçisinin Amir Berid Tarafından Alıkonulması ve Safevi

Şahı Şah İsmail ile Temaslar

Bu olaylardan birkaç yıl önce, Safevi şahı Şah İsmail, Dekken'de bulunan devletlere elçiler göndermişti. Bu elçileri Adilşahlar, Vicayanagara racası ve Gucerat hükümdarı saygıyla karşılamışlardı. Sultan II. Mahmud Şah da Safevi elçisini gerektiği gibi karşılamış, görüşme bittikten sonra da onu sunduğu hediyelerle birlikte uğurlamak istemişti¹⁰⁷¹. Ancak Amir Berid Sünni olduğu için bu duruma karşı çıkarak elçinin gitmesine izin vermedi. Elçi Amri Berid tarafından Bidar'da iki yıl kadar alıkonuldu¹⁰⁷². Elçi de bunun üzerine İsmail Adil Han'a bir mektup yazarak, Ahmedabad Bidar'da isteği dışında tutulduğunu bildirdi. Haberi alan İsmail, elçinin hemen serbest bırakılmasını istedi. İsmail Adil Han'ın isteği üzerine gitmesine izin verilen elçi, Bidar'dan ayrılınca doğrudan Adilşahlar Devleti'ne gelmek üzere yola çıkmıştır. İsmail Adil Han kendisini Allahpur'da karşılamış, ona pahalı hediyeler bahşetmiş ve İran'a dönerken de Dabul'e kadar kendisine eşlik etmeleri için eğitimli askerlerden oluşan bir muhafız birliği tahsis etmiştir¹⁰⁷³. 1519 yılında İsmail Adil Han, Safevi şahı olan addaş ve mezhebdaşı Şah İsmail tarafından, Bidar'da Amir Berid tarafından gereksiz yere alıkonulan elçisinin geri almasına yardımcı olduğu için yüksek derecede onurlandırılmıştır¹⁰⁷⁴. Bu durumdan çok memnun olan Safevi şahı, elçisi İbrahim Bey Türkmen ile bir mektup ve pahalı hediyeler göndererek İsmail Adil Han'a sunmuştur. Bu hediyeler arasında mücevherlerle süs-

¹⁰⁷¹ Gribble; *a.g.e.*, C. 1, s. 162. Burhan-i Ma'asir adlı eserde, Safevi Şahlığı'ndan gelen elçinin, Sünni olan Sultan II. Mahmud tarafından ciddiye alınmadığı ve kısa süre içerisinde elçinin başkentten gönderildiği ifade edilmiş olsa da bu satırların gerçeği yansıtmaya ihtimali oldukça düşüktür. Bkz. King; *a.g.e.*, s. 144.

¹⁰⁷² Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 48.

¹⁰⁷³ Gribble; *a.g.e.*, C. 1, s. 162.

¹⁰⁷⁴ Gribble; *a.g.e.*, C. 1, s. 162.

lenmiş muhteşem bir kılıç da vardı. İsmail Safevi, İsmail Adil Han'a gönderdiği mektupta ona *şah* diye hitap etmişti. Böylelikle Dekken'in yeni beş devleti arasında yabancı bir hükümdar tarafından şah diye hitap edilen ilk kişi Adilşahlar sultanı İsmail Adil Han oldu. Elçiyi karşılamak için yaklaşık 18 km yol giden İsmail, büyük bir hükümdar tarafından, bağımsız ve eşit bir hükümdar olarak hitap edilince, Safevi elçisi İbrahim Bey'i Bicapur'da sıra dışı bir şekilde onurlandırarak ağırlamıştır¹⁰⁷⁵. Şah İsmail'in İsmail Adil Han'a şah diye hitap etmesi üzerine çok sevinen İsmail Adil Han bu sevincini şu cümle ile ifade etmiştir. *Hanedanıma şahlık bugün geldi*¹⁰⁷⁶.

İsmail Adil Han, bunun üzerine bir minnet ve bağlılık ifadesi olarak Adilşahlar ordusunun subaylarına kırmızı renkli ve 12 uçlu başlıklar giydirmiştir. Bu başlık İranlı Şeyh Sufi'nin takipçilerinin tanındığı bir giysiydi¹⁰⁷⁷. İsmail Adil Han bundan sonra koyduğu bazı kanunlarla, bu konuda ne kadar katı olduğunu gösterdi. Bu kanunlara göre *tac giyenlere selam verilecekti. Vermeyenlerden de cezaen 12 koyun alınacak, aynı şahıs bu işi bir kere daha tekrar ederse, pazar ortasında başından serpuşu alınarak kötü sözlerle karşılanacaktı. Ayrıca sipahiyandan hiçbirinin tacsız gezmesine müsaade olunmamıştır*¹⁰⁷⁸. Ayrıca Cuma hutbelerinde ve kutsal günlerde camilerde İran hanedanı için dua edilmesini debuyurdu¹⁰⁷⁹. Aralarındaki ilişkiyi güçlendirmek için de Seyid Ahmed Hirevi'yi Adilşahların elçisi olarak İran'a gönderdi¹⁰⁸⁰.

¹⁰⁷⁵ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 47; Gribble; *a.g.e.*, C. 1, s. 162.

¹⁰⁷⁶ Ertaylan; *a.g.e.*, s. 21.

¹⁰⁷⁷ İlk Safevi şahı Şah İsmail'in yaratmış olduğu bir tarzıdır. Bu tarza göre, Safevi taraftarları 12 uçlu türbanı başlarına şapka gibi geçiriyorlardı. Buna Farsçada *taj* veya *taç* deniyordu. Bkz. Oruç Bey (Don Juan); *Elçilik Kâtibinin Kaleminden Safeviler*, Leyla Aksüt Kuzucular (çev.), Yurt Yayınları, Ankara 2014, s. 71.

¹⁰⁷⁸ Ertaylan; *a.g.e.*, s. 21. Ancak I. İbrahim Adil Şah'ın hayatının anlatıldığı bölümde görüleceği üzere, I. İbrahim Adil Şah'a kadar hiçbir Adilşahlar sultanı *Adil Şah* unvanını kullanmamıştır.

¹⁰⁷⁹ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 48.

j. Safevi Elçisinin Afonso de Albuquerque ile Bağlantıya Geçmesi ve Portekiz-Safevi İlişkileri

Bu sıralarda Şah İsmail'in elçisinin gönderdiği bir ulak Kannur'a varmıştı. Görevi Hürmüz'e güvenle geçebilmek için Portekizlilerin iznini istemektir¹⁰⁸¹. Afonso de Albuquerque, onunla birlikte Şah İsmail'e bir elçi de kendisi gönderdi. Elçinin göndermiş olduğu ulağa elçinin yanına dönmeden önce Portekiz kalelerinin heybeti ve limana mal almak için gelen Portekiz gemilerinin çokluğu gösterildi ve öldürülen Rui Gomes'in İran'a ulaşabilmiş olsa ileteceği anlaşma maddeleriyle birlikte Miguel Ferreira İran'a elçi olarak gönderildi¹⁰⁸².

Bu sıralarda Safevi şahı ülkesinin konumunu güçlendirmek istiyor, bunun için de Hindistan'daki hükümdarlarla iyi ilişkiler kurmaya çalışıyordu. Bu hükümdarları kendi mezhebine geçmeye ikna etmek de amaçları arasındaydı. Bunun için de Gucerat, Hürmüz, Adilşahlar gibi ülkelere elçiler gönderiyordu. Ancak taleplerini kabul etmeye ve Safevi şahının üstünlüğünü tanımaya yalnızca kendisi de İran kökenli olan vali Reis Nureddin'in çabaları sonucunda Hürmüz sultanı sıcak bakmıştı¹⁰⁸³. Şah İsmail'in elçisi, Afonso de Albuquerque'e ulak gönderdiğinde, Adilşahlar ile görüşmesini tamamlamış

¹⁰⁸⁰ Nayeem; 2008, s. 27.

¹⁰⁸¹ Bras de Albuquerque, Safevi elçisinin bu ulak aracılığı ile Afonso de Albuquerque'den İran'a bir elçi göndermesini istediğini belirtmiştir. Bkz. Birch (çev.); *a.g.e.*, C.4, s. 80.

¹⁰⁸² Jackson & Lockhart (ed.); *a.g.e.*, s. 380; Birch (çev.); *a.g.e.*, C.4, s. 80-81; Danvers; 1992, C.1, s. 288; Önalp; *a.g.e.*, s. 38. Bu anlaşma maddelerinden biri, yukarıda belirtilmiş olduğu üzere Afonso de Albuquerque'in Memluklara ve Osmanlılara karşı Şah İsmail'e ittifak teklifi idi. Bkz. Stephens; *a.g.e.*, s. 78.

¹⁰⁸³ Birch (çev.); *a.g.e.*, C.4, s. 83. Bras de Albuquerque, İsmail Adil Han'ın Şah İsmail'in elçisine, kendi mezhebinden başka mezhebi kabul edemeyeceğini söylediğini belirtse de, Adilşahların daha önce Şii'liğe geçtiği ve Safevilerin üstünlüğünü tanıdığı önceki sayfalarda verilmiştir.

ve Şah İsmail'in gönderdiği pahalı hediyeleri iletmiş olarak ülkesine geri dönmek üzere Dabul'de bulunmaktaydı¹⁰⁸⁴. Bu ulakla birlikte Portekiz elçisi Dabul'e giderek burada Adilşahların İran'a giden elçisi olan Seyid Ahmet Hirevi ile debir araya geldiler¹⁰⁸⁵. Bu kişiler hep birlikte önce Hürmüz'e giderek burada çok iyi bir şekilde karşılandılar. Daha sonrasında ise Şah İsmail ile görüşmek üzere Tebriz'e gittiler. Afonso de Albuquerque'in kendi elçisine yönelik tavrı sebebiyle Şah İsmail Portekizli elçiye çok iyi karşıladı. Bu durum Adilşahlar elçisi Seyid Ahmed Hirevi'nin kıskançlık hissetmesine sebep oldu¹⁰⁸⁶. Şah İsmail ayrıca bu elçiden Portekiz Krallığı'nın Hindistan'daki konumuna dair çok şey öğrendi. Hindistan'ın doğu kıyısındaki hükümdarların gemilerinin, Portekiz Kralı tarafından verilen izin olmadan denize açılmadıkları bilgisini edindi. Bütün bunlar Şah İsmail'in çok ilgisini çekti. Şah İsmail ayrıca Portekizli elçiye Memluk sultanını ve Mekke hanedanını yok etmek konusunda onlarla aynı fikirde olduğunu bildirdi¹⁰⁸⁷.

Hindistan'a dönmekte olan Portekizli elçi ile birlikte Afonso de Albuquerque'e kendisiyle bağlantıya geçen elçisini yeniden gönderen Şah İsmail, Afonso de Albuquerque'e çok pahalı hediyeler yolladı. Afonso de Albuquerque, bu hediyeleri kapitanları arasında bölüştürerek yalnızca atları Kral I. Manuel için ayıracaktı¹⁰⁸⁸. Safevi Devleti'nden ayrılan Portekizli elçi Miguel Ferreira Şah İsmail'in elçisi ile birlikte ye-

¹⁰⁸⁴ Birch (çev.); *a.g.e.*, C.4, s. 83.

¹⁰⁸⁵ Birch (çev.); *a.g.e.*, C.4, s. 86. Bras de Albuquerque, Adilşahlar elçisinin ismini vermemiştir ancak bu elçinin isminin Seyid Ahmed Hirevi olduğu başka kaynaklardan bilinmektedir.

¹⁰⁸⁶ Birch (çev.); *a.g.e.*, C.4, s. 86. Hatta Bras de Albuquerque, vardıktan birkaç gün sonra Miguel Ferreira'nın hastalandığını, Şah İsmail'in ise ülkesinin başhekimini kendisine tahsis ettiğini ve bu Portekizlinin sağlığını geri kazanmadığı takdirde hekimi boynunu vurmakla tehdit ettiğini belirtmiştir. Bkz. Birch (çev.); *a.g.e.*, C.4, s. 87.

¹⁰⁸⁷ Birch (çev.); *a.g.e.*, C.4, s. 87-88; Danvers; 1992, C.1, s. 289.

¹⁰⁸⁸ Birch (çev.); *a.g.e.*, C.4, s. 88; Danvers; 1992, C.1, s. 290.

niden Hürmüz'e döndü. Burada sultan ve şehrin valisi Reis Nureddin tarafından çok iyi karşılandılar. Hindistan'a dönmek için uygun hava şartlarını beklerken, buradaki meselelerle yakından ilgilenmeye karar vermiş olan Afonso de Albuquerque çıkageldi¹⁰⁸⁹. Zira Hürmüz sultanı Portekizlilere ödemesi gereken vergiyi ödemiyordu ve Safevi şahının Hürmüz'ü kendi topraklarına katmaya niyetli olduğuna dair bir haber almıştı.

k. Vicayanagara, Portekiz ve Adilşahlar Arasındaki İttifak Görüşmeleri

Rayçur Düab'ın Vicayanagaralılar tarafından ele geçirilmesinden beri Adilşahlar Devleti ve Vicayanagara Racalığı çatışma halindeydiler. Afonso de Albuquerque Hürmüz'e gitmek üzere yola çıkmadan önce, Goa'ya Vicayanagara Racalığı'ndan bir elçi geldi. Basrur racası olan bu elçinin adı Retelim Çetim idi ve dört adet fil üzerinde soylu Hindular eşlik ediyordu¹⁰⁹⁰. Afonso de Albuquerque için pahalı hediyeler getirmişlerdi. Afonso de Albuquerque, bu elçiyi Goa'da Yusuf Adil Han'ın eskisarayında ağırladı. Elçi, Adilşahlar Devleti'ne karşı savaşmak için Vicayanagara Racalığı ile Portekiz Krallığı'nın birleşmesi teklifi için gelmişti. Bunun yanı sıra elçinin görevlerinden bir diğeri de at ticareti konusunda Portekizliler ile anlaşmaktı. Afonso de Albuquerque bu tekliflere politik cevaplar verse de, Vicayanagaralı elçinin baskıları sonucunda Portekiz'in çıkarlarını korumak üzere Vicayanagara ile ittifak yapmaya razı oldu. Ancak sefer sırasında Portekizli askerlerin bütün masrafının Vicayanagara Racalığı tarafından karşılanması şartını öne sürdü. At ticareti konusunda da karşılıklı bir anlaşmaya varıldı¹⁰⁹¹.

¹⁰⁸⁹ Birch (çev.); *a.g.e.*, C.4, s. 89; Danvers; 1992, C.1, s. 290.

¹⁰⁹⁰ Birch (çev.); *a.g.e.*, C.4, s. 121-122.

¹⁰⁹¹ Danvers; 1992, C.1, s. 301.

Bu ittifakı haber alan Adilşahlar da Afonso de Albuquerque'e bir elçi gönderdi. Elçi, barış halinde oldukları için Dabul'e gelip giden gemilere Portekizlilerin dokunmaması gerektiğini, ancak Dabul'e gelen gemilerin Portekizliler tarafından yağmalandığını bildirdi. Bundan sorumlu olanların cezalandırılmasını istedi. Elçi ayrıca, Adilşahlar sultanının Portekizliler ile aralarındaki barış ve dostluk anlaşmasının yanı sıra, belirledikleri şartlar altında at ticaretini de sürdürmek niyetinde olduğunu, bu yüzden Portekizlilerin de Vicayanagarahıların yanında yer almamaları ve at ticaretinde onlardan yana tavır almamaları gerektiğini ifade etti. Ancak Afonso de Albuquerque, Müslüman olan ve Türkler tarafından idare edilen Adilşahları Devleti'nin yanında yer almak yerine Hindu olan Vicayanagara Racalığı'nın yanında yer almayı tercih ediyordu. Bu yüzden Vicayanagara elçisinden net bir cevap gelinceye kadar politik cevaplarla Adilşahlar elçisini oyaladı¹⁰⁹². Birkaç gün sonra Goa'ya İsmail Adil Han'ın annesi Punci Hanım'ın gönderdiği kadın bir elçi de ulaştı. Zira Punci Hanım oğlunun elçisinin bekletildiğini anlamıştı. Bu kadın elçi Punci Hanım'ın mektubunu ilette. Mektupta, oğlunun anlaşma teklifini kabul etmesi karşılığında birçok vaadin yanı sıra, göndermiş olduğu kadının birkaç at satın almasına yönelik izin isteği de bulunuyordu. Zira Punci Hanım'ın mektubunda ifade ettiğine göre Adilşahlar Devleti'ndeki soylu kadınların hepsi ata binerdi ve atlar bu ülkede yalnızca askeri amaçlar için değil, bu sebepten de çok değerliydi. Afonso de Albuquerque bu kadının at satın almasına izin verdi ancak oğlunun elçisine cevap vermek için henüz hazır olmadığını söyleyerek bu kadını geri gönderdi¹⁰⁹³.

Vicayanagara elçisinden aradan zaman geçmesine rağmen sunmuş olduğu şartlara yönelik net bir cevap gelmediği için Afonso de Albuquerque en sonunda Adilşahlar

¹⁰⁹² Birch (çev.); *a.g.e.*, C.4, s. 125-126; Danvers; 1992, C.1, s. 301.

¹⁰⁹³ Birch (çev.); *a.g.e.*, C.4, s. 126. Bras de Albuquerque, İsmail Adil Han'ın annesinin ismini vermemiştir ancak başka kaynaklardan adının Punci Hanım olduğu bilinmektedir. Ayrıca, ülkedeki soylu kadınların ata binmesi, devletin Türk kimliğinin bir yansıması olmalıdır.

elçisini daha fazla oyalamaktan vazgeçti ve kendisi de Adilşahlar Devleti'ne bir elçi göndererek aralarındaki dostane ilişkileri ve ticareti sürdürmek niyetinde olduğunu belirtti¹⁰⁹⁴. Zira bir an önce Hürmüz'e doğru yola çıkmak istiyordu. Ancak anlaşmayı sürdürmek için, Goa'nın güvenliğini sağlamak üzere anakaradan bir miktar toprak istedi. Karşılığında ise Portekiz'in asla onlara savaş açmayacağı ve Vicayanagara ile onlara karşı anlaşmayacağı sözünü verdi. Gemilerini yağmalayan Portekizliler konusunda ise, bunu yapanın asi Portekizliler tarafından yönetilen bir gemi olduğunu ve onları cezalandırmak için kendisinin hiçbir şey yapamayacağını söyledi. Yapsa dahi onların kendisinden kaçarak Adilşahlar Devleti'ne sığınacağını, onların da asi olduklarını öğrenince Adilşahların onları himaye edeceklerine inandığını ifade etti. Daha da ileri giderek, birkaç gün önce başka Portekizli korsanların Kannur açıklarında bir Portekiz gemisini yağmaladığını, ancak Adilşahlar topraklarında gizlendikleri için Portekizliler tarafından kendilerine gerekli cezanın verilemediğini söyledi. Bu yüzden o da Portekizli isyancılara müdahale etmeyerek Müslüman gemilerini yağmalamaları için bırakmıştı. Afonso de Albuquerque Hürmüz'e doğru yola çıktıktan sonra, elçisinden Afonso de Albuquerque'in söylediklerini duyar duymaz İsmail Adil Han topraklarında bulunan bu Portekizlilerin yakalanmasını emretti ve bu adamlar yakalandıktan sonra Goa'ya teslim edildi¹⁰⁹⁵.

Bu olaylar silsilesinin aslı ise şöyleydi; Portekizli kaçakların ülkesine sığınmasına izin veren ve onlara çok iyi davranan Adilşahlar sultanına bu durum için çok kızan Afonso de Albuquerque, kaptanlarından birine bir emir vermişti. Bu kaptan, isyan etmiş gibi davranarak, Dabul limanına gidip gelen Müslüman gemilerine Portekizlilerin vermiş olduğu vizeyi taşıyıcılar dahi saldıracak ve yapabiliyorsa ele geçirecekti. Adilşahların

¹⁰⁹⁴ Birch (çev.); *a.g.e.*, C.4, s. 127; Danvers; 1992, C.1, s. 301.

¹⁰⁹⁵ Danvers; 1992, C.1, s. 302.

teşvikiyle Portekiz Krallığı'na karşı asi hareketlerine devam eden bu Portekizlilerin gerçeği fark etmemesi için de, gerçekten isyan etmeyi ve Adilşahlara sığınmayı düşündüğü öğrenilen bir Portekizli yakalanarak hapse atıldı¹⁰⁹⁶.

Adilşahlar Devleti'ne giden Portekizli elçiler, İsmail Adil Han'ın cevabıyla geri döndüklerinde, Afonso de Albuquerque ölmüş olacaktı¹⁰⁹⁷.

I.Afonso de Albuquerque'in Kral I. Manuel'e Mektupları ve Son İcraatları

la. Afonso de Albuquerque'in Hürmüz Hakkındaki Planları

Afonso de Albuquerque, Hürmüz'e doğru yola çıkmadan önce Malakka'ya da gemiler göndermişti. Sefer için hazırladığı kaptanlarını huzurunda topladı ve Kral I. Manuel'in kendisine hem Aden'i alarak burada bir kale yaptırmak, hem de Şiiliğe geçmiş olan Hürmüz'deki meselelerin, Şah İsmail oraya hâkim olmadan önce çözüme ulaştırılması konusunda defalarca yazmış olduğu mektuplardan bahsetti. Onlara önce hangisinin halledilmesi gerektiği konusunda fikirlerini sordu¹⁰⁹⁸. Uzun tartışmalardan sonra, Hürmüz hükümdarının ölmüş olması ve yeni hükümdarın da İranlılara bağlı olan Reis Nureddin'in güdümü altında olan bir kişi olması nedeniyle Şah İsmail'in oraya hâkim olmasını önlemek için Hürmüz'e gitmeye karar verildi¹⁰⁹⁹. Ayrıca Aden için önce Portekiz'den destek kuvvetlerin gelmesi gerekiyordu.

¹⁰⁹⁶ Danvers; 1992, C.1, s. 302.

¹⁰⁹⁷ Birch (çev.); *a.g.e.*, C.4, s. 129.

¹⁰⁹⁸ Birch (çev.); *a.g.e.*, C.4, s. 134.

¹⁰⁹⁹ Birch (çev.); *a.g.e.*, C.4, s. 136. Aynı zamanda Hürmüz, Portekiz'e ödemesi gereken vergiyi ödemişti ve kale yapımı için de hala izin vermemişlerdi. Bkz. Gibbs (çev.); *a.g.e.*, C. 2, s. 159.

Afonso de Albuquerque, krala da bir mektup yazarak, Kızıldeniz'deki son durum hakkında bilgi vermiş ve konumu ile sahip olduğu stratejikliman dolayısıyla Aden'in kesinlikle alınması gerektiğini belirtmişti. Bunu yapabilecek durumda olduğunu ifade ederek de kraldan destek istemişti. Diu valisi Melik Ayaz'ın ise, Aden'e silah ve mühimmat göndererek destek olduğunu ve bunu bildiğini satırlarına eklemişti. Aden'i Kızıldeniz'in anahtarı kabul ettiğini belirterek, orayı aldıktan sonra hayata geçirmeyi planladığı Cidde, Mekke ve Süveyş'i alma stratejilerini krala anlattı. Ancak bunun için asker desteğinin yanı sıra, silah ve zırh gönderilmesine de ciddi şekilde ihtiyaç olduğunu bildirdi¹¹⁰⁰.

25 Ekim 1514 tarihli bir başka mektupta ise, Prester John'un topraklarına uğrayıp oradan Cidde'yi ele geçirmeyi planladığını, ancak bazı meselelerin kendisini Hürmüz'e gitmeye zorladığını anlattı. Bundan sonra yapmayı planladığı Kızıldeniz seferinin, Türkleri oradan atmayı başardığı ve Prester John'un desteği ile Mekke'yi ele geçirerek yakıp yıktığı takdirde çok verimli bir sefer olacağından bahsetti. Planını en ince detaylarına kadar mektubunda krala aktaran Afonso de Albuquerque, Memlukları bu bölgeden tamamen atmayı hedeflediğini ifade etti. Bunun için zamanın çok önemli olduğunu, zira Hindistan'daki meselelerle de ilgilenmesinin elzem olduğunu yazdı. Bu meselelerin ise, Vicayanagara Racası ile bir anlaşma yapmak olduğunu, zira bu anlaşmanın Portekiz için çok kârlı olacağını satırlarına ekledi. Diğer önemli meselelerin ise Gucerat Sultanlığı ile bir anlaşmaya varmak ve Kozikode ile dostane ilişkileri sürdürerek daha da ilerletmek olduğunu yazdı¹¹⁰¹. Afonso de Albuquerque bu dönemde krala başka mektuplar da yazdı. 25 Ekim 1514 tarihli bir tanesinde Melik Ayaz'ın adamlarından birkaçının onu temsilen Goa'ya geldiğini, ancak içlerinden birinin Portekizce bildi-

¹¹⁰⁰ Danvers; 1992, C.1, s. 304.

¹¹⁰¹ Danvers; 1992, C.1, s. 307.

ğini ve bilgi toplamaya çalıştığını krala yazdı. Diu'ya bir kale inşa etmeyi başardıkları takdirde Melik Ayaz'ın Diu'nun vergilerini Portekiz Krallığı'na vereceğine inandığını ifade etti. Ayrıca krala mektupla birlikte, Melik Ayaz'ın kendisine hediye etmiş olduğu pahalı bir mücevheri de gönderdi¹¹⁰².

Kannur'da yazmış olduğu 27 Kasım 1514 tarihli bir başka mektupta ise, kendisi Goa'dan Koçi'ye gidecekken Vicayanagara elçilerinin mücevherlerle geldiklerini belirtmiş ve bu mücevherleri de mektupla birlikte krala göndermiştir. Onların Türklere karşı birleşmek ve at ticareti yapmak konusundaki tekliflerinden bahsetmiştir. İttifak tekliflerini kabul ettiğini ancak at ticareti konusundaki tekliflerini kabul etmediğini bildirmiştir. Aynı tarihte yazdığı ikinci bir mektupta Hindistan'daki meselelerle ilgilenilmesi gerektiği için Kızıldeniz ile ilgili planlarını değiştirmek zorunda kaldığını anlatmıştır. Buradaki işhanlarının ödemelerinin ve ihtiyaçlarının bir an önce karşılanması gerektiğini bildirmiştir. Bunun için ise, bir an önce Hürmüz'e giderek buraya yeniden hâkim olmak ve buradan yiyecek ve gerekli malzemeleri tedarik etmek yönündeki planlarını aktarmış, Tanrı'nın inayetiyle bunu başarabileceğini ifade etmiştir. Hürmüz'e hâkim olmanın at ve baharat ticareti konusundaki büyük önemini vurgulayarak, buraya hâkim olduktan sonra küçük bir filonun Kızıldeniz'e gönderilebileceğini satırlarına eklemiştir¹¹⁰³.

Hindistan'daki düzeni sağladıktan ve yeğenini de Malakka'ya gönderdikten sonra, Afonso de Albuquerque 21 Şubat 1515 tarihinde 26 gemi, 1.500 Portekizli ve 700 Malabarlı asker ile birlikte Hürmüz'e doğru yola çıktı¹¹⁰⁴.

¹¹⁰² Danvers; 1992, C.1, s. 307.

¹¹⁰³ Danvers; 1992, C.1, s. 308.

¹¹⁰⁴ Danvers; 1992, C.1, s. 309. Osorio ise Şubat sonunda 27 büyük gemi ile yola çıkıldığını belirtmiştir. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 162.

Muskat'a varan filo, burada, Hürmüz'de bir isyan çıktığını ve Reis Nureddin'in yeğeni Reis Hamid'in isyan ettiğini, kaleyi ve sarayı ele geçirerek, sultanı ve amcasını tutsak ederek, ülkeye fiilen hâkim olduğunu öğrendiler¹¹⁰⁵. Buraya gelen Portekizliler sultan ve oğullarını serbest bıraktıracak adadaki düzeni yeniden sağladılar ve kaleyi yeniden Portekiz Krallığı adına ele geçirdiler. Reis Hamid ise Afonso de Albuquerque ile sahte bir görüşme ayarlayarak onu öldürmek istedi ancak olay Reis Hamid'in ölümüyle sonuçlandı¹¹⁰⁶. Yandaşlarının çıkarmış olduğu bir isyan ise Portekizliler tarafından bastırıldı. Ülkesinin kontrolünü yeniden ele alan sultan ise her daim Portekiz kralına sadık kalacağına söz verdi¹¹⁰⁷.

İb. Afonso de Albuquerque'in Safevi Hanedanı ile Temasları

Portekizliler buradaki otoritelerini sağlamlaştırmakta ve adadaki işleri düzene koymakta iken Şah İsmail'in bir elçisi gelerek Afonso de Albuquerque ile görüşmek istedi¹¹⁰⁸. Karşılıklı hediyeler takdim edildikten sonra elçi Şah İsmail'in kendisi ile şahsen tanışmak istediğini ve Portekizliler ile dost olmak istediğini bildirdi. Hatta Şah İsmail Afonso de Albuquerque hakkında duyduklarından çok etkilendiği için, ona kendi topraklarında bir tımar vererek ülkesinin önde gelen şahsiyetlerinden biri haline getirmek istiyordu¹¹⁰⁹. Bunun yanı sıra Şah İsmail'in Afonso de Albuquerque ile anlaşmak istediği dört husus mevcuttu: Birincisi, *İran'dan Hürmüz'e gelen malların gümrük vergileri Şah İsmail'e bağlı olacaktı*. İkincisi, *İranlı tüccarların Arabistan kıyılarına gele-*

¹¹⁰⁵ Birch (çev.); *a.g.e.*, C.4, s. 136; Danvers; 1992, C.1, s. 310.

¹¹⁰⁶ Gibbs (çev.); *a.g.e.*, C. 2, s. 169-173; Önalp; *a.g.e.*, s. 39.

¹¹⁰⁷ Birch (çev.); *a.g.e.*, C.4, s. 164.

¹¹⁰⁸ Jackson& Lockhart (ed.); *a.g.e.*, s. 380; Birch (çev.); *a.g.e.*, C.4, s. 150.

¹¹⁰⁹ Birch (çev.); *a.g.e.*, C.4, s. 153; Danvers; 1992, C.1, s. 313.

bilmeleri için gemiler Portekizliler tarafından sağlanacaktı. Üçüncüsü, kendisine isyan etmiş olan bir beyin¹¹¹⁰ topraklarının elinden alınması için Portekiz donanması Safevilere yardım edecekti. Dördüncüsü, İranlı tüccarların Hindistan'da ticaret yapabilmeleri için Safevilere bir liman gösterilecek ve Safevi Devleti'nin Hürmüz'de bir iş hanı kurmasına izin verilecekti¹¹¹¹. Afonso de Albuquerque ise bunlar çok önemli meseleler olduğu için hemen cevap veremeyeceğini, bir süre değerlendirdikten sonra Şah İsmail ile yeniden irtibata geçeceğini söyledi¹¹¹². Afonso de Albuquerque bir süre daha Hürmüz'de kaldı ve şehirdeki ticaretin gelişmesi için büyük çaba harcadı. Hürmüz'ün Portekiz kralına ödemesi gereken borcun bir kısmı da sultandan alındıktan sonra buradaki tamamlanmamış olan kalenin yapımına büyük bir hızla devam edildi. Kale tamamlanmak üzere iken Memlukların¹¹¹³Süveyş'te büyük bir donanma hazırladığı ve Hürmüz'e

¹¹¹⁰ Burada kastedilen, Mekran'da isyan etmiş olan Beluci kabilesidir. Bkz.Jackson& Lockhart (ed.); *a.g.e.*, s. 381.

¹¹¹¹ Birch (çev.); *a.g.e.*, C.4, s. 153-154. Bu madde İran'ın Hürmüz'ün Portekiz egemenliğinde olduğunu kabul ettiği anlamına gelmektedir. Bu durumun sebebi, Şah İsmail'in henüz Çaldıran yenilgisinden toparlanamamış olmasıdır. Bkz. Jackson & Lockhart (ed.); *a.g.e.*, s. 380-381; Özbaran 2009, s. 41.

¹¹¹² Danvers; 1992, C.1, s. 314.

¹¹¹³ Bras de Albuquerque, Hürmüz'e saldırarak olanların Rumlar (Anadolu Türkleri) olduğunu yazmıştır. Ancak bu dönemde Mısır ve Süveyş hala Memlukların kontrolü altında idi. Yine de, İslam Ansiklopedisi'nde verilen bilgiye göre, Sultan II. Bayezid bu dönemde Kansu Gavri'ye yardım için 1000 Anadolulu Türk denizci göndereceğini bildirmiş olduğundan, Bras de Albuquerque'in bahsettiği kişilerin bu Türkler olma ihtimali mevcuttur. Bkz. Seyyid Muhammed es-Seyyid; *Kansu Gavri*, C. 24, s. 314-316. Hadrami kroniklerinde ise, bu yıl Memlukların gerçekten Portekizliler üzerine Salman el-Rumi ve Hüseyin Türki komutasında büyük bir donanma gönderdiği bilgisi mevcuttur. Bu donanma, bir süre Kamaran Adası'nda kaldıktan sonra Kamaran'da bir kale ve cami yaptırdıktan sonra Cidde'ye ilerlemişlerdir. Bkz. Serjeant (çev.), *a.g.e.*, s. 48-49. Önalp ise, bu hikayeyi şöyle anlatmıştır. Donanmasının Diu'da tahrip edilmesinden çok rahatsız olan Kansu Gavri, yeni bir girişimde bulunmaya karar verdi. Ancak daha güçlü bir donanmaya sahip olması gerektiğini düşünüyordu. Bu amaçla Osmanlı padişahı II. Bayezid'e gönderdiği elçisi Emir A'lan aracılı-

saldıracağı haberi gelince Afonso de Albuquerque bu istihbaratın gerçek olabileceğinden çekinerek adadaki bütün toprakların Portekizlilerin kalesine yerleştirilmesini emretti¹¹¹⁴.

lığı ile yardım istedi. Bu sıralarda Osmanlı-Memluk ilişkileri iyi durumdaydı. II. Bayezid, Memluklara bir donanma inşa etmeleri için gerekli malzeme ve insan kaynağını Kemal Reis'in komutasındaki bir filo ile gönderdi. Bu filonun bir kısmı ise yolda bir fırtına nedeniyle battı. Arkasından Memluklara 1511 yılında yeni bir yardım filosu daha gönderildi. Filoda iyi bir donanma inşa edebilmek için gerekli bütün malzemeler mevcuttu. Ayrıca II. Bayezid Kansu Gavri'ye sekiz kadırğa hediye etti. Ayrıca tecrübeli denizcilerini gönderdi. Memluk sultanı kısa sürede Süveyş'te bir donanma inşa ettirdi. Başına ise tecrübeli kaptanlar getirmek istiyordu. Öncelikle Osmanlı denizcisi Barbaros Hayrettin Paşa'nın ağabeyi Oruç Reis'i davet etti ancak bu kişi vazgeçerek Akdeniz'de kaldı. Daveti kabul edenlerden biri ise ünlü bir korsan olan Selman Reis idi. Bu kişi Midilli Adası'ndan bir Türk idi. Filosu ile Memluk sultanının hizmetine girmek üzere İskenderiye'ye geldi. Kansu Gavri de kendisine Süveyş'te inşa edilen donanmanın kaptanlığını verdi. Bu sıralarda Hint devletlerinin Portekizliler karşısında yardım çağrıları gelmeye devam ediyordu. Hatta Portekizliler 1513 yılında yukarıda anlatılmış olduğu gibi Kızıldeniz'e girmeye dahi cüret etmişler, Aden'i alamadıktan sonra Kamaran Adası'nda bir süre kaldıktan sonra dönmek zorunda kalmışlardı. Yine de Portekizlilerin bu girişimi başarıya ulaşmamış, Albuquerque'nin fikirleri de hayata geçmemiş olsa dahi Kansu Gavri'yi büyük ölçüde rahatsız etmişti. Böylece 13 parçadan oluşan Türk-Memluk filosu Ağustos 1515 tarihinde Portekizliler ile savaşmak üzere Süveyş'ten demir aldı. Donanma Bu donanma yola çıktıktan sonra Cidde'de Emir Hüseyin'in filosu ile birleşti. Bu kaptanlar Aden emiri Emir Davudoğlu Mercan'dan Portekizlilere karşı yardım istediler. Emir bu isteği reddedince Aden'i kontrol altına almaya çalıştılar. Ancak şehri alamayarak ağır kayıplar verdiler. Bunun üzerine Cidde'ye dönerek gemi ve asker takviyesi yapmaya karar verdiler. Cidde'ye döndüklerinde ise Osmanlı-Memluk savaşı çıktığını ve savaşın Kansu Gavri'nin ölümü ve Memlukların mağlubiyeti ile sonuçlandığını öğrendiler. Bunun üzerine Hindistan'a gitmekten vazgeçtiler. Bkz. Önalp; *a.g.e.*, s. 78-80. Kurtoğlu ise Emir A'lan'ın İstanbul'a geldiğini onaylayarak bu olayın tarihini 21 Mayıs 1509 olarak belirtmiştir. Süveyş'ten yola çıkan ortan donanmada ise, toplamda 19 gemi bulunduğunu ifade etmiş, 21 Ağustos 1509 tarihinde yola çıktıklarını kaydetmiştir. Bkz. Kurtoğlu; *a.g.m.*, s. 9-10. Bu bilgilerden anlaşılmaktadır ki, Portekizlilerin defalarca geleceğini haber almış oldukları Memluk donanması bu donanma idi.

¹¹¹⁴ Birch (çev.); *a.g.e.*, C.4, s. 171-172; Danvers; 1992, C.1, s. 318.

Bu sırada Şah İsmail'in elçisi de Afonso de Albuquerque'den şahın teklifine bir cevap ve kendisinin İran'a dönmesi için izin vermesini istedi. Afonso de Albuquerque, ilk maddeyi reddederken, diğer maddeleri kendi şartları ile kabul etti. Böylece İranlı tüccarların Hindistan'da, yalnızca Goa'da olmak üzere ticaret yapmasının yolu açılmış oldu¹¹¹⁵. Afonso de Albuquerque'in şartına göre, Hindistan'daki başka bir noktada İranlı tüccarlar bulunduğu takdirde bu tüccarlara çok ağır cezalar verilecekti. Şah İsmail'in elçisi giderken Afonso de Albuquerque hediyelerle birlikte kendi elçisini de gönderdi¹¹¹⁶. Elçi ile gönderdiği mesajda, Şah İsmail'e, eğer Portekizliler ile dostane ilişkiler sürdürmek istiyorsa Lizbon'a bir elçi göndermesi gerektiğini ifade etti. Şah'a ayrıca, Memlukları yenebilmesi ve Mekke Hanedanı'nı ortadan kaldırabilmesi için Portekizlilerin yardımına ihtiyaç duyduğunu da hatırlattı¹¹¹⁷.

Osorio'nun anlatımına göre, Albuquerque tarafından Şah İsmail'e gönderilen elçi Fernando Gomes Lemos, burada Adilşahların ve Behmenilerin elçileri ile karşılaştı. Bu elçiler Şah İsmail ile görüşmeye birlikte gittiler. Şah İsmail'in, Lemos'a Papa'nın sağlığı ve iktidarı hakkında sorular sorması, Safevi şahının dünya meseleleri ile ilgilendiğini göstermektedir¹¹¹⁸. Daha sonra Kral I. Manuel hakkında sorular soran Şah İsmail, Albuquerque'in gönderdiği hediyeleri aldı ve çok beğendi. Albuquerque'in seferleri ve Portekiz'in savaş taktikleri hakkında da bilgi edindi. Görüşmenin ana başlıklarından biri, Portekizlilerin, Şah İsmail'in hem Memluklarla, hem de Osmanlı Devleti ile savaş halinde olduğunu bildiklerinden onunla askeri bir ittifak kurmak ve ona bu savaşlarında destek vermek istemeleri idi. Bunun yanı sıra, Lemos, Şah İsmail'in Lizbon'a elçiler göndererek Kral I. Manuel ile görüştürmesini istedi. Bir diğer husus ise, Al-

¹¹¹⁵ Birch (çev.); *a.g.e.*, C.4, s. 177; Danvers; 1992, C.1, s. 319.

¹¹¹⁶ Birch (çev.); *a.g.e.*, C.4, s. 175; Danvers; 1992, C.1, s. 319.

¹¹¹⁷ Birch (çev.); *a.g.e.*, C.4, s. 176; Danvers; 1992, C.1, s. 321.

¹¹¹⁸ Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 219.

buquerque'in, Şah İsmail'den, Adilşahların emri altında bulunan İranlı askerleri ülkesine geri çağırmasını istemesi idi¹¹¹⁹. Şah İsmail, ilk madde için, Portekiz kralının dostu olmak istemesine rağmen ona ait olan Hürmüz'ü hükmü altına almasını sebep göstererek böyle bir ittifaka mesafeli yaklaştığını belirtti. Lizbon'a elçi göndermek konusunda ise yolun çok uzun ve tehlikeli olduğunu gerekçe göstererek elçi göndermeyeceğini ifade etti. Savaşlarında ise bir desteğe ihtiyaç duymadığını söyledi. Ancak Albuquerque'in, eğer ona destek vermek istiyorsa, kendisine isyan eden Hürmüz'e yakın bazı adaları ve toprakları yeniden hükmü altına almasına yardımcı olarak bu niyetini gösterebileceğini söyledi¹¹²⁰. Adilşahların hükmü altında bulunan İranlı askerler konusunda ise, onların kendi topraklarının dışında yaşayan ve başka bir hükümdara hizmet eden askerler olduklarının altını çizerek, onun herhangi bir şekilde hükmü altında olmadıklarını belirtti. Ayrıca, Adilşahlar ile müttefik olduklarını ve bu ittifakı bozmak istemediğini ifade etti. Ancak Adilşahlar hükümdarı ile Portekizlilere yönelik düşmanlığına son vermesi hususunda görüşeğine söz verdi. Bunların yanı sıra, İran Körfezi'nde denize açılan bütün tebaasına Portekizliler ile iyi ilişkiler içinde olmalarına dair talimat vereceğini de vaat etti¹¹²¹. Lemos, bu görüşmenin detayları ile birlikte İran'dan döndüğünde, Albuquerque ölmüş olacaktı. Lakin bu görüşmeden çıkarılabilecek önemli detaylar mevcuttur. Öncelikle, Portekizlilerin İran'ı doğal bir müttefik olarak gördüğü kadar Şah İsmail onları doğal bir müttefik olarak görmemektedir. Portekizliler bu topraklarda tutunabilmek için İran gibi önemli bir müttefike ihtiyaç duyduklarını düşünmektedirler, ancak Şah İsmail Portekizlilere ihtiyaç duyduğunu düşünmemektedir. Bundan da öte, Portekizliler ile iyi

¹¹¹⁹ Bu madde Bras de Albuquerque'in konu hakkında yazdıkları arasında geçmemektedir.

¹¹²⁰ Burada bahsedilen adalar, o dönemde Arap hanedanı Cebrilerin elinde olan Bahreyn ve çevresindeki adalardır. Bahsedilen toprak parçası ise yine Mekran olmalıdır. Bkz. Jackson & Lockhart (ed.); *a.g.e.*, s. 381.

¹¹²¹ Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 219-221.

geçinmek niyetinde olan Şah İsmail, Adilşahlar ile olan ilişkilerine son derece önem vermektedir ve bunu Portekizlilerin hiçbir isteği doğrultusunda değiştirmek niyetinde değildir. Portekizlilerin, ilerleyen yıllarda Adilşahlar ile aralarında olan durumu bozmamak için özellikle önem göstermelerinde, Şah İsmail'in bu tutumunun da payının olduğu düşünülebilir. Yine de Şah İsmail, Lemos'a geri dönerken Kral I. Manuel'e yönelik bir mektup vermiştir ve bu mektupta, dostluk mesajlarının yanı sıra, mektuplar aracılığı ile iletişimi sürdürmeyi ve işbirliği içerisinde olmayı istediğini belirtmiştir¹¹²².

Afonso de Albuquerque, 22 Eylül 1515 tarihinde kralına bir mektup daha yazarak Hürmüz'deki genel durumu anlattı ve işlerin tam olarak istediği gibi gitmediğinden bahsederek bunun nedenlerini detaylarıyla bir sonraki mektubunda yazacağını ifade etti. Ancak bu mektubu yazma fırsatını bulamadan hayatını kaybedecekti. Mektubunun sonunda, Hürmüz'deki durumun varlığını gerektirmeyeceği bir noktaya gelmesinden sonra Hindistan'a giderek emirlerini bekleyeceğini ve majestelerinin Kızıldeniz'e yapacağı bir sefer konusunda kendisine destek olacağını umduğunu satırlarına ekledi. Mektubun-

¹¹²² Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 223-224. Afonso de Albuquerque'in, oğlu Bras de Albuquerque'in kitabında geçen bir ifadede, Şah İsmail hakkında söyledikleri çok ilginçtir. Afonso de Albuquerque, sekiz yaşında ve hiçbir nüfuz sahibi değil iken tam da Vasco da Gama'nın Hindistan'a ulaştığı yıl isyan ederek amcasının yardımı ile çok büyük bir ülkenin başına geçmesinin ve ele geçirdiği topraklardaki camileri yakarak kiliselere dokunmamış olmasının, onun Hindistan'ın korunması için İslam'a Tanrı tarafından gönderilmiş bir yıldırım olduğu anlamına geldiğini ancak kendisinin bunun farkında olmadığını söylemiştir. Ayrıca, eğer Tanrı onun Osmanlı Devleti ve Memluklar gibi iki güçlü düşmana sahip olmasına karar vermemiş olsa, sekiz yaşında bunları yapmış olan bir kişinin, o yıl bulunduğu 24 yaşında çok daha fazlasını yapabilmiş olacağını iddia etmiştir. Bunun yanı sıra, Kral I. Manuel'e bir mektup yazarak bütün Hristiyan liderleri Şah İsmail'in yanında olmaya çağırmasını tavsiye etmiş, bu şekilde batının Osmanlı Devleti'nden ve Memluklardan kurtulabileceğini belirtmiştir. Ayrıca Papa'dan en iyi silah ustalarını göndermesini ve Şah İsmail için silah yapmalarını sağlamasını rica etmesini arz etmiştir. Bkz. Birch (çev.); *a.g.e.*, C.4, s. 183-184. Tarihçi Aydoğmuşoğlu Şah İsmail'in 12 yaşında iken harekete geçtiğini belirtmişti. Bkz. Aydoğmuşoğlu; *a.g.e.*, s. 36.

da ayrıca Şah İsmail başta olmak üzere diğer ülkelerin liderleri ile yaptığı görüşmelerden bahsetti¹¹²³. Şah İsmail'in daha önce göndermiş olduğu hediyelerden özenle seçtiği bazı parçaları da Dom Garcia de Noronha ile birlikte krala gönderdi¹¹²⁴.

İc. Afonso de Albuquerque'in Hindistan'daki Son Faaliyetleri

Afonso de Albuquerque, bir sonraki baharda Aden'e yapmayı planladığı seferin hazırlıklarını yapmaya başladı¹¹²⁵. Hindistan'daki işleri düzene koyduktan sonra Hürmüz'e de geri gelerek bir ziyaret daha düzenleyecekti. Ancak Hürmüz'den ayrılamadan ağır bir hastalığa yakalandı. Evinden dışarı dahi çıkamamaya başlayarak yalnızca en yakın bulduğu insanlarla görüşmeye güç bulabildi. Ölümünün yakın olduğunu hissedererek, 26 Eylül 1515 tarihinde kaptanlarını evine toplayarak, kral yeni bir Hindistan valisi atayana kadar işleri yürütmesi için kendisinin seçeceği kişiye sadık olacaklarına dair yemin ettirdi¹¹²⁶. Gerekli düzenlemeleri yaptıktan sonra krala bir veda mektubu gönderen Afonso de Albuquerque, 8 Kasım 1515 tarihinde son kez Hindistan'a doğru yola çıktı¹¹²⁷. Zira ölmeden önce son kez Goa'yı görmek istiyordu¹¹²⁸.

¹¹²³ Bras de Albuquerque'e göre, İran ve Tataristan başta olmak üzere birçok bölgeden Afonso de Albuquerque ile görüşmek için elçiler geliyordu. Bu kişiler, en azından Afonso de Albuquerque'i bir kez görebilmek için yalvarıyorlardı. Şah İsmail'in elçileri aracılığı ile yayılmış olan ünü sebebiyle portresini yaptırmak için hizmetkârlarını gönderenler dahi mevcuttu. Bkz. Birch (çev.); *a.g.e.*, C.4, s. 181.

¹¹²⁴ Birch (çev.); *a.g.e.*, C.4, s. 179; Danvers; 1992, C.1, s. 324.

¹¹²⁵ Osorio ise, Memluk sultanının Hürmüz'e bir donanma gönderdiğini öğrendiğini ve bu donanmayı karşılamak için hazırlık yaparken hastalandığını ifade etmiştir. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 193.

¹¹²⁶ Danvers; 1992, C.1, s. 325.

¹¹²⁷ Danvers; 1992, C.1, s. 326.

¹¹²⁸ Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 194.

Bu dönemde, doğu ticaretinin kalbi üç limanda atıyordu. Bunlar Malakka, Hürmüz ve Aden idi. İlk ikisinin kontrolünü ele geçirmiş olan Afonso de Albuquerque, üçüncüsünün de Portekizlilerin hâkimiyeti altına girdiği takdirde Portekiz'in bütün doğu ticaretine hâkim olacağına inanıyordu. Bunun için Aden'e yapılacak seferi erkene almayı hayatını kaybetmeden önce bizzat komuta etmeyi planlıyordu¹¹²⁹. Ancak yola çıkar çıkmaz hastalığı iyice ağırlaştı ve Afonso de Albuquerque fazla zamanının kalmadığını anladı. Ayrıca yolda iken Portekiz'den gelen ve yanlarında destek kuvvetler getiren gemilere de rastladılar. Bu gemilerden birinde, Hindistan'ın yeni valisi olarak kral tarafından seçilmiş olan Lopo Soares de bulunmaktaydı. Afonso de Albuquerque kral tarafından bu kadar kolay gözden çıkarıldığını görünce düşmanlarının kralı kendisine karşı doldurmakta başarılı olduklarını anladı¹¹³⁰. Şu sözleri söyledi: *Kralıma olan sadakatim yüzünden adamlar arasında, adamlarla iyi geçinemediğim içinse kralın gözünde kötü bir üne sahibim. Mezarına yaşlı adam, mezarına*¹¹³¹. Safevi Şahı'nın bu sıralarda gelmiş olan bir elçisinin taşıdığı mektupta da, Portekiz kralının yaptığı hizmetleri ve kendisinin

¹¹²⁹ Danvers; 1992, C.1, s. 327.

¹¹³⁰ Saraydaki düşmanları, Kral I. Manuel'in hakimiyetini çok uzak noktalara kadar taşıyan ve kralın da gözdelelerinden biri olan Albuquerque hakkında krala birçok kötü şey söylemekteydiler. Bunlardan bir tanesi Albuquerque'in aklında bütün Hindistan'ın hükümdarı olmak ve Portekiz Krallığı'ndan bağımsızlığını ilan etmek amacını taşıdığı idi. Onun bir valiye göre çok büyük bir güce ve zenginliğe eriştiğini söyleyerek Kral I. Manuel'in aklını çeliyorlardı. Hem Adilşahlar ile hem de Vicayanagara ile ilişkilerini iyi tutmasını da Portekiz Krallığı'na karşı hazırladığı bir isyana bağlıyorlardı. Bu sözler en sonunda Kral I. Manuel'i etkilemişti ve kral Albuquerque'e olan güvenini yitirmişti. Bunun üzerine Kral I. Manuel, olası bir isyanın önüne geçmek için Lopo Soares'i Albuquerque'in yerine geçmesi için Hindistan'a göndermişti. Bkz. Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 187-188. Lopo Soares ise, başa geçtikten hemen sonra Afonso de Albuquerque'in katı bir şekilde uyguladığı serbest ticaret yapma yasağını kaldırdı ve bu karar, askeri bir yapıya sahip olan Estado da India'ya uzun vadede felaketi getirdi. Diffie & Winus; *a.g.e.*, s. 273.

¹¹³¹ Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 195.

önemini bilmediği, bu yüzden İran'a giderek Şah İsmail'in hizmetine girerse yaptıklarının kıymetinin en üst seviyede bilineceği ifade ediliyordu¹¹³².

Artık öleceği zamanın geldiğini anlayan Afonso de Albuquerque, vasiyetini yazdı. Vasiyetinde, Goa'daki bir kiliseye gömülmeyi, etleri çürüdükten sonra ise kemiklerinin Portekiz'e götürülmesini istediğini ifade etti¹¹³³. 16 Aralık 1515 tarihinde, Goa'da hayatını kaybetti¹¹³⁴. Öldüğünde 56 yaşında idi. Ölümünden sonra, Bab'ül Mendeb Boğazı'nın girişinde ve Massava'da birer kale inşa edilme fikri, Mekke ve Medine'nin ele geçirilmesi veya Nil Nehri'nin yatağının değiştirilmesi gibi fikirleri hayata geçmemiştir ve bir daha da bu fikirlerden hiç söz edilmedi¹¹³⁵. İstemiş olduğu gibi bedeni Goa'daki bir kiliseye gömüldü. Ancak Kral I. Manuel kemiklerinin Portekiz'e getirilmesini kabul etmedi. Zira Afonso de Albuquerque'in kemikleri Goa'da olduğu sürece Hindistan'daki Portekiz topraklarının güvende olacağına inanıyordu. Yüksek surlarla çevrilerek iyice müstahkem bir mevkiye dönüştürülen Goa, Hindistan hâkimiyetinin temel direği, Afonso de Albuquerque de onun ruhu haline gelmişti¹¹³⁶. Afonso de Albuquerque'in bu isteği ancak 1566 tarihinde gerçekleşebildi¹¹³⁷.

Afonso de Albuquerque, başarılarından dolayı *Büyük* unvanına layık görülmüştü¹¹³⁸. Kendisi, cesur bir asker, yetenekli bir yönetici ve verdiği kararlarda önyargılarından arınmış bir kişi olarak tarif edilmektedir. Osorio, Afonso de Albuquerque'i son derece insancıl olarak betimlemiş, cesaretinden dolayı korkulmasının mı yoksa cömert

¹¹³² Birch (çev.); *a.g.e.*, C.4, s. 195; Danvers; 1992, C.1, s. 326.

¹¹³³ Birch (çev.); *a.g.e.*, C.4, s. 195.

¹¹³⁴ Birch (çev.); *a.g.e.*, C.4, s. 196.

¹¹³⁵ Önalp; *a.g.e.*, s. 40-41.

¹¹³⁶ Marc Ferro; *Sömürgecilik Tarihi: Fetihlerden Bağımsızlık Hareketlerine Kadar 13.-20. Yüzyıl*, Muna Cedden (çev.), İmge Yayınları, Ankara 2017, s. 58.

¹¹³⁷ Danvers; 1992, C.1, s. 328.

¹¹³⁸ Danvers; 1992, C.1, s. 328.

karakteri yüzünden sevilmesinin mi öne çıktığını söylemenin ise zor olduğunu belirtmiştir. Son derece adil olduğunu ve hata yapanları örnek olacak şekilde cezalandırırken, herkesi koruyup kolladığını ifade etmiştir. Hiçbir işe girişmekten çekinmediğini ve bu yüzden adamlarının saygısını kazandığını satırlarına eklemiştir. Onları emirle bir yere yönlendirmek yerine, önce kendisinin öne atılarak arkasından gelenlere örnek olduğunu söylemiştir. Hiçbir zaman doğrunun yolundan ayrılmadığını ve yanlış karşısında asla sessiz kalmadığını yazmıştır. Eğitimli bir kişi olduğunu ve boş zamanlarında okumaya büyük önem verdiğini belirtmiştir. Hem savaşta, hem de barışta Albuquerque’i başarılı bir lider olarak nitelendirmiştir¹¹³⁹.

Afonso de Albuquerque, karşılaştığı bütün zorluklara rağmen, Hindistan’da çok sağlam bir Portekiz otoritesi kurmuş ve Portekiz Krallığı’na doğu ticaretinde kalıcı bir yer edinme imkânı vermiştir. Albuquerque’in zamanında, Portekizliler Hindistan’da deyim yerinde ise *insanüstü varlıklar* olarak görülmüşlerdir¹¹⁴⁰. Tarihçi Özbaran da, Afonso de Albuquerque’i Portekiz İmparatorluğu’nun Asya ayağının kurucularından olarak görmüştür¹¹⁴¹. Bir lider olarak, bizzat omuzlamayacağı hiçbir yükü bir başkasına yüklememiş, aksine, her zorluğa önce kendisi atılmıştır. İnançlı bir Hristiyan olan Afonso de Albuquerque, Hristiyanlığı yaymak için de büyük bir çaba harcamıştır. Bunun yanı sıra, o dönemde çok fazla kişi gibi birçok batıl inanca da sahipti. Büyük İskender’in hayatını okumuş ve çok etkilenmiş olan Afonso de Albuquerque, Hindistan’da, tıpkı Büyük İskender gibi bir yönetim kurmayı amaçlamış ve bu doğrultuda çalışmıştır. Bunun bir örneği olarak, Afonso de Albuquerque’in fethettiği yerlerin sivil idaresini yerlilere bırakırken, vergilerin toplanması ve askerlerin komutasını yalnızca kendi vatandaşlarına bırakmış olduğu gösterilebilir. Ayrıca Portekizli askerlerin yerli kadınlarla

¹¹³⁹ Gibbs (çev); *a.g.e.*, C. 2, s. 196-197.

¹¹⁴⁰ Dorsey; *a.g.e.*, s. 11.

¹¹⁴¹ Özbaran; 2013, s. 75.

evlenmesini sağlayarak burada Portekiz kanı taşıyan bir neslin ortaya çıkması için çaba harcamıştır¹¹⁴².

Bunların yanı sıra Afonso de Albuquerque düşmanlarına karşı acımasızdı ve öfkeli bir mizaca sahipti. Kendisine tabi olmayan şehirleri yakıp yıkarak ve insanlarını topluca öldürerek oldukça kötü bir üne sahip olmuştu. Bu konuda da yapmış olduğu hamleler Büyük İskender'in yüzyıllarca önce yaptıklarını anımsatmaktadır¹¹⁴³.

İç. Afonso de Albuquerque'in Hindistan İçin Önemi

Afonso de Albuquerque öldüğü zaman, Hürmüz'den Seylan'a kadar bütün Hindistan'da barış hâkimdi. Yalnızca kıyılarda değil, iç bölgelerde de Portekizlilerin kontrolü sayesinde bir huzur ortamı sağlanmıştı. Hem Portekizliler, hem de onlarla ticaret yapanlar güven içinde idi¹¹⁴⁴. Tabi bu düzen çoğunlukla Portekizlilerin lehine idi. Hindistan çevresindeki hükümdarlarla da Portekiz Krallığı arasında iyi ilişkiler kurmuş olan Afonso de Albuquerque, Hindistan'daki Portekiz yönetiminin güvenliğini sağlaması için stratejik noktalarda ve önemli şehirlerde birçok da kale inşa ettirmişti¹¹⁴⁵. Bu kaleler, Portekiz Krallığı'nın uzun süre boyunca Hindistan'daki varlığını kalıcı hale getirmeye yeterliydi¹¹⁴⁶. Ayrıca, Portekizlilerin gelişi ile birlikte birçok Hindu Hristiyanlığı

¹¹⁴² Danvers; 1992, C.1, s. 328.

¹¹⁴³ Danvers; 1992, C.1, s. 329.

¹¹⁴⁴ Birch (çev.); *a.g.e.*, C.4, s. 206.

¹¹⁴⁵ Danvers; 1992, C.1, s. 330. Hatta, sonradan Asya'da Portekizlilerin hükümleri altına almış oldukları topraklar da öncesinde Afonso de Albuquerque'in keşif filoları gönderdikleri noktalar idi. Diffie & Winus; *a.g.e.*, s. 272.

¹¹⁴⁶ Günümüzde hala, bazı tarihçiler, daha az kale ve daha güçlü bir donanma ile Portekizlilerin daha başarılı olmuş olabileceklerini ifade etmektedirler. Bkz. Gupta & Pearson (ed.); *a.g.e.*, s. 85.

seçmişti. Bunlardan başka, Afonso de Albuquerque Hindistan'da çok iyi işleyen bir zanaatkârlık sistemi de bıraktı. Bu zanaatkârların büyük çoğunluğu, ya direk Portekizli idi, ya da Hristiyanlığa geçmiş ve Portekiz Krallığı'na orada doğmuş gibi sadık olan kişilerden meydana gelmekteydi. Afonso de Albuquerque'in emriyle Goa ve Malakka'da kurulmuş olan darphanelerde Portekiz Kralı adına basılan para Hindistan'daki en geçerli para birimi idi¹¹⁴⁷. Ayrıca Afonso de Albuquerque, Portekiz Krallığı adına Kızıldeniz'e giren ilk kaptandı¹¹⁴⁸.

m. Afonso de Albuquerque Sonrası Adilşahlar Portekiz İlişkileri

Bu yıllardan sonra uzunca bir süre Portekizliler ile Adilşahlar Devleti arasında barışın hüküm sürdüğünü söylemek mümkündür. Dönem dönem kısa çatışmalar yaşansa da genel itibari ile bu iki devletin izlediği politikalar yollarının savaş gibi bir vesile ile kesişmesine sebebiyet vermemiştir. Portekizliler Goa'dan sonra öncelikle Malakka ve Hürmüz'ü kontrol altına almış, ancak Aden konusunda aynı başarıyı gösterememişlerdir. Goa gibi bir askeri üsse sahip oldukları için daha da güçlenen Portekizliler, sonraki 20 yıl içerisinde Diu, Şaul, Salset, Mumbai, Bassein ve Daman'da da kaleler yaptırmayı başarmışlardır¹¹⁴⁹. Yıllar boyunca Hindistan üzerinde ticari hegemonya kurabilmek ve Portekiz kraliyetinin baharat ticaretinin tekeli olma iddiasını sürdürebilmek için çaba harcamışlardır. Adilşahlar Devleti ise karada topraklarını genişletmeye ve daha çok Hindu Vicayanagara Racialığı ile savaşmaya odaklanmış, bunun yanı sıra komşu Dekken sultanlıklarına karşı da kendisini sürekli olarak korumak durumunda kalmıştır.

¹¹⁴⁷ Birch (çev.); *a.g.e.*, C.4, s. 209; Danvers; 1992, C.1, s. 331.

¹¹⁴⁸ Danvers; 1992, C.1, s. 331.

¹¹⁴⁹ James Hough; *The History of Christianity in India from the Commencement of the Christian Era*, R. B. Seeley and W. Burnside, Londra 1839, C. 1, s. 156.

Portekizliler ile Safevi Hanedanı arasında bu dönemlerde bir ittifak filizlenmeye başlamış, zaman içerisinde bu ittifak kendisini Adilşahlar Devleti – Portekiz Krallığı ilişkilerinde de göstermeye başlamıştır. Yusuf Adil Han'ın Şiiliği ülkesinin resmi mezhebi ilan etmesinden itibaren Dekken'de yalnız kalan Adilşahlar Devleti, kendilerine müttefik olarak Safevi Hanedanı'nı seçmiş, hatta Adilşahlar sultanları kendilerini Safevi şahlarının vasalları olarak görmeye başlamışlardı. Bu durum, Safevi Şahlığı ile Portekiz Krallığı arasında yeşeren bir ittifakın, Adilşahların da Portekizliler ile olan ilişkilerini etkilemesi ile sonuçlanmıştır demek akla yatkın bir iddiada bulunmak olur.

Adilşahlar Devleti ile Portekiz Krallığı arasındaki ilişkilerde belirleyici olan bir başka nokta ise at ticareti olmuştur. Dekken sultanlıkları, Türk devlet ve ordu geleneğine sahip oldukları için ordularında çoğunlukla atlı askerleri kullanmaktaydılar. Ancak Dekken'deki iklim sebebiyle bu topraklarda kaliteli at yetiştirmek mümkün olmuyordu. Bu yüzden Dekken'e atlar Hürmüz'den geliyor, Goa limanında bu atlar Hindistan'a ayak basıyor ve buradan farklı noktalara gönderiliyorlardı. Portekizlilerin Goa'yı ve Hürmüz'ü ele geçirmeleri, bu ticareti de ele geçirmelerini sağlamıştı. Bu durum ise hem Dekken devletlerine, hem de Vicayanagara Racalığı'na karşı yıllarca kullanabilecekleri bir koz olarak ellerinde bulunmuştur. Portekizliler, Adilşahlar Devleti ile bir sorun yaşadıklarında yalnızca Vicayanagara'ya at satmakla tehdit etmiş, belli durumlarda da bunun tam tersini yapmıştır. Böylece buralardaki ülkelerin sürekli savaş halinde olmalarından kendi hesaplarına çıkar sağlamışlardır. Ne şekilde olmuş olursa olsun, bu duruma da Adilşahlar Devleti ile Portekiz Krallığı arasındaki ticari ilişkilerin bir başka boyutu olarak bakmak mümkündür.

Portekizliler ise Adilşahlardan değerli taşlar ve pamuk kumaşlar satın almışlardır. Adilşahlar Devleti, Portekizlilerin Hindistan'a geliş amacı olan baharat ticaretinde pek fazla bir yere sahip değildi. Ancak Adilşahlar Devleti'nin satmakta olduğu değerli taşlar, pamuk kumaşlar ve gıda maddeleri de Portekizliler için büyük bir önem taşımak-

taydı. Böylece düşmanlık ile başlayan bu iki ülkenin ilişkileri, biraz da zorunlu olarak ticari ilişkilere dönmüş, bu iki devletin politikaları arasındaki farklılıklar da uzun süre savaş çıkmadan iki komşu olarak var olabilmelerini mümkün kılmıştır. İsmail Adil Han ise, neredeyse bütün yaşamını savaş alanlarında, topraklarında gözü olan düşmanları ile savaşıarak geçirmiş, kendisi çocuk yaşta iken ülkesinin kaybettiği toprakların tamamını geri almış, Adilşahlar Devleti'ni babası Yusuf Adil Han'ın zamanından daha güçlü bir hale getirmiştir. Rayçur Düab ve Mudgal'i Vicayanagaralılardan geri aldıktan sonra, Kutubşahlar Devleti'nin önemli bir kalesi olan Kovilkonda'yı kuşatırken bir hastalığa yakalanmış ve 1534 yılında, henüz genç yaşta iken hayatını kaybetmiştir¹¹⁵⁰. Goa ise, yalnızca yöneticilerinin Müslüman Türklerden Hristiyan Portekizlilere değişmesi ile kalmamış, aynı zamanda bir kara devletin liman şehri iken, bir denizaşırı koloni yönetiminin başşehri olmuştur¹¹⁵¹.

¹¹⁵⁰ Sherwani & Joshi, *a.g.e.*, C. 1, s. 314.

¹¹⁵¹ Pearson; *a.g.m.*, s. 260.

III. BÖLÜM

I. İBRAHİM ADİL ŞAH VE ŞEHZADE ALİ OLAYI

16. yüzyılın ortalarına doğru gelindiğinde ise Portekizliler ile Adilşahlar Devleti'nin ilişkileri tekrar bozulacak ve bu iki ülke arasında yeniden savaş rüzgârları esecekti. Bu olayın esas sebebi ise Adilşahlar Devleti'ndeki bir taht kavgasına Portekizlilerin dâhil olması ve taht üzerinde hak iddia eden Adilşahlar şehzadesini desteklemesi idi. Bu tarihlerde, Dekken'de hem Müslüman devletlerin kendi aralarında, hem de Hindu Vicanagara Racalığı ile olan mücadeleleri devam ediyordu. Portekizliler açısından ise bölgede bir süredir sakin bir durum hâkimdi. Hindistan'ın kuzeyinde, Babürlüler güçlerini sürekli olarak artırıyor, güneye doğru fetihlerine devam ediyorlardı. Avrupa'da ise merkezi krallıkların güçlerini sürekli olarak artırmalarının yanı sıra, Reform akımı etkisini hissettiriyor, Avrupa'da dengeler kökünden değişiyordu.

A. I. İBRAHİM ADİL ŞAH (1535-1557)

Oldukça genç bir yaşta tahta çıkan I. İbrahim Adil Şah, ağabeyi Mallu Adil Han'a göre çok başarılı bir yöneticiydi. Ağabeyi Mallu Adil Han, çok kısa bir süre tahtta kaldıktan sonra başarısız bir yönetici olduğu ve devlet adamlarının öfkesini çektiği için tahttan indirilmiş ve yerine I. İbrahim Adil Şah geçirilmiştir. Tahta geçtikten hemen sonra ise ağabeyi Mallu ve küçük kardeşi Uluğ Han'ın gözlerini kör ettirmiştir¹¹⁵². I. İbrahim Adil Şah, öldüğü tarih olan 1557 yılına kadar Adilşahlar Devleti'ne çok önemli hizmetler yaparak tahtta kalmıştır. I. İbrahim Adil Şah'ın cesur ancak bir o kadar da öfkeli bir kişi olduğu bilinmekle

¹¹⁵² Brajendranath (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 162.

beraber, hükümdarlığı süresince vaktinin çoğunu seferlerde ve ordugâhlarda geçirmiş olduğu da bir gerçektir. Ancak bu seferlerin birçoğunda talih yüzüne gülmemiştir.

a. I. İbrahim Adil Şah'ın İlk Yılları

I. İbrahim Adil Şah, tahta geçer geçmez ilk olarak, koyu bir Sünni olduğu için ülkenin resmi inancını tekrar Sünniliğe çevirmiştir¹¹⁵³. Askerlerin giymekte olduğu 12 terekli kızıl başlıkların giyilmesini de yasaklamış, bu emri konusunda çok katı olmuştur¹¹⁵⁴. Daha sonra büyük sayıda Afaki ve diğer yabancıları¹¹⁵⁵ hizmetinden çıkararak Dekkenileri ve Habeşileri yerlerine almıştır¹¹⁵⁶. Kendi muhafız alayında bulunan 3.000 Türk askerden yalnızca 400'ünün kalmasına izin vermiş¹¹⁵⁷, hizmetindeki önemli kumandanlardan Esad Han, Hoşgeldi Ağa, Rumi Han ve Şecaad Han Kürd hariç hepsini azat etmiştir¹¹⁵⁸. Onların yerine Dekkeniler ve Habeşistanlılar getirmiştir¹¹⁵⁹. Arkasından ise kısa sürede 30.000 süvariden oluşan bir ordu kurmuştur. Lakin bu ordunun ciddi bir kısmını atlı paralı askerler meydana getirmekteydi. I. İbrahim Adil Şah'ın azat ettiği

¹¹⁵³ Prasad; *A Short History of Muslim Rule*, s. 207; Gribble; *a.g.e.*, C. 1, s. 174.

¹¹⁵⁴ Nayeem; 2008, s. 28; Ertaylan; *a.g.e.*, s. 27.

¹¹⁵⁵ Bu yabancıların çoğunluğunun Türk olduğu düşünülmektedir. Gribble, bu yabancıların Türkler ve Moğollar olduklarını belirtmiştir. Gribble; *a.g.e.*, C. 1, s. 174.

¹¹⁵⁶ Prasad; *A Short History of Muslim Rule*, s. 207. Gribble, Adilşahlar Devleti'ndeki Habeşilerin, her daim Dekkeniler ile birlikte hareket etmelerinden dolayı yabancı olarak görülmediklerini belirtmiştir. Gribble; *a.g.e.*, C. 1, s. 175.

¹¹⁵⁷ Nayeem; 2008, s. 28; Bayur; 1987, C.1, s. 448; Ertaylan; *a.g.e.*, s. 27.

¹¹⁵⁸ Hoşgeldi Ağa, Rumi Han ve Şecaat Han'ın isimleri, Firişte ve Nayeem tarafından bu şekilde verilirken, Bayur Hoş Geldi Ağa ile Şecaat Han'ı aynı kişi olarak düşünerek Şecaat Han Rumi isimli bir kişiden bahsetmiştir. Bu çalışmada Firişte'nin görüşü esas alınmıştır. Bkz. Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 78-79.

¹¹⁵⁹ Nayeem; 2008, s. 28.

Türk askerler de Gucerat, Nizamşahlar gibi komşu devletlerin hizmetine girdiler¹¹⁶⁰. Hatta Vicayanagaralı Ramraç bunlardan 3.000 tanesini hizmetine aldı. Onlara ciddi ayrıcalıkları vererek Vicayanagara şehrinde yerleştikleri mahallede bir cami yapmalarına bile izin verdi. Ramraç bu adamların kendisine saygı gösterebilmeleri için huzuruna geldiklerinde önüne bir Kur'an koydururdu. Böylece bu Müslüman askerler bir Hindu'nun önünde eğildiler ancak dinlerine aykırı davranmış olmadılar¹¹⁶¹. Bu olay çok önemli bir durumun göstergesidir. İslamiyet bu tarihlerde artık Hindistan'ın en güneyinde bile etkili bir inanç durumuna gelmiş ve Hindu racalar dahi gerektiğinde İslami geleneklere uymak zorunda kalmışlardır¹¹⁶².

I. İbrahim Adil Şah'ın yabancılara karşı bir diğer hamlesi ise devletin resmi dili olarak Farsça yerine Hint dilini ilan etmesidir. Böylece devlet işleri, kısa bir süre içinde bu dili konuştuğu için yönetimde ciddi nüfuz sahibi olan brahminler tarafından yapılmaya başlandı¹¹⁶³. Böylece Türklerin devlet hizmetine girmesini zorlaştırdı. Ancak uzun vadede bakıldığında bu politika, özellikle Adilşahlar ordusuna büyük güç kaybettirecek ve Vicayanagaralıların üstün bir duruma gelmesine sebep olacaktır. Zira Adilşahlar ordusunun kazandığı büyük zaferlerin hemen hepsinde Türk askerler en büyük paya sahip olmuşlardır.

Önemli ve ileri görüşlü bir devlet adamı olan Esad Han'a da emrinde Dekkenileri bulundurarak Sünni inancına geçmesi emredildi. Esad Han ise emrindeki 1.000 yabancından 600 kadarını azat etti, ancak dinini değiştirmeyi reddetti. Kendi tımarında da

¹¹⁶⁰ Ertaylan; *a.g.e.*, s. 27.

¹¹⁶¹ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 79.

¹¹⁶² Tarihçi İmaratwale'nin Rafiüddin Şirazi'den edinmiş olduğu bilgilere göre, Vicayanagara hizmetine giren bütün Müslümanlara bu ülkede *Türkler* deniyordu. Buna bağlı olarak da Vicayanagara şehri içerisinde bu askerlerin yaşadığı sokağa *Turkwala* denmişti. Bkz. İmaratwale; *History of Vijayanagara*, s. 57.

¹¹⁶³ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 80, Nayeem; 2008, s. 28.

Şii inancının ibadetlerini açık bir şekilde yerine getirmeye ve halkı teşvik etmeye devam etti. I.İbrahim Adil Şah ise, bu duruma göz yummanın sağduyulu bir hareket olacağına kanaat getirdi ve Esad Han'a bu konuda bir baskı yapmadı¹¹⁶⁴.

b. Vicayanagaralı Boç Tirmal Raca'nın Adilşahlardan Yardım İstemesi

Vicayanagara'nın yeni racası Boç Tirmal, yönetiminden memnun olmayan soyluların önemli bir devlet adamı olan Tamraç'ın oğlu Ramraç'ı onun yerine geçirmek için kendisine karşı düzenledikleri bir komplodan istihbaratı aracılığıyla haberdar oldu. Bunun üzerine 1535 yılında altı Hun lakı¹¹⁶⁵ değerinde para ve değerli hediyeler ile I. İbrahim Adil Şah'a elçiler göndererek yardımına gelmesini rica etti¹¹⁶⁶. Raca, karşılığın-

¹¹⁶⁴ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 80.

¹¹⁶⁵ Gribble bu paranın 19. yüzyıl sonunda İngiltere'de 80.000 Sterlin'e denk geldiğini ifade etmiştir. Gribble; *a.g.e.*, C. 1, s. 176. Bu hesaplamalar, birçok kitapta farklı sonuçlara çıkmaktadır. Gribble, bir Hun lakının 15.000 Sterlin'e denk geldiğini ifade ederken, bir başka sayfada farklı bir değer verebilmektedir.

¹¹⁶⁶ Vicayanagara'da bu sırada vuku bulmakta olan ölümcül iç çatışmaları Firişte şu şekilde anlatmıştır: Vijayangara Krallığı'nın yönetimi, yedi yüzyıl boyunca herhangi bir kesinti olmaksızın tek bir ailenin elinde kalmıştı. Sivray Raca öldüğünde, yerine küçük yaştaki oğlu geçmiş, ancak o da kısa bir süre sonra hayatını kaybedince yerine daha da küçük yaşta olan kardeşi geçmiştir. Talih bu kardeşin de yanında olmamış, kısa bir süre sonra bu kardeş de hayatını kaybedince yönetim henüz üç aylık olan en küçük kardeşe geçmiştir. 40 yıldır ülkedeki herkes tarafından bilgi ve yeteneklerine saygı duyulan Tamraç, kral naibi olarak ülkedeki tek otorite haline geldi. Bu üç aylık bebek, tahta geçecek yaşa geldiğinde, Tamraç yönetimi ona bırakmayı reddetti ve onu zehirleterek tahta yine Sivray Raca'nın soyundan bir bebeği geçirdi. Böylece kendisi de naip olarak yönetimi elinde tutmaya devam etti. Tamraç öldüğünde, naip olarak yerine oğlu Ramraç geçti. Sivray'ın oğullarından birinin kızı ile evlenen Ramraç, bu şekilde büyük bir güç ve nüfuz elde etmişti. Zaman içerisinde, türlü entrikalarla eskiden beri ülke yönetiminde var olan soylu ailelerin ayaklarını bir bir kaydırarak yüksek mevkilere kendi akrabalarını getirdi. Böylece zaman içerisinde, hırsla kapılarak tahtı ele geçirmek ve krallığı kendi adına yöneterek Sivray'ın soyunu tamamen yok etmek fikrine ka-

pıldı. Soyluların çoğu onun otoritesini reddedince tahta ailenin kız tarafından bir bebeği geçi-
rerek bu bebeğin bakımını da bebeğin amcası Boç Tirmal Raca'ya emanet etti. Boç Tirmal
Raca'nın akli problemleri olduğu için Ramraç onun hiçbir tehlike arz etmeyeceğine inanı-
yordu. Bunun üzerine Ramraç, beş ila altı yıllık süre içerisinde, entrikalar aracılığı ile tahta
geçmesine karşı çıkan soyluların tamamını imha etti. Vicayanagara şehrinin yönetimini soy-
luluk rütbesine yükseltmiş olduğu bir köleye bıraktıktan sonra, ordusu ile birlikte Malabar
bölgesindeki, ödemeleri gereken vergiyi geciktirmekte olan bazı racaların üzerine yürüdü.
Kısa süre içerisinde bu racaları mağlup edip kalelerini fethettikten sonra, Ramraç, Vicayana-
gara Krallığı'nın güneyindeki güçlü bir toprak sahibinin üzerine yürüdü. Birkaç büyük ça-
tışma ve altı aylık kuşatmanın sonunda bu toprak sahibine karşı bir başarı elde edemedi.

Bu sırada yanında getirmiş olduğu paranın tamamını tüketmiş olan Ramraç, Vicayanagara
şehrindeki kölesine yazarak, savaşa devam edebilmesi için kendisine hazineden bir miktar
daha para göndermesini emretti. Sarayın hazine bölümüne giren köle, buradaki zenginlikler-
den o kadar etkilendi ki efendisine para göndermek yerine, isyan ederek hepsine sahip olma-
ya karar verdi. Ülke tahtındaki küçük racaya özgürlüğünü verdikten sonra, Boç Tirmal Ra-
ca'ya da, eğer davasına katılırsa kendisine bir bakanlık vereceğini vaad ederek ikna etti. Da-
ha sonrasında ise vakit kaybetmeden asker toplamaya başladı. Ramraç'dan nefret eden bir-
çok soylu, yasal racalarına bağlılıklarını ilan etmek üzere vakit kaybetmeden Vicayanagara
şehrine koştu. Kısa süre içerisinde 30.000 atlı ve çok sayıda piyade şehrin sancakları altında
bir araya geldi. Boç Tirmal Raca'nın tavsiyesi ile olur da Ramraç'a karşı başlatmış olduğu
isyandan pişman olursa diye köle de öldürüldü. Böylece ülkede en yetkili kişi Boç Tirmal
Raca haline geldi.

Bu isyanı duyan Ramraç hiç vakit kaybetmeden düşmanı ile ateşkes imzalayıp Vicayanaga-
ra'ya döndü. Ancak yol üzerinde yanında olan birçok soylu yasal hükümdarlarına bağlılıklar-
ından dolayı yanından ayrılınca savaştan kaçınıp, hali hazırda çok avantajlı olan konumunu
korumanın daha mantıklı olacağına karar verdi. Buna bağlı olarak küçük raca ile bir anlaşma
imzaladı. Bu anlaşmaya göre kendi topraklarının kontrolü, o topraklar içerisinde bağımsız bir
biçimde Ramraç'da kalacaktı. Huzur ve barış yeniden sağlanınca, soylular da kendi toprakla-
rına dönerek bebeği yeniden amcasının kontrolüne bıraktılar. Kısa bir süre sonra bu amca,
taht ile ilgili hayallere kapılarak yeğenini boğdurdu ve Vicayanagara tahtını ele geçirdi. Soy-
lular ise, hem kraliyet ailesinden olduğu için, hem de daha onurlu bir insan olarak gördükleri
Boç Tirmal Raca'nın yönetimini Ramraç'ınkine tercih ettikleri için, onun tahtı ele geçirme-
sine ses çıkarmadan kendisine itaat ettiler. Ancak kısa süre sonra, Boç Tirmal Raca'nın bir
tiran olduğunu ve ülkeyi baskı ile yönettiğini görünce, Ramraç'ı geri çağırarak yönetimi eli-
ne almasını istemeye karar verdiler. Kemal Han Dekkeni'ye Adilşahlar tahtını ele geçirmek
için cesaret veren de bu olaylar silsilesinin başlangıcı olmuş olmalıdır. Bkz. Briggs (çev.);

a.g.e., C. 3, s. 81-83. Sewell ise, Vicayanagara'nın bu dönemdeki hanedanının soyağacı ile ilgili büyük tartışmaların bulunduğunu belirttikten sonra, 1530 yılında ölen Krişna Deva Raya'nın yerine onun varis olarak seçtiği Achyuta'nın geçtiğini, 1542 yılında ölen bu kişinin yerine de Sadasiva isimli hanedanın bir başka üyesinin geçtiğini, bu kişinin kısa bir süre ismen tahtta kaldıktan sonra, ülkenin yönetiminin tamamen Saluva hanedanından Rama Raya'ya (Ramraç) geçtiğini belirtmiştir. Rama Raya ve kardeşi Tirumala, Krişna Deva Raya'nın kızları ile evlenerek konumlarını güçlendirmişlerdir. Bu bilgiler ışığında, Sewell, I. İbrahim Adil Şah'ı Vicayanagara'ya davet edenin Achyuta olabileceğini dile getirmektedir. Zira Achyuta korkak bir hükümdardır ve ülkeyi yönetebilecek kapasitede değildir. Daha sonrasında ise Sewell, başka bir Portekizli kronikçiden edindiği bilgiler ışığında, Achyuta'nın Venkata isimli bir oğlu olduğunu ve Achyuta 1542 yılında öldüğünde oğlunun çocuk yaşta tahta geçtiğini belirtmiştir. Bu çocuğun Ranga adında bir amcası bulunmaktadır ve onun tahtı ele geçirmesinden korkan çocuğun annesi Adilşahlar sultanını yardıma çağırmış ve ona büyük paralar önermiştir. I. İbrahim Adil Şah Vicayanagara'ya giderken yolda Ranga'nın elçileri ona ulaşmış ve yine büyük paralar önererek kendi taraflarına çekmeye çalışmışlardır. I. İbrahim Adil Şah ise, yardım ediyor gibi görünüp aslında Vicayanagara'nın hükümdarı olma amacıyla Vicayanagara'ya doğru ilerlemeye devam etmiştir. Ülkenin soyluları bir Müslüman tarafından yönetilmekten korktukları için Ranga'yı tahta geçirmiş, Adilşahlar ordusunu ise Vicayanagara'ya yakın bir noktada yenmişlerdir. Daha sonrasında ise Ranga, durumunu sağlamlaştırmak için yeğenini öldürtmüştür. Ayrıca, gücünden korktuğu soyluları da bir bir öldürmeye başlayınca, bu kişiler yeniden I. İbrahim Adil Şah'a ulaşarak ülkenin yönetimini onun ele almasını istemişlerdir. I. İbrahim Adil Şah Vicayanagara'ya doğru yeniden ilerlemiş, hatta ülkenin soyluları tarafından da hükümdar olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Ancak I. İbrahim Adil Şah'ın da kibirli tavırları sonucu, onun tarafında olan birçok kişi karşısında yer almaya başlamış, I. İbrahim Adil Şah da güvenliğinden endişe ederek Bicapur'a dönmüştür. Bu karışıklık sırasında ise, Krişna Deva Raya'nın kızıyla evli olan önemli bir devlet adamı, ülkenin yönetimini ele geçirmiştir. Sewell'in de ifade ettiği gibi, bu hikâye Boç Tirmal Raca ve öldürttüğü yeğeninin hikâyesine çok benzemektedir ancak tarihler uyuşmamaktadır ve başka kaynaklarda verilen bilgilere göre Achyuta ve kısa süre tahtta kalabilen oğlu Venkata'dan sonra Sadasiva isimli bir hükümdar ismen de olsa yıkılışına kadar devletin başında kalmıştır. Fiili hükümdarlık ise Rama Raya ve kardeşleri Tirumala ile Venkatadri'nin elinde olmuştur. Sewell meseleyi kesin bir sonuca bağlamadan kapatmıştır. Bkz. Sewell; *a.g.e.*, s. 165-184. En azından devletin fiili hükümdarının Rama Raya (Ramraç) olduğu konusunda kaynaklar arasında bir uyuşma mevcut olduğundan, bu bilgiyi doğru kabul etmekte bir sakınca olduğu düşünülmemektedir. Tarihçi Abdulgani İmaratwale ise, Rafiüddin Şirazi'den edindiği bilgiler ışığında, ülkenin 1535 yılında Ramraç'ın kontrolüne girdiğini

da kendisine bağı vergi ödeyen bir hükümdar olmayı ve ordusunun seferde kaldığı her gün için ise üç Hun lakı vermeyi vaat etti. I. İbrahim Adil Şah bu tekliften çok etkilendi ve Esad Han'a da danışarak 1535 yılında başkenti Bicapur'dan yola çıktı. Hiçbir direnişle karşılaşmadan Vicayanagara topraklarına girdi. Raca kendisini karşılayarak Vicanagara'nın hükümdarlık tahtına oturttu ve yedi gün boyunca kutlama yapıldı¹¹⁶⁷. Ancak kısa bir süre sonra Vicayanagaralı Ramraç ve Boç Tirmal Raca arasındaki çekişme sona erdi¹¹⁶⁸. Zira Ramraç ve onunla işbirliği yapan soylular, Boç Tirmal Raca'ya yazarak bir Müslüman'ın Vicayanagara'nın kontrolünü elde tuttuğunda ortaya çıkabilecek tehlikeleri yazdılar. Ona tapınaklarının ve putlarının yıkılacağından, Behmeniler döneminde olduğu gibi halklarından birçok kişinin köleleştirileceğinden bahsettiler. Aralarındaki anlaşmazlığa son verildiği takdirde kendisine bağı olacaklarının sözünü verdiler. Eğer Adilşahlar sultanını kendi ülkesini gönderirse Ramraç dâhil bütün soylular bir daha asla otoritesine karşı çıkmayacaklarını vaat ettiler¹¹⁶⁹. Boç Tirmal Raca da I. İbra-

belirtmiştir. Ramraç, daha sonrasında ülkedeki birçok soyluyu egale ederek yerine akrabalarını yerleştirmiştir. Ağabeyi olan Tamraç devlet işlerine bakarken, küçük kardeşi Venkatadri de ordunun başında idi. Bütün önemli noktalara kendi akrabalarını yerleştirip yeterli güce eriştiğine inandığında ise, Krişna Deva Raya'nın oğlunu hapsedmiş ve ülkenin başına geçerek 30 yılı aşkın süre boyunca ülkeyi hükümdar olarak yönetmiştir. Bkz. Imaratwale; *History of Vijayanagara*, s. 57. Rafiüddin Şirazi, Ramraç'ın devletin yönetimini ele geçirmesi konusunda daha erken bir tarih vermiş olsa da, önemli hususlarda diğer kaynaklarla bir paralellik göstermektedir. Ramraç, ülkenin yönetimini bir noktada tamamen ele geçirmiş, ülke 1565 yılında Dekken sultanlıkları yıkılana kadar da ülkeye hükmetmiştir. Kardeşleri ve akrabalarını da bu süre zarfında çok önemli noktalara getirerek ülkeye kesin bir şekilde hâkim olmuştur. Ramraç'ın ağabeyi olarak bahsedilen Tamraç ise Tirumala olmalıdır.

¹¹⁶⁷ Prasad; *History of Medieval India*, s. 408; Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 83.

¹¹⁶⁸ Nayeem; 2008, s. 28-29.

¹¹⁶⁹ Gribble; *a.g.e.*, C. 1, s. 176.

him Adil Şah'a 50 Hun lakı¹¹⁷⁰ daha ödedikten sonra kendisinden çekilmesini istedi. Ayrıca kendisine içlerinde 12 iyi durumda fil ve bazı güzel atlar da bulunan çok değerli hediyeler de verdi¹¹⁷¹. Bu şartlar altında Vicayanagara'da daha fazla kalmanın gereksiz ve tehlikeli olacağını değerlendiren I. İbrahim Adil Şah Vicayanagara'dan kısa süre içerisinde ayrıldı¹¹⁷².

Ancak I. İbrahim Adil Şah Vicayanagara şehrinden ayrıldıktan sonra, henüz Ab-ı Keşte'yi geçmemişti ki Ramraç ve işbirlikçileri yeminlerini bozdular. Sonrasında şehirdeki kuvvetlerin bir kısmını tehdit ederek bir kısmını da rüşvetle satın alarak, Boç Tirmal Raca'yı yakalayıp kendilerine teslim etmeye dahi razı ettiler. Boç Tirmal Raca'nın öldürmüş olduğu önceki kralın intikamını almak bahanesini de kullanarak hızla gelerek şehre girdiler. İhanete uğradığını gören Boç Tirmal Raca da, kendisini sarayına kapatarak, umutsuzluktan aklını yitirdi ve düşman tarafından kullanılamasınlar diye saraydaki bütün fillerle atların gözlerini kör ettirerek kuyruklarını kestirdi. Daha sonra ise, yılların birikimi olan saraydaki bütün değerli taşları ve incileri büyük değirmen taşları arasında ezdirip toz haline getirterek yerlere saçtı¹¹⁷³. Daha sonrasında, kaldığı odadaki bir sütuna kılıcını sabitleyerek, tam da düşmanları sarayın kapılarını kırıp içeri girmeye başladığı sırada, öyle güçlü bir şekilde üzerine koştu ki kılıç vücudunu delip sırtından dışarı çıktı¹¹⁷⁴. Böylece Boç Tirmal Raca hayatına son verdi. Bu gelişmeler sonunda Ramraç ise ülkenin rakipsiz ve tek hükümdarı oldu.

¹¹⁷⁰ Gribble bu paranın da 1.700.000 Sterlin'e denk geldiğini ifade etmiştir. Gribble; *a.g.e.*, C. 1, s. 176.

¹¹⁷¹ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 84.

¹¹⁷² Nayeem; 2008, s. 29; Gribble; *a.g.e.*, C. 1, s. 176.

¹¹⁷³ Vicayanagara Racalığı'nda değerli taşlara yönelik büyük bir ilgi mevcuttu. Bkz. Lach; *a.g.e.*, C.1-1, s. 374..

¹¹⁷⁴ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 84-85.

Rayçur Düab'a vardığı sırada bu ihanetten haberdar olan I. İbrahim Adil Şah, Esad Han'ı ordusunun büyük bölümünün başında göndererek Vicayanagara racalığına bağlı Adoni Kalesi'ni kuşattı. Kale tam düşmek üzereyken, Ramraç'ın küçük kardeşi Venkatadri, çok büyük sayıda süvari ve piyade ile Esad Han'akarşı geldi. Esad Han da bu ordunun gelmekte olduğunu görünce kuşatmayı kaldırdı ve ordusu ile birlikte düşmana doğru ilerledi. Sert bir çatışma oldu ve sayıca kendi ordusundan çok üstün olan düşman tarafından yenilmekte olduğunu gören Esad Han, düzenli bir şekilde geri çekilmeye başladı. Ancak yaklaşık yedi fersah¹¹⁷⁵ boyunca galip Vicayanagara ordusu tarafından takip edildi¹¹⁷⁶. Dinlenmek için ordugâhını kurduğunda, ertesi gün yine düşman ordusunu taciz etmek için hazır bulunmak isteyen Venkatadri, bir fersah kadar yakınına yaklaştı. Düşmanın böyle bir hamle yapacağını tahmin eden Esad Han, ondan önce davranarak şafak vaktinden önce, seçme 4.000 süvari ile Venkatadri'nin ordugâhını bastı. Venkatadri, kendisine çok güvendiği için böyle bir hamleye karşı hazırlıksızdı. Venkatadri'nin saldırıdan haberdar olduğunda düşman çoktan kendi çadırının yakınına kadar gelmişti. Kaçmak için zor vakit bulabildi ve hazinelerini, fillerini ve hatta ailesini galip Adilşahlar askerlerine bırakmak zorunda kaldı¹¹⁷⁷. Gün ağırınca dağılmış olan ordusunu bir araya getiren Venkatadri, saldırıya geçecekmiş gibi ilerledi. Ancak Esad Han'ın gece elde etmiş olduğu avantajı sürdürmek konusunda kararlı olduğunu görünce, ailesinin hayatından da endişe ettiğinden dolayı savaşa girme riskini almaktan çekindi ve altı fersah ötede ordugâhını kurarak bir savunma hattı tertipledi. Burada ağabeyi Ramraç'a yaşadığı felaketi yazarak, durumu telafi edebilmesi için destek göndermesini istedi. Ramraç hem asker hem de para desteği göndererek, savaşı sürdürmeye kararlı olduğunu

¹¹⁷⁵ Bir fersah yaklaşık 6 kilometreye denk geldiğinden burada bahsedilen mesafe de yaklaşık 42 kilometredir.

¹¹⁷⁶ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 85.

¹¹⁷⁷ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 85.

gösterdi. Ancak kardeşine özel bir mesaj göndererek, I. İbrahim Adil Şah'ın kendi inisiyatifini ile Adoni'yi kuşatmasının kendisine pek mantıklı gelmediğini, kendi ricalığındaki soyluların I. İbrahim Adil Şah'ı davet etmiş olabileceklerini söyledi¹¹⁷⁸. Hatta kendisiyle birlikte olan soyluların da gizliden gizliye I. İbrahim Adil Şah'ı destekliyor olabileceğini düşündüğünden, Müslümanlar ile barış yaparak karısı ve çocuklarının Esad Han tarafından bırakılmasını sağlamanın doğru bir hareket olacağını bildirdi. Ağabeyinin tavsiyesine uyan Venkatadri, I. İbrahim Adil Şah'a barış teklifinde bulundu. Yapılan anlaşma sonrasında Adilşahlar ordusu bu topraklardan çekildi¹¹⁷⁹. Adoni Kalesi Vicayanagarlılarda kalmış, ancak bu girişim Ramraç'ın Adilşahlara karşı duyduğu öfkeyi perçinlemişti¹¹⁸⁰.

c. I. İbrahim Adil Şah'ın İlk Zamanlarında Portekizliler

ca. Rachol Kalesi Çekişmesi

Esad Han, sultanı I. İbrahim Adil Şah tarafından Portekizlilere saldırmak ve Rachol'daki kaleyi yıkmak üzere emir almıştı¹¹⁸¹. O da seçme askerlerden oluşan kalabalık bir kuvvetle adamı Süleyman Ağa'yı oraya yönlendirdi. Adilşahlar askerlerinin geldiğini öğrenen Portekizliler de karşı koymak için bu bölgeye kuvvetlerini sevk etti-

¹¹⁷⁸ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 86.

¹¹⁷⁹ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 86.

¹¹⁸⁰ Sherwani & Joshi, *a.g.e.*, C. 1, s. 317.

¹¹⁸¹ Burası, Goa'nın karşısında anakarada bulunan Salset'dedir. Bkz. Stevens; *a.g.e.*, s. 31. Danvers'in ifadelerine göre Portekizliler, İsmail Adil Han ölünce oğulları arasında çıkan çatışmadan yararlanarak anakaraya çıkmışlar ve burada bir kale inşa etmişlerdir. Adilşahlar kumandanı Süleyman Ağa onlara engel olmaya çalışmış ancak başarılı olamamıştır. Bkz. Danvers; 1992, s. 413.

ler. Portekizliler, alanın da avantajını kullanarak Adilşahlar askerlerini bozguna uğrattılar. Süleyman Ağa'nın yeğeni ve üç başka önemli komutan savaş alanında hayatını kaybetti. Portekizliler Goa'ya muzaffer olarak döndüler ve kutlamalar düzenlendi¹¹⁸². Ancak savaştan hemen sonra Esad Han'ın bir elçisi gelerek Portekizlilerden Rachol'ü teslim etmelerini ve buradaki kaleyi de yıkmalarını talep etti. Portekiz valisi Nuno da Cunha, toprakları verebileceğini, kaleyi ise ancak kralının emriyle yıkabileceğini, zira kralın kendisine kale yıkmak için değil yalnızca kale inşa etmek için yetki verdiğini belirtti. Bunun üzerine Esad Han yeniden saldırıya geçeceğini belirtti ve o bölgedeki Portekizlilere çekilmeleri için 10 gün süre verdi. Portekizliler de buradaki kalelerine sığındılar. 10 gün sonra Esad Han çok büyük bir orduyla gelerek kaleye saldırdı ancak büyük kayıplar vererek mağlup oldu¹¹⁸³.

I. İbrahim Adil Şah Esad Han'a saldırıyı sürdürmesi için baskı yapmaya devam ediyordu. Esad Han da bunun üzerine başka bir kuvveti, Türk kumandan Çağrı Bey komutasında gönderdi. Bu kuvvet Bardes'e girince, Portekizliler kuvvetlerini bu bölgeye yönlendirdi. Temmuz 1536'da bu iki kuvvet arasında yaşanan savaş da Portekizlilerin galibiyeti ile sonuçlandı¹¹⁸⁴. Bu mağlubiyetten sonra Esad Han bir daha Portekizlilerle açık alanda savaşmadı. Bir sonraki kuvvete bizzat komuta eden Esad Han, Rachol Kallesi'ne giderek burayı kuşattı ve hâkim noktalara topçular yerleştirerek kalenin etrafına tahkimatlar yaptırdı. Kalenin ikmal yollarını kesmeyi amaçladı. Portekizlilerin birkaç karşı saldırısı ise ağır kayıplar vererek aleyhlerine sonuçlandı. Esad Han esir düşen yaralı Portekizlilere bakılması emrini verdi ve iyileşen askerleri valiye iade ederek savaşın

¹¹⁸² Bu zafer yalnızca Portekiz kaynaklarında geçmekte ve Adilşahları anlatan kaynaklarda hiç bahsedilmemektedir. Ayrıca savaş sonunda Esad Han'ın ulti-matom niteliğindeki istekleri savaşı Portekizlilerin kazandığı hakkında şüphe yaratmaktadır.

¹¹⁸³ Danvers; 1992, C.1, s. 414-415.

¹¹⁸⁴ Danvers; 1992, C.1, s. 415.

bir an önce bitmesini umduğunu bildirdi. Kale yıkıldığı takdirde Portekizliler ile yeni-den dostane ilişkilere sahip olacaklarını belirtti. Durumun kendileri için umutsuz olduğunu gören Portekizliler, Esad Han'ın isteğini yerine getirerek, içindeki mühimmatı aldıktan sonra kaleyi patlatarak imha ettiler¹¹⁸⁵.

cb. Babürlülerin Hindistan Faaliyetleri ve Portekizlilere Etkisi

1535 yılında, Babürlülerin Kuzey Hindistan'da yayılmaya başlaması ve Gucerat Sultanlığı'nın topraklarına göz dikmesi, bu sultanlığı bir müttefik arayışına itmiş, onlar da çareyi Portekizliler ile anlaşmakta bulmuştur. Gucerat sultanı Bahadır, Portekizliler ile bir görüşme yapmış ve onlara destekleri karşılığında, sultanlığına ait bazı kıyıları teslim ederken, Diu'ya da bir kale yaptırma ve limanı kullanma izni vermiştir¹¹⁸⁶. Bu, Portekizlilerin uzun zamandır istedikleri bir şeydi ve teklifi hemen kabul ederek Diu'da bir kale yaptırdılar. Zira Portekizliler Melik Ayaz ve oğullarının zamanından beri bu limanı ele geçirmek için çaba harcamışlar, ancak başarılı olamamışlardı¹¹⁸⁷.

Daha sonrasında ise, Gucerat sultanı Bahadır Portekizlilerin Diu'ya kale yaptırmasına izin verdiği için pişman olmuştu. Zira Babürlülerden topraklarını geri alma konusunda büyük yol kat etmişti ve Portekizlilerin desteğine ihtiyacı kalmamıştı. Nuno da Cunha ile görüşükten sonra yeniden Diu Kalesi'nden Portekizlileri çıkarmayı düşün-

¹¹⁸⁵ Danvers; 1992, C.1, s. 416.

¹¹⁸⁶ Babür saldırısına karşı Osmanlı Devleti'nden de yardım istemeyi ihmal etmeyen Gucerat sultanı Bahadır, zengin armağanlar ile birlikte bir elçiyi Osmanlılara göndermişti. Elçi, Osmanlı sultanını Edirne'de görmüş ve eteğini öpmek şerefine erişmişti. Sunduğu armağanlar arasında çok değerli bir kemerin olduğu bilinmektedir. Bkz. Peçevi İbrahim Efendi; *Peçevi Tarihi*, Bekir Sıtkı Baykal (haz.), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981, C. 1, s. 160. Ayrıca bkz. Kurtoğlu; *a.g.m.*, s. 11.

¹¹⁸⁷ Nainar (çev.); *a.g.e.*, s. 72-73.

meye başladı. Bunun üzerine Vali Nuno da Cunha'ya bir mektup yazarak onunla görüşmek istediğini bildirdi. Aralık 1536'da Diu'ya varan Nuno da Cunha, Sultan Bahadır'ın başka planlara sahip olduğunu düşünerek karaya çıkmak istemedi. O zaman Sultan Bahadır Nuno da Cunha'nın gemisine gelerek görüşmeye orda devam etti. Bu iki liderden, Nuno da Cunha Sultan Bahadır'ı Diu Kalesi'ne davet ederek burada esir almayı planlarken, Sultan Bahadır'ın planı da Nuno da Cunha'yı kendisi adına vereceğini söylediği bir akşam yemeğine gelmeye ikna ederek, yemekte iken esir alıp bir kafesin içinde Osmanlı padişahına yollamaktı¹¹⁸⁸. Ancak görüşmelerden herhangi bir sonuç alınamamıştı ve Sultan Bahadır karaya çıkmaya hazırlanıyordu ki Portekizliler ile Guce-ratlılar arasında vuku bulan bir gerginlikte hem Diu kumandanı Manuel de Sousa, hem de Sultan Bahadır hayatını kaybetti¹¹⁸⁹. Sultanın ölü bedeninin üzerinden, Osmanlı Dev-

¹¹⁸⁸ Danvers; 1992, C.1, s. 418.

¹¹⁸⁹ Peçevi İbrahim Efendi; *a.g.e.*, C. 1, s. 161; Serjeant (çev.), *a.g.e.*, s. 75-76. H.M. Elliot'ın dönemin kaynaklarından edinmiş olduğu bilgilere göre olay şöyle vuku bulmuştu; *Sultan Bahadır Şah görüşme için Diu limanına geldiğinde, Portekizli valinin gemileri ve askerleri ile birlikte varmış olduğunu gördü. Portekizli vali endişeliydi ve Sultan Bahadır'ın artık Portekizlilerin yardımına ihtiyacı olmadığını bildiğinden bir hainlik planlamaktaydı. Bunun için sultana yazılı bir mesaj iletti ve istemiş olduğu gibi görüşme yapmak için geldiğini, ancak hasta olduğu için karaya çıkamayacağını bildirdi. Görüşmeyi ancak iyileştiği zaman yapabileceğini söyledi. Bunun üzerine Sultan Bahadır yanında az sayıda muhafızla Portekizli valiyi ziyaret etmek üzere gemiye çıktı. Gemiye çıktığı zaman valinin aslında hasta olmadığını gördü. Bunun üzerine derhal karaya dönmeye niyetlendi, ancak Portekizliler ellerine geçen böyle bir fırsatı kaçırmak istemediler. Sultan Bahadır'ı esir alarak bu yolla Gucerat Sultanlığı'ndan daha fazla liman alabileceklerini düşünüyorlardı. Vali Sultan Bahadır'dan biraz daha kalmasını ve onunla aklındaki bazı hususları tartışması konusunda ısrar etti. Sultan ise aklındaki hususları yazılı olarak göndermesini söyleyerek gemiye gelmiş olduğu kayığa binmek üzere döndü. Bunun üzerine Portekizli gemiler saldırmak niyeti ile kayığın etrafına toplanmaya başladılar. Sultan Bahadır ve Rumi Han kendilerini denize atarak kurtulmaya çalıştılar. Portekizliler arasında bulunan bir dostu elini uzatarak Rumi Han'ı kurtardı. Sultan Bahadır ise dalgalara kapılarak boğuldu. Muhafızları da tıpkı sultan gibi öldüler. Bkz. H.M.*

leti ile işbirliği içerisinde olduğuna dair bir mektup bulundu¹¹⁹⁰. Nuno da Cunha Guce-
rat Sultanlığı'nın önde gelen kişileri ile bir toplantı düzenleyerek onlara hükümdarları-
nın ihanetini anlattı. Bu adamlardan vuku bulan eylemi haklı bulduklarına dair hem
Arapça hem de Farsça yazıların altına mühürlerini bastırarak bu kâğıtları Dekken, Vija-
yanagara, Hürmüz ve Aden gibi yerlere göndererek bu bölgelerdeki hükümdarları ya-
şanmış olan olay hakkında bilgilendirdi. Diu'daki halkı yatıştırabilmek için ise şehirdeki
Müslümanların ibadetlerini özgürce yapabilmelerine ve kendi kanunlarına göre yaşaya-
bilmelerine izin verdi¹¹⁹¹. 1537 tarihinde tahta geçen yeni Guce-
rat sultanı Mir Muham-
med¹¹⁹² ise Portekizlilere onu desteklemeyi sürdürmeleri karşılığında daha da fazla top-
rak vaat etti¹¹⁹³. Nuno da Cunha da bu teklifi kabul ederek herhangi bir direnişle karşı-
laşmadan Diu'daki camide onun sultan ilan edilmesini sağladı. Ancak ölen Bahadır'ın
bir yeğeni bu kişiyi tahttan indirerek yerine Guce-
rat sultanı oldu. Bu sultan da Portekiz-
lilerle barış yapmak istedi ancak Mir Muhammed'in sunmuş olduğu vaatleri kabul et-
mediğinden görüşmeler sonuçsuz kaldı¹¹⁹⁴.

Elliot; *The History of India as Told by Its Own Historians*, Trubner and Co., Londra 1875,
C.6, s. 18.

¹¹⁹⁰ Danvers; 1992, C.1, s. 420. Guce-
rat sultanı Bahadır Şah'ın, Portekizlilere karşı Osmanlı
Devleti'nin yardımını istediği, başka kaynaklarda da geçmektedir. Bkz. Aziz Ahmed; *Hin-
distan'da İslam Kültürü Çalışmaları*, Latif Boyacı (çev.), İnsan Yayınları, İstanbul 1995, s.
42; Serjeant (çev.), *a.g.e.*, s. 75-76.

¹¹⁹¹ Danvers; 1992, C.1, s. 420.

¹¹⁹² Bu kişinin Sultan Bahadır'ın ölümünden hemen sonra sultanın annesinden büyük miktarda
altın çaldığı ve bu altınlarla bir ordu toplayarak taht için mücadele ettiği bilgisi mevcuttur.
Daha sonra Portekizli vali Nuno da Cunha'dan yardım istemiş ve onun yardımı ile de tahta
geçebilmiştir. Bkz. Danvers; 1992, C.1, s. 421.

¹¹⁹³ Danvers; 1992, C.1, s. 421.

¹¹⁹⁴ Danvers; 1992, C.1, s. 421. J.W. Watson, Sultan Bahadır Şah'ın ölümünden sonra Guce-
rat soylularının tahta yeğeni Muhammed Şah'ı geçirdiğini, onun tahta geçtikten kısa bir süre
sonra ölmesi üzerine de tahta bir diğer yeğeni olan Muhammed Han'ın geçtiğini belirtmiştir.

Bu dönemde Portekizlilerin Seylan ve Molukkalarda da yaşamış oldukları sorunlar Portekiz'in denizaşırı bir imparatorluk kurma yönündeki eksiklerini gözler önüne sermektedir. Görüldüğü üzere Portekizliler, çok büyük bir alana çok az kişiyle ve birkaç stratejik nokta aracılığı ile hâkim olmaya çalışıyorlar ancak az sayıdaki Portekiz askerinin canla başla mücadele etmesine rağmen Portekizliler bir türlü işlerini tam olarak yoluna koyamıyorlardı.

cc. Portekizlilere Karşı Gucerat Osmanlı İttifakı

1453 yılında İstanbul'un fethi ile birlikte, Osmanlı Devleti, Avrupa ile Doğu arasındaki ticareti ve bu ticaretin kilit merkezlerini kontrol etme fırsatına sahip oldu. Bu fırsat, yalnızca ticaret yollarını kontrol etmekle sınırlı değildi. Osmanlı Devleti, Hindistan ticaretinden azami seviyede kâr da sağlamak istiyordu¹¹⁹⁵. Ayrıca Osmanlı Devleti'nde bir *dünya hâkimiyeti* fikri de revaçta idi. Bu nedenle Osmanlı kara ordusu ve donanması, 1453 yılından itibaren ciddi biçimde büyütülmeye başladı¹¹⁹⁶. 23 Ocak 1517 tarihinde, Ridaniye Savaşı ile birlikte, Osmanlı Devleti o dönemin en büyük Müslüman devletlerinden biri olan Memlukları alt etmiş ve Mısır'a hâkim olmuş oluyordu¹¹⁹⁷. Mı-

Muhammed Han tahta geçtiğinde 11 yaşında olduğu için, yönetim devlet adamı Derya Han'ın eline geçmiştir. Bkz. J.W. Watson; *History of Gujarat*, Cosmo Publications, Yeni Delhi 1987, s. 51. Casale ise, Hadım Süleyman Paşa'nın Hindistan seferi sırasında Gucerat tahtında Bahadır'ın oğlu Mahmud'un bulunduğunu belirtmiştir. Bkz. Giancarlo Casale; *The Ottoman Age of Exploration*, Oxford University Press, Oxford 2010, s. 60.

¹¹⁹⁵ Malekandathil; *a.g.e.*, s. 111.

¹¹⁹⁶ Özbaran; 2009, s. 64.

¹¹⁹⁷ Özbaran; 2009, s. 66. Daha önce Venediklilerin Portekizlilere karşı Memlukları desteklemiş olduğunu ifade etmiştik. Osmanlı Devleti ile Memluklar arasında yaşanan bu savaşta da, Osmanlı Devleti'nin Portekizliler ile Hint Okyanusu'nda baş edebileceğini düşünen Venedikliler, bu defa da Memluklara karşı Osmanlıları desteklemişlerdir. Bkz. Daniel Goffman;

sır'ın da Osmanlı Devleti'nin kontrolüne girmesi ile birlikte, Osmanlı Devleti artık Hint Okyanusu'na denizden erişim imkânı buldu. Bu da onları, o dönemde Hint Okyanusu ticaretine hâkim olma mücadelesi veren Portekizliler ile birlikte kaçınılmaz olarak karşı karşıya getirdi. Osmanlı Devleti'nin kaptanlarından biri olan ve yukarıda anlatılmış olduğu gibi Memluklara da hizmet etmiş olan Selman Reis, 1525 yılında başvezir İbrahim Paşa'ya Osmanlı donanmasının Kızıldeniz'deki durumu ve Portekiz tehlikesi üzerine bir rapor sunmuştu¹¹⁹⁸. Selman Reis'in raporuna göre, Portekizliler efsanevi Hristiyan hükümdar Prester John ile bağlantıya geçmeye ve Kızıldeniz ile Hint Okyanusu'nun bağlantısını kesmeye çalışıyorlardı¹¹⁹⁹. Bu durum Osmanlı Devleti'nin asla tahammül edemeyeceği bir durumdu. Üstelik Portekizlilerin de Hindistan'a gelirkenki emellerinden biri olan İslam-Hristiyanlık çatışmasının bir başka boyutunu teşkil ediyordu. Osmanlı Devleti, Portekiz'in Hürmüz'ü ele geçirişine kadar, Avrupalılar ile yalnızca batıda mücadele etmekteydi¹²⁰⁰. Hürmüz'ün Portekizlilerin kontrolüne girmesi, Osmanlı Devleti'ni Avrupalılar tarafından kuşatılmış hale getiriyordu¹²⁰¹. Bunun yanı sıra, Portekizlilerin Hint Okyanusu'ndaki hâkimiyeti, Mekke ve Medine'ye giden hacıların yolculuğunu tehlikeye sokuyordu. Yavuz Sultan Selim ile birlikte Mekke, Medine ve halifelik Osmanlı Devleti'ne geçmişti. İslam dininin koruyucusu olarak Osmanlı Devleti'nin bu

Osmanlı Dünyası ve Avrupa 1300-1700, Ülkün Tansel (çev.), Kitap Yayınevi, İstanbul 2004, s. 193.

¹¹⁹⁸ Özbaran; 2009, s. 59.

¹¹⁹⁹ Özbaran; 2009, s. 70.

¹²⁰⁰ Sanjay Subrahmanyam, Yavuz Sultan Selim döneminde Osmanlı Devleti'nin politikaları arasında Portekizliler ile mücadele etmek olmadığını, bu durumun Kanuni Sultan Süleyman'ın 1520 yılında başa geçmesiyle vuku bulduğunu belirtmiştir. Bkz. Sanjay Subrahmanyam; *Notes on the Economy of Portuguese Asia: 1523-1526*, Vasco da Gama e a India (Vasco da Gama and India), Conferencia Internacional, Fundação Calouste Gulbenkian, Lizbon 1999, s. 48.

¹²⁰¹ Malekandathil; *a.g.e.*, s. 113.

duruma müdahalesi kaçınılmaz hale geliyordu. 16. yüzyıl boyunca Osmanlı Devleti'nin Portekizlilerin Esatado da India'sı ile düşman kalmış olması, Osmanlı Devleti'nin diğer düşmanlıklarına kıyasla çok uzun bir süreyi teşkil etmesi ile birlikte, durumun Osmanlılar açısından ciddiyetini göstermektedir¹²⁰². Selman Reis raporunu sunduğunda, Osmanlı Devleti henüz Portekiz'in deniz kuvvetleri ile mücadele edebilecek bir Kızıldeniz donanmasına sahip değildi. Bu dönemde Portekizliler rahatlıkla Hindistan ile Kızıldeniz arasında seyretmekte olan gemileri yağmalayabiliyorlardı. Hatta bir Osmanlı kalyonu dahi Portekizlilerin eline geçmişti. Kızıldeniz, Portekiz tehdidine oldukça açık görünüyordu¹²⁰³. Bunun üzerine Osmanlı Devleti hızla Kızıldeniz'deki gücünü artırmaya koyuldu.

Bu arka planın doğal bir sonucu olarak, Eylül 1538 yılında, Rum kökenli Hadım Süleyman Paşa komutasındaki Osmanlı filosu, Portekizliler ile savaş halinde olan Guce-
rat Sultanlığı'na destek vermek üzere Hindistan'a doğru yola çıktı¹²⁰⁴. Osmanlı donanmasını buraya getiren, Guce-
rat Sultanlığı'nın destek çağrısı olduğu kadar, Hristiyanlığa

¹²⁰² Giancarlo Casale; *Imperial Smackdown; The Portuguese Between Imamate and Caliphate in the Persian Gulf*, Portugal, the Persian Gulf and Safavid Persia, Rudi Matthee & Jorge Flores (ed.), Peeters, 2011, s. 181.

¹²⁰³ Özbaran; 2009, s. 71.

¹²⁰⁴ Zeyneddin Malabari bu kişinin vezir makamında bulunduğunu ve 100'ün üzerinde gemiyle yola çıktığını belirtmektedir. Yolda ise bu filo Aden'e saldırmış ve hükümdarı Şeyh Emir bin Davud'u (Emir Davudoğlu Mercan) öldürerek Aden'i Osmanlı topraklarına katmıştır. Böylece Osmanlı Devleti, Kızıldeniz'in girişini kapatarak Portekizlilerin planlarına büyük bir darbe vurmuştur. Bkz. Nainar (çev.); *a.g.e.*, s. 75. Tarihçi Dimitri Kantemir, eserinde Hindistan'a gönderilen Osmanlı donanmasında Kaptan-ı Derya Hayrettin Paşa ile piyade kumandanı Süleyman Paşa olduğunu ifade etmektedir. Bkz. Dimitri Kantemir; *Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükseliş ve Çöküş Tarihi*, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul Tarihsiz, C. 1, s. 237. Özbaran ise Süleyman Paşa'nın Mısır beylerbeyi olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Özbaran; 2009, s. 82. Önalp ise, Süleyman Paşa komutasındaki donanmanın 76 parçadan meydana geldiğini ifade etmiştir. Bkz. Önalp; *a.g.e.*, s. 138. Özbaran da, bu donanmada 74 gemi bulunduğunu satırlarına eklemiştir. Bkz. Özbaran; 2013, s. 146.

meydan okuma dürtüsü ve doğal olarak ticaret yollarını açma arzusu idi¹²⁰⁵. Ayrıca bu yıllarda artık Hint Okyanusu'ndan elde edilen gelirler Osmanlı ekonomisinde önemli bir yer tutmaya da başlamıştı¹²⁰⁶. Osmanlı donanmasının geldiğini öğrenen Gucerat sultanı ise Diu'yu kuşatmak için hazırlıklara başladı¹²⁰⁷. Şehrin tamamını elinde tutan Portekizliler, iç kaleye çekilerek şehrin kontrolünü Guceratlılara bıraktılar¹²⁰⁸. Ayrıca Diu Kalesi'nin kumandanı Nuno da Cunha'ya yazarak destek istedi. Destek kuvvetler gelmeden önce, yolda Aden'i de kontrol altına alan¹²⁰⁹ Osmanlı donanması Diu kıyılarına ulaştı¹²¹⁰. Büyük bir filo¹²¹¹ ile Diu önlerine gelen, Süleyman Paşa'nın emrinde, 6.500 Os-

¹²⁰⁵ Özbaran; 2017, s. 26.

¹²⁰⁶ Özbaran; 2009, s. 78.

¹²⁰⁷ Ancak Özbaran'a göre Osmanlı yardımını isteyen Sultan Bahadır Şah idi. Hatta destek karşılığında Osmanlı Devleti'nin kontrolünde olan Mekke'ye hazinesinin önemli bir kısmının yanı sıra hareminden çok fazla cariye göndermişti. Bunun üzerine Osmanlı Devleti Süleyman Paşa komutasındaki donanmayı Haziran 1538 tarihinde yola çıkarmış ancak bu donanma yolda iken Bahadır Şah'ın ölmesi üzerine tahta geçen yeni Gucerat sultanı Osmanlıları desteklemeyi reddetmiş, bunun üzerine Osmanlı donanmasında işgalci bir ordu konumuna düşmüştür. Özbaran; 2009, s. 82-83.

¹²⁰⁸ Danvers; 1992, s. 426.

¹²⁰⁹ Uzunçarşılı; 1983, C. 2, s. 393. Aden emiri Davudoğlu Amir (Davudoğlu Mercan) adındaki Arap, iyilik ile elde edilerek kan dökülmeden kaleyi Osmanlılara teslim etmiştir. Kaleye bağlı olan yerlerin tamamı Osmanlı egemenliğini kabul etmiş ve sancak beyliğine komutanlardan Behram Bey atanmıştır. Bkz. Peçevi İbrahim Efendi; *a.g.e.*, C. 1, s. 161. Hadrami kroniklerinde, Süleyman Paşa'nın, sefere çıkmadan önce Ferhat Subaşı isimli bir kölesini Yemen'deki hükümdarlara göndererek buraları kontrol altına aldığı ve hutbeyi Kanuni Sultan Süleyman adına okuttuğu anlatılmıştır. Bu olayla birlikte, Hadrami kıyılarında hutbe ilk defa bir Osmanlı padişahı adına okunmuştur. Bkz. Serjeant (çev.); *a.g.e.*, s. 76-78. Kızıldeniz'deki Baharat ticareti, Osmanlı Devleti'nin Aden'e hakim olması üzerine yeniden canlanmıştır. Bkz. C.R. Boxer; *Portuguese Conquest and Commerce in Southern Asia, 1500-1750*, Variorum Reprints, Londra 1985, s. 415.

¹²¹⁰ Malekandathil; *a.g.e.*, s. 118.

¹²¹¹ Casale, Süleyman Paşa'nın filosunun, yüz yıldan uzun süre önce gelen efsanevi Çinli amiral Cheng Ho'nun filosundan beri Hint Okyanusu'nda bulunan en büyük donanma olduğunu be-

manlı askerinin yanı sıra, Diu valisi olarak görev yapan dönme İtalyan Hoca Zafer'in¹²¹² ve Guceratlı kumandan Ali Han'ın kuvvetleri ile birlikte 19.000 askere ve dönemin en iyi toplarına sahipti. Yalnızca 800 kişi olan Portekizlilerin hiç şansının olmadığını düşünüyordu¹²¹³.

İlk başta 600 yeniçeri ile yapılan saldırı başarısız oldu. Bir fırtına çıkması üzerine Süleyman Paşa daha fazla girişimde bulunamadan beklemek durumunda kaldı. Portekizliler de bu süreyi tahkimatlarını güçlendirmekle değerlendirdiler. Ayrıca Portekizli küçük bir destek kuvveti de kaleye ulaştı. 28 Eylül 1538 tarihinde Süleyman Paşa yeniden saldırıya geçti. Kıyıdaki tahkimatları ele geçiren Osmanlı ordusu çok sayıda Portekizliyi de esir aldı. Süleyman Paşa, kale kumandanına bir mektup yazarak durumunun çok umutsuz olduğunu bildirdi ve kaleyi teslim ettiği takdirde kendisine ve adamlarına bir zarar verilmeyeceğini söyledi. Ancak kale kumandanı Antonio de Silveira öyle ağır

lirtmiştir. Bu filodaki insan sayısının ise, muhtemelen o sırada Asya'da bulunan bütün Portekiz kolonilerinin nüfusuna denk olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Casale; *a.g.e.*, s. 59.

¹²¹² Pius Malekandathil, Hoca Zafer'in İslam dinine geçmeden önce Katolik bir Arnavut olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Diu'nun yanı sıra Surat'ın da valisidir ve Gucerat sultanını Diu'ya saldırmak için ikna eden ve Osmanlı Devleti'ni bu saldırıya davet eden de bu kişidir. Bkz. Malekandathil; *a.g.e.*, s. 117; Bkz. Andrada; *a.g.e.*, s. 54. Giancarlo Casale ise, bu kişinin Güney İtalya'da bulunan Otranto şehrinde doğduğunu ve Selman Reis'in adamlarından biri olduğunu belirtmiştir. Selman Reis'in 1528 yılındaki ölümünden sonra, emrindeki birçok kişi gibi o da yeni bir yaşam amacıyla Hindistan topraklarına gitmiş ve burada Gucerat Sultanlığı'nın hizmetine girmiştir. Daha sonra ise Sultan Bahadır kendisine *Hüdavend Han* unvanını vermiş ve onu Diu ve Surat valisi yapmıştır. Sultan Bahadır Portekizliler tarafından öldürüldüğünde yanındakilerden biri de Hoca Zafer'dir ve yaralarına rağmen çok uzun bir mesafeyi yüzerek kurtulabilmiştir. Bu kişinin Hadım Süleyman Paşa ile olan eski tanışıklığı, bu paşanın Hindistan'a gitmeye karar vermesindeki sebeplerden biridir. Bkz. Casale; *a.g.e.*, s. 54-55.

¹²¹³ Diffie & Winius; *a.g.e.*, s. 289. Hadrami kroniklerine göre, Süleyman Paşa'nın emrinde 80 gemi ve 40.000 Türk askeri bulunmakta idi. Bkz. Serjeant (çev.), *a.g.e.*, s. 79. Bu sayının abartılmış olması muhtemeldir.

sözlerle cevap verdi ki öfkelenen Süleyman Paşa son bir saldırı için hazırlık yapmaya başladı. Portekizlilere yeni destek kuvvetlerinin gelmesi üzerine bazı Türk askerlerinin geri çekilmesine rağmen kuşatma devam etti. Bu süreçte Süleyman Paşa iki defa daha teslim olmalarını istedi. Olumsuz cevap alması üzerine tekrar saldırıya geçti. Kale 20 gün boyunca topa tutuldu ve birkaç saldırı düzenlendi. Ancak bu saldırılar Portekizli savunmacılar tarafından geri püskürtüldü. Nuno da Cunha ve destek kuvvetler ise hala gelmemişti ve Portekizliler çok zor durumdaydı¹²¹⁴. Bu sırada önemli bir gelişme daha yaşandı. 11 Eylül 1538 tarihinde Dom Garcia de Noronha yeni Portekiz valisi olarak Hindistan'a ulaşmış ve yönetimi Nuno da Cunha'nın elinden almıştı. Bu vali *kral vekili* unvanını da taşıyordu. Daha sonrasında ise Diu'yu kurtarmak için hiçbir harekette bulunmadığı gibi, Nuno da Cunha'nın kendi inisiyatifiyle bir hamlede bulunmasına da izin vermemiş ve bu konudaki tavsiyelerini göz ardı etmişti¹²¹⁵. Kaledekiler artık umutsuz bir şekilde hayatları için savaşmaya devam ediyorlardı. Kale hala düşmemiş olduğu için öfkeli olan Süleyman Paşa da son bir saldırı yapmaya hazırlanıyordu. 14.000 kişilik Osmanlı ve Gucerat askerlerinden oluşan bir kuvvet ile kaleye her yönden saldırıya geçti. Kale düşmedi ancak Portekizlilerin kalede silah tutabilen yalnızca 40 adamı kalmış, kale duvarları da her yönden delinmişti. Kaleye bir saldırı daha düzenlese kesinlikle düşeceğinden haberdar olmayan Süleyman Paşa ise başarısızlığından dolayı deliye dönmüştü. Guceratlıların kumandanı Hoca Zafer de, Süleyman Paşa'nın tavırlarından hoşlanmadığından¹²¹⁶, Portekizlilerin çok büyük bir destek kuvvet gönderdiğine ve bir iki gün içerisinde ulaşacaklarına dair sahte bir mektubun Süleyman Paşa'nın eline geç-

¹²¹⁴ Danvers; 1992, C.1, s. 427-428.

¹²¹⁵ Danvers; 1992, C.1, s. 429.

¹²¹⁶ Portekiz kaynakları, bu seferde Osmanlı donanmasının en zayıf noktasının Süleyman Paşa'nın bizzat kendisi olduğunu belirtmişlerdir. Paşa, 80 yaşını geçkin, oturduğu yerden dört kişinin yardımıyla güçlülükle kalkabilecek kadar kilolu ve gayet zalim bir kişi idi. Bkz. Önalp; *a.g.e.*, 184-185.

mesini sağladı¹²¹⁷. Kaleyi alamayacağına inanan Süleyman Paşa da 5 Kasım tarihinde askerleri ve gemileri ile birlikte geri çekildi¹²¹⁸. Esir almış olduğu Portekizlileri ise öldürterek başlarını İstanbul'a gönderdi¹²¹⁹. Böylece bu sefer girişimi, büyük ve masraflı bir gösteriden ibaret kaldı¹²²⁰. Yine de Osmanlı Devleti, bu seferle birlikte Portekizlilerin Hindistan'dan atma emeline ulaşamasa da, Portekizlilerin de Kızıldeniz'e girmesinin yolunu da kapatmış oldu¹²²¹.

Dom Garcia de Noronha'nın Diu'ya yardım etmemesinin sebebi Portekiz'in Hindistan yönetiminin çekmekte olduğu para sıkıntısı idi¹²²². Bu sıkıntıyı çözebilmek

¹²¹⁷ Osmanlı tarihçisi Uzunçarşılı da Osmanlı Tarihi adlı kitabında gerçekten bir Portekiz filosunun gelmekte olduğunu bildirmekte ve hava muhalefetini de ileri sürerek Süleyman Paşa'nın kuşatmayı kaldırdığını ifade etmektedir. Bkz. Uzunçarşılı; 1983, C. 2, s. 394. Ayrıca bkz. Kurtoğlu; *a.g.m.*, s. 12.

¹²¹⁸ Zeyneddin Malabari, bu durumu, 'Allah'ın Süleyman Paşa'nın aklına Portekizlilerin korkusunu yerleştirerek onu sınaması ve bu kişinin başarısız olarak dönmesi' şeklinde yorumlamıştır. Bkz. Nainar (çev.); *a.g.e.*, s. 75. Kalenin alınamamasını Peçevi İbrahim Efendi ise daha farklı anlatmaktadır. Aden hâkimi Emir Amir'in Aden'in teslim olmasına rağmen ortadan kaldırılması sebebi ile Diu valisi de aynı akıbete uğramaktan korkarak Osmanlılara yardım etmemiştir. Bkz. Peçevi İbrahim Efendi; *a.g.e.*, C. 1, s. 162. Hadrami kroniklerinde ise, Osmanlı donanmasının geri çekilmesinin sebebi olarak Hindistan'daki hükümdarlardan bir destek görmemesi verilmiştir. Hatta Süleyman Paşa, kölesi Ferhat Subaşı'yı Gucerat sultanına elçi olarak göndermiş ve destek istemiş, Gucerat sultanı ise Ferhat Subaşı'yı esir alarak bir cevap göndermemiştir. Bkz. Serjeant (çev.), *a.g.e.*, s. 85.

¹²¹⁹ Danvers; 1992, C.1, s. 430.

¹²²⁰ Özbaran; 2017, s. 26.

¹²²¹ Diffie & Winius; *a.g.e.*, s. 290.

¹²²² Hindistan'daki Portekiz sömürge yönetimi, suistimaller ile her geçen gün daha fazla bozuluyordu. Portekiz kralı her ay düzenli olarak para gönderse dahi teçhizatları eksik olan ve maaşlarını alamayan Portekizli askerler aç kalmamak için Hindistan'daki diğer hükümdarların hizmetine giriyorlardı. 16. yüzyıl ortalarına gelindiğinde, Estado da India'daki yolsuzluk büyük boyutlara ulaşmıştı. Kralın buradaki memurları birçok geliri zimmetlerine geçirmekten geri durmuyorlardı. Ayrıca yerel tüccar ve idarecilerle de rüşvet ilişkisine giriyorlardı. Kısa-

için ise Hindistan'ın hemen güneyinde bulunan Seylan Adası'nda Portekiz'e bağlı hükümdardan bir miktar para istedi. Bu hükümdar ise Portekizlilere yüklü bir miktar para gönderdi¹²²³. Ancak Süleyman Paşa'nın Türk ordusunu çektiğinin öğrenilmesi üzerine buraya destek göndermeye gerek kalmadı. Yine de vali, bir filo ile 20 Kasım tarihinde Diu'ya doğru yola çıktı. Yolda iken Diu şehrinin, Gucerat Sultanlığı'nın Türk kumandanı Hoca Zafer'in eline geçtiğini ve yağmalandığını öğrenmelerine rağmen oldukça yavaş bir hızla ilerlediler. Diu'ya vardıklarında ise, vali bir an önce Portekizlilerin elinde kalan kalenin tamirine başlanması emrini verdi. Hoca Zafer ile de bir görüşme yaptı. Bu görüşmede, Hoca Zafer neredeyse istediği her şeyi aldığı bir anlaşmayı Portekizlilere kabul ettirdi ve savaş sona erdi¹²²⁴.

Ancak vali Diu'da iken, Guceratlıların bu defa Bassein'e saldırdığını öğrendi. Buraya gönderdiği destek kuvvetler Gucerat ordusunu yenince Portekiz'in Hindistan'daki toprakları bir süre için saldırı tehdidinden uzak kaldı¹²²⁵.

Bu sırada Diu kuşatmasını kaldırmış olan Süleyman Paşa Süveyş'e doğru yelken açmıştı. Yolda fırtınaya yakalanmış ve Aden'de saldırıya uğramıştı. Filosundan kalanlar ile çok zor şartlar altında Süveyş'e varabilmişti¹²²⁶.

1539 yılında ise, Bassein'de Guceratlıların bir saldırısı daha geri püskürtülünce Portekizlilerin gücünün artmakta olduğunu gören Adilşahlar, Nizamşahlar ve Kozikode'ye elçiler göndererek aralarındaki ilişkileri daha da geliştirmeyi amaçladılar¹²²⁷. Portekizliler de boş durmuyor ittifak araştırmalarına devam ediyorlardı. Ocak 1540 tarihin-

ca bu yönetimin bozulması, Portekizlileri Hindistan'daki yerel yöneticiler ile barış yapmaya zorluyordu. Bkz. Önalp; *a.g.e.*, s. 194-195.

¹²²³ Danvers; 1992, C.1, s. 432.

¹²²⁴ Danvers; 1992, C.1, s. 435-436.

¹²²⁵ Danvers; 1992, C.1, s. 437.

¹²²⁶ Uzunçarşılı; 1983, C. 2, s. 393; Danvers; 1992, C.1, s. 441.

¹²²⁷ Danvers; 1992, C.1, s. 442.

de Portekizliler ile Zamorin arasında, Portekizlilerin lehine olan bir anlaşma imzalandı ve bu anlaşma uzun süre yürürlükte kaldı¹²²⁸. Vali Dom Garcia de Noronha 3 Nisan 1540 yılında ölünce, yerine Dom Estevao de Gama vali olarak atandı¹²²⁹.

çç. Dom Estevao de Gama'nın Valilik Dönemi

Bu kişi Vasco da Gama'nın oğlu idi ve Malakka'da büyük bir servetin sahibi olmuştu. Vali olduktan hemen sonra, makamından zenginleştiğinin düşünülmemesi için mal varlığını belgeletti. Hatta okullar açılması ve donanmanın onarılması gibi işler için kendi cebinden para verdiği için valiliği bittiğinde mal varlığında hatırı sayılır bir azalma meydana gelecekti¹²³⁰. Osmanlı Türklerinin yeniden bir saldırı düzenleyeceğinin duyulması üzerine askerlerini teyakkuza geçirdi. Ancak daha sonradan bu haberin yanlış olduğu öğrenilince, Malabar ve Gucerat kıyılarına gemiler gönderdikten sonra, bizzat bir filonun başında Kızıldeniz'e giderek Türklere, onlardan önce saldırmaya karar verdi¹²³¹.

Dom Estevao da Gama, Ocak 1541 tarihinde gemileri ile Hindistan'dan yola çıktı. Kızıldeniz'den kuzeye doğru bazı noktaları yağmalayarak ilerleyen bu filo Süveyş'e varmadan kısa bir süre önce kötü hava şartlarına yakalanmış ve zaman kaybetmişti. Türkler ise gelmekte olduklarını haber almış, o süre zarfında da Süveyş limanını boşaltmışlardı. Ayrıca Osmanlı ordusu da karadan bu noktaya ilerlemeye başlamıştı. Osmanlı donanmasına saldırmanın imkânsız hale geldiğini gören Estevao da Gama Hindis-

¹²²⁸ Nainar (çev.); *a.g.e.*, s. 76.

¹²²⁹ Danvers; 1992, C.1, s. 443.

¹²³⁰ Danvers; 1992, C.1, s. 444.

¹²³¹ Danvers; 1992, C.1, s. 444-445.

tan'a geri dönme emri verdi¹²³². Bu dönemde, Osmanlı Devleti ile bir anlaşmaya varabilmek için Lizbon'dan bizzat girişimlerde bulunuldu¹²³³. Ancak Portekizlilerin sunmuş oldukları şartlar, Osmanlı Devleti'nin aleyhine olduğu için kabul edilmedi¹²³⁴.

Bu dönem aynı zamanda Portekizlilerin Çinliler ile aralarının bozulmasına ve ünlü Cizvit Francis Xavier'in, yeni vali Martim Afonso de Sousa ile aynı filoda Hindis-

¹²³² Danvers; 1992, C.1, s. 449.

¹²³³ Danvers; 1992, C.1, s. 450. Portekiz Kralı III. Joao, Duarte Catanho (Cataneo) adında bir elçiyi İstanbul'a göndermişti. Portekiz elçisi, Osmanlı gemilerinin Hint Denizi'nde serbest gezebilmeleri için resmi belge (cartaz) verilmesini teklif etmiş, ancak Hint sularını nüfuzu altında sayan Osmanlı Devleti bu teklifi kat'i surette reddetmiştir. Uzunçarşılı; 1983, C. 2, s. 515; Önalp; *a.g.e.*, s. 191. Casale, Duarte Cataneo'nun aslında taraf değiştirmiş bir Osmanlı casusu olduğunu ifade etmiştir. Cataneo, Sakız Adası'ndaki Ceneviz topluluğu'nda doğmuş bir Osmanlı vatandaşıydı ve 1530'larda Hadım Süleyman Paşa için casusluk yapmaya başlamıştı. Ancak Hadım Süleyman Paşa sefere çıkmadan kısa bir süre önce Hürmüz'e gitmiş ve buradaki Portekizliler ile konuşarak bir Osmanlı casusu olduğunu itiraf etmiş, bir Hristiyan olduğu için ise Osmanlı Devleti ile Portekizliler arasındaki meseleyi diplomatik yollarla çözmek istediğini belirtmişti. Onun samimiyetine güvenen Portekizliler onu önce Goa'ya, oradan da Lizbon'a göndermişlerdi. Lizbon'da Kral III. Joao'ya Osmanlı Devleti'nin asıl niyetinin Portekizlileri yok etmek yerine baharat ticareti yolunun açık tutmak olduğunu söylemişti. Bunun üzerine Portekizliler de onu Osmanlı Devleti ile Portekiz Krallığı arasında bir barış sağlaması için bir heyetle birlikte İstanbul'a göndermişlerdi. Casale, Cataneo'nun asıl niyetinin bu şekilde Portekizlilerin arasına sızmak olabileceğini dile getirmiştir. Ayrıca Casale, Osmanlılar ile Portekizliler ile bazı hususlarda anlaşıldığını dile getirmiştir. Osmanlıların Portekizlilere yönelttikleri karşı teklifte Osmanlı Devleti Portekizlilerin diğer anlaşma maddeleri olan Osmanlı limanlarında ticaret yapmalarını ve Osmanlı Devleti'nin Hindistan'dan ithal edeceği baharata bir üst sınır getirilmesini kabul ediyorlardı. Ancak bu baharatı Portekiz gemilerinin değil Kozikode'deki Müslüman tüccarların gemilerinin getirmesini şart koşuyorlardı. Ayrıca Portekizlilerin Hint Okyanusu'nda ticaret yapan bütün Müslüman tüccarlara saldırmamalarını şart koşuyorlardı. Casale bu şartların Hint Okyanusu'ndaki Portekiz hegemonyasını kırmak amaçlı sunulduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Hint Okyanusu'nda Portekizliler ile Osmanlılar arasında bir sınır belirlemeyi teklif etmişlerdi. Portekizliler de bu anlaşmayı kabul etmeyince görüşmeler sonuçsuz kalmıştır. Bkz. Casale; *a.g.e.*, s. 66-69.

¹²³⁴ Danvers; 1992, C.1, s. 451.

tan'a geldiği zamandır¹²³⁵. 12 Mart 1534 tarihinde Tagus Nehri'nden ayrılan ve Eylül ayında Goa'ya varan bu filoda dönemin ünlü Portekizli hekimi Garcia da Orta da bulunmaktaydı¹²³⁶. Çinlilerin bu dönemde Portekizliler için söylemiş oldukları bir söz dikkat çekicidir: *Portekizliler cesur askerler olarak elde ettiklerini, açgözlü tüccarlar olarak kaybediyorlar*. Bu söz, Portekiz'in Asya'daki imparatorluğunun bir özeti niteliğindedir¹²³⁷.

ç. I. İbrahim Adil Han'ın Şah Unvanını Kullanmaya Başlaması

I. İbrahim Adil Han, Behmeni Sultanı tarafından Meclis-i Rafi Adil Han unvanına layık görülmüştü. Ancak 1539 tarihli bir yazıta göre I. İbrahim Adil Han, 1538 yılından itibaren *şah* unvanını kullanmaya başlamıştır¹²³⁸. Tarihçi Nayeem'in ve Sherwani ile Joshi'nin ifadesine göre Hoca Sümbül Camii'ndeki 1537 tarihli bir yazıtta unvan olarak hala Adil Han'ı kullandığı görülmektedir¹²³⁹. Bu durumdan anlaşılmaktadır ki, muhtemelen I. İbrahim Adil Şah, şah unvanını son Behmeni hükümdarı Kelimullah'ın 1538 yılındaki ölümünden sonra kullanmaya başlamıştır¹²⁴⁰. Bu durumu I. İbrahim'in de babası ve dedesi gibi Behmeni sultanlarına olan sadakatine bağlayabiliriz. Zira Safevi şahının İsmail'e *şah* diye hitap etmesine rağmen, son Behmeni hükümdarı hayatını kaybedene kadar Adilşahlar hanedanının hükümdarları *han* unvanını kullanmaya devam etmeyi seçmişlerdir.

¹²³⁵ Lach; *a.g.e.*, C.1-1, s. 246.

¹²³⁶ Markham (çev.); *a.g.e.*, s. viii.

¹²³⁷ Danvers; 1992, C.1, s. 458.

¹²³⁸ Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 292.

¹²³⁹ Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 292; Nayeem; 2008, s. 29.

¹²⁴⁰ Nayeem; 2008, s. 29; Nayeem; 1974, s. 30.

d. Martim Afonso de Sousa'nın Valilik Dönemi

1542 yılında Hindistan'a gelerek göreve başlayan vali Martim Afonso de Sousa da ilk iş olarak donanmayı onarttı. Ancak ekonomik sıkıntılar nedeni ile askerlerin ücretini düşürmesi huzursuzluğa sebep oldu. İlk seferini de Batkal şehrine, korsanları sakladıkları iddiası ile düzenledi. Şehir yağmalandı ve şehrin hâkimi Portekizlilerin şartlarını kabul etmek zorunda kaldı¹²⁴¹. Yeni valinin gördüğü en büyük problem, birçok Portekizlinin kralın hizmetinden çıkarak bireysel tüccarlar olmalarıydı. Bu duruma karşı önlemler almaya çalıştı¹²⁴².

Gucerat'ın yeni sultanı Mahmud, amcasının ölümünü hala unutmamıştı. Bu yüzden de Diu'yu geri almayı kafasına koymuştu. Dom Garcia'nın kabul etmek zorunda kaldığı maddelerden biri, Guceatlıların, Portekizlilerin kalesi ile şehrin geri kalanı arasına bir duvar örebilecek olmalarıydı. Ancak Guceatlılar duvarı öyle yüksek inşa ettiler ki Diu Kalesi'nin kumandanı duvarı inşa edenlere saldırı düzenleyerek duvarın yeni inşa edilmiş olan kısmını da yıktı. Bu duruma çok öfkelenen Sultan Mahmud, Hoca Zafer'in de tavsiyesiyle Hindistan'ın batı kıyılarındaki diğer hükümdarlarla da bağlantıya geçerek, Portekizlileri yalnızca Diu'dan değil bütün Hindistan'dan atacak bir ittifak kurmaya çalıştı¹²⁴³.

e. I. İbrahim Adil Şah'ın Esad Han ile Olan İlişkileri

Saraydaki kötü niyetli kişiler, devlette etkin hale gelebilmek için bu dönemde sultanla Esad Han'ın arasını açmak istediler¹²⁴⁴. En azından doğulu kaynaklar ve o kay-

¹²⁴¹ Danvers; 1992, C.1, s. 460.

¹²⁴² Danvers; 1992, C.1, s. 461.

¹²⁴³ Danvers; 1992, C.1, s. 468.

¹²⁴⁴ Nayeem; 2008, s. 29.

naklardan yararlanan günümüz tarihçileri böyle düşünmektedirler. Nayeem'in, büyük ihtimalle Firişte'den edindiği bilgiler ışığında yazmış olduğu bu ifadelerinden sonra, I. İbrahim Adil Şah ve ülkenin belki de sultandan sonra bu dönemde en çok adı duyulan adamı olan Esad Han'la ilişkileri inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir.

Adilşahlar sarayından bazı kişiler Adoni Seferi sırasında Esad Han'ın, barış görüşmelerine aracılık etmesi ve mahkûmları salması karşılığında Ramraç'tan ciddi miktarda para, altın, gümüş ve mücevheri rüşvet olarak aldığını söylediler. I. İbrahim Adil Şah, sinirlenmek ya da bu parayı istemek yerine, kendisine bunu söyleyen adamlara onursuzca davranışlarından dolayı kızarak, kralların korktuğu, kendisine böyle para vererek ona karşı acizliklerini gösterdikleri böyle bir hizmetkâra sahip olduğu için Allah'a şükrettiğini söyledi. Daha sonra, kendisine bu haberi getirenlerin önünde, Esad Han'ı huzuruna çağırarak, sahibi olduğu cübbelerden birinin yanı sıra ona başka güzel hediyeler de verdi. Bunun üzerine planları tutmayarak üzülen düşmanları, bir süre daha Esad Han hakkında komplo kuracak cesareti kendilerinde bulamadılar¹²⁴⁵.

Hatta I. İbrahim Adil Şah, başkente dönüşünün üzerine Esad Han'ı başvezir ve başkomutanı ilan etti¹²⁴⁶. Bu durum Esad Han'ın düşmanlarını daha da çileden çıkardı ve bu kişiler Esad Han'ın nüfuzunun çok arttığını ve artık tehditkâr bir hale geldiğini sultana ima edebilmek için her fırsatı kullanmaya başladılar. Bu söylemler sultan tarafından uzun bir süre dikkate alınmasa da, bir süre sonra sultanın aklında şüpheler uyanırmayı başardılar. Bu noktada Selçuklu sultanı Alparslan'ın *İyi ve kötü sözler birer ok gibidirler; birden fazlası atıldığında en az biri hedefi bulur*.¹²⁴⁷ sözünü hatırlamakta fayda vardır. Etki altında kalan sultan, özel bir konuşma sırasında, bu devlet adamının nüfuzunu azaltmak istediğini açıkladı. 1537 yılında da Burhan Nizam Şah Şiiliği kabul

¹²⁴⁵ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C.3, s. 87.

¹²⁴⁶ Nayeem; 2008, s. 29; Briggs (çev.); *a.g.e.*, C.1, s. 87.

¹²⁴⁷ Tuna Kaan Taştan (çev.); *Anadolu Selçuklu Tarihi*, Nobel Yayınevi, Ankara 2014, s. 86.

ettiğini ilan etmişti. Sultanın sohbet arkadaşı kâhyalarından biri olan Yusuf Türk ise, bunun sultanın kafasındaki korkuları perçinlemek için doğru zaman olduğunu düşünerek, Esad Han'ın, kendisiyle aynı mezhebe sahip olan Burhan Nizam Şah ile yazıştığını, Balogan Kalesi'ni teslim ederek onun hizmetkârı olmayı amaçladığını sultana söyledi. Bunun üzerine I. İbrahim Adil Şah, işin hakikatini araştırmaya lüzum görmeden Yusuf'a bu durumda ne yapması gerektiğini sordu. Yusuf da ona, Şehzade Ali'nin sünnet düğünü için Esad Han'ı Balogan'dan Bicapur'a çağırmasını, burada kendisini tutuklayarak nüfuzunu azaltmanın kolay olacağını söyledi. Sultanın içme suyunu soğuk tutmakla görevli olan kişi, bu konuşmaya şahit oldu ve konuşmayı arkadaşlarına anlatarak sırrı faş etmiş oldu. Bu sözler kısa süre içerisinde her seviyeden kişiye yayıldı ve ülkede en çok konuşulan konulardan biri haline geldi. En sonunda Esad Han da bu durumdan haberdar olarak kendini korumaya karar verdi. Sultanın daveti kendisine ulaştığında, bir hastalığı olduğunu bahane ederek Bicapur'a gitmedi¹²⁴⁸. Bunun üzerine sultan, kendisini zehirlemeleri için hizmetkârlarını satın almaya çalıştı. Ancak bu durum da bir sonuç vermedi. Çünkü Esad Han bu durumdan da haberdar oldu ve tedbirlerini daha da artırdı. En sonunda Sultan I. İbrahim Adil Şah, Balogan civarında bir malikâneyi Yusuf Türk'e vererek Yusuf'un ailesi ve tebaasıyla buraya yerleşmesini kararlaştırdı. Böylece Yusuf, Esad Han'ı sürekli olarak denetim altında tutacak ve fırsat bulunca da Esad Han'ı tutuklayacaktı¹²⁴⁹.

Tecrübeli ve ihtiyatlı bir adam olan Esad Han, rakiplerinin entrikaları tarafından kandırılabilir birisi değildi. Bir gün, tebaasından birkaç kişi ile birlikte Balogan'a biraz uzak bir yazlık eve gitmeye karar verdi. Habeş kölelerinden birine de peşinden 400 atıyla gelmesi için de emir vermişti. Bu emirden habersiz olan Yusuf'un casuslarından

¹²⁴⁸ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C.1, s. 88.

¹²⁴⁹ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C.1, s. 88.

biri, ona Esad Han'ın neredeyse yalnız olarak Balogan'dan ayrıldığını haber verdi. Hızlı davranılırsa onun kolayca ele geçirilebileceğini söyledi. Hızla 2.000 atlı ile yazlık eve giden Yusuf ise, etrafı askerlerle çevrilince hayal kırıklığına uğradı. Yine de kendi kuvvetlerinin üstünlüğüne güvenen Yusuf, savaşmaya ve Esad Han'ı zorla almaya karar verdi. Ancak Esad Han'ın kuvvetleri tarafından utanç verici bir biçimde yenildi. Esad Han, Balogan'a muzaffer bir biçimde yanında birçok esirle döndü¹²⁵⁰.

I. İbrahim Adil Şah ise, bu saldırının kendisinden habersiz yapıldığını söyledi. Kendisini daha inandırıcı kılmak için ise, Yusuf'u Bicapur'a çağırarak tutuklayacağını ilan etti. Esad Han'a yazarak, bu itaatsiz hizmetkârının yapmış olduklarından büyük üzüntü duyduğunu ve onu, sultanlığının sadık vezirinin istediği biçimde cezalandıracağını söyledi. Esad Han ise, sultanın gerçek niyetini biliyordu ve burada politik davranarak asıl suçlunun kendisi olduğunu, gelip suçlarından dolayı af dilemek istediğini sultana bildirdi. Yazdığı mektubu, Yusuf'tan esir aldığı adamları her birine hilat ve at hediye ederek sultana göndermiştir. Aynı zamanda bunlara sultana teslim etmeleri için değerli hediyeler de emanet etmişti¹²⁵¹.

Sultanla Esad Han arasında yaşanan gerginliğin haberi bütün Dekken'e yayılmıştı. Bu iç karışıklıktan yararlanmak isteyen Burhan Nizam Şah ve Amir Berid, gözlemlerini Adilşahlar topraklarına dikmişlerdi¹²⁵². Burhan Nizam Şah ve Amir Berid bir dedikodu yayarak Esad Han'ın Balogan'ı kendilerine teslim edeceğine dair söz verdiğini söylediler¹²⁵³. Daha sonra da 1542 yılında I. İbrahim Adil Şah'ın topraklarına girerek

¹²⁵⁰ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C.1, s. 89.

¹²⁵¹ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 88-89.

¹²⁵² Nayeem; 2008, s. 29. Sherwani ve Joshi'ye göre, savaşın bir diğer sebebi de I. İbrahim Adil Şah'ın Adilşahlar Devleti'nin resmi mezhebini Sünnilik olarak değiştirmesi, Burhan Nizam Şah'ın da Şiiliğe geçmesi idi. Bkz. Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 317.

¹²⁵³ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 89.

Şolapur'a bağlı beş mahalleyi ele geçirdiler¹²⁵⁴. Bu toprakları da Hoca Cihan Dekkeni'nin adamlarına dağıttıktan sonra Balogan'a doğru ilerlemeye devam ettiler. Gerçekte istila ile hiçbir ilgisi olmamasına rağmen, topraklarını yaklaşan felaketten kurtarabilmek için, Esad Han da 6.000 kadar süvari ile istilacılara katıldı. Ancak Esad Han bu istilacılara katılmasına rağmen Adilşahlar askerlerine karşı hiçbir çatışmaya girmemiştir. Bu durumdan iyice cesaret alan istilacılar Adilşahlar topraklarını Bicapur şehrinin yakınlara kadar yerle bir etmeye başladılar. Onları savaş alanında mağlup edemeyeceğini düşünen I. İbrahim Adil Şah ise ailesiyle birlikte Gülberge'ye çekildi¹²⁵⁵.

¹²⁵⁴ Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 318; Nayeem; 2008, s. 29.

¹²⁵⁵ Hidayat Hosain, Şah Tahir'in yazmış olduklarına dayanarak bu meseleyi şöyle anlatmıştır; Burhan Nizam Şah, İsmail Adil Han yaşadığı sürece Şolapur'u alabileceğini aklına getirmemiş, ancak I. İbrahim Adil Şah'ın başa geçmesi üzerine burayı tekrar alabileceğini düşünmüştür. Bunun için 1538 yılında Amir Berid ile bir anlaşma yapmış, daha önceden de Esad Han'ın, kendisiyle aynı mezhebi paylaştığı için, kendisini davet ettiğini ve Balogan'I teslim etmeyi vaat ettiği dedikodusunu yaymıştır. I. İbrahim Adil Şah savaşmak yerine Bicapur Kalesi'ne güçlü bir şekilde kapanmış ve orada kalmıştır. Böylece Burhan Nizam Şah hiçbir direnişle karşılaşmadan Şolapur'a kadar ilerlemiş ve Panjtappa'ya saldırarak kısa süre içerisinde alıp kontrolünü Hoca Cihan'a bırakmıştır. Ancak Amir Berid'in ani ölümü üzerine daha fazla ilerleyememiş ve Şah Tahir'in tavsiyesi üzerine I. İbrahim Adil Şah ile yeni bir anlaşma yaparak işgal ettiği bölgeleri geri vermiş ve ülkesine dönmüştür. Bkz. Hosain; *a.g.m.*, s. 135. Buradan görülebilmektedir ki Esad Han'ın işbirliği yaptığı dedikodusu bizzat Burhan Nizam Şah tarafından yayılmıştır. İşgalden önce bu durumdan I. İbrahim Adil Şah'a bahsedilmiş olması da bu yazılanlarla örtüşmektedir. Ayrıca Şah Tahir'in, Burhan Nizam Şah üzerinde ne kadar etki sahibi olduğu da bu olay ile birlikte tekrar görülmektedir. Ayrıca yazıda geçen Panjtappa, Şolapur çevresindeki beş mahalle olmalıdır. Sherwani ve Joshi de, Esad Han'ın 6.000 askeri ile birlikte I. İbrahim Adil Şah'a destek vermek için geldiğini, ancak I. İbrahim Adil Şah'ın onun düşmanları ile işbirliği yaptığını düşündüğü için Gülberge'ye çekildiğini yazmıştır. Esad Han ise, efendisine Gülberge'de katılmak için yeniden yola çıkmış, ancak oraya kadar sorunsuz bir biçimde ilerleyebilmek için Adilşahlar Devleti'nin düşmanlarına katılmış gibi yapmıştır. Gülberge'ye yaklaştığında ise Elişpur'da bulunan Aleüddin İmad Şah'a elçi göndermiştir. Bkz. Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 318.

Her şeye rağmen Adilşahların çıkarlarına ve İbrahim'e sadık olan Esad Han¹²⁵⁶, sadık bir adamı olan Ali Muhammed Bedahşi'yi gizlice Berar'ın başkenti Elişpur'a gönderdi. Burada adamı İmadşahlar sultanı ile görüşerek talihin nasıl döndüğünden, olayların nasıl değiştiğinden, başlarına nelerin geldiğinden ve nasıl utanç verici bir durum içinde kaldığından bahsetti. İmadşahlar sultanına, eğer I. İbrahim Adil Şah'a yardım etmek için ordusu ile gelirse, Esad Han'ın kendisini karşılayacağını ve ordusuyla ona katılacağını söyledi¹²⁵⁷. Haberi aldıktan sonra, Berarlı Aleüddin İmad Şah hiç vakit kaybetmeden ordusu ile Gülberge'ye ilerledi. Bicapur şehrini kuşatmış olan Burhan Nizam Şah ve Amir Berid, İmadşahlar ordusunun ilerleyişini haber alınca kuşatmayı kaldırdılar. Şehrin kenar mahallelerini yakıp yıktıktan ve çevresini harabeye çevirdikten sonra Adilşahlar ile İmadşahlar ordusunun birleşmesini önlemek için harekete geçtiler. Yoldayken Esad Han onlardan ayrıldı ve bütün kuvvetleri ile birlikte İmad Şah'a katıldı. İmad Şah'a, hain Yusuf'un, I.İbrahim Adil Şah'ın aklını şüpheyle doldurduğunu, I.İbrahim Adil Şah'ın da bunlara tamamen inandığını, Burhan Nizam Şah'ın bakanlarının da, devleti zayıflatmak için, topraklarına girdiği takdirde kendisinin efendilerine katılacağını açıkladıklarını ifade etti. I. İbrahim Adil Şah'ın kendisini en ağır şekilde itham ettiğini, onu vezirlik görevinden uzaklaştırdığını ve birçok defa da canına kastettiğini söyledi. Bunun üzerine planlarının işlediğini gören düşman da ülkeyi istila etmiş, hükümdarı tarafından kaderine terk edilmiş olan Esad Han da kendisini korumak için kısa bir süreliğine onlara katılmak zorunda kalmıştı. İmad Şah destek için gelir gelmez de, kendisini, I. İbrahim Adil Şah'ın gözünde düşmanlarının atmış olduğu iftiralarla aklayacağını umarak, onun koruması altına bırakmıştı. Esad Han ayrıca sultanının iste-

¹²⁵⁶ Nayeem; 2008, s. 29.

¹²⁵⁷ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 90.

meden yapmış olduğu şeylere karşılık vereceği cezaya itiraz etmeden katlanacağını da sözünü vermiştir¹²⁵⁸.

Esad Han'ın suçsuzluğuna ve sadakatine inanan İmad Şah, I. İbrahim Adil Şah ve Esad Han arasındaki anlaşmazlığı onları aynı gün içerisinde görüştürüp gidererek bu ikisini barıştırdı¹²⁵⁹. I. İbrahim Adil Şah, sadık vezirinin düşmanlarını dinlediği için hatanın kendisinde olduğunu kabul etti. Esad Han'a sarılarak bu yanlış anlaşılmadan dolayı duyduğu üzüntüyü ifade etti. Samimiyetini göstermek için ise güvenini kötüye kullanan Yusuf'u ve casuslarını zindana attırdı. Yusuf'un topraklarını da, Esad Han'ın, Amir Berid'in hizmetinden çıkmaya ikna etmiş olduğu seçkin bir subay olan Ayn'ül-Mülk Gilani'ye verdi¹²⁶⁰. Böylece Esad Han ile I. İbrahim Adil Şah arasındaki anlaşmazlık son buldu.

f. I. İbrahim Adil Şah ile Alaüddin İmad Şah'ın İttifakı

Sultan ile en önemli devlet adamı arasındaki hilafın giderilmesi ülkede huzur ortamını sağladı. Bundan sonra, I. İbrahim Adil Şah ile müttefiki Alaüddin İmad Şah, ülkesini istila etmiş olan Burhan Nizam Şah ile Amir Berid'in birleşik kuvvetleri üzerine yürüdü. Bu saldırı üzerine onlar Devletabad ve Balagut'a çekildiler. Bu istilacı kuvvetler Adilşahlar ve İmdaşahlar kuvvetleri tarafından amansızca kovalandı¹²⁶¹. Ülkesinde yapmış oldukları tahribatın intikamı olarak, I. İbrahim Adil Şah düşmanlarının topraklarını yakıp yıktı. Amir Berid ise Balagut'ta iken ani bir şekilde öldü ve Devletabad ya-

¹²⁵⁸ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s.91.

¹²⁵⁹ Nayeem; 2008, s. 29.

¹²⁶⁰ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 91-92.

¹²⁶¹ Nayeem; 2008, s. 29.

kınlarına gömüldü¹²⁶². Onun ölümü durumu iyiden iyiye değiştirdi ve yalnız kalan Burhan Nizam Şah barış istemek zorunda kaldı¹²⁶³. Burhan Nizam Şah elçisi olarak görüşmeleri yürütmek üzere Şah Tahir'i gönderdi. Yapılan anlaşmaya göre istilacılar tarafından ele geçirilen Şolapur'un beş mahallesi Adilşahlara geri verildi ve Burhan Nizam Şah bu topraklardaki iddiasından vazgeçti. Anlaşma imzalandıktan sonra liderler kendi başkentlerine geri döndü¹²⁶⁴.

Bu kadar yoğun savaşlardan yorulan I. İbrahim Adil Şah bir süre dinlenme kararı aldı. Bu süre içerisinde de I. İbrahim Adil Şah, 1543 yılında Aleüddin İmad Şah'ın kızı Rabia¹²⁶⁵ Sultan ile evlendi ve bu evlilik büyük bir ihtişamla kutlandı¹²⁶⁶.

Bu evliliğe rağmen bir süre sonra I. İbrahim Adil Şah ile Aleüddin İmad Şah'ın arası açıldı. Burhan Nizam Şah zaten son savaşın sonunda yapılan antlaşmadan memnun değildi ve Adilşahlar'a geri vermek zorunda kaldığı toprakları geri almadan rahata eremeyecekti¹²⁶⁷.

g. Adilşahlara Karşı Kurulan İttifak

Burhan Nizam Şah I. İbrahim Adil Şah ve İmad Şah arasındaki anlaşmazlıktan hemen faydalanma yoluna gitti. Bunun için Vicayanagaralı Ramraç ve babası Kulu Ku-

¹²⁶²Joshi ve Sherwani, Amir Berid'in naaşının sonradan kardeşi Cihan Berid tarafından Bidar'a götürülerek babasının yanına gömüldüğünü ifade etmiştir. Bkz. Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 318.

¹²⁶³ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 92.

¹²⁶⁴ Nayeem; 2008, s. 29.

¹²⁶⁵ Alaüddin İmad Şah'ın eşi Hatice Sultan zaten I. İbrahim Adil Şah'ın halasıydı. Böylece halasının kızı ile evlenmiş oldu.

¹²⁶⁶ Nayeem; 2008, s. 29.

¹²⁶⁷ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 92.

tub Şah'ın 1543 yılında 98 yaşında ölmesi üzerine tahta geçen Cemşit Kutub Şah ile gizlice ittifak kurarak Adilşahlar'a karşı savaşmayı planladı¹²⁶⁸. Ardından da bu müttefikler Adilşahlar'a üç farklı noktadan saldırdılar¹²⁶⁹. Birçok bölgeyi yağmalayarak kendilerine karşı gönderilen birkaç orduyu da mağlup ettiler. Cemşit Kutub Şah, Adilşahlar topraklarına doğudan girerek Kahne bölgesini ele geçirdi ve buraya çok güçlü bir kale inşa ettirdi. Böylece Gülberge duvarlarına kadar olan toprakların hâkimi oldu. Daha sonrasında ise Savger şehri yakınında bulunan Anger Kalesi'ni kuşattı. Güneyden ise Ramraç, kardeşi Venkatadri'yi Rayçur Düab'ı alması için büyük bir orduyla göndermişti¹²⁷⁰. Üç farklı noktadan güçlü bir şekilde gelen bu saldırılar karşısında Adilşahlar Devleti güçsüz duruma düştü. Adilşah orduları birkaç defa müttefiklere yenildi. Ülkede panik ve düzensizlik hâkim oldu. Hatta devlet yok olmanın eşiğine geldi¹²⁷¹.

h. I. İbrahim Adil Şah'ın Üçlü İttifaktan Kurtulması

I. İbrahim Adil Şah ne yapacağı konusunda kararsızdı ve hiçbir danışmanının tavsiyesi de ona mantıklı görünmüyordu. En sonunda, Balogan'dan Esad Han'ı çağırttı ve ona bu sürekli kötüye giden kriz durumunda ne yapması gerektiğini sordu¹²⁷². I. İbrahim Adil Şah ile Esad Han gerçek düşmanın Burhan Nizam Şah olduğunu ve diğerlerini de düşmanlığa onun yönelttiğine karar verdiler¹²⁷³. Esad Han, eğer onu saf dışı bırakabilirlerse diğer düşmanlarla barış yapmanın daha kolay olacağını ifade etti. Çünkü üç noktadan gelen bu saldırı ile baş edemeyecekleri için sorunun diplomasi ile halledil-

¹²⁶⁸ Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 319.

¹²⁶⁹ Nayeem; 2008, s. 29.

¹²⁷⁰ Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 319.

¹²⁷¹ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 93.

¹²⁷² Gribble; *a.g.e.*, C. 1, s. 178.

¹²⁷³ Gribble; *a.g.e.*, C. 1, s. 178.

mesinin daha doğru olacağını söyledi. Esad Han'ın tavsiyeleri üzerine, I. İbrahim Adil Şah, Burhan Nizam Şah'a Şolapur ve çevresindeki beş mahalleyi geri vermeyi kabul etti¹²⁷⁴.

Daha sonrasında ise, yine Esad Han'ın tavsiyeleri doğrultusunda yeni stratejiler belirlemek amacı ile Ramraç'a hediyeler gönderilerek Vicayanagara ile dostluk kurulmaya çalışıldı¹²⁷⁵. Zira Esad Han'ın düşüncesine göre, Ramraç'ın kendi topraklarındaki Karnataka kıyılarında birçok toprak sahibi isyan durumunda olduğu için, savaştan çıkmaya kolayca ikna olacaktı¹²⁷⁶. Daha sonra da Esad Han, bu iki büyük güç çekilince, Çemşit Kutub Şah'ın cezalandırılması işine bizzat girişecekti ve kaybedilen toprakları geri alacaktı¹²⁷⁷. I. İbrahim Adil Şah, vezirinin her sözüne kulak verip onun tavsiye ettiği her adımı izleyip de yaptıkları planlar başarılı sonuç verince ona olan güveni daha da arttı. Esad Han da daha önce söylemiş olduğu gibi Kutubşahların üzerine bizzat yürüdü ve Çemşit Kutub Şah'ı arka arkaya mağlup ederek işgal edilen toprakları kısa süre içerisinde geri almayı başardı. Kahne'de Kutubşahlar tarafından yeni yapılmış olan kale üç ayda ele geçirildi ve yıkıldı¹²⁷⁸. Sonrasında Esad Han kuşatma altındaki Anger'e ilerleyince, Kutubşahlar ordusu buradaki kuşatmayı kaldırarak, herhangi bir çatışmaya girmemek için kendi topraklarına çekildiler. Ancak Esad Han'ın kuvvetleri kendilerini yakın mesafeden takip etmeye devam etti. Kutubşahlar'ın başkenti Golkonda'nın duvarlarına kadar gelindiğinde, Cemşit Kutub Şah burada düşmanı ile yüzleşti ve yapılan savaşta yine çok ağır bir şekilde mağlup oldu. Hatta Firişte'nin anlattığına göre; Cemşit'in kendisi de, birbirlerinin kim olduğunu bilmeden Esad Han ile girişmiş olduğu bir ikili

¹²⁷⁴ Nayeem; 2008, s. 29, Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 93, Hosain; *a.g.m.*, s. 135.

¹²⁷⁵ Nayeem; 2008, s. 29.

¹²⁷⁶ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 94.

¹²⁷⁷ Nayeem; 2008, s. 29.

¹²⁷⁸ Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 319.

mücadelede yanağından yaralandı ve bu çirkin iz hayatı boyunca geçmedi¹²⁷⁹. Şanlı bir seferden muzaffer olarak Bicapur'a dönen Esad Han, I. İbrahim Adil Şah tarafından hürmetle karşılandı¹²⁸⁰. Böylece Esad Han'ın diplomatik yeteneği sayesinde Adilşahlar Devleti Burhan Nizam Şah ile barış yapıp Vicayanagara'yı da ittifakın dışına iterek bu zor durumdan kurtulmuş oldu¹²⁸¹.

Ancak bu devletler arasındaki çatışmalar bir türlü bitmiyordu. Bu olaylardan kısa bir süre sonra Ramraç, Burhan Nizam Şah'ı Gülberge'yi almak için saldırmaya teşvik etti¹²⁸². I. İbrahim Adil Şah da bu istilaya karşı gelmek için Bicapur'dan yola çıktı. Orcan şehri yakınına geldiğinde, Nizamşahlar ordusunun Nehr-i Behbura'nın karşı kıyısında sağlam bir şekilde yerleştiğini görüp, kendisi de nehri geçmenin mümkün olmadığını görünce bulunduğu kıyıya ordugâh kurdu¹²⁸³. Adilşahlar ve Nizamşahlar orduları şiddetli yağmurlar sebebi ile üç ay boyunca Nehr-i Behbura'nın iki farklı kıyısında kamp halinde beklediler. En sonunda I. İbrahim Adil Şah beklemekten bıktı ve nehri geçmenin bir yolunu bularak Adilşahlar ordusunu karşıya geçirdi. Arkasından ani bir saldırı ile Nizamşahlar ordusuna büyük kayıplar verdirerek püskürttü. Büyük bir kayıpla geri çekilen Nizamşahlar, 250 fil, 170 parça top, çok sayıda top mermisi ve sultanlığa ait başka malları da geride bırakarak kaçtı. Bu savaşta I. İbrahim Adil Şah bizzat savaştı ve üç düşman askerini öldürdü. Zaferi asıl getiren kişi olduğuna inandığı Esad Han'ı da bu seferdeki başarısından dolayı tımarına daha fazla bölge ekleyerek ödüllendirildi¹²⁸⁴.

¹²⁷⁹ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 94.

¹²⁸⁰ Nayeem; 2008, s. 29.

¹²⁸¹ Prasad; *A Short History of Muslim Rule*, s. 220.

¹²⁸² Nayeem; 2008, s. 29.

¹²⁸³ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 95.

¹²⁸⁴ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 95.

Portekiz'in Hindistan'daki merkezi olan Goa'dan bu sıralarda Goa garnizonu kumandanı Dom Garcia de Castro yazılmış olan bir mektup, bize Esat Han'ın yalnızca I. İbrahim Adil Şah'a sadık olmadığını değil, aynı zamanda Adilşahlar Devleti'ne karşı kurulmuş olan ittifakın da Esad Han'ın eseri olduğunu ima eden bilgiler sunmaktadır. Bu mektup aynı zamanda, Firişte'nin I. İbrahim Adil Şah'ın kardeşi Şehzade Abdullah, Portekizli tarihçilerin ise Yusuf Adil Han'ın oğlu ve I. İbrahim Adil Şah'ın da amcası olan Miyan (yetersiz, vasat) Ali isimli olduğunu belirttiği bir kişinin¹²⁸⁵, Esad Han'ın Portekizliler ile bağlantıya geçmesi sonucunda I. İbrahim Adil Şah'ın yerine tahta geçirilmek planları ile Goa'ya getirildiğinden bahsetmektedir. Bu noktada, önce Şehzade Ali'nin kim olduğunu anlamaya çalışmak ve bu mektubu incelemek yerinde olacaktır.

B. ADİLŞAHLARDA HÂKİMİYET MÜCADELELERİ VE ŞEHZADE ALİ OLAYI

a. Şehzade Ali'nin Kimliği

Gribble'ın, Avrupalı bir devletin, Hindistan'daki bir devletin içişlerine tarihteki ilk doğrudan müdahalesi olarak değerlendirdiği bu olayı incelemeye başlamadan önce belirtilmesi gereken husus, yukarıda da belirtildiği gibi bu kişinin kimliği üzerinde kaynaklarda farklı bilgiler bulunmasıdır¹²⁸⁶. Adilşahlar Devleti tarihini irdelerken en önemli kaynak olan Firişte'nin eseri, bu kişinin Abdullah isimli olduğunu ve I. İbrahim Adil Şah'ın kardeşi olduğunu belirtmektedir. Firişte, bu olaya I. İbrahim'in hayatını anlatır-

¹²⁸⁵ Whiteway ise bu kişinin ismini Mir Ali olarak kaydetmiştir. Bkz. Whiteway; *a.g.e.*, s. 285.

¹²⁸⁶ Gribble; *a.g.e.*, C. 1, s. 180.

ken kısaca değinmiş, I. Ali'nin hayatını anlatırken de tekrar bahsetmiştir¹²⁸⁷. Firişte'ye göre, I. İbrahim'in kardeşi olan bu kişi, I. İbrahim'i öldürmek üzere düzenlenen bir komploju düzenleyenlerin sultanı öldürdükten sonra tahta geçirmeyi düşündükleri kişi olduğu için, komplo ortaya çıktıktan sonra bir ilgisi olmamasına rağmen kardeşinin gazabına uğramış ve Portekizlilere sığınmak zorunda kalmıştır¹²⁸⁸. Daha sonra Portekizliler Adilşahlar Devleti'nin komşuları ile kötü giden ilişkilerinden dolayı zor durumda olmasını fırsat bilmiş ve Abdullah'ı sultan ilan ederek tahta geçirmeye çalışmışlardır. Nizamşahların da desteğini alan Portekizliler, Adilşahlar Devleti içerisinde de Esad Han'ın desteğini arkalarına aldıklarını düşünürken, Esad Han'ın I. İbrahim Adil Şah'a sadık olduğunun anlaşılması ile birlikte bu girişimin başarıya ulaşacağına dair umutlar sönmüş ve bu şehzade kendisini destekleyen Portekizli askerler ile birlikte Goa'ya dönmüştür¹²⁸⁹.

Meseleye Portekizli kaynaklardan bakacak olursak, karşımıza çıkan manzaranın farklılığı şaşkınlığa sebep olmaktadır. Portekiz arşivlerinde yer alan ve ilerleyen sayfalarda detaylarıyla inceleyeceğimiz, bu dönemde Hindistan'dan Lizbon'a gönderilen mektuplara göre bu kişinin adı Şehzade Ali'dir¹²⁹⁰. Portekiz kaynaklarını etkin şekilde kullanan tarihçi Sanjay Subrahmanyam, Şehzade Ali'nin I. İbrahim Adil Şah'ın kardeşi değil, Yusuf Adil Han'ın oğlu, yani İsmail Adil Han'ın küçük kardeşi, yani I. İbrahim Adil Şah'ın amcası olduğunu ifade etmektedir¹²⁹¹. Jacinto Freire de Andrada da, İsmail Adil Han öldüğü zaman, Şehzade Ali'nin henüz kundakta bir bebek olduğunu, ancak

¹²⁸⁷ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 114-115.

¹²⁸⁸ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 99.

¹²⁸⁹ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 100.

¹²⁹⁰ Sanjay Subrahmanyam; *Three Ways to Be Alien*, Brandeis University Press, Waltham, Massachusetts 2011, s.28.

¹²⁹¹ Subrahmanyam; 2011, s. 36.

esas varis olduğunu ifade etmiştir¹²⁹². Bu durum, her ne kadar hanedan içerisinde I. İbrahim Adil Şah'tan önce geldiğini, yani onun amcası olabileceğini ima etse de, Yusuf'un öldüğü tarih bakımından, bu kişinin Yusuf'un oğlu olması ihtimalini ortadan kaldırmaktadır. Yine de, Andrada'nın görüşüne katılan bir tarihçiye rastlanılmadığından, onun bu konudaki görüşünde kronolojik bir hata olması ihtimali yüksektir.

b. Şehzade Ali'nin Gucerat Sultanlığı'ndaki Hayatı

Portekizli kronikçi Diogo de Couto Şehzade Ali'nin Gucerat Sultanlığı'na gidişini, bazı kötü niyetli kişilerin I. İbrahim Adil Şah'ı amcasına karşı kışkırtmış olmalarına dayandırmıştır¹²⁹³. Tarihçi Subrahmanyam'a göre, I. İbrahim Adil Şah, ilk başta amcası Şehzade Ali'ye karşı hiçbir husumet beslememektedir. Hatta Şehzade Ali'yi Behmeni hanedanından bir kızla dahi evlendirmiştir. Ancak daha sonra I. İbrahim Adil Şah'ın aklına saraydaki kişiler girmiş ve Şehzade Ali'nin Esad Han ile olan yakınlığından dolayı kendisi için bir tehdit olduğuna inanmıştır. Şehzade Ali ise öldürülmekten ya da hapsedilmekten korkarak Hacca gitmek için izin istemiş, yolda gemisi fırtınaya yakalanınca Hindistan'da Surat kentine geri dönmek zorunda kalmış, bu kentin hâkimi olan Gucerat sultanı tarafından çok iyi karşılanarak kendisine bir tımar verilmiş ve Gucerat Sultanlığı sınırlarında yaşamaya başlamıştır¹²⁹⁴. Jacinto Freire de Andrada, Şehzade Ali'nin yetişkin yaşa geldikten sonra I. İbrahim Adil Şah'ın kendisi için teşkil ettiği tehlikeyi görerek ülkeyi terk ettiğini ifade etmiştir¹²⁹⁵. Bu durumda, en azından bu şehzadenin, I. İbrahim Adil Şah'ın şüphesinden dolayı ülkesini terk etmek zorunda kalma-

¹²⁹² Andrada; *a.g.e.*, s. 24.

¹²⁹³ Subrahmanyam; 2011, s. 37.

¹²⁹⁴ Subrahmanyam; 2011, s. 37.

¹²⁹⁵ Andrada; *a.g.e.*, s. 26.

sını kesin olarak doğru kabul edebiliriz. De Couto ve Firişte, Şehzade Ali'nin bu süreçte Bicapur'u terk ettiği konusunda hemfikir olsalarda gittiği yer konusunda uyuşmamaktadırlar. Firişte'nin aktardıklarına göre de Şehzade Ali, I. İbrahim Adil Şah'a düzenlenen komplonun içinde yer almasa dahi I. İbrahim Adil Şah kendisinden şüphelendiği için ülkeden kaçarak Portekizlilere sığınmak zorunda kalmıştı¹²⁹⁶. Ama De Couto'ya göre Şehzade Ali'nin olaylar başladığında Gucerat Sultanlığı'nda ikamet etmektedir¹²⁹⁷. Jacinto Freire de Andrada da bir komplodan bahsetmekle birlikte, Şehzade Ali'nin bu sırada Gucerat Sultanlığı'nda yaşadığını ifade etmiştir. Ona göre, Şehzade Ali'nin küçük yaşından dolayı I. İbrahim Adil Şah'ı tahta geçiren soylular, onun tiranlığına şahit olduktan sonra bu yaptıklarından pişman olmuşlar ve I. İbrahim Adil Şah'ı öldürerek yerine Şehzade Ali'yi ülkeye getirmek ve sultan ilan etmek için gizli toplantılar yapmaya başlamışlardı¹²⁹⁸. Bütün bu bilgilerin ışığında, en azından I. İbrahim Adil Şah'a karşı bir komplo kurulduğu ve yerine hanedandan başka bir kişinin geçirilmek istendiği kesin görünmektedir. Şehzade Ali'nin kimliği ve nerede yaşadığı konusunda ise, Portekiz kaynakları ve arşiv belgeleri daha doğru bilgi sağlıyor gibi görünmektedir.

Portekizlilerin görüşlerini doğru kabul edecek olursak, olaylar başlamadan önce Gucerat Sultanlığı'nda kendisine bir tımar tahsis edilmiş olan Şehzade Ali ailesi ile birlikte burada rahat bir şekilde yaşamaktadır. Şehzade Ali'nin bu sırada Gucerat'ta yaşadığı Goa garnizon komutanı Dom Garcia de Castro'nun 3 Aralık 1543 tarihinde Kral III. Joao'ya yazdığı mektupta¹²⁹⁹ da açıkça ifade edilmektedir. Mektubun önümüze serdiği

¹²⁹⁶ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 99.

¹²⁹⁷ Diogo de Couto; *Decadas da Asia*, Na Regia Officina Typografica, Lizbon 1778, C. 5, K.9, s. 355.

¹²⁹⁸ Andrada; *a.g.e.*, s. 27.

¹²⁹⁹ *Vali Tirupati'ye gitmek için Goa'dan ayrıldıktan birkaç gün sonra, Dekken önde gelenleri arasında Ydalcam (I. İbrahim Adil Şah)'ı tahttan indirmek için bir isyan çıktı. Zira bu kişi bir tirandı ve ahlaksız bir mizaca sahipti. Onun yerine Şehzade Ali isimli, babasının kardeş-*

başka ayrıntılar da mevcuttur. I. İbrahim Adil Şah'ı tahttan indirmek isteyenler arasında başı çeken Esad Han yalnızca Portekizliler ile Şehzade Ali'nin Gucerat Sultanlığı'ndan Goa'ya getirilmesi konusunda görüşme yapmamış, aynı zamanda İsmail Adil Han'ın kız kardeşiyle evli olan Burhan Nizam Şah'ı ve Adilşahlar hanedanının uzunca bir süre düşmanı olan Kasım Berid'in oğlu Ali Berid'i de anlaşılmaya dâhil etmiştir¹³⁰⁰. Ayrıca görünüşe göre, valinin ve başka bazı önde gelenlerin o sırada şehirde olmamasına rağmen, Goa garnizonunun kumandanı kendi inisiyatifi ile Esad Han'la anlaşmakta bir sakınca görmemiştir. Bu da, Hindistan'daki bu hükümdarlıkların önde gelenlerinin, birbirleri ya da diğer ülkelerin liderleri ile kendi liderlerine sormadan diplomatik ilişkiler kurabildiklerini göstermektedir ki bu da Hindistan topraklarında o tarihteki diplomasi hakkında bazı fikirler vermektedir.

lerinden, yani amcalarından birini geçirmeye karar verdiler. Bu kişiye çok saygı duyuluyor ve çok iyi özelliklere sahip bir kişi olarak biliniyordu. Bu kişiler uzunca bir süredir onu sultanları yapmak istiyorlardı. Bu kişi o sırada I. İbrahim Adil Şah kendisini öldürmek istediği için Cambaia (Gucerat Sultanlığı)'da yaşamaktaydı. Bu kişiyi bu plana dâhil olmaya ikna eden ve bu işin olması için en çok çalışan kişi komşumuz Acedacao (Esad Han) idi. Bu kişi I. İbrahim Adil Şah'a karşı planına Yzamaluco(Nizamşahlar) ve Verido (Beridşahlar)'yu da dâhil etti. Bu kişiler I. İbrahim Adil Şah'ın topraklarının çoğunu işgal ettiler ve onu ağır bir mağlubiyet haline düşürdüler. O böyle bir durumda olunca da, herkesin onayı ve Adilşahlar kumandanlarının çoğunun desteği ile Şehzade Ali'nin Gucerat Sultanlığı'ndan getirilerek Adilşahlar Devleti'nin başına geçirilmesine karar verildi. Bunun için ise vali şehirde olmadığı için benim yardımımı istemek zorunda kaldılar. Görüşmeleri yürüten kişi, I. İbrahim Adil Şah'a karşı açıkca isyan bayrağını çekmiş olan ve olayın elebaşı olan Esad Han idi. Benden devletlerinin başına geçirmek istedikleri bu kişiyi getirmek için küçük bir gemiyi (fusta) hazır ve silahlı bir şekilde göndermemi istediler. IAN/TT, CC, I – 74 – 32 CARTA DE D. GARCÍA DE CASTRO DANDO PARTE AO REI DO GRANDE SERVIÇO QUE O GOVERNADOR FIZERA A SUA ALTEZA NA ARMADA QUE JUNTOU CONTRA OS RUMES E EM OUTRAS EXPEDIÇÕES (Mektupların İngilizce çevirileri için bkz. Subrahmanyam; 2011).

¹³⁰⁰Subrahmanyam; 2011, s. 39.

Dom Garcia de Castro, 3 Aralık 1543 tarihinde Kral II. Joao'ya yazdığı mektubun devamında Sebastiao Lopes Lobato önderliğinde bir heyeti¹³⁰¹ Gucerat'a gönderecek Şehzade Ali ile görüşmesini sağladığını açıkça ifade etmiştir. Lobato Goa'dan yola çıkmış ve Gucerat Sultanlığı'na gitmiş, burada Şehzade Ali ile görüşmüştür. Dom Garcia'nın ifadesi ile Şehzade Ali'nin burada *büyük bir tımarı, oldukça kabarık bir serveti ve çok büyük bir evi bulunmaktaydı*¹³⁰². Şehzade Ali, ikna olduğu takdirde, buradaki rahat hayatını bırakıp böylesine riskli bir yolculuğa çıkacak, plana göre de Goa'ya az bir mesafede bulunan ve Esad Han'ın kontrolünde olan Banda Limanı'na getirilecekti. Şehzade Ali'nin ise bu teklifi hevesle kabul ettiği anlaşılmaktadır. Zira kendisi *teklifi duymaz her şeyi bıraktı ve yalnızca karısı ve oğullarıyla birlikte gemiye binerek gelmeye karar verdi*¹³⁰³. Ancak gemi Banda'ya vardıktan sonra işler değişti. Burada Dom Garcia de Castro'nun ifadeleri Firişte'nin verdiği bilgiler ile çelişmektedir. Dom Garcia de Castro mektubunda Şehzade Ali Banda limanına çıkmakta iken buranın I. İbrahim Adil Şah'ın eline geçtiğini, Şehzade Ali'nin de Goa'ya gittiğini yazmıştır¹³⁰⁴. Firişte ise Şeh-

¹³⁰¹Bu konuda ne yapılması gerektiğini Diogo de Silveira ve burada olan diğer yetkili kişilerle tartıştım ve bazı kişilerin bir gemi göndererek Şehzade Ali'yi buraya getirmem konusunda bana katılmadığını gördüm. Ancak bu olaydan siz majestelerinin yararına bir sonuç çıkabileceğini düşünerek, Tanrı'ya sığındım ve gemiyi gönderdim. Zira bir işe iyi niyetle kalkışıldığında ve kişi kötü bir niyet taşımadığında, Tanrı ona yardım eder. İşte biz de bu işe böyle kalkıştık. Sebastiao Lopez Lobato'yu bu iş için görevlendirdim ve o da emirlerimi harfiyen yerine getirdi. IAN/TT, CC, I – 74 – 32.

¹³⁰²Subrahmanyam; 2011, s. 40.

¹³⁰³Subrahmanyam; 2011, s. 40.

¹³⁰⁴Dom Garcia'ya göre Müslümanlar birçok konuda vefasız oldukları için, yenildiğine ikna olduktan sonra I. İbrahim Adil Şah'a olan sadakatlerini bırakmışlardı. Ancak bu kişi Madremaluquo (Berarlı Alaeddin İmad Şah)'dan aldığı destekle adamlarının sadakatini yeniden topladı ve Esad Han'ı yok etmek amacıyla onun üzerine ilerlemeye başladı. İşler bu durumda iken Şehzade Ali Banda'ya vardığında, buranın çoktan I. İbrahim Adil Şah'ın eline geçtiğini gördü ve buraya yani Goa'ya gelmek durumunda kaldı. Burada uzun süredir bulu-

zade Ali'nin Adilşahlar topraklarını terk ettikten sonra doğrudan Goa'ya gittiğini söylemektedir¹³⁰⁵. Ancak burada kesin olan bilgi şudur ki Sebastiao Lopes Lobato Portekizlilerin kendisini destekleyeceğini söyleyerek Şehzade Ali'yi ikna etmiş ve Gucerat'tan çıkarmıştır.

c. Şehzade Ali'nin Goa'ya Gitmesi

Bu olaylar Manuel de Faria y Sousa gibi dönemin yazarlarının ve Danvers ile Andrada gibi batılı tarihçilerin kitaplarında da geniş yer bulmuştur. Onların anlattıklarına göre de olay Esad Han'ın Goa'da bulunan Dom Garcia de Castro'ya ulaşması ile başlamıştır. Sultan I. İbrahim Adil Şah'ı tahttan indirmek isteyen Esad Han, tahta onun yerine amcası Şehzade Ali'yi geçirmek için Goa garnizon komutanı Dom Garcia de Castro'nun yardımını istemiştir. Ayrıca Portekizlilere önemli vaatlerde bulunmuştur. Dom Garcia de Castro'nun da bu durumu o sırada Goa'da olmayan vali Martim Afonso de Sousa'ya yazarak haber vermesi üzerine vali hızla Goa'ya gelmiştir¹³⁰⁶.

Dom Garcia de Castro olayların kısa süre içerisinde hızla değiştiğini büyük hayretler içerisinde izlediğini ifade ederek Şehzade Ali'nin Goa'ya gelmesinden hemen sonra yeni bir durum değerlendirmesi yaptığını söylemektedir. Şehzade Ali'yi Portekizlilerin amacına uygun olarak kullanma imkânlarının olduğunu kralına yazdığı 29 Aralık 1543 tarihli bir sonraki mektupta açıkça ifade etmiştir. Şehzade Ali'nin Goa'ya gelmesi

nan Pedro de Faria gibi kişiler bu durumu kötüye yordular ancak onların öyle düşünmesine rağmen ben Tanrı'nın meselelere böyle bir yön verdiyse bunu siz Majestelerinin daha fazla yararına olacağı için yaptığina inanıyorum. Böylece bu kişinin Goa'da karaya çıkmasına izin verdim ve onu oldukça sıcak bir şekilde karşıladım. IAN/TT, CC, I – 74 – 32.

¹³⁰⁵ Briggs (çev.); a.g.e., C.3, s. 96.

¹³⁰⁶ Manuel de Faria y Sousa; *The Portugues Asia: The History of the Discovery and Conquest of India by the Portugues*, John Stevens (çev.), C. Brome, Londra 1695, C.2, s. 85.

üzerine I. İbrahim Adil Şah ve Esad Han ayrı ayrı müracaat ederek mektuba göre çok cazip tekliflerde bulunmuşlardır¹³⁰⁷.

Bu dönemin diğer kaynakları da Dom Garcia de Castro'nun mektubunda yazılanları doğrulamaktadır. Şehzade Ali'nin Goa'ya getirilmesinden haberdar olan I. İbrahim Adil Şah, bu duruma çok öfkeli olmasına rağmen, Portekizlilere kendi elçilerini göndererek bir takım vaatlerle onları kendi tarafına çekmeye ve Şehzade Ali'yi Adilşahlar topraklarından içeriye sokmamaya ikna etmeye çalışmıştır¹³⁰⁸. Bu teklifler karşısında vali Martim Afonso de Sousa ne yapacağına karar verebilmek için konseyine, daha sonra da şehir halkına danışmak zorunda kalmıştır. Martim Afonso ilk başta, hangi tarafta yer almanın Portekiz Krallığı'na daha fazla çıkar sağlayacağını düşünerek Esad Han'ın tarafında yer almayı seçmiştir. Zira Esad Han, Dom Garcia de Castro'nun mektubunda yazmasa da, kronikçi Faria y Sousa'nın yazdıklarına göre başarıya ulaşmaları durumunda yardımları karşılığında Portekizlilere çok zengin olan Konkan topraklarını vermeyi

¹³⁰⁷ Ben siz majestelerine yazdıktan sonra, bu kişinin buraya gelişi ile ilgili size yazmam gereken başka şeyler vuku buldu. Meselelerin daha iyiye gidiyor olmalarından dolayı Tanrı'mıza şükrediyorum. Benim bu kişiyi buraya getirtmiş olduğum ve şu anda bu şehirde ikamet etmekte olduğu Balagate (Adilşahlar Devleti)'de duyulduktan sonra, bu duruma çok endişelenen I. İbrahim Adil Şah'ın elçileri valimiz ile görüşmek üzere buraya geldiler. Bu kişinin Adilşahlar Devleti sınırlarından içeri girmesine izin verilmediği takdirde çok büyük bir para ödemeyi kabul ettiler. Acedecam (Esad Han) ise kumandanlarından bazılarını yanlarında çok sayıda askerle bu adaya en yakın nokta olan Ponda'ya gönderdi ve kendi elçilerini bize göndererek bu kişinin tahta geçirilmek üzere kendisine teslim edildiği takdirde aynı şekilde çok büyük bir miktar para vermeyi teklif etti. Zira Nizamşahlar ve Adilşahlar Devleti'ndeki birçok kumandan kendisini desteklediği için bunu başarabileceğine inanıyordu. IAN/TT, CC, I – 74 – 46 CARTA DE D. GARCÍA DE CASTRO DANDO CONTA A D. JOÃO III QUE O MOURO QUE RECEBEU EM GOA O ENTREGOU AO IDALCÃO, QUE QUERÍA LHE SUCEDESSE NO REÏNO, DE QUE FICOU TÃO SATISFEITO.

¹³⁰⁸ Faria y Sousa; a.g.e., C.2, s. 85; Danvers; 1992, C.1, s. 465.

vaat etmişti¹³⁰⁹. Ayrıca Şehzade Ali'yi desteklemek için güçlü bir ordusu da bulunmaktaydı. Ancak bu kişiye yardım etmenin adaletsiz olacağını söyleyen Goa'daki en yaşlı Portekizlilerden biri ve yukarıda belirtildiği gibi Malakka'nın eski komutanı olan Pero de Faria'nın tavsiyeleri sonucunda, Martim Afonso kararından döndü ve Goa'ya getirmiş olduğu Şehzade Ali'yi burada tutmaya başladı. Böylece yapılan görüşmeler sonucunda I. İbrahim Adil Şah'ın teklifini kabul etme kararı alınmış oldu¹³¹⁰. Bu durumdan kısa bir süre sonra isyanı planlayan Esad Han'ın ölüm haberi geldi. Ancak bu durum, kendisine yapılan yanlışın intikamını ondan almak isteyen I. İbrahim Adil Şah'ı durdurmadı. Büyük bir ordu ile gelerek Esad Han'ın başlatmış olduğu isyanı bastırdıktan sonra Konkan bölgesinde düzeni yeniden sağladı¹³¹¹. Bu olaylar, Pero de Faria'yı haklı çıkarmakla birlikte, onun tecrübesinin, çok hassas olan Adilşahlar – Portekizliler ilişkilerini ne kadar iyi gözlemlediğini de ortaya çıkarmaktadır.

Şehzade Ali hayatta kaldığı sürece aynı sorunla yeniden karşılaşabileceğini düşünen I. İbrahim Adil Şah, Martim Afonso'ya, Şehzade Ali'yi kendisine teslim ettiği takdirde Salset ve Bardes bölgelerini Portekizlilere bırakacağını söyledi¹³¹². Martim

¹³⁰⁹ Faria y Sousa; *a.g.e.*, C.2, s. 85.

¹³¹⁰ Andrada'ya göre ise, Martim Afonso ilk başta I. İbrahim Adil Şah'ı tahttan indirmek isteyen grubun teklifini kabul ederek Portekiz'in Hindistan'daki bu güçlü komşusunu içten zayıflatmaya karar vermiştir. Bkz. Andrada; *a.g.e.*, s. 27. Daha sonrasında ise I. İbrahim Adil Şah'ın Salset ve Bardes'i Portekizlilere bırakma yönündeki teklifi dolayısı ile kararını değiştirerek Şehzade Ali'yi teslim etmeye karar vermiştir. Bkz. Andrada; *a.g.e.*, s. 29-30.

¹³¹¹ Faria y Sousa; *a.g.e.*, C.2, s. 86; Danvers; 1992, C.1, s. 465.

¹³¹² Faria y Sousa; *a.g.e.*, C.2, s. 85; Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 321. de Andrada, I. İbrahim Adil Şah'ın, Portekizlilere *tahtı ele geçirmesi konusunda kimseye hesap vermeyeceğini, hükümdarların yalnızca Tanrı'ya hesap verdiğini, doğanın yalnızca aslanlara doğuştan taç verdiğini, insanların ise onu kendisinin ele geçirdiğini, yiğit ve cüretkar olarak da kendisinin tahtı ele geçirmiş olduğunu* ilettiğini ifade etmiştir. I. İbrahim Adil Şah; *dünyadaki birçok şeyin adaletsiz görüldüğünü, ancak hakeden bir adamın bir tahtı ele geçirdiğinde, önce bir skandal, sonra da bir kanun olarak görüldüğünü* belirtmiştir. Portekizlilerin de aynı şe-

Afonso çok kısa bir süre önce davasını desteklemeye söz verdiği bir adamı teslim etmenin de doğru olmadığını düşünerek, bu toprakları kendisine verdiği takdirde, Şehzade Ali'yi bir daha ona sorun çıkarmayacağı uzak bir yer olan Malakka'ya göndereceği sözünü verdi. I. İbrahim Adil Şah bu teklifi kabul edip Salset ve Bardes'i Portekizlilere bıraktı¹³¹³.

Bu yaşanan olaylar, her şeyden önce Portekizlilerin Adilşahlar Devleti ile aralarındaki barışa çok önem verdiklerini göstermektedir. Ancak Dom Garcia içinde bulundukları durumda, karar almanın çok da kolay olmadığının farkındadır. Vaziyet mektubuna da aynen yansımıştır¹³¹⁴. Önem verilen bu barış yönünde karar alan vali Martim

kilde o topraklara gelerek, Yusuf Adil Han ile hiçbir kan bağına sahip olmaksızın Goa'ya hâkim olmuş olduklarını iletmiştir. Şehzade Ali'yi kendisine teslim ettikleri takdirde, ona iyi davranarak, tahtı ne kadar hak ettiğini bütün dünyaya göstereceğini iddia etmiştir. Bu ifadelerle bakılacak olursa, I. İbrahim Adil Şah da tahtın aslında Şehzade Ali'nin hakkı olduğunu kabul etmektedir. Ayrıca bu yazar da, I. İbrahim Adil Şah'ın Şehzade Ali'nin teslimi konusunda 150.000 altın pardao ve Salset ile Bardes bölgelerini vaat ettiğini satırlarına eklemiştir. Bkz. Andrada; a.g.e., s. 28-29.

¹³¹³ Faria y Sousa; a.g.e., C.2, s. 87; Danvers; 1992, C.1, s. 465.

¹³¹⁴ *Siz majesteleri lütfen bu meselenin kolaylıkla karar verilebilecek bir mesele olduğunu düşünmeyin. Her iki taraf da görüşlerini öne sürerken çok haklı sebeplerle desteklediklerinden, uzun zamandır ilk defa karar vermesi bu kadar zor bir meseleye şahit olundu. Bu olayın başından itibaren kendimi adanmış olduğum Tanrı'mıza şükürler olsun ki vali daha iyi olan seçeneği seçti ve I. İbrahim Adil Şah'ın teklifini kabul ederek onun elçilerini çağırttı. Onlara, sizin de valiye koruması doğrultusunda özel emirler vermiş olduğunuz, Portekizliler ile Adilşahlar hükümdarı arasında var olan eski dostluğu aklında bulundurarak ve siz Majesteleri'nin adına I. İbrahim Adil Şah'ın teklifini kabul ettiğini bildirdi. Onunla aralarındaki barışı sonsuza dek sürdürmek istediğini belirtti ve I. İbrahim Adil Şah'ın dostluğunun bir göstergesi olarak kendi hür iradesi ve iyi niyeti ile vermiş olduğu Salset ve Bardes bölgelerini de kabul ettiğini ilan etti. Bu kişiler bu toprakların devri ile ilgili işlemleri tamamen resmi ve yasal şekilde tamamladılar. Bu olayları size aktarıyorum. Zira bunlar valimiz Martim Afonso de Sousa tarafından yürütülen işler olup, bu kişinin niyetinin tamamen siz Majestelerine ve ülkenin hazinesine hizmet etmek olmasının yanı sıra bilgi ve kararlılığa da sahiptir ve siz*

Afonso de Sousa Dom Garcia'nın satırlarından da anlaşıldığı kadarıyla Portekizliler lehine birçok kazanım da elde etmiştir. Adilşahlar Devleti ile 1510 yılında Goa'nın alınmasından sonra yaptıkları anlaşma doğrultusunda başka hiçbir toprak parçasını almaya çalışmayan Portekizliler, bu konudaki niyetlerini hala sürdürmekte ancak Adilşahlar Devleti ile aralarındaki ilişkileri bozmayı göze alamamaktadırlar. Lakin I. İbrahim Adil Şah, belki de bu niyetlerini bildiğinden Portekizlilerle anlaşmak ve kendisi için çok önemli olan bu problemi çözmek için onlara Goa'ya yakın iki bölge olan Salset ve Bardes'i önerdiğinde bu fırsatı hemen değerlendirmiş ve teklifi kabul ederek I. İbrahim Adil Şah ile anlaşmaya karar vermişlerdir. Bu topraklarda, Goa'nın dışarıdan almaya en çok ihtiyaç duyduğu gıda maddelerinin bir kısmının tarımı yapılabilecek, böylece Goa gıda anlamında dışarıya daha az bağlı olacaktı¹³¹⁵. Böyle zor bir durumdayken dahi bu olaya kadar başka bir toprak parçasını almaya çabalamamış olmaları, Portekizlilerin Adilşahlar ile olan ilişkilerini bozmamak için ne kadar hassas olduklarını gözler önüne sermektedir. Şehzade Ali olayı, Portekizlilerin böyle bir meseleyi barışı bozmadan halledebilmeleri için büyük bir fırsat yakalamalarını sağlamıştır.

Şehzade Ali'yi Kannur'a gönderen Martim Afonso ise kısa bir süre sonra sözünden dönerek bu kişiyi yeniden Goa'ya getirdi¹³¹⁶. Zira Şehzade Ali'yi bir koz olarak Adilşahlara karşı elinde tutmanın iyi bir fikir olduğunu düşünüyor, bu fikri bazı danışmanları tarafından da destekleniyordu. I. İbrahim Adil Şah bu toprakların yanı sıra Martim Afonso'ya, Esad Han'ın kendisine karşı yürütmeyi planladığı savaş için toplamış

Majestelerinin bu kişinin görevde kaldığı sürece üzerine düşenleri eksiksiz şekilde yerine getireceğine dair hiçbir şüphesi olmamalıdır. IAN/TT, CC, I – 74 – 46.

¹³¹⁵ Subrahmanyam; 2011, s. 42.

¹³¹⁶ Faria y Sousa; *a.g.e.*, C.2, s. 87; Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 321.

olduğu yüklü miktarda parayı da vermişti¹³¹⁷. İhanete uğradığını öğrenen I. İbrahim Adil Şah, Martim Afonso'ya yeniden bir elçi göndererek Şehzade Ali'yi uzağa göndermediği takdirde kendisine vermiş olduklarını geri vermesini istedi. Zaman kazanmak isteyen Martim Afonso, Joao Fernandez de Negreiros'u Adilşahlar Devleti'ne elçi olarak gönderdi. I. İbrahim Adil Şah ise elçiyi ve yanındaki Portekizlileri esir alarak anlaşılmaya uyulduğu takdirde serbest bırakacağını söyledi. Martim Afonso ise anlaşmaya uyacağını ve kısa süre içerisinde hava şartları uygun olduğunda Şehzade Ali'yi Malakka'ya göndereceğini bildirdi¹³¹⁸.

Martim Afonso de Sousa'nın bu stratejisi, bu konuda onunla aynı fikirleri paylaştığı belli olan Dom Garcia de Castro'nun mektubuna da yansımıştır. Dom Garcia'nın mektubunun ilerleyen satırları Şehzade Ali'nin Goa'ya getirilmesindeki rolünü uzun uzun anlattıktan sonra Esad Han'ın ölümü üzerine ortaya çıkan karışıklılardan da bahsetmektedir¹³¹⁹. Mektubun devamından, hem bu işte Tanrı'nın parmağı olduğuna yöne-

¹³¹⁷ Faria y Sousa'ya göre, bu para aslında Esad Han'ın adamı Hoca Şemseddin'in elinde idi. Bu para gerçekte 10.000.000 altın sikke değerinde iken, I. İbrahim Adil Şah, bu paranın 1.000.000 altın sikke kadar olduğunu söyleyerek Portekizlilere bu miktarı göndermiştir. Bkz. Faria y Sousa; *a.g.e.*, C.2, s. 87.

¹³¹⁸ Faria y Sousa; *a.g.e.*, C.2, s. 89-90; Danvers; 1992, C.1, s. 466.

¹³¹⁹ *Bu kişi (Şehzade Ali) sayesinde, ilk geldiği andan itibaren büyük kâr elde etmemizi sağladı. Hem şu ana kadar sağlanan faydalar, hem de gelecekte sağlanacak faydalara yönelik umutlar oldukça yüksek. Zira I. İbrahim Adil Şah henüz genç bir lider ve kötü huylara ve yanlış alışkanlıklara sahip bir kişi olup etrafı da bu tarz adamlarla çevrili olduğundan hiçbir zaman ne kendi halkıyla ne de komşu devletlerle barış içerisinde olamayacaktır. Böylece Şehzade Ali isimli bu kişinin bizim elimizde olması her daim bir tehdit unsuru olacaktır. Zira (Adilşahlar Devleti'ndeki) herkes bu kişinin hükümdarları olmasını istemektedir ve I. İbrahim Adil Şah öldüğü zaman tahtı devralacak kişi de yine bu kişidir. Böylece, her açıdan bu kişinin bu topraklarda olması Tanrı'ya ve siz Majesteleri'ne büyük bir hizmettir. Bu iş açık bir şekilde Tanrı'nın eliyle icra edilmiştir. Zira benim bilgi ve çabalarım, buradaki bütün tecrübeli adamların aksini tavsiye etmelerine rağmen bu adamı getirmesi için bir gemi göndererek böyle bir görevi tek başıma üstlenmeme imkân vermezdi. Bu meseleyle ilgili bir ka-*

lik büyük bir inanç, hem de Dom Garcia de Castro'nun kral tarafından takdir edilme isteği göze çarpmaktadır. Bu kişi, çok iyi sonuçlar doğurmuş olan bir eylemi, üstü kapalı bir şekilde herkesin itirazına rağmen yaptırdığını söyleyerek, aslında oradaki herkes ten daha iyi bir muhakeme yeteneği olduğunu göstermeye çalışmaktadır. Ancak bu çabasını inanç ve alçak gönüllülük maskesinin altına iyice gizlemeye çalışmaktadır. Ayrıca Martim Afonso ve Dom Garcia de Castro'nun bu meseleyle ilgili geleceğe yönelik planları da net bir şekilde görülebilmektedir: Bu kişiler I. İbrahim Adil Şah'ın kötü alışkanlıkları ya da halkının çıkaracağı başka isyanlar sonucunda yakın zamanda öleceğini veya tahtını kaybedeceğini düşünmektedirler¹³²⁰. Aynı zamanda genç olduğu için bir süre daha yaşasa bile, bu süre zarfında da onu Şehzade Ali ile tehdit ederek ondan daha fazlasını alabileceklerine inanmaktadırlar. Eninde sonunda ise Şehzade Ali'yi başa geçirebilecekleri ve onun sayesinde Adilşahlar Devleti'ni kendi güdülerine alabilecekleri

rara vardığım zaman kendimi Tanrı'mıza adadım ve o da bana bu kişiyi (Şehzade Ali) verdi ve ben de onu kabul ettim. Bu kişiye ne olursa olsun Tanrı'ya minnettar olmalıyız. Ben kendim böyle büyük bir nimet karşılığında Tanrı'ya şükretmek için çok küçük bir kişi olduğum için, bütün bu meselelerin asıl ilgilendirdiği kişi olan siz Majesteleri O'na (Tanrı) kendiniz ve hepimiz adına şükranlarınızı sunarsanız beni onurlandırmış olacaksınız. I. İbrahim Adil Şah'ın teklifini kabul ettikten ve anlaşmalar imzalandıktan sonra, Esad Han'ın ölümü vuku buldu ve böylece I. İbrahim Adil Şah onun topraklarının ve kalelerinin de sahibi oldu. Esad Han'ın burada bulunan ve onun adına görüşmeleri yürüten Hoca Şemseddin isimli soylu bir Müslüman adamı bulunmaktaydı. Kendisi (Esad Han'ın) çok yakın bir dostu idi. Esad Han ile Martim Afonso arasında, bu Hoca Şemseddin'in Martim Afonso'ya, Esad Han'ın Kanunur'da yine Hoca Şemseddin'in yerleştirmiş olduğu bazı kişilere verdiği yüksek meblağdaki bir parayı vermesi konusunda bir anlaşma yapılmıştı. Bu anlaşma kesinleşmiş olduğu için, valimiz size bu konudaki iyi haberleri (mektubun kendisinin gönderildiği) bu gemiler ile birlikte göndermeyi ümit etmektedir. Bu sebeplerden ve diğer birçok sebepten dolayı, bu kişiyi (Şehzade Ali) şehrimize Tanrı'mızın getirmiş olduğu aşikârdır ve ümit ederim ki bu kişinin buraya gelmiş olması siz Majestelerinin ülkesinin çıkarlarına hizmet edecektir. Ayrıca eminim ki vali Martim Afonso size bu adamın bu şehre getirilmesinin benim kararım ve çabam sonucunda vuku bulduğunu yazarak belirtecektir. IAN/TT, CC, I – 74 – 46.

¹³²⁰ Subrahmanyam; 2011, s. 42.

konusunda oldukça kararlıdır. Kısacası, ne olursa olsun sonunda Adilşahlar Devleti ile iyi ilişkiler içerisinde olmak Portekizliler için azami seviyede önem teşkil etmiştir. Sanjay Subrahmanyam'a göre, Esad Han'ın İranlı tüccar Hoca Şemseddin aracılığı ile iletmiş olduğu büyük meblağ ise Martim Afonso tarafından zimmete geçirilmiş gibi görünmektedir¹³²¹. Dom Garcia'nın mektubunun sonraki satırlarında ise, I. İbrahim Adil Şah tarafından Portekizlilere verilmiş olan Salset ve Bardes bölgelerine değinilmektedir¹³²². Bütün bu mektuptan ve bu döneme dair yazılanlardan anlaşılacağı üzere Portekizliler Şehzade Ali'yi tahta geçirmek için Goa'ya getirtmişler, ancak uzun yıllar boyunca Goa'da, neredeyse ayrıcalıklı bir tutsak konumunda tutmuşlardır. Mektubun bu son satırlarından ayrıca, her daim güç durumunda olan Portekiz'in Hindistan yönetiminin ekonomisinin bu yeni bölgeler ile ne kadar rahatladığı gözlemlenebilmektedir. Diğer hiçbir ayrıntıyı vermeyip valiye bırakırken, bu haberi Dom Garcia de Castro'nun kendi mektubunda vermesi iki anlama gelmektedir; bu haber çok önemlidir ve Garcia de Castro bu iyi haberi veren kişi olmak istemiştir.

Ancak Şehzade Ali meselesi, Martim Afonso ve onu destekleyen Dom Garcia de Castro gibi kişilerin düşündüklerinden biraz daha karmaşık bir meseledir. Bunu ise o dönem Kral'a mektup yazmış olan diğer kişilerin satırlarından görebilmekteyiz. Bu kişi, Dom Garcia'nın karar alırken kendisine karşı çıktıklarını söyleyerek kötülediği kişiler-

¹³²¹ Subrahmanyam; 2011, s. 43.

¹³²² *Salset ve Bardes isimli topraklardaki karışıklık ortadan kalkmıştır. I. İbrahim Adil Şah, bu toprakların siz Majesteleri'nin ve sonrasında Portekiz tahtına geçen varislerinin kontrolüne geçmesi hususunda gerekli resmi işlemleri yerine getirmiş ve bu konudaki resmi fermanını ilan etmiştir. Ben çoktan bu topraklara gitmiş ve burada siz Majesteleri adına kontrolü sağlayarak bu toprakların yerel halkı arasında da huzuru tesis etmiş bulunmaktayım. Bu topraklardan toplanan 45.000 pardaoluk vergi ise Goa'nın durumu için oldukça iyi bir destek olmuştur. Siz Majesteleri, bu konuyla ilgili sizi ilgilendiren diğer hususları Vali'nin yazdıklarından okuyacaksınız. IAN/TT, CC, I – 74 – 46.*

den biri olan ve vali Martim Afonso de Sousa'yı I. İbrahim Adil Şah'tan yana karar almaya ikna eden eski Malakka kumandanı Pero de Faria'dan başkası değildir¹³²³. Dom Garcia'nın mektubundan neredeyse iki yıl kadar sonra, 11 Kasım 1545 tarihinde yazılmış olan bu mektupta, Pero de Faria Esad Han meselesini anlatmaya başlamadan önce krala bazı hususlarla ilgili rapor vermekte ve bu meseleye ise Osmanlı tehdidini de hesaba katarak daha geniş bir çerçeveden bakmaktadır¹³²⁴. Bu mektupta da Dom Gar-

¹³²³Subrahmanyam; 2011, s. 44.

¹³²⁴*Dom Grasya (Garcia) (de Castro) Goa kumandanı iken Gucerat Sultanlığı'ndan Şehzade Ali'yi getirtti ve onun bu çağrısı üzerine de bu bahsedilen kişi Goa şehrine geldi. Açadaquao (Esad Han) ise, çok güvendiği Hoca Şemseddin isimli bir kişiyi buraya gönderdi. Esad Han bu kişiye o kadar güvenmekteydi ki Şehzade Ali'yi Portekizlilerden alması için ona çok yüksek miktarda para vermişti. Eğer Dom Garcia'dan bahsedecek olursam, siz Majesteleri'ne kendimden de bahsetmek durumundayım zira bu meselede siz Majesteleri'nin çıkarına gerçekten hizmet etmiş bir kişi varsa o da benim. Martym Afonço (Martim Afonso)'dan bahsetmeyeceğim, bu kişinin bizim valimiz olması yeterlidir. Size yalnızca Dom Garcia'dan bahsedeceğim, çünkü Şehzade Ali'yi Gucerat Sultanlığı'ndan çağırarak buraya getiren kişi odur. Ben ise bu konuda ona konseydeki herkesten önce karşı gelen kişiyim ve ona emrindeki adamlardan olup kendi hükümdarı ve efendisine isyan eden biri olan Esad Han'ın yanında yer almak adına Adilşahlar sultanı ile olan ilişkilerimizi bozmanın ne doğru ne de siz Majesteleri'nin çıkarına olacağını söyledim. Esad Han yanında olmamız için 90.000 pardao göndermiş olsa bile Tanrı bu işin yanlış olduğunu göreceği için bize sırt çevirecektir diye belirttim. Hasadaquao (Esad Han) yaşlı ve yabancı olduğu için siz Majesteleri'nin çıkarlarını bağlamak için çok çürük bir halat olduğunu ifade ettim. Bunun üzerine büyük savaşlar yaşanacağını ve Idalquao (Adil Şah)'un Portekizlilere karşı büyük bir nefret besleyerek limanlarına ve donanmasına Türkleri yerleştirebileceğinin altını çizdim. Zira Adilşahlar Devleti'nin çok sayıda büyük limanı mevcut ve Büyük Türk'ün donanmasının siz Majesteleri'ne savaş ilan etmek istediği takdirde tahta, keten, demir, ikmal malzemeleri ve bunların yanı sıra iyi limanlara ihtiyacı olacağından, bu durumun sonucu olarak Büyük Türk'ün donanması için ihtiyacı olan limanları ve korumayı bulması ihtimali söz konusu olup bu durumdan tahmin edilenden çok daha hızlı bir şekilde faydalanacakları (Osmanlıların) riski ortaya çıkacaktı. Bunun yanı sıra siz Majesteleri'nin hizmeti üzerine kurulu diğer sebeplerimi de sundum ve ben dâhil üç kişi benim fikirlerimi savunuyorduk. Ancak burada ilk itiraz eden kişi olarak kendimi sayacağım zira bu fikirleri ilk olarak ben dile getirdim. Ancak ondan sonra*

cia'nın üslubuna yakın bir üslupla karşılaşmaktayız. Burada da mektubu yazan kişi vali hakkında hiçbir kötü şey söylemezken, kendisi ile aynı seviyede olan bir başka kişiyi kötüleyerek en doğru ve ileri görüşlü fikirlerin kendisine ait olduğunu vurgulamaktadır¹³²⁵. O da Dom Garcia gibi diğer herkese karşı durmuş ve Majesteleri'ne hizmet etmek için büyük riskleri göze almıştı. Buradan, Pero de Faria'nın bir şekilde Dom Garcia'nın mektubunda yazılı olanları öğrenmiş olduğu ihtimali de akla gelmektedir. Mektubun tarihine bakacak olursak, bu kişinin Dom Garcia'nın yazdıklarını öğrenince bu mektubu yazmış olma ihtimali ortaya çıkmaktadır. Ancak bu mektubu Dom Garcia'nın mektubundan ayıran nokta, Adilaşlar Devleti ile olan ilişkilerin bozulmamasının ne kadar önemli olduğunun ısrarla vurgulanmasıdır. Dom Garcia, Pero de Faria'ya göre daha genç ve bir asker olduğundan şöhret elde etmek için risk alma konusunda daha cesur bir kişi olmuş olabilir. Kendisine göre daha yaşlı ve tecrübeli olan Pero de Fa-

Vicar-general ve Luys Falquao, hepimiz 20 kişiyi aşkın kişinin bulunduğu bir konseyde iken ve diğer herkes Şehzade Ali'nin, Esad Han'ın ödeyecek olduğu 90.000 pardaodan dolayı ona teslim edilmesi gerektiğini savunurken benim fikrime katıldıklarını belirttiler. Yine de çoğunluğa rağmen benim fikrim Martim Afonso'ya mantıklı geldi zira ben ona Goa halkına kutluk ve savaş gibi büyük zorlukları yaşatma ihtimalinin söz konusu olmasından dolayı konseyde konuşulanları anlatmasını söyledim. O da bu meseleyi halka taşıdı ve ondan sonra bütün herkes Adil Şah ile aramızda olan ilişkiyi bozmamak fikrinde birleşti ve benim fikrime katıldı. Şehzade Ali buraya geldikten beş ya da altı gün sonra da Esad Han öldü ve Şehzade Ali ile birlikte Hoca Şemseddin de burada kaldı. Böylece siz Majesteleri anakaradaki artık size ait olan topraklar, I. İbrahim Adil Şah'ın vermiş olduğu para ve Esad Han'dan kalan para ile birlikte 1.000.000'luk altın sikkenin varisi olmuş oldunuz. IAN/TT, CC, I – 77 – 6

CARTA DE PEDRO DE FARIA REPRESENTANDO AO REI A NECESSIDADE QUE HAVIA DE ESCOLHER PARA GOVERNADOR DA INDIA, FIDALGO DE BOA CONSCIÊNCIA, SÁBIO E VARONIL, QUE SOUBESSE RESOLVER. Burada bahsedilen 1.000.000 sikke, I. İbrahim Adil Şah'ın, Esad Han'dan kalan miktar olduğunu iddia ederek Portekizlilere ödemiş olduğu para olmalıdır.

¹³²⁵ Subrahmanyam; 2011, s. 45.

ria'nın yazdıklarının ise Hindistan'daki Portekizlilerin politikasını daha net ortaya koyduğu söylenilebilir.

Şehzade Ali olayı, yaşanmakta olduğu sırada Hindistan'daki Portekiz yönetimi için öyle önemli bir hal almıştı ki, burada bulunan Portekizliler arasında önde gelen herkes bu konuyla ilgili bir görüşe sahip olmuş ve kendi fikrine kralı çekebilmek için ona mektuplar göndermiştir. Meseleyle ve Martim Afonso de Sousa'dan sonra gelen vali Dom Joao de Castro'nun konuyla ilgili tutumuna yönelik ilginç bilgiler içeren bir mektup ise yine buradaki önde gelen Portekizlilerden birinin kaleminden çıkmıştır. 23 Aralık 1545 tarihinde Estado da India'nın o dönemki sekreteri olan Antonio Cardoso tarafından yazılan bu mektup yine Kral III. Joao'ya yöneliktir¹³²⁶. Dom Joao de Castro gel-

¹³²⁶ Lordum. Siz Majesteleri'ne gönderilen son mektuplardan sonra, Ydalcao (I. İbrahim Adil Şah) Martim Afonso de Sousa'nın size daha önce bildirilmiş olan Mealle Quao (Şehzade Ali) meselesini görüşmek üzere kendisine göndermiş olduğu elçiler ile birlikte üç komutanını ve atlı ve yaya çok sayıda askerini gönderdi. Bu askerler Goa'da yakın bir noktada konuşlanmış ve savaşa hazır bir biçimde beklemekteler. I. İbrahim Adil Şah validen Şehzade Ali'yi, eşini ve çocuklarını istiyor ve karşılığında ise elçilere Vali Dom Joao de Castro'nun varışından sonra dahi anlaşmış oldukları ücret olan 50.000 pardaoyu vermeyi teklif ediyor. Ancak bu konu ile ilgili Dom Joao de Castro ile anlaşma sağlanmış ya da valinin yanı sıra onun bu konu ile ilgili Hindistan'da bulunan bütün fidalgolarla birlikte topladığı konseyden anlaşma hususunda tek bir kelime çıkmış değil. Aksine bütün herkes valiye böyle bir konuda onay vermemesi ya da uygulamaya koymaması gerektiğini söyleyerek bu sebepten dolayı savaş açtığı takdirde Adilşahlar ile canla başla savaşmayı tercih edeceklerini bildirdiler. Vali de onlara (Adilşahlar) bu Müslümanı siz Majesteleri'nden onay gelmeden teslim edemeyeceği yönünde sebeplerini belirterek isteklerini reddetti. Bu durumun bu konu ile ilgili yapılan mektuplaşmalarda açıkça belirtildiğine inanıyorum. Son 15 gündür bu mektuplaşmalar sürmektedir ve vali meseleyi elinden geldiğince ihtiyatla yürütmektedir. Şu sırada I. İbrahim Adil Şah'tan gelecek cevabı beklemekteyiz ve Tanrı istediği takdirde bu cevabın makul olmasını ve Adilşahlar ile iyi ilişkilerimizi sürdürmeyi umuyoruz. Ancak onlar her türlü kötücül sonuç için hazırlar ve bu konuyla ilgili çok defa gelgitli tepkiler vermiş durumdalar. Ancak onlar bizden, bizim onların yapacaklarından korktuğumuzdan daha fazla korkmaktalar. Zira vali ana kara üzerinde engelli yollar inşa ettirdi ve askeri malzemeleri buraya yönlendirdi.

diği sırada olayların içinde bulunduğu karmaşık duruma dair detayları öğrenebildiğimiz bu mektupta da en göze çarpan detay yine Portekizlilerin Adilşahlar ile iyi ilişkilerini sürdürmek istemeleridir. O sıralardaki durumu ve sürekli yükselen tansiyonu 20 Aralık 1545 tarihinde Goa'da Pero Fernandes isimli bir kişinin yazmış olduğu mektuptan da görebilmekteyiz. Bu kişi mektubunda açık bir şekilde, I. İbrahim Adil Şah ile 50.000 pardao¹³²⁷ karşılığında Şehzade Ali'yi teslim etmek üzere anlaşmaya varmış olan Martim Afonso'nun onları bıraktığı büyük felaket durumundan sitem edilmektedir. Mektubun yazarına göre *böyle bir anlaşma asla hayata geçirilemez* zira hiçbir şekilde adil veya haklı olmamanın yanı sıra Portekiz kralının çıkarlarına da uymamaktaydı¹³²⁸. Ayrıca bütün ilahi ve dünyevi kanunlara, ayrıca krala ve onların kanunlarına, kendisini iyi niyetlerine ve dürüstlüklerine güvenerek ellerine bırakmış olan bir kişiyi kendilerine karşı bir suç işlememişken para karşılığı başka birine satmak aykırıydı¹³²⁹. Bu satırlardan sonra, mektup yazarının bir önceki valiyi ve onun icraatlarını sert bir dille eleştirerek devam etmektedir¹³³⁰. Bu mektuptan anlaşılabilecek çok şey vardır. Portekizlilerin

IAN/TT, CC, I – 77 – 59 CARTA DE ANTÓNIO CARDOSO DANDO PARTE AO REI
ESTAR O IDALCÃO 6 LÉGUAS AFASTADO DE GOA COM MUITA GENTE DE PÉ E
CAVALO, PEDINDO-LHE CUMPRISSE O CONTRATO FEITO COM MARTINHO.

¹³²⁷ *Pardao (pagoda)* Dekken'deki altın sikkelere Avrupalılar tarafından verilen isimdir. Adilşahlar Devleti bu sikkeleri kullanmıştır. Adilşahlar Devleti'nde bu sikkelere *Hun* denmektedir. Bkz. Jones (çev.), *a.g.e.*, s. 115-116. Wagoner, '*hon*' (*hun*)'un Vicayanagara altın sikkesi olduğunu ancak Behmeniler Devleti'nde ve onun arkasından gelen Dekken sultanlıklarında yaygın bir şekilde kullanıldığını ifade etmiştir. Bkz. Wagoner; *a.g.m.*, s. 478.

¹³²⁸ IAN/TT, CC, I – 77 – 52 CARTA DE PEDRO FERNANDES DANDO PARTE AO REI
QUE MARTINHO AFONSO DE SOUSA CONTRATARA COM O IDALCÃO
ENTREGAR-LHE MEALE, HOMEM QUE SE PUSERA DEBAIXO DA FÉ E
LEALDADE NAS MÃOS.

¹³²⁹ IAN/TT, CC, I – 77 – 52.

¹³³⁰ *Ve vali her ne kadar iki defa fidalgoların ve önde gelen kişilerin bu mevzu üzerine fikirlerini almış olsa da, hepsi tek bir ağızdan istisnasız bir şekilde Şehzade Ali'nin hiçbir şart altında*

Hindistan politikaları her daim değişkendir ve görevi sırasında çok övülen bir vali görevini bıraktıktan hemen sonra ağır sözlerle yerilebilmektedir. Ayrıca Portekiz'in buradaki deniz gücünü sabit tutabilmesi için sürekli olarak ciddi miktarlarda paraya ihtiyaı vardır. Son olarak ise, Adilşahlar ile iyi ilişkilere sahip olmadıkları takdirde Goa'nın büyük acılar çekeceği, hatta Adilşahların eline düşebileceği Goa'da yaşayanlar tarafından bilinmektedir. Portekiz'in Hindistan imparatorluğu, artık ivmesini yavaş yavaş kaybetme sinyalleri vermektedir.

Martim Afonso de Sousa'nın 50.000 pardao karşılığında şehzade Ali'yi teslim etmek üzere anlaştığına dair daha önceki mektuplarda veya dönemin kaynaklarında geçmemektedir. Bunun sebebi, Martim Afonso'nun bu anlaşmayı Portekiz' dönmeden hemen önce yapmış olmasıdır. şehzade Ali olayının anlatılmasına devam etmeden önce, yeni vali Dom Joao de Castro'nun Hindistan'a gelişini incelemek, olayların seyrinin bundan sonra geçireceği değişimi anlamada kolaylık sağlayacaktır.

. Dom Joao De Castro'nun Valilik Dönemi

Dom Joao de Castro, 10 Eylül 1545 tarihinde Martim Afonso de Sousa'dan valilik görevini devralmak üzere Goa'ya geldi¹³³¹. *Kral vekili* unvanını da taşıyordu. Gr-

teslim edilmemesi gerektiğini savunmuşlardı. şu sıralar, I. İbrahim Adil şah'ın kendisi ile yapılmış olan anlaşmanın uygulamaya konmasını talep etmesinden ve bu amaçla bu adaya anakaradan gelen kaynakları keserek adaya savaş acıları ektirmesinden korkulmaktadır. Üstelik bu muhtemel acılara 50.000 pardaoluk bir açgözlülük sebep olmuştur ve Martim Afonso Hindistan'ı başka problemlerle de yüz yüze bırakmıştır. şu an Hindistan'da (Portekizlilerin elinde) düzgün bir donanma mevcut değildir. Elde kalan gemiler çürümüş ve kurtlar tarafından yenmiş haldedir. Onların onarılması için sonsuz miktarda para gerekecektir. IAN/TT, CC, I – 77 – 52.

¹³³¹ Andrada; *a.g.e.*, s. 22.

müş olduğu yolsuzluklardan ve entrikalardan bıkmış olan Martim Afonso görevini devretmek için can atıyordu¹³³². Onun yönetimi altında çalışan Portekizliler arasında da onun gitmesi için can atan çok kişi vardı ve Dom Joao de Castro'nun gelir gelmez ilk karşılaştığı durumlardan biri eski valiye yönelik şikâyetler idi¹³³³. Dom Joao de Castro, kendisinden önce gelen valilerden çok farklı bir yapıya sahipti ve Hindistan'daki en ünlü valilerden biri olarak hatırlanacaktı. Dom Joao de Castro, çok başarılı bir askerdi. Silah kullanmada olduğu kadar, kalem kullanmada da becerikliydi ve iyi bir âlim olmanın yanı sıra matematikte de çok yetenekliydi¹³³⁴. Onun gelişi, Şehzade Ali olayının gidişatını temelinden değiştirecekti.

Yukarıda da anlatılmış olduğu gibi, eski vali Martim Afonso de Sousa ayrıldıktan hemen sonra, Adilşahlar Devleti ile yeni vali arasında, Martim Afonso ile yapılmış olan bir anlaşma hususunda sorun yaşandı. Görevi teslim etmeden kısa bir süre önce, Martim Afonso, Galvao Viegas'ı Adilşahlar'a elçi olarak göndermiş, yüklü bir miktar para karşılığında, o sırada Goa'da Portekiz'in koruması altında bulunmakta olan Şehzade Ali'yi teslim etmeyi teklif etmişti¹³³⁵. Dom Joao de Castro valiliği devraldıktan kısa bir süre sonra, Şehzade Ali'nin teslimi ile ilgili görüşmek üzere Adilşahlar elçileri Goa'ya geldi¹³³⁶. Ancak Dom Joao de Castro Şehzade Ali'yi teslim etmeyi uygun bulmayınca I. İbrahim Adil Şah bu duruma kızdı ve Portekizliler ile Adilşahlar arasındaki

¹³³² Faria y Sousa; *a.g.e.*, C.2, s. 92.

¹³³³ Faria y Sousa; *a.g.e.*, C.2, s. 95.

¹³³⁴ Coleridge; *a.g.e.*, C. 2, s. 36. Jacinto Freire de Andrada, Dom Joao de Castro'nun matematik eğitimini, o dönem Portekiz'in en iyi matematikçisi olan Peter Nonnius'tan aldığını belirtmektedir. Bkz. Andrada; *a.g.e.*, s. 1.

¹³³⁵ Andrada; *a.g.e.*, s. 30.

¹³³⁶ Andrada; *a.g.e.*, s. 24.

dostane ilişkiler yeniden bozuldu¹³³⁷. Dom Joao de Castro, 2 Eylül 1545 tarihinde, yani Goa'ya geldikten yalnızca bir gün sonra bu mesele ile ilgili bir mektubu kralına yönelik olarak kaleme almıştır¹³³⁸.

Castro olaya dair edindiği ilk bilgileri paylaştıktan sonra, Sebastiao Lopes Lobato'nun Esad Han'ın mektupları ile Gucerat Sultanlığı'na gidişine ve Şehzade Ali'nin Goa'ya getirilişine değinmektedir. Daha sonra iyi planlanmadan çıkmış olduğu yağma seferlerinden dolayı uzakta olan Martim Afonso Goa'ya dönmüş ve Adilşahlar sultanı ile *Salset ve Bardes'in teslim edilmesi ve 80.000 pardao verilmesi karşılığında Şehzade Ali'yi Esad Han'a ya da onu destekleyen komutanlara vermemek ve onu Malakka'ya göndermek* üzerine anlaşmıştı¹³³⁹. Bundan sonra Castro 1545 yılında vali Martim Afonso'nun Sultan I. İbrahim Adil Şah'a Şehzade Ali'yi 50.000 altın pardao karşılığında satmayı teklif ettiğini ve Goa'nın sivil memurlarından biri olan Krişna ve Galvao Viegas adlı bir kişi aracılığı ile bu görüşmenin gerçekleştiğini anlatmaktadır. Ancak, görüşmeler sonucunda neredeyse bir anlaşmaya varılacakken de Castro bizzat Hindistan'a

¹³³⁷ Dom Joao de Castro, Şehzade Ali'yi teslim etmemenin yanı sıra, Salset ve Bardes'in, '*onun doğuştan hakkı olanın küçük bir hatırası olarak*' Portekizlilerin elinde kalacağını ve bu topraklardan çıkmayacağını ifade etmiştir. Bkz. Andrada; *a.g.e.*, s. 30.

¹³³⁸ *Şehirdeki (Goa) kalede adı Mealecao (Şehzade Ali) olan Müslüman bir esire rastladım. Dekken hükümdarlığı gerçekte bu kişiye aitti. Bu kişinin yaşadıklarının özeti şöyledir: Bu kişi Dekken'den I. İbrahim Adil Şah'ın kendisini öldüreceği endişesi ile kaçmış ve Gucerat Sultanlığı'na sığınmıştır. Burada sultan kendisini onurlandırmış ve çok iyi davranmıştır. Ondan sonra, Adil Şah, Esad Han ve Nizam Şah arasında bazı olaylar vuku bulmuş, Adil Şah'a karşı olanlar o sırada bu şehrin (Goa) kumandanı olan Dom Garcia de Castro ile ittifak kurmaya karar vermişlerdir. Bu kişiden Şehzade Ali'yi tahta geçirebilmeleri için getirmesini istemişlerdir. Zira bütün halk, Adil Şah'ın (I. İbrahim Adil Han) zalimliklerinden, kötülüklerinden ve tiranlıklarından dolayı ondan nefret etmekte, ayrıca taht bu kişinin (Şehzade Ali) hakkı olduğu için bunu istemektedir.* Bkz. Armando Cortesao & Luis de Albuquerque (ed.); *Obras Completas de D. Joao de Castro*, Academia Internacional da Cultura Portuguesa, Coimbra 1968-1982, C.3, s. 70-71.

¹³³⁹ Cortesao & Albuquerque (ed.); *a.g.e.*, C.3, s.70-71.

varmış ve duruma müdahil olmuştur. Araya girmesinin sebebini ise Şehzade Ali'den almış olduğu bir dilekçe teşkil etmiştir. Bu dilekçede Şehzade Ali, *kendisini hükümdar ilan ettikten ve kral (Portekiz kralı) adına kendisine verilmiş olan güvenceler ve bu güvenceler sonucunda kendisini onların eline teslim edişinden sonra kendisini Adil Şah'a sattıkları takdirde Portekiz kralının ününün bu topraklarda ne kadar kötüye gideceğinden bahsetmiştir*¹³⁴⁰. Dom Joao de Castro bu dilekçeyi oldukça haklı bulmuş ve Şehzade Ali'nin teslim edildiği takdirde hemen öldürüleceğini ve Goa'da kaldığı sürece ise bir piyon olarak kullanılabileceğini de düşünerek bu anlaşmayı iptal etmeye karar vermiştir. Onun bu görüşü bu olay üzerinde tartışmak için topladığı konseyde de oy birliğiyle kabul görmüştür¹³⁴¹. Arkasından Dom Joao de Castro bu konseydekilerin imzalı oylarını toplayarak Portekiz'e göndermiştir. Castro'nun mektubu Şehzade Ali hakkında almış olduğu bir kararla devam etmektedir¹³⁴². Bu satırlardan, Dom Joao de Castro'nun Şehzade Ali'nin şahsı hakkında iyi düşüncelere sahip olduğu ve onun da Hindistan'daki diğer Portekizli görevliler gibi komşuları Adilşahlar ile iyi ilişkiler içinde bulunmaya önem verdiği kolayca anlaşılabilmektedir.

¹³⁴⁰ Cortesao & Albuquerque (ed.); *a.g.e.*, C.3, s.70-71.

¹³⁴¹ Cortesao & Albuquerque (ed.); *a.g.e.*, C.3, s.70-71.

¹³⁴² *Şehzade Ali kişisel masraflarını kendisi karşılamaktaydı ve kimse ona siz Majesteleri'nin hazinesinden bir şey vermiyordu. Ancak bu durum herkes tarafından kötü görülüyordu ve kendisi de bu konuda bana şikâyetle bulundu. Ben de onun sayesinde anakaradan (Adilşahlar Devleti'nden) elimize geçmiş olan binlerce pardaoluk parayı ve bu kişinin Goa'ya bize güvenerek gelmiş olduğunu, bu sebeple Gucerat Sultanı'nın kendisine bahsetmiş olduklarını geride bıraktığını; ayrıca, Dekken'in hükümdarı olacak pozisyonda olduğunu göz önünde bulundurarak, giderlerinin siz Majesteleri'nin hazinesi tarafından karşılanmasının adil ve sizin yüksek şahsiyetinize yaraşır olan olduğuna karar verdim. Bu durumu maliye müdürü ve diğer memurlarla görüştüğümüzden sonra, bu kişiye masraflarını karşılaması için yıllık 1.500 pardao verilmesini uygun buldum. Bu kararım herkes tarafından, özellikle de komşularımız olan Müslümanlar tarafından çok takdir gördü. Bkz. Cortesao & Albuquerque (ed.); *a.g.e.*, C.3, s.70-71.*

Dom Joao de Castro ayrıca Bicapur'a Martim Afonso tarafından gönderilen elçilere, kendi emirlerine uymadıkları için çok kızmış ve görüşmeleri de sonuçlandırmıştır. 15 Ekim tarihinde, Galvao Viegas'ın, Şehzade Ali'yi para için satma girişiminde bulunmak ve bunun için I. İbrahim Adil Şah'tan rüşvet almak suçlarından Goa kent meydanında asılması emrini vermiştir¹³⁴³. Viegas'ın şansına, halk meclisinin isteği üzerine bu ceza hafifletilmiştir. Aynı ay içerisinde I. İbrahim Adil Şah ile yapılan mektuplaşmalarda, Castro Şehzade Ali'yi teslim etmesi yönündeki istekleri kesin bir dille reddetmiş ve onun onurlu ve özgür bir şekilde hayatını sürdüreceğini ifade etmiştir¹³⁴⁴. I. İbrahim Adil Şah'ın Goa'yı ablukaya alması sonucunda olay iyice tırmanmış ve Dom Joao de Castro'nun Balogan'ı alarak Şehzade Ali'yi orada sultan ilan edeceği yönündeki tehdidi ile birlikte ipler iyice kopma noktasına gelmiştir. Bu gelişmelerin bir savaşa yol açabileceğinden çekinen de Castro, Goa'daki asker sayısını artırmıştır. I. İbrahim Adil Şah'a da, Goa'ya ordusuyla birlikte yürümek istediği takdirde kendisini bekliyor olacağını bildirmiştir¹³⁴⁵. Goa'daki kuvvetleri ise herhangi ani bir saldırıya hazırlıksız yakalanmamak için teyakkuza geçirmiştir¹³⁴⁶.

En sonunda, I. İbrahim Adil Şah, yaşadığı mali problemlerden dolayı ve Adilşahlar Devleti'ndeki insanların açıkça I. İbrahim Adil Şah aleyhine konuşmaya ve Şehzade Ali'nin hükümdarları olmasını istemeleri sonucunda yeni bir anlaşma teklifinde bulundu. Savaş olmasından belki de daha fazla çekinen Dom Joao de Castro da bu teklife olumlu yaklaşınca 26 Şubat 1546 tarihinde Adilşahlar Devleti ve Portekizliler arasında yeni bir anlaşma imzalanmıştır¹³⁴⁷. Buna göre I. İbrahim Adil Şah, Salset ve Bardes

¹³⁴³ Subrahmanyam; 2011, s. 48.

¹³⁴⁴ Subrahmanyam; 2011, s. 48; Whiteway; *a.g.e.*, s. 304.

¹³⁴⁵ Danvers; 1992, C.1, s. 474.

¹³⁴⁶ Andrada; *a.g.e.*, s. 31.

¹³⁴⁷ Subrahmanyam; 2011, s. 48.

bölgelerini Portekizlilere bıraktığını ve ödemiş olduğu paraları da geri istemeyeceğini kabul etti. Portekizliler ile dostane ilişkiler yürüteceğine ve Portekizlilere saldırmayacağına dair söz verdi. Dom Joao de Castro da Şehzade Ali'yi ve oğullarını esir olarak tutmayı ve Dekken'den, Vicayanagara'dan, Malabar'dan veya Gucerat'tan kimsenin onunla görüşmesine izin vermemeyi kabul etti¹³⁴⁸. Bu durumun, Adilşahların bir elçisinin Portekiz'e giderek meseleyi direk olarak Kral III. Joao ile görüşmesini sonuçlandırana kadar böyle sürdürülmesine karar verildi¹³⁴⁹. Ayrıca daha önceki valilerin yaptığı gibi Adilşahlar Devleti'ne kurşun ve sülfür sağlamanın yanı sıra vermiş olduğu ticari imtiyazları da devam ettirecekti¹³⁵⁰. Böylece eninde sonunda Şehzade Ali yine özgürlüğünden mahrum kalmış oldu. Aslında bu sıralarda Şehzade Ali'nin Hoca Şemseddin Gilani ile birlikte Kannur'a bir seyahat ettiği bilinmektedir¹³⁵¹. Ayrıca Şubat 1547 gibi geç bir tarihte, o sırada Diu'da bulunan Dom Joao de Castro'nun Şehzade Ali'ye yazmış olduğu bir mektubun Goa'ya varışı, kralın bu kişiye dostluk mesajları verdiği ve onun serbest bırakılmasını emrettiği yönünde dedikoduların çıkmasına neden oldu¹³⁵².

Dom Joao de Castro'nun Diu'da bulunma sebebi ise şöyleydi. Valilik görevini devraldığı sırada, Guceratlı Hoca Zafer, bir yandan Portekizliler ile olan iyi ilişkilerini korumaya çalışıyor, diğer yandan ise Gucerat sultanı III. Mahmud'u Diu'yu geri alması konusunda kışkırtıyordu. Onun tavsiyeleri doğrultusunda Diu'ya saldırmak için büyük bir ordu toplanmıştı¹³⁵³. Ayrıca Osmanlı Devleti, Hoca Zafer'in daveti üzerine yeni bir

¹³⁴⁸ Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 321.

¹³⁴⁹ Cortesao & Albuquerque (ed.); *a.g.e.*, C.3, s. 129-130; Subrahmanyam; 2011, s. 49.

¹³⁵⁰ Danvers; 1992, C.1, s. 475.

¹³⁵¹ Subrahmanyam; 2011, s. 49.

¹³⁵² Cortesao & Albuquerque (ed.); *a.g.e.*, C.3, s. 372; Subrahmanyam; 2011, s. 49.

¹³⁵³ Faria y Sousa; *a.g.e.*, C.2, s. 97.

filo ile Hint Okyanusu'na yelken açtı¹³⁵⁴. Osmanlı askerlerinin 18 Nisan 1546'da Diu limanına *Türk bayrakları dalgalandırarak ve tüfeklerini ateşleyerek* gelmeleri üzerine aynı gün kuşatma başladı¹³⁵⁵. Bu kuşatma da ilki gibi başarısız olsa da, Diu'ya gelen Osmanlıların aynı yıl Basra'yı zaptedip Hint Okyanusu'na yeni bir kapı açarak Portekiz egemenliğindeki Hürmüz valisi ile ticari ilişkiler kurmaları Portekizliler açısından yeni bir tehlike yarattı. Nitekim 1552 yılında ünlü coğrafya bilgini ve denizci Piri Reis'in komutasındaki bir başka Osmanlı filosu sonuçsuz kalsa da Hürmüz'ü kuşattı. Sonraki yıllarda tüm donanmasını Hint sularında kaybeden Osmanlılar, denizlere açılan bir imparatorluktan ziyade, güney Arap ülkeleri ile kendini sınırlayan ve o ülkelerden vergi toplayan bir kara imparatorluğu görüntüsüne büründü¹³⁵⁶. Osmanlı Devleti'nin bu yenilgisini, Salih Özbaran denizciliğin temellerini tam olarak atmadan yığma bir donanma ile Portekizlilere meydan okuma gayreti içine girmelerine bağlamıştır¹³⁵⁷.

Diu'nun fethi için Gucerat sultanı büyük bir ordu toplamıştı ancak sultan ve Hoca Zafer başka yollara da başvurarak kaleyi içten fethetmeye çalıştı, lakin planları ortaya çıkınca başarıya ulaşamadı¹³⁵⁸. Bunun üzerine Guceratlılar, Zafer Han'ın kumandantlığında hem karadan hem de denizden saldırıya geçtiler ve şehir arasındaki yıkılan duvarı da yeniden inşa ettirdiler¹³⁵⁹. Kalenin kuşatması şiddetle sürerken, 24 Haziran 1546 tarihinde, tahkimatları denetleyen Hoca Zafer'in, kaleden atılan bir top mermisinin isa-

¹³⁵⁴ Malekandathil; *a.g.e.*, s. 119. Casale, Hoca Zafer'in Osmanlıları yeniden yardıma çağırmasının bir sebebinin de Hadım Süleyman Paşa'nın ölmesi ve yerine başkasının geçmesi olduğunu belirtmiştir. Bkz. Casale; *a.g.e.*, s. 76.

¹³⁵⁵ Casale, *a.g.e.*, s. 76.

¹³⁵⁶ Özbaran; 2017, s. 27.

¹³⁵⁷ Özbaran; 2013, s. 26.

¹³⁵⁸ Faria y Sousa; *a.g.e.*, C.2, s. 98; Andrada; *a.g.e.*, s. 72.

¹³⁵⁹ Faria y Sousa; *a.g.e.*, C.2, s. 99; Danvers; 1992, C.1, s. 469.

beti sonucunda başı koptu ve öldü¹³⁶⁰. Onun yerine geçen oğlu Rumi Han kaleyi fethetmek ve Portekizlilerden babasının intikamını almak istiyordu¹³⁶¹. Kuşatma iki tarafın da büyük kayıplar vermesi ile sekiz ay kadar sürdü¹³⁶². Dom Joao de Castro'nun Goa ve Koçi'den topladığı kuvvetlerle desteğe gelmesi sonucunda avantaj Portekizlilere geçti ve yaşanan çatışmalarda Rumi Han ve bazı başka önemli subayların savaş alanında ölmesi sebebiyle savaşı Portekizliler kazandı¹³⁶³. Gucerat sultanı bu kayba öyle öfkelenmişti ki elindeki 28 Portekizli esiri huzurunda parçalattı¹³⁶⁴. Dom Joao de Castro ise, Goa ve Koçi'den gelerek Diu'nun kurtarılmasında önemli rol oynayan Portekizlileri, ticari girişimler yapma hakkı tanıyarak ödüllendirdi¹³⁶⁵. Zaferden sonra Diu'daki işleri düzene koyduktan sonra 11 Nisan 1547 tarihinde yola çıkan Dom Joao de Castro, 19 Nisan'da Goa'ya vardı ve şehirde halk tarafından coşkuyla karşılandı. Diu'daki zaferi kutlamak adına Goa'da günlerce süren eğlenceler düzenlendi. Yapılan eğlencelerin ünü kulaktan kulağa öyle yayıldı ki, bu kutlamaları Lizbon'da öğrenen Portekiz kraliçesi Katherine, Dom Joao de Castro'nun *bir Hristiyan gibi zafer kazandığını ancak bir kâfir gibi kutlama yaptığını* söyledi¹³⁶⁶.

Vali Diu'da iken, Portekizlilerindaha önce yapılmış olan anlaşmanın kendi paylarına düşen kısmını yerine getirmediklerini sebep gösteren I. İbrahim Adil Şah'ın emir-

¹³⁶⁰ Danvers; 1992, C.1, s. 470; Andrada; *a.g.e.*, s. 92; Serjeant (çev.), *a.g.e.*, s. 106; Faria y Sousa; *a.g.e.*, C.2, s. 102.

¹³⁶¹ Andrada; *a.g.e.*, s. 92-93.

¹³⁶² Faria y Sousa; *a.g.e.*, C.2, s. 114; Hadrami kroniklerinde, Portekizlilerin 1.700, Guceratlıların ise 2.000 asker kaybettiği kaydedilmiştir. Bkz. Serjeant (çev.), *a.g.e.*, s. 107.

¹³⁶³ George Nunez isimli bir Portekizli, savaştan sonra Rumi Han'ın ölü bedenine ulaşmış ve başını keserek valiye götürmüştür. Bkz. Faria y Sousa; *a.g.e.*, C.2, s. 113.

¹³⁶⁴ Danvers; 1992, C.1, s. 470-473.

¹³⁶⁵ Malekandathil; *a.g.e.*, s. 119.

¹³⁶⁶ Faria y Sousa; *a.g.e.*, C.2, s. 116.

leri doğrultusunda Salset ve Bardes Adilşahlar askerleri tarafından geri alınmıştı¹³⁶⁷. Goa'ya dönen valinin göndermiş olduğu Portekizli askerlerin gelmesi üzerine de Adilşahlar geri çekildi. I. İbrahim Adil Şah, bu askerlerin yanına 9.000 kişilik bir kuvvet ve firar ederek ülkesine sığınmış olan Portekizlilerden oluşan bir birliği destek olarak vererek yeniden bu topraklara gönderdi¹³⁶⁸. Bu defa geri çekilenler Portekizliler oldu. Valinin daha fazla kuvvet toplayarak toplamda 4.500 kişi ile gelmesi ile birlikte Portekizliler ile Adilşahlar arasında bir çatışma çıktı ve Portekizliler Adilşahlar ordusunu geri çekilmeye zorladı¹³⁶⁹. Ponda Kalesi'ne doğru çekilen Adilşahlar askerleri, Portekizlilerin bu kaleye doğru ilerlemelerinin üzerine kaleyi bırakarak kaçtılar¹³⁷⁰. Böylece Adilşahların bu toprakları geri almak için yapmış olduğu bir girişim daha önlenmişti.

Adilşahların yeniden saldırmasından çekinen Vali Dom Joao de Castro, ittifak arayışına girdi. Vicayanagara racası ve Nizamşahlar sultanı ile ittifak kurarak bir anlaşma yaptı¹³⁷¹. Vicayanagara ile yapılan ittifakın karşılığı olarak, Portekizliler İran ve Arabistan'dan gelen bütün atları Vicayanagara'ya verecekti. Vicayanagara ise hiçbir şekilde bu atları Adilşahlar Devleti'ne satmayacaktı. Ayrıca Vicayanagara ya da bağlı hükümdarlıkların hiçbirinde Adilşahlar Devleti'ne erzak veya tedarik gönderilmeyecekti. Nizamşahlar ile yapılan anlaşmaya göre ise, Portekizliler ve Nizamşahlar, Vicayanagara hariç Hindistan'daki bütün güçlere karşı birbirlerini koruyacaklardı. Ayrıca Vali Dom Joao de Castro, Nizamşahlara haber vermeden önce Adilşahlar Devleti ile barış

¹³⁶⁷ Faria y Sousa; *a.g.e.*, C.2, s. 116; Danvers; 1992, C.1, s. 477.

¹³⁶⁸ Faria y Sousa; *a.g.e.*, C.2, s. 117.

¹³⁶⁹ Danvers; 1992, C.1, s. 477.

¹³⁷⁰ Faria y Sousa; *a.g.e.*, C.2, s. 118.

¹³⁷¹ Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 322.

yapmayacaktı. Bu anlaşmalardan Vicayanagara ile olanı Eylül 1547’de, Nizamşahlar ile olanı ise Ekim 1547 tarihinde imzalandı¹³⁷².

Gucerat sultanının Diu’ya yeniden ve daha büyük bir kuvvetle saldıracağını öğrenen vali önemli bir destekle diğer her şeyi askıya alarak yola çıktı. Diu’ya yaklaştıklarında, vali karaya çıkarak Guccrat askerlerine saldırmak istedi. Ancak Guccratlılar sayıca çok kalabalık oldukları için kaptanları onu bu fikirden vazgeçirdi. Diu Kalesi’ne destek için getirilen kuvvet bırakıldıktan sonra Portekiz filosu kıyıları yağmalayarak Goa’ya döndü¹³⁷³.

I. İbrahim Adil Şah’ın komutanlarından olan Salabat Han Salset ve Bardes’i yeniden işgal etmişti. Vali Goa’ya döndükten sonra bir kuvvetle onun üzerine gidince Salabat Han hızla geri çekildi ve geride bıraktıkları malzemeler Portekizlilerin eline geçti. Dom Joao de Castro bu kuvvetleri kovalayınca geri çekilmeyi bırakıp düşmanı karşılayan Adilşahlar ile Portekizliler arasında yeni bir çatışma meydana geldi. Bu çatışmada ağır kayıplar veren Adilşahlar savaş alanından çekilmek zorunda kalınca zafer Portekizlilerin oldu¹³⁷⁴. Ayrıca Salabat Han da savaş alanında hayatını kaybetti¹³⁷⁵.

Bir sonraki yıl Dom Joao, Salset ve Bardes’e yapılan saldırıların intikamı olarak Adilşahlar Devleti’ne ait olan bütün kıyı bölgelerini yakıp yıkmaya karar verdi. Böylece Adilşahlar Devleti’nin kıyıları, Dabul’de dâhil olmak üzere yağmalandı ve yakılıp yıkıldı¹³⁷⁶. Portekizlilerin hem Vicayanagarahılar hem de Nizamşahlar ile yaptıkları anlaşmalar ve Adilşahlar kıyılarında yaptıkları yağmalamalar neticesinde I. İbrahim Adil Şah en sonunda Salset ve Bardes üzerindeki haklarından vazgeçerek

¹³⁷² Danvers; 1992, C.1, s. 478.

¹³⁷³ Danvers; 1992, C.1, s. 479.

¹³⁷⁴ Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 322.

¹³⁷⁵ Danvers; 1992, C.1, s. 479.

¹³⁷⁶ Faria y Sousa; *a.g.e.*, C.2, s. 120; Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 322; Danvers; 1992, C.1, s. 482.

Portekizliler ile anlaşma yoluna gitti. Ancak Dom Joao de Castro anlaşma yapıldığı tarihte ölmüş olduğundan bu başarısının meyvesini göremedi. I. İbrahim Adil Şah, bu topraklar üzerindeki hakkından vazgeçtiğine dair anlaşmayı 22 Ağustos 1548 tarihinde yeni vali Garcia de Sa ile yaptı¹³⁷⁷. 1546'daki kuşatmadan beri süren bu savaşın kendisine ne kadar zarar verdiğini gören Gucerat sultanı Mahmud Şah da 1549 yılında Portekizliler ile barış yapmaya razı oldu. Böylece Garcia de Sa, Portekizlilerin Hindistan'daki en büyük iki düşmanı olan Adilşahlar Devleti ve Gucerat Sultanlığı ile barış yapmış oluyordu¹³⁷⁸.

d. Bicapur'a Gelen Portekiz Elçilerinin Faaliyetleri

Portekiz'in elçisi olarak Bicapur'a gönderilmiş olan Galvao Viegas'ın sıkıntılarından yukarıda bahsetmiştik. Ancak muhtemelen yanında gönderilen kişilerden olan Goalı Brahmin Krişna'nın yaşadığı sıkıntılar daha az bilinmektedir. Bu kişi, Martim Afonso de Sousa tarafından I. İbrahim Adil Şah'ın sarayına bir dizi görüşmeleri yürütmek adına Viegas'ın yanında gönderilmişti¹³⁷⁹. Bu kişinin 6 Aralık 1546 tarihinde Bicapur'daki Adilşahlar sarayında yazmış olduğu bir mektup, Martim Afonso'nun icraatları konusuna daha fazla aydınlatıcı bilgi vermektedir¹³⁸⁰. Portekiz kralına yönelik olarak yazılmış bu mektupta Krişna, Micer Bernardo Nasi isimli bir tüccar tarafından daha önceden yazılmış olan bir mektuptan da bahsetmektedir ancak bu mektup bugün kayıp-

¹³⁷⁷ Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 322.

¹³⁷⁸ Önalp; *a.g.e.*, s. 252.

¹³⁷⁹ Subrahmanyam; 2011, s. 49.

¹³⁸⁰ IAN/TT, CC, II – 241 – 24 CARTA DE CRISNA EM QUE DÁ CONTA AO REI DO SERVIÇO QUE LHE TEM FEITO E QUE FORA AO HÍDALEÃO A COMPOR A QUEIXA QUE TÍNHA DE LHE FALTAREM A UM CONTRATO.

tır¹³⁸¹. Elimizde olan mektupta, Adil Şah, Esad Han ve Şehzade Ali ile ilgili meselelerden bahsedildiği ancak kraldan cevap alınamadığı ifade edilmekte ve meydana gelmekte olan olaylar hakkında teferruatlı bilgiler verilmektedir¹³⁸². Mektubunda da ifade etmiş olduğu gibi, Krişna bu sıralarda Adilşahlar Devleti topraklarından yazmaktadır. Burada da yine karşımıza aynı manzara çıkmaktadır. Portekiz kralının hizmetkârı olan bir kişi, bütün başarıların kendisi sayesinde olduğunu, o olmasa elde edilmiş olan başarıların asla elde edilmiş olamayacağını öne sürmektedir. Mektup I. İbrahim Adil Şah ile Şehzade Ali ve oğulları konusunda varılan anlaşmanın anlatılmasıyla devam etmektedir¹³⁸³.

¹³⁸¹ Subrahmanyam; 2011, s. 49.

¹³⁸² *Ve her ne kadar siz Majesteleri'ne ifade etmiş olduğum gibi yazmış olsam da, bu mesele ile ilgili olarak şu sıralarda meydana gelen hadiselerle ve ayrıca Ballagate'de(Adilşahlar Devleti) nasıl çürümekte olduğumla ilgili yeniden yazmayı düşünüyorum. Böylece siz Majesteleri Açadequao (Esad Han) hükümdarı Idallcao (I. İbrahim Adil Şah)'ya karşı isyan ettiğinde nasıl benim çabam vesilesi ile Salset ve Bardes isimli iki toprak parçasının siz Majesteleri'nin kontrolüne geçtiğini öğreneceksiniz. Bu topraklar her yıl 48.000 pardao'ya kiraya verilmekte ve bunun yanı sıra 42.000 altın pardao da nakit gelir getirmektedir. Ayrıca yine benim çabam sonucunda Idallcao (I. İbrahim Adil Şah), Açadecao (Esad Han)'nın Kannur'da bulunan bütün parasını da yine siz majestelerine bıraktı. Bu parayı size bırakmış olduğunu ise bana verdiği bir mektupla belirtmişken, benden bu mektubu Martim Afonso de Sousa aldı. IAN/TT, CC, II – 241 – 24.*

¹³⁸³ *Yine bu sıralarda, bahsettiğim vali Martim Afonso ve Idallcao (I. İbrahim Adil Şah), kendisinin siz Majesteleri'ne vermiş olduğu bu iki toprak parçası hakkında bir anlaşmaya vardılar. Buna göre Martim Afonso da Şehzade Ali ve oğullarını Malakka'ya gönderecekti. Ancak bu bahsettiğim vali yaptığı anlaşmaya uymadığı ve Adil Şah barışı bozmaya çok yakın olduğu için, Martim Afonso beni Adil Şah'a elçi olarak gönderdi ve Şehzade Ali'yi kendisine teslim ettiği takdirde ne kadar ödeyeceğini sormamı istedi. Adil Şah ise Şehzade Ali'yi kendisine para ile teslim etmenin Portekiz kralı ile arasında olan dostluğa uymayacağını, eğer kendi öz amcası kendisine teslim edilecekse bunun para ödenmeden yapılması gerektiğini söyledi. Ancak yine de leydimiz kraliçeye verilecek bir mücevher için 50.000 pardao vereceğini ifade etti. Martim Afonso ise 50.000 altın pardao karşılığında Şehzade Ali ve oğullarını teslim etmeyi uygun buldu ve bu mesajı iletmesi için Galvao Viegas'ı gönderdi. Böylece Idall-*

Böylece bu mektup, Martim Afonso ile I. İbrahim Adil Şah arasında, Şehzade Ali ve oğullarının teslimi ile ilgili detaylı bilgilere ulaşmamızı sağlamaktadır. Krişna'nın satırlarından ayrıca, I. İbrahim Adil Şah'ın da Portekiz kralını bir dost olarak gördüğü ve bu dostluğun bozulmasını istemediği anlaşılmaktadır. Bu anlaşma tam yürürlüğe gireceken yeni vali olarak Dom Joao de Castro Hindistan'a varmıştır ve sonrasında yukarıda anlatılmış olduğu gibi bu anlaşma yürürlüğe konmamış, bu iki ülke arasındaki ilişkiler savaş noktasına gelmiştir¹³⁸⁴. Krişna, Dom Joao de Castro'nun gelişinden de mektubunda bahsetmektedir¹³⁸⁵. Bu satırlar, yalnızca bu dönem olmuş olan önemli olayların ayrıntılarını anlamak için değil, aynı zamanda Hindistan'daki devletlerin Portekiz'in Hindistan'daki politik yapılanmasına yönelik bakış açılarını anlamak için de oldukça önemlidir. Portekiz'in valilerinin birbirleri ile çok farklı fikirlere ve uygulamalara sahip olması, Portekiz'in Hindistan yönetiminde ciddi diplomatik istikrarsızlıklara yol açmakta,

cao (I. İbrahim Adil Şah) Galvao Viegas ve benim önümde imanı üzerine Şehzade Ali'yi ya da oğullarını öldürmeyeceğine, kör etmeyeceğine ya da onlara zarar vermeyeceğine dair yemin edecekti. Onları yalnızca bir kaleye kapatacağı. Idallcao (I. İbrahim Adil Şah) ise bu konuda yukarıda bahsedilmiş olan yemini etti. IAN/TT, CC, II – 241 – 24.

¹³⁸⁴ Subrahmanyam; 2011, s. 50.

¹³⁸⁵ *Bu noktada, vali Dom Joao de Castro vardı, Idallcao (I. İbrahim Adil Şah) da bunu öğrenir öğrenmez daha önceki valilerin imzalamış olduğu yükümlülükleri yerine getirmesini söyleyen bir mektup gönderdi. Galvao Viegas da, bu kişi sizin valiniz olduğu için, eş zamanlı olarak valiye olan her şeyle ilgili baştan sona detaylı rapor verdiği bir başka mektup yazdı. O da bize bizim elçilik faaliyetlerimizle ilgili bilgi edindiği için memnun olduğunu ve eğer o ana kadar salınmadıysak bunun sebebinin Idallcao (I. İbrahim Adil Şah)'nın savaşlarıyla meşgul olması olduğunu, uygun olduğu ilk an bizi geri göndereceğini ve kendisinin de siz Majesteleri'nin adına bize ödülleri vereceğini bildirdi. Bundan sonra Adil Şah 50.000 altın pardao ve Mialle (Şehzade Ali)'yi teslim alması için kumandanlarını gönderdi. Ancak bahsetmiş olduğum vali Martim Afonso'nun imzaladığı anlaşmaya uymak istemedi. Bunun üzerine Idallcao (I. İbrahim Adil Şah) bu duruma çok öfkelenirdi. Verdiği cevapta, siz Majesteleri'nin üç yılda bir gelen ve biri siz Majesteleri'nin adına bir anlaşma yaparken diğerinin bu anlaşmayı bozarak uymayan valilerine hayret ettiğini, her biri siz Majesteleri tarafından gönderilmesine rağmen birbirinden çok farklı olan bu valilerin hangisine inanacağını bilemediğini söyledi. IAN/TT, CC, II – 241 – 24.*

Portekiz'in bu topraklarda iyi ilişkiler sağlamaya çalıştığı komşuları ile aralarının ciddi anlamda bozulmasına sebep olmaktadır. Portekizlilerin Hindistan'daki politikalarının bazı genel hatları yavaş değişimler geçirse de, bazı çok keskin değişimler de bu şekilde yaşanabilmekteydi. Krişna'nın mektubu, son olarak Dom Joao de Castro'nun bu kararının sonuçlarını anlatarak sona ermektedir¹³⁸⁶.

Krişna'nın satırlarında göze çarpan bir başka nokta, daha önceki mektupları yazmış olan kişiler kendilerinden üst rütbede olanları eleştirme konusunda çekingen davranırken, Krişna'nın aynı çekingenliği göstermediğidir. Bu durumu Krişna'nın içinde bulunduğu zor duruma bağlamak en akla yatkın olandır. Böylece Krişna, Dom Joao de Castro'nun kendisi ve politik ilişkilerle ilgili aldığı kararları sert bir dille eleştirmekte ve onun gelişinin birçok soruna sebep olduğunu dile getirmektedir. Sitemkâr ve çaresiz

¹³⁸⁶ İşte bu sebeple biz iki yılı aşkın süredir Ballagate'da (Adilşahlar Devleti) tutulmaktayız ve Vali Dom Garcia de Castro, Vali Martim Afonso'nun anlaşmasına uymayı reddettiği için Idallcao (I. İbrahim Adil Şah) ile Mialle (Şehzade Ali)'yi Goa Kalesi'nde esir olarak tutacağı yönünde yeni bir anlaşma yaptı. Bunun karşılığında teslim edilmiş olan iki bölge siz Majesteleri'nde kalacaktı. Ancak bizim buraya sizin valinizin emriyle gelmiş olmamıza rağmen ne görüşmeler sırasında ne de sonrasında bizimle ilgili hiçbir şey söylemedi. Şu anda da vali Diu'ya gitmiş olduğundan, Idallcao (I. İbrahim Adil Şah) bu iki bölgenin kontrolünü ele geçirdi ve bu toprakları yalnızca Mialle (Şehzade Ali)'nin Malakka'da esir olarak tutulması karşılığında vermiş olduğunu söyledi. Vali, Martim Afonso'nun yapmış olduğu anlaşmalara uymadığı için ise bu toprakları geri alıyor olduğunu ifade etti. Buraya valinizin emri ile sizin amaçlarınıza hizmet etmek için gelmiş olan Galvao Viegas ve ben ise burada çürümekteyiz. Siz Majesteleri'nden, sizin hizmetkârlarınız olduğumuz ve ben çok yaşlı ve eski bir tebaanız ve hizmetkârınız olduğum için siz Majesteleri'nden Idallcao (I. İbrahim Adil Şah)'ya en katı dille bir mektup yazmanızı ve bizi bu esaretten kurtarmak için çabalamanızı, biz sizin tebaanızdan olduğumuz için bizi Müslümanların arasında terk etmemenizi rica ediyoruz. Siz Majesteleri inanmalıdır ki bizim sizin tebaanızdan olmamıza rağmen Balaghat'ta çaresiz bir biçimde terk edilmiş olmamız hükümdarlar ve soylular tarafından adaletsiz olarak görülmektedir. Geriye kalan meseleler için ise, siz Majesteleri kendi çıkarına en uygun olduğunu düşündüğü şey ne ise onu yapmalıdır ve ben daha fazla şey söylememeliyim. IAN/TT, CC, II – 241 – 24.

bir dille yazılmış olan bu mektup 1546 yılının sonlarında yazılmıştır¹³⁸⁷. Bu tarihte, vali ve oğlu Dom Alvaro de Castro henüz bu toprakları Adilşahlar Devleti'nden geri almak için harekete geçmemiştir. Bundan sonraki yıl olacak bu gelişme, yalnızca bu noktalar da değil, daha geniş bir alana yayılan çatışmaların yaşanmasına sebep olacaktır. Dom Joao de Castro, Diu'da Gucerat Sultanlığı'nın kuvvetlerine karşı, yukarıda da anlatıldığı gibi büyük bir zafer kazanmıştır ve bu durumun onun özgüvenine büyük bir katkı sağladığı aşikârdır¹³⁸⁸. Zira kronikçi Leonardo Nunes'in ifadesine göre, *Müslümanlara ve özellikle de aralarında geçen olaylardan dolayı Adil Şah'a duyduğu nefretten dolayı, var gücüyle onu tahtından etmeye ve tahta Şehzade Ali'yi geçirmeye ya da komşularına dağıtmaya*¹³⁸⁹ karar vermiştir. Dom Joao de Castro, bu amaçla Duarte Barbudo'yu Burhan Nizam Şah'a, Tristao de Paiva'yı da Vicayanagara'ya elçi olarak göndermiştir¹³⁹⁰. Paiva'nın 16 Şubat 1548 tarihinde Vicayanagara şehrinden yazmış olduğu bir mektup, bu kişinin, büyük bir savaşçı lord ve ülkenin hükümdarının akıl hocası olan Aravidu Rama Raya adlı bir kişi ile arasında geçenleri konu almaktadır¹³⁹¹. Rama Raya (Ramraç), kardeşi Venkatadri ve Vicayanagara hizmetindeki Müslüman bir komutan olan Dilaver Han'ın¹³⁹² bulunduğu bir toplantıda, Portekizli elçi ilk olarak Dom Joao de

¹³⁸⁷ Subrahmanyam; 2011, s. 51.

¹³⁸⁸ Subrahmanyam; 2011, s. 52.

¹³⁸⁹ Leonardo Nunes; *Cronica de Dom Joao de Castro*, J.D.M. Ford (ed.), Cambridge University Press, Cambridge 1936, s. 170.

¹³⁹⁰ Subrahmanyam; 2011, s. 52.

¹³⁹¹ Subrahmanyam; 2011, s. 52; Elaine Sanceau (ed.); *Colecção de Sao Lourenço*, Centro de Estudios Historicos Ultramarinos, Lizbon 1983, C.3, s. 436-438; Cortesao & Albuquerque (ed.); *a.g.e.*, C.3, s. 518-519.

¹³⁹² Dilaver Han Habeşi, I. İbrahim Adil Şah, aşağıda anlatılan Seyf Ayn'ül Mülk isyanı sırasında I. İbrahim Adil Şah'ın hizmetinde idi. Bkz. Briggs (çev.); *a.g.e.*, C.3, s. 109. İsyandan sonra çıkan karışıklık ve I. İbrahim Adil Şah'ın hükümdar olarak tutumu nedeniyle ülkeyi terk etmiş ve Vicayanagaralıların hizmetine girmiş olmalıdır.

Castro'nun Adilşahlar Devleti'ne karşı kazanmış olduğu zaferden bahsetmiştir¹³⁹³. Bu kişinin ifadelerine göre *Salset'de meydana gelen savaşta Dom Joao de Castro Adilşahlar kumandanlarına karşı büyük bir zafer kazanmış ve bu ülkenin kıyılarında büyük tahribata sebep olmuştur*¹³⁹⁴. Ancak Paiva'ya göre tartışmanın en önemli noktası şuydu: *Şehzade Ali, Adil Şah yapılırken nasıl bir yol izlenmeliydi*¹³⁹⁵? Portekizlilerin kendisine karşı kurdukları ittifaktan muhtemelen haberdar olmuş olan I. İbrahim Adil Şah, 1548 yılında Salset ve Bardes'i geri almaya çalışmaktan vazgeçti ve Portekizlilerle yeni bir anlaşma imzaladı¹³⁹⁶.

Lizbon'da ise, kral Diu'da yaşananların haberini almış ve çok sevinmişti. Bunun için bir öncekinden daha büyük bir filo hazırlatarak Hindistan'a gönderdi. Don Joao de Castro'nun üç yıl daha valilik görevini yürütmesine karar vererek büyük bir para ödülü de gönderdi. Bu haber kendisine ulaştığında sağlığı kötü bir durumda olan Dom Joao de Castro, 6 Haziran 1548 tarihinde 48 yaşında hayatını kaybetti¹³⁹⁷.

O yılın Aralık ayında, Dom Joao de Castro'nun ölümünden birkaç ay sonra, I. İbrahim Adil Şah Portekiz kralı Dom III. Joao'ya bir mektup dahi gönderdi¹³⁹⁸. Sanjay

¹³⁹³ Sanceau (ed.); *a.g.e.*, C.3, s. 436-438; Cortesao & Albuquerque (ed.); *a.g.e.*, C.3, s. 518-519.

¹³⁹⁴ Sanceau (ed.); *a.g.e.*, C.3, s. 436-438; Cortesao & Albuquerque (ed.); *a.g.e.*, C.3, s. 518-519.

¹³⁹⁵ Sanceau (ed.); *a.g.e.*, C.3, s. 436-438; Cortesao & Albuquerque (ed.); *a.g.e.*, C.3, s. 518-519.

¹³⁹⁶ Subrahmanyam; 2011, s. 52.

¹³⁹⁷ Danvers; 1992, C.1, s. 483.

¹³⁹⁸ *Dostluk ve sevgilerimi, güneş kadar parlak – yıldızı ve talihi hep en yüksekte olsun –, denizin ve karanın aslanı, Portekiz'in kralı Kral Dom Joao'ya gönderiyorum; Tanrı onun ömrünün ve hükmünün günlerini uzun tutsun ve devletini kıyamet gününe kadar korusun. Size niyetimin ne olduğunu açıklamak için bundan daha doğru bir zaman olabileceğini düşünmüyorum. Siz Majesteleri, Rumlar (Osmanlılar) geldiğinde sizin hizmetinize duyduğumu bildiğinize inandığım sevgiden dolayı nasıl sizin tebaanızın yardımına koştığımı biliyordur. O zamandan beridir siz de benimle olan ilişkilerinizin dostane olmasından dolayı memnundunuz ve valinize benimle barış yapması için izin verdiniz. O da bana bu konu hakkında uzun uzun yazdı ve birçok hediye sundu. Bunun üzerine aramızda, iki taraf için de, son derece dürüstlük*

Subrahmanyam, mektubun tamamının dönemin Farsi diplomatik yazışma stilini yansıtan bir üslupla yazıldığını belirtmektedir¹³⁹⁹. Ancak bu mektupta çok dikkati çeken hususlar mevcuttur. Subrahmanyam'ın da ifade ettiği gibi, I. İbrahim Adil Şah Osmanlılara karşı Portekizlilere yardım ettiğini söylerken 1538'i de 1546'yı da kastetse, biraz abarttığı aşikârdır¹⁴⁰⁰. 1546 yılındaki ilişkiler düşünüldüğünde I. İbrahim Adil Şah'ın 1538'den bahsediyor olması daha muhtemeldir. Mektup, Adilşahlar Devleti'nin de Portekiz Krallığı ile arasındaki dostane ilişkilere ne kadar önem verdiğini gösteriyor olsa da, Türk ve Müslüman olan Adilşahlar Hanedanı'nın Osmanlı Devleti karşısında Portekizlilere yardım etmiş olmaktan bahsetmesi yalnızca bununla açıklanabilecek bir durum değildir. Bu durumun sebebi, belki de resme başka bir ülke daha girince daha anlaşılabilir olmaktadır. Bu ülke de Safevi Şahlığı'dır.

Yukarıda bahsedildiği üzere, Yusuf Adil Han, Hindistan'da Şii olduğunu ilan eden ilk Müslüman liderdir. Bu durum, yeni kurulmuş olan Adilşahlar Devleti'ni oldukça güç ve yalnız bir duruma itmiştir. Dekken'deki diğer Müslüman devletler ve güneyindeki Vicayanagara Racalığı karşısında yalnız kalan Adilşahlar Devleti, aradıkları müttefiki, kendileri ile aynı mezhebe dâhil olan Safevi Hanedanlığı'nda bulmuşlardır. Safevi Hanedanlığı ile Adilşahlar Devleti arasındaki ilişkiler, yukarıda da anlatıldığı gibi, Adilşahlar Devleti'nin politikalarında oldukça belirleyici olmuştur. Mezhep dolayısı ile başlamış olan bu ittifakı, Sünni olmasına rağmen, ilk defa *şah* unvanını kullanan ve bunu, babası ve dedesinin de bağlılıklarını sunmuş oldukları Safevi Hanedanı'nın

çerçevesinde, günden güne artan ve sonsuza kadar sürecek dostane ilişkiler kuruldu. Tanrı'nın yardımıyla böyle de sürüp gidecektir. IAN/TT, CC, I – 81 – 119 CARTA ABRAEM IDALCÃO REPRESENTANDO AO REI O GRANDE AMOR E AMÍZADE QUE LHE TÍNHA E A SEUS CAPÍTÃES, COMO MOSTRARA QUANDO VIERA AJUDÁ-LOS COM A SUA GENTE CONTRA OS RUMES.

¹³⁹⁹ Subrahmanyam; 2011, s. 53.

¹⁴⁰⁰ Subrahmanyam; 2011, s. 53.

gönderdiği bir mektupta kendisine öyle hitap edilmesinden sonra yapmaya başlayan I. İbrahim Adil Şah'ın da sürdürmüş olduğunu düşünmemek için bir sebep mevcut değildir. Safevi Şahlığı'nın Portekizliler ile olan ilişkileri ise, *düşmanımın düşmanı dostumdur* mantığına dayanmaktadır. Osmanlı Devleti'ne karşı verdikleri mücadele, bu iki devleti Afonso de Albuquerque'in zamanından itibaren müttefik olarak bir araya getirmiştir. Bu şartlar altında düşünüldüğünde, Adilşahlar Devleti'nin Portekizliler ile dostane ilişkilere sahip olmaya önem vermelerini ve hatta Müslüman ve Türk Osmanlı Devleti'ne karşı onlara yardım etmelerini bu duruma bağlamak daha akla yatkın görünmektedir. Adilşahlar Devleti Portekizlilere, yine Türk ve Müslüman olan ve kendileri ile aynı mezhebe sahip Safevi Hanedanlığı ile kendi devletlerinin neredeyse başından sonuna kadar süren ittifaklarına bağlı olarak yardım etmiş olmaları kuvvetle muhtemeldir.

e. Şehzade Ali'nin Tutumu

Şehzade Ali meselesine yönelik bir diğer bakış açısı da Şehzade Ali'nin kendi tutumudur. Olaya Şehzade Ali'nin açısından bakmak, onun yaşadıklarını daha iyi anlamak için oldukça elzemdir. Sanjay Subrahmanyam'a göre, Şehzade Ali, hanedanının diğer üyeleri gibi Türkçe ve Farsça biliyordu, ayrıca Goa'da kaldığı süre içerisinde bir miktar Portekizce öğrenmişti¹⁴⁰¹. Ancak bu kişinin Goa'da yazmış olduğu mektuplar, profesyonel bir yazmanın eliyle yazılmış olan Portekizce mektuplardır. Ancak mektuplarda Şehzade Ali kendisine ait Farsça mührü kullanmıştır. Sanjay Subrahmanyam'a göre, bu mühürde ismi *Ali bin Yusuf Adil Han*¹⁴⁰² olarak geçmektedir¹⁴⁰³. Subrahman-

¹⁴⁰¹ Subrahmanyam; 2011, s. 53.

¹⁴⁰² Mührün orijinal hali Ek. 1'de verilmiştir. Mühür okunduğunda Allahu veliyyu't-tewfik Ali bin Yusuf yazdığı net bir şekilde anlaşılmaktadır.

¹⁴⁰³ Subrahmanyam; 2011, s. 53.

yam, bu mühür daha önce çözümlenmiş olsa, Şehzade Ali'nin kimliği konusunda birçok tarihçinin yıllar boyunca düşmüş oldukları hatalara düşmemiş olacaklarını iddia etmek-
tedir¹⁴⁰⁴. Şehzade Ali'ye ait olan Portekiz arşivlerindeki bu ilk mektup, 1548 tarihini taşımaktadır. Olayları bizzat Şehzade Ali açısından anlattığı için farklı bir bakış açısı kazanmamızı sağlamaktadır. Şehzade Ali düştüğü durumu ve çaresizliğini uzun uzun anlatmaktadır¹⁴⁰⁵. Böylece başına gelenleri en başından itibaren anlatan Şehzade Ali, ilerleyen satırlarda Gucerat Sultanlığı'ndan ayrılma kararı almasında kendisini nelerin etkilediğini anlatmıştır¹⁴⁰⁶. Bu mektupta görüldüğü üzere Şehzade Ali de satırlarında

¹⁴⁰⁴ Subrahmanyam; 2011, s. 53.

¹⁴⁰⁵ *Siz Majesteleri benim sizin burada valiliğinizi yapmış olan Martim Afonso'nun emri ile bu şehre nasıl getirildiğimi, o dönemde Martim Afonso'nun da Hindistan'da olduğunu, bu sırada (Goa'nın) kumandanın, Acedequao (Esad Han)'nın tavsiyesi üzerine beni, dört yıldır kalesinde esir tutulduğum ve özgürlüğümün elimden alındığı sizin Goa şehrinize getirenin Dom Garcia de Castro olduğunu biliyorsunuzdur. Buraya gelmeden önce Gucerat Sultanlığı'nda bulunmaktaydım ve burada hem bana hem de karım ve oğullarıma son derece iyi ve ayrıcalıklı davranılıyordu. Harcamalarım için bana yıllık 10.000 cruzado verilmişti ve istediğim zaman gidip gelme hakkına sahiptim. Bu durumdayken getirilip Goa şehrindeki bu kalede tutulmaya başladım ve bu durum benim için çok da masraflı oldu. Daha sonra, Vali Dom Joao de Castro geldi ve benim hapsedildiğimi öğrendi. Siz Majesteleri'ne nasıl bu şehirde esir olarak tutulduğumu yazdı ve bana kale dışına çıkma hakkı vererek özgürlüğümü bahsetti. Ayrıca siz Majesteleri masraflarımı karşılamam için bana 2.000¹⁴⁰⁵ pardao verilmesini emrettiniz ve Dom Joao de Castro da öldüğü zamana kadar bu paranın bana verilmesini sağladı. Ayrıca bana oldukça saygıdeğer bir biçimde davrandı – hepsi siz Majesteleri'nin emirleri ile oldu. IAN/TT, CC, I – 81 – 100 CARTA DE MEAL CÃO EXPONDO AO REI QUE, ESTANDO EM CAMBAIA COM SUA MULHER E FILHOS MUITO ESTIMADO DO REI, ESTE LHE DAVA 10.000 CRUZADOS POR ANO PARA SUAS DESPESAS.*

¹⁴⁰⁶ *Burada bana Dom Garcia tarafından yapılmış suistimallerden bahsetmeden geçemeyeceğim. Bu kişi sizin adınıza beni alması için Sebastiao Lopes Lobato'yu emrinde başka Portekizli adamlarla Gucerat Sultanlığı'na göndermişti. Siz Majesteleri'nin büyük bir kral ve hükümdar olduğunu, sizin krallığınızda meselelerin dürüstlikle halledildiğini ve tebaanızın da sizin adınızı taşıdıkları için aynı dürüstlikle olaylara yaklaştıklarını biliyordum. Zira bütün herkes bilmektedir ki dünya üzerinde sizin kadar dürüst bir kral yoktur. Bu yüzden, siz Ma-*

İran'ın diplomasi kültürünü oldukça net bir biçimde yansıtmıştır. Ancak yukarıda yazmış olduğu iyi gelişmelerin ardından, o kralın tebaası tarafından kendine yapıldığını söylediği çok ağır hareketlerden söz ederek bir tezatlık meydana getirmiştir. Sanjay Subrahmanyam'a göre, bu satırlarda en çok göze çarpan ifade *kendi topraklarına geri dönebilmek*¹⁴⁰⁷ için izin istemesidir. Şehzade Ali, bu hakları istemeye ömrü boyunca devam edecek, ancak bu konuyla ilgili tam bir sonuca varamayacaktır¹⁴⁰⁸. Subrahmanyam ayrıca, Şehzade Ali'nin böyle bir mektubu yazacak Portekizcesi olmadığı için, Şehzade Ali'nin yakın dostu olan Şemseddin Gilani'nin bir akrabası olan, dönme Hristiyan Antonio Fernandez'den yardım almış olabileceğini öne sürmektedir¹⁴⁰⁹. Subrahmanyam ayrıca, Şemseddin Gilani ile olan ilişkisinden dolayı, Şehzade Ali'nin bir kısmını, hayattayken Şemseddin Gilani'nin bir başka yakın dostu olan ve Goa'daki en zengin Portekizli casadolardan biri olan Rui Gonçalves de Caminha ile bağlantısı bulunan Esad Han'dan miras aldığı sosyal ve ticari bağlantılar olabileceğini belirtmektedir¹⁴¹⁰. Bu kişi, Portekiz'in Hindistan topraklarında resmi görevlerde de bulunmuş çok etkin bir kişi idi. Subrahmanyam, dönemin bazı belgelerinde Şehzade Ali'nin, İranlı tüccar Hoca Şemseddin Gilani'nin ve Portekizli Rui Gonçalves de Caminha'nın bir iş ilişkisinin bu-

jesteleri'nin adını duyduktan sonra karım ve oğullarımla buraya geldim. Ancak buraya geldikten sonra kendimi fakir ve tükenmiş bir konumda buldum. Karımın ve çocuklarımla mücevherlerini ve sahip olduğum diğer şeyleri geçinebilmek için satmak zorunda kaldım. Fakirliğimi gören hizmetkârlarımla çoğu hanemi terk etti. Oğullarımdan biri de bir daha dönmemek üzere gitti. Bu şartlar altında, siz Majesteleri'nden istediğim zaman gidip gelebilmek konusunda izin istiyorum ve kendi topraklarıma geri dönsem dahi, Hindistan'a atanan hiçbir vali ya da başka bir kişinin yaptıklarımla üzerinde söz hakkı olmamasını ve karım ile çocuklarımla birlikte de ayrılabilmeyi rica ediyorum. IAN/TT, CC, I – 81 – 100.

¹⁴⁰⁷ IAN/TT, CC, I – 81 – 100.

¹⁴⁰⁸ Subrahmanyam; 2011, s. 55.

¹⁴⁰⁹ Subrahmanyam; 2011, s. 55.

¹⁴¹⁰ Subrahmanyam; 2011, s. 55.

lunduğunun kanıtlandığını ifade etmiştir¹⁴¹¹. Şehzade Ali bu bağlantılara sahip olduğu için Portekiz kralından ticaret yapabilme izni istemiştir. Zira 1548 tarihli mektubunda, Şehzade Ali aynı zamanda *istediği herhangi bir yere bir gemi gönderebilme ve Portekizlilerin bir kalesi ya da şehri olduğu yerlerde vergiden muaf olma izni*¹⁴¹² istemiştir. Bir sonraki yıl ise, Portekiz kralından Portekiz’e gelebilmek için izin isteyen Şehzade Ali, muhtemelen yüz yüze konuştuğunda kralı istediklerine ikna edebileceğine inanmıştır. Mektubunda şunları yazmıştır: *Siz Majesteleri’nden karım ve çocuklarımla siz Majesteleri’nin topraklarına gelebilmem için bir yazılı emir göndermenizi, Hindistan’daki valileriniz ve kale kumandanlarınıza da deniz yoluyla gidip gelmemize izin vermelerini emretmenizi rica ediyorum*¹⁴¹³. Ancak Şehzade Ali’nin istediği bu izin kendisine bahşedilmemiştir. Şehzade Ali bu süreçte Portekizlilerin kendisine bazı haklar vermesini sağlayabilmiş, ancak istediklerinin tamamını asla elde edememiştir¹⁴¹⁴.

f. Portekizlilerin Şehzade Ali’yi Son Tahta Geçirme Girişimleri

Şehzade Ali’nin inceleyeceğimiz bir sonraki mektubu, yine Kral Dom III. Joao’ya yazılmıştır ve 1551 tarihini taşımaktadır. Artık Şehzade Ali Goa’ya geleli sekiz yıl olmuştur ve satırlarından da anlaşıldığı üzere Şehzade Ali ve ailesi çaresizce buradaki yaşamlarına alışmıştır¹⁴¹⁵. Bu mektuptan, Şehzade Ali’nin hala Bicapur’daki ailesin-

¹⁴¹¹ Sanceau (ed.); *a.g.e.*, C.3, s. 354-355.

¹⁴¹² IAN/TT, CC, I – 81 – 100; Subrahmanyam; 2011, s. 55.

¹⁴¹³ IAN/TT, CC, I – 83 – 36 CARTA DE MEALCÃO AGRADECENDO AO REI A HONRA QUE LHE CONFERIA COM SUA CARTA, PEDINDO AO MESMO SENHOR PROVISÃO PARA PASSAR ÀS TERRAS DE SEUS DOMÍNIOS.

¹⁴¹⁴ Subrahmanyam; 2011, s. 55-56.

¹⁴¹⁵ *Lordum. Ben, Şehzade Ali, siz Majesteleri’ne bildiririm ki bu yıl sizden geçimim için bana yıllık 2.000 cruzado verileceğini söylediğiniz bir mektup almış ve buna çok sevinmiş bulun-*

den haber alabildiği anlaşılmaktadır. Sanjay Subrahmanyam, Şehzade Ali'nin annesinin ünlü Punci Hanım olup olmadığının veya 1510 yılından daha önce doğduğunun düşünlmesine rağmen yaşının tam olarak bilinmediğini yazmıştır. Subrahmanyam ayrıca, Şehzade Ali'nin annesinin ölümü için anakaraya dönebilme isteğini, Goa'dan ayrılmaya yönelik esas amacını böyle bir olay ile perdelemeye çalışmak için yazdığını ifade etmiştir¹⁴¹⁶. Bu sırada Goa'daki vali artık Kral Vekili Dom Afonso de Noronha değildir ve onun yerine tecrübeli bir diplomat ve asker olan Dom Pedro Mascarenhas gelmiştir¹⁴¹⁷.

maktayım. Bana bahşetmiş olduğunuz bu maaştan dolayı soylu ellerinizden öperim. Siz Majesteleri'nin ünü dünyanın her yerinde bilinecek kadar büyük olduğundan, benim, eşim, çocuklarım ve hane halkımla birlikte istediğim her yere gidebilmek üzere bu şehirden ayrılmama izin verdiğiniz ve kimsenin buradan ayrılmamı engellememesi gerektiğini bildiren yazılı bir emir göndermeyi uygun görürseniz bunu büyük bir lütuf sayacağım. Ayrıca şunu söylemeye izin verin ki Dom Antonio de Noronha'nın Hindistan'ın yeni valisi olarak buraya gelmesinden büyük mutluluk duydum. Zira bu kişi bu görev için gerekli yetilere sahip ve aç gözlülüktен uzak olup, siz Majesteleri'ne büyük bir dürüstlük ve başarı ile hizmet etmektedir. Onunla birçok defa konuştum ve her defasında beni çok iyi karşıladı ve beni onurlandırdı. Kendisinin burada çok iyi bir ünü bulunmaktadır. Bu yıl annemin vefat ettiğini öğrendim ve bu beni büyük bir mateme sürükledi. Eğer siz Majesteleri buradan ayrılmama izin verirse, bu büyük bir lütuf olur ve beni çok memnun eder. Tanrı her daim siz Majesteleri'ni gözet sin, hayatınızı ve sıhhatinizi uzatsın. Bunları gerçekten gerçekleştirmelerini umarak söylüyorum. Siz Majesteleri'nin soylu ellerinden öpüyorum. Goa'dan, 1551 yılının Kasım ayının son gününden. IAN/TT, CC, I – 38 – 64 CARTA DE MIALIÇÃO PARA O REI D. JOÃO III AGRADECENDO AO REI A MERCÊ QUE ESTE LHE FEZ DE 2.000 CRUZADOS DE TENÇA E PEDINDO LICENÇA AO MESMO SENHOR PARA SE RETIRAR.

¹⁴¹⁶ Subrahmanyam; 2011, s. 56.

¹⁴¹⁷ Subrahmanyam; 2011, s. 56. Bu kişi, 1554 yılında, o zamana kadar Hindistan valilerinin Goa'da ikamet ettikleri yer olan Yusuf Adil Han'ın eski sarayından çıkarak Goa Adası üzerinde nehir kenarında bulunan bir kaleye yerleşmiş, bu kaleye o tarihten sonra 'Palace of the Viceroys' (Kral Vekillerinin Sarayı) denmiştir. Yusuf Adil Han'ın eski sarayı ise, Goa'nın 1557 yılında bir başpiskoposluk ilan edilmesinin üzerine şehre gelen Engizisyon üyeleri tarafından 1560 yılında kullanılmaya başlamış ve adına 'Palace of the Inquisition' (Engizisyon Sarayı) denmiştir. Bkz. Penrose; a.g.e., s. 45.

Mascarenhas da tıpkı halefi gibi *kral vekili* unvanını taşımaktadır. Bu kişi 1554 yılında bölgedeki iki yeni ve enerjik lider olan Hüseyin Nizam Şah ve Golkondalı İbrahim Kutub Şah arasında süregelmekte olan bazı diplomatik görüşmelerden haberdar olmuştur. Bu liderler, Vicayanagara'daki Aravidu Rama Raya (Ramraç) ile de bir ittifak halinde olduklarından, Adilşahlar Devleti üzerinde yeniden bir baskı oluşturmayı ve bu topraklarda, Diogo de Couto tarafından bütün Konkan'ın valisi olarak ifade edilen Ayn'ül Mülk Gilani adında İranlı bir soylu ve bu soylunun gücü ve otoritesi aracılığıyla Esad Han adını taşıyan başka biri tarafından çıkarılmış olan karışıklıktan faydalanmayı planlamışlardır¹⁴¹⁸. Daha önce Seyf Han unvanını taşımakta olan bu kişi, bir süre Nizamşah-

¹⁴¹⁸ Subrahmanyam; 2011, s. 57. Firişte Seyf Ayn'ül Mülk'ün Adilşahlar Devleti'ne isyan ettiği ve sonunda da öldüğü süreci şu şekilde anlatmıştır: Adilşahlar Devleti ve Nizamşahlar Devleti Şolapur için mücadele etmekteydi. I. İbrahim Adil Şah, Hüseyin Nizam Şah Nizamşahlar tahtına geçtikten sonra onun zulmünden dolayı Berar'a kaçan Seyf Ayn'ül Mülk'ü kendisine hizmet etmesi için çağırmıştı. Kısa süre sonra Adilşahlar ve Nizamşahlar orduları karşı karşıya geldi. Bu mücadelede Seyf Ayn'ül Mülk'ün aceleci tavrı yüzünden Adilşahlar ordusunun yenilmesi üzerine I. İbrahim Adil Şah onun sadakatinden şüphe etmeye başladı. Adilşahlar ordusu bu çatışmanın ardından Bicapur'a çekildi. Kurtulan Seyf Ayn'ül Mülk de çekilerek Goa'ya vardı ancak I. İbrahim Adil Şah kendisini huzuruna kabul etmedi.

Zor durumda kalan Seyf Ayn'ül-Mülk, Bicapur'dan yola çıkarak kendi tımarı Maan'a gitti ve hasat ile vergilerini toplayarak bunları adamlarına dağıttı. I. İbrahim Adil Şah kısa bir süre sonra emirlerinden birini, Seyf Ayn'ül-Mülk'ü topraklarından sürmesi için 5.000 atlı ile gönderdi. Ancak sultanın askerleri yenildi ve bu zaferle kendine daha fazla güvenmeye başlayan Seyf Ayn'ül-Mülk, Malve ve Mirç gibi daha birçok bölgenin de vergilerini toplamaya başladı. Bunun üzerine sultan, 10.000 atlı ve piyadeler göndererek bu askerlerin başına Beş Kulu ve Dilaver Han Habeşi'yi geçirdi. Bu askerler de yenildi ve isyancıların eline çok sayıda at, fil ile birlikte çok değerli ganimetler geçti. Ele geçen ganimetin değeri öyle büyüktü ki Seyf Ayn'ül-Mülk bulunduğu topraklarda bağımsız bir hükümdar olmayı aklına koydu ve bu amacına ulaşabilmek için bu parayla daha fazla asker toplamaya başladı.

I. İbrahim Adil Şah, artık bu isyancının üzerine bizzat gitmesi gerektiğine kanaat getirerek seçme 5.000 atlı, 3.000 piyade ve çok sayıda toptan oluşan bir ordunun başında yola çıktı. İki ordu uzunca bir süre birbirine saldırmadan karşı karşıya bekledi. Sonra Seyf Ayn'ül Mülk ani bir saldırıyla Adilşahlar ordusunu bozguna uğrattı. Galipler, ele geçirdikleri çadırların ve

lar Devleti'nin hizmetinde yer aldıktan sonra toprak ve güç vaadi ile Adilşahlar Devleti'ne geçmiş ve buraya hizmet etmeye başlamıştır¹⁴¹⁹. 1550'lerden itibaren ise, Nizamşahlar Devleti ile yaşanan savaş dolayısı ile bu meşhur generalin I. İbrahim Adil Şah ile arası bozulmuş, bu durum I. İbrahim Adil Şah'ın askerleri ile kendi askerleri arasında Bicapur'un kuzeydoğusunda bulunan Satara adlı merkez şehrinde bazı çatışmaların çıkmasına kadar varmıştır¹⁴²⁰. Mascarenhas ise bu bilgiler ışığında fidalgoları ile bir dizi görüşmeler yapmış ve bu görüşmeler sonrasında riskli bir girişim olsa dahi Ayn'ül Mülk ve Salabat Han isimli kişilere güvenilerek Şehzade Ali'yi Adilşahlar Devleti'nin tahtına geçirmek için yeni bir girişimde bulunmaya karar verilmiştir¹⁴²¹. Tecrübeli bir devlet adamı olan Mascarenhas, Adilşahlar Devleti'ne karşı kazanılan başarıdan pay aldıkları takdirde daha sonra açgözlülüğe kapılarak Goa'yı da almaya çalışacaklarından çekindiği Vicayanagarlıların bu girişimin dışında tutulmasını istemiştir¹⁴²². Portekiz arşivlerinde, 30 Nisan 1555 tarihinde düzenlenmiş olan bir sözleşme niteliğinde, Portekizlilerin Şehzade Ali'yi Ponda Kalesi'ne götürerek burada sultan ilan etmelerini ve

ganimetlerin yanı sıra, sultanın sancağını, fillerini, topraklarını ve diğer hükümdarlık alametlerini de ele geçirdiler. Sultan kendisini Bicapur Hisarı'na kapattı. Bu mağlubiyetin haberi halk arasında öyle kötü yayıldı ki, herkes hanedanın yıkılışının kaçınılmaz olduğuna inanmaya başladı. Seyf Ayn'ül-Mülk, bu zaferinin üstüne Bicapur'a ilerledi ve günler boyunca şehrin farklı kesimlerine saldırdı. Bunun yanı sıra şehrin bütün ikmal yollarını da kesti.

I. İbrahim Adil Şah, içinde bulunduğu zor durumdan dolayı Ramraç'a 1.200.000 Hun değerinde bir hediye göndererek isyancılar karşısında yardım istedi. Bunun üzerine Ramraç da kardeşi Venkatadri'yi büyük bir ordu ile yardıma gönderdi. Seyf Ayn'ül Mülk'ün kuvvetleri Venkatadri tarafından ağır şekilde yenildi. Seyf Ayn'ül-Mülk ve adamı Salabat Han canlarını zor kurtardılar. Bunun üzerine Seyf Ayn'ül Mülk eskiden hizmet ettiği Nizamşahlar Devleti'ne kaçtı. Burada kendisine himaye isteyen Seyf Ayn'ül-Mülk, bu devlete etmiş olduğu ihanet sebebiyle suikastle öldürüldü. Bkz. Briggs (çev.); *a.g.e.*, C.3, s. 106-111.

¹⁴¹⁹ Subrahmanyam; 2011, s. 57.

¹⁴²⁰ Subrahmanyam; 2011, s. 57.

¹⁴²¹ Subrahmanyam; 2011, s. 57; Faria y Sousa; *a.g.e.*, C.2, s. 176.

¹⁴²² Subrahmanyam; 2011, s. 57.

daha sonra Portekizli kuvvetlerle birlikte Şehzade Ali'nin Adilşahlar Devleti topraklarına girmesini içeren bir belge bulunmaktadır. Bu sözleşmeyi, vali ve sözleşmeye imza atarken Adil Şah unvanını kullanan Şehzade Ali imzalamıştır¹⁴²³.

¹⁴²³ *Tanrı'nın adına, amen. Bu sözleşmeyi görenler bilsinler ki; Lordumuz İsa'nın doğumundan sonraki 1555. yılda, Nisan ayının 24. gününde, Goa şehrindeki kalenin şu anda efendimiz Kral'ın konseyinden olan ve Hindistan'ın bu bölgesinin valisi olan en şanlı Lord Dom Pedro Mascarenhas'ın ikamet etmekte olduğu ikametgâhında, efendimizin (Dom Pedro) ve Ydalcam (Adilşahlar Devleti)'in gerçek varisi olan Meallecama (Miyan Han)'ın huzurunda, Meallecama (Miyan Han) mevzubahis devletin, Yçufo Ydalcama (Yusuf Adil Han)'ın meşru oğlu olarak kendisine ait olduğunu ilan etmiştir. Zira Yçufo Ydalcama (Yusuf Adil Han)'ın torunu Mallucama (Mallu Han), babası ve Miyan Han'ın ağabeyi olan Ysmael (İsmail)'in ölümünde tahta geçmiş ve bir varisi olmadan ölmüştür. Mallu'nun gözleri şu anda bu devleti haksız şekilde yönetmekte olan Ybraemo (I. İbrahim Adil Şah) tarafından çıkartılmıştır. Bu İbrahim, İsmail'in bir cariyesinden doğmuş olduğu için piçtir. Bu kişi, bir tiran olduğu ve ülkenin önde gelenleri ve güç sahiplerinin onu hükümdarları olarak kabul etmelerinden korktuğu için Mealles (Şehzade Ali)'yi sürgüne göndermiş ve bütün hazinelerine el koymuştur. Bu kişi sürgünden, ona devleti teslim edeceğini söyleyen bazı kişilerce geri çağırılmıştır. Daha sonra bu kişi bu şehre gelmiştir. Ancak, bu planın ve devletin (Adilşahlar) baş aktörlerinden olan Acedacama (Esad Han)'ın ölümü üzerine bu plan hayata geçirilememiş ve o tarihten itibaren bu kişi, bu süre zarfında eski valilerin bu mevzuu bir sonuca erdirmek yönünde defalarca girişmiş oldukları çabalara rağmen bir başarıya ulaşamamaları sonucunda bu şehirde kalmıştır. Ancak şimdi, adaletli bir yargıç olan Tanrı'mız ona hak ettiğini geri alması için bir yol göstererek, bahsedilen İbrahim'e ülkesinin önde gelenleri tarafından karşı gelinmesini ve bu kişilerle İbrahim'in arasında anlaşmazlık ve savaş çıkmasını sağlamıştır. Böylece Meallecama (Miyan Han)'a bahsedilen devletin kontrolünü alma imkânı sunmuştur. Ancak Ybraemo (İbrahim)'e karşı gelen bu kişiler, bu amaçlarına, Lordumuz (III. Joao)'un valisi olan ve onu ve devletini temsil eden ve Mealles (Miyan)'ın sığınmış ve birçok lütfuna ve ihtiramına bahşolduğu; ayrıca kendisi ile hane halkının bu şehirde yaşadıkları aşağı yukarı 13 yıllık süre boyunca bakımını üstlenen Lord Hazretleri'nin yardımı olmadan başaramayacaklarından, Miyan bu kişiden kendisini, be devlete (Adilşahlar) ait olan ve Gat tepelerinin bu tarafında olan Ponda kalesinde götürülmesini emretmesini uygun bulmasını ve kendisine de bunun için izin vermesini, ayrıca kendisini hakkı olanı geri alması için Lord Hazretleri'nin şahsının uygun gördüğü kadar desteklemesini rica etmiştir. Bu kişi (Şehzade Ali), kendisini bu bahsedilen Ponda'ya götürerek kendisine bahşedilmesini umduğu bu hatırı sayılır yardımın ve lütfun*

Bu anlaşmada geçen imtiyazlar, son derece büyük imtiyazlardır ve bu anlaşmaya göre Adilşahlar Devleti'nin deniz ile neredeyse hiçbir bağlantısı kalmayacaktır ve Garsopa sınırından Dabul'ün kuzeyine kadar olan ve Ghatların¹⁴²⁴ batısında kalan kıyı bölgesi Portekizlilere devredilecektir. Ayrıca Subrahmanyam'ın kitabında ifade edildiğine göre bu anlaşmanın hayata geçirilme çabasında kilit rol oynayanlardan biri de yine Hoca Şemseddin Gilani olmuştur¹⁴²⁵. Bu seferde ayrıca, artık kendisine Portekizliler tarafından Ali Adil Han denen Şehzade Ali'ye oğullarından iki tanesi de eşlik etmiştir. İsimleri Muhammed Han ve Miyan Abdülkadir olan bu iki oğlu da kendisinin imzalamış olduğu bu anlaşmayı imzalamıştır¹⁴²⁶. Anlaşmada ayrıca Ponda'ya yola çıkarken *anlaşmada yazılı olanları yerine getireceğine dair bir güvence teşkil etmesi için, Şehzade Ali'nin*

ve kendisine daha önce bahşedilmiş olan menfaatlerin karşılığı olarak, şu andan itibaren efendimiz Portekiz Kralı'na, ona sadık olacağına ve kendisine bahşedilecek olan bu topraklardaki bütün meselelerde onun emirlerine uyarak hepsini tam kapsamıyla uygulayacağına, Majesteleri'nin ülkesine ve Portekizlilerin dostu olan diğer herkese dost olacağına, düşmanlarına ise karşı gelerek hiçbir yardımda ya da lütufta bulunmayacağına, aksine gücünün yettiği ölçüde zarar vereceğine ve böyle durumlarda gerekirse bizzat bu sözünü yerine getirmek için orada bulunacağına söz vermektedir.

Ayrıca, bahsedilen Lord (III. Joao)'a bugünden itibaren sonsuza kadar, kendisi ve Portekiz krallıklarındaki varislerine yönelik olarak, Goa şehrine Müslümanların ve putperestlerin hâkimiyetinde olduğu zamanlarda ait olan topraklar üzerinde sahip olduğu ve olabileceği bütün hakları devrettiğine dair söz vermektedir. Bu topraklar, Garsopa Canaraları'nın sınırı olan Samvisar tenadaryasındaki Setamcore Nehri'nden başlamakta ve Achera denen Salsy tenadaryasındaki Tanbono Nehri'nde bitmektedir. Ayrıca, Gate (Ghatlar?)'in denize akan sularından, Parboly'den itibaren bütün Konkan'ı içine alacak şekilde, Dabul ve Dabul'e bağlı olan beldeler de dâhil olarak yine bu sınırlar içerisinde kalmaktadır. IAN/TT, CC, I – 95 – 50 TRASLADO DO CONTRATO QUE FEZ D. PEDRO DE MASCARENHAS, VÍCE-REI DA ÍNDIA, COM O MEALCÃO, HERDEIRO E SUCESSOR DO ESTADO DO IDALCÃO.

¹⁴²⁴ Konkan kıyılarının gerisinde, Dekken Platosu ile Konkan kıyılarını ayıran sıradağlar. Bunların gerisinde kalan Dekken'e Balaghat da denir. Bkz. Markham (çev.); *a.g.e.*, s. 70-71.

¹⁴²⁵ Subrahmanyam; 2011, s. 59.

¹⁴²⁶ Subrahmanyam; 2011, s. 59.

*memnuniyetle eşlerini, kızlarını ve bir oğlunu Goa şehrinde bıraktığına*¹⁴²⁷ dair bir cümle de yer almaktadır. Bu kişiler, *efendimiz Kral, anlaşmaya dâhil olduğu ilan edilen toprakların tamamını kontrol altına alana kadar bu kişiler bu şehirden ayrılmayacaklardı*¹⁴²⁸. 2 Mayıs tarihinde, Şehzade Ali, birçok Portekiz fidalgosu ile birlikte Ponda Kalesi'nde idi. Portekizliler tarafından kendisine, en azından bir süre için Majesteleri olarak hitap edildi. Subrahmanyam'a göre, Şehzade Ali'ye bu sıralarda, Ponda Kalesi'nin komutasını Adilşahlar Devleti adına elinde bulunduran Diyanet Han isimli bir kişinin yanı sıra, Hoca Pir Kuli isimli, birçok Portekiz kroniğinde tercüman ve arabulucu olarak ismi geçen bir kişi ve iki oğlu eşlik etmekteydi. Portekizlilerden ise orada bulunanlar arasında önemli olan kişiler Goa kumandanı Gaspar de Melo de Sampaio, Martin Afonso de Miranda, Dom Francisco Mascarenhas, Gonçalo Correa, Francisco de Melo ve Antonio Ferrao idi¹⁴²⁹.

Sanjay Subrahmanyam, Diogo de Couto'dan aldığı bilgilere dayanarak, bu sefere çıkılmadan önce Goa'da yapılmış olan hazırlıklar ve gösterişli bir seremoni hakkında bilgi vermektedir. Bu anlatıma göre, Şehzade Ali, vali tarafından, bir tören alayı ile evinden alınmış, at üzerinde ve oğullarıyla birlikte, üzerinde tente olan ve pahalı halılar ile kumaşlarla süslenmiş olan bir platforma bu tören alayı eşliğinde götürülmüş, vali ile yukarıda anlatılan anlaşmayı da bu platformda imzalamıştı¹⁴³⁰. Ertesi gün ise, yine daha önce anlatıldığı gibi Şehzade Ali 3.000 Portekizli asker eşliğinde Goa'dan ayrılarak Ponda'ya varmak üzere Santiago Geçidi'ne doğru yola çıkmıştır. Banestarim Kalesi'nde

¹⁴²⁷ IAN/TT, CC, I – 95 – 50.

¹⁴²⁸ IAN/TT, CC, I – 95 – 50.

¹⁴²⁹ Subrahmanyam; 2011, s. 59.

¹⁴³⁰ Couto; *a.g.e.*, C.7, K.1, s. 93-103; Subrahmanyam; 2011, s. 60.

bir seremoni daha düzenlenmiş, Portekizliler tarafından çok sayıda top atışı yapılmış, Şehzade Ali ondan sonra Ponda'ya geçmiştir¹⁴³¹.

g. Portekizlilerin Şehzade Ali ile Birlikte Ponda'da Yaşadıkları Başarısızlık

Ponda'ya moralleri yüksek giren Portekizliler, daha sonra büyük bir ilerleme kaydedememişlerdi. Subrahmanyam bu durumda yağmurlu sezonun başlamasının da payı olmuş olabileceğini belirtmektedir¹⁴³². Ponda'dan Goa'ya dönen yaşlı vali Mascarenhas ise, döndükten kısa bir süre 70 yaşında hayatını kaybetmişti¹⁴³³. Onun yerine ise, Francisco Barreto vali olarak geçti¹⁴³⁴. O yılın 31 Ağustosunda, Balogan'da, Vali Francisco Barreto, Seyf Ayn'ül Mülk Gilani tarafından gönderilmiş olan Salabat Han, Esad Han¹⁴³⁵ ve Couto'nun Cotatacam ismi ile verdiği, Subrahmanyam'ın ise Hayrat Han olabileceğini belirttiği bir kişi ile Diyanet Han, Şehzade Ali ve oğullarının bulunduğu bir toplantı düzenlendi¹⁴³⁶. Toplantıda bulunmuş olan sekreter Lucas ise, sahneyi şöyle tarif etmiştir: *Lord Hazretleri (Barreto) bu kumandanlara, Aynel Maluco (Seyf Ayn'ül Mülk)'ün göndermiş olduğu mektuplarda açıkça belirttiği üzere Ali Adil Han'a hizmet etmeye geldilerse, kendisini onlara içi rahat bir şekilde teslim edeceğini, onu birkaç gün önce Ponda'da serbestbırakmış olduğunu söyledi*¹⁴³⁷. Bu satırlardan açıkça görülebilmektedir ki Portekizliler hala Şehzade Ali'yi bir dosttan ziyade bir koz olarak görmektedirler ve ona esir gibi davranmaya devam etmektedirler. Bu kişiler Şehzade Ali'ye

¹⁴³¹ Couto; *a.g.e.*, C.7, K.1, s. 93-103; Subrahmanyam; 2011, s. 60.

¹⁴³² Subrahmanyam; 2011, s. 60.

¹⁴³³ Subrahmanyam; 2011, s. 60; Faria y Sousa; *a.g.e.*, C.2, s. 177.

¹⁴³⁴ Subrahmanyam; 2011, s. 60.

¹⁴³⁵ Bu kişi başka bir Esad Han'dır.

¹⁴³⁶ Subrahmanyam; 2011, s. 60.

¹⁴³⁷ Subrahmanyam; 2011, s. 60.

hizmet edeceklerine dair yemin edince ve onun imzalamış olduğu anlaşmaya kendilerinin de sadık olacakları sözünü verdiler¹⁴³⁸.

Rodrigo Anes Lucas, 22 Aralık 1555 tarihinde Goa'dan Kral Dom III. Joao'ya başka bir mektup daha yazmış, bu mektupta görüldüğü üzere ise durum kısa süre içerisinde çok değişmiştir¹⁴³⁹. Bu satırlarda kullanılan üslup, olayın sonunun kötü bittiğini belli etmenin yanı sıra, sekreterin birilerini suçlamaya dahi başladığını göstermektedir. Zira bazı kişilerin bu fikri kayıtsız şartsız desteklediğini ve valinin ancak herkesin fikrini aldıktan sonra hareket ettiğini özellikle vurgulamaktadır. Kararı almış olan Vali Mascarenhas o tarihte ölmüş olduğundan, Lucas'ın bu satırları onun emriyle yazdığını düşünmek mantıklı olmayacaktır. Belki de Lucas gerçekten bu kişilerin devlete zarar ver-

¹⁴³⁸ Subrahmanyam; 2011, s. 60-61.

¹⁴³⁹ *Lordum. Vali Dom Pedro, bu Konkan seferine, Estado'nun (Estado da India) kâr ve zarar ihtimallerini hesap ederek ve bu konuda siz Majesteleri'nin burada kendisine hizmet etmesi için en çok güvendiği çok sayıdaki kumandanın ve fidalgonun fikirlerini alarak girmişti. O dönem herkese iyi bir fırsat gibi görünmüştü, zira yaşlı Idalcam (I. İbrahim Adil Şah) kendi halkı ve kumandanları tarafından kuşatılmıştı ve Mealle (Şehzade Ali) ile Coje Cemaçadim (Hoca Şemseddin), ileride efendimiz Kral'a büyük faydalar sağlayacağını ve Estado'nun komşu olduğu diğer devletler de iç karışıklıklarla boğuştuklarından kısa süre içerisinde bir ittifak kurulmasının mümkün olmadığını iddia ederek onun (Şehzade Ali) yola çıkışını tertiplemek konusunda çok istekli olduklarından, ayrıca orada olan herkes bu toprakların ihtiyaçlarının, onun yok olup gitmesine seyirci kalmak istemeyen bir valinin sürekli yeni yollar ve çözümler bulmasını gerektirecek türden olduğunu bildiklerinden ona (valiye) bu yönde bir tavsiye verdiler ve o da onların desteği ile birçok şeyi hesaba katarak bir karar aldı ve Mealle (Şehzade Ali)'nin gitmesine izin vermeye ve onu bu yolda desteklemeye karar verdi. Bu konuda en olumlu düşünenler Dom Antao de Noronha, Dom Diogou de Almeida ve Vasco da Cunha idi. Francisco Barreto, Dioguo Alvez Telez ve Dom Joam Lobo da hemfikir olurken, bazı endişelerini de dile getirdiler ve bunlar, üzerinde hemfikir olunan görüşler bir araya toplandığı için istisnai görüşlerin içerisinde bulunmaktadır. IAN/TT, CC, I – 97 – 38 CARTA DE RODRIGUES EANES LUCAS DANDO PARTE AO REI ENTRAR D. PEDRO DE MASCARENHAS NA EMPRESA E CONQUISTA DE CONQUAÑO, PELOS PARECERES DE MUITOS CAPITÃES E UTILIDADES.*

diğine inanmış ve onları krala şikâyet etmek istemiştir. Sonuç itibari ile mektuptan açıkça görülebilmektedir ki Vali Mascarenhas bu girişimde bulunmadan önce arkasına bir oybirliği desteği almıştır. Lucas'ın mektubunun geriye kalan satırları da oldukça dikkat çekici ayrıntılar içermektedir¹⁴⁴⁰.

Subrahmanyam daha sonra Couto'nun olayları biraz daha farklı aktardığını ifade ederek anlatımına ondan alıntı yaparak devam etmektedir. Couto'ya göre, Şehzade Ali Ponda'dan önce Balogan'a, oradan da Hukeri'ye götürülerek burada Seyf Ayn'ül Mülk ve diğerleri ile buluşmuştur. I. İbrahim Adil Şah da kendisine karşı planlananlardan ve Portekizlilerin ittifaklarına Vicayanagara'yı dâhil etmediklerinden haberdar olmuştur. Bunun üzerine Aravidu Rama Raya'ya (Ramraç) elçiler göndererek yardımını istemiş,

¹⁴⁴⁰ Görev başladıktan sonra, istisnai fikirler daha net ortaya çıkmaya başladıklarından, bu fikirleri dile getiren kişiler bunları yeniden dile getirmeye ve bazı zorluklar haber alındığında belirtmiş oldukları endişe ve korkulara yeniden kapılmaya başladılar. İyi bir haber geldiğinde ise yeniden umutlanıp başarıya ulaşacağını düşünmeye başlıyorlardı. Böylece olaylar, 22 Aralık tarihi olan bugüne kadar böylece sürüp gitti. Bugün ise, Curale, Bamda ve Ponda'da bulunan garnizonların geri çekilmesi emri verildi. Zira Aynel Maluquo (Seyf Ayn'ül Mülk Gilani), Mealle (Şehzade Ali) ve bütün destekçilerinin yaşlı Ydalcam (I. İbrahim Adil Şah) tarafından, kendisine verilen 300.000 pardaonun karşılığında yardıma gelen Vicayanagara hükümdarının desteğiyle yenildiği haberi geldi. Aynel (Seyf Ayn'ül Mülk Gilani), Mealle (Şehzade Ali) ve Coje (Hoca Şemseddin)'in, ülkesine kaçmış oldukları Inyamaluquo (Hüseyin Nizam Şah)'ın elinde oldukları bilgisi de gelen haberlerde mevcuttu. Başlanmış olan bir işin böylece sonuçlanması üzerine, bu işin doğrultusunda fikrini ve imzasını sunmuş olan herkes hem burada hem de Portekiz'de, bir parça suçları varsa bunu itiraf ederek kendilerini affettirmek için uğraşacaklardır. Ancak başarısızlığın yükü, şu anda Tanrı ile birlikte olan valinin niyetine ve onuruna yüklenecektir. Zira kendisi soğukkanlılıkla bu işe atılmış, danışması gereken herkese danışarak bir karar almış, eğrisiyle doğrusuyla meseleyi değerlendirmiş, artıları ve eksileri göz önünde bulundurmuş ve bu girişimin sonucunda batmanın olası olmadığı yönünde karar kılmıştır. Majesteleri'ne yapmış olduğu bu hizmetin önyargıyla değerlendirilmeyeceğini düşünerek ve bunun büyük bir kâr elde etmek için yerinde bir girişim olduğuna inanarak bu şekilde niyetini Tanrı'nın önüne koydu ve bu sonuçla karşılaştı. IAN/TT, CC, I – 97 – 38.

aynı zamanda Ayn'ül Mülk'e Şehzade Ali'yi kendisine teslim etmesi karşılığında büyük bir para önermiştir. Seyf Ayn'ül Mülk ise bu teklifi kabul edecekken Salabat Han kendisini utandırınca vazgeçmiştir. Ancak Rama Raya'nın kardeşi Aravidu Venkatadri komutasındaki bir Vicayanagara ordusu kuzeye Adilşahlara yardıma gelmiştir. Vicayanagara ordusu ile baş edemeyeceğini anlayan Seyf Ayn'ül Mülk ise doğru düzgün bir çatışmaya girmeden eski efendileri olan Nizamşahlara kaçmıştır¹⁴⁴¹. Ancak bu hamlesi ona pahalya patlayacaktır, zira Nizamşahlar sarayındaki kimse ona güvenmemektedir. Sonuçta Hüseyin Nizam Şah, Kasım Bey'in tavsiyesine uyarak Seyf Ayn'ül Mülk'ü ve Salabat Han'ı öldürtmüş, karısı ile çocukları ise Berar'a kaçabilmiştir. Ancak Şehzade Ali ve oğullarından bir tanesi Hüseyin Nizam Şah'ın annesinin ona Şehzade Ali'nin kendilerinin yakın akrabası olan Yusuf Adil Han'ın oğlu olduğunu hatırlatması üzerine ölümünden kurtulabilmiştir. Onun yerine Nasik'in güneybatısındaki Bahula Kalesi'ne gönderilmişlerdir ve bir süre burada kalmışlardır. Portekizliler ise utanç verici bir şekilde ele geçirmiş oldukları yerlerden Goa, Salset ve Bardes'e çekilmek zorunda kalmışlardır¹⁴⁴².

Bu ifadelerden çıkarılabilecek birçok sonuç bulunmaktadır. Belki de en önemlisi, Adilşahlar Devleti'nin zenginliğidir. Başından beri Şehzade Ali olayı incelendiğinde, Adilşahlar Devleti'nin ne kadar zengin olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Hatta Adilşahlar Devleti'nin bir soylusu olan Esad Han bile, bir devleti kendisine yardım etmeye ikna edecek kadar çok paraya sahiptir. Daha sonrasında I. İbrahim Adil Şah'ın Şehzade Ali'yi Portekizlilerden satın almak istemesi, bu parayı peşinen ödemesi, yine aynı dö-

¹⁴⁴¹ Couto; *a.g.e.*, C.7, K.2, s.160-167; Subrahmanyam; 2011, s. 62. İlerleyen sayfalarda anlatılacağı gibi, Firişte bu konuları biraz daha farklı aksettirmektedir. Firişte'nin ifadelerine göre Venkatadri bir hile ile Ayn'ül Mülk'ün ordusunu alt etmiş, general bunun üzerine Nizamşahlar'a sığınmak zorunda kalmıştır. Seyf Ayn'ül Mülk'ün daha önce az askerle büyük bir savaş korkusuzca girmiş olduğu göz önünde bulundurulursa, bu konuda Firişte'nin ifadeleri daha akla yatkın gelmektedir. Bkz. Briggs; *a.g.e.*, C.3, s. 111.

¹⁴⁴² Couto; *a.g.e.*, C.7, K.2, s.160-167; Subrahmanyam; 2011, s. 62-63.

namerlerde, yukarıda da ifade edildiği gibi Seyf Ayn'ül Mülk'e büyük bir ödeme yaparak ülkesi için savaşımaya ikna etmesi, daha sonrasında Ayn'ül Mülk ile karşı karşıya geldiğinde Vicayanagara gibi büyük bir ricalığı ordu göndermeye ikna edecek kadar para vermesi ve Ayn'ül Mülk'ten de Şehzade Ali'yi satın almaya kalkması, I. İbrahim Adil Şah'ın belki de Dekken'in en zengin sultanı olduğunu göstermek için yeterli delildir. Buradan da, Goa'yı kaybetmiş olan Adilşahlar Devleti'nin bu olaydan ne kadar az etkilendiğini görmek mümkündür. Deniz ticaretini hala Dabul'den sürdürmekte olan Adilşahlar Devleti, bir karar devleti olduğu için, gelirinin büyük bölümünü karadan elde etmeye devam etmekte ve hala çok zengin bir devlet olarak varlığını sürdürmektedir. Portekizlilerin ise deniz ticaretine hâkim olmalarına rağmen sürekli bir para sıkıntıları mevcuttur. Bu gerçekten dikkat çekici bir tezatlıktır. Bir diğer dikkat edilmesi gereken husus ise Portekizlilerin hala Adilşahlar Devleti'ne karşı tek başlarına mücadele edemeyeceklerini düşünmeleridir. En başta Ponda'ya Adilşahlar Devleti'ndeki iç karışıklıklara güvenerek giren Portekizliler, buradaki desteklerini kaybettiklerinde ve Adilşahlar Devleti iç karışıklıklarını çözdüğünde, çatışmaya dahi girmeden geri çekilerek, bunun kendilerine çok daha fazlasını kaybettireceğini bildiklerini göstermiş olmaktadır. Bu da iç karışıklıklar yaşamayan bir Adilşahlar Devleti'nin, tıpkı Vicayanagara'dan kaybettikleri toprakları geri almaları gibi, Portekizliler'den de Goa'yı istemiş oldukları takdirde geri almış olabileceklerinin bir başka göstergesidir. Portekizlilerin savaş konusundaki denizlerden sonraki en büyük ikinci yetenekleri kale savunmaktır. Ancak bir noktadan sonra bu bile Adilşahlar Devleti'ni durdurmaya yetemeyebilirdi. Ne var ki, Adilşahlar Devleti neredeyse hiçbir zaman iç karışıklıklardan ya da komşuları ile savaşmaktan kurtulamamıştır. Ayrıca, yaşanan olaylarda görüldüğü üzere, yukarıda da anlatılmış olan sebeplerden, normalde Portekizlileri düşman olarak görmemektedirler. Bu da Portekizlilerin Goa'da kalabilmelerini sağlamıştır.

h. Firişte'nin İfadelerine Göre Şehzade Ali Olayı

Olayları sonraki yüzyılın başlarında kaleme alan Firişte Şehzade Ali olayını biraz daha farklı bir gözle ele almaktadır. Her şeyden önce, yukarıda da belirtildiği gibi, Firişte Şehzade Ali'nin adının Abdullah olduğunu ve I. İbrahim Adil Şah'ın kardeşi olduğunu ifade etmiştir. Onun anlatımına göre kazandığı zaferlerle fazla gururlanan I. İbrahim Adil Şah, kibirli ve otoriter bir tavır takınmaya başladı. Hatta içkinin etkisi altında Nizamşahlar elçilerine hükümdarları hakkında ağır sözler dahi söyledi. Bu kötü tavrını kendi tebaasına da gaddarca gösterdi. Gaddarlığından ülkenin soyluları da nasibini aldı. Birçok kişiye küçük suçları için bile ölüm dâhil ağır cezalar vermeye başladı. Yeni tutumu, yönetim anlayışına yönelik hoşnutsuzluk yarattı¹⁴⁴³. Bu kargaşadan faydalanan Burhan Nizam Şah da yeniden bir istila hareketine girişti ve Ali Berid'in topraklarına girdi. Ali Berid'de I. İbrahim Adil Şah'tan yardım istedi. Büyük bir kibirle yardımına koşan I. İbrahim Adil Şah altı aylık süre içerisinde Nizamşahlara iki büyük savaşta yenilerek devletin varlığını dahi tehlikeye düşürdü¹⁴⁴⁴.

Bu yenilgilerin, devletin önemli noktalarında bulunan emirlerin ve brahminlerin hoşnutsuzluğundan olduğunu düşünen I. İbrahim Adil Şah, iki aylık süre içerisinde kırk Hindu ve yetmiş Müslüman'ı, yalnızca şüpheleri doğrultusunda idam ettirdi. Sarayındaki herkes korku içinde canından endişe ederek yaşamaya başladı. I. İbrahim Adil Şah rast geldiği herkesten şüphe etmeye başlamıştı. En sonunda, herkese umutsuzluk hâkim olduğunda, I. İbrahim Adil Şah'ın yönetiminden memnun olmayan bir takım soylular, 1545 yılında onu indirip tahta kardeşi Abdullah'ı geçirmek için plan yaptılar¹⁴⁴⁵. Ancak komploculardan biri büyük bir ödül almak umudu ile I. İbrahim Adil Şah'a planı anlattı.

¹⁴⁴³ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 95.

¹⁴⁴⁴ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 95.

¹⁴⁴⁵ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 96.

Sultan bu durumu haber alınca kendisine haber veren kişi dâhil birkaç kişiyi idam ederek planı ortadan kaldırdı. Kardeşi Abdullah ise kaçarak Goa'ya ulaşmayı başardı ve orada Portekizliler tarafından oldukça iyi karşılanarak koruma altına alındı¹⁴⁴⁶. Onun kaçışından dolayı çok sinirlenen I. İbrahim Adil Şah, Bicapur şehir meydanında, bütün brahmin casusları, her biri acıdan son nefesini verene kadar türlü işkenceler ile cezalandırdı. Esad Han'ın sadakatinden de yeniden şüphe ederek, kendisini suçlamaya başladı. Bu duruma çok içereleyen yaşlı vezir de, hem üzüntüsünden, hem de yine canından endişe duymaya başladığından yeniden Balogan'a yerleşti. Buradan güvendiğı bir arkadaşını, dokuz fil, dokuz at, birçok değerli eşya ve sitem dolu bir mektup ile sultana gönderdi¹⁴⁴⁷.

Esad Han'ın yazmış olduğı sitem dolu mektup ve hediyeler I. İbrahim Adil Şah'a ulaşmıştı. Esad Han gibi bir adamın, hem de yaşlılığı döneminde yalnızca ölüm-den korkarak böyle bir hamlede bulunmuş olması mümkün değildir. Esad Han, İsmail Adil Han'ın zamanından beri Adilşahlar Devleti'ne sadakatle hizmet etmiş ve hayatını devletine adamıştır. Sultanından dahi önce devletini düşünen böyle bir adamın idam edilmekten çok, hain damgası ile ölmek vicdanını rahatsız etmiş olmalıdır. Devleti için yapacaklarını tamamlama fırsatı bulmadan, muhtemelen yine yukarıda söylendiğı gibi Yusuf Adil Han ve İsmail Adil Han'dan miras almış olduğuna inandığı devleti istediğı konuma getiremeden ölmek, onu yalnızca ölmekten çok daha fazla korkutmuş olmalıdır. Böyle sadık bir adamın, taht ile devletin selameti arasında büyük bir kararsızlığa düşmüş olması da kuvvetle muhtemeldir.

¹⁴⁴⁶ Firişte eserine Şehzade Ali'nin doğrudan Goa'ya kaçtığını ifade ederken, Portekiz kaynaklarında yukarıda ifade ettiğimiz gibi onun önce Gucerat Sultanlığına sığındığını ve oradan Portekizliler tarafından Goa'ya getirildiğı anlatılmaktadır.

¹⁴⁴⁷ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 96.

I. İbrahim Adil Şah ise, Esad Han'ın bu mektubundan etkilendi ve vezirin elçi olarak gönderdiği akrabalarına hilat giydirip şeref nişanları vererek onları tekrar Balogan'a geri gönderdi. Bu şekilde Esad Han'ın gönlünü almayı düşündü. Ancak aniden Şehzade Abdullah sorunu ortaya çıkınca vezirine karşı duyduğu şüphe yeniden alevlendi ve iyi niyetli tavırlarını bir kenara bıraktı¹⁴⁴⁸.

Goa'da bulunan Şehzade Abdullah, onu destekleyen Adilşahlar soylularından birçoğunun tavsiyesi üzerine Burhan Nizam Şah ve Cemşit Kutub Şah ile yazıştı. Onlardan davasına destek olmalarını istedi. Adilşahlar Devleti'nin iç durumunu gören ve Esad Han ile I. İbrahim Adil Şah arasındaki husumetin farkında olan bu sultanlar, Şehzade Abdullah'a destek sözü verdiler. Daha sonra bu sultanlar Portekizlilere yazarak; I. İbrahim Adil Şah'ın tiranlığından dolayı yakında ülkesinde iç çatışmalar çıkacağını, I. İbrahim Adil Şah'ın bu durumun önüne geçmesinin mümkün olmadığı söylediler. Bu yüzden Portekizlilerden Şehzade Abdullah'ı tahta geçirebilmeleri için kendilerine göndermelerini istediler. Portekizliler de onları destekleyeceklerini, lakin böyle bir girişimin ancak Esad Han'ın işbirliği ile başarıya ulaşabileceğini ifade ettiler¹⁴⁴⁹.

Bu cevap üzerine, Burhan Nizam Şah, önde gelen brahminlerinden olan Yetime'yi Esad Han'a gönderdi ve ondan kendilerine katılmasını istedi. Ancak bu sadık vezir, ihanet fikrini aklından bile geçirmediği için, kendisine bu teklifi getiren brahmine kızarak, *eğer elçileri öldürmemek kuralı olmasa kendisini öldüreceğini, bu yüzden eğer canına değer veriyorsa, kendisi fikrini değiştirip kurallara karşı gelmeyi göze almadan bir an önce kendisinin topraklarını terk etmesini istedi*¹⁴⁵⁰. Bu brahmin büyük bir hızla

¹⁴⁴⁸ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 98. Bu çalışmada, bu kişinin gerçek adının Şehzade Ali olduğu kabul edilmektedir.

¹⁴⁴⁹ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 98-99.

¹⁴⁵⁰ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 99.

Burhan Nizam Şah'ın yanına geri döndü. I. İbrahim Adil Şah ise endişeli bir şekilde Şehzade Abdullah'ı ele geçirmek istiyordu.

Bu sırada bir süredir Portekiz ile Adilşahlar ilişkileri iyi gitmekte idi. I. İbrahim Adil Şah ise Şehzade Abdullah'ı almak için Portekizlilere ülkesinin batısında bulunan Salset ve Bardes'i vermeyi önermişti. Portekizliler bu teklife uymak yerine Şehzade Abdullah'ı teslim etmemeye ve Malakka'ya göndermeye karar verip, sonra bunu da yapmayarak, Salset ve Bardes'i kendileri işgal ettiler¹⁴⁵¹. Çünkü bu iki bölge yukarıda da anlatıldığı gibi tarımsal üretim bakımından büyük önem arz etmekteydi¹⁴⁵². Bu işgal girişimi Adilşahlar ve Portekizliler arasında savaşa sebep oldu. Daha sonrasında ise, Esad Han planlarına katılmayı etmeyi kabul etmemiş olsa dahi, bütün Dekken kuvvetlerinin Şehzade Abdullah'ı desteklemekte olduğunu gören Portekizliler, Goa'dan, kendisini tahta geçirmek üzere Şehzade Abdullah ile birlikte yola çıkarak Bicapur'a doğru yürüyüşe geçtiler. Hatta Şehzade Abdullah hükümdar unvanı kullanmaya dahi başlamıştı¹⁴⁵³. Adilşahlar Devleti'ndeki bütün soylular da, I. İbrahim Adil Şah'ın safını terk edip Şehzade Abdullah'ı desteklemeyi düşünürken, bir olay durumun gidişatını kökünden değiştirdi. Esad Han ciddi bir hastalığa yakalandı ve onun öleceğini düşünen Burhan Nizam Şah, gözünü Balogan'a dikti. Sultan unvanını kullanmaya başlayan Şehzade Abdullah ile birlikte Bicapur'a yürümek yerine, kendi planlarını hayata geçirmek üzere Mirç'te ilerleyişini durdurdu. Eğer destek vermiş olsa Şehzade Abdullah'ın tahta geçmesi kaçınılmaz olurdu. Esad Han'ın bu hastalıktan kısa süre içinde öleceğini düşün-

¹⁴⁵¹ Sherwani ve Joshi, Martim Afonso'nun I. İbrahim Adil Şah'a, teklif etmiş olduğu para ve topraklar karşılığında Şehzade Ali'yi kendisine teslim etmek yerine bir tehdit olmaktan çıkacağı kadar uzak olan Malakka'ya göndermeyi teklif ettiğini, ancak daha sonra danışmanlarının onu bu fikirden de vazgeçirdiğini yazmıştır. Böylece Martim Afonso, bu şehzadeyi Kannur'a kadar götürüp yeniden Goa'ya getirtmiştir. Bkz. Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 321.

¹⁴⁵² Varghese; *a.g.t.*, s. 126.

¹⁴⁵³ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 99.

rek, öldüğünde, Balogan Kalesi'ndeki askerleri satın alabileceğini düşünen Burhan Nizam Şah, brahminini ciddi bir para ile yeniden Balogan'a gönderdi. Brahmin neredeyse başarılı olacaktı ki, Esad Han bu komplodan haberdar oldu ve brahmin ile birlikte onunla anlaşmayı kabul etmiş olan 70 kadar askerini öldürttü. Bu olay üzerine, Adilşahlar soyluları, Esad Han'ın Şehzade Abdullah isyanı ile hiçbir ilgisi olmadığına ikna oldular ve I. İbrahim Adil Şah'a olan sadakatlerini sürdürdüler. Şehzade Abdullah'ın taraftarlarının sayısı günden güne azaldı¹⁴⁵⁴.

Görüldüğü üzere, Firişte olayları batılı tarihçilere göre hem daha az detaylı incelemiştir hem de anlatımında büyük farklılıklar vardır. Bu kişinin kimliği hakkında, yukarıda da ifade edilmiş olduğu gibi I. İbrahim Adil Şah'ın amcası Şehzade Ali olduğu konusunda bir şüphe yoktur. Firişte, Adilşahlar Devleti'nin tarihinde pek de şanlı sayılamayacak olan bu dönemi belki de hanedanın hoşuna gitmeyeceği için böyle kısa bir şekilde yazmıştır. Firişte'nin yazdıklarında, batılı tarihçiler ile uyuşan bir nokta mevcuttur. Esad Han bir şekilde bu isyanda önemli bir rol oynamıştır ve isyan sırasında hastalanarak kısa süre içerisinde hayatını kaybetmiştir. Firişte, bu isyankâr şehzadenin kimliği konusunda yanılrsa da, Esad Han'ın tutumu konusunda yazdıkları daha akla yatkın görünmektedir. Esad Han'ın bu isyan sırasındaki tutumunun detaylı incelemesi ilerleyen sayfalarda yapılacaktır.

1. Firişte'ye Göre Esad Han'ın Ölümü ve Şehzade Ali'nin Durumu

Esad Han'ın hastalığı devam ediyordu ve yaşlılığın getirmiş olduğu zayıflık bu hastalığa karşı mücadelesini zorlaştırıyordu. Öleceğini anlayan Esad Han, I. İbrahim Adil Şah'a yazdığı mektubunda;

¹⁴⁵⁴ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 99-100.

Hızla gel dostluk bahçesine seher yeli gibi

*Gel servinin neşe içerisinde çiçek bahçesine gelmesi gibi*¹⁴⁵⁵

dizelerini yazarak kendisini son bir kez ziyaret etmesini rica etti. Onun bu isteğine rıza göstermeyi uygun gören I. İbrahim Adil Şah, 1549 yılının Hicri takvime göre Muharrem ayında hızlı bir şekilde Balogan'a doğru yola çıktı. Ancak Sikre'yi yeni geçmişti ki Esad Han'ın ölüm haberini aldı¹⁴⁵⁶. O günün gecesinde Balogan'a varan I. İbrahim Adil Şah, Esad Han'ın yaşlı ailesini hilatlerle ve lütuflarla teselli etmeye çalıştı¹⁴⁵⁷. Ancak Esad Han'ın kontrol etmekte olduğu toprakları ve hazineleri de doğrudan kendi kontrolüne bağlamaktan geri durmadı¹⁴⁵⁸. Portekizliler bu sırada, Şehzade Ali ile birlikte Goa'ya çekilirken, Şehzade Ali'yi desteklemekte olan diğer müttefikleri Burhan Nizam Şah ile Çemşit Kutub Şah da kendi topraklarına çekilmenin uygun olduğuna kanaat getirdiler¹⁴⁵⁹.

Firişte, Esad Han Lari Türk'ü şu şekilde anlatmıştır; *Esad Han, adaleti ve bilgeliliği ile ünlüydü. İsmail Adil Han döneminde devlet işlerini idare etmesi konusundaki başarısıyla nam salmıştı. Kırk yılı aşkın süre boyunca Dekken'deki soyluların ve önde gelenlerin koruyucusu ve himayecisiydi. Son derece saygın ve itibar sahibi birisi idi. Bütün çağdaşları ve mevkidaşlarını aşan bir görkem ve ihtişama sahipti. Vicayanagara*

¹⁴⁵⁵ Scott (çev.); *a.g.e.*, C. 1, s. 277.

¹⁴⁵⁶ Esad Han'ın ölüm zamanı konusunda Portekizliler ile Firişte derin şekilde ayrılmaktadır. Portekizlilerin yazdıkları mektuplardan anlaşıldığı kadarıyla Şehzade Ali'nin Goa'ya gelmesinden kısa süre sonra, Esad Han'ın hastalanıp öldüğü ve parasının büyük bölümünü adamı İranlı tüccar Hoca Şemseddin Gilani'ye bıraktığı haberi gelmiştir. Firişte'ye göre ise Esad Han, I. İbrahim Adil Şah'ı tahttan indirmek için Portekizliler asker gönderdiğinde hala hayatta idi.

¹⁴⁵⁷ Gribble; *a.g.e.*, C. 1, s. 180.

¹⁴⁵⁸ Gribble; *a.g.e.*, C. 1, s. 180.

¹⁴⁵⁹ Gribble; *a.g.e.*, C. 1, s. 180.

hükümdarları ve kendisinin kabiliyetlerinin ve büyüklüğünün farkında olan diğer devletlerin liderleri, sık sık kendisine mektuplar ve hediyeler gönderirdi. Hanesinde, Gürcü, Çerkes, Hindu, Habeşistanlı olmak üzere iki yüz elli kadar hizmetkârı bulunmaktaydı. Altmış tane büyük, yüz elli kadar da küçük file sahipti. Ahırında, Hindistan'da doğmuş olan kırmalardan ayrı, dört yüz kadar safkan Arap atı bulunmaktaydı. Hazinesi ölçülemez kadar çoktu. Mutfağında her gün, Dekken ölçüsü ile 100 batman¹⁴⁶⁰ pirinç, 50 koyun ve 100 hindi pişerdi ki, buradan mutfağında kullanılan diğer şeylerin bolluğu da tahmin edilebilir. Altın kumaştan bir cübbe ve altın bir hançer tasarlamıştı ki, bu parçalar ondan sonra bütün Dekken ileri gelenleri tarafından kullanıldı. Ayrıca kendisi, bir fili dizginleyerek süren ve kontrol etmek için mahmuz ya da kırbaç kullanmayan ilk kişi idi. Ancak bu hayvanlar sık sık ani hareketlerde bulunduğu için, kendisinin yöntemi pek fazla kullanılmadı. Vasiyeti üzerine, İbrahim Adil Şah, kızı Mehtap Bibi'yi Ali Berid Şah ile evlendirerek kendisi ile ittifak kurdu¹⁴⁶¹.

Buradan anlaşıldığı üzere, Esad Han'ın ölüm tarihi konusunda da Portekizlilerin yazdıkları ile Firişte'nin yazdıkları arasında bir uyumsuzluk bulunmaktadır. Firişte'ye göre, Esad Han 1549 yılına kadar hayatta kalmış ve komployu bertaraf etmiştir. Ancak Portekizlilerin yazdıklarına göre, Esad Han'ın başlatmış olduğu komplo, kendisinin 1549 yılından çok önce vuku bulan zamansız ölümü sonucunda sekteye uğramıştır. Tarih konusunda kimin haklı olduğuna karar vermek zor olsa da, Esad Han'ın bu olay konusundaki tutumu incelenmeye değerdir.

¹⁴⁶⁰ Yaklaşık sekiz kilograma denk gelen eski bir ağırlık ölçüsü.

¹⁴⁶¹ Briggs (çev.); a.g.e., C. 3, s. 101-102.

i. Esad Han'ın Şehzade Ali Olayındaki Tutumu

İsmail Adil Han'ın zamanında devletin en saygı duyulan kumandanı konumuna yükselen, I. İbrahim Adil Şah'ın döneminde de bu durumunu sürdüren, çok büyük bir tımara sahip olan ve ülkede sultandan sonra en yetkili kişi olan Esad Han'ı, Portekizlilerin yazmış oldukları mektuplarda verilen bilgilerin doğru olduğunu kabul edersek, böyle bir girişimde bulunmaya ne itmiştir? Portekizliler yukarıda görüldüğü gibi bu durumu basitçe I. İbrahim Adil Şah'ın despot yönetim anlayışına ve Esad Han'ın bu durumdan rahatsızlık duymasına bağlamışlardır. Ancak bütün hayatını savaş alanlarında ülkesi için savaşıarak geçirmiş olan, en umutsuz durumlarda dahi canını hiçe sayarak devletine zafere getiren ve ne olursa olsun hayatı boyunca tahta bir defa dahi sadakatsizlik etmemiş olan Esad Han için I. İbrahim Adil Şah'ın despot bir hükümdar olması yeterli midir?

Bu noktaya kadar bu konuda daha tutarlı bilgi verdiği görülen Portekizlilerin, bazı hususlarda eksik kaldıkları anlaşılmaktadır. Firişte ise, belki de Esad Han'ın ihanetini yazmanın onun şanına leke süreceğini düşünerek o şekilde yazmamaya karar vermiş, Esad Han'ı istemediği halde komplonun parçası olmak zorunda kalmak ve ilk fırsatta bu hatasından dönmekle itham etmekle yetinmiştir. Portekizlilerin kayıtları ise Esad Han'ın bu girişimde bulunduğunu daha somut şekilde ortaya koymakla birlikte, önemli bir noktayı kaçırmaktadır. Babası ve dedesinin aksine, I. İbrahim Adil Şah bir Sünni'dir ve dedesi ile babasının bütün politikalarını başa geçtiği günden itibaren tersine çevirmiştir. Firişte, I. İbrahim Adil Şah'a düzenlenen komplonun sebebinde bu mezhep farklılığından söz etse de, meseleyi derinlemesine aktarmamıştır. Meseleyi daha somut ve detaylı aktaran Portekizliler de bu detayı gözden kaçırmışlardır. Mezhep meselesine açıklayıcı şekilde değinen, yine günümüz tarihçisi Sanjay Subrahmanyam olmuştur¹⁴⁶².

¹⁴⁶² Subrahmanyam; 2011, s. 36.

Öncelikle, yukarıda da ifade edilmiş olduğu gibi, Yusuf Adil Han ve oğlu İsmail Adil Han, Şii hükümdarlardı ve onların döneminde Adilşahlar Devleti'nin resmi inancı da Şii'likti. Yine daha önce belirttiğimiz gibi, Yusuf Adil Han Hindistan'da Şii olduğunu ilan eden ilk hükümdar idi. Bu durum Adilşahlar Devleti'nin Sünni komşuları ile ilişkilerinin bozulmasına neden olmuştu. Güneylerindeki Vicayanagara Racalığı'nın da Hindu olması Adilşahlar Devleti'nin yalnız kalmasına sebebiyet vermişti. Bu amaçla Yusuf ve oğlu İsmail, İran'daki Safavi Hanlığı'nı müttefik olarak görmüşler, hatta yukarıda ifade edildiği gibi kendilerini onlara bağlı hükümdarlar olarak kabul etmişlerdi. Bu liderler döneminde, ülkeye dışarıdan gelen kişiler arasında Afakiler öne çıkmış ve büyük bir nüfuz sahibi olmuşlardı. Dekken'de doğan ve Sünni mezhebine bağlı olan Müslümanlar ise bu yabancılar karşısında güçsüz duruma düşmüştü. Ülke kurulduğundan beri bu iki grubun güç mücadelesine sahne olmuş, ancak Yusuf ve İsmail'in başarılı yönetimleri ve hoşgörülü politikaları ülkedeki farklı etnik ve dini grupları tek bir halk olarak bir arada tutabilmelerini sağlamıştı. I. İbrahim Adil Şah ise, başa geçer geçmez devletin resmi dinini yeniden Sünniliğe çevirerek devlet içerisindeki din çatışmalarını yeniden alevlendirmiştir.

Bizce, devletine sadık olan Esad Han, I. İbrahim Adil Şah'ın mezhep seçimi konusunda yaptıklarını devlete bir ihanet olarak görmüş, Yusuf ve İsmail'in mirasını korumanın kendisine düştüğünü düşünmüş olabilir. Kendisi de Şii olan Esad Han, babası Yusuf ve kardeşi İsmail ile aynı mezhebe sahip olan Şehzade Ali'yi başa geçirmenin, ülkedeki diğer politikaların da Yusuf ve İsmail'in bıraktığı yerden devam etmesi anlamına geleceğini düşünerek böyle bir hamle yapmış olabilir. Çünkü I. İbrahim Adil Şah'ın katı bir Sünni olması ve farklı mezhepten olanlara babası ve dedesi kadar hoşgörülü yaklaşmaması ülkede bir iç çatışma ortamını doğurmuştu. Böylece I. İbrahim Adil Şah'ın sultan olmasını istemeyen kişiler Esad Han'ın etrafında toplanmaya başladı. Belki de Şehzade Ali'yi tahta geçirme fikri, ilk defa o zaman Esad Han'ın aklında canlandı.

Bu şekilde düşündüğümüzde, Esad Han'ın ülkesine ihanet etmeye müsait olmadığı belli olan karakterinin bu hamleyi yapmış olması akla yatkın bir anlam kazanmaktadır.

Yukarıda görüldüğü üzere, Dom Joao de Castro'nun Şehzade Ali'ye tahtı alması için yardım etmesinin karşılığı Konkan topraklarının, kısacası Adilşahlar Devleti'nin deniz ile neredeyse bütün bağlantısının Portekizlilere teslim edilmesi idi. Bu noktada ise dikkat edilmesi gereken husus, bu anlaşmanın Esad Han'ın ölümünden sonra yapılmış olmasıdır. Adilşahlar Devleti, daha önce de belirtildiği üzere bir kara devleti olduğu için bazı toprak beyleri ve Şehzade Ali bu topraklardan vazgeçmeyi kabul etmiş olabilir. Ancak Esad Han Portekizlilere karşılık olarak kendi sahip olduğu büyük miktarda parayı vererek bu işi çözmeye çalışmıştır¹⁴⁶³. Esad Han ile toprak verilmesi hususunda herhangi bir anlaşma yapıldığı bilgisi de, Faria y Sousa gibi dönem tarihçilerinin eserlerinde yer alsa da arşivden çıkarılmış olan mektuplarda böyle bir teklif mevcut değildir. Yukarıda verilmiş olan mektupları yazan Portekizliler ve Portekiz Krallığı'na hizmet edenler, Lizbon'a bu şekilde bir rapor göndermemişlerdir. Buradan da anlaşılacağı üzere, Esad Han, ülkesi için doğru olduğunu düşündüğü şeyi yaparken, ülkesinin toprak kaybetmesine de razı olmamıştır. Devletine sonuna kadar sadık bir adamın böyle bir karar almış olması için ise gerçekten doğru olanı yaptığına inancı tam olmuş olmalıdır. Hatta Şehzade Ali'yi teslim etmeleri, daha sonrasında ise yalnızca Malakka'ya göndermeleri karşılığında Salset ve Bardes topraklarından vazgeçen de yine I. İbrahim Adil Şah'ın kendisi olmuştur. Ancak başka çaresi kalmamış ve Portekizliler tarafından kandırılmış olduğu için bu konuda I. İbrahim Adil Şah'ı da suçlamak doğru olmaz.

Buradan anlaşılmaktadır ki, olayları kısaca anlatan ve bazı noktalarda farklı bilgiler veren Firişte'nin yazdıkları arasında da bu olaya ışık tutan bazı bilgiler mevcuttur. Esad Han'ın Nizamşahlara toprak vermeyi kabul etmediğini ve Nizamşahlar ile anlaşan

¹⁴⁶³ Subrahmanyam; 2011, s. 40-41.

70 kadar askerini idam ettirdiğini Firişte'nin satırlarından okumaktayız. Esad Han'ın karakteri ve Nizamşahların bu olaydaki rolü göz önünde bulundurulduğunda, Firişte'nin bu yazdıklarını doğru kabul etmemek için herhangi bir sebep bulunmamaktadır.

Ne olmuştur da Şehzade Ali, taht üzerinde hiçbir iddiası olmayıp Gucerat Sultanlığı'na yerleşmişken Adilşahlar Devleti'nin başına geçmek hayali ile Portekizlilerin davetini kabul etmiş ve Goa'ya gelmiştir? Portekizli kaynaklara bakılırsa, I. İbrahim Adil Şah'ı tahttan indirmeyi düşünen ve bu konuda Portekizlilerin desteğini isteyen Esad Han'dan başkası değildir. Adamı Hoca Şemseddin Gilani'nin yüklü bir miktar para ile Portekizlilere gönderilmesi Portekizlilerin Lizbon'a gönderdikleri raporlarda görülebilmektedir¹⁴⁶⁴. Bunun üzerine Portekizliler Şehzade Ali'yi Gucerat Sultanlığı'ndan getirmişler, ancak Esad Han'ın zamansız ölümü, I. İbrahim Adil Şah'ın durumdan haberdar olarak anlaşma yapmak istemesi ve Portekiz'in Hindistan yönetimindeki en büyük sorunlardan biri olan, vali değişimlerinde politikanın da kökten değişmesi gibi engeller bu düşünce için planlandığı gibi harekete geçilmesine engel olmuştur¹⁴⁶⁵. Taraflardan biri olan Adilşahlar Devleti'nin olay süresince başındaki kişi I. İbrahim Adil Şah iken, Portekizliler de ise birbirlerinden tamamen ayrı fıkirlere sahip olan valileri Martim Afonso de Sousa ve Dom Joao de Castro'dur.

Esad Han'ın Şehzade Ali'yi tahta geçirme planı ilk olarak Şehzade Ali'yi Gucerat Sultanlığı'ndan dönmeye ikna etmeyi içeriyordu. Esad Han bu durum için de belirtmiş olduğumuz gibi Portekizlilere ulaşmaya karar vermişti. Esad Han'ın bu hamlesi, Adilşahlar Devleti tarafından Portekizlilerin artık düşman olarak görülmediğinin bir başka kanıtı olarak ele alınabilir. Bu dönemde Portekiz valisi Estevao da Gama'nın yerini Martim Afonso de Sousa'ya bırakması, bu kişinin de buradaki sultanlıkların iç işle-

¹⁴⁶⁴ Subrahmanyam; 2011, s. 38.

¹⁴⁶⁵ Subrahmanyam; 2011, s. 38.

rine karışmayı içeren entrikalardan hoşlanan bir yapıya sahip olması, bu olayın kısa süre içerisinde büyümesine imkân tanıyacaktı. Martim Afonso de Sousa bir süredir Hindistan'da bulunmaktaydı. Hindistan'ın batı kıyısındaki hükümdarlıklar ve hükümdarlar hakkında bilgi sahibiydi. Hatta bir süre, vali Nuno da Cunha ile buluşması sırasında öldürülen Gucerat sultanı Bahadır ile birlikte zaman geçirmişti¹⁴⁶⁶. Sanjay Subrahmanyam Esad Han'ın bu iş için Portekizlilere ulaşmasını bu duruma da bağlamıştır¹⁴⁶⁷.

Kısacası, Esad Han Lari Türk, İsmail Adil Han'ın Kemal Han Dekkeni tarafından öldürülmek istendiği günden itibaren, Adilşahlar Devleti'nin sadık bir kulu olmuş, hayatının sonuna kadar da Adilşahlar Devleti'ne ve devletin çıkarlarına sadık olarak yaşamıştır. Büyük bir devlet adamı ve çok yetenekli bir kumandan olan Esad Han, Adilşahlar Devleti'nin en önemli figürlerinden biri olarak tarih sahnesindeki yerini almıştır.

j. Şehzade Ali Tehdidinin Ortadan Kalkması

Sekreter Lucas'ın yazmış olduğu mektuplardan bir yıl sonrasına ait olanı göstermektedir ki o tarihte Şehzade Ali olayı daha hala sonuçlanmamıştır. Şaul'dan, Francisco Pereira de Miranda isimli bir Portekizlinin 1556 tarihli mektubundan bu tarihte Şehzade Ali ve Hoca Şemseddin'in hala Hüseyin Nizam Şah'ın elinde olduğu anlaşılmaktadır¹⁴⁶⁸. Şehzade Ali meselesi bitmiş değildir ama artık eskisinden çok daha farklı

¹⁴⁶⁶ Subrahmanyam; 2011, s. 38.

¹⁴⁶⁷ Subrahmanyam; 2011, s. 38.

¹⁴⁶⁸ *Şehzade Ali ve Coje Cemacedym (Hoca Şemseddin), Ydalcam (Adil Han) tarafından uğratıldıkları, siz Majesteleri'ne çoktan rapor edilmiş olan yenilgiden sonra beraberindekilerle birlikte son çare olarak Nizamuluco (Hüseyin Nizam Şah)'ya sığınmaya karar verdiler. Bu kişinin (Hüseyin Nizam Şah), kendileri siz Majesteleri'nin tebaasından oldukları için onları iyi karşılayacağına inanıyorlardı. Zira onlar ile bizim aramızda uzun zamandır süregelmekte olan bir barış ve dostluk bulunmaktaydı. Ancak geldiklerinde, beklediklerinden çok farklı bir karşılama ile yüz yüze geldiler. Nizamuluco (Hüseyin Nizam Şah) onları yalnızca bir yıl süreyle hapsedmekle kalmadı, aynı zamanda Vali ondan özellikle bu kişileri göndermesini iste-*

bir noktadadır. Hepsinden öte, görünüşe göre Şehzade Ali'nin değeri yalnızca Portekizlilerin değil, Nizamşahların gözünde de düşmüştür. Zira Hoca Şemseddin için Şehzade Ali'ye istenenin iki katı bir fidye istenmiştir.

Şehzade Ali ile Hoca Şemseddin'in serbest bırakılması için yapılmış olan görüşmeler, başka bir mektupta biraz daha farklı aksettirilmiştir. Bu mektup, 1557 yılının başlarında, Portekizliler tarafından Nizamşahlar Devleti'ne elçi olarak gönderilen Duarte Rodrigues de Bulhao isimli bir kişi tarafından yazılmıştır. Bu mektupta Bulhao Vali Francisco Barreto'nun kendisine, *topraklarında bulunan Şaul'de (Şaul) bir kaleniz olduğu andan itibaren siz Majesteleri'nin tebaasına dâhil olan Ynizamaluquo'ya (Hüseyin Nizam Şah) giderek ondan elinde tutmakta olduğu esirleri istemesini emrettiğini* anlatmaktadır. Bu esirler, *Şehzade Ali ve iki oğlu ve Hoca Şemseddin olup siz Majesteleri'nin tebaasına dâhildirler ve yaşamış oldukları mağlubiyetten sonra bu kişinin (Hüseyin Nizam Şah) koruması altına girmişlerdir. Bu kişi onları korumak ve ağırlamak*

mek için bir elçi gönderdiğinde, Coje Cemaçadim (Hoca Şemseddin) için 60.000 pardao, Şehzade Ali içinse 30.000 pardao almadan gitmelerine izin vermedi. Şimdi Vali Nizamaluco (Hüseyin Nizam Şah)'yu bu fidyeleri geri göndermesi için ikna etmeye çalışıyor zira bu fidyeler siz Majesteleri'nin tebaasından alınmıştır. Bu konuda ne yapacağı henüz bilinmemektedir ancak bence bu fidyelerin hiçbirini geri göndermeyecek. Zira kendisi savaşa meyilli bir liderdir ve size daha önce bahsetmiş olduğum gibi genç biridir. Bütün bu meseleler bu kaledede benim aracılığım ile yürütülmüş olduğundan ve onları (Şehzade Ali ve Hoca Şemseddin) onun (Hüseyin Nizam Şah) esaretinden kurtarmak için az bir çaba harcamamış olduğumdan, siz Majesteleri'ne hatırlatmak isterim ki sizin Mealle (Şehzade Ali)'ye verilmesini emretmiş olduğunuz bütün şeref ve lütuflar boşu boşuna verilmektedir. Zira bu kişi zayıf ruhludur ve kötü bir savaşçıdır. Bunların yanı sıra başka kötü özelliklere de sahip olduğundan hiçbir zaman ne kendisine ne de bir başkasına faydası olmayacaktır. Bu yüzden onun için yapılacak herhangi bir masraf başka bir iş için harcansa daha hayırlı olur. IAN/TT, CC, I – 100 – 28 CARTA DE FRANCISCO PEREIRA DE MİRANDA, CAPITÃO DA FORTALEZA DE CHAUL, DANDO CONTA AO REI DA GRANDE RUÍNA EM QUE ESTAVA A DITA FORTALEZA, NECESSIDADE QUE HAVIA DE FAZER.

yerine esir almış ve değerli eşyalarına el koymuştur¹⁴⁶⁹. Daha sonra bu Portekizli elçi Nizamşahlar sarayında kendisine de kötü davranıldığını ifade etmektedir. Hüseyin Nizam Şah, *siz Majesteleri'nin elçisi olduğum için beni iyi karşılamak ve bana iyi davranmak zorunda olmasına rağmen böyle davranmamış, bunun yerine komşularına davrandığından daha kötü davranmıştır*¹⁴⁷⁰. Bu elçi, kendi ifadesine göre, altı aylık bir sürenin sonunda, kimi zaman tehditlere, kimi zaman hilelere maruz kalarak meselelerin bir sonuca varmasını sağlayabilmiştir¹⁴⁷¹.

Böylece Şehzade Ali, yeniden Goa'ya varmış oluyordu. Bu tarihten sonra, Sanjay Subrahmanyam onun tarih sahnesinden kaybolduğunu, bir figür olarak önemini ta-

¹⁴⁶⁹ IAN/TT, CC, I – 100 – 72 CARTA DE DUARTE RODRIGUES DE BULHÃO DANDO PARTE AO REI QUE EMBARCANDO-SE NA NAU DE QUE ERA CAPITÃO FRANCISCO NOBRE, DERA À COSTA E QUE ESCAPANDO DO NAUFRÁGIO DO ILHÉU.

¹⁴⁷⁰ IAN/TT, CC, I – 100 – 72.

¹⁴⁷¹ *Burada kalmış olduğum altı ayın sonunda, kendisinin Ydalcam (I. İbrahim Adil Şah)'a karşı yapmakta olduğu savaş için uzakta olması ve bu sefere beni de yanında götürmüş olmasıyla birlikte, Coja Cemaçadym (Hoca Şemseddin)'i bana vermeye ikna oldu ve orada olduğum için bu kişiyi direk bana teslim etti. Meale (Şehzade Ali) ve iki oğlunu ise bana Şaul (Şaul)'deyken gönderdi. Bu kişiler saraydan uzaktaki bir kalede tutulmaktaydı ve benimle birlikte valiye elçi olarak gelen bir kişi tarafından bana getirildi. Ancak, 60.000 pardauluk fidyeyi çoktan almış olduğu için Hoca Şemseddin'i serbest bırakmasını, bana teslim etmemesini söyleyerek bu kişiyi kabul etmek istemedim. O da (Hüseyin Nizam Şah), aslında 100.000 pardao alması gerektiğini, ancak valiye sevdiği için 40.000 daha az almayı kabul ettiğinden 60.000 pardao almaya ikna olduğunu belirtti. Ben oraya bu kişiler için fidye ödemeye değil onları herhangi bir şey ödemeksizin teslim almaya geldiğimi söyledim. Zira bu kişiler siz Majesteleri'nin tebaasına aitti. En sonunda, bu kişiler bana teslim edildi. Hoca Şemseddin'i de, henüz kendisinden yalnızca 15.000 aldıklarından, geriye kalan 45.000 için (Portekiz) Hindistan'dan kefil gösterdikten sonra teslim ettiler. Oradan ayrıldık ve Şaul'e vardık. Burada Meale (Şehzade Ali) ve oğullarının gelmesini birkaç gün bekledim. Onlar gelir gelmez de hepsiyle birlikte oradan ayrılarak Goa'ya doğru yola çıktım ve onları valiye teslim ettim. Vali, bu kişileri teslim alınca, tıpkı Portekiz'de siz Majesteleri'nin zarafeti önündeymiş gibi çok mutlu oldu. IAN/TT, CC, I – 100 – 72.*

mamen yitirdiğini düşünmüştür¹⁴⁷². Şehzade Ali meselesinden anlaşılabilircek çok fazla nokta vardır. Bu olay, Adilşahlar – Portekiz ilişkilerini anlamaya yönelik büyük işaretler sunduğu gibi, Dekken politikalarına genel olarak daha derin bir bakış açısı sunmaktadır. Dekken devletleri, sürekli kendi içlerinde ve birbirleriyle savaş halinde olup, bu topraklarda sürekli olarak ittifaklar kurulmakta ve bozulmaktadır. Portekizliler ise, bölgeyi iyi tanımış ve diplomasi yoluyla uyum sağlamayı başarmışlardır. Normalde iyi ilişkileri olan Adilşahlar Devleti'ne karşı, Goa'nın ciddi bir gıda sıkıntısı olduğundan, toprak elde etme fırsatları olduğunda bunu kullanmaktan çekinmemişler, ancak yine de aralarındaki ilişkiyi bozmama konusunda çok hassas davranmışlardır. Bu olay Portekizlilerin kendi iç dinamikleri hakkında da önemli bilgiler vermektedir. Portekizliler bu dönemde belli olaylara oylama yöntemi ile karar verirken, Portekiz'in bu topraklarındaki önde gelen kişiler arasında sürekli bir mücadele söz konusudur. Son ve kesin otorite olan kralın gözünde iyi bir noktaya gelmek ise, yalnızca Portekizlilerin değil, Portekizliler için çalışan yerel halktan kişiler için dahi çok önemlidir. Bunun yanı sıra, Portekizliler kendilerini Nizamşahlara hâkim olarak görmektelerken, Adilşahlar Devleti'ni böyle görmemektedirler. Bu durum, dönemin mektuplarında açıkça görülebilmektedir. Bu konuda Portekizlileri tamamen haksız da sayamayız. Zira Portekizliler Dekken sultanlıkları arasında en yakın ilişkileri Nizamşahlar Devleti ile kurmuşlardır¹⁴⁷³. Hatta Adilşahlar Devleti topraklarında hiçbir zaman kale yaptırma hakkına sahip olamamış olan Portekizliler, Nizamşahların liman şehri olan Şaul'da 1521 yılında bir kale yaptırma hakkı elde etmişlerdir¹⁴⁷⁴. Son olarak, Goa kaybedilmiş ve deniz ticaretine Portekizliler bir nebze hâkim olmuş olsalar dahi, bu olayın en çok gösterdiği durum, Adilşahlar Devle-

¹⁴⁷² Subrahmanyam; 2011, s. 64-65.

¹⁴⁷³ Michael Pearson (ed.); *Trade, Circulation and Flow in the Indian Ocean World*, Palgrave Macmillan, New York 2015, s. 154.

¹⁴⁷⁴ Subrahmanyam; 2012, s. 83.

ti'nin en karışık durumundayken bile ne derece zengin olduğudur. Tarihinin neredeyse tümünde birileriyle savaş halinde olan Adilşahların çok sayıda mimari eser bırakmış olmaları da bu durumun ayrı bir kanıtıdır.

Şehzade Ali'nin başına gelenler ise başlı başına bir ibret konusudur. Yeğeni I. İbrahim Adil Şah'tan kaçtıktan sonra Gucerat Sultanlığı'na yerleşmiş olan Şehzade Ali, Gucerat Sultanı'nın kendisinden bir çıkarı yokken burada çok iyi muamele görmüş ve kendisine hak ettiği gibi davranılmıştır. Ancak Şehzade Ali, Adilşahlar Devleti'nin başına geçme vaadiyle Portekizliler tarafından ikna edilerek Goa'ya adım attığı ilk andan beri o ya da bu şekilde esir olarak tutulmuş, sefil duruma düşmüş, yabancı bir krala Kambat'ta iken sahip olduğundan çok daha azı için yalvarmak ve minnet duymak zorunda kalmıştır. En sonunda plan başarısız olunca da gözden düşerek zayıf karakterli olduğu söylenmiştir. Üstelik bütün bunları yapan Portekizliler, ondan başa geçmesi durumunda çok büyük imtiyazlar istemişler ve o da bütün bunları kabul etmiştir. Baştan bütün bunları kabul etmesi, gerçekten tahtı hak etmiş olsa dahi, yukarıda mektubunu verdiğimiz de Bulhao'nun dediği gibi *zayıf ruhlu ve kötü bir savaşçı* olduğunu akla getirmektedir.

Bu olaylardan sonra, Portekizliler ile Adilşahlar arasındaki ilişkiler iyiye doğru gitmiş, I. Ali Adil Şah'ın başa geçmesi ile birlikte daha da iyi bir hal almıştır. Şehzade Ali ise kalan yıllarını Goa'da geçirmiş ve burada Diogo de Couto ile tanışarak ona kitabının Behmeniler ile Adilşahlar ile ilgili bölümlerini yazmada yardım etmiştir¹⁴⁷⁵. Oğlu Yusuf Han'ın, Portekiz'in yeni kralı II. Philip'e 1581 tarihinde yazmış olduğu bir mektuptan anlaşıldığına göre ise, Şehzade Ali 1567 yılında Goa'da hayatını kaybetmiştir. Zira Yusuf Han, mektubunda, bu şehre 40 yıl önce gelmiş olan babasının 14 yıl önce

¹⁴⁷⁵ Subrahmanyam; 2011, s. 66.

öldüğünü ifade etmektedir¹⁴⁷⁶. Böylece hayatı maceralar ve hayal kırıklıklarıyla dolu bu Adilşahlar hanedanı üyesi, Goa'dan çıkmayı asla başaramamış ve hayata burada veda etmiştir.

I. İbrahim Adil Şah ise, ülkesini kuşatan savaşlardan kurtulup barış içinde yaşamının tadını uzun süre çıkaramamış, 1558 yılının başında, içkiye ve eğlenceye düşkün yaşam tarzı nedeniyle ciddi sağlık sorunları yaşamaya başlamıştır. Bu durum, onu daha da öfkeli kılmış, çevresindeki herkes ondan korkmaya başlarken, kendisini iyileştirmeyi başaramayan hekimler onun emri ile fillere ezdirilerek öldürülmüştür. Bu durum, bütün hekimlerin Bicapur'dan kaçmasına neden olmuş, durumu ağırlaşan I. İbrahim Adil Şah kendisine bakacak bir hekim bulmakta büyük zorluk yaşamıştır. Bu durum da sağlığının kötüye gidişini hızlandırmış, I. İbrahim Adil Şah, 1558 Eylülünde hayatını kaybederek babasının ve dedesinin yanına Gogi'ye gömülmüştür¹⁴⁷⁷.

¹⁴⁷⁶ Subrahmanyam; 2011, s. 68.

¹⁴⁷⁷ Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 325.

IV. BÖLÜM

I. ALİ ADİL ŞAH DÖNEMİ VE PORTEKİZLİLERE KARŞI

KURULAN 1570 İTTİFAKI

1557 yılında I. Ali Adil Şah'ın başa geçmesi ile birlikte Portekiz – Adilşahlar ilişkileri yeniden iyi yönde bir ivme kazanmıştır. I. Ali Adil Şah, Portekizli kronikçiler tarafından birçok övgüye layık görülmüş, bir devlet adamı olarak başarısı ülkesinin sınırlarının dışında dahi takdir görmüştür. Günümüz tarihçilerinden Sanjay Subrahmanyam da, I. Ali Adil Şah'ı, hükümdarlığının başında Portekizlilerin dostu olarak görmüştü. Hatta Portekizliler, I. Ali Adil Şah'ın hükümdarlığının başlarında, Osmanlı Devleti'ne karşı ittifak kurmak için Adilşahlar Devleti'ne bir elçi dahi di¹⁴⁷⁸. Ancak bu ittifakın kurulduğuna dair elimizde bir kanıt bulunmamaktadır. Devlet işlerini başarıyla yürütmenin yanı sıra, I. Ali Adil Şah diplomatik anlamda da ülkesini çok ileriye taşımış ve kendisinden sonra gelecek hükümdar olan II. İbrahim Adil Şah döneminde yaşanacak olan altın çağın temellerini atmıştır.

15 yıl boyunca Portekizliler ile ciddi bir sorun yaşanmamış, Adilşahlar Devleti ve Hindistan'daki Portekizlilerin çıkarları büyük bir savaşa sebep olacak seviyede birbiri ile çatışmamıştı. Ancak 16. yüzyılın yavaş yavaş sonlarına gelinmekte iken, bu durum değişecek ve belki de Portekizliler ile Adilşahlar arasındaki en büyük hesaplaşma, ironik bir biçimde bu iki ülkenin ilişkilerinin o zamana kadarki en iyi durumunu aldığı bu dönemde gerçekleşecekti.

Bunun yanı sıra, Dekken ve güneyinde yaşayan Müslümanların, özellikle de ileriki sayfalarda bahsedilecek olan Banihatti Savaşı'ndan sonra, kendilerine lider figürü

¹⁴⁷⁸ Pearson (ed.); 2015, s. 154; Subrahmanyam; 2011, s. 65.

olarak Adilşahlar sultanı I. Ali Adil Şah'ı gördükleri anlaşılmaktadır. Tuhfat el-Mücahidin adlı kitabın yazarı olan Şeyh Zeyneddin Malabari, Malabar'da yaşayan Müslümanların kâfir hükümdarların yönetimi altında yaşadıklarını ve onların haklarını Hristiyanlara karşı yalnızca Kozikode zamorininin koruduğunu belirtmektedir. Ancak bu kişiler kendilerini bir arada tutacak Müslüman bir emire sahip olmadıkları için güçleri gittikçe azalmış ve başlarına felaketler gelmiştir¹⁴⁷⁹. İşte bu Müslümanlar, I. Ali Adil Şah'ın kişiliğinde bir lider profili görmüş, bu durum, Zeyneddin Malabari'nin kitabını bu lidere atfetmesi ile birlikte de bir somutluk kazanmıştır.

A. I. ALİ ADİL ŞAH (1557-1580)

a. I. Ali Adil Şah'ın Tahta Çıkması

Ali Adil Şah, çocukluğundan itibaren zekâsı ve başarılarıyla dikkat çeken biri olmuştur. Firişte'nin kitabında aktarmış olduğuna göre; *Henüz gençliğe yeni adım atmışken, babası Sultan İbrahim bir gün onun önünde babasının ve büyükbabasının kâfirce inanışından kendisini kurtardığı ve doğru mezhebe inanmayı kendisine mümkün kıldığı için Allah'a şükretmiştir. Ali de bunun üzerine esprili bir şekilde sultanı ailesinin mezhebini terk etmeyi doğru buluyorsa çocuklarına da onun teşkil ettiği bu muhteşem örneği takip etmenin düştüğünü söylemiştir. Bu hazırcevaplıktan hoşnutsuz olan İbrahim ise, oğluna hangi mezhebe inandığını sormuştur. Bunun üzerine de genç şehzade, o an için babasının mezhebine inandığını, sonrasında ise kendisine Allah'ın rehberlik edeceği cevabını vermiştir*¹⁴⁸⁰. Bu cevaptan dolayı oğlu Ali'nin Şii olduğunu anlayan I.

¹⁴⁷⁹ Nainar (çev.); *a.g.e.* s. 21-22.

¹⁴⁸⁰ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 113-114.

İbrahim Adil Şah, bu durum için Ali'nin hocası Hoca İnayetullah Şirazi'yi suçlamıştır. Bicapur'daki bazı hekimlerin onu suçlayıcı ifadelerini de bahane ederek kendisini ölüm ile cezalandırmıştır¹⁴⁸¹. Yerine ise Ali'nin hocalığını yapma görevini Molla Fettullah Şirazi'ye vermiştir. Bu âlim de içten içe Şii inancını benimsemiş olsa da, can güvenliği için Sünni Hanefi inancına göre yaşamaktaydı. Şehzade Ali hocasının bu durumunu öğrenince ona daha çok bağlandı¹⁴⁸².

Eaton ise I. Ali Adil Şah'ın gürbüz, enerjik ve savaşçı bir lider olduğunu belirterek bulunduğu coğrafyadaki Adilşahlar egemenliğini pekiştirdiğini ifade etmiştir. Bu hükümdarın döneminde ülkenin askeri gücü ve sivil bürokrasisi en üst seviyeye ulaşmış, ticareti artmış ve diğer ülkelerle kurduğu diplomatik ilişkilerinde sonucu olarak başkenti Bicapor kalabalık bir metropol haline gelmiştir¹⁴⁸³.

b. I. İbrahim Adil Şah'a Karşı Düzenlenen Komplo

Bu sıralarda, Adilşahlar soylularının bir kısmı Burhan Nizam Şah ile gizli bir komplo hazırlamışlardı. Bu komploya göre, mutfaktan çaşnigire para verilecek ve I. İbrahim Adil Şah zehirlenerek öldürülecekti. Sonra da yerine amcası Şehzade Ali tahta geçecekti. Bu şekilde Şii inancını da yeniden ülkenin resmi dini ilan etmeyi düşünüyorlardı. İlk başta bu plana uymayı kabul eden çaşnigir mezhep konusundaki planlarını öğrendiğinde Sünni inancına bağlı bir kişi olduğu için bu planı I. İbrahim Adil Şah'a anlattı. Bunun üzerine I. İbrahim Adil Şah bütün komplocuları, hatta bunu kendisine haber veren çaşnigiri bile yakalayıp öldürttü¹⁴⁸⁴. I. İbrahim Adil Şah çaşnigirden komp-

¹⁴⁸¹ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 114.

¹⁴⁸² Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 114.

¹⁴⁸³ Eaton; *a.g.e.*, s. 83.

¹⁴⁸⁴ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 114.

lonun bütün detaylarını öğrenmişti. I. İbrahim Adil Şah bunu öğrenince kardeşi Şehzade Ali'nin komployla bir ilgisi olmadığını anlamıştı. Ancak evhama kapılmış olduğundan kardeşine yönelik tavrı değişmemiş, o da en sonunda Goa'ya kaçarak Portekizlilere sığınmak zorunda kalmıştı¹⁴⁸⁵.

Bu olaylar üzerine oğlundan da şüphe duyan İbrahim, hocasıyla oğlunu Merç Kalesi'ne göndererek buranın valisi İskender Han'a onları sürekli gözetim altında tutmasını emretti¹⁴⁸⁶. Hatta Şii inancına sahip olan kimselerin onların yanına yaklaştırılmaması ve Şii öğretilerinden onun önünde bahsetmelerine asla izin vermemesi yönünde de katı emirler verdi. Ancak sultanın bilgisinin aksine, İskender Han ve damadı Kamil Han Dekkeni de gizliden gizliye Şii idi. Bu yüzden de sultanın emirlerine uymak yerine genç şehzadeye bağlandılar ve onun gözünde iyi bir yere sahip olabilmek için istediği her şeyi yapmasına izin verdiler. Sultan hastalanıp da ölümünün yakın olduğu öğrenilince, Ali sürekli camide kürsüye çıkarak Şii vaazları verdi, bazen ise bu görevi Kamil Han yürüttü. Bunları öğrenen Sultan I. İbrahim Adil Şah ise kendisi öldüğünde yerine geçmesi için küçük oğlu Tahmasb'ı varisi ilan etmeye karar verdi. Ancak bu oğlunun da çok daha koyu bir Şii olduğunu öğrendiğinde ona karşı çok öfkelenerek bu oğlunun Telguvan Kalesi'nde tutsak olarak tutulmasını emretti. Bunun üzerine I. İbrahim Adil Şah, tahta kimin geçeceğini ilahi takdire bıraktığını ve kendisi öldüğünde devlet adamlarının iki oğlu arasından hangisini istiyorsa onu tahta geçirmesini istediğini söyledi¹⁴⁸⁷.

¹⁴⁸⁵ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 114.

¹⁴⁸⁶ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 114.

¹⁴⁸⁷ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 115. K. K. Basu, yazmış olduğu bir makalede bu hikâyeyi farklı kaynaklardan aralarındaki farklılıkları göstererek aktarmıştır. Mir İbrahim Esad Hani'nin yazdıklarından yola çıkarak, I. İbrahim Adil Şah'ın, Esad Han'ın ülkeye olan büyük hizmetlerinden dolayı onun kızından olan oğlu Tahmasb'ı varis ilan ettiğini, aralarında geçen bir tartışma sebebiyle de büyük oğlu Ali'yi sürmeye karar verdiğini aktarmıştır. Ancak saraydaki kişiler sultana oğlunu sürmenin uygun olmayacağını, bunun yerine onu Esad Han'a gön-

c. I. Ali'nin Şehzade İken Bicapur'a Sultan Olmak İçin Yürümesi

I. İbrahim Adil Şah'ın durumunun iyice ağırlaşması üzerine, Bikre, Telguvan ile Raybah valisi bulunan ve büyük zenginlik ile nüfuza sahip olan Muhammed Kışvar Han, Merç Kalesi'ne giderek kalenin kumandanı İskender Han ile görüştü. Ona sultanlarının ölümü artık yakın olduğundan, muhtemelen saraydaki birçok kişinin ve tımar sahiplerinin Tahmasb'ı tahta geçirmek için bir araya gelerek ülkede bir ihtilaf meydana getireceğini söyledi. Bu durumu önlemek için bir an önce Şehzade Ali'nin başının üzerinde hükümdarlık şemsiyesini açmak ve Merç duvarlarının dibinde ordugâh kurdurmak

dermenin daha yerinde olacağını söyleyince Ali altın zincirlere vurulu halde Merç Kalesi'ne Esad Han'ın yanına gönderilmiştir. Tahmasb'ın varis ilan edildiği ve Ali'nin onun hükümdarlığı için bir tehdit olacağı Esad Han'a bildirilmiştir. Ancak Esad Han'ın oğlu Kemal Kışvar Han babasına yazarak Ali'nin kardeşleri arasında devleti yönetmeye en uygun olanı olduğunu savunmuş, bunun üzerine Esad Han Ali'yi gözlemledikten ve gökbilimcilere Ali'nin ve Tahmasb'ın kaderlerini sorduktan ve Ali'nin geleceğinin daha parlak olduğunu öğrendikten sonra Ali'yi saklamış ve sultana onun gözlerini çıkarıp parmağını kestiğini söylemiştir. I. İbrahim Adil Şah'ın ölümü üzerine de Ali'yi tahta geçirmiştir. Bu hikâyenin doğru olma ihtimali pek bulunmamaktadır zira Esad Han'ın I. İbrahim Adil Şah'dan önce öldüğü birçok kaynaktan bilinmektedir. Ancak Kışvar Han'ın gerçekten Esad Han'ın oğlu olması ihtimali söz konusudur zira Basu, Firişte ve Şirazi'nin yazdıklarından anlattığını söylediği versiyonuyla aktardığı hikâyede şu ayrıntılar yer almaktadır; Ali Merç Kalesi'ne gönderilince I. İbrahim Adil Şah kalenin kumandanı İskender Han ve İsmail Adil Han'ın kızının oğlu olan bölgenin valisi Kamil Han'a yazmıştır. Ali'yi gözetim altında tutmalarını istemiştir. I. İbrahim Adil Şah'ın ölümüne yakın, bazı soylular Tahmasb'ı tahta geçirmek isteyince Hukeri ve çevresine hâkim olan ve vergileri idare eden Hoca Kemal Han Lari, diğer adıyla Kışvar Han, topladığı vergileri başkente göndermek yerine Ali'ye teslim etmiştir. O da başkente giderken bu paraları halkın üzerine saçmış ve halkın sevgisini kazanmıştır. Lari ismi gerçekten de Kışvar Han'ın Esad Han'ın oğlu olmasından dolayı gelmiş olabilir. Zira Esad Han büyük bir devlet adamıdır ve onun oğlunun da kendisi öldükten sonra önemli bir göreve gelmiş olması akla yatkındır. Bkz. K. K. Basu; *The Early Life of Ali Adil Shah of Bijapur*, The Karnataka Historical Review, Volume IV, Issue 1, The Karnataka Historical Research Society, Dharwad 1937, s. 33-38.

gerektiğini ifade etti¹⁴⁸⁸. Böylece insanlar Ali'nin sancağı altında toplanabilecek ve bu sayede babasının vefatının hemen ardından Bicapur'a güçlü bir şekilde giriş yapabilecekti. Bu önlemleri yerinde bulan İskender Han ise Şehzade Ali'ye hükümdarlık alametleri vererek, damadı Kamil Han'ı da kale duvarlarının dışında kendisine eşlik etmesi için gönderdi. Kale duvarlarının dışında Şehzade Ali'ye hemen Kışvar Han katıldı ve kendisine yüksek miktarda para sundu. Ali de Kışvar Han'a hilat giydirdi ve başkomutanlık makamına getirdi. Ayrıca Kamil Han Dekkeni'ye de soyluluk bahşetti¹⁴⁸⁹. Ali'nin ordugâh kurduğu haberi yayılınca, her köşeden kendisine katılmak için askerler geldi. Bicapur'daki birçok soylu da, muhafızlarıyla birlikte, saygılarını sunmak üzere Ali'nin yanına geldi. I. İbrahim Adil Şah'ın ölüm haberi üzerine de hiç vakit kaybetmeden başkente doğru yola çıktı. Yolda kendisini sarayın memurları karşılayarak babasına ait olan hükümdarlık alametlerini onun ayaklarının dibine serdiler. Şehre yaklaşık dört km kala Ali, Kışvar Han'ın bahçesinde 16 yaşında tahta geçti ve bütün ahalinin, kölelerin, soyluların ve devlet adamlarının biatlarını kabul etti¹⁴⁹⁰. Seyidler ve âlimler tahta geçmesinin hayırlı olması için dualar ettiler ve komutanlar ile soylular da onun adına tezahüratlar yaparak kendisine hediyeler sundular. Sultan I. Ali Adil Şah da, tahta geçişinin anısına bulundukları yerin yakınında bir kasaba kurulmasını emretti ve kısa süre içerisinde kurulan bu kasabanın adı Şahpur oldu¹⁴⁹¹. I. Ali Adil Şah, tahta geçtikten hemen sonra babası I. İbrahim Adil Şah'ın yaptığını yaparak kardeşleri Tahmasb ve İsmail'in gözlerini kör ettirdi ve böylece ülkede çıkabilecek herhangi bir taht kavgasının da önüne geçmiş oldu¹⁴⁹². Firişte kitabında, I. Ali Adil Şah'ın çok adil bir hükümdar olduğunu

¹⁴⁸⁸ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 115-116.

¹⁴⁸⁹ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 116.

¹⁴⁹⁰ Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 325.

¹⁴⁹¹ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 116.

¹⁴⁹² Brajendranath (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 162-163.

belirterek onun bu adalet anlayışının hükümdarlığının her alanda gelişmesine katkı sağladığının altını çizmektedir. Hoca Nizameddin Ahmed ise, yine Firişte'nin kitabında geçen ifadelerine göre I. Ali Adil Şah'ın çok cömert olduğunu ve ülkesindeki fakirlere sürekli olarak yardım ettiğini belirtmiştir. Ayrıca, iyi bir ahlaka, açık görüşlü bir yapıya ve sabırlı olduğuna da dikkat çekmiştir¹⁴⁹³. I. Ali Adil Şah bilime de çok önem vermiş ve bilinen âlimleri büyük paralar karşılığında ülkesine getirmiştir¹⁴⁹⁴.

ç. I. Ali Adil Şah'ın İlk İcraatları

I. Ali Adil Şah tahta geçer geçmez devletin resmi dinini Şiilik olarak ilan etti¹⁴⁹⁵. Bu konuda öyle aceleci davrandı ki ülkesinde iç karışıklıkların yaşanmasına sebep oldu¹⁴⁹⁶. Ayrıca yabancıları yeniden hizmetine almaya başladı. *Böylece babasının devlet politikasını tamamen tersine çevirmiş oldu*¹⁴⁹⁷. Tıpkı babası İbrahim'in kendi babasının devlet politikasını tersine çevirdiği gibi. Şiiliği daha da etkin kılmak için 40 kişiyi çığrtkan olarak işe aldı. Bu kişilere kamuya açık alanlarda ve camilerde Şii inancına uygun şekilde sahabelere küfretmeleri ve onlara lanet okumaları görevini verdi¹⁴⁹⁸. I. Ali Adil Şah, mescidlerde, pazar yerlerinde halka endişe etmeden kendi işleri ile meşgul olmalarını söylemiştir. Şii inancına mensup kişileri üstün tutmuş ve onlara çeşitli rütbe-

¹⁴⁹³ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 117.

¹⁴⁹⁴ Brajendranath (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 163.

¹⁴⁹⁵ Nayeem; 2008, s. 30, Prasad; *A Short History of Muslim Rule*, s. 207.

¹⁴⁹⁶ Prasad; *History of Medieval India*, s. 408.

¹⁴⁹⁷ Nayeem; 2008, s. 30.

¹⁴⁹⁸ Scott (çev.); *a.g.e.*, C. 1, s. 288. Eaton bu sayıyı 3.000 kişi olarak vermiştir. Bkz. Eaton; *a.g.e.*, s. 68.

ler vermiştir. Böylece az zamanda İran ve Turan'dan Şii mezhebinde olanların Bicapur'da toplanarak şehri önemli bir Şii merkezi haline getirmelerine vesile olmuştur¹⁴⁹⁹.

Hükümdarlığının ilk yılında I. Ali Adil Şah babasının zamanında Nizamşahlar tarafından alınmış olan Galyan ve Şolapur kalelerini geri almak arzusunu duyuyordu¹⁵⁰⁰. Adet olduğu üzere kendisini tebrik etmek için gelecek olan komşu devletlerin elçilerini dahi beklemeden Kişvar Han ve Şah Ebu Turab Şirazi'yi bir ittifak anlaşması imzalamaları amacıyla Vicayanagara'ya gönderdi¹⁵⁰¹. Muhammed Hüseyin Sadıki İsfahani ve Şah Hüseyin Ancu'yu da sırayla bu iki kalenin geri verilmesini talep etmek üzere Ahmednagar'a gönderdi¹⁵⁰². Ramraç, I. Ali Adil Şah'ın elçilerini gerektiği şekilde karşılayarak güvenilir memurlarından birini, yeni sultanın tahta geçişini tebrik etmek üzere Kişvar Han ile birlikte geri gönderdi. Hüseyin Nizam Şah ise, I. Ali Adil Şah'ın Şolapur'u geri almak için yapmış olduğu planlara çok öfkeli olduğu için düşmanca bir tutum sergileyerek ne Adilşahlar elçilerini gerektiği gibi karşıladı ne de onlarla birlikte I. Ali Adil Şah'ı tebrik için elçi gönderdi. Böylece nefret ve düşmanlık içeren tutumunu da açıkça göstermiş oldu¹⁵⁰³.

¹⁴⁹⁹ Basu, I. Ali Adil Şah'ın hükümdarlığının erken yıllarını anlattığı makalesinde, I. Ali Adil Şah'ın ülkesinde Şiiliği yeniden kabul ettirebilmek için kimi zaman güç gösterisinde bulunmak zorunda kaldığına dair bir örnek vermiş, ancak sonrasında başarılı bir yönetim ile dini bir problem olmaktan çıkardığını ifade etmiştir. Bkz. K. K. Basu; *The Reign of Ali Adil Shah of Bijapur Part I (1557-1564)*, Indian Culture, Volume V, Issue 1, Satish Chandra Seal, Kalküta 1938, s. 49-50.

¹⁵⁰⁰ Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 326; Nayeem; 2008, s. 30.

¹⁵⁰¹ Sherwani ve Joshi, diğer devletlerin adet olduğu üzere I. Ali Adil Şah'ı tebrik etmek için elçiler gönderdiğini, ancak Nizamşahlardan bir elçi gelmediğini ifade etmişlerdir. Bkz. Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 326.

¹⁵⁰² Nayeem; 2008, s. 30.

¹⁵⁰³ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 118.

d. I. Ali Adil Şah'ın Vicayanagara Ziyareti

I. Ali Adil Şah'ın ittifak kurduğu Ramraç'ın oğlunun ölüm haberi geldi¹⁵⁰⁴. I. Ali Adil Şah üzüntülerini sunmak için cesur bir hareketle yanında yalnızca 100 kadar atlı bulunduğu halde Vicayanagara'ya gitti ve üç gün burada kaldı¹⁵⁰⁵. Ramraç ise kendisini saygıyla karşıladı. I. Ali Adil Şah, Ramraç'a bu üzüntülü olayı atlatması için destek oldu. Vicayanagara sarayında o kadar etkili oldu ki hatta Ramraç'ın karısı, I. Ali Adil Şah'ı manevi oğlu ilan etti¹⁵⁰⁶. I. Ali Adil Şah, dostça geçen üç günün sonunda Vicayanagara'dan ayrılmaya karar verdi. Ayrılırken Ramraç'ın kendisini uğurlamamasına çok kızdı¹⁵⁰⁷. Ancak bu kızgınlığını göstermek için bu zamanın doğru bir zaman olmadığına karar vererek Bicapur'a döndü¹⁵⁰⁸.

¹⁵⁰⁴ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 118.

¹⁵⁰⁵ Nayeem; 2008, s. 30. Sherwani ve Joshi ise, Ramraç'ın ittifak anlaşması imzalamak için I. Ali Adil Şah'ın Vicayanagara'ya bizzat gelmesini istediğini, bu durumun ise I. Ali Adil Şah için aşağılayıcı olduğunu ifade etmiştir. Vicayanagara ile anlaşmanın tek şansı olduğunu düşünen I. Ali Adil Şah, bu istek karşısında ne tepki vereceğini düşünürken Ramraç'ın oğlunun ölüm haberi gelmiş, I. Ali Adil Şah da Vicayanagara ziyaretini bir taziye ziyareti olarak yanıstırmıştır. Bkz. Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 326.

¹⁵⁰⁶ Basu'ya göre, I. Ali Adil Şah, Ramraç'a, hilat, 16 laklık *Hun*, mücevherler ve inciler, güzel atlar ve birkaç adet fil ve daha birçok değerli eşya ve kumaş hediye etmiştir. Hediye edilen mücevherlerin arasında çok büyük bir elmas da mevcuttur. Elmasın büyüklüğünden dolayı kuyumcular değerini ölçememişlerdir. Yine aynı makalede, Ramraç'ın eşinin I. Ali Adil Şah'a oğlu olarak hitap etmesine ve aralarındaki görüşmenin detaylarına dair bilgiler bulunmaktadır. Bkz. Basu; *The Reign of Ali Adil Shah*, s. 51-52; Gribble; *a.g.e.*, C. 1, s. 189.

¹⁵⁰⁷ Briggs Firişte'nin 1910 çevirisinde bu tarz adabı muaşeret kurallarının doğuda ve özellikle de Hindistan'da çok önemli olduğundan bahsetmiştir. Misafir uğurlanırken belli bir mesafede ona eşlik etmek ise daha çok buradaki Müslümanlar için önemli bir saygı ifadesi olarak yerleşmişti. Buna verilen önem o kadar büyüktü ki 1406 yılında Dev Raca Behmeni Sultanı Firuz Şah Behmeni'yi uğurlamadığı için sultan intikam yemini etmişti. Ancak muhtemelen Dev Raca'nın kötü bir niyeti olmadığı gibi burada da Ramraç'ın kötü bir niyeti yoktu. Buradan kültürler arası farklılıklara dikkat etmek gerektiğini öğreniyoruz.

e. I. Ali Adil Şah ile Hüseyin Nizam Şah'ın Çekişmesi

I. Ali Adil Şah, Bicapur'a döndüğünde, Hüseyin Nizam Şah'ın düşmanca tutumunu öğrendi¹⁵⁰⁹. Şah Hüseyin Ancu'yu tekrar göndererek onun aracılığıyla Hüseyin Nizam Şah'a, Şolapur ve Galyan kalelerinin aslında kendi hanedanına ait olduğunu ve geri verilmesinin uygun olacağını ilettiler. En azından Galyan'ın verilmesi ile yetineceğini de ekledi¹⁵¹⁰. Elçi Şah Hüseyin Ancu'nun bütün çabalarına rağmen Hüseyin Nizam Şah bu kaleleri geri verme konusunda ikna olmadı¹⁵¹¹. Bunun üzerine bu iki devlet arasındaki düşmanlık ateşi giderek daha fazla alevlendi. Meseleyi barışçı yoldan çözmek amacı ile I. Ali Adil Şah Seyyit Ali adında bir elçi daha gönderdi. *Böyle önemli meselelerde inat ve düşüncesizliğin büyük hükümdarlara yakışmadığını, kötü sonuçların yaşanmaması için Hüseyin Nizam Şah'ın adaletli olan kararı verip bu kaleleri geri vereceğini, böylece ülkeleri arasındaki dostluğun gelişeceğini; kaleleri geri vermezse topraklarına bir ordunun geleceğini ve merhametsizce ülkesini yakıp yıkacağını*¹⁵¹² söyledi.

Hüseyin Nizam Şah ise, bu tehdide çok sinirlenerek I. Ali Adil Şah hakkında çok ağır konuştuktan sonra, gönderdiği bir elçi ile de I. Ali Adil Şah'ı söylediği sözün arkasında durmaya davet etti¹⁵¹³.

Meseleyi barışçıl yoldan çözemeyen I. Ali Adil Şah, Vicayanagara ordusu ile birleşerek 1558 yılında Nizamşahlar topraklarına girdi ve *öyle büyük bir yıkım yaptı ki*

¹⁵⁰⁸ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 118.

¹⁵⁰⁹ Hüseyin Nizam Şah, I. Ali Adil Şah'ın tahta geçişini adet olduğu üzere kutlamamanın yanı sıra İmadşahlar Devleti'nin önde gelenlerinden biri olan Tafaül Han ile birlikte Adilşahlar Devleti'nin topraklarına akınlar düzenlemişti. Bkz. Basu; *The Reign of Ali Adil Shah*, s. 52-53.

¹⁵¹⁰ Basu; *The Reign of Ali Adil Shah*, s. 52-53.

¹⁵¹¹ Nayeem; 2008, s. 30.

¹⁵¹² Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 119.

¹⁵¹³ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 119.

*Porunde'den Cünayir'e, Ahmetnagar'dan Devletabad'a halktan geriye bir iz kalmadı*¹⁵¹⁴. Yıllardır böyle bir fırsatı bekleyen Ramraç'ın askerleri hiçbir zalimlikten geri kalmadı¹⁵¹⁵. Müslüman kadınların onuruna leke sürdüler, camileri yıktılar ve Kur'an'a dahi saygı göstermediler. Bu kişiler ellerine geçirdikleri Kur'an-i Kerim'leri dahi yakarak İslam âlemine büyük bir saygısızlıkta bulundular. Vicayanagara ordusunun yapmış olduğu bu kıyımın büyüklüğü bölgedeki diğer sultanların ve müttefikleri I. Ali Adil Şah'ın bile tepkisini çekti¹⁵¹⁶. İleride daha detaylı anlatılacak bir olay olan 1565 yılında dört Dekkeni sultanının Vicayanagara'ya karşı koalisyon kurarak Talikota Savaşı da denen Bennihatti'deki savaşta savaşmasının sebeplerinden biri de budur¹⁵¹⁷. Hüseyin Nizam Şah ise, Kasım Bey Hâkim, Şah Tahir'in kardeşi Şah Cafer ve diğer devlet adamlarının tavsiyesi üzerine, savaş alanında hiçbir direniş göstermeden Puttan'a kadar geri çekildi ve bir süre sonra da barışı yeniden sağlamak için Galyan'ı I. Ali Adil Şah'a geri verdi¹⁵¹⁸.

¹⁵¹⁴ Nayeem; 2008, s. 31.

¹⁵¹⁵ Gribble; *a.g.e.*, C. 1, s. 191; Nayeem; 2008, s. 31.

¹⁵¹⁶ Basu'ya göre, I. Ali Adil Şah'ın şahsına yönelik saygısızlıklarda da bulunulmuştu. Gribble ise, I. Ali Adil Şah ile Ramraç arasında dini bir konuşma geçtiğini, I. Ali Adil Şah'ın Hinduları, pis ve yenmesi İslam'da yasak olan domuzu yemelerinden dolayı eleştirmiş, karşılığında ise Ramraç, Müslümanların ördek yediğini ve ördeğin daha pis bir hayvan olduğunu söylemiş ve İslam ile dalga geçmiştir. Bunun üzerine I. Ali Adil Şah bu kişiden intikam almaya içten içe yemin etmiştir. Gribble; *a.g.e.*, C. 1, s. 190.

¹⁵¹⁷ Nayeem; 2008, s. 31.

¹⁵¹⁸ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 120. Sherwani ve Joshi ise bu dönem vuku bulan olayları biraz daha farklı anlatmışlardır. Onların yazdıklarına göre 1558 yılında, I. Ali Adil Şah Vicayanagara'da iken Hüseyin Nizam Şah, Golkondalı İbrahim Kutub Şah ile birleşerek Adilşahlar Devleti topraklarına girmiş ve Gülberge'yi kuşatmıştı. I. Ali Adil Şah ise ittifak kurmuş olduğu Vicayanagaralı Ramraç'tan destek istemiş, Ramraç da, kardeşi Cemşit Kutub Şah ile taht mücadelesi verirken başarısız olarak bir süre Vicayanagara'ya sığınmış olduğundan Vicayanagara Racalığı'na borçlu olan İbrahim Kutub Şah'a yazarak bu ittifaktan çekilmesini istemiştir. Güçlü komşusu Vicayanagara'dan çeken İbrahim Kutub Şah da, onların Adil-

Hüseyin Nizam Şah, düşman askerleri topraklarından çıkar çıkmaz İbrahim Kutub Şah ile kızı Bibi Cemal'i evlendirmek suretiyle Kutubşahlar ile ittifak kurdu ve 1562 yılında I. Ali Adil Şah'a vermiş olduğu kaleyi geri almak üzere Galyan'a yürüdü¹⁵¹⁹. Bu durumun haberi I. Ali Adil Şah'a ulaşır ulaşmaz, Kışvar Han ve Ebu Terab'ı Vicayanagara'ya gönderdi ve Ramraç'tan yeniden yardım istedi. Ayrıca Ali Berid'i de ittifaka davet etti¹⁵²⁰. Ramraç, I. Ali Adil Şah'ın ne kadar yetenekli bir hükümdar olduğunu bildiğinden bu ittifaka katılmaya karar verdi. Çünkü I. Ali Adil Şah'a destek olmayı reddederse, onun diğer Müslüman devletlerle barış yaparak Rayçur Düab ve Mudgal'i geri almak üzere kendi üzerine yürüyeceğini düşünmüştü. Bunun için, 50.000 atlı ve çok sayıda piyade ile kendisine katılmak üzere ilerledi. Bu iki ordu Ab-ı Keş-

şahlar ile ittifak kurduğunu öğrenince Gülberge kuşatmasından çekilerek ülkesi Golkonda'ya dönmüştür. Bunun üzerine Hüseyin Nizam Şah, Gülberge kuşatmasını kaldırarak ülkesine dönmek zorunda kalmıştır. Ancak I. Ali Adil Şah'ın amacı Şolapur ve Galyan'ı almak olduğundan Adilşahlar ve Vicayanagaralılar mücadeleye devam etmişlerdir. Vicayanagaralılar ise, Rayçur Düab hâlihazırda ellerinde olduğundan başka bir istekte bulunmamışlardır. 1559 ile 1561 yılları arasında sürekli bir savaş hali mevcut olmuş, I. Ali Adil Şah'a Vicayanagaralı Ramraç yardım ederken, Hüseyin Nizam Şah'a ise dönem dönem Kutubşahlar veya İmadşahlar destek olmuştur. Bu durumdan ise esas fayda sağlayan Vicayanagaralı Ramraç olmuş, savaş halindeki Dekken sultanlıkları üzerinde büyük bir nüfuza kavuşmuştur. Adilşahlar ve Vicayanagara ittifakı karşısında tutunamayan Hüseyin Nizam Şah, şehirden şehire kaçmak zorunda kalmış, en sonunda ise utanç verici bir anlaşmayı kabul etmek zorunda kalmıştır. Bu anlaşmaya göre, Galyan'ı Adilşahlara geri vermenin yanı sıra, Adilşahlar ve Vicayanagaralılar endişelendiren büyük İmadşahlar kumandanı Cihangir Han'ı idam etmeyi ve Ramraç'ın karşısına bizzat giderek teslim olmayı kabul etmek zorunda kalmıştır. Hüseyin Nizam Şah, bu anlaşma yüzünden Ramraç'a duyduğu nefret sebebi ile 1565 yılındaki ittifaka katılmıştır. Bkz. Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 327-328.

¹⁵¹⁹ Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 328.

¹⁵²⁰ Sherwani ve Joshi'ye göre, Cihangir Han'ı öldürdüğü için Hüseyin Nizam Şah'I hiç affetmemiş olan İmadşahlar kumandanı Tufal Han da I. Ali Adil Şah'a destek vermiştir. Ali Berid Şah'I ittifaka katılmaya ikna eden de yine Tufal Han olmuştur. Bkz. Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 328.

te'nin kıyısında buluşarak, Nizamşahlar ve Kutubşahlar ordularının kuşatmakta olduğu Galyan'a doğru vakit kaybetmeden ilerlediler¹⁵²¹.

Her daim güçlü olanın yanında yer almayı huy edinmiş olan İbrahim Kutub Şah, müttefikini terk ederek I. Ali Adil Şah'a katıldı¹⁵²². Bunun üzerine Nizamşahlar ordusu da kuşatmayı süratle kaldırarak Ahmednagar'a geri çekilmek zorunda kaldı. Müttefik kuvvetler de kendisini takip ederek başkenti Ahmednagar'a bir sefer düzenledi. Burada da kalmanın kendisi için uygun olmayacağını düşünen Hüseyin Nizam Şah, bir miktar destek kuvveti ve ikmal malzemesini hisara yerleştirdikten sonra Kiber'e çekildi¹⁵²³. Bu üç hükümdar Ahmednagar'ı kuşatarak şehrin etrafındaki toprakları da yakıp yıktı. Vicanagara'nın Hindu askerleri, en ciddi yıkımı yapanlar oldu. Binaları yakıp yıktılar ve camileri atları için ahır olarak kullanmanın yanı sıra bu kutsal binalarda putperest ibadetlerini icra ettiler. Bütün bunlara rağmen kuşatma tüm şiddetiyle devam ediyor ve şehrin garnizonu da elinden gelen bütün güçle şehri savunarak, yağmurlu dönemin gelmesini bekliyor, bu şekilde düşmanlarının çekilmek zorunda kalacağını umuyordu¹⁵²⁴.

Yağmurlar başladığında, sel ile nemden ve erzak eksikliğinden dolayı, müttefik kuşatmacıların ordugâhında huzursuzluklar baş göstermeye başladı. Kutubşahlar sultanı da gizliden gizliye kuşatılanlarla görüşüyor ve onlara gizlice tahıl yolluyordu¹⁵²⁵. Bunun sebebi Vicayanagara askerlerinin yaptıklarına Kutubşahlar sultanının çok kızmış olmasıdır. I. Ali Adil Şah, Ahmetnagar'ın inatçı direnişinin sebeplerini sorgulamaya başladı. ğından ve Hindu müttefiklerinin yaptıklarından rahatsızlık duyduğundan Ramraç'tan kuşatmayı kaldırıp Şolapur'a yönelmesini istedi. Şolapur Kalesi'ne varmadan kısa süre

¹⁵²¹ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 121.

¹⁵²² Sherwani ve Joshi'ye göre İbrahim Kutub Şah ittifakı terk ederek yeniden Golkonda'ya dönmüştür. Bkz. Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 328.

¹⁵²³ Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 328.

¹⁵²⁴ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 121.

¹⁵²⁵ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 121.

önce Kışvar Han, Ramraç'ın kibirli ve abartılı hareketlerinden şüphelenerek, I. Ali Adil Şah ile görüştü ve Şolapur Kalesi düştüğünde büyük ihtimalle Ramraç'ın bu kaleyi kendi elinde tutmaya çalışacağını ve gözünü çevredeki hükümdarlıklara dikeceğini söyledi¹⁵²⁶. Bunun için, Ramraç'ın yardımı ile Naldrug Kalesi'ni almaya çabalayarak, Şolapur Kalesi'nin alınmasını, kalenin kimin elinde kalacağı konusunda bir rekabetin yaşanmayacağı daha uygun bir zamana bırakmanın doğru olacağını tavsiye etti. Bu tavsiyeyi mantıklı bulan I. Ali Adil Şah, Ramraç'ı planlarını değiştirmeye ikna ederek Raca Nul'un daha önce çok güçlü bir kale inşa ettirmiş olduğu bu yere yöneltti. Burada, zaferrin anısına alelacele büyük bir taş yapı inşa edildikten sonra müttefikler vedalaşarak birbirinden ayrıldı ve kendi hükümdarlıklarına döndü¹⁵²⁷. Böylece Haziran 1563 tarihinde savaş bitmiş oldu¹⁵²⁸.

İlk başta Ramraç ile İslam'a yönelik hiçbir kusur işlenmeyeceği yönünde anlaşmış olan I. Ali Adil Şah, yaptıkları anlaşmanın tam aksi olan bütün bu durumlardan dolayı çok incinmişti. Ancak bu durumun önüne geçecek güce sahip olmadığından dolayı görmezden geldi¹⁵²⁹. Zira bu sefere katılan ordular arasında en kalabalık ordu Vicayanagara ordusu idi.

Bu sefer sonunda ise Ramraç, artık İslam sultanlarını küçük görerek kendini onların egemeni sayıyordu. Kibiri sınır tanımamaya başlamıştı¹⁵³⁰. Sultanların elçilerine gerekli saygıyı dahi göstermemeye başladı. Huzuruna çıktıklarında oturmalarına izin vermeyerek ayakta bekletti. Küçük düşürücü hareketlerde ve hakaretlerde bulundu. On-

¹⁵²⁶ Sherwani ve Joshi'ye göre, Ramraç'ın Dekken sultanlıkları üzerinde hâkimiyet kurmaya çalışacağından şüphelenen I. Ali Adil Şah'ın kendisi olmuştur. Bkz. Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 328.

¹⁵²⁷ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 122.

¹⁵²⁸ Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 328.

¹⁵²⁹ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 122; Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 329.

¹⁵³⁰ Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 329.

ları dışarıdayken kfilesinde atla değil yaya olarak yürüttü ve kendisi emir verene kadar ata binmelerine izin vermedi. Naldrug'a yapılan son seferin dönüşünde ise, ordusunun askerleri ve subayları, Müslümanlara saygısızca, alaycılıkla ve küçümseyici sözlerle yaklaştılar¹⁵³¹. Ramraç da, oradan ayrıldıktan sonra, Kutubşahlar ve Adilşahlar topraklarına göz dikerek, her iki cepheye de ordu gönderdi. I. Ali Adil Şah, topraklarını korumak ve barışı sağlamak adına Düab bölgesinde bulunan Utunpur ve Bekrekobe'yi Ramraç'a verdi. İbrahim Kutub Şah da, aynı amaçla, Kovilkonda, Bankul ve Kunbor'u Ramraç'a vermeye razı oldu¹⁵³². Ancak bütün bunlar, Dekken sultanlıklarının birleşmelerine ve ortak düşmanları olarak Ramraç'ı görmelerine neden oldu¹⁵³³.

f. I. Ali Adil Şah'ın İlk Yıllarındaki Portekiz Valileri

fa. Francisco Barreto

Vali Francisco Barreto, Şaulbölgesini güvene almak istiyordu ve bunun için Nizamşahlar Devleti'nden oraya bir kale yapabilmek için izin istedi. Nizam Şah bu isteği reddetmekle kalmadı, elçileri esir alarak 30.000 kişilik bir kuvveti Şaul'e kendi adına geçilemeyecek bir kale yapmaları için gönderdi¹⁵³⁴. Vali Francisco Barreto bir ordu ile bu bölgeye geldiğinde Nizamşahlar savaşmak yerine barış istemeyi tercih ettiler. Barış anlaşması yapılırken kalenin yapımının da devam etmemesine karar verildi. Bu anlaşma yapıldıktan sonra vali Goa'ya döndü. Francisco Barreto, Goa'ya döndükten sonra Malakka için tehdit olan Açe'e göndermek üzere büyük bir filo hazırlamaya başladı. Kısa

¹⁵³¹ Gribble; *a.g.e.*, C. 1, s. 191.

¹⁵³² Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 123.

¹⁵³³ Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 329.

¹⁵³⁴ Danvers; 1992, C.1, s. 510.

süre içerisinde çok büyük bir filoyu hazırladı ve bu şekilde Hindistan'ın tamamına hâkim olan bir Portekiz imparatorluğu kurma hayalleri de yeniden yeşermiş oldu¹⁵³⁵. Ancak bu sıralarda yeni vali ve *kral vekili* Dom Constantino de Bragança Hindistan'a geldi. O da daha önce birçok yeni atanan valinin yapmış olduğu gibi kendinden önceki valinin planlarını tamamen çöpe attı.

fb. Dom Constantino de Bragança

Francisco Barreto'nun valiliğinin bittiği ve I. İbrahim Adil Şah'ın hayatını kaybettiği sıralarda önemli bir olay daha vuku buldu. Portekiz Kralı III. Joao öldü. Bu kralın ölümü aynı zamanda Portekiz'in hem Avrupa'daki hem de Asya'daki yükselişinin de sonunu temsil etmektedir¹⁵³⁶. Çocuk yaşta olan yeni kral Dom Sebastiao'nun naipliğini yapan kimseler Bragança Dükü'nün kardeşi olan Dom Constantino'yu vali seçerek Hindistan'a göndermişlerdi. Bu kişi görevi kabul ettiğinde 33 yaşında idi ve 1558 yılının Eylül ayında Hindistan'a geldi¹⁵³⁷. Geldikten hemen sonra kendinden önceki çoğu vali gibi o da yeni kumandan atamaları yaptı¹⁵³⁸. Bassein'in güvenliğini sağlayabilmek için ise Daman'ın alınması gerektiğine karar verdi. Portekizliler Daman'a vardıklarında karşılarında çok iyi korunan bir şehir buldular. Ancak şehrin savunmacıları Portekizlilerin geldiklerini gördüklerinde kaçtılar. Geri çekilmekte olan düşmanın üzerine hücum eden Portekizliler onları daha da geriye ittiler¹⁵³⁹.

¹⁵³⁵ Danvers; 1992, C.1, s. 510.

¹⁵³⁶ Danvers; 1992, C.1, s. 511.

¹⁵³⁷ Danvers; 1992, C.1, s. 511.

¹⁵³⁸ Danvers; 1992, C.1, s. 511.

¹⁵³⁹ Danvers; 1992, C.1, s. 513.

fc. Gucerat Sultanlığı'nın Sona Ermesi

1559 yılında İran Körfezi'ndeki hâkimiyetini daha da pekiştirmek isteyen Osmanlı Devleti Bahreyn'e saldırdı¹⁵⁴⁰. Türk ordusu bu savaşta Hilal Taktiği¹⁵⁴¹ uyguladı. Portekizlilerin göndermiş olduğu destek kuvvetler bu taktiğe kanınca büyük bir mağlubiyet yaşadılar ve komutanları da savaş alanında öldürüldü. Ancak bu zafere rağmen kaleyi düşürmeyi başaramayan Osmanlı ordusu geri çekildi¹⁵⁴².

Bu dönemdeartık Portekiz İmparatorluğu (Estado da India) çok geniş bir alana yayılmıştı. Bu nedenle birçok farklı noktada saldırıya uğramaya ve artık eskisi kadar çok zafer kazanamamaya başladı. Destek kuvvetlerin durumu daha da zorlaşmıştı, sürekli olarak gemiler üzerinde bir oraya bir buraya yetişmek zorunda kalıyorlardı.

1560 yılında, Goa başpiskoposluk seviyesine yükseltildi¹⁵⁴³ ve ilk başpiskopos da o yıl Hindistan'a gönderilen filo ile birlikte Goa'ya vardı. Bu kişinin yanında, esas amaçları Hindistan'daki Yahudi varlığını bastırmak olan Engizisyon memurları da vardı¹⁵⁴⁴. Bu olay Hindistan'daki Portekiz yönetiminin dini yönünün hala ne kadar kuvvetli olduğunu göstermesi açısından oldukça önemlidir.

Yine bu yıl, Gucerathılar Portekiz'in elinde bulunan Daman'a saldırdı. Ancak Portekizliler bu saldırıyı savuşturdu. Bu tarihten sonra Gucerat Sultanlığı içerisinde kanlı bir iç savaş çıktı ve Portekizliler iki tarafa da oynayarak bu durumdan azami çıkar

¹⁵⁴⁰Önalp; *a.g.e.*, s. 306.

¹⁵⁴¹Bkz. 149 no'lu dipnot.

¹⁵⁴²Danvers; 1992, C.1, s. 516.

¹⁵⁴³Danvers; 1992, C.1, s. 518.

¹⁵⁴⁴Danvers; 1992, C.1, s. 518.

elde ettiler¹⁵⁴⁵. Bu ülkedeki iç karışıklıklar ise, Babürlülerin bu topraklara girip sultanlığı kesin olarak fethetmesi ile son bulacaktı¹⁵⁴⁶.

fç. Dom Francisco Coutinho

1561 yılında Dom Constantino de Bragança'nın yönetimi son buldu. Yönetimi öyle başarılıydı ki Kral Dom Sebastiao ona ömür boyu Hindistan valisi olmasını teklif etti. Ancak Dom Constantino bu teklifi geri çevirdi¹⁵⁴⁷. Bu durum Portekizlilerin de artık Hindistan yönetimlerindeki hataların yavaş yavaş farkına varmış olmaları olarak yorumlanabilir. Yeni vali olan Redondo Kontu Dom Francisco Coutinho 1561 yılının Eylül ayında Goa'ya vardı¹⁵⁴⁸. *Kral vekili* unvanını da taşıyan bu yeni vali de görevine tıpkı diğer valiler gibi başladı. Görevinin başlangıcında vuku bulan diğer olaylar ise Daman'a gelen bir başka saldırının daha geri püskürtülmesi ve Zamorin ile yeni bir anlaşma yapılması oldu¹⁵⁴⁹. Bu dönemde Malabar'da başka karışıklıklar da vuku buldu. Portekizliler ancak güç kullanarak düzeni yeniden sağlamayı başardılar. Vali Dom Francisco Coutinho, ani bir şekilde iki yıl beş aylık bir valilik süresinden sonra 19 Şubat 1564'te hayatını kaybetti. Yerine o sırada Malakka kumandanı olan Joao de Mendonça vali oldu¹⁵⁵⁰.

¹⁵⁴⁵ Danvers; 1992, C.1, s. 522.

¹⁵⁴⁶ Ebu'l Fazl'ın kitabında ifade edilenlere göre Gucerat Sultanlığı Babürlüler tarafından 1572 yılının sonlarında fethedilmiştir. Bkz. H. Beveridge (çev.); *The Akbarnama of Abu-l-Fazl*, Baptist Mission Press, Kalküta 1904, C.2, s. 540. Watson'ın yazmış olduğu kitapta ise bu tarih 1573 olarak verilmiştir. Bkz. Watson; *a.g.e.*, s. 60.

¹⁵⁴⁷ Danvers; 1992, C.1, s. 523.

¹⁵⁴⁸ Danvers; 1992, C.1, s. 523.

¹⁵⁴⁹ Danvers; 1992, C.1, s. 525.

¹⁵⁵⁰ Danvers; 1992, s. 527.

g. Dekken'in İslam Devletlerinin Hindulara Karşı İttifakı

Ramraç'ın askerleri Müslümanların topraklarına akınlar düzenlemeye devam etti. Bu durum karşısında sabrı taştan I. Ali Adil Şah, inananlardan oluşan bir ittifakın Vicayanagaralılara gerekli cezayı verecek ve onların gücüne bir darbe indirecek potansiyele sahip olacağını düşündü¹⁵⁵¹. Zira Vicayanagaralılarla anlaşılan Dekken sultanı diğerlerini ezebiliyor ancak kendisi de alçalıyordu. Bu durumun devam ettiği takdirde Dekken'deki bütün sultanlıkların Vicayanagara'nın hükmü altına girmesi kaçınılmazdı. Bu amacı için ise arkadaşları ve güvendiği danışmanlarını çağırarak bir toplantı yaptı¹⁵⁵². Kabiliyetlerini defalarca sergilemiş olan Kişvar Han Lari ve Şah Ebu Turab Şirazi, sultanın Vicayanagara kralının gururunu kıracak böyle bir hamlenin övgüye değer bir amaç ve çok stratejik bir karar olduğunu, ancak Dekken'in bütün Müslüman liderlerinin bir araya gelmediği takdirde başarısızlıkla sonuçlanacağını belirttiler. Zira Vicayanagara, altmış kadar limandan¹⁵⁵³ ve çok sayıda gelişmiş şehir ve bölgeden gelen vergiler sonucu çok zengin bir ülke olduğundan, çok büyük bir orduya sahipti¹⁵⁵⁴. Dekken'deki hiçbir sultan, tek başına böyle bir güce karşı kazanmayı hayal dahi edemezdi. I. Ali Adil Şah onların bu tavsiyelerini doğru buldu ve Kişvar Han'dan böyle bir ittifakın başarılı bir şekilde kurulabilmesi için gerekli hazırlıkları yapmasını istedi. Hiç vakit kaybetmeden

¹⁵⁵¹ Gribble; *a.g.e.*, C. 1, s. 191.

¹⁵⁵² Sherwani ve Joshi ise, ittifak fikrinin Nizamşahlardan çıktığını ifade etmişlerdir. Bkz. Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 329.

¹⁵⁵³ Briggs, çevirisinin 123. sayfasında bu sayının bir abartı olduğunu düşündüğünü ifade etmektedir. Çünkü Hindistan yarımadasının tamamında dahi bu kadar limanın olması o dönem için oldukça zordur.

¹⁵⁵⁴ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 123.

Kutubşahlar sultanı İbrahim Kutub Şah'a da bir elçi gönderildi ve elçiden konuyu ona açması istendi¹⁵⁵⁵.

İbrahim Kutub Şah, uzun zamandır Ramraç'ın kibirinden, arsızlıklarından ve yağmalamalarından dolayı içten içe ona kin beslemekteydi. Bu yüzden teklifi duyar duymaz kabul etti ve Nizamşahlar Devleti'nin de bu ittifaka katılması için kendisinin aracı olması için gönüllü oldu¹⁵⁵⁶. İbrahim Kutub Şah ayrıca, aralarında husumete sebep olan Şolapur meselesini de I. Ali Adil Şah'ın lehine çözme sözü verdi¹⁵⁵⁷. Bu amaçla, İbrahim Kutub Şah, hiç vakit kaybetmeden, sarayındaki en zeki soylu olan Mustafa Han Ardistani'yi I. Ali Adil Şah'a gönderdi. Eğer elçi I. Ali Adil Şah'ın bu söylediklerinde samimi olduğuna güvenirse Nizamşahlar Devleti'nin başkenti Ahmednagar'a doğru, ittifakı sağlamak üzere yoluna devam edecekti. Bicapur'a varan Mustafa Han, I. Ali Adil Şah'ın ittifak ve gayrimüslimlere karşı birlikte savaşma konusunda samimi olduğuna dair hiçbir şüpheye gerek olmadığını görünce, hiç vakit kaybetmeden Ahmednagar'a doğru yoluna devam etti¹⁵⁵⁸. Hüseyin Nizam Şah ile özel bir görüşme yaparak ona da yapılmakta olan planı anlattı. Mustafa Han, Nizamşahlar sultanına; *Müslümanların bütün gücünün tek bir kişi tarafından yönetildiği Behmeniler zamanında, Vicayanagara kralları ile Behmenilerin gücü neredeyse eşitti. Ancak şimdi Müslümanların otoritesi bölündüğü için, bütün imanlı hükümdarların bu plan çerçevesinde bir araya gelerek sıkı bir dostluk kurmaları gerektiğini ve böylece kendilerini bu ortak düşmanlarının saldırılarından koruyabileceklerini ve ayrıca, Karnataka'daki bütün yöneticileri boyunduruğu altına almış olan Vicayanagarlıların otoritesinin sarsılarak İslam topraklarından çok*

¹⁵⁵⁵ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 124; Gribble; *a.g.e.*, C. 1, s. 192.

¹⁵⁵⁶ Gribble; *a.g.e.*, C. 1, s. 192. Sherwani ve Joshi'ye göre İbrahim Kutub Şah'a ulaşan Hüseyin Nizam Şah idi. Bkz. Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 330.

¹⁵⁵⁷ Gribble; *a.g.e.*, C. 1, s. 192.

¹⁵⁵⁸ Sherwani ve Joshi, Mustafa Han Ardistani'nin direk Ahmednagar'a gittiğini, oradan Bicapur'a gittiğini ifade etmişlerdir. Bkz. Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 330.

*uzaklara atılabileceklerini anlattı. Böylece Allah'ın yönetme sorumluluğunu kendilerine vermiş olduğu halkları imansızların saldırılarına karşı güvende olacak, camileri ve kutsal yerleri bir daha asla kâfirler tarafından kirletilmeyecekti*¹⁵⁵⁹.

h. İttifakın Evliliklerle Pekiştirilmesi

Mustafa Han'ın sözleri, kendisinin samimiyetinden çok memnun kalan Hüseyin Nizam Şah'ın aklında büyük bir etkiye sahip oldu. Sarayında bu elçiyi en iyi şekilde ağırladı ve elçi de böylece Hüseyin Nizam Şah'ı kendi fikirleri doğrultusunda ikna edecek fırsatı buldu. Birkaç gün görüşüldükten sonra, I. Ali Adil Şah ile Hüseyin Nizam Şah'ın kızı Çand Bibi'nin evlenmesine ve çeyiz olarak da Şolapur'un verilmesine karar verdiler. Ayrıca, I. Ali Adil Şah'ın kız kardeşi Hediye Sultan'ın da Sultan Hüseyin Nizam Şah'ın en büyük oğlu Murtaza ile evlenmesi kararlaştırıldı¹⁵⁶⁰.

Böylece bu iki ülke arasında uzun sürecek yakın bir dostluğun kurulmasına ve bu iki ülkenin samimi bir şekilde Ramraç'ın gücüne karşı güçlerini birleştirmesi sağlandı. İttifak güçlerinin vakit kaybetmeden birlikte Vicayanagara'nın toprakları üzerine ilerlemesine karar verildi. Bu noktalar üzerinde anlaşma sağlanınca, Molla İnayetullah ve Mustafa Han birlikte elçi olarak Bicapur'a gitti. Bu anlaşmalar iki devlet sultanı tarafından da onaylanarak en kutsal yeminlerle mühürlendi¹⁵⁶¹. Şolapur'da günlerce devam eden muhteşem düğün eğlenceleri sonunda Çand Bibi Sultan Adilşahlara, Hediye Sultan da Nizamşahlara gelin gittiler.

Bu kutlamalardan sonra, I. Ali Adil Şah, Hüseyin Nizam Şah, İbrahim Kutub Şah ve Ali Berid Şah bir araya gelerek Ramraç'ın üzerine yapılacak saldırının hazırlık-

¹⁵⁵⁹ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 125.

¹⁵⁶⁰ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 125; Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 330.

¹⁵⁶¹ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 125.

larını coşkuyla yapmaya başladılar¹⁵⁶². Beşinci Dekken devleti olan İmadşahlar bu ittifaka girmek istemedi. Çünkü Derya İmad Şah 1561 yılında ölmüş, onun yerine de çocuk yaştaki oğlu Burhan geçmişti. Onun adına ülkeyi yöneten Tefe'ül Han bu ittifaka katılmayı uygun bulmamıştı¹⁵⁶³.

Bu ittifak ile durumunu iyice güçlendirdiğine inanan I. Ali Adil Şah Vicayanagara ile kesin olarak hesaplaşmak için şartların uygun hale geldiğini değerlendirdi¹⁵⁶⁴. I. Ali Adil Şah Ramraç'a bir elçi göndererek, aralarındaki ittifakı bozmak adına bir bahane olması için, farklı zamanlarda devletinden alınmış olan Utunpur, Bekrekote, Rayçur Düab ve Mudgal şehirlerini geri vermesi için bir ultiatom yolladı¹⁵⁶⁵. I. Ali Adil Şah'ın tahmin etmiş olduğu gibi, İslam sultanlarını iyice hiçe sayan Ramraç elçiyi saygısızca huzurundan kovdu. Bu haberin kendilerine ulaşması üzerine ittifak kurmuş olan sultanlar İslam'ın ortak düşmanına karşı harekete geçtiler¹⁵⁶⁶. Nayeem bu ittifakla ilgili şöyle demektedir: *Bu yüzden 1564-65 yılı Dekken tarihindeki en önemli dönemlerden biri sayılabilir. Zira ilk defa Dekken sultanları birbirlerine karşı çektikleri kılıçlarını aynı yöne çevirdiler ve bu ittifakı yalnızca kâğıt üzerinde değil hükümdar aileleri arasındaki evlilik bağları ile de güvence altına aldılar. Şolapur'un egemenliği konusu gibi uzun zamandır devam etmekte olan çatışmalar bile en azından bir süreliğine bir kenara bırakıldı ve Vicayanagara tehdidini ortadan kaldırmak için bir fırsat ortaya çıkardı*¹⁵⁶⁷.

¹⁵⁶² Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 330.

¹⁵⁶³ Bayur'a göre Ahmednagar kuşatması sırasında İmadşahlar ordusu da bulunmaktaydı. Bu ordu Vicayanagarlıların yaptıklarından dolayı Nizamşahlar tarafına geçmişti. Nizamşahlar teslim olarak anlaşmayı kabul ettiklerinde Ramraç'ın isteği üzerine İmadşahlar ordusu komutanı Cihanhir Han da idam edilmişti. Tefe'ül Han'ın bu ittifaka girmemesinin asıl sebebi de Cihangir Han'ın idamını affetmemesidir. Bkz. Bayur; 1987, C.1, s. 452.

¹⁵⁶⁴ Nayeem; 2008, s. 31.

¹⁵⁶⁵ Nayeem; 2008, s. 31; Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 330.

¹⁵⁶⁶ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 126.

¹⁵⁶⁷ Nayeem; 2008, s. 31.

Şolapur'dan yola çıkan bu müttefikler ilk olarak Bicapur'a yürüdüler ve burada hepsi bir araya gelerek bir süre kaldılar. 24 Aralık 1564 tarihinde hep birlikte yola çıktılar ve Ab-ı Keşte'nin kuzey yakasına yaklaşık 40 km uzaklıkta bulunan Talikota'ya¹⁵⁶⁸ yöneldiler¹⁵⁶⁹. Burası I. Ali Adil Şah'ın toprakları içerisinde yer aldığı için, müttefikleri görkemli bir şekilde ağırladı. Ayrıca bütün valilerine, ordulara sürekli olarak gerekli tedarikleri göndermeleri konusunda katı emirler verdi¹⁵⁷⁰.

Müslümanların kendisine karşı kurmuş olduğu ittifaktan haberdar olan Ramraç, buna rağmen kibirli tavırlarında herhangi bir değişiklik göstermedi ve bu ittifakı küçümseyerek elçilerine aşağılayıcı sözler söylemeye devam etti. İlk tepki olarak ise, en küçük kardeşi Venkatadri ve ortanca kardeşi Tirumala'yı, 20.000 atlı, 500 fil ve 100.000 piyade ile Ab-ı Keşte'ye göndererek bu nehrin bütün geçitlerini tutmasını emretti¹⁵⁷¹. Kendisi ise hükümdarlığının bütün kuvvetleriyle birlikte yavaş bir şekilde arkadan takip etmeye başladı¹⁵⁷². Ordusunda racalığın farklı bölgelerinden gelen Kanaralılar, Telagular, Malabarlılar ve Maisurlular da bulunmaktaydı¹⁵⁷³. Ab-ı Keşte'nin bütün geçiş noktalarının ve sığılıkların tutulmuş olduğunu gören müttefik sultanlar, nehrin etrafında gözcülük yapmak ve güvenle geçilebilecek bir nokta bulmaları için casuslarını gönderdiler. Ancak yapılan bütün aramalara rağmen, askerlerinin güvenle geçebileceği tek noktanın, düşmanları tarafında tutulmuş olan tam karşılarındaki İngaligi Kalesi olduğu-

¹⁵⁶⁸ Briggs çevirisinin 126. Sayfasında, 1565 yılında Dekkenli Müslüman hükümdarlar ve Vicanagaralı Ramraç arasında vuku bulan büyük savaşın ismiyle ilgili bir açıklama yaparak, Müslümanların bu savaşa karargâhları orada bulunduğu için Talikota savaşı dediğini, ancak gerçekte savaşın buradan yaklaşık 34 km güneyinde yapılmış olduğunu ifade etmektedir.

¹⁵⁶⁹ Nayeem; 2008, s. 31; Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 330.

¹⁵⁷⁰ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 126.

¹⁵⁷¹ Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 330.

¹⁵⁷² Prasad; *A Short History of Muslim Rule*, s. 221.

¹⁵⁷³ Prasad; *History of Medieval India*, s. 438.

nu öğrendiler. Düşmanları da karşı kıyıda toplan ve ateşli silahlarla destekledikleri tahkimatlar kurmuşlardı. Bunun üzerine sultanlar bir araya geldi ve hızla nehrin başka bir noktasına karşıya geçecekmiş gibi ilerlemeye ve böylece düşmanı bulundukları noktayı terk ederek dikkatini yöneldikleri noktaya vermeye zorlamaya karar verdiler. Böylece, eğer düşmanı kandırabilirlerse, hızla geri dönüp şu an karşılarında bulunan geçidi kolayca ele geçirebileceklerdi¹⁵⁷⁴.

Bu planda herkesin mutabık olmasından sonra, İslam orduları, ertesi sabah harekete geçti ve üç gün boyunca ilerlemeye devam etti. Düşman bu taktiğe kandı ve nehrin karşı kıyısından, tahkimatlarını terk ederek onları izlemeye başladı. Üçüncü günün sonunda, sultanlar bir anda geriye dönerek öyle hızlı bir şekilde ilerlediler ki ertesi gün hedefledikleri ve düşmanın kendilerini takip etmek için terk etmiş olduğu nehir geçidini hiçbir direniş ile karşılaşmadan ele geçirdiler ve Ab-ı Keşte – Tungabadra Düab'ı geçtiler¹⁵⁷⁵. Ertesi sabah Ramraç'ın ordugâhının yaklaşık 17 km yakınına kadar ilerlediler. Ramraç, Bannihatti kasabası yakınlarına gelen düşmanlarını görünce şaşırda da paniğe kapılmadı ve kendisine katılmaları için kardeşlerini çağırdı. Sürpriz bir saldırıyı önlemek içinse gece ve gündüz görev yapacak şekilde kampının çevresine katı emirler almış çok sayıda gözcü dikti. Ertesi gün müttefik sultanlar, ordularını savaş pozisyonuna getirdiler. Müslümanların cephesi Nizamşahlar şahı Hüseyin Nizam Şah tarafından idare edilmekte idi¹⁵⁷⁶. Müttefik ordularını savaş meydanındaki dizilimi sağ kanat I. Ali Adil Şah'ın, sol kanat Ali Berid Şah ile İbrahim Kutub Şah'ın, merkez kuvvetler ise Hüseyin Nizam Şah'ın komutası altında olacak şekildeydi¹⁵⁷⁷.

¹⁵⁷⁴ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 127.

¹⁵⁷⁵ Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 331.

¹⁵⁷⁶ Ertaylan; *a.g.e.*, s. 32.

¹⁵⁷⁷ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 128.

Savaşta bu dizilim de, Hüseyin Nizam Şah'ın, ittifakın fiili lideri olduğunu göstermektedir. Zira dünya savaşları tarihine bakıldığında, hükümdar eğer savaş alanında yer alıyorsa, neredeyse her zaman merkez kuvvetlerini kontrol etmiştir. Nizamşahlar Devleti ikna edilmeden böyle bir sefere kalkışılmamış olması da, o sıralar en güçlü Dekken sultanlığının Nizamşahlar Devleti olma olasılığını kuvvetlendirmektedir.

Kalın zincirler ve iplerle birbirlerine bağlanmış olan toplar ileri hatta sürüldü ve savaş filleri adet olduğu üzere birçok farklı noktalarda konuşlandırıldı. Her hükümdar komuta etmekte olduğu ordusunun merkezinde kendi sancağını kaldırdı ve müttefik ordular sıkı bir düzen içerisinde düşmana doğru ilerlemeye başladılar¹⁵⁷⁸.

Hüseyin Nizam Şah'ın karşısında Vicayanagara ordularının merkezini kontrol eden Ramraç, sağ kanattaki I. Ali Adil Şah'ın karşısında Vicayanagara ordularının sol kanadını kontrol eden Venkatadri, Ali Berid Şah ile İbrahim Kutub Şah'ın karşısında ise Vicayanagara ordularının sağ kanadını kontrol eden Tirumala bulunmakta idi¹⁵⁷⁹. 2.000 kadar savaş fili ve 1.000 kadar da top ordusunun farklı noktalarında konuşlandırılmıştı. Gün ortasında, kendisinin at üzerinde daha güvende olacağını düşünen subaylarının itirazına rağmen Ramraç bir tahtırevana oturdu. Subaylarına, toplanıp karşısına çıkmış bir grup çocuğa karşı böyle önlemlerin gerekli olmadığını, daha ilk karşılaşmada düşmanlarının kesinlikle kaçmaya başlayacağını söyledi. Müttefiklerin galip geldiği bu savaş ise 23 Ocak 1565 tarihinde Ab-ı Keşte'nin sağ yakasında, Talikota'nın yaklaşık 34 km güneyinde ve Nalatvad'ın 10 km uzağında Banihatti'de vukuu buldu¹⁵⁸⁰.

¹⁵⁷⁸ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 128.

¹⁵⁷⁹ Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 331.

¹⁵⁸⁰ Nayeem; 2008, s. 31; Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 331.

Daha önce da belirttiğimiz gibi, Talikota ya da Raksagi-Tangadi Savaşı denen bu savaş gerçekte Ab-ı Keşte'nin yaklaşık 20 km güneyinde olan, Maski Nehri ve onun güney kolu olan Hukeri ile birleştiği yerdeki Bannihatti'de gerçekleşmiştir. Genelde tarihçiler bu savaşa Talikota ve Raksagi-Tangadi savaşı yerine Bannihatti Savaşı demişlerdir¹⁵⁸¹.

1. Talikota (Bannihatti) Savaşı (23 Ocak 1565)

Sonuçları bakımından Hindistanlı tarihçi Ishwari Prasad tarafından Hindistan tarihinin en önemli savaşlarından biri olarak değerlendirilmiş olan bu savaş¹⁵⁸², Ramraç'ın ordusunun top atışları ile başladı. Bu saldırı Müslüman müttefik ordularının moralini bozmadı. Topyekün bir çatışma vuku buldu ve iki taraftan da çok sayıda kişi hayatını kaybetti. Düşmanın tavrının beklediğinden farklı olduğunu gören Ramraç, tahtirevanından inerek kızıl kadife bir örtü altında bulunan, değerli mücevherlerle bezenmiş çok gösterişli bir tahta oturdu. Hazinedarına, tahtının çevresine altınlar yığmasını emretti. Böylece savaştaki gayreti dikkatini çeken askerlerinin üzerine para atabilecekti¹⁵⁸³. Tahtın çevresinde, aynı amaçla dizilmiş altın ve değerli taşlardan takılar da bulunmaktaydı. Hükümdarlarının bu cömertliği karşısında cesareti artan Hindu askerler, düşmana öyle şiddetle taarruz ettiler ki Müslümanların sağ ve sol kanatları dağılmaya başladı. I. Ali Adil Şah ve İbrahim Kutub Şah zaferden ümitlerini kesmeye ve geri çekilmeye hazırlanmaya başladılar¹⁵⁸⁴. Hüseyin Nizam Şah ise merkezdeki kuvvetlerin

¹⁵⁸¹ Nayeem; 2008, s. 31.

¹⁵⁸² Prasad; *A Short History of Muslim Rule*, s. 222.

¹⁵⁸³ Prasad; *History of Medieval India*, s. 439.

¹⁵⁸⁴ Sherwani ve Joshi'nin ifadelerine göre ilk olarak Venkatadri'nin kuvvetleri I. Ali Adil Şah'ın kuvvetlerine saldırmıştır. Daha sonrasında ise Tirumala Ali Berid Şah ve İbrahim Ku-

başında düzenlerinin bozulmasına müsaade etmeden duruyordu. O da Ramraç'ın merkez kuvvetlerine karşı başarı kazanmaya ve bu hattını dağıtmaya başlamıştı. Bu hattın dağılmasında Çelebi Rumi Han'ın¹⁵⁸⁵ yönettiği topçuların başarılı atışları sonucunda 5.000 Hindu askerini öldürmesinin büyük payı vardır¹⁵⁸⁶. Vicayanagara'nın iki Müslüman generalinin aniden saf değiştirmesi savaşın gidişatında önemli değişiklikler yarattı ve Hindu ordusunun düzeni daha da bozulmaya başladı¹⁵⁸⁷. Daha önce aşağılanan kuzeyin İslamsultanlarının, kendilerine destek veren Vicayanagaralı iki Müslüman general sayesinde şansları dönmüştü¹⁵⁸⁸. Ayrıca Hüseyin Nizam Şah'ın kumandanlarından Kışvar Han 5.000 süvari ile düşmanın merkezine büyük bir hücumla kalkarak Çelebi Rumi Han'ın düzenini bozduğu kuvvetlerin üzerine saldırdı¹⁵⁸⁹. Bunun üzerine Ramraç 70 yaşından beklenmeyecek bir çeviklikle yeniden tahtırevana geçti¹⁵⁹⁰. Ancak tahtırevanı taşıyanlar, Nizamşahlar kuvvetlerine ait Gulam-ı Ali adlı öfkeli bir filin üzerlerine koş-

tub Şah'ın bulunduğu noktalara saldırarak bu iki kanadı geri çekilmeye itmiştir. Bkz. Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 331-332.

¹⁵⁸⁵ Bayur eserinde bu kişinin bir Osmanlı Türk'ü olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Bayur; 1987, C.1, s. 452. Sherwani ve Joshi ise, bu kişinin, müttefik Dekken ordularının, merkezdeki kuvvetlerin önünde konuşlanmış olan topçularının bu kişi tarafından komuta edildiğini ifade etmiştir. Bkz. Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 331.

¹⁵⁸⁶ Prasad; *A Short History of Muslim Rule*, s. 221. Sherwani ve Joshi, Dekken sultanlıklarına zaferi getiren bu topçuları merkeze yerleştirmenin Hüseyin Nizam Şah'ın fikri olduğunu ve onun büyük askeri dehası sayesinde yenilgiden kurtulduklarını belirtmiştir. Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 332. Tarihçi İmaratwale de, Rafiüddin Şirazi'den edindiği bilgiler ışığında, topçu birliği içerisinde iki adet de büyük top bulunan Çelebi Rumi Han'ın Nizamşahların ordusunda bulunduğunu belirtmiştir. İmaratwale; *History of Vijayanagara*, s. 62.

¹⁵⁸⁷ Hermann Kulke & Dietmar Rothermund; *Hindistan Tarihi*, Müfit Günay (çev.), İmge Yayınları, İstanbul 2001, s. 278.

¹⁵⁸⁸ Stein; *a.g.e.*, s. 158.

¹⁵⁸⁹ Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 332.

¹⁵⁹⁰ Danvers ise Ramraç'ın bu sırada 96 yaşında olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Danvers; 1992, s. 532.

ması sonucu kaçamayarak ezildiler ve tahtırevan da devrildi¹⁵⁹¹. Ramraç toparlanıp bir ata binmeye ve kaçmaya çalıştı. Ancak bu fırsatı bulamadan filin üzerindeki askerler bir askerinin ona ismiyle seslendiğini duyunca fili o yöne çevirdiler. Fil de hortumuyla Ramraç'ı sararak kaldırdı. Böylece Ramraç esir düştü. Esir racayı Müslüman ordularının toplarına kumanda etmekte olan Çelebi Rumi Han'a götürdüler. O da Ramraç'ı Hüseyin Nizam Şah'a götürdü. Hüseyin Nizam Şah da hemen başının kesilerek¹⁵⁹² uzun bir mızrağın ucuna geçirilmesini¹⁵⁹³ ve bu şekilde öldüğünün Hindulara gösterilmesini emretti. Hindular, liderlerinin öldürüldüğünü görünce, büyük bir şaşkınlık ve paniğe kapılmış halde dağılıp kaçmaya başladılar. Müslüman askerler ise kaçan düşmanlarının peşini bırakmadılar ve o kadar fazlasını katlettiler ki, savaş alanının yanındaki nehir onların kanı ile kırmızıya boyandı¹⁵⁹⁴. Savaş tamamen bittiğinde, yapılan hesaplamalara göre 100.000 üzerinde Hindu askeri öldürülmüştü¹⁵⁹⁵. Savaş sonunda yapılan yağmadan ele edilen ganimet öyle büyüktü ki, Müslümanların ordularında bulunan her bir kişi al-

¹⁵⁹¹ Tarihi İmaratwale, bu filin Çelebi Rumi Han'ın kontrolünde olduğunu, Çelebi Rumi Han'ın top atışları ile düşman ordusunun düzenini bozduktan sonra bir filin üzerinde bizzat hücumla kalktığını belirtmiştir. Filin dişleri ile yaralanan Ramraç da atından düşerek esir düşmüştür. Bkz. İmaratwale; *History of Vijayanagara*, s. 62.

¹⁵⁹² Ertaylan'ın ifadesine göre Hüseyin Nizam Şah bir kılıç darbesi ile Ramraç'ın başını kendisi kesmiştir. Bkz. Ertaylan; *a.g.e.*, s. 33.

¹⁵⁹³ Briggs, çevirisinin 130. sayfasında Ramraç'ın kesilmiş başının bozulmaması için özel bir işlemden geçirildikten sonra uzun yıllar boyunca bu savaşın yıldönümünde Ahmednagar şehrinde halka sergilendiğini söylemektedir. Bunun, Müslüman hükümdarların Ramraç'a olan nefretinin ve o dönemin acımasız geleneklerinin bir örneği olarak yorumlamıştır. Tarihi İmaratwale ise, Hüseyin Nizam Şah'ın Ramraç'ın başını, ittifaka katılmayan ve diğer Dekken sultanlıklarının orduları bu savaşta iken Nizamşahlar topraklarına saldıran İmadşahlar sultanına gönderdiğini belirtmiştir. Bkz. İmaratwale; *History of Vijayanagara*, s. 63.

¹⁵⁹⁴ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 130.

¹⁵⁹⁵ Prasad; *A Short History of Muslim Rule*, s. 221.

tın, mücevher, değerli eşya, çadır, silah, at ve köle bakımından zengin olmuştu¹⁵⁹⁶. Sultanlar ise, herkese ele geçirdiklerine sahip olma hakkı vererek yalnızca filleri kendilerine aldılar¹⁵⁹⁷. Böylece Dekken sultanlıkları, Behmeniler Devleti'nin defalarca denediği ancak hiçbir zaman gerçekleştiremediği bir başarıya imza atmış oldular¹⁵⁹⁸.

Galip sultanlar Ramraç'ın ölümünden sonra bir süre daha Vicayanagara'da kaldılar¹⁵⁹⁹. Kazanmış oldukları bu çok önemli zaferi haber veren mektupları Hindistan'ın dört bir yanına gönderdiler¹⁶⁰⁰. Savaştan birkaç gün sonra Vicayanagara topraklarında istilalarına hız kesmeden devam ederek Anikonda'ya kadar ilerlediler. Daha sonrasında ise Vicayanagara şehrine dahi girerek, burayı yağmaladılar. Önde gelen binaları ile tapınaklarını yıktılar ve şehirde her türlü taşkınlığı yaptılar¹⁶⁰¹. Müslümanlar şehrin çevresini de yakıp yıkmakta iken, savaştan kurtulmuş ve uzaktaki bir kaleye sığınmış olan Venkatadri, sultanlara alçakgönüllü bir barış çağrısında bulundu. Anlaşmaya göre, ağabeyinin kendilerinden almış olduğu bütün toprakları geri verdi. Bunun üzerine istediklerine ulaşan sultanlar, Rayçur Düab'da vedalaştıktan sonra, ülkelerine geri döndüler¹⁶⁰². Nayeem'e göre ise, Müslümanların Vicayanagara krallığına girmesi ile birlikte, *Ramraç yönetime el koyduğu andan itibaren gözaltında tuttuğu Vicayanagara'nın kukla kralı Sadasiva serbest kaldı. Sadasiva ilk iş olarak başkentini daha güvenli bulduğu Bilkon-*

¹⁵⁹⁶ Tarihçi Imaratwale, yağma için galip Dekken ordularının askerlerinin 20 gün boyunca savaş alanında kaldığını belirtmiştir. Bkz. Imaratwale; *History of Vijayanagara*, s. 63.

¹⁵⁹⁷ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 130.

¹⁵⁹⁸ Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 332.

¹⁵⁹⁹ Nayeem; 2008, s. 31.

¹⁶⁰⁰ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 131.

¹⁶⁰¹ Prasad; *A Short History of Muslim Rule*, s. 222.

¹⁶⁰² Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 131.

da'ya taşıdı¹⁶⁰³. Sultanlar, yeni Bilkonda yönetimi ile anlaştılar. Daha önce Ramraç tarafından Kutubşahlar ve Adilşahlar'dan alınan toprakların geri verileceği sözünü aldılar. Daha sonra da Vicayanagara'dan ayrıldılar¹⁶⁰⁴.

Bu savaş üzerine, Vicayanagara Racalığı dağıldı ve bir daha asla eski ihtişamına kavuşamadı. Böylece Güney Hindistan'daki son büyük Hindu racalığının da sonu gelmiş oldu¹⁶⁰⁵. Vicayanagara şehri de o kadar ağır şekilde tahrip edildi ki hayatta kalanlar da orayı terk ederek şehirden geriye bir harabe bıraktılar. Böyle büyük bir şehrin böyle tahrip edilmesi tarihte az görülür bir olaydır¹⁶⁰⁶. Vicayanagara Racalığı'nın tamamında ise otorite kayboldu ve yerel toprak sahipleri ülkeyi aralarında paylaşarak kendi bölgelerinde bağımsız şekilde hüküm sürmeye başladılar. Ayrıca Ab-ı Keşte ve Ab-ı Semende-re arasında kalan Düab tamamen Adilşahlar Devleti'nin kontrolüne geçti. Çok miktarda demir, elmas ve verimli toprakları bulunan bu bölge varlığının sonuna kadar Adilşahlar Devleti'nin ekonomik gücünün temelini teşkil etti¹⁶⁰⁷. Ayrıca I. Ali Adil Şah'ın bu savaşla birlikte ünü ve ihtişamı arttı. I. Ali Adil Şah'ın sahip olduğu bir hançerin kabzasında bulunan ve daha sonrasında Güney Hindistan sanatının önemli bir motifi haline gelen *bir fili ellerinin arasında tutan bir aslan* motifinin, bu savaşı sembolize ettiği iddia edilmektedir¹⁶⁰⁸.

¹⁶⁰³ Prasad, Ramraç'ın kardeşi Eltumraç'ın ülkeyi Sadasiva'nın adına yönettiğini, 1570 yılında da onu bertaraf ederek kendi hanedanını kurduğunu yazmaktadır. Bkz. Prasad; *A Short History of Muslim Rule*, s. 223.

¹⁶⁰⁴ Nayeem; 2008, s. 31.

¹⁶⁰⁵ L.J. Trotter; *History of India*, Society for Promoting Christian Knowledge, Londra 1917, s. 91.

¹⁶⁰⁶ Prasad; *A Short History of Muslim Rule*, s. 222.

¹⁶⁰⁷ Eaton; *a.g.e.*, s. 84.

¹⁶⁰⁸ Navina Najat Haidar & Marika Sardar; *Sultans of Deccan India 1500-1700 Opulence and Fantasy*, The Metropolitan Museum of Art, New York 2015, s. 88.

Büyük bir hükümdarlığı bir daha asla toparlanamayacak kadar ağır sakatlayan ve tarihin gidişatını değiştiren bu büyük zafer, sürekli birbiriyle savaşan Dekkenli Müslüman sultanların bir araya geldiklerinde neler yapabileceklerinin en büyük kanıtıdır. Aynı ittifak, Hindistan'ı kolonileştirmeye başlarken bu sultanların kendi aralarındaki çekişmeden çok fazla faydalanmış olan Portekizlilere ve diğer kolonici imparatorluklara karşı da gösterilmiş olsa, belki de Hindistan hiçbir zaman kolonileştirilemeyecek, Hindistan tarihinde böyle bir dönem hiç yer almayacaktı. Zira her ne kadar Portekizliler istedikleri gibi denizi kontrol edememiş olsalar da, ne karada ne de denizde Portekizlilere de hiçbir zaman Hindistan halkları tarafından ortak bir tepki verilmemiştir¹⁶⁰⁹.

Ayrıca Vicayanagara Racalığı'nın dağılması Hindu-Müslüman savaşlarından çok faydalanan Portekizlileri de kötü etkilemiştir. Vicayanagara Racalığı'nın pazarlarına çok güvenen Portekizli tüccarlar, bu racalığın dağılışı ile birlikte bu pazarları kaybederek ciddi zarara uğradılar¹⁶¹⁰. Bunun sonucu olarak da, Portekiz'in Hindistan topraklarında bir ekonomik kriz yaşanmıştır. Bu da Portekizlilerin Hindistan'daki ticaretlerinde daha fazla özelleşmeye kaymalarına ve ticarete devlet kontrolünün azalmasına sebep olmuştur¹⁶¹¹. Dahası, Portekizliler, Vicayanagara'dan sonra Bicapur Koalisyonu'nun kendilerine yöneleceğinden korkmuş, bunun için de pahalıya mal olan bir dizi önlemler almışlardır¹⁶¹². Örneğin kendilerini korumak için topraklarına daha fazla kale inşa etmişlerdir. Ekonomik durumu düzeltmek için ise, at taşıyan gemilerin taşıdığı diğer mallardan vergi almamaya karar vermişlerdir¹⁶¹³. Bu önlemler, yine de Portekizlilerin giderek güç kaybetmelerinin önüne geçememiştir.

¹⁶⁰⁹ Gupta & Pearson (ed.); *a.g.e.*, s. 19-20.

¹⁶¹⁰ Prasad; *History of Medieval India*, s. 435.

¹⁶¹¹ Varghese; *a.g.t.*, s. 143.

¹⁶¹² Varghese, *a.g.t.*, s. 181.

¹⁶¹³ Joshi; *a.g.m.*, s. 361.

i. Talikota Savaşı Sonrası Gelişmeler

Bu zaferden çok kısa bir süre sonra Hüseyin Nizam Şah'ın ölmesi ve o zamanlar küçük bir çocuk olan Murtaza Nizam Şah'ın tahta geçmesi üzerine, I. Ali Adil Şah, kafasındaki planları hayata geçirmek için uygun zamanın gelmiş olduğunu düşündü. Babası Ramraç ölüp amcası Venkatadri hükümetin başına geçince açıkta kalmış olan Ramraç oğlu Tamraç I. Ali Adil Şah'a sığınmıştı. I. Ali Adil Şah da ona oğlu olarak hitap etmiş ve onu himayesine almıştı. Hemen sonrasında bir orduyla Anikonda'ya ilerleyerek Ramraç'ın oğlu Tamraç'ı, Bilkonda şehrinde tahta geçirerek Venkatadri'den kurtulmayı ve himayesinde bulunan Tamraç aracılığı ile Anikonda ve Vicayanagara'yı da kendi topraklarına katmayı amaçlamaktaydı¹⁶¹⁴. I. Ali Adil Şah'ın planlarından haberdar olan Venkatadri, Murtaza Nizam Şah ve ülkeyi esas yöneten kişi olan annesi Honza Humayun'a yazarak yardımları karşılığında kendilerine bağlı olmayı vaat etti. O toprakların kendisine Hüseyin Nizam Şah tarafından bağışlanmış olduğunu ifade ederek kendisinden yardım istedi. Adilşahların çok güçlenmesinden çekinen Honza Humayun, Molla İnayetullah'ın tavsiyesi üzerine, oğlunu da yanına alarak bir ordu ile birlikte Bicapur'a doğru ilerledi. I. Ali Adil Şah bunun üzerine hızla Anikonda'dan çekilerek başkentine döndü ve Nizamşahlar ordusunun çoktan Bicapur önlerinde ordugâh kurduğunu gördü. İki ordu arasında yer yer küçük çaplı çatışmalar vuku buldu. En sonunda Honza

¹⁶¹⁴ Venkatadri'nin savaştan sonra Bilkonda'ya hâkim olduğunu aktaran Firişte, Nayeem'in bahsettiği serbest kalan Vicayanagara racası Sadasiva'dan hiç bahsetmemektedir. Ramraç'ın ölümünden önce Vicayanagara'nın tek racası haline geldiğini düşünürsek bu süreçte serbest kalacak eski hanedandan bir racanın varlığı çok zor bir ihtimaldir. Bkz. Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 131.

Humayun Hatun, oğluyla birlikte Ahmednagar'a geri dönüp düşmalığı sürdürmemenin daha doğru olduğunu düşündü¹⁶¹⁵.

j. I. Ali Adil Şah'ın Honza Humayun ile İlişkileri

Bir sonraki yıl, Honza Humayun'un isteği üzerine, I. Ali Adil Şah, İmadşahlar Devleti'ni istilaya giden Nizamşahlar ordusunun yanında yer aldı ve birlikte Berar'ı yakıp yıktılar¹⁶¹⁶. I. Ali Adil Şah, yağmurlu dönemin başlangıcında Bicapur'a döndü ve aynı yıl şehrin etrafındaki taş duvarın yapımına başlandı ve bu işe Muhammed Kışvar Han'ı görevlendirdi. Bu surların bitmesi üç yıl sürdü¹⁶¹⁷. Bu duvarın yapımından önce şehir çok korunaklı değilken bu duvarların yapımından sonra şehir her türlü kuşatmaya dayanacak hale geldi. Bu durum Adilşahlar yönetimininde daha merkeziyetçi bir hal almasına yol açtı. Çünkü birçok soylu şehir dışındaki evlerini terk ederek şehir duvarları içine yerleştiler ve kendilerine yeni saraylar yaptırdılar. Bu durum da Bicapur'a binlerce zanaatkâr, duvar ustası, taşçı ve şehir proleteryasını meydana getiren insanların göçmesiyle sonuçlandı¹⁶¹⁸. Böylece Bicapur bölgenin en kalabalık şehirlerinden biri haline geldi.

Honza Humayun'un ve yönetime getirdiği akrabalarının başarısız yönetimi sonucunda Nizamşahlar Devleti'nin zayıfladığını öğrenen I. Ali Adil Şah, bu ülkenin bir kısmını kendi topraklarına katmaya karar verdi. Kemal Kışvar Han'a, üzerinde kızgın bir aslanın işlenmiş olduğu Esad Han'ın sancağını verdi ve 1567 yılının başında, 20.000

¹⁶¹⁵ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 132.

¹⁶¹⁶ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 132.

¹⁶¹⁷ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 132; Nayeem; 2008, s. 32.

¹⁶¹⁸ Eaton; *a.g.e.*, s. 68.

atlı ile birlikte Nizamşahlar Devleti'ni işgal etmeye gönderdi¹⁶¹⁹. Bu kumandan bazı kasabaları neredeyse hiçbir direnişle karşılaşmadan ele geçirdi ve kısa süre içerisinde de bu toprakların korunması için bir kale inşa ettirdi. Bu kaleye Daror adını verdi¹⁶²⁰. Devletin yönetimini en sonunda annesinin elinden almış olan Murtaza Nizam Şah ise topraklarını geri almak üzere harekete geçti. Adamlarından Cengiz Han soyuna mensup Hoca Mirek Debir-i İsfahani'yi kumandan tayin ederek Kişvar Han'a karşı gönderdi. Onun geldiğini haber alan Kişvar Han, herhangi bir kuşatmaya karşı iyi derecede hazırlanmış ve tedariklerini tamamlamış olduğu bu kaleye kendini kapattı ve savunmaya geçti. I. Ali Adil Şah tarafından kendisine destek olarak gönderilmiş olan Ankuş Han ve diğer emirler, ya Kişvar Han'ı sevmediklerinden, ya sahtekârlıklarından ya da akılsızlıklarından, düşmanın dikkatini dağıtmak için Ahmednagar çevresindeki topraklarda yağma hareketlerine giriştikleri bahanesi altında Kişvar Han'a yardıma gitmediler¹⁶²¹. Yardımın gecikmesi üzerine daha da cesaretlenen Murtaza Nizam Şah, kaleyi almadan geri dönmemeye yemin etti ve klasik kuşatma taktiklerinin aksine doğrudan kaleye doğru saldırıya geçti. Kişvar Han kalesinin savunmasını idare ederken bir ok ile talihsizce öldü¹⁶²². Murtaza Nizam Şah da kendi askerlerinin dahi beklentilerinin aksine kaleyi almakta başarılı oldu. Kumandanları ölen askerler, bir su kanalını kullanarak kaleden kaçtılar ve böylece bu kale ile birlikte Kişvar Han'ın Nizamşahlar Devleti'nden almış olduğu diğer bütün toprakları da Nizamşahlar'a bıraktılar. Ayrıca Hoca Mirek Debir-i İsfahani, büyük bir kuvvetle birlikte, Ahmednagar'a doğru ilerlemekte olan Ayn'ül-Mülk'ün üzerine gönderildi ve yolda bu komutana yetişti. Ayn'ül-Mülk elinden geldigince dirense de savaşı kaybetti ve bu savaşta öldürüldü. Kumandanlardan biri olan Nur

¹⁶¹⁹ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 132.

¹⁶²⁰ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 132.

¹⁶²¹ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 133.

¹⁶²² Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 133.

Han ise esir düştü. Adilşahlar ordusunun dağılmış olan geriye kalanları ise, büyük kayıplar vererek güc bela kendi topraklarına geri dönebildiler¹⁶²³.

k. Dom Antao De Noronha'nın Valilik Dönemi

Malabar'da ise sular bir türlü durulmuyordu. Hem Müslümanlar hem de Hindu-lar Portekizlilere karşı yeniden saldırıya geçtiler. 1564 yılının Eylül ayında ise, Portekiz'den atanan yeni vali ve *kral vekili* Dom Antao de Noronha geldi ve altı aylık bir sürecin sonunda görevi Joao de Mendoça'dan devraldı¹⁶²⁴. Büyük kutlamalarla karşılanan vali göreve başlar başlamaz Malabar'a destek kuvvet gönderilmesini emretti. Malabar'daki Portekizlilerin üzerine yapılan saldırılar giderek şiddetini artırmaktaydı. Portekizlilerin burada tutunabilmeleri ise yeni valinin gönderdiği hızlı gemilerle gelen destek kuvvetleri sayesinde oldu¹⁶²⁵. Malabar'daki savaşın bitmesinin üzerine, Portekizliler kuvvetlerini farklı yönlele dağıttılar. Molukkalara, Kızıldeniz'e, Seylan'a ve Malakka'ya filolar gönderildi.

Babürlülele bağlı 3.000 süvari Daman önlerinde görününce, buranın Portekizli kumandanı Joao de Sousa valiye haber gönderdi ve civardaki Portekiz kumandanları da kendilerini savunma için hazırladılar. Ancak Portekizlilere destek kuvvet geldiğini gören Babürlüler geri çekildiler. Kannur'daki savaş da uzun süre sonuçsuz şekilde devam etmenin ardından bitti ve barış yapıldı¹⁶²⁶. Artık Portekiz'in Hindistan yönetiminin mali durumu ve ticari hacmi olukça kötü durumdaydı. Bunun sebebi ise 1565 yılında Vicanagara'nın Adilşahlar Devleti ve müttelikleri tarafından Hindistan topraklarında ya-

¹⁶²³ Briggs (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 133.

¹⁶²⁴ Danvers; 1992, C.1, s. 528.

¹⁶²⁵ Danvers; 1992, C.1, s. 528.

¹⁶²⁶ Danvers; 1992, C.1, s. 532.

şanan en büyük malubiyetlerden birine uğratılması ve sonrasında ise ülkenin parçalanarak bütünlüğünün yok olmasıydı¹⁶²⁷.

Bugün Endonezya sınırlarına dâhil olan Sumatra Adası'ndaki bir Müslüman hükümdarlık olan Açe'nin hükümdarı, Portekizlileri Malakka'dan atabilmek için civar hükümdarlarla ve Osmanlı Devleti ile bir ittifak içerisine girmişti. Hükümdar zaferinden öyle emindi ki eşi ve çocuklarını da yanında kuşatmaya götürdü. Bu harekât Portekizlilerden son ana kadar başarılı bir şekilde saklandı ve Portekizlilerin beklemedikleri bir anda Malakka kuşatıldı. Çok uzun süren bir kuşatmanın sonunda kesin bir sonuç alınmayınca bu kuvvetler kuşatmayı kaldırarak geri çekildiler¹⁶²⁸.

Yine bu dönemde Salset'in yerlileri Hristiyanlığa geçenlere kötü davranınca valinin emriyle sürpriz bir harekât düzenlendi ve 200 adet Hindu tapınağı yıkıldı. Molukalar'daki hükümdarlarla olan ilişkiler ise Portekizlilerin disiplinsiz tutumları yüzünden kötüye gidiyordu¹⁶²⁹.

Görev süresini 1569 yılında dört yıllık bir sürecin sonunda tamamlayan vali Dom Antao de Noronha, Portekiz'e dönüş yolunda iken gemide öldü. Başarılı ve adil bir vali olarak hatırlandı¹⁶³⁰.

I. Atouguia Kontu Dom Luiz De Atayde'nin Valilik Dönemi

Dom Antao de Noronha'nın yerine Atouguia Kontu Dom Luiz de Atayde geçti¹⁶³¹. Tıpkı halefi gibi *kral vekili* unvanını da taşıyordu. Bu vali geldikten kısa bir süre

¹⁶²⁷ Önalp; *a.g.e.*, s. 336.

¹⁶²⁸ Danvers; 1992, C.1, s. 535.

¹⁶²⁹ Danvers; 1992, C.1, s. 539.

¹⁶³⁰ Danvers; 1992, C.1, s. 540.

¹⁶³¹ Danvers; 1992, C.1, s. 542.

sonra farklı noktalara seferler tertipledi. Bu dönemde ayrıca Portekizliler Babürlülerin saldırılarına karşı Guceratlıları destekliyorlardı. Ancak günden güne Babürlülerin eline düşen sultanlığın uygun gördükleri noktalara kendileri saldırmaktan da geri durmuyorlardı¹⁶³². Bir başka dağılmış hükümdarlık olan Vicayanagara'nın çok önemli bir şehri olan Onor da 1569 yılında Portekizliler tarafından işgal edilip yağmalandı. Bu şehir Portekizlilerin kontrolüne geçti. Daha sonra ise yine Vicayanagara'nın şehirlerinden olan Basrur da Portekizlilerin egemenliği altına girdi¹⁶³³. Bu olaylarla rahatça görülebildiği üzere, çıkarları uyuştuğu zaman destek verdiği bir ülke yıkıldığı zaman, Portekizliler o devletin topraklarına el koymakta da hiç vakit kaybetmiyorlardı.

Aynı yıl yeniden Malabar kıyısında kendilerine düşman olan şehirleri yağmalayan Portekizliler bu şehirlerde çok sayıda insanı da öldürdüler. Zamorin bu kıyımın bitmesi için barış istedi ancak Portekizliler onun tekliflerini geri çevirdiler. Kendisi de barış istemesine rağmen gizliden gizliye savaşı sürdürmek için hazırlık yapan Garsoparanisinin toprakları da yakılıp yıkıldı. Ayrıca kış başladığında Portekizliler Babürlülerin ve Garsoparanisinin saldırılarına hazırlıklı olmak için sırasıyla Daman'a ve Onor'a da destek kuvvetler gönderdiler¹⁶³⁴.

B. I. ALİ ADİL ŞAH'IN GOA'YI GERİ ALMA ÇABASI (1570 İTTİFAKI)

a. 1570 İttifakının Ortaya Çıkması

Kannur'un ileri gelenlerinden olan Ali Adraca Müslümanların Portekizliler yüzünden zayıfladıklarını ve yozlaştıklarını üzümlere tespit etmişti. Bu durumdan kurtul-

¹⁶³² Danvers; 1992, C.1, s. 544.

¹⁶³³ Danvers; 1992, C.1, s. 547.

¹⁶³⁴ Danvers; 1992, C.1, s. 549.

mak için Hindistan Müslümanlarının ortak hareket etmesi gerektiğine inanıyordu. Bu amaçla I. Ali Adil Şah'a hediyelerle birlikte bir mektup göndererek ona düşüncelerini aktardı. Kendisinden Malabar ve buradaki Müslümanları kurtaracak bir cihat başlatmasını istedi¹⁶³⁵. 1570 yılında Malabarlı Müslümanlardan gelen bu çağrı Dekken'de yeni bir oluşumun temellerini attı. I. Ali Adil Şah bu çağrıyı hem dinine hem de ülkesine daha fazla hizmette bulunarak Portekizlileri Hindistan topraklarından atmak için büyük bir fırsat olarak değerlendirdi. 1565 ittifakı ile birlikte Dekken sultanlarının Vicayanagara Racalığı'na son vermiş olmaları bu süreçte kendisine olan güvenini ve şöhretini artırmıştı. Ayrıca, Goa'nın Portekizlilerin elinde kalması Adilşahlar Devleti için her daim bir prestij kaybı olmaya devam ediyordu¹⁶³⁶. Ayrıca, Vicayanagara Racalığı'nın ortadan kalkması ile birlikte, Portekizliler ile ilişkilerinin bozulduğu takdirde Portekizlilerin İran ve Arabistan'dan gelen atları Vicayanagaralılara vermesi gibi bir tehdit de ortadan kalmıştı¹⁶³⁷. 1569 yılında I. Ali Adil Şah Goa'yı Portekizlilerden geri almak için bu fırsatı değerlendirmeye karar verdi. Bunun için Nizamşahlar ve Adilşahlar aralarında bir anlaşma yaparak gizlice hazırlıklara başladılar¹⁶³⁸.

Faria y Sousa ise bu ittifakın üyelerinin Portekiz'in Hindistan'daki başarılarını kıskandığını ve ittifakın bu yüzden kurulduğunu öne sürmüştür¹⁶³⁹. Portekizlilerin hâkim oldukları noktaların geniş bir alana dağılmış olması ise Portekiz'i saldırılara açık olarak göstermiş, bu da muhtemelen bu ittifakın kurulmasında ve Portekizlilere yönelik toplu bir saldırının yapılmasında rol oynamıştır. 16. yüzyılın sonlarına gelindiğinde Portekiz'in Ümit Burnu'ndan Çin'e kadar 1200 mil genişliğindeki denizaşırı

¹⁶³⁵ Nainar (çev.); *a.g.e.*, s. 85.

¹⁶³⁶ Joshi; *a.g.m.*, s. 366.

¹⁶³⁷ Joshi; *a.g.m.*, s. 366.

¹⁶³⁸ Önalp; *a.g.e.*, s. 336.

¹⁶³⁹ Faria y Sousa; *a.g.e.*, C.2, s. 281.

imparatorluğu kabaca yedi bölümde incelenmektedir: 1. Ümit Burnu'ndan bugün Somali sınırları içerisinde bulunan Guardafui'ye ve yine hâkimiyetleri altında olan bugün Yemen'e ait Sokotra Adası'na kadar, yani Doğu Afrika kıyıları boyunca Sofala, Mozambik, Zanzibar, Mogadişu ve neredeyse bugünkü Somali'nin tamamının yanı sıra Madagaskar adası ve Kilwa ve Melinde gibi önemli limanlar, 2. bugünkü Yemen sınırları içerisindeki Muha (Mocha)'dan bugün Umman sınırları içerisinde bulunan Muskat'a kadar, yani Güney Arabistan kıyıları boyunca Hadrami Kıyıları, Umman ve bazı başka önemli noktalar, 3. Basra Körfezi'nden Hindistan'daki Kambat Körfezi'ne kadar İran Körfezi ve Hindistan'ın kuzeybatı kıyılarında Hürmüz gibi çok stratejik bazı adaların yanı sıra Kambat ve Diu gibi çok önemli limanlar, 4. Kambat Körfezi'nden Komorin Burnu'na kadar Hindistan'ın batı kıyılarının kalanı boyunca Daman, Bassein, Şaul ve Moro gibi önemli yerlerde kale ve işhanlarının yanı sıra, Portekiz'in Hindistan'daki en önemli şehri ve Hindistan yönetiminin başkenti, bu topraklardaki hâkimiyetlerinin sembolü ve Adilşahlar Devleti ile aralarındaki en büyük mücadelelerin sebebi olan Goa, 5. Komorin Burnu'ndan Ganj Nehri'nin ağzına kadar, yani Hindistan'ın doğu kıyılarının büyük bölümü boyunca, başta Negapatam, Meliapur ve Masulipatam olmak üzere birçok noktada işhanları ve küçük yerleşim birimleri, 6. buradan Singapur'a kadar, başta Malakka olmak üzere bazı stratejik noktalar ve 7. Singapur'dan bugün Çin'de bulunan Makao'ya kadar, başta Makao olmak üzere bazı stratejik noktalar, Portekiz'in denizaşırı imparatorluğunun sınırları dâhilinde bulunmaktaydı¹⁶⁴⁰. Portekiz Krallığı'nın kısıtlı imkânlarına ve az sayıdaki nüfusuna rağmen bu kadar geniş bir alana yayılabilmiş olması, büyük bir başarının yanı sıra, düşmanlarını saldırmaya kışkırtan bir zayıflık olarak görülmüş olmalıdır.

¹⁶⁴⁰ Dorsey; *a.g.e.*, s. 43-45.

b. 1570 İttifakının Dış Destek Arayışları

Adilşahlar ile Nizamşahlar bir taraftan da Portekizlilere düşman olacağını düşündükleri tüm Güney Asya hükümdarlarını bu ittifaka çağırdılar. Portekizlilerle en uzun süredir savaşan Kozikode zamorinine müracaat ederek onu bu durum hakkında bilgilendirdiler¹⁶⁴¹. İttifaka katılacağını bildiren hükümdarlardan biri de Sumatra Adası'nda hüküm süren Açe sultanı idi¹⁶⁴². Adilşahlar, Nizamşahlar ve Açeliler, İstanbul'a bir heyet ile birlikte bir miktar para göndererek Osmanlı Devleti'nden yardım istemişlerdi. Osmanlı padişahı II. Selim ise, bu elçileri kabul ettikten sonra Süveyş'te bir donanmanın inşası için gereken emirleri verdi¹⁶⁴³. Kısa süre içerisinde hazırlanan bu donanma 3.000 savaşçı ile birlikte Hindistan'a gitmeye hazır hale getirildi. Ancak bu donanma Kızıldeniz'de Cidde'ye yaklaştığında yeniçeriler ile denizciler arasında çıkan bir kavga sonucunda toplam 900 kişi hayatını kaybetti. Öte yandan donanmaya atanan komutan da yolda hastalanarak öldü. Doğal olarak bu olaylar donanmanın Hint Okyanusu'na gitmesini geciktirdi. Bu donanma daha sonrasında yaşanan olaylar neticesinde

¹⁶⁴¹ Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 333; Önalp; *a.g.e.*, s. 336.

¹⁶⁴² Önalp; *a.g.e.*, s. 337.

¹⁶⁴³ Kurtoğlu, Kanuni Sultan Süleyman'ın Hint Okyanusu'nu ihmal etmesinden fırsat bulan Portekizlilerin Malezya adaları ticaretini ele geçirmeye başlaması üzerine Açe sultanı Alaattin'in 1564 yılında Portekizlilere karşı koyabilmek için Kanuni Sultan Süleyman'a bir elçi göndererek top, tüfek ve bunları idare edecek topçu subayları istediğini belirtmiştir. Kanuni ise, Lütfi adında bir elçi ile Sultan Alaattin'in istediği desteği Açe'ye göndermiştir. Daha sonra Sultan Alaattin İstanbul'a yeniden bir elçi göndermiş ve gemi ve kale yapacak ustalar ile birlikte harp malzemeleri de istemiştir. Bunun yanı sıra Osmanlı Devleti'ne bağlı olmak istediğini belirtmiştir. Ancak elçisi İstanbul'a vardığında Kanuni Zigetvar Seferi'nde idi. Bu seferde ölmesi üzerine onun yerine geçen II. Selim ile görüşmeler devam etmiş, II. Selim ise buraya 22 gemilik bir donanma göndermeye söz veriyse de Yemen'de çıkan isyanlar üzerine bu donanma Açe'ye gidemedi. Sonrasında ise iki gemi ile harp malzemeleri gönderildi. Bkz. Kurtoğlu; *a.g.m.*, s. 13.

hiçbir zaman Hint Okyanusu'na çıkamadı. Çünkü Osmanlı Devleti, Akdeniz'de birleşik Haçlı donanmasının İnebahtı'da 1571 yılında bir saldırısına uğradı¹⁶⁴⁴. Bu saldırıda Osmanlıların Akdeniz donanması büyük zarar gördü. Bu gelişme üzerine de II. Selim, Kızıldeniz'den çıkmamış olan donanmaya derhal Süveyş'e dönmelerini emretti¹⁶⁴⁵. Kısaca söylemek gerekirse, Haçlılar, Portekiz'in Hindistan'daki ömrünün bir asır daha uzamasını sağladı.

c. İttifakın Portekizlilere Ortak Saldırısı ve Savaşın Gelişimi

İttifak üyeleri zaferlerinden öyle eminlerdi ki Portekizlilerin topraklarını aralarında bölüşmeyi bile tasarladılar. Adilşahlar Devleti Goa, Onor ve Basrur'u, Nizamşahlar Devleti Şaul, Daman ve Bassein'i ve Zamorin de Kannur, Mangalore, Koçi ve Şale'yi alacaktı¹⁶⁴⁶. Adilşahlar Devleti Goa'ya memurlar dahi atadı¹⁶⁴⁷. Bağlantıya geçtikleri Açe hükümdarı da eş zamanlı biçimde Malakka'ya saldırarak ve destek gönderecek durumda olmayacak olan Portekizlileri buradan atacaktı¹⁶⁴⁸. Saldırı Portekiz'in Adilşahlar topraklarındaki kolonisi olan Goa ile Nizamşahlar topraklarındaki kolonisi Şaul'de aynı anda başladı.

Portekizlilere bu şekilde üç noktadan eş zamanlı olarak saldırarak kuvvetlerini üçe bölmek ve onları bu şekilde yenmeye çalışmak oldukça zekice bir strateji idi. Ancak pratikte istenen sonucu vermeyecekti. Zira Portekizliler inşa ettikleri güçlü kaleler saye-

¹⁶⁴⁴ Uzunçarşılı

¹⁶⁴⁵ Önalp; *a.g.e.*, s. 338-339.

¹⁶⁴⁶ Faria y Sousa; *a.g.e.*, C.2, s. 281-282.

¹⁶⁴⁷ Faria y Sousa; *a.g.e.*, C.2, s. 282.

¹⁶⁴⁸ Faria y Sousa; *a.g.e.*, C.2, s. 282.

sinde kendilerini başarı ile savunmaktaydılar. Ayrıca Portekizlilerin deniz gücünün ne kadar üstün olduğu da yine bu savaşın sonunda görülmüş olacaktı¹⁶⁴⁹.

ca. Adilşahların ve Portekizlilerin Goa Saldırısındaki Kuvvetleri

Adilşahlar Goa'yı büyük bir orduyla kuşattı. Portekiz müdafaası sadece 700 Avrupalı askerle yapıldı. 300 papaz, 1.000 kadar esir ve bir miktar da hasta gemi tayfası bu askerlere yardım etmekte idi¹⁶⁵⁰. Kısacası, sayı olarak Goa'daki Portekizlilerin Adilşahlar ordusu karşısında hiçbir şansı yoktu¹⁶⁵¹. Bu saldırılar sırasında Portekiz valisi Dom Luiz de Atayde büyük bir irade gösterdi. Emrindekilerden birçoğu Goa'nın güvenliğini sağlayabilmek için Şaul'un terk edilmesi gerektiğini düşünüyordu ancak vali hiçbir bölgenin bırakılmayacağını söyledi. Şaul'deki savunmayı da 600 kişi göndererek tertiple-dikten sonra diğer noktadaki savunmaları düzenledi¹⁶⁵². Portekizlilerin elinde, düşmanlarına kıyasla çok az sayıda asker vardı, ancak stratejik noktalardaki kalelerine güveniyorlardı. Portekiz topraklarında bulunan Dominikenler, Fransiskanlar, diğer din adamları ve köleler de valinin çağrısı üzerine savunmaya yardım etmeye hazırlanıyorlardı¹⁶⁵³. Vali Dom Luiz de Atayde, Goa'nın savunmasını şu şekilde tertiple-di; Ferdinand de Sousa'yı 120 adamla Banestirim'e, Paul de Lima'yı 60 adamla Rachol'e, 1500 yerli askeri adanın diğer yerlerine konuşlandırdı. Kendisi de 700 askerle ihtiyaç olan yere destek vermek üzere hazır bekleyecekti. Şehrin merkezini ise sayıları 300 kadar olan Dominiken, Fransiskan ve diğer din adamlarına bırakmıştı. Bu din adamlarının

¹⁶⁴⁹ Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 333.

¹⁶⁵⁰ Sherwani ve Joshi yalnızca 650 Avrupalı askerin bulunduğunu belirtmişlerdir. Bkz. Sherwani& Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 333.

¹⁶⁵¹ Joshi; *a.g.m.*, s. 366.

¹⁶⁵² Faria y Sousa; *a.g.e.*, C.2, s. 282.

¹⁶⁵³ Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 333.

kendilerine yardım edecek 1.000 de köleleri mevcuttu. Joao de Sousa ise, 50 atlı ile ihtiyaç olan her yere hızlı bir biçimde yetişmeye çalışacaktı. George de Menezes Barroche ise, 25 gemi ile nehri tutacaktı. Bunun üzerine şehirdeki bütün cephaneyi bir araya toplayan vali, surlardaki zayıf noktaları da onartarak savunmayı hazırlamaya çalışmıştı¹⁶⁵⁴.

Portekizliler hazırlıklarını ancak tamamlamışlardı ki Adilşahlar Devleti'nin komutanı olan Nuri Han emrindeki kuvvetlerle ufukta belirdi. Ponda Kalesi'nde bir süre bekleyen bu komutan Aralık 1570 sonunda yeniden harekete geçerek Banestarim geçidine yöneldi ve ordugâhını kurdu¹⁶⁵⁵. Bu kuvvetler yalnızca öncü kuvveti teşkil ediyordu. Sekiz gün sonra bizzat I. Ali Adil Şah'ın komuta ettiği, 100.000 asker, 35.000 at, 2.140 savaş fili ve 350 kadar toptan¹⁶⁵⁶ meydana gelen Adilşahlar Devleti'nin esas ordusu Ponda 'ya ulaştı¹⁶⁵⁷. Bu topların çoğunluğu büyük boyuttaki toplardı. Ayrıca ihtiyaç dâhilinde kullanılmak üzere katırlar ile karadan gemiler Goa'nın karşı kıyısına taşınmıştı¹⁶⁵⁸. Ordunun tamamının önde gelen komutanları ise Nuri Han (Hener Melik), Rumi Han ve Hoca Han idi. Orduları o kadar kalabalıktı ki, kurmuş oldukları ordugâh bir şehri andırıyordu¹⁶⁵⁹. Ordunun savaş düzeni ise şöyleydi: I. Ali Adil Şah 4.000 süvari, 600 tüfekçi, 300 fil ve 220 top ile Ponda'da, Hoca Han, Rumi Han ve Murtaza Han 3.000 atlı, 130 fil ve 9 topla birlikte Ganja Kanalı'nın ağzında, Kamil Han ile Delire Han 9.000 atlı, 200 fil ve 32 top ile birlikte Banestarim geçidinin karşısında, Süleyman Ağa 1.500 atlı ve iki sahra topu ile birlikte Banestarim'e karşıdan bakan tepelerde, Ankuş Han 2.500 atlı, 50 fil ve altı top ile Goa Adası yakınında Portekizlilerin Joao Bangel

¹⁶⁵⁴ Faria y Sousa; *a.g.e.*, C.2, s. 282-283.

¹⁶⁵⁵ Faria y Sousa; *a.g.e.*, C.2, s. 283.

¹⁶⁵⁶ Trotter; *a.g.e.*, s. 97.

¹⁶⁵⁷ Faria y Sousa; *a.g.e.*, C.2, s. 283.

¹⁶⁵⁸ Danvers; 1992, C.1, s. 552. Böylece Adilşahlar Devleti, karadan gemi yürüten bir başka Türk devleti olarak tarihe geçmiştir.

¹⁶⁵⁹ Faria y Sousa; *a.g.e.*, C.2, s. 283-284.

adını verdikleri adanın karşısında, Nuri Han 7.000 atlı, 180 fil ve sekiz büyük top ile birlikte Goa Adası yakınındaki bir başka ada olan Joao Lopes'in karşısında, Zekeriya Han 1.500 atlı, altı fil ve altı top ile birlikte Sapal yakınında, Danyal Han, Zakir Melik, Çiti Han ve Kodaman Han 9.000 atlı, 200 fil ve 26 top ile birlikte Agasim Geçidi'nin karşısında, ordunun geriye kalanı ise dağ eteklerinde konuşlanmış gönderilecekleri noktalarda saldırıya geçmeye hazır bir biçimde bekliyorlardı¹⁶⁶⁰. Sherwani ve Joshi, Portekizlilerin elindeki kuvvetin, sayısal olarak Adilşahlar askerleri karşısında durmasının mümkün olmadığını belirtmiştir¹⁶⁶¹. Goa'nın stratejik konumu ve Portekizlilerin gemilerinin üstünlüğü, bu savaşta Portekizlilerin yegâne avantajını teşkil ediyordu.

Portekizli vali tehlike ile bizzat yüzleşmek için öne çıkmış, Adilşahlar ordusunu görüp saldırının gelebileceği bütün noktaları inceledikten sonra ise stratejisini değiştirerek, birkaç noktadan gelen destek kuvvetlerle birlikte son savaş pozisyonunu şu şekilde almıştır: İlk başta kendisinin savunacağı kuru geçidi tutmaları için Dom Pedro de Almeida ve Dom Jorge de Eça komutasında 120 kişi, kendisinin de pozisyon aldığı Banestaram Kalesi'nde aynı sayıda adamın başında Fernando de Sousa de Castello-Branco'yu yerleştirmişti. Vali, burayı kaybetmekten çok çekindiği için burada bizzat bulunmayı tercih etmiş, oradan ayrılmak istemeyen Fernando de Sousa da astı olarak burada bulunmaya devam etmiştir. Daha sonra ise; Madre de Dios'tan çok uzak olmayan bir noktaya, 150 adam ile birlikte Dom Miguel de Castro yerleştirilmiş, Dom Diogo Barradas da kuru geçidin yakınlarında bir noktaya 60 adam ile birlikte konuşlandırılmıştı. Ayrıca; Dom Pedro de Castro 120 adamla birlikte Banestaram yakınındaki bir başka noktaya, Diogo de Azambuja 50 adamla ondan çok uzak olmayan bir noktaya, Francisco Pereira 20 adamla biraz uzak bir noktaya, Vicente Dias Villalobos 60 adamla Sapal'a konuşlan-

¹⁶⁶⁰ Faria y Sousa; *a.g.e.*, C.2, s. 284; Danvers; 1992, C.1, s. 552-553.

¹⁶⁶¹ Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 333.

dırılmışlardı. Bunların yanı sıra savunmada görev alacak diğer isimlerden Gaspar Fernandez'in ve Francisco Marquez Botelho'nun 50, Dom Luiz de Almeida'nın, Dom Fernando de Monroyo'nun ve Dom Martim de Castello-Branco'nun 60'ar, Mercantor geçidi ile valinin bulunduğu noktanın ortasında duracak olan Alvaro de Mendoça'nın ise 10 adamı bulunmaktaydı. Biraz ötesinde Simao de Mendoça 120 adamla, S. Joao geçidinde ise Manuel Rolim 100 adamla bulunuyordu. Marque geçidine şehirden gelen 80 adam yerleştirilmişti. Balthazar Lobo de Sousa Bardes'e 50, Pero Alvares de Faria onun yakınına 80 adamla konuşlandırılmıştı. Necra'da bulunan Vasco Peres de Faria'nın, Rachol'deki Damiao de Sousa'nın emrinde birer kuvvet ve Norva'daki Francisco de Silveira'nın emrinde 30 adam bulunuyordu. Joao de Sousa ise 50 atlısıyla Agasim geçidinden Bar'a geçmişti. Nehirde ise sürekli devriye gezmesi emredilmiş olan gemiler bulunuyordu. Böylece Goa'yı ve çevresini Adilşahlara karşı savunacak olan valinin elinde 1.600'den fazla adam bulunmamaktaydı. Top sayısı ise yalnızca 30 idi¹⁶⁶².

cb. Adilşahların Goa Saldırısı

Goa'ya yapılan saldırı Adilşahlar Devleti'nin, çoğunlukla Banestarim üzerine yoğunlaşan ve *geceyi aydınlatan, gündüzü dumana boğan*¹⁶⁶³ bombardımanı ile başladı. Banestarim Kalesi'ne büyük zarar veren Adilşahlar, yine de burayı almayı başaramadılar. Portekizliler Adilşahlar toptarından dolayı oluşan hasarı gece onarıyorlardı. Nehirdeki Portekiz gemileri de karşı atışlarda bulunuyorlardı. Adilşahlar ordusu, o kadar çok top atıyordu ki sadece Alvaro de Mendoça'nın bulunduğu noktaya 600 top mermisi

¹⁶⁶² Faria y Sousa; *a.g.e.*, C.2, s. 284-285; Danvers; 1992, C.1, s. 553-554.

¹⁶⁶³ Faria y Sousa; *a.g.e.*, C.2, s. 286.

düşmüştü¹⁶⁶⁴. Portekizliler ise, düşman hatlarının gerisine sızma harekâtları yaparak düşmana zarar vermeye çalışıyorlardı. Bir defasında, Fernando de Sousa de Castello-Branco, bir kumandanın çadırına kadar ilerlemiş, bir topu bu çadıra doğru çevirerek bu komutanı ve çadırında bulunan dansözleri öldürmüştür¹⁶⁶⁵.

Vali, savunmanın yanı sıra, Portekiz'e zamanı geldiğinde yüklü gemileri de göndererek zaferine daha fazla ihtişam katmak istiyordu. Böylece gemiler Goa'daki Portekizlilerin itirazlarına rağmen Lizbon'a doğru yola çıktı. Savunmada görev alan Portekiz gemilerindeki toplar Adilşahların toplarından daha fazla hasar veriyordu ve Adilşahlar ordusundan, aralarında önemli subayların da bulunduğu çok sayıda kişi Portekiz topları nedeniyle can vermişti. Gereken durumlarda nehirdeki gemilerin tayfaları kısa süreliğine karaya çıkıp savaştıktan sonra gemilere geri dönüyorlardı. Bazı noktalarda Portekizliler öyle başarılı karşı saldırılarda bulunuyorlardı ki, Adilşahlar askerlerini esir alıyorlar, öldürdükleri askerlerin başlarını kesip, silahları ve sancakları ile birlikte valiye gönderiyorlardı. Vali de Goa şehrindekilerin morallerini yükseltmek için bu başarıları sergilenmek üzere şehre gönderiyordu¹⁶⁶⁶.

Gaspar Dias ve kardeşi Lançarote'un komutasındaki küçük bir birlik Hoca Han ve Rumi Han'ın bulunduğu noktaya saldırarak buradaki savaş gereçlerinin birçoğunu kullanılmaz hale getirdiler¹⁶⁶⁷. Bu arada vali Malabar'dan gelen bir destek kuvveti geri gönderip D. Ferdinand de Vasconcelos'u da dört kalyon ve iki küçük gemi ile giderek Dabul'ü yağmalaması için emir verdi¹⁶⁶⁸. Portekizliler bunu Adilşahları küçümsediklerini göstermek için yapıyorlardı. Bu askerler Dabul kıyılarında bazı gemileri yağmala-

¹⁶⁶⁴ Faria y Sousa; *a.g.e.*, C.2, s. 286.

¹⁶⁶⁵ Faria y Sousa; *a.g.e.*, C.2, s. 286.

¹⁶⁶⁶ Faria y Sousa; *a.g.e.*, C.2, s. 287.

¹⁶⁶⁷ Danvers; 1992, C.1, s. 555.

¹⁶⁶⁸ Faria y Sousa; *a.g.e.*, C.2, s. 288; Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 333.

yıp Dabul yakınındaki birkaç köyü yakarak geri döndüler ve başarılı bir karşı saldırıda daha bulundular. Ankuş Han'ın birliklerine saldıran Vasconcelos'un adamları zafer kazanacak gibi olunca disiplini elden bırakarak dağılmış, kendisini toplayan Adilşahlar askerlerinin karşısında çok büyük bir kayıp vererek geri çekilmek zorunda kalmışlardı. Geri çekilirken yaralı kumandanları Vasconcelos'u dahi geride bırakarak kaçtılar. Bu saldırıda öldürülen 40 Portekizlinin başları ve ele geçirilen sancakları da Ankuş Han tarafından I. Ali Adil Şah'a gönderildi¹⁶⁶⁹. Vali Dom Luiz de Atayde, bu kumandanın Adilşahlar askerleri tarafından ele geçirilmek üzere olan gemisini gönderdiği adamları ile yaktırmıştır¹⁶⁷⁰.

Mart 1571 tarihine gelindiğinde kuşatma başlayalı iki ay olmuş, ancak Goa kuşatmasında herhangi bir ilerleme kaydedilememiştir¹⁶⁷¹.

Vali, Adilşahlar ordusuna dair elde edebileceği bütün istihbaratı almaya çalışıyordu. Adilşahlar ordusunda bulunan bazı kaçak Portekizlileri rüşvetle satın aldı. Hatta I. Ali Adil Şah'ın en sevdiği eşlerinden birini dahi bu yolla satın almayı başararak I. Ali Adil Şah'ın saldırı planları hakkında geniş bilgi edindi. I. Ali Adil Şah ise, küçük bir birlik karşısında çok kayıp verdiğini düşündüğünden ve Goa'ya yeni destek kuvvetler geldiğini gördüğünden barış görüşmelerine başlamak istedi ancak kuşatmayı kaldırmadı. Nisan başında yapılan bir saldırıda 700 Adilşahlar askeri 200 Portekizli askerin savunduğu bir geçide saldırdı. Adilşahların daha fazla askerinin o yöne yöneldiğini gören Portekizlilerin morali bozuldu ve kaçarlarken bu birliğin çoğu, iki subayla birlikte öldürüldü¹⁶⁷².

¹⁶⁶⁹ Faria y Sousa; *a.g.e.*, C.2, s. 288-289.

¹⁶⁷⁰ Danvers; 1992, C.1, s. 555-556.

¹⁶⁷¹ Faria y Sousa; *a.g.e.*, C.2, s. 290.

¹⁶⁷² Danvers; 1992, C.1, s. 557.

Bu sıralarda Açe donanmasını yenen Portekizliler Goa'ya destek olmak için gelmişlerdi. Koçi'den de destek kuvvet gönderilmişti¹⁶⁷³.

Durumu gittikçe kötüleşen I. Ali Adil Şah, askerlerini Goa'ya tam karşıdan saldıracağı gibi konumlandırdı. Asıl planı ise 9.000 asker ile Goa Adası'nın yan tarafında bulunan Mercantor Geçidi'nden saldırmaktı. Nehrin o noktası çok geniş olduğu için bu nokta Portekizliler tarafından da korumasız bırakılmıştı. O taraftan gelen ve yalnızca sultanın ordusuna bizzat komuta ettiği zamanlarda çalınan trompet seslerini duyan Portekizliler o noktaya koştuklarında I. Ali Adil Şah'ın bu geçidi geçmeye çalışan bir birliğe bizzat komuta ettiğini gördüler. Hemen bu durumu valiye haber verdiler. Vali de taze kuvvetlerle o bölgeye yetişmeye çalıştı. Ancak Süleyman Ağa'nın komutasındaki 5.000 kişinin geçitten geçmesini önleyemediler. Bunun üzerine valiye daha fazla kuvvet gönderildi ve çatışma başladığında valinin emrinde 2.000 Portekizli kuvvet olmuştu¹⁶⁷⁴. Adilşahların adaya çıkması üzerine başlayan meydan savaşı 13 Nisan 1571 günü başladı ve ertesi güne kadar sürdü. I. Ali Adil Şah savaşı gözlemlemekteydi ve kuvvetlerinin adada tutunamayarak ağır kayıplarla geri çekilmek zorunda kalmalarına şahit oldu. Öfkeye kapılan I. Ali Adil Şah lanetler savurdu ve türbanını yere fırlattı. Ölenler arasında, kayınbiraderi Süleyman Ağa da bulunmaktaydı ve Adilşahlar askerlerinin silahları ve sancakları Portekizlilerin eline geçti¹⁶⁷⁵. I. Ali Adil Şah bu yenilgiye çok öfkeleni ve bu yenilginin intikamını almadan Goa önünden çekilmemeye yemin etti. Ancak ordusunun durumunun farkında olduğundan barış yapmak istiyordu. Portekizlilere, Goa'yı kendisine teslim etmelerini içeren bir barış anlaşması sundu. Ancak valinin böyle bir anlaşmayı kabul etmesi mümkün değildi. Bu yüzden bir sonuç alınamadı. Vali Dom Luiz de Atayde ise I. Ali Adil Şah'tan kurtulmayı düşündü. Bu amaçla komutanlarından

¹⁶⁷³ Danvers; 1992, C.1, s. 557.

¹⁶⁷⁴ Danvers; 1992,C.1, s. 558.

¹⁶⁷⁵ Faria y Sousa; *a.g.e.*, C.2, s. 294; Danvers; 1992, C.1, s. 559.

Nuri Han ile iletişime geçilerek, I. Ali Adil Şah'ı öldürdüğü takdirde yönetimde çok önemli bir yere getirmeyi önermeye karar verdiler. Nuri Han bu teklifi kabul etti, ancak planı uygulamaya koymadan hemen önce bu planı itiraf etti ve Nuri Han tutuklandı. Onunla işbirliği içerisinde olanlar da tıpkı onun gibi yakalandılar¹⁶⁷⁶. Nisan ayı da bu şekilde son buluyordu. Yedi aylık kuşatma, sonunda etkisini kaybetmeye başlamıştı¹⁶⁷⁷.

Hem vali, hem de I. Ali Adil Şah barış yapmak istiyordu, ancak iki taraf da düşmanına zayıf görünmek istemiyordu. Bu yüzden Goa'nın kuşatması ve savunması bir süre daha aynı şekilde devam etti. Ancak iki taraf da savaşma hırsını kaybettiği için çatışmalar neredeyse kesilmişti¹⁶⁷⁸. Ağustos sonunda ise, toplamda 10 ay süren kuşatma boyunca 12.000 asker, 300 fil, 4000 at ve 6000 büyükbaş hayvan kaybeden I. Ali Adil Şah askerlerini geri çekmeye karar vermişti¹⁶⁷⁹.

Böylece bu uzun kuşatmanın sonunda Adilşahlar Goa'yı düşüremediler. İttifakın diğer üyeleri için de savaş bu süreçte istediği gibi gitmemişti.

cc. İttifakın Diğer Üyelerinin Savaşları

Nizamşahlar da aynı şekilde Şaul önüne büyük bir orduyla geldiklerinde Portekizlilerin savunma tertipleyecekleri fazla adamları yoktu¹⁶⁸⁰. Bunun yanı sıra, Goa

¹⁶⁷⁶ Faria y Sousa; *a.g.e.*, C.2, s. 294; Danvers; 1992, C.1, s. 559.

¹⁶⁷⁷ Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 333. Boies Penrose, kuşatmanın toplamda 10 ay sürdüğünü ifade etmiştir. Ayrıca, bu tarihten sonra Adilşahlar Devleti'nin Goa'yı almak için hiçbir girişimde bulunmadığını belirtmiştir. Bkz. Penrose; *a.g.e.*, s. 49.

¹⁶⁷⁸ Danvers; 1992, C.1, s. 560.

¹⁶⁷⁹ Faria y Sousa; *a.g.e.*, C.2, s. 296; Trotter; *a.g.e.*, s. 97.

¹⁶⁸⁰ Danvers; 1992, C.1, s. 554.

bir ada iken, Şaul Nizamşahlar toprakları içerisinde karadan ulaşılabilir bir noktada idi¹⁶⁸¹.

Adilşahlar ile eş zamanlı olarak saldırıya başlayan Nizamşahlar, öncü kuvvet olarak 8.000 atlı ve 20.000 piyadeyi Şaul'e göndermiştir. Bu sırada Goa'dan vali Dom Luiz de Atayde'nin emri ile Dom Francis de Mascarenhas'ın komutasında gönderilen 600 kişilik destek kuvvet tam zamanında Şaul'e varmıştır. Ocak ayının başında ise, Nizamşahlar ordusu başlarında sultanları ile birlikte kuşatmaya başlamıştır. Nizamşahların Şaul'ü kuşatan ordusunda 34.000 atlı, 100.000 piyade, 360 fil ve çok sayıda top bulunmaktaydı. Orduda Türkler, Horasanlılar, İranlılar ve Etiyopyalılar görev yapıyordu¹⁶⁸². Nisan başında ise topyekün saldıran Nizamşahlar, ilk başta bazı noktaları ele geçirseler de karşı saldırıya geçen Portekizliler tarafından geri püskürtülmüşlerdi. Kuşatma devam ederken Portekizliler arasında salgın hastalık başlamış, hatta kışın çok sayıda Portekizli firar dahi etmişti. Goa'dan yeniden destek kuvvet gelmesi ise kalenin düşmesini önlemişti¹⁶⁸³. Böylece Şaul'ün kuşatmasında da aynı durum yaşanmış, kalenin neredeyse düşecek hale gelmesine rağmen başarısız olmuş ve Nizamşahlar bir süre daha durağan bir şekilde kuşatmayı sürdürdükten sonra toplamda yedi ay süren kuşatmanın ardından geri çekilmişlerdi¹⁶⁸⁴.

Goa ve Şaul'deki savaş sürerken, kendi cephesinde henüz savaşı başlatmamış olan zamorin Portekizlileri aldatmak için barış istemiş, ancak bu isteği onun samimi olup olmadığını anlamayan vali tarafından reddedilmişti¹⁶⁸⁵. Bu durumun anlaşılması üzerine Portekizliler barışı kabul etmeyince, zamorin 1571 yılının şubat ayı sonunda

¹⁶⁸¹ Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 333.

¹⁶⁸² Faria y Sousa; *a.g.e.*, C.2, s. 298.

¹⁶⁸³ Faria y Sousa; *a.g.e.*, C.2, s. 299-307.

¹⁶⁸⁴ Joshi; *a.g.m.*, s. 367.

¹⁶⁸⁵ Faria y Sousa; *a.g.e.*, C.2, s. 289.

donanması ile saldırıya geçmişti. Çoğunluğu tüfekçilerden oluşan 100.000 asker ve 40 top ile Adilşahlar ve Nizamşahlar orduları kuşatmalarını kaldırmaya yakınken de Şale'yi kuşatmıştı. Çok zor durumda kalan Şale kumandanı, eylül ayı sonunda bir miktar destek gelse dahi kaleyi tutamamış ve zamorine bırakmıştı¹⁶⁸⁶. Böylece müttefikler arasında toprak kazanmayı başaran yalnızca Kozikodeliler olmuştu.

İttifakın Hindistan dışındaki üyesi olan Açe hükümdarı ise müttefikler arasında saldırıya en geç başlamış, Malakka'ya Ekim 1571 tarihinde düzenlediği saldırı ise başarısız olmuştur¹⁶⁸⁷.

ç. İttifakın Portekizliler Karşısında Başarısız Olmasının Sebepleri

Bu seferin başarısız olma sebeplerinden biri, düşünülmüş olan ittifakın tam olarak meydana gelmemiş olmasıdır. Zira Hindistan'daki yerel hükümdarların Portekizlilere karşı başlattıkları ortak harekât çok istedikleri Osmanlı deniz gücünün yardımından yoksun olarak başlamıştı. Portekiz gemilerinin gücü ve askerlerinin inatçı savunmaları da kuşatmanın başarısız olmasında çok etkili olmuştur. Bunlara bir de Portekizlilerin kuşatanların ordularından bazı komutanları para ile satın almaları eklenince, verilen büyük kayıplara rağmen bir başarı elde edilememiştir¹⁶⁸⁸.

d. Savaşın Sona Ermesi ve Barış Görüşmeleri

Portekizlilere karşı kurulan bu güçlü ittifak, başarısız olmuş ve Portekizlilerin bölgede sürekli azalan askeri prestiji bir süre için yeniden artış göstermişti. Vali Dom

¹⁶⁸⁶ Faria y Sousa; *a.g.e.*, C.2, s. 313-317; Danvers; 1992, C.1, s. 561.

¹⁶⁸⁷ Faria y Sousa; *a.g.e.*, C.2, s. 324.

¹⁶⁸⁸ Nayeem; 2008, s. 31.

Luiz de Atayde, 1571 yılının sonunda kuşatma hala sürmekte iken görev süresinin bitmesi üzerine Lizbon'a döndü ve kral tarafından çok iyi karşılandı¹⁶⁸⁹. Zira karşılaştığı saldırı, 16. yüzyıl boyunca Portekizlilerin Hindistan'da karşılaştıkları en büyük saldırı idi ve Portekizlilerin Hindistan'dan atılmamış olmasında onun kararlı liderliğinin de payı büyüktü¹⁶⁹⁰. Yerine ise vali ve *kral vekili* olarak Dom Antonio de Noronha geçti¹⁶⁹¹.

Daha fazla çabalamanın bir faydası olmayacağına ikna olan I. Ali Adil Şah, elçileri Emir Hüseyin Şah ve Murad Şah'ı Goa'ya göndererek yeni vali Dom Antonio de Noronha ile barış görüşmelerine başladı. Portekizliler ile Adilşahlar arasında, 16. yüzyılda vuku bulan son büyük savaşı bitiren bu anlaşma 13-17 Aralık 1571 tarihleri arasında düzenlendi ve imzalandı¹⁶⁹².

e. İttifakın Değerlendirilmesi

Bu ittifak, belki de tarihteki en ilginç cihat ittifakıdır. Zira müttefiklerden biri Sünni, diğeri Şii, bir diğeri ise, halkında çok sayıda Müslüman bulunsa da kişi olarak Hindudur. Üstelik Portekizlilerin gelişinden önce ve sonra bu farklı inançların birbirleriyle farklı liderler ve devletlerin aracılığı ile defalarca karşı karşıya gelmiş olması, bu ittifakı daha da ilginç kılmaktadır. Nasıl ki Vicayanagara Racalığı, sürekli olarak birbiri ile savaşan Dekken sultanlıklarını bir araya getiren ortak düşmanı teşkil ettiyse, bu tarihte de Portekizliler bu farklı inançlara mensup liderleri bir araya getirirken bu rolü

¹⁶⁸⁹ Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 333.

¹⁶⁹⁰ Diffie & Winius; *a.g.e.*, s. 292.

¹⁶⁹¹ Danvers; 1992, C.1, s. 572; Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 333-334.

¹⁶⁹² Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 334; Faria y Sousa; *a.g.e.*, C.2, s. 319.

oynamıştır. Ayrıca, Talikota Savaşı'nın anısının henüz taze olması, bir ittifak ruhunun yanı sıra Dekkenlilerde yüksek bir özgüvenin de var olmasını sağlamıştır.

Bu şekilde müttefiklerin üç noktadan Hindistan'daki Portekiz topraklarına saldırması ile başlayan savaş, müttefiklerin kazanma ihtimali çok yüksek iken, uzunca bir süre sonuç alınamadan sürüp gitmiş, en sonunda ise sefer, bir *status quo* durumuna saplanıp kalmıştır. Peki, bu kadar güçlü ve avantajlı konumda olan müttefiklerin, sayıca az olan ve eski gücünü de yıllar geçtikçe kaybetmeye devam eden Portekizlilere karşı kolay görünen bu zaferi kazanamamış olmalarının altında yatan sebepler nelerdir?

Öncelikli olarak, müttefiklerin yıllar öncesinin hesaplaşmalarından dolayı hala birbirlerine tam olarak güvenmedikleri görülmektedir. Bu durumun da savaşın gidişatı üzerinde büyük bir etkisi olmuştur. Şaul'e saldıran Nizamşahlar, burayı uzunca bir süre topa tutmuştu. Kaleye giderek artan bir kuvvetle saldıran Nizamşahlar, kale neredeyse düşecekken, hem Portekizlilerin gücünü gözlerinde büyüttüklerinden¹⁶⁹³, hem de Adilşahlar Devleti'ne güvenmediklerinden saldırılarına bir son verip Portekizliler ile bir anlaşma yapmışlardır. Böylece de müttefikler arasından savaşa ilk veda edenler Nizamşahlar olmuştur¹⁶⁹⁴.

Ancak Nizamşahlar Devleti'nin savaşa erken bir tarihte veda etmesinin tek sebebi Adilşahlar Devleti'ne duymuş oldukları güvensizlik olamaz. Portekizlileri bir denge unsuru olarak görmelerinin yanı sıra, kuzeyden yaklaşmakta olan Babür tehdidi ile ilk karşılaşan Dekken sultanlığının Nizamşahlar Devleti olmasına da bağlamak gerekir. Babür hükümdarı Ekber, bu tarihlerde Gucerat'ı fethederek Nizamşahlar topraklarına doğru yürümeye başlamıştı¹⁶⁹⁵.

¹⁶⁹³ Nainar (çev.); *a.g.e.*, s. 86.

¹⁶⁹⁴ Nainar (çev.); *a.g.e.*, s. 86.

¹⁶⁹⁵ Kulke & Rothermund; *a.g.e.*, s. 308.

Adilşahlar cephesinde ise zafere kolayca ulaşılammış olmasının çok daha karmaşık sebepleri bulunmaktadır. Öncelikli olarak Goa'da Portekizlilerin en büyük yardımcıları yine coğrafi şartlar olmuştur¹⁶⁹⁶. Bu durum, Afonso de Albuquerque'in Goa'yı Hindistan'daki Portekiz başkenti yapma konusundaki stratejisinde ne kadar haklı olduğunu tekrar tekrar göstermektedir. Ancak bunun yanı sıra, Portekizliler, Hindistan'a geldikten sonra öğrenmiş oldukları bir başka taktiği daha Adilşahlara karşı kullanmışlardır. Bu konuda I. Ali Adil Şah'tan bir önceki sultan I. İbrahim Adil Şah'ın döneminde yaşanmış olanların anılarının da hala taze olduklarını düşünmek mümkündür. Zira Portekizliler, Adilşahlar Devleti'nin bazı devlet adamlarına para vererek I. Ali Adil Şah'ı tahttan indirmek üzere bir anlaşma yapmışlardır. I. Ali Adil Şah'ın yerine ise, o sıralarda yine Portekizlilerin elinde olan Adilşahlar hanedanından bir başka kişiyi tahta geçirmeyi düşünmüşlerdir¹⁶⁹⁷. Akıllı bir devlet adamı olan I. Ali Adil Şah, bu komplo- dan erken haberdar olmuş, ancak meseleyi tüm çerçevesiyle göremediği için ihanete hazırlıksız yakalanmaktan korkarak ordugâhını terk etmiştir. Güvenli bir yere ulaştıktan sonra ihanete karışmış vezirlerini huzuruna çağırarak onları tek tek tutuklatan ve unvanlarını ellerinden alan I. Ali Adil Şah, komployu başarılı bir şekilde bozguna uğratmış olsa da¹⁶⁹⁸, bu durumun seferin gidişatına ağır bir darbe indirdiği ve askerinin moralini de önemli bir ölçüde etkilediği aşîkârdır.

Bu seferde devlet adamlarının tutumu, Nizamşahlar Devleti ile Adilşahlar Devleti arasındaki bir başka benzerliği de teşkil etmektedir. Zira Şaul kuşatması sırasında Nizamşahlar vezirlerinden bazılarının Portekizlilere para karşılığında ikmal malzemeleri

¹⁶⁹⁶ Nainar (çev.); *a.g.e.*, s. 86.

¹⁶⁹⁷ Nainar (çev.); *a.g.e.*, s. 86. Bu kişinin Şehzade Ali'nin oğlu Yusuf Han olması kuvvetle muhtemeldir. Zira Subrahmanyam'ın kitabında belirttiğine göre Şehzade Ali'nin oğlu Yusuf Han bu dönemde hala Portekizliler ile birlikte Goa'da yaşamaktaydı. Bkz. Subrahmanyam; 2011, s. 68.

¹⁶⁹⁸ Nainar (çev.); *a.g.e.*, s. 86.

tedarik etmiş olmaları, Malabari'nin satırlarında kendine yer bulmuştur¹⁶⁹⁹. Yani iki devlette de bazı kişiler için kişisel çıkarlar dine ve devlete yönelik hizmetin çok önüne geçmiştir. Bu durum da, Müslümanların birlik olmadıklarından ve bu yüzden Hristiyanlara karşı galip gelememelerinden yakının Malabari'nin bu konuda ne kadar haklı olduğunu bir kez daha gözler önüne sermektedir.

Bu sefer sırasında tek başarı, yukarıda anlatıldığı gibi Kozikode zamorini tarafından elde edilmiştir. Adilşahlar ve Nizamşahlar devletlerinin birer kara devleti olmasının aksine, kıyıda bulunan bir şehir devleti olan ve gelirinin büyük bölümünü deniz ticaretinden sağlayan Kozikode, Portekizlilerin gelişinden en çok zarar gören, haliyle Portekizlilere karşı da yıllar boyunca en çetin ve en inatçı mücadeleyi veren devlet olmuştur. Ayrıca zamorin, bu defa farklı cephelerde aynı anda savaşmak zorunda kalan Portekizlilerin bu durumundan istifade etmek istemiştir¹⁷⁰⁰. Müslüman devletlerden istemiş olduğu donanma desteğini alamamış olsa da, birçok farklı noktadan Müslümanların Portekizliler ile savaşmak üzere Kozikode'ye gelmesi, zamorin için oldukça önemli bir destek olmuş olmalıdır. Zira Portekizliler ile Kozikode adına savaşan Müslümanlar ve Hindular arasında çok kanlı ve çetin mücadeleler vuku bulmuştur. Portekizliler Şale Kalesi'ne sığınmak zorunda kalırken, Müslümanlar da kale dışında kalan evleri ve kiliseleri, Portekizlilerin bu topraklara geldiklerinde yapmış olduklarının bir intikamı olarak yakıp yıkmışlardır. Aynı zamanda kaleye sığınamayan Portekizlileri de öldürmüşlerdir. Malabari'nin ifadesine göre, bu çatışmalar sırasında çok sayıda Portekizli öldürülmüşken yalnızca üç Müslüman şehit düşmüştür. Malabari'nin bu ifadeleri yukarıda bu konu ile yazılanları desteklemektedir¹⁷⁰¹.

¹⁶⁹⁹ Nainar (çev.); *a.g.e.*, s. 86.

¹⁷⁰⁰ Nainar (çev.); *a.g.e.*, s. 87.

¹⁷⁰¹ Nainar (çev.); *a.g.e.*, s. 87.

Kuşatma ilerledikçe, zamorinin ordusuna destek vermek için daha fazla Müslüman o topraklara akın ederken, kaledeki Portekizlilerin durumu da günden güne daha kötüye gitmiştir. Kaledeki Portekizliler kedi, köpek gibi hayvanları yemek zorunda kalmış, Portekizliler tarafından Hristiyan yapılmış olan yerel halktan hizmetkârlar ise Portekizlilerden izin alarak kaleyi terk etmişlerdir. Bu dönemde, Malabar'daki önemli Portekiz merkezleri olan Koçi ve Kannur'dan Şale Kalesi'ne ikmal desteği gönderilmiş, ancak bu desteğin çok azı kaledekilerin eline geçebilmiştir¹⁷⁰².

Normalde zamorine karşı pek taviz vermeyen Portekizliler, durumlarının gün geçtikçe daha da kötüye gitmesi nedeniyle kalelerindeki çok büyük bir topu zamorine teslim ederek anlaşma yapmak istediklerini belirttiler. Zamorine savaş tazminatı dahi ödemeyi kabul ettiler. Ancak bu defa elinde olan avantajın farkında olan zamorin bu anlaşma teklifini kabul etmedi¹⁷⁰³. Bir süre daha kaleyi kuşatması üzerine, Portekizliler, canları ve şahsi malları ile güvenli bir şekilde gitmelerine izin verildiği takdirde kaleyi içindeki her şeyle birlikte teslim etmeyi teklif ediyorlar ki, bunun bir zamorin tarafından Portekizlilere karşı kazanılmış en büyük zafer olduğunu söylemek yanlış olmaz¹⁷⁰⁴. Bu aynı zamanda, hiçbir noktayı düşmanlarına bırakmayacağını söyleyen Dom Joao de Castro'nun zamanından o zamana Portekizlilerin gücünde yaşanan değişimin de bir göstergesidir. Portekizlilerin daha önce vermeyi teklif ettikleri büyük top dâhil kaledeki her şeye hâkim olan zamorin ise, içindekileri aldıktan sonra kaleyi yıktırdı. Kaleden çıkarılan taşlar ise Kozikode'de yeni binalar yaptırmak için kullanılmanın yanı sıra, Portekizlilerin yıkmış oldukları camilerini yeniden yapmaları için Müslümanlara verildi. Kale-

¹⁷⁰² Nainar (çev.); *a.g.e.*, s. 87-88.

¹⁷⁰³ Nainar (çev.); *a.g.e.*, s. 88.

¹⁷⁰⁴ Nainar (çev.); *a.g.e.*, s. 88.

nin arazisi ise, kuşatmadan önce yapılmış olan anlaşmaya uygun olarak Şale racasına teslim edildi¹⁷⁰⁵.

1570 ittifakında kazanılmış olan belki de tek zafer olan bu kalenin alınması, çok büyük derslerin çıkarılması gereken bir hadisedir. Yukarıda adı geçen üç müttefik arasında, Portekizlilerden en çok zararı gören ve o tarihte belki de en kötü durumda olan Kozikode idi. Ancak daha iyi durumda olan Müslüman devletler, devlet adamlarının kişisel çıkarları, birbirlerine karşı duydukları güvensizlik ve rekabet sebebiyle, ihtimalleri çok daha kuvvetliyen başarıya ulaşamazken, kötü durumda olan Kozikode, yalnızca cihat etmek amacıyla gelen Müslümanların desteği ve Hindular ile Müslümanların tek yumruk halinde birleşmiş olan azmi neticesinde, kalelerini en kötü ihtimallere karşı dahi kahramanca savunmakla ün yapmış olan Portekizlilerden Şale Kalesi'ni almayı başarmışlardır. Bunda Portekizlilerin o sırada farklı cephelerde de savaşıyor olduklarının payı yadsınamaz, ancak Nizamşahlar ve Adilşahlar Devletleri de farklı cephelerde savaşmakta olan Portekizlilere karşı savaşmış ve başarıya ulaşamamışlardır. Bu durumda, ilk andan itibaren Hinduların ve Müslümanların, özellikle de kendi içlerinde Müslümanların bir bütün olabilmiş oldukları takdirde, tıpkı Vicayanagara Racialığı'na karşı 1565 yılında olduğu gibi, Portekizlilere karşı da büyük zaferler kazanmış olacaklarını, hatta en baştan Portekizlilerin Hindistan'da tutunmalarına izin vermemiş olacaklarını burada tekrar dile getirmek yanlış olmaz.

Şale'nin kaybına çok öfkelenen Portekizliler ise, Ponani veya Şale'ye yeni bir kale yaptırabilmek için fırsat kollamış, ancak on yıl boyunca bu fırsatı elde edememiştir¹⁷⁰⁶. Ayrıca, Portekizlileri Hindistan'dan atmak için yapılan bu girişim, onların ne kadar zayıf olduklarını ortaya çıkarmış ve hegemonyaları için sonun başlangıcını teşkil

¹⁷⁰⁵ Nainar (çev.); *a.g.e.*, s. 88.

¹⁷⁰⁶ Nainar (çev.); *a.g.e.*, s. 89.

etmiştir¹⁷⁰⁷. Portekiz'in Hindistan'daki gücü bu tarihten sonra sürekli bir azalma göstermiş, daha sonra yeni Avrupalı devletlerin gelişi ile Portekiz, buradaki yerini kaybetmiştir. Yine de, Babürlülerin bu tarihlerde Hindistan'ın güneyine doğru uzanmaları, buradaki siyasi dengeleri tamamen değiştirmiş, belki de dolaylı olarak Portekiz'in Hindistan'daki yönetiminin ömrünü de bir asır kadar uzatmıştır¹⁷⁰⁸. Yine de, bu zafer Portekizlilerin Hindistan'daki *büyük ve epik zaferlerinden* birini teşkil etmiştir¹⁷⁰⁹.

Dekken'de Portekizlilere karşı kurulmuş en büyük ittifak olan 1570 ittifakı, sayı olarak savaşan taraflar arasında çok büyük bir fark olmasına rağmen ittifakı kuran devletler tarafından kazanılamamıştır. Bu durumda, ittifakı kuran devletlerin birlikte dahi olsalar denizde Portekizlilerin gücüne erişemiyor olmalarının da payı mevcuttur¹⁷¹⁰. Portekizliler, savaş boyunca kıyıdaki noktalarını denizden destekleyebilmişler, bu da savaşın sonucunda önemli bir etki sahibi olmuştur. Bugün olduğu gibi, o günlerde de, teknolojik üstünlük kimi zaman çok büyük sayı avantajlarını dahi tersine çevirebiliyordu.

f. Savaş Sonrası Gelişmeler

Adilşahlar ile Portekizlilerin ilişkileri ise, savaştan sonra yeniden 16. yüzyıldaki normal seyri olan barış haline dönmüştü. 1571 yılında imzalanan barış anlaşması, 1575 ve 1576 yıllarında imzalanan iki yeni anlaşma ile daha da kuvvetlendirilmişti¹⁷¹¹. 1575 yılında yapılan anlaşma, daha önce yapılan anlaşmaların yenilenmesi niteliği taşımak-

¹⁷⁰⁷ Tracy (ed.); *a.g.e.*, s. 53.

¹⁷⁰⁸ Diffie & Winius; *a.g.e.*, s. 292.

¹⁷⁰⁹ Boxer; *Faith and Empire*, s. 76.

¹⁷¹⁰ Joshi; *a.g.m.*, s. 367.

¹⁷¹¹ Nayeem, 1571 yılında yapılan anlaşma kapsamında Adilşahların Lizbon'a bir elçi dahi gönderdiğini ifade etmiştir. Bkz. Nayeem; 1974, s. 226.

taydı¹⁷¹². Bu anlaşma, Adilşahlar Devleti ile Portekizlilerin, birbirleri ile olan barışı korumak konusunda ne kadar hassas olduklarının bir göstergesidir¹⁷¹³. 22 Ekim 1576 tarihinde imzalanan diğer anlaşma ise daha detaylıydı ve 16 ana maddeden oluşmaktaydı¹⁷¹⁴. Bu maddeler önemli diplomatik ve ticari nitelikler taşımakta, bir askeri ittifak niteliğine de sahip bulunmaktaydı. Bu anlaşma ile I. Ali Adil Şah'ın isteği üzerine Adilşahlar ile Portekizliler arasında, Portekizlilerin Hindistan'daki ilk kalıcı de elçiliği kurulmuş oldu. Böylece meseleler savaşımadan barışçıl yollarla çözülebilecekti¹⁷¹⁵. Ancak bazı durumlarda Portekizliler bu askeri ittifakı kendi avantajlarına kullanmaya çalışmaktan vazgeçemediler. Örneğin 1578 yılında I. Ali Adil Şah Dabul valisi Melik Tukan'a Mekke'ye göndermek üzere bir filo kurması için izin verdiğinde, Portekizliler bu durumdan haberdar olmuş ve Adilşahların donanmasının kuvvetleneceğinden korkarak Paulo de Lima Pereira'yı elçi olarak göndermişlerdir. Adilşahlar gemilerinin güvenli-

¹⁷¹² Ahmad, Adilşahların 1575 yılında Goa'ya gönderdiği elçinin isminin Horasan Han olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Ahmad; *a.g.e.*, s. 288.

¹⁷¹³ Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 334.

¹⁷¹⁴ Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 334. Bu tarihte giden elçi ise Zahir Bey'dir. Bkz. Ahmad; *a.g.e.*, s. 288.

¹⁷¹⁵ Ahmad; *a.g.e.*, s.91/288. Hatta o yıl Portekizliler ile Adilşahlar arasında yapılan anlaşmaya göre, Adilşahlar Devleti Portekizlilerden birçok ticari imtiyaz almıştır. Örneğin, Adilşahlar gemilerine ücretsiz vize ve vergi muafiyeti getirilmiştir. Hatta, her yıl altı Adilşahlar gemisinin Hürmüz'e giderek at getirmesine dahi Portekizliler tarafından izin verilmiştir. Ayrıca, I. Ali Adil Şah'ın isteği üzerine kurşun, bakır, sulfur ve güherçile maddelerinin Goa üzerinden Adilşahlar Devleti'ne satılacağı üzerinde anlaşmaya varılmıştır. Adilşahlar Devleti ise, gerektiğinde Portekizlileri saldırılara karşı destekleyeceklerinin sözünü vermişlerdir. Bkz. Kiran Sampatrao Jadhav; *Trade and Commerce in the Adil Shahi Sultanate of Bijapur (1489-1686 AD.)*, Basılmamış Doktora Tezi, Savitribai Phule Pune Üniversitesi, Pune 2015, s. 117/172. Portekizlilerin kendileri için çok önemli olan at ticareti konusunda imtiyaz vermeleri, Adilşahlar Devleti ile aralarındaki ilişkiyi iyi tutmak istemelerinin bir göstergesidir. Ayrıca, genel olarak, Adilşahlara satılacak maddelerden de anlaşılacağı gibi bu anlaşma askeri bir karaktere sahiptir.

ğinden Portekiz donanması sorumlu olduğu için Adilşahların bir donanmaya ihtiyacının olmadığını bu elçi aracılığı ile söylemişlerdir. Bu olay, ilişkilerin yeniden gerilmesine sebep olsa da kısa süre sonra iki ülkenin de liderlerinin ölmesi üzerine bir savaşla sonuçlanmamıştır¹⁷¹⁶.

I. Ali Adil Şah'ın döneminde, Portekizliler ile dini ilişkiler de kurulmuştu. 1557 yılında, I. Ali Adil Şah, ünlü Portekizli misyoner St. Francis Xavier'in Rayçur Düab'da bir Katolik misyonu kurmasına izin vermiş, bu misyona toprak bahşederek bu toprağı vergiden muaf tutmuştur¹⁷¹⁷. Hatta 1560-61 yılında, Hristiyan dinini daha iyi anlayabilmek için, I. Ali Adil Şah Goa bapiskoposundan dini tartışmalara girmeleri adına kiliselerinden eğitimli birkaç kişiyi göndermesini istemiştir ve üç Katolik rahibi Bicapur'a gelerek I. Ali Adil Şah ile şahsen tanışmıştır¹⁷¹⁸.

I. Ali Adil Şah, 1570 yılındaki ittifaktan sonra Portekizliler ile bir kez daha savaş girişmemiş, orada yitirdiğı askeri prestijini ise dağılan Vicayanagara Racalığı'ndan geriye kalan yerel racaların topraklarını fethederek geri kazanmaya çalışmıştır. Bunun için Nizamşahlar ile de bir saldırmazlık anlaşması imzalamış, bu sayede Nizamşahlar Devleti de İmadşahlar Devleti'ni kendi topraklarına katmıştır¹⁷¹⁹. Ayrıca dönemin üç büyük Müslüman hükümdarı olan Osmanlı sultanı Kanuni Sultan Süleyman, Safevi Şahı Tahmasb ve Babür hükümdarı Ekber ile diplomatik ilişkiler kurmuştur¹⁷²⁰.

¹⁷¹⁶ Ahmad; *a.g.e.*, s. 289.

¹⁷¹⁷ Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 334.

¹⁷¹⁸ Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 335. I. Ali Adil Şah, kitaplara ve öğrenmeye çok meraklı bir kişi idi. Ayrıca, Müslüman ve Hindu din alimleriyle de felsefi tartışmalara girmekten hoşlanırdı. Kendisine 'Adil Şah Sufi' derdi. Bkz. Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 396.

¹⁷¹⁹ Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 335.

¹⁷²⁰ Eaton; *a.g.e.*, s. 88.

Sonraki yıllarda ise, hem 1580 yılında I. Ali Adil Şah'ın ölmesi¹⁷²¹, hem de Portekiz Kralı I. Sebastiao'nun 1578 yılında al-Ksar el-Kebir'de Müslümanlara karşı savaşırken ölmesinin¹⁷²² ardından Portekiz'in İspanya kralının hükmü altına girmesi¹⁷²³, Adilşahlar – Portekiz ilişkilerinin temelden değişeceği yeni bir döneme girmesine sebep olmuştur.

¹⁷²¹ Ahmad, kitabında I. Ali Adil Şah'ın 1580 yılında bir darbe sonucunda tahttan indirildiğinden bahsetmektedir ancak dönemin çok sayıda kaynağı, I. Ali Adil Şah'ın kendi kölesi tarafından öldürüldüğünü ifade etmektedir. Ahmad; *a.g.e.*, s. 200. Hoca Nizameddin Ahmed, I. Ali Adil Şah'ın, Ali Berid Şah'a ait bir hadımı çok beğendiğini ve onu istediğini, ancak Ali Berid Şah'ın vermeyi kabul etmediğini ifade etmiştir. Ancak Nizamşahlar Devleti Bidar'a saldırdığında, Ali Berid Şah, I. Ali Adil Şah'tan yardım istemiş, I. Ali Adil Şah da 10.000 atlı göndererek yardım etmiştir. Bunun üzerine hadımı vermekten başka çaresi kalmayan Ali Berid Şah da hadımı Bicapur'a göndermiştir. Bu hadım ile bir gece geçirmek isteyen I. Ali Adil Şah, onu saraydaki özel bir bölüme götürdüğünde ise bu hadım gizlediği bir hançer ile I. Ali Adil Şah'ı göğsünden hançerleyerek öldürmüştür. Bkz. Brajendranath (çev.); *a.g.e.*, C. 3, s. 164. Sherwani ve Joshi de, I. Ali Adil Şah'ın, aralarındaki saldırmazlık anlaşmasına rağmen Beridşahlar'a saldıran Nizamşahlar'a karşı Beridşahları desteklediğini, bunun karşılığında Ali Berid Şah'tan beğendiği iki hadımını istediğini, bu iki hadımdan birinin kendisini 9 Nisan 1580 tarihinde hançerleyerek öldürdüğünü ifade etmiştir. Bkz. Sherwani & Joshi (ed.); *a.g.e.*, C. 1, s. 335.

¹⁷²² Winius; *a.g.e.*, s. 10.

¹⁷²³ Bu tarihten sonra Portekiz Krallığı, 1640 yılında İspanya'nın, Flemenk İsyanı nedeniyle zor durumda kalması üzerine bağımsızlığını geri kazanmasına kadar İspanya'nın hükmü altında kalmıştır. Bkz. J. H. Elliott; *The Old World and the New 1492-1650*, Cambridge University Press, Cambridge 1970, s. 100.

SONUÇ

16. yüzyıldaki Adilşahlar – Portekiz ilişkilerini anlamak, birçok farklı açıdan büyük bir önem teşkil etmektedir. Dünya tarihindeki ilk koloni başkenti sayılabilecek olan Goa için verilen mücadelelerle başlayan bu tarih, yalnızca kolonicilik tarihini anlamak için değil, Hindistan'ın bu dönemdeki iç meselelerini ve Hindistan'daki Türk etkisini görebilmek için de elzemdir.

Hindistan halkı hemen hemen hiçbir devirde komşu ülkeleri ele geçirme, dışarıya yayılma eğilimi ve gayreti içerisine girmemiştir¹⁷²⁴. Buna karşılık, tarihlerinin birçok döneminde dışarıdan gelen fetih hareketlerine maruz kalmış, tarihleri ve kültürleri bu şekilde yazılmıştır. Sistemli koloniciliğin başlangıcı sayılabilecek olan Portekiz'in Hindistan macerası, öncelikle Portekiz'in ticari kaygılar ile ve din unsurunu bir destek olarak kullanmalarıyla başlamıştır. Bu amaçla yıllarca süren çabalar sonrasında Hindistan'a giden deniz yolu Portekizliler tarafından keşfedilmiştir. Bunun sonucu olarak, Portekizlilerin, Büyük İskender'den sonra Asya'da kurulan ilk batı imparatorluğuna sahip olduklarını söyleyebiliriz¹⁷²⁵. Bu imparatorluğun başlangıcını ise deniz hâkimiyeti getirmiştir. Hindistan halklarının Portekizliler karşısındaki en büyük dezavantajı, savaş için dizayn edilmiş bir donanmalarının olmayışydı¹⁷²⁶. Bu durum, Hindistan halklarının

¹⁷²⁴ Salim Cöhce; *Türklerin Hindistan Kültürüne Etkileri*, İnönü Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, s. 1.

¹⁷²⁵ De Silva Jayasuriya; *a.g.e.*, s. 193. Bu alanda çalışmış en önemli tarihçilerden olan Boxer da, Portekiz İmparatorluğu'nun 'ilk bilinçli Avrupalı imparatorluk' olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Boxer; *Faith and Empire*, s. 73.

¹⁷²⁶ Meilink-Roelofs; *a.g.e.*, s. 122. Yine de, bu Hindistan'da gemi yapımının geri kalmış olduğu anlamına gelmiyordu. Hindistan'da gemi yapımı için çok çeşitli ağaçlar bulunmaktaydı

ticaret ya da yönetimsel sistemlerde Avrupa'nın gerisinde olduğu anlamına gelmemektedir. Portekizliler, yalnızca askeri teknoloji alanındaki üstünlükleri ile Hindistan üzerinde baskı kurabilmiş, diğer alanlarda ise aşağıladıkları bu halkların sistemlerine uyum sağlamak zorunda kalmışlardır¹⁷²⁷. Afonso de Albuquerque'in Hürmüz'e kabul ettirmiş olduğu anlaşma ise, Portekiz'in Hindistan'daki hegemonyasının temel anlayışını teşkil etmiştir. Bu anlaşmaya göre, Hürmüz hükümdarı Portekiz kralına bağlı olduğunu kabul edecek, bir kale ve iş hanı kurabilmeleri için Portekizlilere yer verecek, ayrıca Portekiz kralına yıllık bir ödeme yapmayı kabul edecekti¹⁷²⁸. Portekizliler, Hindistan'da hükümleri altına almak istedikleri diğer hükümdarlara da benzer şartlar sunmuşlardır. Bu anlaşma şartlarının altında yatan mantık bir sonraki yüzyılda da Doğu halklarına yönelik Avrupa diplomasisinin önemli bir ögesini teşkil etmiştir¹⁷²⁹.

Öncelikle yalnızca denizden Hindistan'ı hegemonya altına alarak doğu ticaretini ele geçirmek ve Müslümanların bu bölgedeki ticaretini baltalamak doğrultusunda olan Hindistan politikası ise, zaman içerisinde değişerek Portekiz'in Hindistan'ın önde gelen siyasi aktörlerinden biri olması ile devam etmiştir. Bu siyasi değişimin en önemli köşe taşlarından biri ise Goa'nın alınmasıdır. Vicayanagaralı Hindu Timoja'nın fikir vermesi ile birlikte Afonso de Albuquerque'in Hindistan politikasının önemli ögelerinden biri haline gelen Goa, Adilşahlar için de çok önemli bir liman kenti idi. Adilşahlar Devleti

ve usta marangozlar mevcuttu. Portekizliler de Hindistan'daki gemi yapımcılığının başarısının farkına buraya vardıktan kısa süre sonra varmışlardı. Hindistan'da yapılan gemiler, Avrupa'da yapılanlardan daha ucuzdu, daha sağlamdı ve daha uzun süre dayanıyordu. Bkz. K. M. Mathew; *Naval Construction in Portuguese India*, Vasco da Gama e a India (Vasco da Gama and India), Conferencia Internacional, Fundação Calouste Gulbenkian, Lizbon 1999, s. 41.

¹⁷²⁷ Tracy (ed.); *a.g.e.*, s. 398-399.

¹⁷²⁸ Hunter; *a.g.e.*, s. 120.

¹⁷²⁹ Hunter; *a.g.e.*, s. 128-131.

ile Portekiz Krallığı'nı karşı karşıya getiren bu şehir için uzun süre boyunca bu iki devlet savaşmış ve bu süreç Goa'nın Portekizlilerin elinde kalması ile sonuçlanmıştır. Daha sonrası ise Portekizlilerin Hindistan'da yalnızca denizde değil, aynı zamanda karada da boy gösteren siyasi bir güç olması ve politikalarını buna göre şekillendirmesi ile devam etmiştir. Tarihçi Disney, özellikle de 1490 – 1540 yılları arasını Portekiz Krallığı'nın altın çağı olarak nitelendirmiştir. Bu yıllarda Portekiz dünya ilişkileri bakımından önceden erişemediği ve sonradan aynısını yakalayamadığı bir önem kazanmıştır¹⁷³⁰. Portekizliler bu dönemde karada da önemli bir ticari güç haline gelerek öncelikle Hindistan'da sürekli olarak birbirleriyle savaşan yerel devletlerin orduları için çok ihtiyaç duydukları at ticaretine sahip olmaya çalışmışlardır. Böylece Hindistan'daki güçlü komşularına karşı önemli bir avantaj elde etmişler ve bundan azami seviyede yararlanmayı düşünmüşlerdir.

Bunun yanı sıra Portekizliler, Afonso de Albuquerque'in karada varlık gösterme politikasının doğal sonucu ve bir başka parçası olarak, Hindistan'da yerel bir Hristiyan Portekizli nüfus oluşturmaya çalışmışlardır. Bunun için de yerel kadınları vaftiz ederek Portekizli erkeklerle evlendirmişlerdir. İstenen başarıya ulaşamayan bu uygulama sonucunda¹⁷³¹, yine de Hindistan'da yeni sosyal sınıflar ortaya çıkmış ve bu sınıfların etkileri bugüne kadar uzanmıştır.

Gerçekte karada tutunabilecek kadar yeterli insan kaynağına sahip olmayan, hatta gemilerinde sıkça Asyalıları çalıştırmak zorunda kalan Portekizliler¹⁷³², Hindistan'da tutunabilmek için farklı durumlar geliştirmişlerdir. Başından beri Portekizlilerin Hindis-

¹⁷³⁰ Disney; 2009, C.1, s. 143.

¹⁷³¹ 17. yüzyılda Hindistan'da bulunmuş olan Romalı gezgin Pietro della Vale, Goa şehrinde pek fazla Portekizlinin bulunmadığını kaydetmiştir. Bkz. Edward Grey (ed.); *The Travels of Pietro della Valle in India*, Hakluyt Society, Londra 1892, C. 1, s. 157.

¹⁷³² Gupta & Pearson (ed.); *a.g.e.*, s. 78.

tan'daki en büyük avantajları silah üstünlükleri olmuştur. Bu sayede denizlerde yenilmez olan ve karadaki devletler üzerinde denizden baskı kuran Portekizliler, ateşli silahlardaki üstünlüklerini kıyılarda tutundukları noktalara kaleler inşa ederek orada da kul lanma yoluna gitmişlerdir. Bu sayede az sayıdaki askerle çok büyük ordulara karşı koyabilmişlerdir. Askeri strateji yeteneklerini karada seçtikleri noktalarda göstererek avantaj sağlamışlardır. Örneğin Goa, önemli bir şehir olarak bir ada üzerinde bulunması nedeniyle Portekizliler için çok stratejik bir seçim olmuştur. Yine de Portekizliler, hiçbir şart altında insan gücü eksiklerini, Hint Okyanusu gibi bir yeri kontrol etmeye imkân verebilecek şekilde telafi etmeyi başaramadılar¹⁷³³. Hatta yutabileceklerinden daha büyük bir lokmayı ısırması olmaları sistemlerinde kaçınılmaz bozulmalara da sebep oldu¹⁷³⁴. Asya'da uzun süre bulunan Portekizlilerin bu süreçte güvendikleri bir başka seçenek ise diplomasi olmuştur.

Portekizliler, Hindistan'daki kültürleri tanımak bir yana, oldukça yanlış bilgilerle bu topraklara gelmişlerdir. Bu da birçok hataya düşmelerine sebep olacak önyargıları oluşturmuştur. İlk başta Hindistan'ı Afrika'ya bağlı bir kara parçası, Hinduları da Hristiyan zanneden Portekizliler, zamanla Asya'ya bağlı bu yarımadaı ve halklarını tanımaya başladılar. Sonra da ilişkilerini ona göre belirlediler. Bu da Portekizlilerin uzun süren bir çiraklık dönemi geçirmelerine sebep olmuştur. Bu zorlu dönemin sonunda Portekizliler farklı tutumlar geliştirdiler. Yerli halkları ve iç dinamiklerini tanımanın yanı sıra, evlilikler yoluyla önemli aileler ile de bağ kurmaya çalışmışlardır. Hindistan'da tutunabilmek için, hem bu iç dinamikleri avantajlarına kullanmak, hem de diplomatik ilişkilere önem vermek durumunda kaldılar. İlkinde ise, ikincisinden daha başarılı oldular. Portekizlilerin

¹⁷³³ Özellikle Kral I. Manuel döneminden sonra Portekiz'e çok daha yakın olan Kuzey Afrika faaliyetlerine verilen önemin artması ve Hindistan faaliyetlerinin 2. planda kalması insan gücü açığının daha da büyümesine sebep olmuştur. Bkz. Diffie & Winus; *a.g.e.*, s. 280.

¹⁷³⁴ Meilink-Roelofs; *a.g.e.*, s. 125.

Hindistan'da tutunabilmelerinin en büyük sebeplerinden biri, Hindistan'daki bütün devletlerin birbirleri ile sürekli olarak savaşmaları ve bu savaşlarda Portekiz'in desteği karşılığında Portekizlilere ayrıcalıklar vermeleri idi. Müslümanların ve Hinduların hem birbirlerine karşı, hem de kendi aralarında savaşmaları, at, silah ve özellikle barut satan Portekizlilerin ekonomik anlamda çok işine yaramasının yanı sıra, Portekizliler bu sayede savaşlarında destek verdikleri ülkelerden kale yapma ve serbest ticaret hakkı gibi başka ayrıcalıklar da elde etmişlerdir¹⁷³⁵. G. V. Scammell da, Portekizlilerin başarısının büyük oranda yerel toplumların arasındaki çatışmalara ve ayrışmalara ve bu çatışmalar vasıtasıyla yerel güçlerden farklı şekilde destekler almalarına bağlamıştır¹⁷³⁶. Oysa 1565 yılında Talikota Savaşı'nda olduğu gibi Müslümanlar kendi aralarında birleşebilse, birden fazla tarihte Portekizlileri Hindistan'dan atabilirlerdi.

Portekizlilere karşı ortak bir cephe oluşturulmaması da esasında anlaşılabilir bir durumdur. Öncelikle, Portekizlilerin gelişi Hindistan'daki çok az kişinin çıkarlarını doğrudan etkilemiştir. Çoğunlukla, küçük bir vergi karşılığında tüccarlar ve onların hamileri ticaretlerine eskisi gibi devam edebilmişlerdir. Hatta bu tüccarlar, Portekizlilerin gelişi ile ticari faaliyetlerini daha geniş bir skalada yürütme imkânı dahi yakalamışlardır. Tarihçi Mathew'un ifadesine göre, Portekizlilerin vermiş olduğu belgeler sayesinde, tüccarlar daha uzak noktalara güvenle giderek buralarda da ticaret yapma fırsatını bulmuşlardır¹⁷³⁷. Bunun yanı sıra, istedikleri gibi karabiber ticaretinde tekel olamayan ve yaşadıkları finansal zorluklar sebebiyle sürekli şartlarını esneterek Müslümanlarla daha fazla ticaret yapan Portekizliler, bu Müslümanlar ile giderek daha iyi geçinmek zorunda

¹⁷³⁵ Jadhav; *a.g.t.*, s. 84.

¹⁷³⁶ G.V. Scammell; *Indigenous Assistance in the Establishment of Portuguese Power in the Indian Ocean*, Indo-Portuguese History: Sources and Problems, John Correia-Afonso (ed.), Oxford University Press, Oxford 1981, s. 164.

¹⁷³⁷ K. S. Mathew; *a.g.m.*, s. 4.

kalmışlardır¹⁷³⁸. Bu da Kral I. Manuel'in Haçlı politikalarının çöktüğünün net bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Yayılma serüvenine Kuzey Afrika'daki Septe'yi ele geçirek 1415'te başlayan ve 1545'ten itibaren egemenlik sahasını Atlas Okyanusu'nu güneyinden başlayarak Hint Okyanusu'nun ötesine kadar uzatan Portekizliler, deniz güçleri sayesinde Doğu'nun tüm zenginliklerine sahip olabiliyorlardı. Zira bu denizlerde kendilerine engel olabilecek hiçbir güç yoktu. Mantıken bu ülkenin bu keşifler sonrasında zenginlik içinde yüzmesi gerekirken durum bunun tam tersi idi. Gerçi 16. yüzyılın başlarında Doğu'nun mallarının Lizbon'a devamlı olarak gelmesi şehirdeki ticareti canlandırmıştı. Ancak bu refah ve zenginlik uzun sürmemiş, hatta Hint seferleri Portekiz kralına bazı alanlarda yük dahi olmaya başlamıştır. Bu duruma gelinmesinin en önemli sebebi Doğu'daki ticari ilişkileri tek elden yönetmeye çalışan Portekiz'in ekonomik sistemi kontrolündeki yetersizliği idi. Yolsuzluk, akraba ve adam kayırma, devlet kadrolarındaki şişkinlik, üretim ve keşif maliyetlerinin fahiş bir şekilde artması bu bozulmayı hızla ilerletiyordu. Portekizliler Hindistan'da kısa zamanda zengin olmayı düşünüyorlar, kaynakları bir limon gibi sıkıp kurutarak halkın kendilerinden nefret etmelerine sebep oluyorlardı. Kelimenin tam anlamı ile altın yumurtlayan tavuğu keserek deniz ticaretine zarar veriyorlardı¹⁷³⁹.

Yukarıda anlatılmış olan hususlar dışında Portekizliler diplomasi konusunda büyük bir başarı gösterememişlerdir. Öncelikle ticaretlerini yasal sınırlar içerisinde yürütmek yerine, hırslı bir şekilde diğer ulusların tüccarlarını saldırarak saf dışı etmeye çalışmışlardır¹⁷⁴⁰. Diğer halkları kendilerinden aşağı gören ve her fırsatta güç kullanan Portekizliler, buradaki devletler ile ilişkilerini iyi tutmayı başaramamış, onları güç ile

¹⁷³⁸ Gupta & Pearson (ed.); *a.g.e.*, s. 89.

¹⁷³⁹ Önalp; *a.g.e.*, s. 196.

¹⁷⁴⁰ R. C. Majumdar & H. C. Raychaudhuri; *An Advanced History of India*, Macmillan & Co. LTD, New York Tarihsiz, C. 2, s. 553D

baskı altında tutma konusunda da istedikleri kadar etkili olamamışlardır. Bunun sebebi ise, yukarıda belirtildiği gibi nüfusun azlığı ve destek kuvvetlerin geleceği Portekiz'in konum itibarıyla çok uzakta olmasıdır. Daha sonraki tarihlerde ise, Portekizlilerden sonra Asya topraklarında koloncilik faaliyetlerinde bulunan Hollandalılar ve İngilizler, tamamen Portekizlilerin yaptığı hatalardan ders alarak büyük başarı gösterebilmişlerdir¹⁷⁴¹. Örneğin, bu iki kolonici devlet de, yerli halkla ilişki kurma ve anlaşma yapma konularında, tek bir merkezden koloni imparatorluklarını yönetme konularında Portekizlileri örnek almışlardır¹⁷⁴².

Portekizlilerin bu alandaki başarısızlıklarının sebeplerinden biri de kendilerinden aşağı gördükleri Hindistan halklarına büyük işkenceler yapmalarıdır. Vasco da Gama kendisine karşı gelecek kişileri korkutmak için savunmasız balıkçılara bile işkence yapmıştır, Francisco de Almeida bir şüphe dolayısı ile soylu bir Hindunun gözlerini çıkarttırmıştır, Afonso de Albuquerque ise, eline düşen düşmanlarının ellerini, kulaklarını ve burunlarını kestirmekten hiçbir fırsatta geri kalmamıştır¹⁷⁴³. Bu olaylar da, ilk başta Portekizlilere barışçıl şekilde yaklaşan Hindistan halklarının Portekizlilerden nefret etmelerine sebep olmuştur. Hintli tarihçi Panikkar, Vasco da Gama'nın Hindistan'a ikinci gidişi sırasında yolda denk geldiği Meri isimli Müslüman gemisini içindeki insanlar ile birlikte yakması olayı için; *korsanlık tarihinde bu Portekizli şahsiyetinkine eşdeğer bir barbarlık bulmak zordur* yorumunu yapmıştır¹⁷⁴⁴. Bu tarz olaylar, Portekizlilerin Hindistan'daki halklar ile olan ilişkilerini doğrudan etkilemiştir.

Ancak Portekiz koloncilliğini tamamen başarısız saymak da doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Denizaşırı koloncilüğün öncüleri olan Portekizliler, batının doğuya dair

¹⁷⁴¹ Ahmad; *a.g.e.*, s. 106.

¹⁷⁴² Meilink-Roelofs; *a.g.e.*, s. 120.

¹⁷⁴³ Whiteway; *a.g.e.*, s. 22.

¹⁷⁴⁴ Panikkar; 1951, s. 41.

hiçbir şey bilmediği bir zamanda, bilmedikleri denizlere açılarak her şeyi kendi başlarına keşfetmek zorunda kalmışlardır. Dahası, önlerinde bu konuda bir örnek olmadığı için, deniz aşırı topraklarda bir yönetim kurma konusunda da deneme yanılma yöntemi ile sonuca ulaşmaya çalışmak zorunda kalmışlardır. Bu şekilde, Portekiz'in Hindistan yönetimi net bir tanıma sahip olan sabit bir karakterden ziyade, sürekli olarak değişen bir karaktere sahip olmuştur¹⁷⁴⁵. Böylece öncü konumunda olan Portekizliler, kendilerinden sonra gelen kolonici devletlere örnek teşkil etmişlerdir. Portekizlilerin bilinmeze yol almayı gerektiren ve zorunlu olarak yöneldikleri bu girişim, Asya ve Avrupa'yı çok farklı bir konumda bir araya getirmiş ve hem doğu ile batı arasındaki barışçıl ticari ilişkiler, hem de bu iki kıtanın kaderi kesin olarak değişmiştir. Portekizlilerin bu girişiminin bir sonucu olarak yeni bir dünya ekonomisi kurulmuş, buradan hareketle Afrika, Amerika, Asya ve son olarak da Avustralya, Avrupa ile yeni, daha yakın ve daha sürekli bir ekonomik ilişkinin içine girmiştir¹⁷⁴⁶. Hindistan'daki baharata dayalı bu yeni ticari anlayışa Magalhaes Godinho *baharat emperyalizmi* adı ile yorumlamıştır¹⁷⁴⁷. Ayrıca Portekizliler ile birlikte Avrupa'nın teknik gelişmeleri de Hindistan'a ulaşarak burada köklü değişimler yaratmıştır. Örneğin; matbaa 1556 yılında Cizvitler tarafından Goa'ya getirilmiştir. Bu, Asya'daki ilk matbaa ve Avrupa dışındaki ilk matbaalardan biridir¹⁷⁴⁸.

Portekizlilerin bu konudaki başarısı, birçok tarihçinin de tartıştığı bir konudur. Bazı tarihçiler Portekiz'in yaptıklarını çok büyük başarılar olarak görürken, bazıları ise, en güçlü oldukları zamanda dahi Hint Okyanusu'ndaki ana ticaret yollarında yalnızca küçük değişimler meydana getirebilmiş, bu değişimleri de uzun süre muhafaza edeme-

¹⁷⁴⁵ Prakash; *a.g.e.*, C. 2-5, s. 27.

¹⁷⁴⁶ E. E. Rich & C. H. Wilson (ed.); *The Cambridge Economic History of Europe*, Cambridge University Press, Cambridge 1967, C. 4, s. XII.

¹⁷⁴⁷ Magalhaes Godinho; *Os Descobrimentos e a Economia Mundial*, Arcadia, Lizbon 1965, C.1, s. 502.

¹⁷⁴⁸ Pearson; *a.g.e.*, s. 107.

miş olan Portekizlileri pek de başarılı bulmamışlardır¹⁷⁴⁹. Pearson ise, daha farklı bir yorum yaparak, Portekizlilerin Hindistan'da herhangi bir üstünlük kuramadıklarını, daha çok iki farklı kültürün ticaret aracılığı ile kaynaşmasının söz konusu olduğunu ifade etmiştir¹⁷⁵⁰. Yine de, az bir nüfusla Hindistan gibi bir coğrafyada iz bırakan ve sonraki devletler için bu yolu açan Portekizlileri başarısız olarak değerlendirmek, çok da objektif bir görüş olmayacaktır. Ayrıca, Orta Doğu'ya giden deniz yolu haricinde, Portekizliler bu deniz yollarını değiştirmek yerine onlardan kendileri para kazanmaya çalışmışlardır¹⁷⁵¹. Sonuç itibarıyla, 16. yüzyılın, Portekizliler için genişlemede, fethetmede ve ticarette bir kahramanlık çağı olarak anılırken, sonuçları bakımından ise bir hayal kırıklığı ve çöküş dönemi olduğunu belirtmek mümkündür¹⁷⁵².

Öte yandan tezimizin esas konusunu oluşturan Adilşahlar Devleti, Hindistan'daki Türk devletlerinin tipik bir örneğini teşkil etmektedir. Adilşahlar Devleti, teokratik, çok uluslu bir hanedan devleti idi. Hindistan'a dışarıdan köle olarak gelen ve sonradan yükselen bir Türk tarafından kurulmuş ve halkının çoğunu Hindular teşkil ederken, yönetim kadrosunu ise çoğunlukla Türkler ve İranlılar meydana getirmiştir. Halkının içerisinde Orta Asyalılar, Araplar, Habeşliler, Hintliler ve Dekkniler mevcuttu. Bu durum dönem dönem sarayda kutuplaşmalara neden oluyordu. Devlet, askeri bir güç ile bir arada tutuluyordu¹⁷⁵³. Devletin yazı dili Farsça olsa da konuşma dili Türkçe ve yerel diller olmuştur. Halkının çoğunluğu Hindu olsa da, yönetici kesiminden dolayı devletin karakteri İslami olmuştur. Bunun yanı sıra Adilşahlar, mimari alanında çok ileri gitmiş-

¹⁷⁴⁹ Gupta & Pearson (ed.); *a.g.e.*, s. 77.

¹⁷⁵⁰ Pearson; *a.g.e.*, s. 81.

¹⁷⁵¹ Subrahmanyam; 1990, s. 143.

¹⁷⁵² Lach; *a.g.e.*, C. 1-1, s. 140.

¹⁷⁵³ Nayeem; 1974, s. 28.

ler ve bugün Hindistan'da hala ayakta duran birçok önemli eser bırakmışlardır¹⁷⁵⁴. Türkler çoğunlukla şehirlerde yaşamışlar ve bu şehirlerin gelişimine katkıda bulunmuşlardır. Bunun yanı sıra Adilşahlar ordusunda Türk, İranlı, Moğol, Afgan, Habeşi, Dekkeni ve Hindi gibi birçok farklı milletten asker bulunmuştur¹⁷⁵⁵.

Bununla birlikte, yalnızca Hindistan'da değil, gayrimüslim topraklarda kurulan diğer Orta Çağ Türk devletlerinde de olduğu gibi, sürekli bir gaza anlayışı devlete hâkim olmuştur. Böylece gayrimüslim topraklarına yönelik sürekli bir ilerleme ve yayılma çabası, yaklaşık 200 yıl hüküm süren bu devletin tarihinin her döneminde kendisini başat faaliyet olarak göstermiştir. Bunun yanı sıra, devletin Türk kimliği her dönemde kendisini göstermiştir. Böylece Hindistan'ın Dekken bölgesinin en güneyinde, Adilşahlar Devleti, yalnızca İslam'ın değil, aynı zamanda Türklüğün izini de silinmeyecek bir biçimde bırakmıştır. Hatta tarihçi Nayeem'in ifadelerine göre, Adilşahlar Devleti bir Türk sembolü olan hilali, Bicapur'daki resmi binalarda ve sancaklarında bir arma olarak kullanmışlardır. Bu durum ise onların Osmanlı Devleti ile aralarındaki bağı korumak istediklerinin bir işaretidir¹⁷⁵⁶. Bu durumun Yusuf'un Osmanlı soyundan geldiğinin bir dışa vurumu olması ihtimali ise hiç de az değildir.

Orta Çağ Türk devletlerinin bir diğer dikkat çeken yanı ise, bilim ve sanata verdikleri değerdir. Adilşahlar Devleti de bu konuda bir istisna değildir. Ülkeye sürekli olarak İslam âleminin önde gelen âlimleri davet edilmiş ve bu şekilde ülkede bilim konusunda büyük bir ilerleme sağlanmıştır. Başta devletin sultanları olmak üzere, sanata çok sayıda kişi tarafından önem verilmiş ve ülke mimari ile sanatın iç içe geçtiği bir yer haline gelmiştir.

¹⁷⁵⁴ Jadhav; *a.g.t.*, s. 90.

¹⁷⁵⁵ Varija R. Bolar; *Turks in Karnataka*, International Journal of Social Sciences and Humanity Studies, Vol. 4, No. 1, 2012, s. 426.

¹⁷⁵⁶ Nayeem; 1974, s. 74.

Adilşahlar Devleti'nin başkenti bugün Vijayapura adı ile anılan Bicapur'dur ve Bicapur için Adilşahlar döneminde *Güney Hindistan'ın Kraliçesi*¹⁷⁵⁷ denmiştir. Şehir, Yusuf'un valiliği altına girdikten sonra önemli bir gelişme göstermeye başlamış ve Adilşahlar Devleti'nin bağımsız hareket etmeye başlamasından sonra ise Hindistan'ın o dönemdeki en önemli şehirlerinden biri haline gelmiştir. Bicapur sürekli bir gelişim göstermeye devletin yıkılışına kadar devam etmiş ve kalabalık nüfusu, canlı ekonomisi, muhteşem binaları ve güçlü duvarları ile görenleri çok etkileyen bir belde olmuştur. Adilşahlar Devleti'nin, Babürlüler tarafından Bicapur'un fethi ile yıkılmasından sonra ise şehir gücünü ve önemini büyük ölçüde yitirmiştir.

Adilşahlar Devleti'nin tarihinde en belirleyici unsurlardan biri de mezhep olmuştur. Yusuf Adil Han'ın Şii temelli eğitim alması ve bir Şii olması, fırsatını bulduğunda bunu devletin resmi mezhebi olarak ilan etmesi ile sonuçlanmıştır. Bu da Adilşahlar Devleti'nin hem yerel, hem de denizaşırı politikaları konusunda belirleyici olmuştur. I. İbrahim Adil Şah gibi bazı sultanların zamanlarında Sünnilik yeniden resmi mezhep ilan edilip, devletin politikası ona göre şekillense de, devlet, çoğunlukla Şii bir devlet olarak kalmıştır. Bu da onları çoğunlukla Sünni olan Dekken'deki Müslüman komşuları karşısında yalnız bırakmıştır. Güneyindeki Hindu Vicayanagara Racalığı'nın da Müslümanlara karşı savaştan bir imparatorluk olması sebebiyle Adilşahlar Devleti'nin çoğunlukla sınırları tehlike altında kalmıştır. Bu durum da tarihinin büyük çoğunluğunda savaştan bir devlet olmasına neden olmuştur. Bu da her daim güçlü bir orduya ve iyi kumandanlara sahip olmasını gerektirmiştir. Esad Han Lari Türk gibi yetenekli ve zeki kumandanlar, devletin her döneminde önemli bir yere sahip olmuştur. Birden fazla defa devlet kendisi karşısında birleşen düşmanlar karşısında yıkılmanın eşiğine gelmiş, başarılı sultanlar, yetenekli kumandanlar ve azimli askerler sayesinde bu durumların her birinden

¹⁷⁵⁷ Nayeem; 2008, s. 43.

zaferle çıkmasını bilmiştir. Bu açıdan bakıldığında, Adilşahlar Devleti'nin, Talikota Savaşı gibi istisnai durumlar dışında çoğunlukla yalnız bir devlet olduğunu söylemek durumu abartmak olmayacaktır.

Bu yalnızlık ise onları müttefik arayışına itmiş, doğal olarak da öne çıkan aday Şii Safevi Şahlığı olmuştur. Hatta tarihçi Nayeem, Adilşahların Safevi şahlarını papa ve halife gibi bir dini lider olarak görmüş olduklarını belirtmiştir¹⁷⁵⁸. Safevi Şahlığı ise, mezhepdaşı olan bu devlet ile her daim işbirliği içinde olmuş, hatta onları Babürlüler ve Portekizliler gibi önemli düşmanları karşısında koruma çabası içerisinde olmuşlardır. Yine de, coğrafi gerçeklerden dolayı, kendisini korumak çoğunlukla Adilşahlar Devleti'nin kendisine düşmüştür. Herşeye rağmen Adilşahlar sultanları, kendilerini İran şahlarına bağlı görmüşler ve mektuplarında sürekli olarak bu bağlılıklarını vurgulamışlardır.

Adilşahlar – Portekiz ilişkileri ise, bir açıdan 16. yüzyıl doğu – batı ilişkisinin bir özeti niteliğindedir. Portekizliler, hiç tanımadıkları Adilşahlar Devleti'nden, kendi politikaları doğrultusunda Goa'yı almak için mücadele etmiştir. Ancak, bu durum onları Adilşahlar Devleti'nin hâkimihaline getirmenin aksine, Adilşahlar Devleti ile birlikte yaşamının, onlarla anlaşma halinde birlikte varolmanın bir yolunu bulmaya itmiştir. Portekiz Krallığı'nın Asya'daki tarihine bakıldığında, genel özetin bu olduğu rahatça ortaya çıkmaktadır. Goa alındığı zaman, Adilşahlar Devleti'nin gücüne tanık olan Portekizliler, Goa şehrini geri vermeyi dahi düşünmüş, ancak Goa'yı ne olursa olsun elinde tutmak isteyen Afonso de Albuquerque ise, Adilşahlar ile anlaşma yoluna gitmiştir. Sürekli farklı sınırlarında savaş halinde olan Adilşahlar Devleti ise, hiçbir zaman bütün gücünü Goa'yı almaya odaklayamamış, en sonunda ise Goa'yı geri almak yerine Portekizliler ile bir anlaşmaya varmak ve karadaki düşmanlarına yönelmek durumunda kalmıştır. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi, Portekizlilerin Hindistan'da tutunabilmelerinin

¹⁷⁵⁸ Nayeem; 1974, s. 57.

en büyük sebebi Hindistan'daki devletlerin sürekli olarak birbirleri ile savaş halinde olmaları olmuştur. Bu durum Adilşahlar – Portekiz ilişkilerinde de bundan farklı olmuştur.

Portekizliler Adilşahlar Devleti'nin gücünü görüp karada daha fazla ilerleyemeyi düşünmediler. Adilşahlar ise sınırlarındaki diğer savaşlardan dolayı Goa'yı geri almaya yeterince odaklanamadılar. Bu fiili durum Adilşahlar ile Portekizlilerin birbirlerini kabullenmesi ile sonuçlanmış ve hatta ticari ilişkiler kurmaya bile başlamışlardır. Bunda en önemli pay Portekizlilerin at ticaretine hâkim olması olsa da, Goa'daki ticaretin Portekizliler ile birlikte gelişmesinin Adilşahlar Devleti'nin de yararına olduğudur. Böylece Portekizliler Adilşahlar Devleti topraklarında daha fazla ilerlemeye çalışmamış, Adilşahlar Devleti de Portekizlilerin varlığını kabullenmiş ve bu duruma çıkarları doğrultusunda uyum sağlamıştır. Bu iki devlet arasında sürekli olarak küçük çatışmalar çıksa da, 16. yüzyıl boyunca yaşanmış ve tezimizde incelenmiş üç önemli olay dışında çok fazla savaş yaşanmamıştır. Bu iki devlet uzun süreli barış dönemleri yaşamış hatta kimi zaman dolaylı bir ittifak durumu da mevcut olmuştur. Portekizlilerin, Hindistan'da yürüttükleri en başarılı diplomasi, belki de Adilşahlar Devleti karşısında olmuştur. Adilşahlar sultanları da bu duruma karşılık vermekten geri kalmamıştır. Örneğin Portekiz'in Hindistan'daki ilk daimi elçiliği, I. Ali Adil Şah'ın isteği üzerine Adilşahlar Devleti ve Portekiz Krallığı arasında kurulmuştur¹⁷⁵⁹.

Bu iki devleti müttefik konumuna getiren olaylar daha geniş bir çerçeveden bakılmayı gerektirmektedir. Bu dönemde, en önemli Türk devletleri, Osmanlı Devleti, Safevi Şahlığı ve Memluk Devleti idi. Bu devletler birbirleri ile sürekli olarak savaş halindelerdi. Özellikle Safevi Şahlığı, mezhep farkından dolayı en büyük düşmanları olarak Osmanlı Devleti'ni ve Memluk Devleti'ni görmekteydi. Asya'ya gelmiş olan

¹⁷⁵⁹ Ahmad; *a.g.e.*, s.91.

Portekizliler ise, kendileri de Memluk Devleti ve Osmanlı Devleti ile rakip haline geldiklerinden, Safevi Şahlığı onlar için doğal bir müttefik haline gelmiştir. Tarihçi Casale de, Osmanlı Devleti'nin İran Körfezi'ndeki varlığının Portekiz – Safevi ilişkilerinde belirleyici olduğunu belirtmiştir. Ortak Osmanlı düşmanlığı, bu iki devletin ilişkilerinin temelini oluşturmuştur¹⁷⁶⁰. Bu durum, Safevi Şahlığı'nı hamisi olarak gören Adilşahlar Devleti'ni de etkilemiştir. Böylece Adilşahlar Devleti ve Portekiz Krallığı, dolaylı da olsa müttefik haline gelmiş, Safevi Şahlığı ise bu iki devletin arasındaki arabuluculuk rolünü üstlenmiştir. Bu durum, Hindistan'daki diğer Müslüman devletlerin Osmanlı Devleti'ne bakış açısı değerlendirildiğinde oldukça ilginç ve özel bir durumdur. Zira Hindistan'daki diğer Müslüman devletler Portekiz tehlikesi karşısında ümidini Osmanlı Devleti'nden gelecek yardıma bağlamış, Osmanlı Devleti'nin himayesini beklemiştir¹⁷⁶¹. Adilşahlar Devleti için ise, bu durum yalnızca I. Ali Adil Şah'ın 1570 yılında Portekizlilere karşı kurduğu ittifak sırasında geçerli olmuştur.

Bu iki devlet arasında, ittifaktan daha uzun süren ilişki tipi ise ticaret olmuştur. Goa'nın ele geçirilmesinden sonra at ticaretine hâkim olan Portekizliler, ordusunda ata çok fazla ihtiyaç duyan ve Dekken topraklarında at yetiştiremeyen Adilşahlar Devleti için zorunlu bir ticari ortak haline gelmişlerdir. Hindistan'daki her Türk devleti gibi, Adilşahlar Devleti de güçlü ordusu sayesinde ayakta kalabiliyordu. Ordunun zaafa uğraması devletin zaafa uğraması sonucunu doğuruyordu¹⁷⁶². Bunun için de, ordusunda süvariye belkemiği niteliğinde kullanan Adilşahların Portekizlilerin İran ve Arabistan'dan getirdiği atlara her daim ihtiyacı olmuştur. Portekizliler için ise, Adilşahlar Devleti'nde yapılan karabiber ticaretinin hâkimiyeti doğrudan sultanda olduğu için, bu top-

¹⁷⁶⁰ Casale; *a.g.m.*, s. 177.

¹⁷⁶¹ H. Hilal Şahin; *Osmanlı – Hint İlişkilerine Genel Bir Bakış (XV-XVIII. Yüzyıl)*, Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, C.2, S.6, Ağustos, 2015, s. 65.

¹⁷⁶² Galip & Gömeç; *a.g.e.*, s. 99.

raklardan karabiber almak siyasi olarak devlet ile iyi geçinmeyi gerektiriyordu¹⁷⁶³. Ayrıca, Goa halkının tükettiği yiyeceğin büyük bir kısmı Adilşahlar Devleti'nden ithal ediliyordu¹⁷⁶⁴. Bu sebeplerden dolayı Adilşahlar Devleti ile Portekiz *Estado da India*'sı arasında uzun süren ticari ilişkiler kurulmuştur.

Özetle, Adilşahlar Devleti ve Portekiz Krallığı arasındaki ilişkiler, önce iki düşman olarak başlamış, daha sonrasında ise şartların gerektirdiği bir birlikte var olma durumuna dönmüştür. Tarihçi Joshi de, Adilşahlar ile Portekizliler arasındaki ilişkiyi, *dostane olmayan barışçıl bir ilişki* olarak yorumlamıştır¹⁷⁶⁵. Portekizlilerde bu durumun hassasiyetini ilk gören lider Afonso de Albuquerque olmuş, daha sonraki valiler de onun kadar stratejik düşünemeseler de aradaki bu barışı bozmamaya özen göstermişlerdir. Sınırlarında çok fazla tehlike olan Adilşahlar Devleti ise, her daim daha büyük tehditler ile meşgul olduklarından, Portekizlileri Hindistan'dan atmak için sürekli bir çaba göstermemişlerdir. Şartların meydana getirdiği bu anlaşma durumu, yerini ticarete ve görece iyi diplomatik ilişkilere bırakmıştır.

¹⁷⁶³ Dharma Kumar & Tapan Raychaudhuri (ed.); *The Cambridge Economic History of India*, Cambridge University Press, Cambridge 1987, C. 1, s. 201.

¹⁷⁶⁴ Anthony R. Disney; *Twilight of the Pepper Empire: Portuguese Trade in Southwest India in the Early Seventeenth Century*, Harvard University Press, Massachusetts 1978, s. 17.

¹⁷⁶⁵ Joshi; *a.g.m.*, s. 359.

ÖZET

Tarihteki her olay, kendinden sonra gelen olayın sebebini teşkil eder. Bilinir ki bazı olaylar ise çok daha önemli sonuçlar doğurur, yeni bir devrin başlamasına neden olur. Türklerin İstanbul'u fethederek Roma İmparatorluğu'na son vermesi ve akabinde Akdeniz'deki donanmaları ile Akdeniz ticaretini de kontrol altına almaları Avrupalıları ticari açıdan farklı yollar bulmaya ve Doğu'nun zenginliklerini elde etmek için büyük maceralara atılmaya itmiştir.

Bu itici güç ise, Osmanlı Devleti'nden çok uzakta eyleme dönüşmüştür. Avrupa'nın en batı ucunda ve Akdeniz ticaretinin en son noktasında bulunan Portekizliler, hem doğuda İspanya tarafından tehdit altında olduklarından, hem de doğu malları İber Yarımadası'nın batı ucundaki bu küçük krallığa çok geç ve pahalıya geldiğinden, yönlerini batıya, denizlere dönmek zorunda kaldılar. Böylece hem yeni bir Haçlı Seferi'nin fitilini ateşleyerek Papa'nın koruması altına girecekler, hem de Doğu'nun mallarını herkesten önce elde ederek bu zenginliği kendi ülkelerine getireceklerdi. Bu amaçla yola çıkan Portekiz denizcileri, yalnızca yeni bir deniz yolunu keşfetmekle kalmadılar, aynı zamanda birbirine uzak olan iki dünyayı kafa kafaya getirerek bu iki dünya için de yeni bir dönemin başlamasına sebep oldular. Vasco da Gama'nın Ümit Burnu'nu dolaşarak Hindistan'a ulaşması ve orada karşılaştıkları Türkler, tezimizin ana konusunu teşkil etmektedir. Portekizlilerin burada belki de en çok ilişki kurmuş oldukları hükümdarlık olan Adilşahlar Devleti, Batı Hindistan'daki Türk hükümdarlığının uç noktasını teşkil etmekteydi. Bir yandan bir Türk devletinin karakteristik özelliklerini yansıtırken, bir yandan yerel kültürün Türk kültürü ile harmanlanmış bir halini bünyesinde barındıran Adilşahlar Devleti, hem mimarisi, hem de gelişmiş kültürü ile bu topraklarda hala silinmemiş ve gelecekte de silinmeyecek bir Türk izi bırakmıştır. Çalışmamızda hem bu

devletin tarihi ve yapısı incelenecek, hem de Portekizlilerin böyle yüksek bir kültür ve güçlü bir Türk devleti ile karşılaşmalarının sonucu olarak ortaya çıkan tarihi olaylar derinlemesine irdelenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Adilşahlar, Albuquerque, Bannihatti, Bicapur, Goa, Hindistan, Portekiz, Vicayanagara, Yusuf Adil Han.

ABSTRACT

Every event in history constitutes the cause of the event that follows it. It is known that some events have far more important consequences, leading to the beginning of a new era. The conquest of Istanbul by the Turks, ending the Roman Empire, and subsequent control of the Mediterranean navy and the Mediterranean trade forced the Europeans to find different ways of trade and to embark on great adventures to obtain the riches of the East.

This driving force turned into action far from the Ottoman Empire. Located at the western end of Europe and at the last point of the Mediterranean trade, the Portuguese were threatened by Spain in the east, and the goods of the East came to this small kingdom at the western end of the Iberian Peninsula too late and costly. Consequently, they had to turn their faces to the west, the sea. Thus, they would both be under the protection of the Pope by firing the wick of a new Crusade, and they would acquire the wealth of the East before others and bring this wealth to their country. Portuguese seafarers, who set out for this purpose, not only discovered a new maritime route, but also brought together two distant worlds, causing a new era for both these worlds. Vasco da Gama's travel to India circumnavigating Cape of Good Hope, and the Turks they met there constitute the main subject of our thesis. The Sultanate of Adilshahis, which was perhaps the realm with which the Portuguese established the densest relations here, was the end point of the Turkish reign in West India. While reflecting the characteristics of a Turkish state on the one hand, the Adilshahis of Bijapur, which also incorporates a blend of local culture with Turkish culture, has left an indelible Turkish mark on this land, both with its architecture and its advanced culture. In this study, both the history and the structure of this state will be examined and the historical events that arise as a

result of the encounter of the Portuguese with such a high culture and a strong Turkish state will be tried to be deeply explored.

Keywords: Adilshahis, Albuquerque, Bannihatti, Bijapur, Goa, India, Portugal, Vijayanagara, Yusuf Adil Khan.

BİBLİYOGRAFYA

ARŞİV BELGELERİ

IAN/TT, CC, I – 74 – 32 CARTA DE D. GARCÍA DE CASTRO DANDO PARTE AO REI DO GRANDE SERVIÇO QUE O GOVERNADOR FIZERA A SUA ALTEZA NA ARMADA QUE JUNTOU CONTRA OS RUMES E EM OUTRAS EXPEDIÇÕES.

IAN/TT, CC, I – 74 – 46 CARTA DE D. GARCÍA DE CASTRO DANDO CONTA A D. JOÃO III QUE O MOURO QUE RECEBEU EM GOA O ENTREGOU AO IDALCÃO, QUE QUERIA LHE SUCEDESSE NO REINO, DE QUE FICOU TÃO SATISFEITO.

IAN/TT, CC, I – 77 – 6 CARTA DE PEDRO DE FARIA REPRESENTANDO AO REI A NECESSIDADE QUE HAVIA DE ESCOLHER PARA GOVERNADOR DA ÍNDIA, FIDALGO DE BOA CONSCIÊNCIA, SÁBIO E VARONIL, QUE SOUBESSE RESOLVER.

IAN/TT, CC, I – 77 – 59 CARTA DE ANTÓNIO CARDOSO DANDO PARTE AO REI ESTAR O IDALCÃO 6 LÉGUAS AFASTADO DE GOA COM MUITA GENTE DE PÉ E CAVALO, PEDINDO-LHE CUMPRISSE O CONTRATO FEITO COM MARTINHO.

IAN/TT, CC, I – 77 – 52 CARTA DE PEDRO FERNANDES DANDO PARTE AO REI QUE MARTINHO AFONSO DE SOUSA CONTRATARA COM O IDALCÃO ENTREGAR-LHE MEALE, HOMEM QUE SE PUSERA DEBAIXO DA FÉ E LEALDADE NAS MÃOS.

IAN/TT, CC, II – 241 – 24 CARTA DE CRISNA EM QUE DÁ CONTA AO REI DO SERVIÇO QUE LHE TEM FEITO E QUE FORA AO HÍDALEÃO A COMPOR A QUEIXA QUE TINHA DE LHE FALTAREM A UM CONTRATO.

IAN/TT, CC, I – 81 – 119 CARTA ABRAEM IDALCÃO REPRESENTANDO AO REI O GRANDE AMOR E AMIZADE QUE LHE TINHA E A SEUS CAPITÃES, COMO MOSTRARA QUANDO VIERA AJUDÁ-LOS COM A SUA GENTE CONTRA OS RUMES.

IAN/TT, CC, I – 81 – 100 CARTA DE MEAL CÃO EXPONDO AO REI QUE, ESTANDO EM CAMBAIA COM SUA MULHER E FILHOS MUITO ESTIMADO DO REI, ESTE LHE DAVA 10.000 CRUZADOS POR ANO PARA SUAS DESPESAS.

IAN/TT, CC, I – 83 – 36 CARTA DE MEALCÃO AGRADECENDO AO REI A HONRA QUE LHE CONFERIA COM SUA CARTA, PEDINDO AO MESMO SENHOR PROVISÃO PARA PASSAR ÀS TERRAS DE SEUS DOMÍNIOS.

IAN/TT, CC, I – 38 – 64 CARTA DE MIALIÇÃO PARA O REI D. JOÃO III AGRADECENDO AO REI A MERCÊ QUE ESTE LHE FEZ DE 2.000 CRUZADOS DE TENÇA E PEDINDO LICENÇA AO MESMO SENHOR PARA SE RETIRAR.

IAN/TT, CC, I – 95 – 50 TRASLADO DO CONTRATO QUE FEZ D. PEDRO DE MASCARENHAS, VICE-REI DA ÍNDIA, COM O MEALCÃO, HERDEIRO E SUCESSOR DO ESTADO DO IDALCÃO.

IAN/TT, CC, I – 97 – 38 CARTA DE RODRIGUES EANES LUCAS DANDO PARTE AO REI ENTRAR D. PEDRO DE MASCARENHAS NA EMPRESA E CONQUISTA DE CONQUÃO, PELOS PARECERES DE MUITOS CAPITÃES E UTILIDADES.

IAN/TT, CC, I – 100 – 28 CARTA DE FRANCISCO PEREIRA DE MIRANDA, CAPITÃO DA FORTALEZA DE CHAUL, DANDO CONTA AO REI DA GRANDE RUÍNA EM QUE ESTAVA A DITA FORTALEZA, NECESSIDADE QUE HAVIA DE FAZER.

IAN/TT, CC, I – 100 – 72 CARTA DE DUARTE RODRIGUES DE BULHÃO DANDO PARTE AO REI QUE EMBARCANDO-SE NA NAU DE QUE ERA CAPITÃO FRANCISCO NOBRE, DERA À COSTA E QUE ESCAPANDO DO NAUFRÁGIO DO ILHÉU.

KİTAPLAR VE MAKALELER

Abdulgani Imaratwale; *Bijapur; The Great Metropolis of the Medieval Deccan*, Rani Chanamma University, Belgaum.

Abdulgani Imaratwale; *History of Vijayanagara in Tazkiratul Muluk of Rafiuddin Shirazi*, Rani Chanamma University, Belgaum.

Abdulgani Imaratwale; *Secular Attitudes of the Adil Shahi Sultans of Bijapur*, Rani Chanamma University, Belgaum.

Adam Smith; *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, Oxford University Press, Oxford 1928.

A. de Lamartine; *İmparatorluk Yolu (Türkiye Tarihi)*, (haz.) M. R. Uzmen, Tercüman Yayınları, İstanbul Tarihsiz.

A. de Lamartine; *Histoire la Turquie*, Librairie du Constitutionnel, Paris 1854.

Afet & Yusuf Hikmet; *Hindistan (Coğrafi Mahumat)*, Türk Tarihinin Ana Hatları Eserinin Müsveddeleri No: 45, Başvekalet Müdevvenat Matbaası, Tarihsiz.

Afzal Ahmad; *Indo-Portuguese Diplomacy During the 16th and the 17th Centuries (1500-1663)*, Originals, Delhi 2008.

Ahmet Taşgın & Ali Yaman & Namiq Musalı (ed.); *Safeviler ve Şah İsmail*, Önsöz Yayıncılık, İstanbul 2014.

Akdes Nimet Kurat; *IV.-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*, TTK Basımevi, Ankara 1982.

Albert Gray (çev.); *The Voyage of François Pyrard of Laval to the East Indies, the Maldives, the Moluccas and Brazil*, Hakluyt Society, Londra 1887.

Alexander J. D. Dorsey; *Portuguese Discoveries Dependencies and Missions in Asia and Africa*, W. H. Allen & Co. Limited, Londra 1893.

A. Mathias Mundadan; *In Search of Christians and Spices (Portuguese Efforts to Discover India and the Motives Behind Them)*, Vice-Almirante: A. Teixeira da Mota: In Memoriam, Academia de Marinha & Instituto de Investigaçao Cientifica Tropical, Lizbon 1989.

Angela Barreto Xavier; *The Casa da India and the Emergence of a Science of Administration in the Portuguese Empire*, Journal of Early Modern History, 22, Leiden 2018.

Anthony R. Disney; *A History of Portugal and the Portuguese Empire*, Cambridge University Press, Birleşik Krallık 2009.

Anthony R. Disney; *The Ceremonial Induction of Incoming Viceroy at Goa in the Sixteenth and Seventeenth Centuries*, Indo-Portuguese History-Global Trends, Fatima da Silva & Celsa Pinto & Charles Borges (ed.), Maureen & Camvert, Goa 2005.

Anthony R. Disney; *Twilight of the Pepper Empire: Portuguese Trade in Southwest India in the Early Seventeenth Century*, Harvard University Press, Massachusetts 1978.

Antonio de Morga; *The Philippine Islands, Moluccas, Siam, Cambodia, Japan and China, at the Close of the Sixteenth Century*, Hakluyt Society, Londra 1868.

Armando Cortesao (ed.); *The Suma Oriental of Tome Pires*, Hakluyt Society, Londra 1944.

Armando Cortesao & Luis de Albuquerque (ed.); *Obras Completas de D. Joao de Castro*, Academia Internacional da Cultura Portuguesa, Coimbra 1968-1982.

Arthur Coke Burnell; *The Voyage of John Huyghen van Linschoten to the East Indies*, Hakluyt Society, Londra 1885.

Ashin Das Gupta & M. N. Pearson (ed.); *India and the Indian Ocean 1500-1800*, Oxford University Press, Kalküta 1987.

Aziz Ahmed; *Hindistan'da İslam Kültürü Çalışmaları*, Latif Boyacı (çev.), İnsan Yayınları, İstanbul 1995.

Bailey W. Diffie & George Davison Winius; *Foundations of the Portuguese Empire 1415-1580*, University of Minnesota Press, Minneapolis 1977.

B. B. Mukherjee; *An Economic and Commercial Geography of India*, The Kamala Book Depot Ltd., Kalküta Tarihsiz.

Boies Penrose; *Goa-Rainha do Oriente (Goa-Queen of the East)*, Comissao Ultramarina, Lizbon 1960.

Brajendranath De, M. A., I. C. S. (çev.); *The Tabaqat-I-Akbari of Kwajah Nizamuddin Ahmad*, Royal Asiatic Society of Bengal, Kalküta 1939.

B.S. Shastry; *Studies in Indo-Portuguese History*, IBH Prakashana, Bangalore 1981.

Burton Stein; *Hindistan Tarihi*, Müfit Günay (çev.), İnkılap Kitabevi, İstanbul 2015.

Captain Cecil Cowley; *Tales of Ahmednagar*, Thacker and Company, Mumbai 1919.

Carlo M. Cipolla; *Fatihler, Korsanlar, Tüccarlar*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2003.

Charles Raymond Beazley & Edgar Prestage (çev.); *The Chronicle of the Discovery and Conquest of Guinea Written by Gomes Eannes de Azurara*, Hakluyt Society, Londra 1896.

Charles Verlinden; *European Participation in the Portuguese Discovery Era*, Portugal, The Pathfinder: Journeys from the Medieval toward the Modern World 1300-ca. 1600, George Davison Winus (ed.), Hispanic Seminary of Medieval Studies, Madison 1995.

Charles Verlinden; *Prince Henry in Modern Perspective*, Portugal, The Pathfinder: Journeys from the Medieval toward the Modern World 1300-ca. 1600, George Davison Winus (ed.), Hispanic Seminary of Medieval Studies, Madison 1995.

Cihat Aydoğmuşoğlu; *Safevi Devleti Tarihi (1501-1736)*, Gece Kitaplığı Yayınları, Ankara 2015.

C.R. Boxer; *Faith and Empire: The Cross and the Crown in Portuguese Expansion, Fifteenth-Eighteenth Centuries*, Terra Incognitae-The Annals of the Society for the History of Discoveries, Nico Israel, Amsterdam 1976.

C.R. Boxer; *Portuguese Conquest and Commerce in Southern Asia, 1500-1750*, Variorum Reprints, Londra 1985.

C.R. Boxer; *Race Relations in the Portuguese Colonial Empire*, Clarendon Press, Oxford 1963.

C.R. Boxer; *The Christian Century in Japan 1549-1650*, Carcanet Press Limited, Manchester 1993.

C.R. Boxer; *Three Historians of Portuguese Asia*, Institutvto Portugues de Hong Kong Boletim, Temmuz 1948, Hong Kong.

Daniel Goffman; *Osmanlı Dünyası ve Avrupa 1300-1700*, Ülkün Tansel (çev.), Kitap Yayınevi, İstanbul 2004.

Dharma Kumar & Tapan Raychaudhuri (ed.); *The Cambridge Economic History of India*, Cambridge University Press, Cambridge 1987.

Dimitri Kantemir; *Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükseliş ve Çöküş Tarihi*, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul Tarihsiz.

Diogo de Couto; *Decadas da Asia*, Na Regia Officina Typografica, Lizbon 1778.

Doğan Kaplan; *Şiiliğin İran Topraklarında Egemenliği: Safeviler Öncesi Arka Plan ve Safevi Dönemi Şiileştirme Politikaları*, Marife-Şia Özel Sayısı, yıl: 8, sayı: 3 Kış, Konya 2008.

Donald F. Lach; *Asia in the Making of Europe*, The University of Chicago Press, Londra 1965.

Ebu Abdullah Muhammed İbn Battuta Tanci; *İbn Battuta Seyahatnamesi*, A. Sait Aykut (çev), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2015.

Edward Grey (ed.); *The Travels of Pietro della Valle in India*, Hakluyt Society, Londra 1892.

E. E. Rich & C. H. Wilson (ed.); *The Cambridge Economic History of Europe*, Cambridge University Press, Cambridge 1967.

Elaine Sanceau (ed.); *Colecção de Sao Lourenço*, Centro de Estudios Historicos Ultramarinos, Lizbon 1983.

Ernest George Ravenstein (ed.); *A Journal of the First Voyage of Vasco da Gama 1497-1499*, Hakluyt Society, Londra 1798.

Erdoğan Merçil; *Afganistan ve Hindistan'da Bir Türk Devleti Gazneliler*, Bilge Yayınları, İstanbul 2014.

Ertuğrul Önalp; *Osmanlı'nın Güney Seferleri*, Berikan Yayınevi, Ankara 2010.

E. S. Creasy; *History of the Ottoman Turks from the Beginning of Their Empire to the Present Time Chiefly Founded on von Hammer*, Richard Bentley, Londra 1858.

Faruk Sümer; *Oğuzlar*, DTCF Yayınları, Ankara 1972.

Faruk Sümer; *Safevi Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1999.

Felipe Fernandez-Armesto; *Before Columbus: Exploration and Colonisation from the Mediterranean to the Atlantic 1229-1492*, Macmillan Education, Londra 1987.

Feyzi Kurtoglu; *XVI. Asırda Hind Okyanusu'nda Türkler ve Portekizler*, İkinci Türk Tarih Kongresi, Devlet Basımevi, İstanbul 1937.

Frederick Charles Danvers; *Report to the Secretary of State for India in Council on the Portuguese Records Relating to The East Indies, Contained in the Archivo da Torre de Tombo, and the Public Libraries at Lisbon and Evora*, Londra 1892.

Frederick Charles Danvers; *The Portuguese in India*, Asian Educational Services-Yeni Delhi, Madras, 1992.

George Davison Winus; *The Black Legend of Portuguese India*, Concept Publishing Company, Yeni Delhi 1985.

George Davison Winus; *The Work of D. Joao II*, The Pathfinder: Journeys from the Medieval toward the Modern World 1300-ca. 1600, George Davison Winus (ed.), Hispanic Seminary of Medieval Studies, Madison 1995.

George H. T. Kimble (çev); *Esmeraldo de Situ Orbis*, Hakluyt Society, Londra 1937.

Giancarlo Casale; *Imperial Smackdown: The Portuguese Between Imamate and Caliphate in the Persian Gulf*, Portugal, the Persian Gulf and Safavid Persia, Rudi Matthee & Jorge Flores (ed.), Peeters, 2011.

Giancarlo Casale; *The Ottoman Age of Exploration*, Oxford University Press, Oxford 2010.

Gustavo Uzielli; *Piero di Andrea Strozzi: Viaggiatore fiorentino del secolo delle scoperte*, Memorie della Societa Geografica Italiana, Sayı: 5, 1895.

G.V. Scammell; *Indigenous Assistance in the Establishment of Portuguese Power in the Indian Ocean*, Indo-Portuguese History: Sources and Problems, John Correia-Afonso (ed.), Oxford University Press, Oxford 1981.

Halis Bıyıkta; *Timurlular Zamanında Hindistan Türk İmparatorluğu*, TTK Yayınları, Ankara 1991.

Harry Johnston; *Pioneers in India*, Blackie and Son Limited, Londra 1913.

Haroon Khan Sherwani; *Mahmud Gawan: The Great Bahmani Wazir*, Kitabistan, Allahabad 1942.

H. Beveridge (çev.); *The Akbarnama of Abu-l-Fazl*, Baptist Mission Press, Kalküta 1904.

Henry Cousens; *Bijapur: The Old Capital of the Adil Shahi Kings*, Scottish Mission Industries Company, Poona 1923.

Henry E. J. Stanley (çev.); *The Three Voyages of Vasco da Gama and His Viceroyalty from the Lendas da India of Gaspar Correa*, Burt Franklin, New York 1869.

Henry James Coleridge; *The Life and Letters of St. Francis Xavier*, Burns and Oates, Londra 1872.

Hermann Kulke & Dietmar Rothermund; *Hindistan Tarihi*, Müfit Günay (çev.), İmge Yayınları, İstanbul 2001.

H. Hilal Şahin; *Osmanlı – Hint İlişkilerine Genel Bir Bakış (XV-XVIII. Yüzyıl)*, Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, C.2, S.6, Ağustos, 2015.

Hiroshi Fukazawa; *A Study of the Local Administration of Adilshahi Sultanate (A.D. 1489-1686)*, Hitotsubashi Journal of Economics, 3 (2), Haziran 1963.

H.M. Elliot; *The History of India as Told by Its Own Historians*, Trubner and Co., Londra 1875.

H. Morse Stephens; *Albuquerque, Rulers of India*, William Wilson Hunter (ed.), Clarendon Press, Oxford 1897.

H. K. Sherwani & P. M. Joshi (ed.); *History of Medieval Deccan (1295-1724)*, Andhra Pradesh Government Textbook Press, Haydarabad 1973.

Holt, Lambton, Lewis (ed.); *The Cambridge History of Islam*, Cambridge University Press, Birleşik Krallık 2008.

Hüseyin Salman; *Genel Tarih – 1*, Eğitim Enstitüleri Kaynak kitap Serisi, İstanbul Tarihsiz.

Iqtidar Alam Khan; *Historical Dictionary of Medieval India*, The Scarecrow Press Inc., Lanham, Maryland 2008.

Ishwari Prasad; *History of Medieval India, From 647 A.D. to the Mughal Conquest*, The Indian Press (Publications) Private LTD., Tarihsiz Allahabad.

Ishwari Prasad; *A Short History of Muslim Rule in India – From the Conquest of Islam to the Death of Aurangzeb*, The Indian Press Ltd., Tarihsiz Allahabad.

İ. Hakkı Uzunçarşılı; *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, TTK Basımevi, 3. Baskı. Ankara 1984.

İ. Hakkı Uzunçarşılı; *Osmanlı Tarihi*, C. 1, TTK Basımevi, Ankara 1982.

İlhan Erdem; *Osman Bey'in Ölümünden Uzun Hasan Padişah'a Ak-Koyunlular (1435-1456)*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi.

İsmail Hikmet Ertaylan; *Adilşahiler: Hindistan'da bir Türk İslam Devleti*, Sermet Matbaası, İstanbul 1953.

Jacinto Freire de Andrada; *The Life of Dom John de Castro: The Fourth Viceroy of India*; Peter Wyche (çev.), Londra 1664.

James D. Tracy (ed.); *The Rise of Merchant Empires*, Cambridge University Press, New York 1990.

James Fergusson; *History of Indian and Eastern Architecture*, John Murray, Londra 1910.

- James Gibbs (çev); *The History of the Portuguese During the Reign of Emmanuel*, Londra 1752.
- James Hough; *The History of Christianity in India from the Commencement of the Christian Era*, R. B. Seeley and W. Burnside, Londra 1839.
- J. D. B. Gribble; *A History of the Deccan*, Luzac & Co., Londra 1896.
- J. H. Elliott; *The Old World and the New 1492-1650*, Cambridge University Press, Cambridge 1970,
- Jonathan Scott (çev.); *History of Dekkan*, J. and W. Eddowes, Londra 1794.
- J.J. Aubertin (çev.); *The Lusiads of Camoens*, C. Kegan Paul & Co., Londra 1878.
- J. M. Blaut; *Sömürgeciliğin Dünya Modeli: Coğrafi Yayılmacılık ve Avrupa Merkezci Tarih*, Serbun Behçet (çev.), Dergah Yayınları, İstanbul 2015.
- Joao de Barros; *Decadas da Asia*, Na Regia Officina Typografica, Lizbon 1778.
- John Briggs; *History of the Rise of the Mahomedan Power in India*, R. Cambray and Co., Calcutta 1910.
- John Stevens; *The Ancient and Present State of Portugal*, J. Nutt, Londra 1706.
- John Winter Jones (çev); *The Travels of Ludovico di Varthema*, Hakluyt Society, Londra 1863.
- J. Phillips (çev.); *The Six Voyages of John Baptista Tavernier*, Londra 1678.
- J.W. Watson; *History of Gujarat*, Cosmo Publications, Yeni Delhi 1987.
- Kiran Sampatrao Jadhav; *Trade and Commerce in the Adil Shahi Sultanate of Bijapur (1489-1686 AD.)*, Basılmamış Doktora Tezi, Savitribai Phule Pune Üniversitesi, Pune 2015.
- K. K. Basu; *Career of Yusuf Adil Shah of Bijapur*, Indian Culture, Volume III, Issue 1, Satish Chandra Seal, Kalküta, Nisan 1936.
- K. K. Basu; *The Early Life of Ali Adil Shah of Bijapur*, The Karnataka Historical Review, Volume IV, Issue 1, The Karnataka Historical Research Society, Dharwad 1937.

- K. K. Basu; *The History of Ismael Adil Shah of Bijapur*, Indian Culture, Volume IV, Issue 1, Satish Chandra Seal, Kalküta, Temmuz 1937.
- K. K. Basu; *The Reign of Ali Adil Shah of Bijapur Part I (1557-1564)*, Indian Culture, Volume V, Issue 1, Satish Chandra Seal, Kalküta 1938.
- K. K. Basu; *Two Traditions about Ancestry of Yusuf Adil Shah of Bijapur*, Indian Historical Quarterly, Volume XII, Issue 2, Haziran 1936.
- K. M. Panikkar; *India and the Indian Ocean*, George Allen & Unwin LTD, Londra 1951.
- K. M. Panikkar; *Asia and Western Dominance*, George Allen & Unwin LTD, Londra 1959.
- K. M. Mathew; *Naval Construction in Portuguese India*, Vasco da Gama e a India (Vasco da Gama and India), Conferencia Internacional, Fundação Calouste Gulbenkian, Lizbon 1999.
- K. N. Chaudhuri; *Trade and Civilization in the Indian Ocean: An Economic History from the Rise of Islam to 1750*, Cambridge University Press, Cambridge 1985.
- K.S. Mathew; *Indian Merchants and the Portuguese Trade on the Malabar Coast during the Sixteenth Century*, Indo-Portuguese History: Old Issues, New Questions, Teotonio R. de Sousa (ed.), Concept Publishing Company, Yeni Delhi 1985.
- K. V. Krishna Ayyar; *The Zamorins of Calicut (From the Earliest Times Down to A.D. 1806)*, Norman Printing Bureau, Kozikode 1938.
- Leonardo Nunes; *Cronica de Dom Joao de Castro*, J.D.M. Ford (ed.), Cambridge University Press, Cambridge 1936.
- L.J. Trotter; *History of India*, Society for Promoting Christian Knowledge, Londra 1917.
- Lt.-Col. John Briggs (çev.); *History of the Mahomedan Power in India*, R.Rambray&Co., Kalküta 1910.
- Lt. Col. T. W. Haig; *History of the Nizam Shahi kings of Ahmednagar*, The Indian Antiquary: A Journal of Oriental Research, Sayı XLIX 1920.

M.A. Nayeem; *External Relations of the Bijapur Kingdom (1489-1686 AD.)*, Bright Publishers, Haydarabad 1974.

M.A. Nayeem; *The Heritage of the Adil Shahis of Bijapur*, Hyderabad Publishers, Haydarabad 2008.

Magalhaes Godinho; *Os Descobrimentos e a Economia Mundial*, Arcadia, Lizbon 1965.

Major J. S. King; *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhan-i Ma'asir*, Luzac and Co., Londra 1900.

Malyn Newitt; *A History of portuguese Overseas Expansion, 1400-1668*, Routledge, New York 2005.

Mansel Longworth Dames (çev); *The Book of Duarte Barbosa*, The Hakluyt Society, Londra 1918.

Mansel Longworth Dames; *The Portuguese and Turks in the Indian Ocean in the Sixteenth Century*, Journal of the Royal Asiatic Society, Sayı I, Ocak 1921.

Manuel de Faria y Sousa; *The Portugues Asia: The History of the Discovery and Conquest of India by the Portugues*, John Stevens (çev.), C. Brome, Londra 1695.

Marc Ferro; *Sömürgecilik Tarihi: Fetihlerden Bağımsızlık Hareketlerine Kadar 13.-20. Yüzyıl*, Muna Cedden (çev.), İmge Yayınları, Ankara 2017.

Maria Augusta Lima Cruz; *Joao Machado: The Travails of a Deportee in Asian Lands*, Minho University, Braga.

Mary Baine Campbell; *Maculophobia: Blackness, Whiteness and Cosmetics in Early Imperial Britain*, Multicultural Europe and Cultural Exchange in the Middle Ages and Renaissance, Arizona Studies in the Middle Ages and Renaissance, 2005.

M.A.P. Meilink-Roelofs; *Asian Trade and European Influence*, Martinus Nijhoff, The Hague 1962.

Michael Pearson (ed.); *Trade, Circulation and Flow in the Indian Ocean World*, Palgrave Macmillan, New York 2015.

Miguel Aguiar; *Chivalry in Medieval Portugal*, e-JPH, vol. 13, sayı 2, Aralık 2015.

M.N. Pearson; *The First Century of Portuguese Rule in Goa*, Vice-Almirante: A. Teixeira da Mota: In Memoriam, Academia de Marinha & Instituto de Investigaçao Cientifica Tropical, Lizbon 1987.

M.N. Pearson; *The Portuguese in India*, The New Cambridge History of India, Cambridge University Press, Cambridge 2008.

Moulappa K. Kamble; *Diplomatic Relations of Deccan Sultanates*, Department of Studies and Research in History, Basılmamış Doktora Tezi, Gulbarga Üniversitesi, Kalaburgi 2017.

Murat Taştan; *Fahrettin Kırzioğlu GÜGEF Tarih Bölümü 1985-1986 Öğretim Yılı Türk Kültür Tarihi Basılmamış Ders Notları*.

Mübarek Galip & Saadettin Gömeç; *Hindistan'da Türkler*, Berikan Yayınevi, Ankara 2013.

Müneccimbaşı Ahmet Dede; *Müneccimbaşı Tarihi*, (haz.) İsmail Erünsal, Tercüman Yayınları, İstanbul Tarihsiz.

Navina Najat Haidar & Marika Sardar; *Sultans of Deccan India 1500-1700 Opulence and Fantasy*, The Metropolitan Museum of Art, New York 2015.

Nicholas Lichefield (çev.); *The First Booke of the Discouerie and Conquest of the East Indias, Enterprised by the Portingalesin Their Daungerous Nauigations, in the Time of King Dom John, the Second of That Name*, Thomas East, Londra 1582.

Nigel Cliff; *Son Haçlılar*, Deniz Güzelgülgen (çev.), Remzi Kitabevi, İstanbul 2012.

Nizamü'l-Mülk; *Siyaset-name*, Mehmet Altay Köymen (haz.), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1999.

Om Prakash; *The New Cambridge History of India: European Commercial Enterprisein Pre-Colonial India*, Cambridge University Press, Cambridge 2008.

Oruç Bey (Don Juan); *Elçilik Kâtibinin Kaleminden Safeviler*, Leyla Aksüt Kuzucular (çev.), Yurt Yayınları, Ankara 2014.

Peçevi İbrahim Efendi; *Peçevi Tarihi*, Bekir Sıtkı Baykal (haz.), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981.

Peter Jackson; *Studies on the Mongol Empire and Early Muslim India*, Ashgate Variorum, Surrey 2009.

Peter Jackson & Laurence Lockhart(ed.); *The Cambridge History of Iran, Volume 6: The Timurid and Safavid Periods*, Cambridge University Press, Cambridge 2006.

P.M. Joshi; *Relations Between the Adilshahi Kingdom of Bijapur and the Portuguese at Goa During the Sixteenth Century*, New Indian Antiquary, Sayı 2 1939-1940, S.M. Katre & P.K Gode (ed.), Karnatak Publishing House, Mumbai 1939.

Pius Malekandathil; *Maritime India: Trade, Religion and Polity in the Indian Ocean*, Primus Books, Delhi 2010.

Phillip B. Wagoner; *Money Use in the Deccan, c. 1350-1687: The Role of Vijayanagara coins in the Bahmani Currency System*, The Indian Economic and Social History Review, 51, 4, 2014.

Raimondo Luraghi; *Sömürgecilik Tarihi*, Halim İnal ( ev.), E Yayınları, İstanbul 2000.

R. B. Serjeant ( ev.); *The Portuguese Off the South Arabian Coast (Hadrami Chronicles)*, The Clarendon Press, Oxford 1963.

R. C. Majumdar & H. C. Raychaudhuri; *An Advanced History of India*, Macmillan & Co. LTD, New York Tarihsiz.

Regin D. D'Silva; *Bassein Under the Portuguese 1534-1640*, Basılmamış Doktora Tezi, The Maharaja Sayajirao Üniversitesi, Baroda 1985.

Renate Blumenfeld-Kosinski; *Poets, Saints and Visionaries of the Great Schism, 1378-1417*, The Pennsylvania University Press, Pennsylvania 2006.

Reşit Rahmeti Arat; *Bab rname – Bab r' n Hatıratı- III*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1986.

Richard Maxwell Eaton; *Sufis of Bijapur*, Princeton University Press, New Jersey 1978.

Robert Eric Frykenberg; *Christianity in India: From Beginnings to the Present*, Oxford University Press, Oxford 2008.

Robert Sewell; *A Forgotten Empire (Vijayanagar)*, Swan Sonnenschein & Co. Ltd., Londra 1900.

R. S. Whiteway; *The Rise of the Portuguese Power in India 1497-1550*, Asian Educational Services, Yeni Delhi, 2007.

Saadettin Gömeç; *Hindistan'da Türk Hükümdarları*, Hira Matbaası, Ankara 1990.

Salih Özbaran; *Ottoman Expansion Towards the Indian Ocean in the 16th Century*, İstanbul Bilgi University Press, İstanbul 2009.

Salih Özbaran; *Umman'da Kapışan İmparatorluklar Osmanlı ve Portekiz*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul 2013.

Salih Özbaran; *Portekizli Seyyahlar: İran, Türkiye, Irak, Suriye ve Mısır Yollarında*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2017.

Salim Cöhce; *Türk İstiklal Mücadelesi ve Hindistan*, Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu, TTK Yayınları, Ankara 2006.

Salim Cöhce; *Türklerin Hindistan Kültürüne Etkileri*, İnönü Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

Sanjay Subrahmanyam; *Europe's India*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts 2017.

Sanjay Subrahmanyam; *Notes on the Economy of Portuguese Asia: 1523-1526*, Vasco da Gama e a India (Vasco da Gama and India), Conferencia Internacional, Fundação Calouste Gulbenkian, Lizbon 1999.

Sanjay Subrahmanyam; *The Career and Legend of Vasco da Gama*, Cambridge University Press, Cambridge 1997.

Sanjay Subrahmanyam; *The Political Economy of Commerce Southern India 1500-1650*, Cambridge University Press, Cambridge 1990.

Sanjay Subrahmanyam; *The Portuguese Empire in Asia, 1500-1700*, Wiley-Blackwell, Birleşik Krallık 2012.

Sanjay Subrahmanyam; *Three Ways to Be Alien*, Brandeis University Press, Waltham, Massachusetts 2011.

Saumya Varghese; *Urbanisation and Trade in Goa (1510-1660)*, Basılmamış Doktora Tezi, Jawaharlal Nehru Üniversitesi, Yeni Delhi 2010.

Satish Chandra; *History of Medieval India*, Orient Blackswan, Haydarabad 2007.

Shihan de Silva Jayasuriya; *The Portuguese in the East: A Cultural History of a Maritime Trading Empire*, Tauris Academic Studies, Londra 2008.

S. Haluk Kortel; *Delhi Türk Sultanlığı 'nda Teşkilat (1206-1414)*, TTK Yayınları, Ankara 2006.

S. Muhammad Husayn Nainar (çev.); *Tuhfat-al-Mujahidin*, University of Madras, Madras 1942.

Sir Clements Markham (çev.); *Colloquies on the Simples & Drugs of India by Garcia da Orta*, Henry Sotheran and Co., Londra 1913.

Talal Asad; *Antropoloji ve Sömürgecilik*, Ayşe Karınca (çev.), Ütopya Yayınları, Ankara 2008.

Tuna Kaan Taştan (çev.); *Anadolu Selçuklu Tarihi*, Nobel Yayınevi, Ankara 2014.

Tapan Raychaudhuri & Irfan Habib; *The Cambridge Economic History of India*, Cambridge University Press, Cambridge 1982.

Teotonio R. de Sousa; *Social Structures and Political Patterns of the Portuguese Colonialism in Asia: Goa, Macau and Timor (XVI till Early XVII Centuries)*, Indonesia-Portugal: Five hundred Years of Historical Relationship, Portuguese Centre for the Study of Southeast Asia (CEPESA), Ivo Carneiro de Sousa & Richard Z. Leirissa (ed.), Universitas Indonesia, 2000.

Teotonio R. De Sousa; *The Portuguese in Goa*, Goa Aparanta-Land Beyond the End, Goa Publications Pvt. Ltd., Goa 2008.

Tufan Gündüz; *Son Kızılbaş Şah İsmail*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2014.

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, İstanbul 2010.

- Ahmet Özel; *Hanefi Mezhebi*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 16.
- Bilal Aybakan; *Şafii Mezhebi*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 38.
- Enver Konukçu; *Halaç*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.15.
- Günay Tümer; *Cizvitler*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 8.
- Hayreddin Karaman; *Ca'feriyye*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 7.
- İsmail Ceran; *Meriniler*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 29.
- İsmail Yiğit; *Murabıtlar*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 31.
- İsmail Yiğit; *Nasriler*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C32.
- Jacques Waardenburg; *Mesih*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 29.
- N. R. Farooqi; *Delhi Sultanlığı*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.9.
- Seyyid Muhammed es-Seyyid; *Kansu Gavri*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 24.
- Tufan Gündüz; *Şah İsmail*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 38.

Varija R. Bolar; *Turks in Karnataka*, International Journal of Social Sciences and Humanity Studies, Vol. 4, No. 1, 2012.

Vincent A. Smith; *The Early History of India: From 600 B.C. to the Muhammadan Conquest*, Clarendon Press, Oxford 1904.

V. V. Barthold; *Moğol İstilasına Kadar Türkistan*, Hakkı Dursun Yıldız (çev.), Kervan Yayınları, İstanbul 1981.

Walter de Gray Birch (çev.); *Commentaries of the Great Afonso Dalbuquerque*, Hakluyt Society, Londra 1875.

William F. Sinclair (çev.); *The Travels of Pedro Teixeira*, Hakluyt Society, Londra 1902.

William Roscoe; *The Life and Pontificate of Leo the Tenth*, Henry G. Bohn, Londra 1846.

William Wilson Hunter; *History of India Volume VI: From the First European Settlements to the Founding of the English East India Company*, A.V. Williams Jackson (ed.), The Grolier Society, Londra 1906.

Yusuf Hikmet Bayur; *Hindistan Tarihi*, TTK Basımevi, Ankara 1987.

Yusuf Hikmet Bayur; *Hindistan*, Ayyıldız Matbaası A. Ş., Ankara 1970.

DİZİN

A

Ab-ı Keşte, 10, 11, 34, 39, 62, 301, 409,
419, 420, 421, 422, 426
Açe, 411, 432, 436, 437, 444, 447
Aden, 24, 75, 81, 119, 155, 177, 184, 240,
255, 260, 261, 262, 263, 264, 266, 277,
278, 282, 286, 287, 291, 307, 310, 311,
314, 315
Afaki, 17, 29, 295
Afonso, ix, x, xi, xii, xx, xxvi, xxvii, 9, 24,
68, 72, 74, 75, 81, 84, 97, 115, 116, 118,
119, 131, 141, 144, 146, 149, 154, 163,
166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173,
174, 175, 179, 180, 181, 182, 183, 184,
185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192,
193, 194, 195, 197, 198, 199, 202, 204,
205, 206, 207, 208, 213, 214, 216, 218,
219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226,
227, 240, 242, 243, 244, 248, 249, 254,
255, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263,
264, 265, 266, 267, 272, 273, 274, 275,
276, 277, 278, 279, 280, 283, 285, 286,
287, 288, 289, 290, 291, 317, 319, 336,
337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344,
346, 348, 349, 350, 352, 358, 359, 360,
361, 365, 366, 369, 374, 383, 390, 450,
459, 460, 462, 464, 469, 472, 484, 493
Afrika, v, 65, 66, 68, 71, 72, 73, 74, 76, 82,
83, 87, 93, 96, 98, 103, 110, 120, 121,
124, 128, 130, 131, 133, 134, 135, 141,
142, 143, 147, 152, 158, 168, 195, 260,
267, 435, 461, 463, 465

Ahmednagar, xvii, 11, 37, 45, 46, 230, 404,
409, 416, 418, 424, 429, 430, 481, 487
Albuquerque, ix, x, xi, xx, xxvi, xxvii, 9,
24, 81, 97, 115, 116, 118, 119, 141, 144,
149, 154, 163, 166, 167, 168, 169, 170,
171, 172, 173, 174, 175, 176, 179, 180,
181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188,
189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196,
197, 198, 199, 200, 202, 204, 205, 206,
207, 208, 213, 214, 216, 217, 218, 219,
220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227,
240, 241, 242, 243, 244, 249, 250, 252,
254, 255, 257, 258, 259, 260, 261, 262,
263, 264, 265, 266, 267, 272, 273, 274,
275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 283,
284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291,
350, 351, 353, 362, 363, 365, 450, 459,
460, 464, 469, 472, 474, 476, 480, 485
Ali Adil Şah, xiii, xxiii, xxiv, 9, 21, 28, 30,
165, 395, 397, 398, 399, 402, 403, 404,
405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 415,
416, 417, 418, 419, 421, 422, 426, 428,
429, 434, 439, 443, 444, 445, 448, 450,
455, 456, 457, 470, 471, 510
Ali Adraca, 433
Ali Berid, 334, 380, 386, 408, 418, 421,
422, 457
Anadolu, 3, 4, 14, 18, 25, 31, 55, 126, 176,
183, 186, 250, 257, 265, 281, 320, 483,
485, 492
Anikonda, 425, 428
Anjediva, 8, 96, 97, 103, 121, 122, 163,
176, 194, 206, 214

Arkila, 44, 209

Azorlar, 70

B

Babürlüler, 5, 32, 43, 60, 294, 414, 431,
468, 469

Bahadır, viii, 36, 39, 42, 43, 44, 49, 58,
151, 305, 306, 307, 311, 312, 391

Bahadır Gilani, viii, 36, 39, 43, 44, 49, 58

Balogan, 17, 58, 225, 256, 321, 322, 323,
327, 352, 375, 377, 381, 382, 383, 385

Banestirim, 195, 196, 199, 245, 247, 249,
250, 254, 255, 374, 438, 439, 440, 441

Bannihatti, xiii, 420, 422, 474, 476

Bardes, 157, 201, 214, 304, 338, 339, 340,
343, 350, 352, 356, 357, 359, 363, 378,
383, 389, 441

Bartholomeo de Diaz, 74, 82, 101

Basrur, 34, 274, 433, 437

Bassein, xx, 157, 291, 315, 412, 435, 437,
490

Batkal, 34, 111, 181, 182, 257, 258, 319

Behmeni, 11, 12, 14, 17, 20, 21, 26, 28, 29,
30, 31, 33, 37, 43, 46, 48, 49, 53, 59, 61,
209, 225, 267, 268, 269, 318, 332, 405

Bibi Sitti, xi, 16, 17, 48, 269

Bicapur, xii, xiii, xvii, 11, 30, 31, 33, 38,
39, 44, 45, 47, 51, 53, 58, 60, 207, 209,
213, 217, 229, 230, 232, 256, 268, 271,
299, 300, 321, 322, 323, 324, 329, 333,
352, 358, 368, 370, 371, 381, 383, 396,
399, 401, 402, 404, 405, 406, 416, 417,
419, 427, 428, 429, 456, 457, 467, 468,
474

Bidar, 10, 11, 17, 25, 28, 31, 37, 44, 50, 53,
268, 269, 270, 326, 457

Boxer, 65, 72, 73, 77, 78, 101, 102, 110,
135, 136, 138, 142, 149, 160, 227, 311,
454, 458, 481, 482

Bragança, xiii, 412, 414

Brezilya, 102, 103, 152, 160

Burhan Nizam Şah, xxi, xxviii, 37, 268,
269, 320, 322, 323, 324, 325, 326, 327,
329, 334, 362, 380, 382, 383, 385, 399

Burhanpur, 11, 59

C

Cabral, 101, 102, 106, 107, 110, 144, 146,
157, 160, 195, 196

Caferi, 56

Cape Bojador, 67, 70

Cemkonda, viii, 36, 43, 53

Cenova, 67, 135, 139

Cizvitler, 152, 157, 160, 162, 465, 493

Covilhao, 74, 75, 76, 77

Ç

Çelebi Rumi Han, 423, 424

Çin, xxii, 3, 52, 160, 241, 244, 434

D

Dabul, 24, 25, 26, 175, 176, 196, 201, 247,
252, 253, 257, 270, 273, 275, 276, 357,
373, 379, 442, 455

Daman, 157, 291, 412, 413, 414, 431, 433,
435, 437

Davane, 87, 88, 91

De Noronha, xiii, 431

Dekkeni, x, xi, 16, 17, 37, 39, 46, 50, 54,
208, 211, 212, 217, 220, 221, 228, 229,
230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237,
238, 239, 252, 255, 256, 267, 268, 298,
323, 391, 400, 402, 407, 467

Delhi, xix, 2, 3, 6, 7, 10, 11, 12, 18, 26, 28,
30, 33, 34, 36, 66, 75, 81, 112, 153, 211,
231, 308, 479, 483, 486, 487, 490, 491,
492, 493

Derya Han, 30, 38, 46, 212, 228, 308

Devletabad, 10, 11, 27, 28, 45, 50, 51, 325,
407

Dilşad, 16, 236, 237

Diu, 24, 43, 125, 128, 142, 169, 174, 176,
177, 178, 179, 195, 196, 217, 219, 249,
257, 261, 264, 278, 279, 281, 291, 305,
306, 311, 312, 313, 314, 315, 319, 353,
354, 355, 357, 361, 362, 363, 435

Düstur Dinar, viii, 39, 42, 46, 47, 48, 50,
51, 53, 62, 224, 229

E

Ekber, 449, 456

Emir Hüseyin el Kürdi, 218

Esad Han, xii, 238, 251, 256, 295, 296, 300,
302, 303, 304, 319, 320, 321, 322, 323,
324, 325, 327, 328, 329, 330, 331, 332,
334, 335, 336, 337, 340, 341, 342, 344,
350, 359, 366, 367, 370, 372, 375, 378,
381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388,
389, 390, 391, 400, 429, 468

Estevao da Gama, 316, 390

Etiyopya, 74, 76, 100, 110, 141, 169

F

Fatih Sultan Mehmet, vi, 14, 67

Firîşte, vi, xii, xvi, xvii, xxiii, 12, 13, 14,
16, 17, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 31, 35,
38, 42, 47, 53, 63, 193, 200, 207, 209,
217, 220, 225, 231, 254, 295, 297, 320,
328, 330, 333, 335, 370, 378, 380, 381,

384, 385, 386, 387, 389, 398, 401, 402,
405, 428

Francisco de Almeida, xxvii, 96, 99, 119,
120, 121, 122, 123, 124, 129, 142, 146,
148, 167, 168, 173, 174, 175, 176, 177,
179, 182, 183, 197, 219, 464

G

Gagan Mahal, 44

Ganj, 1, 435

Garsopa, 194, 208, 213, 373, 433

Gaspar da Gama, 98, 101, 148, 181

Gazanfer, 16, 38, 39, 40, 46, 52

Goa, x, xi, xii, xiii, xix, xxii, xxvii, 9, 17,
18, 19, 36, 38, 47, 49, 51, 96, 97, 120,
124, 137, 150, 151, 155, 157, 163, 165,
168, 176, 180, 182, 183, 184, 185, 187,
188, 189, 190, 192, 193, 194, 195, 196,
197, 198, 200, 201, 202, 203, 205, 206,
207, 208, 211, 213, 214, 216, 217, 218,
219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226,
228, 240, 244, 245, 247, 248, 250, 252,
253, 254, 255, 257, 258, 259, 260, 261,
263, 264, 265, 274, 275, 276, 278, 279,
283, 286, 288, 291, 292, 293, 303, 304,
317, 318, 330, 331, 333, 335, 336, 337,
339, 340, 341, 343, 344, 346, 347, 348,
349, 350, 351, 352, 353, 355, 356, 357,
361, 365, 366, 368, 369, 370, 372, 373,
374, 375, 376, 378, 379, 381, 382, 383,
385, 390, 393, 395, 400, 411, 413, 414,
434, 435, 437, 438, 439, 441, 442, 443,
444, 445, 446, 448, 450, 455, 456, 458,
459, 460, 461, 465, 469, 470, 471, 474,
476, 480, 489, 490, 492, 493, 509

Gogi, 28, 208, 209, 212, 396

Gucerat, xii, xiii, xxii, 1, 43, 50, 51, 80, 81, 104, 124, 125, 127, 128, 148, 149, 151, 173, 175, 177, 195, 206, 217, 218, 219, 224, 257, 264, 270, 272, 278, 296, 305, 306, 307, 308, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 319, 332, 333, 334, 335, 344, 350, 351, 353, 354, 357, 358, 362, 366, 381, 390, 395, 413, 414, 449
Gülberge, 10, 11, 16, 17, 46, 48, 224, 229, 230, 239, 267, 269, 323, 324, 327, 329, 407

H

Habeşi, 29, 39, 50, 58, 236, 362, 370, 467
Hadrarni, 81, 125, 178, 181, 261, 264, 281, 311, 312, 314, 355, 435, 490
Hanefi, 56, 399, 493
Henri, xxi, 65, 66, 68, 69, 70, 71, 72, 134, 143, 513
Hint Okyanusu, vi, xvi, xxvi, xxx, xxxi, 75, 93, 99, 104, 113, 127, 128, 154, 165, 178, 191, 221, 267, 308, 309, 311, 317, 354, 436, 461, 463, 465
Hirevi, 40, 54, 60, 209, 271, 273
Hoca Attar, 171, 173, 174, 190
Hoca Cihan, 26, 46, 51, 230, 323
Hoca Şemseddin, 341, 342, 343, 344, 353, 367, 373, 376, 377, 385, 390, 391, 392, 393
Honza Humayun, xiii, 428, 429
Hürmüz, xi, xxvii, 24, 76, 119, 148, 153, 155, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 181, 182, 190, 219, 261, 272, 274, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 284, 285, 286, 287, 290, 291, 292, 307, 309, 317, 354, 435, 455, 459

Hüseyin Nizam Şah, xiii, 370, 377, 378, 391, 392, 393, 404, 406, 407, 408, 409, 416, 417, 418, 420, 421, 422, 423, 424, 428

I

I. Manuel, ix, x, xi, xxvii, 84, 85, 110, 115, 116, 119, 120, 124, 129, 135, 140, 142, 151, 166, 167, 168, 179, 192, 196, 206, 208, 214, 216, 222, 224, 225, 240, 243, 249, 255, 258, 259, 266, 273, 277, 283, 285, 287, 288, 461, 463
II. Joao, 71, 72, 74, 75, 76, 77, 82, 83, 84, 335
III. Joao, 131, 142, 151, 152, 317, 333, 346, 353, 363, 368, 372, 373, 376, 412

i

İbrahim Adil Şah, xii, xiii, xvii, 257, 271, 294, 295, 296, 297, 299, 301, 302, 303, 304, 318, 319, 320, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 352, 355, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 365, 370, 371, 372, 376, 377, 378, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 393, 395, 396, 397, 399, 400, 401, 412, 450, 468, 502
İmadşahlar, 11, 45, 59, 61, 324, 406, 408, 418, 424, 429, 456
İran, vi, x, 3, 15, 16, 17, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 31, 54, 55, 56, 63, 64, 76, 93, 100, 110, 121, 125, 127, 148, 149, 150, 164, 169, 190, 191, 202, 209, 210, 218, 221, 228, 235, 244, 252, 253, 261, 270, 271, 272, 280, 281, 283, 286, 288, 292, 356,

364, 365, 367, 388, 404, 413, 434, 435,
469, 471, 482, 491

İsmail Adil Han, x, xi, 16, 17, 39, 208, 209,
211, 212, 213, 220, 229, 230, 231, 232,
235, 236, 238, 239, 246, 247, 252, 255,
256, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 275,
276, 277, 293, 303, 323, 331, 334, 381,
385, 387, 388, 391, 401

İstanbul, v, xxxi, 1, 4, 14, 15, 17, 18, 20,
33, 43, 63, 66, 67, 68, 79, 84, 110, 121,
125, 128, 141, 149, 282, 307, 308, 309,
310, 314, 317, 423, 436, 473, 479, 480,
481, 482, 483, 484, 485, 486, 489, 490,
491, 493

J

Joao de Castro, 346, 348, 349, 350, 351,
352, 353, 355, 356, 357, 358, 360, 361,
362, 363, 366, 389, 390, 452, 480, 487

Joao Machado, 195, 196, 199, 201, 202,
248, 260, 488

K

Kalhat, 170

Kamaran, 177, 263, 281

Kambat, 24, 43, 94, 124, 169, 195, 395, 435

Kannur, 95, 106, 107, 108, 109, 111, 112,
116, 122, 124, 125, 126, 168, 174, 177,
179, 203, 206, 214, 240, 250, 258, 272,
276, 279, 340, 342, 353, 359, 383, 431,
433, 437, 452

Kansu Gavri, 127, 128, 177, 281, 493

Kanuni Sultan Süleyman, 309, 311, 436,
456

Kasım Berid, 11, 33, 35, 37, 38, 44, 45, 46,
47, 48, 49, 50, 51, 53, 63, 334

Kastilya, 72, 83, 91, 130, 132, 133, 134,
135, 138, 139, 152

Kemal Han, x, xi, 16, 39, 43, 208, 211, 212,
217, 220, 221, 228, 229, 230, 231, 232,
233, 234, 235, 237, 238, 239, 252, 255,
256, 267, 268, 298, 391, 401

Kızıldeniz, xi, xxxi, 75, 80, 81, 93, 114,
127, 128, 141, 172, 173, 182, 206, 225,
240, 255, 260, 261, 262, 278, 279, 282,
285, 291, 309, 310, 311, 314, 316, 431,
436

Kincuti, 49, 229

Kişvar Han, 401, 404, 408, 410, 415, 423,
429

Koçi, ix, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 111,
112, 114, 115, 116, 117, 118, 122, 123,
124, 157, 161, 166, 168, 175, 180, 189,
199, 203, 240, 249, 250, 258, 265, 266,
279, 355, 437, 444, 452

Kodungalur, 104, 105, 118

Kollam, 106, 112, 123, 124, 166

Kongo, 72

Kozikode, x, xxiii, xxv, 75, 76, 77, 78, 90,
91, 92, 95, 101, 103, 104, 105, 106, 107,
108, 111, 112, 113, 115, 116, 117, 118,
122, 123, 124, 126, 144, 166, 175, 180,
182, 203, 224, 233, 240, 255, 265, 266,
278, 315, 317, 398, 436, 451, 452, 453,
487

Krişna Deva Raya, 35, 189, 239, 299

Kudüs, v, 75, 119, 140, 142, 151, 161, 262

Kulu, 11, 45, 48, 49, 50, 58, 59, 268, 326,
370

Kutubşahlar, 11, 32, 45, 61, 293, 328, 408,
409, 411, 416, 426

L

Lizbon, vii, xx, xxi, xxv, xxvi, xxvii, 19,
68, 75, 77, 82, 83, 86, 100, 102, 103,
107, 109, 114, 116, 118, 120, 135, 138,
146, 151, 155, 160, 167, 168, 178, 188,
222, 227, 228, 266, 283, 309, 317, 331,
333, 355, 362, 363, 389, 390, 442, 448,
454, 459, 463, 465, 479, 480, 482, 486,
487, 488, 489, 491, 511, 512, 513, 514
Lourenço de Almeida, 120, 129
Luiz de Atayde, 432, 438, 443, 444, 446,
448

M

Madagaskar, 76, 77, 435
Mağribi, 80, 98
Mahmud, 4, 11, 17, 20, 23, 25, 26, 27, 28,
29, 30, 31, 37, 38, 39, 43, 45, 46, 47, 48,
49, 53, 54, 59, 60, 61, 127, 177, 206,
210, 211, 212, 218, 230, 267, 268, 269,
270, 308, 319, 353, 358, 484
Mahmud Gavan, 11, 17, 25, 26, 27, 28, 29,
30, 31, 37, 61
Malabar, xxiii, 24, 75, 78, 79, 80, 81, 95,
96, 101, 105, 106, 110, 112, 124, 130,
145, 146, 147, 211, 263, 298, 316, 353,
398, 414, 431, 433, 434, 442, 452, 487
Malakka, xi, 81, 119, 153, 155, 182, 206,
225, 240, 241, 242, 244, 264, 277, 279,
287, 291, 316, 338, 339, 341, 344, 350,
359, 361, 383, 389, 411, 414, 431, 432,
435, 437, 447
Man Zeyd, 91, 94, 95, 144, 147
Mascarenhas, 260, 369, 372, 374, 375, 376,
446
Medine, 40, 56, 127, 262, 263, 288, 309

Mekke, xxvii, 24, 28, 73, 94, 110, 119, 127,
145, 177, 183, 242, 262, 273, 278, 283,
288, 309, 311, 455
Melik Ahmed, 11, 29, 37, 38, 45, 46, 48,
50, 51, 54, 58, 59
Melik Ayaz, 125, 128, 177, 178, 195, 196,
249, 264, 278, 305
Melik İlyas, 49, 50, 57
Melinde, 89, 91, 96, 98, 103, 124, 168, 195,
196, 435
Melrao, 121, 245, 250
Mısır, 16, 75, 80, 116, 121, 127, 146, 169,
177, 183, 191, 218, 262, 281, 308, 310,
491
Moğol, 4, 38, 237, 467, 493
Molukkalar, 432
Mombasa, 88
Mozambik, 77, 87, 88, 103, 110, 124, 435
Mudgal, 33, 36, 42, 43, 62, 229, 252, 254,
293, 408, 418
Muhammed, xvii, xxvii, 4, 10, 11, 17, 21,
26, 27, 29, 30, 37, 38, 49, 50, 51, 56, 57,
58, 59, 79, 88, 127, 137, 149, 238, 262,
263, 281, 307, 324, 373, 401, 404, 429,
482, 493
Murtaza Nizam Şah, xvii, 428, 430
Muskat, 169, 170, 280, 435

N

Nayar, 79
Nil, xxvii, 262, 263, 288
Nizamşahlar, xxii, xxviii, 11, 29, 32, 37, 45,
46, 59, 61, 62, 80, 124, 210, 230, 231,
268, 269, 296, 315, 329, 334, 337, 356,
357, 370, 371, 378, 380, 389, 392, 394,
404, 406, 409, 411, 416, 418, 420, 421,

423, 424, 428, 429, 434, 436, 437, 445,
446, 447, 449, 450, 451, 453, 456, 457

O

Onor, 34, 121, 175, 194, 206, 214, 433, 437
Osmanlı, vi, xii, xxx, xxxi, 13, 14, 17, 18,
19, 21, 23, 26, 38, 62, 63, 64, 75, 110,
125, 127, 128, 136, 149, 165, 177, 178,
183, 186, 190, 191, 219, 252, 269, 281,
283, 285, 305, 306, 307, 308, 309, 310,
311, 312, 313, 314, 316, 317, 344, 353,
364, 365, 397, 413, 423, 432, 436, 447,
456, 467, 470, 471, 473, 482, 483, 484,
485, 491

P

Pacheco Pereira, xxvii, 117
Paiva, xxv, 75, 76, 362
Piri Reis, 354
Polat Han, 195, 245, 246, 247
Ponda, xii, 196, 337, 356, 371, 372, 373,
374, 375, 377, 379, 439
Prester John, 73, 74, 77, 82, 86, 135, 136,
141, 142, 143, 144, 262, 263, 278, 309
Punci, xi, 210, 230, 232, 234, 235, 236,
275, 369

R

Rabelo, 224, 245
Ramraç, 296, 297, 298, 301, 302, 320, 326,
328, 329, 362, 370, 371, 377, 404, 405,
407, 408, 409, 410, 415, 416, 417, 418,
419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426,
428
Rayçur, 12, 33, 34, 36, 38, 40, 42, 43, 62,
213, 229, 239, 252, 254, 274, 293, 302,
327, 408, 418, 425, 456

Resul Han, 207, 213, 245, 246, 247, 248,
250, 251

Rio Grande, 71

Rumi Han, 295, 306, 355, 423, 424, 439,
442

Rumlar, 257, 281, 363

S

Safevi, xi, 15, 21, 55, 60, 64, 128, 149, 150,
164, 172, 190, 191, 270, 271, 272, 273,
280, 281, 287, 292, 318, 364, 456, 469,
470, 481, 482, 483

Sagres, 66, 69, 143, 512

Salman, 141, 177, 263, 281, 485

Salset, 157, 291, 303, 338, 339, 340, 343,
350, 352, 356, 357, 359, 363, 378, 383,
389, 432

Sava, 16, 20, 21, 22, 23, 40

Savalı, 15, 16, 20, 21, 23, 26, 97, 187

Septe, 66, 68, 134, 136, 463

Sevindik Bahadır, 41, 42, 256

Seyf, 362, 370, 371, 375, 377, 378, 379

Sofala, 77, 124, 160, 435

Sokotra, 142, 169, 173, 260, 262, 435

Sufi, 271, 456

Süleyman Paşa, 308, 310, 311, 312, 313,
314, 315, 317, 354

Süveyş, 80, 206, 240, 244, 278, 281, 315,
316, 436

Ş

Şafi, 56

Şah İsmail, 15, 21, 24, 55, 56, 60, 128, 172,
174, 190, 191, 209, 262, 265, 270, 271,
272, 273, 277, 280, 281, 283, 285, 286,
288, 479, 493

Şale, 437, 447, 451, 452, 453

Şaul, 157, 291, 391, 392, 393, 394, 411,
435, 437, 438, 445, 446, 449, 450
Şehzade Ali, xii, xxx, 9, 165, 210, 321, 330,
331, 332, 333, 335, 336, 337, 338, 339,
340, 341, 343, 344, 346, 347, 348, 349,
350, 351, 352, 359, 360, 361, 362, 365,
368, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378,
380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 388,
389, 390, 391, 392, 393, 395, 399, 401,
450, 500

T

Tamraç, 35, 36, 40, 41, 42, 212, 239, 297,
300, 428
Timoja, 96, 121, 180, 182, 185, 188, 192,
193, 194, 197, 199, 203, 205, 206, 208,
213, 214, 221, 223, 245, 459
Tirumala, 299, 419, 421, 422
Tordessillias, 83
Tristao da Cunha, 119, 124, 126, 167, 169,
243, 510
Tuğluklar, 12, 33

Ü

Ümit Burnu, 82, 83, 98, 101, 102, 160, 434,
473

V

Vasco da Gama, v, ix, xx, xxv, 8, 65, 75,
77, 85, 86, 87, 88, 90, 91, 92, 93, 94, 95,
96, 98, 99, 100, 101, 108, 110, 111, 112,
113, 114, 115, 118, 143, 144, 146, 147,
160, 162, 163, 195, 285, 309, 316, 459,

464, 473, 475, 482, 484, 487, 491, 508,
514

Venedik, xxv, 67, 106, 135, 139, 153, 242
Venkatadri, 299, 302, 327, 362, 371, 378,
419, 421, 422, 425, 428
Vicayanagara, viii, xi, 13, 17, 30, 33, 34,
35, 36, 38, 39, 40, 41, 42, 62, 63, 78,
111, 122, 181, 182, 189, 193, 194, 202,
203, 211, 218, 221, 224, 225, 239, 245,
252, 255, 270, 274, 275, 278, 279, 287,
291, 292, 294, 296, 297, 299, 301, 302,
328, 347, 353, 356, 362, 364, 370, 377,
379, 385, 388, 405, 407, 415, 416, 421,
423, 425, 426, 427, 428, 431, 433, 434,
448, 453, 456, 468, 474

Y

Yavuz Sultan Selim, 127, 177, 191, 309
Yusuf Adil Han, vi, viii, ix, 11, 13, 14, 17,
18, 19, 20, 21, 22, 24, 26, 28, 29, 31, 35,
36, 37, 38, 39, 41, 42, 43, 46, 47, 48, 49,
50, 51, 53, 54, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62,
63, 64, 97, 98, 123, 163, 164, 175, 176,
183, 184, 186, 190, 193, 195, 196, 198,
199, 200, 202, 203, 204, 205, 207, 209,
210, 211, 212, 215, 225, 228, 232, 235,
268, 274, 292, 293, 330, 331, 339, 364,
365, 369, 372, 378, 381, 388, 468, 474

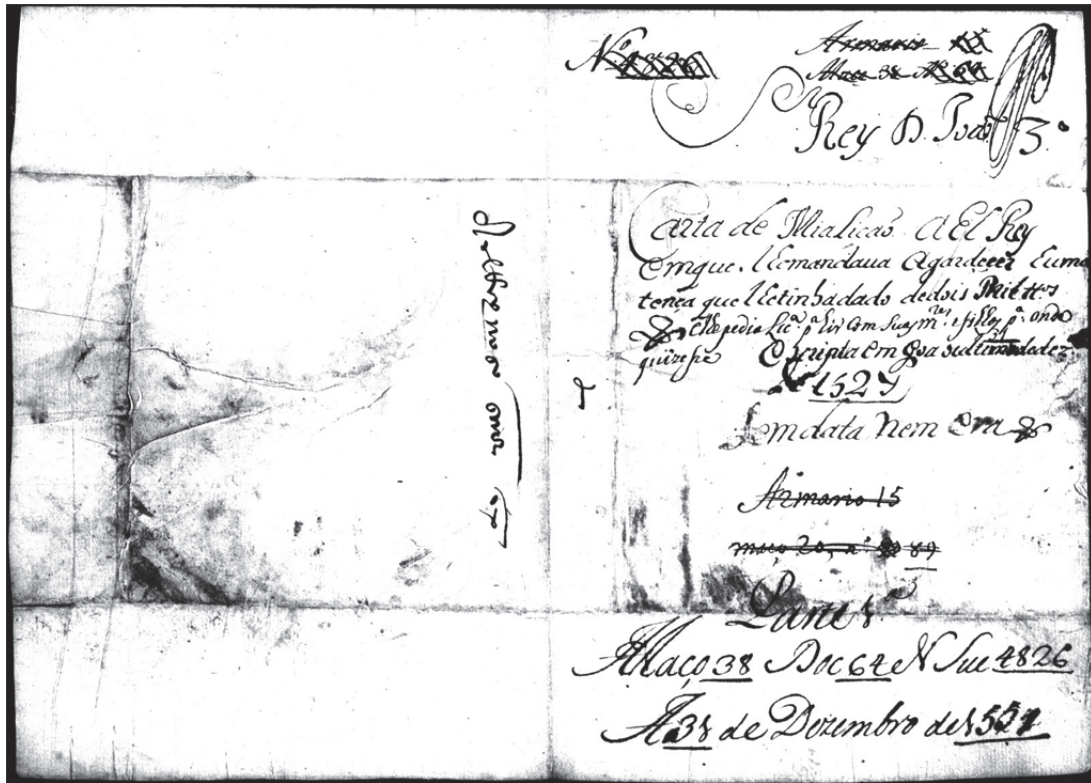
Z

Zafer Han, 12, 61, 354
Zamorin, 78, 92, 111, 114, 116, 117, 125,
180, 265, 316, 414, 433, 437

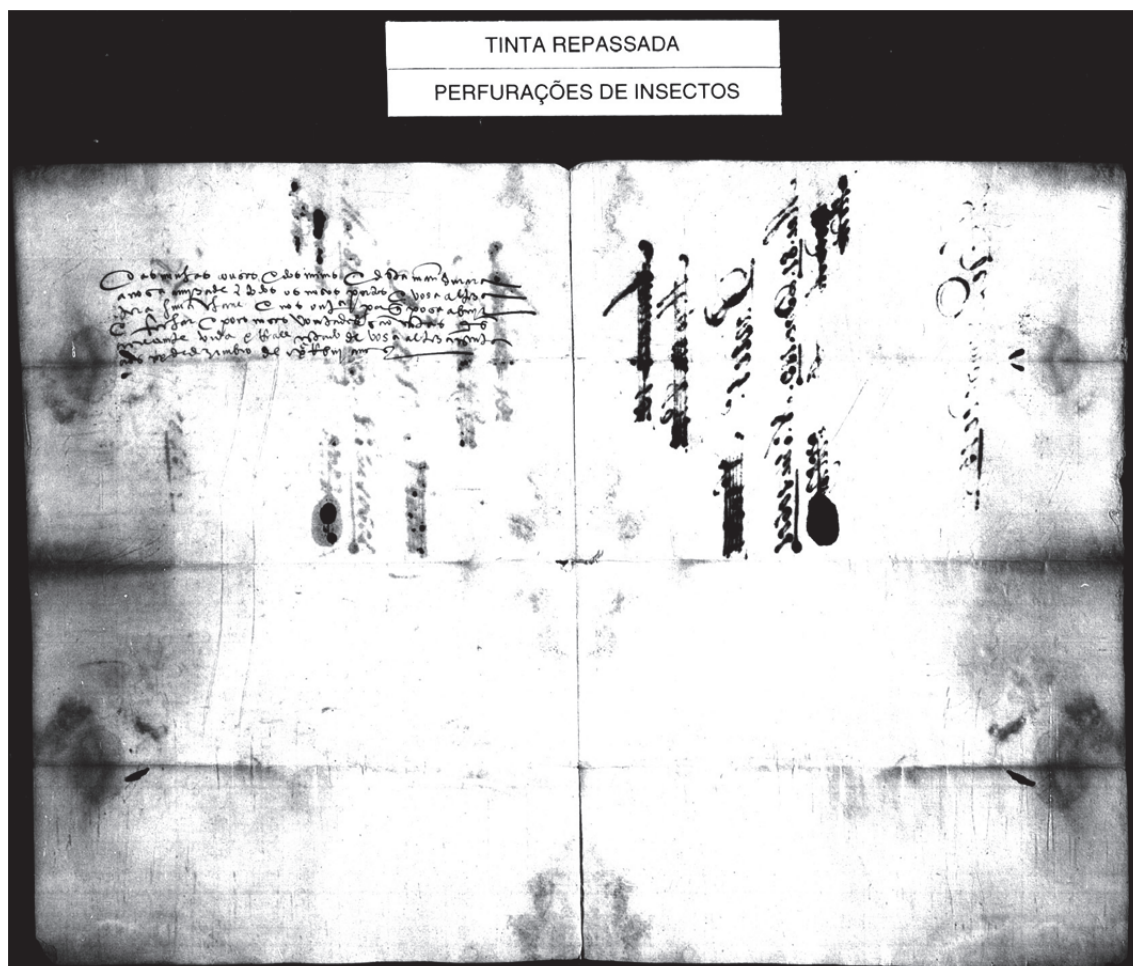
EKLER

1. ARŞİV BELGELERİ

A. CARTA DE MIALIÇÃO PARA O REI D. JOÃO III AGRADECENDO AO REI A MERCÊ QUE ESTE LHE FEZ DE 2.000 CRUZADOS DE TENÇA E PEDINDO LÍCENÇA AO MESMO SENHOR PARA SE RETIRAR (Şehzade Ali'nin mühürlü mektubu - IAN/TT I – 38 – 64)

B. CARTA ABRAEM IDALCÃO REPRESENTANDO AO REI O GRANDE AMOR E AMÍZADE QUE LHE TÍNHA E A SEUS CAPITÃES, COMO MOSTRARA QUANDO VIÉRA AJUDÁ-LOS COM A SUA GENTE CONTRA OS RUMES (I. İbrahim Adil Şah'ın mektubu – IAN/TT I – 81 – 119)

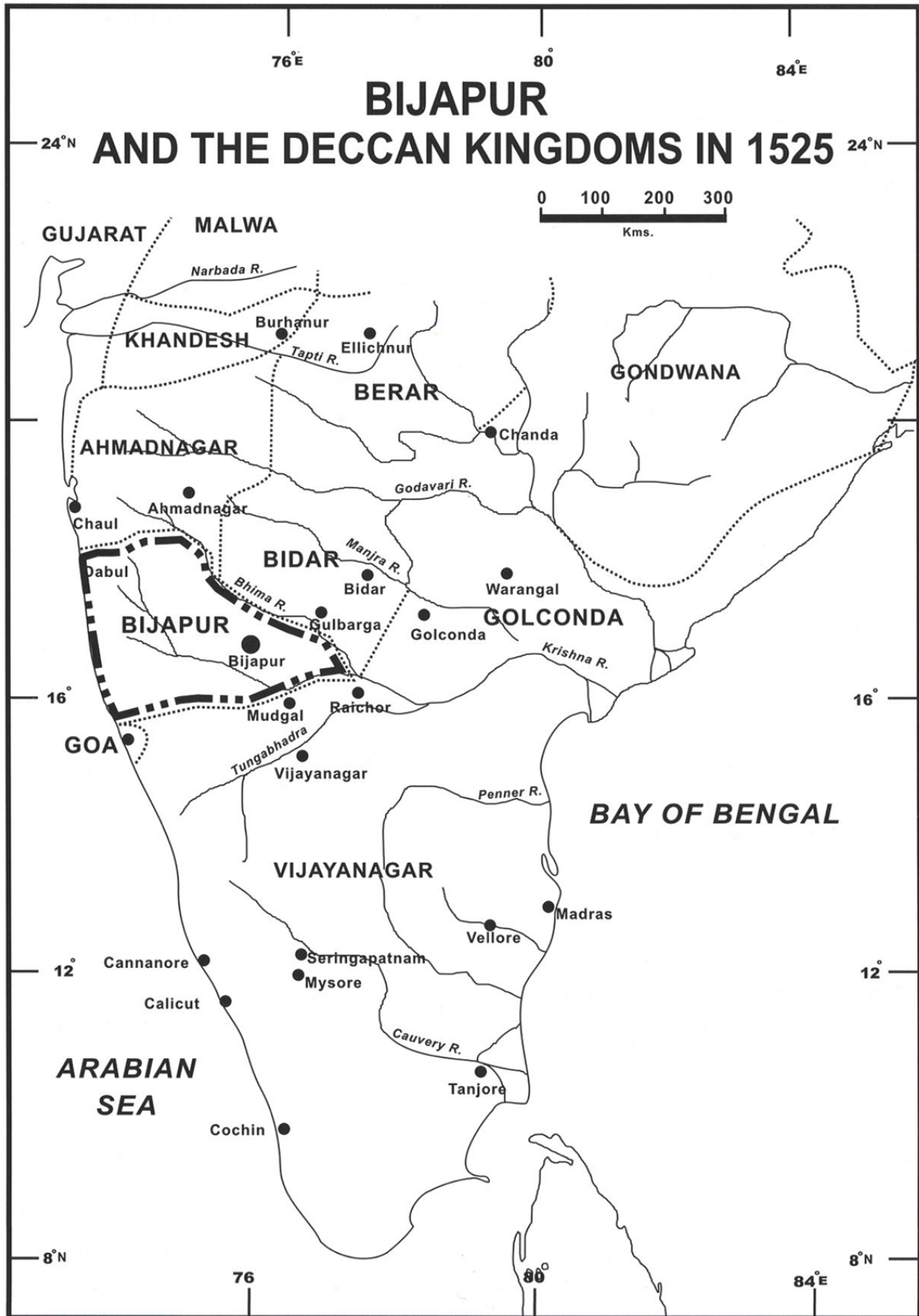

PERFURAÇÕES DE INSECTOS

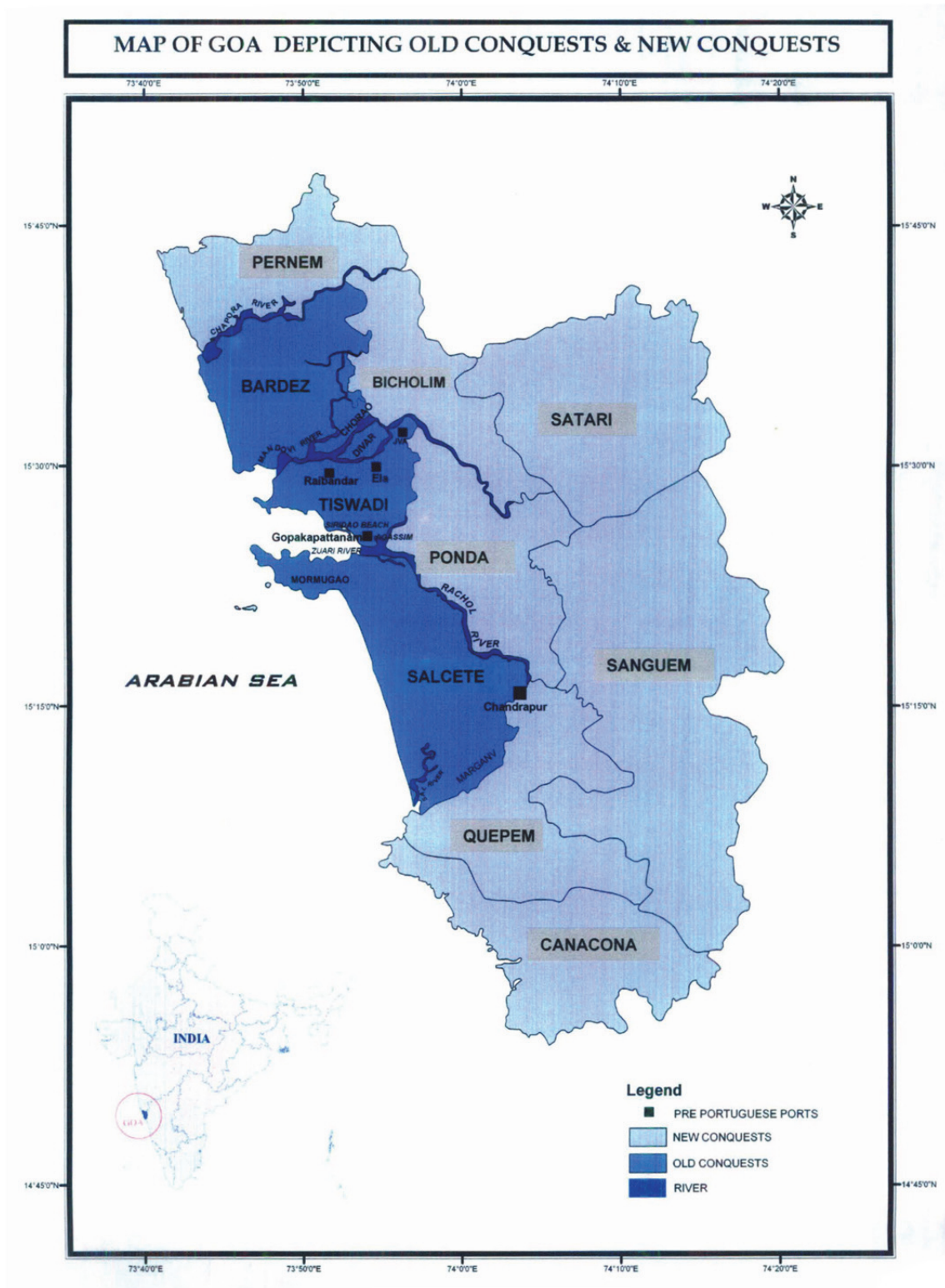
Intake 2 units of Gabapentin / Gabapentin
with the next

[illegible]

2. HARİTALAR VE RESİMLER

Adilşahlar Devleti'nin 1525 yılındaki sınırları (M.A. Nayeem, 2008)

Goa ve Çevresindeki Bölgeler (Varghese, 2010)

The presents off reign animals from Emanuel, king of Portugal.

Tristao da Cunha'nın Papa'ya Kral I.Manuel'in Hediye Gönderdiği
Hindistan'dan Gelen Fili Takdim Etmesi (Roscoe, 1846)

I. Ali Adil Şah'ın, Kabzasında Bir Fili Ellerin Arasında Tutan Bir Aslan Motifi
Bulunan Hançeri (Haidar & Sardar, 2015)

3. FOTOĞRAFLAR

Belem Kulesi – Lizbon (Tuna Kaan Taştan özel arşivi)

Kaşifler Anıtı – Lizbon (Tuna Kaan Taştan özel arşivi)

Padrao 1 - Lizbon (Geographical Society Museum) (Tuna Kaan Taştan özel arşivi)

Padrao 2 –Sagres (Tuna Kaan Taştan özel arşivi)

Prens Henri'nin Balmumu Heykeli – Lagos (Tuna Kaan Taştan özel arşivi)

Ünlü Şair Luiz Vaz de Camoes'ın Mezarı - Lizbon (Jeronimos Manastırı) (Tuna Kaan Taştan özel arşivi)

Vasco da Gama'nın Mezarı - Lizbon (Jeronimos Manastırı)
(Tuna Kaan Taştan özel arşivi)

Vasco da Gama'nın Mezarı 2 - Lizbon (Jeronimos Manastırı)
(Tuna Kaan Taştan özel arşivi)